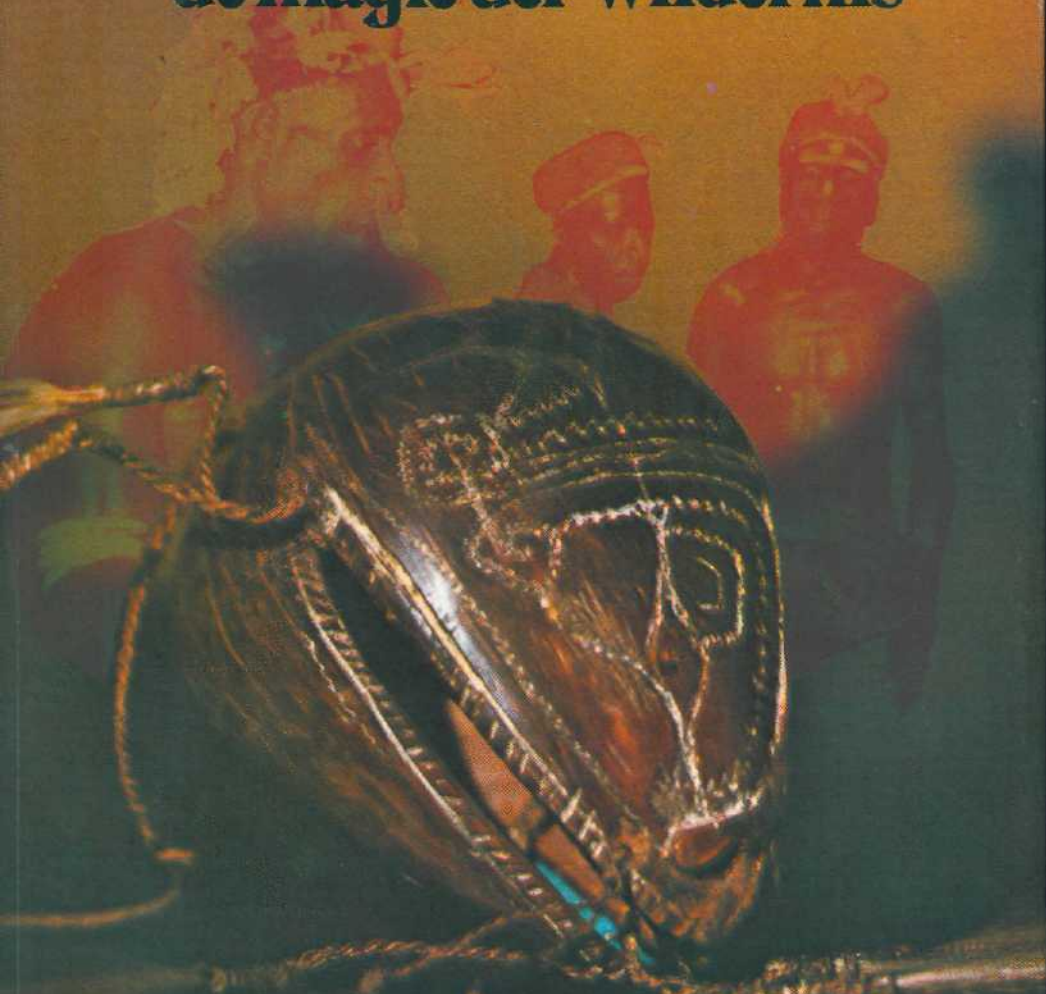

DEMONEN

de magie der wildernis

drie verhalen uit
nieuw-guinea door

ANTHONY VAN KAMPEN

Het enthousiaste onthaal dat Anthony van Kampens trilogie *Jungle* ten deel viel, leidde tot het besluit ook drie andere verhalen van zijn hand welke eveneens op het voormalige Nieuw-Guinea spelen, in één band uit te geven. Ook deze werken geven een fascinerend beeld van een gebied dat enkele decennia geleden nog goedgeleeds in het Stenen Tijdperk verkeerde.

Dit geldt met name voor *Reizen in de Voor-Tijd* dat oorspronkelijk de titel *Wijkende Wildernis* droeg. In het beschreven gebied is echter inmiddels zoveel veranderd dat het zinvol leek een nieuwe titel te kiezen. Vooral in dit verhaal spelen demonen en zwarte magie een sinistere, onheilspellende rol.

In *Prauw aan boord* heeft de magie eveneens een beslissende rol in de merkwaardige gebeurtenissen aan boord van een schip dat op weg is vanuit het binnenland van Nieuw-Guinea naar Makassar. Gebeurtenissen waarvan de kapitein zich distantieert, omdat hij weigert zich te laten beïnvloeden door feiten die volgens hem buiten het domein van de menselijke zintuigen vallen. Tot het moment dat hij, om schip en opvarenden te behouden, wel moet capituleren voor de onzichtbare machten die zijn schip in hun fatale greep lijken te hebben.

Hart zonder haat beschrijft de tragische ervaringen van een jonge vrouw die haar man – die een functie bekleedt bij het Binnenlands Bestuur van Nieuw-Guinea – volgt naar zijn verre voorpost in het oerwoud.

Door een samenloop van dramatische gebeurtenissen – waarbij volgens haar ook demonen een rol spelen – komt haar man om het leven. Zij besluit dan als verpleegster in een leprozerie op het eiland te gaan werken.

Het sinister aandoende attribuut op het omslag is een *mangon*, een magisch voorwerp dat met name op Zuidelijk Nieuw-Guinea een centrale rol speelt bij het bedrijven van *kambara* (zwarte magie). Het is een gedroogde dwergklapperdop, gekerfd in de vorm van een varkenskop met geopende bek. Doorgaans werpt de magiër de mangon naar het slachtoffer dat gedoemd is te sterven. Met het touw dat meestal aan de mangon vast zit, haalt de priester het sacrale attribuut naar zich toe en lokt het slachtoffer naar de plaats waar de dood hem wacht. De veroemde wordt gehypnotiseerd en via autosuggestie door een dodelijke angst bevangen. Deze vrees is zo reëel dat hij ziek wordt en sterft: derhalve geen fysieke, maar een magische moord.

ISBN 90 269 6032 8

Anthony van Kampen
DEMONEN

Anthony van Kampen
DEMONEN
Reizen in de Vóór-Tijd
Hart zonder haat
Prauw aan boord

Van Holkema & Warendorf, Bussum

De in deze trilogie opgenomen werken
verschenen eerder als afzonderlijke uitgaven
onder de titels:

Wijkende wildernis (Hier opgenomen
onder de titel *Reizen in de Voor-Tijd*)

Hart zonder haat

Prauw aan boord

ISBN 90 269 6032 8

Copyright © by Van Holkema & Warendorf/Unieboek BV,
Bussum

Omslagontwerp: Uniepers, Amsterdam

Verspreiding voor België:

UNIEBOEK-BELGIË, B-2100 Deurne

TWINTIG JAAR LATER

De drie verhalen in deze bundel spelen zich af in een Nieuw-Guinea van meer dan twintig jaar geleden. In dat van nu – Jayapura – vervullen Nederlanders geen rol meer, op enkele missionarissen en zendelingen na, die het als vreemdeling daar niet gemakkelijk hebben.

De nieuwe regeerders zijn bezig grote delen van de jungle open te leggen. Voornaamste doel is het creëren van leefgebieden voor de kritiek wordende overbevolking op Java en andere eilanden in de Indonesische archipel. Machines maken wegen. Kleine vliegvelden worden aangelegd. Olie en koper worden uit de bodem gehaald.

Getourneerd – zoals onder het Nederlandse bestuur – wordt er niet meer. Hier en daar zijn Papoea's die weigerden het nieuwe gouvernement te aanvaarden, in opstand gekomen. Anderen hebben zich aangepast. Nog weer anderen trokken zich in de bossen terug. Een deel overschreed de grens tussen het voormalige Nederlandse en Australische Nieuw-Guinea.

In het Asmatgebied is veel ten gunste veranderd. Een groot deel van de sterke, eens zeer krijgslustige bevolking heeft zijn energie in arbeid omgezet. Kannibalisme en koppensnellerij schijnen vrijwel niet meer voor te komen. Een aantal scholen (waaronder een middelbare school) is gebouwd en inmiddels in gebruik genomen en er werkt een eigen Amerikaanse bisschop. Veel Asmatters vestigden zich aan de kust in of nabij Merauke, waar ze zich harde werkers tonen bij het laden of lossen van schepen of bij de visserij. Sommigen trouwden met Marind-vrouwen. In het achterland scheen echter in 1979 nog politieke onrust te heersen.

Wat de Marind Anim – de oorspronkelijke kustbevolking in het zuiden – betreft: de meesten leven ongestoord hun oude leven door. Dat wil zeggen: men ligt zich te zonnen in het warme zand, kauwt wati zoals voorheen en danst waar en wanneer men er de kans voor krijgt de 'gad-ji'.

In de Mimika is volgens onze informatie weinig veranderd, met uitzondering van het achterland waar zich een (Amerikaans) centrum van koperwinning bevindt.

Ten slotte is er volgens betrouwbare ooggetuigen geen spoor van verwijt te ontdekken bij de bevolking van Jayapura ten aanzien van de vertrokken Nederlanders. Men leeft er verder met de herinnering aan een redelijk goede tijd. Met een hart zonder haat.

ANTHONY VAN KAMPEN

ENKELE IN DIT BOEK VOORKOMENDE MALEISE WOORDEN

adat	gewoonterecht
air djerok	citroensap
amok	woedend aanvallen
atap	dak van lang gras
bandjir	overstroming
barang	bagage
boeaja	krokodil
cicaden	grote sprinkhanen
dema	geest, schim
framboesia	huidziekte
goena-goena	stille kracht d.m.v. tovermiddelen
HPB	Hoofd Plaatselijk Bestuur
kali	rivier
kalong	vliegende hond (grote vleermuis)
kampong	dorp
kepala	hoofd, aanvoerder
klamboe	musketennet
lempeng	inlandse tabak
mandiën	baden
mangrove	vloedbos
moesson	een wind die gedurende een bepaalde periode waait (bijv. een half jaar)
obat	medicijn
oetan	oerbos, wildernis
orang	mens
palaver	langdurig gesprek
parang	hakmes
perkara	kwestie, rechtzaak
rimboe	wildernis
sado	voertuigje op wielen, door paard getrokken
taboe	verboden
tanah	land, aarde
toean besar	grote heer, de baas
toean Kompenie	regeringsvertegenwoordiger
vivres	proviand, levensmiddelen

Reizen in de Vóór-Tijd

Een paar dagen voor mijn vertrek van Nieuw-Guinea naar Nederland reed ik met iemand die daar al jaren woonde langs de brede kronkelweg van Dok V, via Hollandia-Haven, naar Hollandia-Binnen.

Het was avond en de maan was vol. Het jaar: 1955.

In de diepte links van ons lagen de Humboldbaai en Jauefabaai. Beide leken betoverd in dat uur. De oude Pacific rolde gedempt ruisend aan, komend van eindeloos ver en terugkerend naar dezelfde eindeloosheid. Er was geen wind. Er was geen stem van een mens, geen geluid van een dier. Er was alleen stilte. Op de branding na.

De auto stopte en we stapten uit. Toen we op de weg stonden, zei de man naast me zacht: 'Zo iets zal je nooit kunnen beschrijven.'

Hij wist niet dat hij op hetzelfde ogenblik de gedachten uitsprak die me vervulden en drukten. Omdat ik wist, veel beter dan hij, dat dit soort dingen zich niet laten beschrijven. Hoogstens een benadering met woorden. De woorden, die traag, moeizaam, onwillig komen, tenzij men een groot kunstenaar van het woord is.

Op menige bladzijde in dit verhaal is een poging gedaan de werkelijkheid te benaderen. De werkelijkheid van een wildernis, die dit eiland tot een van de ontoegankelijkste gebieden ter wereld maakt. Van de ontstellend bloedige adat van de primitieve mens die deze wildernis bewoont. Van snellen en kannibalisme. Van de macabere rituelen, plaatsvindend in onbereikbare moerassen. Van de panische angst en dodelijke vrees, die het leven van die zelfde primitieve mens eerder tot een hel dan tot een paradijs maken. Van het sinistere geloei van de snelhoorn bij het aanrijpen van de dageraad. Van de hitte van de vloedbossen en van de wolken muskieten.

Een benadering blijft ook de weergave van de hoop en wanhoop van hen die probeerden het leven te brengen in gebieden die het territorium van de dood lijken: van bestuursambtenaren en priesters, van zendelingen, medici en vele anderen. En een benadering blijft de weergave van de vreugde die we aantroffen in zo menige kampong op dat ruige eiland in de Pacific.

I
Leven in de Vóór-Tijd

Pasoedjie, de jonge Asmatter, zat bij zijn vuurtje in het mannenhuis van Ajam en zijn hart was boordevol moord.

Het huis stond op de smalle, modderige rivieroever, in de schaduw van het regenwoud erachter en van het licht van de jonge maan en de sterren. Het leek, zoals het daar op een geraamte van dunne stammen rustte, een enorm reptiel. Overdag had het wat weg van een kazerne.

De rivier stroomde geluidloos voorbij in de richting van de Flamingobaai en de zee, die niet ver waren.

Door de duisternis vlerkten zwermen vliegende honden. De grote cicaden waren sinds de schemering bezig het bos te vullen met hun eindeloos gesnor en gesis. Soms zelfs begonnen alle honden van de kampong tegelijk te huilen. Droefgeestig, moedeloos, nameloos triest. Brulkickers gingen onstuimig tekeer.

Uit de atap dakbedekking van het mannenhuis kringelde rook. Deze steeg traag en recht omhoog als rook van een dovend offervuur. Een naakte man kwam aansluipen, onhoorbaar over de opgedroogde, grijze modder van de oever, en verdween geruisloos in de deur van het huis. Hij was als een schim opgedoken en als een schim in het duister opgelost. Op hetzelfde ogenblik verborg de maan zich achter een zwaar wolkendek. Het was alsof iemand daarboven een scherm dichttrok om de aarde beneden in nog meer duisternis te hullen.

Tegelijk kraaide een haan. Dat kraaien was als een signaal, een waarschuwing.

De brulkickers zwegen. Er huilde geen hond meer. Alleen de grote cicaden gingen door, nerveus, gejaagd, opgezweept, rondom het sinistere huis aan de rand van de wildernis. Het huis dat, nu de maan was verdwenen, nog meer deed denken aan een monsterlijk dier uit de vóór-wereld, aan een gigantische duizendpoot uit de oertijd.

Dit alles ging buiten Pasoedjie, de Asmatter, om. Hij zat doodstil bij zijn vuur en staaarde voor zich uit. Soms volgden zijn ogen de tijtjak die langs de wanden van het huis achter zijn eigen schaduw aan flitste, met het felle, oude, verdroogde kopje naar muskieten happend die hem rakelings voorbijvlogen.

Er brandden meer vuurtjes in het mannenhuis en het schijnsel ervan

wierp zich uittrekkende en weer ineenkrimpende silhouetten op de wanden. De jongen zag ze niet, hoewel zijn ogen erop gericht waren.

Een oude man stond langzaam op en ging vuur halen uit het vuur van een ander. Niet eenmaal volgden Pasoedjie's ogen de bewegingen van de ander. Toen zijn eigen vuur dreigde te doven, rekte hij een arm uit en trok wat droge stukken hout van het rek boven zich naar zich toe.

Aan de overzijde waren vijf, zes mannen aan het praten. Ze spraken hard, zodat het in heel het huis was te horen. Pasoedjie hoorde hen niet. Verderop in het huis ontbrandde een twist tussen weer andere mannen. Het ontging hem eveneens.

Hij zat daar zo al langer dan een uur. Sinds het ogenblik dat hij de sago en sagowormen had gegeten, die zijn avondmaal vormden. Hij had er niets van geproefd, hoewel hij honger had.

Hij dacht slechts aan één ding. Aan moord. En daar had hij reden genoeg voor.

Hij wist dat ze gekomen waren: tweeëntwintig mannen, twee vrouwen, vijf kinderen en de catechist. Allen van kampong Jipajer. Jipajer, het dorp dat hij zo bitter haatte. Niet vanwege een oude vete tussen Jipajer en Ajam, omdat zich verscheidene in Jipajer als kind geroofde vrouwen in Ajam bevonden. Ajamse vrouwen bevonden zich tenslotte ook in Jipajer.

Er was een andere oorzaak. Pasoedjie's vader was door de Jipajers vermoord. Enkele jaren geleden was hij voorbij Jipajer gekomen. De avond was naderend en hij had zijn prauw, een uitgeholde boomstam, naar de rivieroever gependeld, op de plaats waar Jipajer lag. Hij was niet helemaal zeker geweest van een gastvrije ontvangst, maar hij waagde het er die avond op. Tenslotte kun je niet eeuwig vijanden blijven. Bovendien had hij honger. En hij was niet bang.

Zodra zijn kano in de modder vastliep, kwamen de mannen van Jipajer naderbij. Ze richtten hun speren niet op hem en wierpen evenmin met kalk, symbool van vijandschap. Integendeel, ze haalden hem dansend in. Ze waren verheugd dat hij was gekomen. Twintig mannen van Jipajer sprongen uitgelaten om hem heen en dansten hem in.

Nauwer en nauwer werd de kring. Wilder en wilder werd er gedanst. Plotseling sprong een van de mannen naar voren en stak zijn kasuarisdolk met alle kracht die hij bezat recht in het hart van Pasoedjie's vader. Hij stierf op hetzelfde ogenblik. Daarna werd hij gesneld. Een paar uur later strekte zijn lichaam de mannen en vrouwen van Jipajer tot avondmaal.

Het was enkele jaren geleden gebeurd, maar niemand in Ajam was het vergeten. Dit soort dingen wordt nooit vergeten, noch in Ajam, noch in Ewer, noch in Sjoeroe, noch waar dan ook in de Asmat. Iedere moord moet gewroken worden en ook deze zou er geen uitzondering op maken.

Er drukt op een Asmatter geen grotere verplichting dan de wraak. Wie niet wreekt, is geen man.

Ze waren die namiddag gekomen met vier prauwen onder leiding van de catechist uit Jipajer. Hij was een Papoea uit de Mimika. Hij hoorde bij de witte mannen die pas enige tijd in de Asmat woonden. Witte mannen, die toch geen schimmen waren. Alle andere witte mensen waren in hun ogen schimmen, afkomstig uit het dodenrijk. De mannen, die overal in de Asmat vertelden dat er een eind moest komen aan wraak en weerwraak. Die wonderlijke dingen deden met zieken. Die vreemde en aller-vreemdste verhalen hadden verteld over gebieden die iedere Asmatter voor onbestaanbaar had gehouden. Het waren wonderlijke mensen, die op de een of andere manier grote macht bezaten. Ze kenden geen angst. Ze bezaten zelfs geen wapens. Ze kwamen op een dag zo maar aanroeien in een prauw zonder speren en dolken. De mannen, die steeds opnieuw herhaalden dat er niet vermoord en gesneld mocht worden en geen mensenvlees gegeten.

Maar van Jipajer waren ze die dag gekomen en in bijna alle harten van de bewoners van Ajam was de wraak opgelaaid. In die van de mannen, maar meer nog in die van de vrouwen.

Vooraf echter in het hart van Pasoedjie. De zoon die zijn vader moest wreken.

Die nacht kwamen er vrouwen bij het mannenhuis. Wie ze waren wist hij niet. Maar ze verweten Pasoedjie dat hij niet opstond en zijn vader wreekte.

Misschien stonden ze voor de deur van het mannenhuis, dat ze niet betreden mochten. Misschien stond daar de zuster van zijn vader, die hem krijsend zijn lafheid verweet. Misschien was het wel zijn moeder. Of de medicijnvrouw, de oude heks, die geen kinderen meer kon krijgen. Of wellicht was het de moeder van zijn vermoorde vader, als ze tenminste nog leefde. En stond daar niet achteraan, juist zichtbaar voor de jongeman, zijn jonge, felle vrouw te heupwiegen? Hij bezat geen enkele kop en was dus in het oog van de vrouwen, die in zaken van het huwelijk beslisten, nog in het geheel geen man. Hij was nog maar een jongen. Eerst als hij een kop, en nog beter enkele koppen, thuisbracht had hij recht van spreken. Niet eerder.

De vrouwen hadden hem beledigd. Felle verwijten en honende beledigingen waren hem naar het hoofd geslingerd. Hij was desondanks doodstil blijven zitten, hoewel zijn hart bijna was gebarsten van schaamte. Hij verkeerde in twijfel, hij wist niet wat hij moest doen. Op zijn borst hing een klein voorwerp dat hij had gekregen van een van de witte mannen die van verre kwamen. Een blinkend metalen kruisje. Het was een soort teken, een herkenning. Het betekende dat je ergens bij hoorde, iets dat totaal nieuw was. Het had te maken met een heel andere wereld. Met een

godheid.

Pasoedje wist dat zijn hart hem zei: Ga naar het huis waarin de mannen van Jipajer zijn en wreek je vader. Hij wist ook dat de witte mannen het hem verboden. Hij zat gevangen tussen twee werelden: zijn eigen wereld met een eeuwenoude adat, en die nieuwe wereld, waarvan het herkenningsteken het metalen kruisje was.

Een van de vrouwen, waarschijnlijk de heks, was naderbijgeslopen. Ze had uit zijn vuur een stuk smeulend hout genomen. Ze aarzelde even en drukte de gloeiende houtspaander vervolgens op zijn borst.

Op hetzelfde ogenblik stortte zijn gedachtenwereld in elkaar. Hij zag vuur en duisternis. Hij zag de glinstering van het metalen kruisje en de glans van de uit kasuarisbot vervaardigde dolk. Hij was ineens boordevol moord, met op de achtergrond van zijn gedachten flitsen van die uitdangende en woedende vrouw. Er waren ook andere gedachten – bijvoorbeeld van het gemak waarmee hij zich nu, op dit ogenblik, een kop kon verschaffen. Vlak bij huis! In zijn eigen kampong! Hij hoefde niet dagenlang te roeien en eindeloos in de prauw zijn eigen plaats in de rij bezetten en zijn beurt afwachten. Het was een kans als nooit tevoren.

Op dat moment keken de andere mannen naar hem. Het was alsof er een elektrische ontlading door het mannenhuis ging. Ze wisten dat het zover was. Ze wisten het, na elkaar urenlang de heidendaden van hun voorgeslacht te hebben verteld. Na elkaar moed te hebben ingesproken. Na elkaar steeds opnieuw te hebben gezegd dat er geen gevaar was. Dat die anderen nu wel slapen. Dat de overval niet kón mislukken. Na steeds weer de krabben en de vis en de sagolarven te hebben gegeten die de vrouwen bij de deuropening waren komen brengen. Veel eten, omdat het toch feest zou worden? Indien de vrouwen van Ajam van één ding overtuigd waren, dan was het daarvan. Dat feest zou hen niet ontgaan. Heel de nacht waren ze niet in staat te slapen. Ze roken het bloed van de mannen van Jipajer. Dat bloed zou hun evenmin ontgaan.

Ze spraken fluisterend over wat ging komen. Er zouden weer koppen zijn. En onderkaken. En er zou vlees zijn. De grote sagokoeken lagen al gereed om vermengd te worden met de hersenen van de Jipajerse mannen, die nu nog rustig slapen en dachten gastvrij ontvangen te zijn. Elk van de vrouwen zou haar deel van de maaltijd krijgen. Elk zou die dag iets sterker worden door de kracht van het zo felbegeerde voedsel.

De daaropvolgende ochtend maakten de Jipajers zich gereed te vertrekken. Ze hadden gegeten en liepen naar de oever waar hun prauwen klaarlagen. Op dat ogenblik gebeurde het.

Ze zagen hoe een aantal mannen van Ajam kwam aanrennen. Ze bleven staan, verstijfd van schrik. Er begon hun iets duidelijk te worden. Maar er werd hun geen tijd gelaten tot veel denken. Ze zagen de ogen van de anderen. Ogen die, zoals de catechist later tijdens het verhoor zei, al

niet meer reageerden. De ogen van Asmatters die gaan moorden. Ogen in gezichten besmeerd met donkerrode kleurstof.

Pasoedjie was de voorste.

Enkele bewoners van Ajam deden een zwakke poging de aanvallers tegen te houden. Vergeefs. De speren vonden reeds hun doel, evenals de vlijmscherp gepunte kasuarisdolken. De Jipajers die binnen waren, kregen evenmin een kans te ontkomen. Ook zij vielen en ze vielen snel. Niet één van hen had een kans aan de dodelijke wapens te ontkomen.

Andere Ajammers renden naar het mannenhuis waar een deel van de Jipajers zich bevond. Ze stortten zich op hen en ook daar vielen de mannen een voor een. Een aantal dat in het huis van de catechist van Ajam was gevlucht, ontsprong aanvankelijk de dans. De kepala, het dorps hoofd Ewok, probeerde opnieuw voortzetting van de moord te voorkomen, maar zijn pogingen hadden geen enkele zin. De mannen van Ajam drongen, dronken van moord, dronken van bloed, het huis binnen en maakten een eind aan het leven van de laatste nog levende Jipajers. Op drie kinderen na stierven allen.

Daarna vond het snellen plaats. Van ieder lichaam werd het hoofd gescheiden. Vervolgens kwamen de vrouwen. Van heel het treurspel was hun niets, zelfs niet het kleinste detail, ontgaan. Ze wisten dat dit komen moest en ze wisten dat het zo goed was. Het was nooit anders geweest en zo moest het blijven. Niemand van hen kon zich een moeder of een grootmoeder herinneren die in haar tijd géén koppen had begeerd en die niet verzot was geweest op het vlees van vijanden. Ook zij wisten dat de witte mannen alles deden om hún man zover te krijgen dat ze geen koppen meer zouden halen, maar ze hadden als vrouw middelen genoeg om dit streven te beletten. Ze weigerden sago te kloppen. En ze stonden niet toe dat de mannen in de avond of in de nacht bij hen kwamen. Ze wilden mannen bij zich hebben. Géén kinderen. Wie geen koppen bracht was kind. In Ajam en in de hele Asmat.

Er zouden koppen zijn!

Ze namen de rompen van de dode Jipajers en begonnen deze te bewerken. Volgens de kunst, de rite, zo oud als de geschiedenis van de stam der Asmatters. Een ceremonieel dat hen opwond, fascineerde, in trance bracht.

De rompen van de mannen en de vrouwen werden gedecimeerd. Alles volgens dat oude, oeroude ritueel van een volk dat tienduizenden jaren door de historie was vergeten. Het tafereel dat zich die dag in kampong Ajam afspeelde was niet zeldzaam voor de Asmat. Het was geen uitzondering, hoewel de witte mannen die metalen kruisjes uitreikten soms dagenlang met de mannen spraken en het ritueel, dat ze het meest barbaarse ter wereld noemden, verboden.

Het ritueel van het bewerken van de lichamen. En van het gereedmaken ervan voor de maaltijd, waaraan bijna heel Ajam zou deelnemen. De

sago lag reeds urenlang klaar. De vuren brandden. De vrouwen waren wild en opgezweept. Het was ook al zo lang geleden dat er vermoord, gesneld en gegeten was.

En zo begon het feest van Ajam. Het was de negenentwintigste april van het jaar onzes Heren 1956.

De dag daarop volgden er nog drie slachtoffers. Het waren de drie kinderen, die tot zolang in leven waren gebleven. Ook zij werden gedood, gesneld en gegeten.

Twee vreemde mannen bleven gespaard: de beide Papoea-catechisten, die van Jipajer en die van Ajam. Er was geen aanleiding hen in het lot van de anderen te laten delen. Zij waren het die de dag, volgend op de maaltijd, het huis, waarin de slachtpartij had plaatsgevonden, gingen reinigen. Er waren overblijfselen – beenderen en haren – en er stroomde bloed over de vloer van boomschors. Ze brachten de weinige stukken huisraad naar buiten en legden ze in de zon te drogen. Ze brachten, voor zover mogelijk, alles weer in orde.

Daarna gingen ze slapen. Ze waren diep onder de indruk van het gebeurde en het leek hun het verstandigst eerst eens behoorlijk rust te nemen, teneinde wat op verhaal te komen.

De dag daarna bespraken ze de situatie. Heel Ajam was nog in staat van opschudding: mannen en vrouwen verkeerden nog steeds in een feestroes. De oude roes, die altijd over hen kwam na het grote feest. Alleen de twee catechisten maakten zich zorgen over de gevolgen van het feest. Ze overlegden wat hun te doen stond en besloten dat het toch wel verstandig zou zijn de Kompenie op de hoogte te brengen. De Kompenie was sinds ruim een jaar in Agats, met de prauw nauwelijks tweeënehalf uur varen bij afgaand water, gevestigd.

Ze vertrokken. Ze haastten zich niet, omdat ze van het standpunt uitgingen dat er aan de zaak toch niets meer te veranderen was. En waarschijnlijk ook omdat ze geen behoefte voelden de verwijten van de Kompenie eerder over zich te laten komen dan strikt noodzakelijk was.

Ze roeiden de Oetoemboewee af. Het was dag en de rivier bleek bezaaid met prauwen uit Ajam. Er werd geschreeuwd en gezongen, kortom, er heerste nog steeds een uitbundige stemming.

Halverwege rustten ze uit en daarna gingen ze vissen. Waarom zouden ze eigenlijk geen kansje wagen als er vis in de kali aanwezig was?

Tenslotte roeiden ze door naar Agats, waar ze de toean besar van de Kompenie opzochten. Ze vertelden hem wat zich twee dagen en nóg een dag tevoren in Ajam had afgespeeld na de komst der Jipajers. De man van de Kompenie, een controleur van het Binnenlands Bestuur, hoorde hen aan en begreep na het eerste woord al welk drama zich in zijn ressort had afgespeeld. Hij zuchtte.

Hij ondervroeg de twee mannen en informeerde naar details. Hij wilde

een duidelijk beeld van de feiten hebben.

Het was een wonderlijk gesprek. Ja, ze hadden eerst alles goed gereinigd. . . de tikars, de slaapmatten, hadden ze buiten gelegd om te drogen. Ja, en toen waren ze gaan eten omdat ze honger hadden. En daarna hadden ze alles besproken. Om vervolgens te gaan slapen. . .

De controleur vroeg sarcastisch of ze goed geslapen hadden.

Ja, ze hadden uitstekend geslapen. Net als altijd, voegden ze er ter verduidelijking aan toe.

Of ze ook gedroomd hadden? vroeg de controleur.

Gedroomd. . . ? Nee, dat niet, voor zover ze zich konden herinneren. Waarom vroeg de toean besar dat eigenlijk? Waarom zouden ze gedroomd hebben? En waarvan. . . ?

Maar ze hadden het toch wel nodig gevonden naar Agats te komen, nietwaar? vroeg de controleur.

Ja, dat wel, zeiden ze.

De controleur van Agats, de onderafdelingschef van de Asmat Van Zeeland, staarde voor zich uit en dacht diep na. Hij wist dat dit een ernstige zaak was. Maar hij wist ook dat het niet de enige ernstige zaak in de Asmat was. Hij wist dat er door meer kampongbewoners dan alleen die van Ajam vermoord en gesneld werd en dat er kannibalisme werd bedreven. Er werd op alle mogelijke manieren, door zowel Bestuur als missie, tegenin gegaan, maar telkens laaide het oude vuur weer op.

Hij wierp een blik op de kalender. Het was begin mei. Begin maart waren voorbij Warse, tussen de Oetoemboewee en de Eilanden Rivier, twee prauwen uit Manep aangevallen. Resultaat: achtentwintig doden. Op 19 maart snelden bewoners uit Kaimo aan de Eilanden Rivier bij de Wildeman Rivier drieëntwintig mannen. Op 20 maart overvielen bewoners van Kaimo en Jaosekor, die burens zijn, Amborip aan de monding van de Eilanden Rivier. Het volk van Amborip had het geluk van zijn leven: het was namelijk toevallig afwezig. Het resultaat was voor de aanvallers nauwelijks de moeite waard: slechts één man werd gesneld en één vrouw geroofd.

Op 23 april verenigden zich mannen van Kaimo en Jaosekor opnieuw. Ze vermoordden vierentwintig mensen uit Damen en staken vervolgens de huizen in brand. Op 20 april moest er gesneld zijn tussen Iow en Biwar. Op 27 april had Atsj een sneltocht besproken, waarvan enkele bijzonderheden bekend waren geworden. Op 29 april riep het overvallen Damen de mannen van Ajam en Warse op om gezamenlijk de overvallers van Kaimo en Jaosekor aan te grijpen.

Dit waren de feiten waarover de controleur beschikte. En hij maakte er zich geen enkele illusie over dat er niet méér was gebeurd of te gebeuren stond. Hij wist één ding zeker: er moest ingegrepen worden. Ditmaal zou er niet alleen met de moordenaars worden gesproken. Er zou niet alleen

overleg zijn. Het moment om metterdaad in te grijpen, dat cruciale moment, was thans voor het Bestuur aangebroken.

Hij stond op, liep naar zijn radiotelefonieapparaat en probeerde de verbinding met Merauke tot stand te brengen. Het was noodzakelijk dat hij zo snel mogelijk contact kreeg met de resident van Zuid-Nieuw-Guinea. Er moest een plan worden gemaakt voor een actie, die tot gevolg zou hebben dat er voorgoed een einde aan deze barbaarse praktijken kwam.

Op dat kritieke ogenblik liet het apparaat hem in de steek. Telkens opnieuw probeerde de controleur leven in het toestel te krijgen; zonder resultaat.

Inmiddels verstreek de tijd en hij wist dat er niet langer kon worden gewacht. Hij verliet zijn huis en begon een aantal maatregelen te nemen.

In Ajam werd op dat zelfde uur het feest voortgezet. Er was geen vrouw die eraan dacht naar de sagobossen te gaan. Er was geen man die er met zijn prauw op uitging om te vissen. Men was dronken van vreugde, dronken van overmoed, dronken van het genoten vlees en dronken van het bloed van de mannen van Jipajer.

De hel was in Ajam losgebroken. De hel die generaties Asmatters vóór hen hadden beleefd. Het was het oudste, meest klassieke ritueel dat de stam kende. Wat was gebeurd, was feitelijk datgene waarop het bestaan van de stam zich baseerde: wraak en weerwraak, moord en wedermoord. Gevolgd door snellen en kannibalisme.

Er was er waarschijnlijk niet één die een ogenblik dacht aan mogelijke consequenties, hoewel men het standpunt van de witte mannen van de missie kende en eveneens dat van de Kompenie. Missie en Kompenie – die waren er toch niet! Wáár ze verbleven. . . dat was zo ver.

Misschien dat Pasoedjie, de jonge Asmatter wiens vader zo veelvuldig was gewroken, een ogenblik naar dat kleine, onopvallende, metalen kruisje op zijn borst keek. Misschien ook niet. Niemand zal het ooit weten.

Jong en sterk zat hij weer in het mannenhuis en verzorgde zijn vuurtje. In de schemering van het huis deed hij met zijn slanke lichaam dat niet werd ontsierd door huidziekten aan een worstelaar, een bokser denken. Hij had een mooi lijf, dat er schoner, zindelijker uitzag dan dat van de meeste kampongbewoners.

Hij dacht aan de overval, aan het snellen en aan wat daarna was gevolgd. En terwijl hij alles overdacht kwamen er een grote rust en een volmaakte tevredenheid over hem. Hij wist dat zijn vader, zijn grootvader en al zijn voorvaderen daarvóór tevreden over hem waren. Hij had gedaan wat gedaan moest worden. Hij had zijn plicht vervuld. Hij had gewroken. Hij was een goede zoon. En hij was een man. Eindelijk ook in

de ogen van zijn vrouw, die jonge duivelin.

Hij zat daar zeer onschuldig en er was geen spoor van moord meer in zijn hart. Alles was voorbij. De volmaakte vrede daalde neer in de ziel van Pasoedjie, de Asmatter van kampong Ajam aan de Oetoeboewee.

Hij wist alleen niet welk apparaat hij in werking had gesteld op het moment dat hij was opgesprongen, nadat het gloeiende hout dat de oude vrouw hem op de borst had gedrukt hem schroeiend, zegend, brandend op zijn kinderlijke plichten had gewezen.

Hij zou het spoedig genoeg weten.

2

Een dag later vloog ik met een vliegboot, een Catalina van de Marine Luchtvaart Dienst, naar de Asmat. We waren met geen groot gezelschap: enkele mobiele politiemensen uit Merauke, monseigneur Tillemans, apostolisch vicaris van Zuid-Nieuw-Guinea, de commandant zeemacht in Nieuw-Guinea, commandeur De Neeve, en de resident van Zuid-Nieuw-Guinea, A. Boendermaker.

Gevlogen werd door bootcommandant P. M. van der Wel, luitenant-ter-zee-vlieger 1, een van de meest ervaren vliegers van de MLD.

Beneden ons schoof voorbij wat het beste kan worden gekarakteriseerd met: de Biesbosch van Nieuw-Guinea. Een gebied van eindeloze moerassen en grote en kleinere rivieren, nóg kleinere, van nauwelijks zichtbare watertjes en van krpken. Bruin-grijs is de kleur van de grote kali's die zich als enorme slangen door een onafzienbaar groene wereld kronkelen. Bruin zijn ook de delta's aan de kust.

Een vrijwel onbekende wereld. Een gebied dat sinds enkele jaren werd verkend door Bestuur en missie. Hier en daar bevoer men een rivier. Op enkele plaatsen werd contact met de bevolking gemaakt. Een eerste contact. Grote delen daarentegen bleven onverkend.

Onder ons vergleed een terra incognita, onbetreden aarde van Zuid-Nieuw-Guinea. Het lag daar schijnbaar verstilld, onbewoond, vredig. Een niemandsland. Het lag er zo verlaten bij, alsof er sinds de schepping niets was veranderd.

Een enkele maal minderde de vliegboot hoogte. Het groene land kwam naderbij en ineens zagen we dicht langs de donkerbruine oevers kleine, smalle voorwerpen wegschieten. Prauwen. Uitgeholve boomstammen. In die stammen moesten zich mensen bevinden, hoewel we te hoog waren om hen te zien. De prauwen schoten als snelle, verschrikte insecten naar de oever en verdwenen in een van de duizenden krekken en kree-

jes van het moeras beneden ons.

Ik zat tegenover monseigneur Tillemans. De avond tevoren, in Merauke, had ik hem gezien in de witte, stijf-gestreeken toga, omgord met een glanzend zijden paarse sjerp. De bisschop. Die zelfde bisschop zat nu te turen door de beslagen 'blisters' van de Catalina. Hij droeg kort kaki, oude schoenen en een verschoten baskenmutsje. Je moest weten dat hij een bisschop was. Op een knie lag een met potlood geschetste kaart van het gebied waar we overvlogen. Telkens tekende hij er iets bij; nu eens werd een bocht in een kali gewijzigd, dan weer vulde hij de kaart aan met een van de kleine kampongs die af en toe zichtbaar werden op de rivieroever.

We vlogen over het gebied, bewoond door een van de wildste stammen ter wereld: de stam van de Asmatters. Ruw aangegeven omvat dat gebied het land tussen de Torpedoboot Rivier en de Eilanden Rivier, en dan voornamelijk het stroomgebied van de in de Flamingobaai uitmondende Oetoeboewee, Lorentzrivier, Noordwestrivier en Eilanden Rivier.

In dat gebied wonen mensen die oorspronkelijk in plaats van Asmatters Mánowes werden genoemd. De Asmatters bleken echter iets tegen die naam te hebben, hoewel dat eigenlijk onbegrijpelijk is. Ze betekent 'eetbare mensen', hetgeen dus volkomen met de werkelijkheid klopt. De naam Mánowe is echter afkomstig van het aangrenzende Mimika-gebied en wordt als een belediging en een scheldwoord beschouwd. Mimikanen en Asmatters zijn namelijk elkaars doodsvijanden. Zelf noemen ze zich Asmat-o, hetgeen betekent 'de eigenlijke en enige mens'. Uit hoeveel zielen dit volk bestaat is niet bekend. Men schat tussen de twintig- en vijftienduizend mensen. Het kunnen er iets meer zijn. Ook best wat minder. Men verkende slechts een deel van hun woongebied.

De stam valt in verscheidene delen uiteen. Daar is de Jöni-groep, wonend in het stroomgebied van de Torpedoboot Rivier tot aan de Lorentzrivier. Voorts de Ewer-Sjoeroe-Ajam-groep, die van de Eilanden Rivier en de zogenoemde Bovenrivier-groep. Daarnaast zijn er allerlei onderlinge vermengingen. De stam is niet bijzonder honkvast, maar wisselt vaak van woongebied en kampong. Geen eenvoudige zaak voor hen die precies deze woongebieden willen aangeven op kaarten en in rapporten.

Een paar jaar voor de Tweede Wereldoorlog deed de missie een poging contact met de Asmatters te krijgen. Enkele schooltjes werden gesticht, maar de oorlog maakte een einde aan de poging.

We vlogen nu lager en duidelijker begon zich dit waterland af te tekenen. Wat onder ons lag was een onmetelijk vloedbos, een gebied dat eigenlijk water noch land is, eerder een soort tussenvorm. Een land van de regen. Het regent hier driehonderd dagen van het jaar. Een land dat naar westerse begrippen voor mensen volstrekt onbewoonbaar is. Daar wonen de

Asmatters.

Grote kampongs werden zichtbaar op de rivieroeveren. In sommige ervan wonen zeshonderd tot duizend mensen. Dat is veel naar Nieuwguinese maatstaf. De reden? Meer veiligheid. Het is een land van angst, moord en vervolging. Voor velen een hel op aarde.

De kleine, bruine hutten op de grijs-zwarte mangrovemodder beneden ons maakten een vredige indruk. Maar daar was geen vrede. In de Asmat kent men alleen een soort permanente staat van beleg. Geen Asmatter is één uur zijn leven zeker. Omdat de denkwereld van iedere Asmatter vervuld is van slechts twee hoofdgedachten: snellen en kannibalisme – de centrale thema's in zijn leven.

We vlogen een paar uur over het land. Er kwam geen einde aan de rivieren, die zich altijd weer in nieuwe bochten en gigantische kronkels voortzetten. Evenmin aan die bruin-groene zee, doorsneden door een labyrint van watertjes.

De bootcommandant bracht zijn toestel in positie en we daalden. Onder ons lag de Oetoemboewee. Het was alsof de brede kali tegen ons opsprong. Er hing een rode gloed, een rossige mist boven het land.

Landen was geen eenvoudige zaak door de aanwezigheid van veel drijfhout. Enkele malen had Van der Wel zijn machine over de stroom gevlogen om deze te observeren. Het leek veilig. Maar één ding bleef hem onbekend: de aanwezigheid van zwevend hout, dat zich net even onder de oppervlakte bevond.

De landing verliep zonder incidenten. Terwijl het schuim nog tegen de ruitjes van de koepel sloeg, probeerde ik iets te zien van hetgeen zich op de rivier afspeelde. Dalend had ik flitsen gezien van aan- en wegschietende prauwen waarin Asmatters stonden. Ik was uitermate nieuwsgierig naar *dit* soort mensen, na wat ik de laatste dagen over hen had vernomen. Eerst in Hollandia, daarna in Merauke.

Door de geopende ruitjes golfde de hitte naar binnen. Een klamme, vochtige hitte. De rivier was bruin van meegevoerd slijk. Voor ons, op een paar honderd meter afstand, bevond zich iets dat aan een steigertje deed denken: de bestuurspost Agats. Daar woonde dus de man die het Nederlandse gezag in dit deel van het koninkrijk vertegenwoordigde. Het leek een practical joke!

Prauwen schoten op de Catalina af. Ze voeren in v-vorm en waren opvallend snel. De mannen erin roeiden in plaats van zittend staand, met paddels ter lengte van ongeveer drie meter. Sommige ervan eindigden in een sierlijke pluim.

In de voorste zag ik duidelijk grote, forse, opvallend goedgebouwde figuren. Met armen waarop de spieren glansden in het helle zonlicht. Harde koppen. Met glinsterende, vochtig-glanzende ogen. Er waren neuzen, doorboord met groteske, zonderlinge voorwerpen. Andere neuzen torsten enorme witte schelpen. Doorboorde oren ook, eveneens

voorzien van versieringen.

Ze waren volkomen naakt. Zoals ze daar in hun lange, gestroomlijnde, zwart en bruinrood beschilderde en van indrukwekkend versierde voorstevens voorziene uitgeholde boomstammen kwamen aanschietsen was een huiveringwekkend tafereel. Omdat ik wist dat deze gillende kerels, die hun bogen en pijlen hadden neergelegd, meedogenloze moordenaars waren. Omdat ik wist dat dit de mannen waren van de stam, welks cultus er een is van wraak en dood. Omdat ik wist dat ze bijna stuk voor stuk koppensnellers en kannibalen waren, hoe vreedzaam, hoe gastvrij ze ons op dat moment ook inhaalden.

Ze roeiden voortreffelijk en behielden hun evenwicht met de lange paddels. In sommige prauwen stonden twaalf tot zestien Asmatters. Ze moesten grootmeesters in het roeien zijn. Die dag hoorde ik van hun prestaties op dit gebied. Ze zijn in staat tien kilometer af te leggen binnen een half uur. Gedurende twaalf achtereenvolgende uren zien ze kans een gemiddelde snelheid te ontwikkelen van acht kilometer per uur.

Ze zijn in hun varende boomstam onvermoeibaar. Ze zijn er trouwens min of meer in geboren. Een missionaris in Merauke had me gezegd – ik wist dat het een grap was – dat Asmatters zwemvliezen tussen hun tenen hebben. Het eerste uur dat ik in de Asmat verbleef heb ik meer dan eens hun tenen bekeken. Ze waren groot en lang, maar niet door zwemvliezen met elkaar verbonden. Hetgeen me tenslotte nog verwonderde in een land met zoveel water, waarop ieder soort verkeer plaatsvindt.

De Catalina moest het midden van de stroom houden, en ons transportmiddel naar de oever was dus een prauw. Het was de eerste maal dat ik plaats nam in een Asmats vaartuig en het was bepaald niet eenvoudig. Tenslotte is het gebouwd op het postuur van Asmatters, die in het algemeen aan de slanke kant zijn. En ze *staan* erin. Als ik was blijven staan, was ik binnen enkele seconden in de Oetoemboewee terechtgekomen. Ik ging dus zitten, proberend me tussen de beide randen van de boomstam in te persen. Het gelukte, zij het met moeite. De voor me staande Asmatters keken met uitpuilende ogen toe en bliezen zachtjes van verbijstering. Het was me veel waard geweest op dat ogenblik hun gedachten te weten.

Met enkele prauwen voeren we naar de modderige rivieroever en bij het steigertje van dunne boomstammetjes bereikten we het land. Het was verstandig geweest dat we reeds in het vliegtuig onze 'jungleboots', hoge laarzen, hadden aangetrokken. Ik zakte op het ogenblik dat ik het land bereikte tot ver over de enkels in de modder. Ik zou in de dagen daarna meer met modder te maken krijgen, maar dat wist ik toen nog niet.

Mannen en kinderen stoven op ons af, omringden ons en namen ons met onverholven verbazing op. Tillemans liep vooraan en ik zag dat hij werd begroet door enkele bekenden. Twee, drie spiernaakte Asmatters vlogen op hem af, en ik zag een bisschop die ontroerd met de handen in

de wilde haren van deze woeste kerels graaide. Hij was zichtbaar verheugd hen te zien. *Deze* Asmatters zouden in elk geval wel niets met de moord van Ajam te maken hebben, nam ik aan.

Men bleek ingenomen met onze komst. Dat bleek ook uit het feit dat ons stukken sago werden aangeboden. De homp die me werd voorgehouden was groot en zag er uitermate onsmakelijk uit. Ik nam hem aan en hield hem achter de rug om hem, zo gauw er een gelegenheid was, weg te gooien. Maar de Asmatter van wie de gift afkomstig was vertrouwde het blijkbaar niet. Hij greep opnieuw de sago en duwde die in mijn mond. Ik stikte bijna. Breed lachend keek de man toe. Ik wilde de sago uitspugen, maar een van de politiemannen zei: 'Eet 't op, het is het voedsel van de vrede. Er kan je hier niets beters worden aangeboden.'

De mannen dromden om ons heen en bekeken ons. Wij bekeken hen. Ze leken me vitaal, geïnteresseerd en bijzonder levendig. Ze waren in geen geval schuw of teruggetrokken. Ook de jongens niet. De vrouwen bleven op de achtergrond. Ik zag er enkelen vanachter hun gaba-gabahuishjes gluren. De ouderen droegen een smalle, uit gras gevlochten schaambedekking. De jongeren waren, zoals de mannen, geheel naakt.

Er werd tabak uitgereikt als teken des vredes van *onze* kant. Dit had uitbarstingen van enthousiasme tot gevolg. Hun geestdrift kwam tot uiting doordat eerst de mannen en later ook de vrouwen op curieuze manier met dijnen en billen begonnen te schudden. *Ik weet niet of dit* een bepaalde dans van de Asmatters is; in dat geval is het geen bijzonder esthetische.

Controleur Van Zeeland verscheen op de steiger. Van hem vernamen we nadere bijzonderheden over de moord in Ajam.

Geen opwekkend verhaal. Het bleek moeilijk te zijn geweest de rust in Ajam te herstellen. De hele bevolking van de kampong was in een soort trancetoestand geraakt door de overvloed van vlees die men had verworven en men had zich noch aan het Bestuur noch aan de missie veel gelegen laten liggen. De controleur had de gesnelde koppen geconfisqueerd, maar daarna had Ajam een dermate vijandige houding aangenomen dat de bloedige attributen moesten worden teruggegeven. Later, nadat de grootste spanning was geluwd, waren ze echter opnieuw ingerekend, zij het onder protest. Voor de mannen betekende elke kop een sacraal bezit, dat men slechts node zag overgaan in de handen van anderen.

Er kwam een man op resident Boendermaker toe die hem iets in het oor fluisterde. Ik vroeg hem ernaar. De resident glimlachte een beetje droefgeestig en zei: 'Hij komt me vertellen dat een van de mannen van Ajam al een mes heeft gesneden uit een dijbeen van een Jipajer. Omdat de verzamelaar voor het Instituut voor de Tropen in Amsterdam zo'n goede prijs geeft voor uit mensenbot gemaakte wapens...'

We liepen in de richting van het huis van de controleur, steeds

omstuwde door de bevolking van Agats, die waarschijnlijk intuïtief begreep dat er zich belangrijke gebeurtenissen zouden gaan afspelen. Van het gebeurde in Ajam wisten ze alles af. Niets blijft in dit land verborgen. Iedere kampong weet altijd alles van willekeurig elke kampong aan de rivier.

In het huis van de controleur zag ik op welke wijze een vertegenwoordiger van de Nederlandse Kroon huist in het stenen tijdperk. Een huis van gaba-gaba en atap, staande op hoge palen in vette, glibberige, stinkende modder.

Via een trap bereikten we de ingang van het huis. We liepen achter elkaar en een deel van de ons begeleidende Asmatters ging eveneens mee. Ik vermoedde dat ze bij de ingang zouden terugkeren. Maar dat was een vergissing. Ze bleven ons volgen tot in het huis. En toen we in de woning van boomstammen en gaba-gaba waren gezeten, zaten zij er ook. Breeduit bij de ingang. Ze keken ons aan en verloren ons geen moment uit het oog. Ze zaten zacht te fluiten en te grommen. Een paar rookten de tabak die we hadden meegebracht. Anderen sprongen snel achter de sigaretteëndjes aan die we naar beneden, in de modder, wierpen.

Eenmaal wierp ik een hele sigaret naar een Asmatter. Hij was een reus van een kerel, met enorme biceps en een borst als van een stier. Hij graaide de sigaret naar zich toe en stak hem aan met een stuk smeulend hout dat hij als aansteker bij zich droeg. In één keer zoog hij de hele sigaret leeg. Hij moet longen hebben gehad als een blaasbalg.

In dat wel zeer singuliere huis in de modder ontmoette ik de eerste Europese vrouw in de Asmat: de echtgenote van de controleur. Ze was jong en elegant. Ze liep in spijkerbroek en droeg een flatteus bloesje. Door de openingen van haar sandalen zag ik roze gelakte nagels. Ze zag er heel aantrekkelijk uit. Ze gaf ons de twee dingen waaraan we het meeste behoefte hadden: koel water en sterke koffie.

Ze bleek een voortreffelijke gastvrouw. Dat ontging me het eerste half uur omdat de situatie in het bestuurshuis zo uitzonderlijk was. Daar liep een jonge vrouw, wier verschijning men zich veel beter kon voorstellen ergens op het strand van Scheveningen of dat van Nice aan de Riviera. Ze liep alsof ze reeds jarenlang in de Asmat had gewoond. Ze was er in werkelijkheid eerst sinds enkele maanden.

Van haar dwaalden mijn ogen af naar de open zijde van het huis, naar de Asmatters. Ze zaten daar zoals ze overal liepen en zaten: naakt. Ze zaten rustig te roken en te grommen alsof ze thuis waren. Een wat zonderlinge manier van doen. De vrouw van de controleur scheen er echter niets van te merken; ze reageerde er hoegenaamd niet op.

Ik dacht aan Nederlandse huizen en Nederlandse vrouwen. Geen enkele Nederlandse vrouw bewoog zich op dat moment in een zó schokkend - en niet te zeggen scabreus - milieu.

De resident vermoedde mijn verbazing. Hij vroeg: 'Is er iets?'

Ik wees hem op de naakte mannen en vervolgens op de echtgenote van de controleur. Ik zei: 'Hoe vind je dit?'

Hij keek eveneens van de mannen naar de jonge vrouw en zag me daarna verbaasd aan. 'Wat bedoel je eigenlijk?' vroeg hij.

Ik trachtte het hem uit te leggen.

De ander begon zachtjes voor zich uit te lachen. Daarna zei hij: 'Vriend, je verbaast je over iets dat zoveel verbazing niet waard is. Je zult het wel leren als je hier wat langer bent. De zaak is namelijk dat er een groot verschil is tussen de plaats van het schaamtegevoel van westerse mensen en dat bij de Asmatters. Bij hen zit het niet van voren. Van achteren, om precies te zijn.'

Een uur later vertrokken we met de Catalina naar Ajam. Het was niet veel meer dan een kwestie van starten en weer landen. Waarover de prauwen van de Asmatters met afgaand water altijd nog enkele uren doen, deed de Catalina in nauwelijks tien minuten.

Opnieuw een brede kali en aanschietende prauwen. Maar wat volgde was anders dan bij Agats. Er waren veel minder prauwen en de gezichten van de mannen in de boomstammen waren niet als die van de mensen uit de kampong vanwaar we kwamen. Het waren andere ogen. Er was iets vreemds mee aan de hand. Ze deden me denken aan ogen van dieren. Van herten. Boordevol onrust, schrik en spanning, als de ogen van een zich ontdekt wetend hert kunnen zijn, zó, zo stonden de ogen van de roeiers van Ajam. En het waren ongetwijfeld dezelfde herteogen die ons volgden toen we de modderige oever opkropen.

Er was minder vreugde daar. Minder enthousiasme. Minder luidruchtigheid. Er hing een gedrukte, sombere sfeer en daar was reden genoeg voor. De mannen die timide, schuw om ons heen hurkten waren misschien geen snellers of kannibalen. In ieder geval deden ze alsof. Ze zaten er volkomen onschuldig bij. De bisschop liep tussen hen door en ik zag dat de meesten de ogen neersloegen. Uit angst? Uit schaamte?

Het was een bitter teleurgestelde bisschop die daar liep. Ik zag het aan de manier waarop hij de mannen van Ajam aankeek. Ik zag het aan de treurige blik in zijn ogen. Er was aanleiding genoeg voor. Hij wist dat het werk van jaren, in de Asmat verricht door een van zijn beste missionarissen, pater Zegwaard, voor een deel was tenietgedaan. Al die jaren, gesleten in de modder, de hitte en de vijandigheid van dit land, waren voor een deel voor niets geweest. Men had gehoopt dat Ajam een van de eerste kampongs zou zijn waar Bestuur en missie vruchten van hun werk mochten zien. Beide. Bestuur en missie, hadden zich wat Ajam betreft aan een illusie gekoesterd.

Ik liep naar de bisschop toe en zei: 'Jammer dat pater Zegwaard hier nu niet bij is, dat hij juist met verlof in Nederland zit.'

Tillemans bleef staan, keek me aan en zuchtte. 'Nee,' zei hij, 'ik ben

oijzonder blij dat hij hier níét bij is.'

Ik vroeg waarom hij zich daarover verheugde.

'Omdat het nooit plezierig voor een man is het werk verwoest te zien dat hij opbouwde. Ook niet voor een missionaris. Daarom.'

We stonden voor het mannenhuis van Ajam. De zon straalde over de bruine houten wanden. We waren niet zeer spraakzaam. Dit was de plaats van de moord. Hier was het gebeurd. In dit dorp, dat zich schijnbaar zo vreedzaam langs de kali uitstreckte. Het was heel stil. Veel te stil. Geen kind, geen vrouw liet zich zien. Alleen het groepje mannen dat verloren voor zich uit zat te staren.

Soms kwam een van de kepala's aanlopen. Traag, bedeesd en zichtbaar beschaamd. Of die schaamte oprecht was? Ik wist al dat Asmatters geboren komedianten zijn, huichelaars en schijnheilig.

Er werden namen van schuldigen gevraagd. Ze werden snel en gul gegeven. Maar de schuldigen waren er toevallig niet. Tenminste, de meesten niet. Waar ze dan wél waren. . . ?

Met brede armzwaaien werd naar de rivier gewezen. Naar de grote kali, die zich verderop in de bochten aan het oog onttrok. Andere armbewegingen wezen naar het bos. Alles was daar bos. We stonden hier op de rand van een mateloos groot tropisch regenwoud. Daarin hadden ze zich verscholen. Daarin waren ze verdwenen, weggeschoten met hun snelle prauw, die wirwar van watertjes, krekens en kanaaltjes in. We wisten: al zouden we een leger van duizend man een jaar lang daarbinnen laten zoeken, dan nog zou het onmogelijk zijn ook maar één zich verbergende man van Ajam te ontdekken. Men vindt gemakkelijker de spreekwoordelijke speld in de hooiberg dan een vluchtende Asmatter in de groene lawine die regenwoud heet.

Toch moesten de mannen die de moord hadden bedreven en hadden gesneld en gekannibaliseerd gevonden worden. Er was slechts één middel hen te bereiken. Met list.

Een enkele maal wees een Asmatter in de richting van de rivier. In de verte zagen we dan een ijlings wegschietende prauw. Ze was om de bocht gekomen en de roeiers hadden de wonderlijkste aller prauwen ontwaard die ooit in hun land was neergedoken: de vliegboot. Ze begrepen feilloos waarmee de komst van dat soort prauw onverbiddelijk te maken moest hebben. Zelf levend in een sfeer van wraak en weerwraak twijfelden ze er geen moment aan of de Kompenie was gekomen met een doel dat weinig goeds beloofde. Ze maakten dat ze wegwamen. Heel het regenbos was één ideale dekking. Geen sterveling kon hen daaruit ooit terugvinden.

Er werd door middel van een Asmatse tolk lang met de aanwezige mannen van Ajam gesproken. Er werd hun gezegd dat de Kompenie ten zeerste teleurgesteld was en dat het zó niet langer ging. De Kompenie was echter vergevensgezind en wilde dus eens praten met de mannen, die er

nu niet waren. Indien gezorgd werd dat ze er de dag na morgen zouden zijn, behoefden ze niet te vrezen dat iemand van de stam gedood zou worden.

De mannen luisterden gespannen en het moet moeilijk voor hen zijn geweest geloof aan deze woorden te hechten. Omdat bij hén de leugen is toegestaan. Omdat zij iedere list te baat nemen. En omdat zij niets anders kennen dan weerwraak. Het was niet aan te nemen dat er andere mensen waren die niet, zoals zij, logen, listen gebruikten en wraak namen.

Het werd een lang gesprek. Tenslotte zegden de mannen toe dat ze ervoor zouden zorgen dat de anderen er de volgende dag waren. Daarna vroeg de resident van Zuid-Nieuw-Guinea waar de koppen waren.

Twee Asmatters stonden op en verdwenen. Ze kwamen even later terug en droegen een grote jutezak tussen zich in.

De resident kwam naar me toe en zei: 'Wat er nu gaat volgen is bepaald niet leuk, maar je ontkomt er niet aan.'

De mannen zetten de zak voor ons neer en ik rook iets. Zwermen blauwe aasvliegen gonsden aan. Niemand van ons sprak nog een woord.

In de stilte van dat ogenblik begonnen de twee naakte mannen de bamboevezel los te maken waarmee de zak was dichtgebonden. Meer vliegen kwamen aanzwermen. Doordringender werd de stank.

Toen de zak geopend was, namen de mannen hem onderaan bij de punten op en keerden hem om. Op hetzelfde moment rolden negenentwintig mensenhoofden voor mijn voeten.

Ik voelde me in de klamme hitte van de middag ijskoud worden. Het was alsof mijn hart even stilstond. En ik kreeg het gevoel alsof ik braken moest. Ik hapte naar adem.

Negenentwintig koppen, die over de harde modder rolden met een geluid dat aan klotsende biljartballen deed denken. Het waren de hoofden van de mannen en vrouwen uit Jipajer. En van hun kinderen. Ik zag twee, drie opvallend kleine kopjes.

Alle hoofden waren donkerbruin. De controleur, die somber naast de zak stond, zei dat hij ze met petroleum overgoten en afgebrand had. Vanwege de stank van de resten vlees die nog aan de hoofden zaten.

Ik draaide me om en stak een sigaret op. De aansteker viel uit mijn hand. Mijn vingers trilden.

Zo opende zich voor mij de onbekende wereld van de Asmat. Op de modderige oever van kampong Ajam. Met negenentwintig schedels, verzameld in een jutezak.

Terug naar Agats. Er viel de eerstvolgende achtenveertig uur weinig te doen in Ajam en geen van ons had behoefte daar langer te blijven dan strikt noodzakelijk was. De lucht deugde er niet. De atmosfeer stond ons niet aan. Er was daar gemoord op een manier die niets menselijks meer had. Ook al hield men rekening met het feit dat de mannen en vrouwen van Ajam niet van ónze tijd zijn. Ze zijn van een tijd, ver voor de onze.

Laag vloog de Catalina over het moeras, over sagobossen, viswaters en kampongs. Het leek zo vredig, nu we boven die wereld vlogen. Het leek allemaal zo merkwaardig veel op een groen, verloren paradijs. Maar het was geen paradijs. Het was de hel.

Terug in Agats. Er werd die namiddag niet veel gesproken. Elk van ons was met zijn gedachten bij hetgeen hij in Ajam had gezien. Het gruwelijke beeld van die zak met mensenhoofden. Een beeld dat geen uitzondering was. Het gebeurde regelmatig in dit land.

Er was nóg iets dat me bezighield. Tot het moment dat die dof klotsende mensenhoofden voor mijn voeten rolden had ik het niet geloofd. Ik had erover gehoord, maar gemeend dat het niet waar was. Het waren dingen waarover ik vroeger had gelezen. In de oude journaals van de scheepvaart. In de op perkament genoteerde beschrijvingen van wereldreizigers. In de aantekeningen van hen die drie, vier eeuwen geleden begonnen waren de aarde te verkennen. In ver afgelegen streken, op eilanden in de oceanen, waren ze soms gestoten op stammen die uit kannibalen bestonden.

Maar dat was allemaal lang geleden. Zo lang, dat het leek of dergelijke activiteiten met de werkelijkheid van vandaag niets meer te maken hadden. Het waren gewoonten uit de tijd dat de mens in die streken nog niet volledig mens was.

Vandaag had ik dat soort mensen ontmoet. Naast hen gestaan, tabak met hen geruild. Het was alsof ik teruggevallen was in de oertijd. Alsof ik door een wonderlijke, fantastische samenloop van omstandigheden in een tijd was terechtgekomen, onnoemelijk ver gescheiden van die van mij.

Het werd snel avond. De zon was bloedrood achter het regenwoud ondergegaan. Eerst was de hemel rossig rood geweest. Daarna kreeg hij de kleur van het allerteerste email. Het huis op palen, rustend in de dampende modder en het slijk waaruit luchtballen opstegen, stond eenzaam en verloren, verlicht door een allerlaatste zonnestraal die zich door het email boorde. Het laatste huis van de wereld. Een mens moest de kracht opbrengen van veel afscheid te nemen om daar te kunnen leven.

Er werd gegeten aan de kleine houten tafel in het bestuurshuis van Agats, waar de vrouw van de controleur de spijzen bracht. Een sober

maal. Voorposten kennen geen luxe. De enige luxe was de fles jenever. Zelden had ik meer behoefte aan een glas dan die avond.

Na het maal, dat voor een deel zwijgend werd genoten, daalde ik af uit het houten huis. Ik passeerde wat Asmatters die zich voor het huis hadden opgesteld. Ze lieten me voorbijaan en keken me na. Ik voelde dat hun blikken me volgden.

Op de weg naar de rivier kwam ik niemand tegen. Het was bijna donker en uit het bos sloop de stilte aan. Ik merkte dat ik gespannen was. Ik keek om me heen en luisterde scherp naar elke klank die niet tot de normale geluiden van de tropenavond behoorde.

Ik voelde me omgeven door onzichtbare wezens, door schimmen die de zoom van het bos naderden en dicht langs me heen zwierven. Door in de duisternis verwrongen, verkrampte stammen. Die zich uitrekten en weer ineenkrompen.

De maan kwam op en wierp haar droefgeestig licht over deze wereld van modder, stammen en schimmen. Vlak bij de rivier, die zich geluidloos voortspoedde naar de baai verderop, wachtte ik tot het zou losbarsten. Ik had het gevoel dat hier ieder ogenblik iets kon gebeuren. Een soort zondvloed, die opnieuw bezit zou nemen van deze groene hel. Die deze zou verzwelgen met alles wat daarop en daarin was, dood en levend.

Het was een voorwereldlijk landschap. Het lag eindeloos ver van de landschappen van onze eigen wereld, aan de andere zijde van de aardbol. Ik voelde me ver van deze eigen wereld af, die avond op de oever van de trage, mistroostige Oetoemboewee in het hart van de Asmat.

Er schoof iets aan. Een prauw welde op uit de duisternis van de rivier. De kleuren, bruin-rood en zwart, waren nauwelijks te onderscheiden. Alleen de vorm, die door het weinige licht van de avond werd beschenen. Er stonden een stuk of acht mannen in. Ze leken, zoals ze staande roeiden, op uitgeknipte prenten uit een kinderboek. Ze zongen niet.

Geheimzinnig voer de prauw aan, deze uitgeholde boomstam met acht mannen. Iets onwezenlijks. Een schip, door de Tijd vergeten. Terwijl het naderbijkwam zag ik dat het door fosforescerend water voer. Tegen de boeg sloeg groen-verlicht schuim en bij iedere slag van de lange paddels sproeide een kleine fontein groen water in de rivier terug. Geluid gaven de paddels niet. Het was alsof het schip boven de rivier voorbijschoof. Alleen de groene fonteinen waren het bewijs dat het *in* het water voer.

Een kwartier later was ik terug in het bestuurshuis. De een was bezig te schrijven. De ander staaarde een pijp rokend voor zich uit. Een derde las in een verouderd exemplaar van *Time (Pacific Edition)*.

De petromax suisde doordringend en zorgde voor net voldoende licht. Honderden muskieten en andere insecten werden erdoor aangetrokken en dansten rondom het glas. Ze zouden die dans nog urenlang voortzetten.

Naast ons, op de veranda, zaten de Asmatters. In het licht van de

petromax zag ik hun gezichten. Ze rookten, of zaten niets te doen. Ze keken in het huis en wachtten. Waarop?

Ze waren ook beneden ons, zittend tussen de hoge palen waarop het huis was gebouwd. Ook zij wachtten. Waarop?

Later die avond hoorden we de rol die de vrouw van de controleur in het drama van Ajam had gespeeld. Een vreemd verhaal. Vreemd zelfs in de sfeer van deze avond.

Toen de controleur moeilijkheden ondervond met zijn radio-telefoonapparaat, bij zijn poging contact te maken met de resident in Merauke, liet hij niet al te veel tijd verloren gaan. Hij ging naar Ajam.

Zijn vrouw bleef achter. Bij haar waren alleen twee Asmatse jonge vrouwen, die haar hielpen in het huis. Of trachtten dat te doen.

De vrouw dacht aan haar man die op weg was naar Ajam en geen leven in het apparaat had kunnen krijgen. Ze ging naar het toestel toe. Ze was er lang mee bezig, maar tenslotte kwam er leven in. Ze kreeg contact met Merauke. En met de resident. Ook hoorde ze het goede nieuws dat er een vliegtuig kwam, zodat er een actie zou worden ondernomen opdat haar man er niet meer alleen voor zou staan.

De vrouw van de controleur vond dat een even verheugend als belangrijk bericht. Belangrijk voor haar man, die op dat zelfde ogenblik in Ajam was. Hij zou het er waarschijnlijk niet gemakkelijk hebben. Het moest wel bijzonder plezierig voor hem zijn als hem het bericht uit Merauke zou bereiken.

Ze dacht na. Op welke manier kreeg ze dat bericht in Ajam? Er was niemand die bereid zou zijn voor haar daarheen te gaan. Ze kende heel wat mannen van Agats, maar ze wist dat elk door haar gedaan verzoek om het bericht over te brengen overbodig zou zijn. Geen van hen zou het doen. Omdat ze bang waren. Bang voor wat er was gebeurd en waarvan de eerste geruchten bekend waren geworden. Bang voor de rivier. Bang voor de mannen van Ajam, die nu beslist op de rivier zouden zijn.

Ze aarzelde geen ogenblik. Ze greep haar kleine, rode parasol en ging naar buiten. De dag was net begonnen.

Ze vond mannen en sprak met hen. Ze vroeg hun of ze haar met de prauw naar Ajam wilden brengen. Ze gromden en weigerden. Ze zeiden dat ze wel wilden maar niet durfden. Het was levensgevaarlijk nu de rivier op te gaan. Ze deden graag iets voor haar, maar *dit* was zelfmoord.

De vrouw had verwacht dat ze zouden weigeren. Toch sprak ze daarna met andere mannen. Ze wist dat ze het tij op de rivier tegen had. Er zou lang geroeid moeten worden, langer misschien dan zes uur. Daarom had ze ten minste acht roeiers nodig. Het leek haar hopeloos veel. Waar vond ze acht mannen van Agats, die bereid zouden zijn met haar mee te gaan?

Ze vond er vier die, zij het met tegenzin, niet weigerden. Maar vier was te weinig. Ze zocht verder in Agats, en ze zocht zoals een vrouw zoekt die weet dat haar man wacht op een belangrijk bericht. Háár leek dat bericht in ieder geval belangrijk. Zo vond ze nog vier mannen.

De vrouw van de controleur van Agats was nog niet lang in de Asmat. Ze had nauwelijks enige ervaring met prauwen. Ze wist dat het een beproeving voor haar zou worden.

Ze vertrok. Ze nam plaats tussen de acht naakte mannen en vroeg hun snel te roeien. Zo snel ze konden.

Zo begon haar vaart over de Oetoeamboewee van Agats naar Ajam. Ze zat daar eenzaam tussen de acht roeiende Asmatters, met de kleine rode parasol boven zich om tenminste aan een deel van het verblindende, zengende licht te ontkomen.

Toch deerde dat licht haar niet, noch de hitte die met het uur heviger werd. De aanwezigheid van de mannen, naakt, zwetend, angstig, deerde haar evenmin. Haar deerde alleen zeeziekte. Ze kon niet tegen varen in de schommelende, dansende, wiebelende Asmat-prauwen. Ze was zeeziek en bleef dat de hele reis over de eindeloze kali. Een reis van vijf uren.

De mannen, aan wie ze had gezegd dat ze zich moesten schamen zo bang te zijn, hadden hun angst overwonnen en waren gaan roeien. Ze hadden zacht gezongen, zij het niet lang: hun angst keerde terug. Waarschijnlijk hadden ze al spijt van hun besluit en wilden ze het liefst terugkeren. Maar ze zagen het gezicht van de witte vrouw onder de parasol, de vrouw die nooit zou toestaan dat ze de prauw wendden.

Ze werden angstiger naarmate ze zich van Agats verwijderden. De vrouw zag dat en sprak hun moed in. Niet één ogenblik kwam het in haar op dat ze misschien zelf in gevaar verkeerde. Er waren te veel andere dingen om aan te denken. Zoveel mogelijk haar evenwicht te behouden. Aan de zon te ontkomen. Niet doorweekt te worden door het overkomende water. En steeds opnieuw de mannen moed in te spreken. Ze vond geen tijd een moment aan zichzelf te denken.

Halverwege de tocht nam de angst van de roeiers zichtbaar toe. En hoewel de vrouw hun steeds zei zoveel mogelijk het midden van de stroom te houden omdat dit het veiligst was, zag ze aan hun ogen dat ze doodsbang waren. Hun ogen keken gebiologeerd in alle richtingen: naar de rivier verderop, naar de oevers, naar het bos op de oevers, en naar de eerstvolgende bocht in de rivier. Ze wisten dat hun tocht levensgevaarlijk was en dat ze elk ogenblik een ontmoeting met de opgezweepte mannen van Ajam konden verwachten.

Tweemaal werd de toestand voor de vrouw van de controleur kritiek. De eerste maal toen een prauw de hunne tegemoetvoer. Ze dreef zonder een levende ziel aan boord. Een spook-prauw. Met de paddels stil in het water lieten ze die voorbijrijven. Ze was volkomen leeg. Er brandde

alleen een vuurtje in.

Ze gingen verder, totdat de mannen beweerden dat er iets op de oever van de kali was dat ze moesten zien. Ze voeren naar de kant. En er was iets. Ze zagen geen mensen, wel waren er afdrukken van voetstappen. Dodelijk verschrikt renden ze naar de prauw terug en brachten deze weer in het midden van de stroom.

En steeds opnieuw sprak de vrouw van de controleur van Agats hun moed in. Steeds wees ze hen erop dat ze toch mannen waren. En dat ze beloofd zouden worden. En dat het voor hen veiliger was door te varen dan nu om te keren.

Ze had één geluk: ze had geen tijd aan zichzelf te denken. Ze dacht aan haar man en aan de acht roeiers. Om hén ging het. De rest was onbelangrijk. De rest... Dat was de hitte die ondraaglijk werd. De prauw die bijzonder rond was en dus veel beweging maakte. De zeeziekte die niet wilde minderen en de vaart voor haar tot een beproeving maakte. De gesprekken met de mannen die morden, doodsbang waren en slechts één wens hadden: terugkeren, terug naar het eigen dorp, terug naar Agats.

Toch haalden ze Ajam en de vrouw ontmoette er haar man. De controleur dacht een geestverschijning te zien, maar het was werkelijk zijn vrouw. Hij was ontsteld dat ze dit had gedaan, hoewel hij verheugd was met het bericht.

We hoorden details van deze tocht op de avond dat we samen waren in het bestuurshuis van Agats. Daar waren mannen bij elkaar die dit land en de gevaren vrij goed kenden. Ik vroeg hun wat zij in zulke omstandigheden gedaan zouden hebben. Enkelen wisten precies hoe ze zouden hebben gehandeld: ze zouden niet zijn gegaan over die rivier, die naar alle waarschijnlijkheid bezaaid zou zijn met in paniek verkerende mannen van Ajam. Sommigen zeiden het niet te weten, omdat je dit soort zaken eerst weet als je ervoor wordt geplaatst.

Ik moest die avond keer op keer kijken naar die jonge vrouw in spijkerbroek en met roze gelakte teennagels. Het was moeilijk te geloven dat zij die tocht had gemaakt. Maar ze had hem gemaakt en was teruggekeerd nadat ze het bericht aan haar man had gegeven. Omdat ze wist dat ze de vrouw was van een man op een voorpost.

Ik vroeg haar: 'Was u niet bang op de rivier, had u niet eenmaal angst?'

Ze keek me aan en glimlachte. 'Ik denk wel dat ik bang ben geweest, maar ik had geen tijd eraan te denken. Ik had op dat moment zoveel andere dingen te doen. Toen ik in Agats terug was en het allemaal overdacht... Ja, ik geloof dat ik *toen* wel bang ben geweest. Maar toen gaf het niet meer. Het bericht was al bij hem.'

In de tijd dat de controleur zijn huis liet bouwen moesten er eerst stammen van drie meter lengte in de modder worden gedreven. Dat deden

Asmatters. Ze deden het op een weinig alledaagse manier: door erop te gaan dansen. Ze dansten die palen metersdiep de modder in. Heien in de vóór-tijd!

De ruimte onder het huis was bevolkt door krabben, garnalen en andere dieren, die het water er bracht als de rivier bij hoog tij onder het huis doorstroomde. Een oude Asmatse prauw diende als afvoergoot. Het toilet vormde een apart probleem.

Er huisden nog vele andere dieren onder het huis: varkens, magere kippen, slangen en horden muskieten. Het was een vochtig huis omdat het in een moeras stond. Niets droogde er in het huis met zijn atapdak, zijn gaba-gabawanden en zijn vloer van gespleten niboengpalmen. Er werd een voortdurende strijd tegen bederf, schimmel en vocht geleverd. Sigaretten werden er binnen een dag bruin en geel en muf.

En tóch was dit het huis van de controleur van Agats. Noch de controleur, noch zijn jonge vrouw voelde het als een offer. Ze hadden derhalve niet de minste haast ervandaan te gaan.

Er was één ding dat de vrouw van de controleur aan het hart ging: haar servies was er nog steeds niet. Het had er al lang moeten zijn, maar de weg van de normale wereld naar die van de Asmat is een lange.

Een paar maal ging ik die avond naar buiten. Steeds waren daar de mannen rondom het huis. Ze zaten zwigend bij elkaar, rokend, voor zich uitstarend, spugend. Ze gromden zacht als ik voorbijging. Was het een groet of een vraag?

De nacht was vol sterke, doordringende geuren. Er hing een dunne, ragfijne mist over de modder en de vegetatie. Ik keerde me om en zag het schijnsel van de petromax door de wanden van het bestuurshuis gloren. En ik zag de gesloten kelken van de vuurrode canna's en de hardgele alamanda's. Er zijn niet veel bloemen in de Asmat. Toch had de kleinst denkbare Nederlandse kolonie in dit gebied gezorgd voor bloemen. Ze stonden in de modder en leefden. Ze waren er eerder dan het servies dat onderweg was, ergens in het ruim van een scheepje, of in een schuur van wie weet welke buitenpost. Misschien, waarschijnlijk, kwam het servies in scherven aan.

Maar de canna's en alamanda's bloeiden. Boven de modder van de Asmat uit.

Iemand verliet het huis en kwam in mijn richting. Het was een man die hier al eerder was geweest. Hij nam me mee naar de rivier. Die stroomde, als steeds, geluidloos voorbij, zacht-glanzend in het licht van de hoge, door nevel ver sluierde maan.

We rookten een sigaret en gingen daarop terug. Op de terugweg hoorde ik ergens zacht kreunen. We bleven staan en de man naast me wees op een van de houten huisjes van de Asmatters. We liepen erheen en keken erin. Het was donker binnen. Heel achterin waren vormen van menselijke wezens. Het was niet te zien of het mannen of vrouwen waren.

Voorin, nog net beschenen door het licht van de wazige maan, stond een kistje, een kleine krat. Het was een belangrijk onderdeel van de emballage waarmee bier naar dit land wordt vervoerd. Er stonden rode letters op het witte hout: Heineken's Bier.

In dat kistje lag hetgeen ik had horen kreunen. Het was een kind. Een baby nog. Misschien drie, hooguit vier maanden oud. Het lag zachtjes te huilen.

Het was die dag het eerste lieflijke en menselijke. Het lag daar onder me, klein, hulpeloos en zwart. Met twee stralende oogjes die me recht aankeken. Alsof het iets verwachtte. Een naakt menskind, een jong Asmats meisje, pas begonnen met het leven.

Ik keek de man naast me aan. Hij lachte zachtjes voor zich uit.

'Ja,' zei hij, 'zo zijn ze als ze beginnen. Hoe zal dit kind over twintig, over veertig jaar zijn? Je hebt ze vandaag gezien, je weet het.'

Het was een harde, cynische opmerking, maar er school waarheid in zijn woorden. Het waren woorden, aan de praktijk van de Asmat ontleend. Woorden die men zegt als men zojuist terugkeert uit een kampong die Ajam heet. Waar ik duivels en furies had gezien. Waar ik recht in de onderwereld had gekeken.

Ik dacht: Voor dit kind is het te hopen dat de bestuurspost in de modder van Agats niet zal worden opgeheven. En dat de kleine pastorie daar zal blijven. Minstens zo lang tot dit kind groot is. En mens geworden is. Een écht mens.

Een mens in wording lag onder me in dat bierkratje. De armzaligste, hardste wieg voor een baby, ook al is dat dan een zwarte baby, een kind van een Asmatse vader en een Asmatse moeder. Het zou groter worden, opgroeien, mens worden. Of. . . mens. . . ? Wären de mannen en vrouwen van Ajam, en verder de Asmat in, eigenlijk wel mensen?

We waren allebei – ook die ander – ontroerd. Ook *dit* was de Asmat. Ook hier begon het leven dus zó. Zou dat kind, deze baby, een kans krijgen? Zou ze haar deel krijgen, jaren later, van de goede dingen van het leven? Zou ze ooit een concert van Mozart of Schumann horen? Zou ze ooit een gedicht lezen? Zou ze ooit de tuinen van het Westen zien en de schoonheid van het Oosten? Zou ze het voedsel krijgen dat haar gezond kon maken en de kleding die haar paste? Zou ze een kans hebben *mens* te worden?

Of was het haar bestemming te blijven leven in deze modder en te worden als de vrouwen die in de nacht de mannenhuizen binnensluipen en brandende stukken hout drukken op de borst van de mannen? Opdat ze opstaan, hun dolk van mensenbot of kasuarisbeen grijpen en gaan moorden?

Die kleine, beginnende mens, dat meisje in het Nederlandse houten wiegje dat flessen bier had vervoerd van de ene kant van de aardbol naar de andere, was een belofte. Een belofte die zou worden gehonoreerd als er

witte mannen bleven in haar wereld. De mannen van de missie en het bestuur. Die als enige en eerste taak hebben deze kinderen weg te voeren uit de hel en te brengen in een andere, betere, menselijker wereld.

Ik zal de zak met koppen van Ajam nooit meer vergeten. Evenmin dat zacht huilende meisje in een verdwaalde bierkrat in de nacht van de Asmat.

Die nacht had ik de hoop te zullen slapen; het bleek helaas een illusie. De meegenomen klamboe was niet in staat de muskieten uit te bannen en nergens zijn muskieten doortastender en feller belust op mensenbloed dan in de Asmat. Ik smeerde me in met muskietenolie, maar het hielp niet. Ik trok mijn sokken weer aan en bond alles wat te grijpen was om me heen. Tevergeefs. Het veldbed was hard en het werd in de loop van de nacht keihard. Het was een beproeving. Er was één troost: ik hoorde ook anderen zich omdraaien en binnensmonds vloeken.

Tegen de morgen verdwenen de muskieten. Ze werden gevolgd door de nog grotere pest van dat land: de agas agas. Kleine, nauwelijks zichtbare vliegjes die door alle mazen van elke klamboe heen dringen. Ze voltooiden het werk dat hun voorgangers waren begonnen.

Een enkele maal sluimerde ik in, om dan weer op te schrikken door twee varkens die elkaar naar de keel vlogen onder het huis van de controleur, tussen de palen die de modder waren ingedanst.

Er waren ook andere geluiden: die van rondom het huis zwerfende Asmatters. Ik richtte me soms op om hun schim voorbij te zien gaan. Een enkele maal ving ik een glimp op van twee glanzende ogen, die recht de ruimte van de kamer instaalden. Ik lag klaar wakker.

Uur na uur ging zo voorbij en de slaap kwam niet. Eenmaal, toen ik de ogen sloot en wegdommelde, kwam ik terecht in een nachtmerrie vol afschuwelijke beelden. Beelden uit Ajam.

De eerste schemering van de nieuwe dag kwam. Ik stond vroeg op, vermoeid, stijf, bedekt met bulten van muskieten en steken van agas agas. Hanen kraaiden als bezeten en iemand sloeg dichtbij op een lege oliedrum.

De dag was begonnen.

4

Die dag maakte de Catalina verscheidene landingen op de rivieren, vlak voor kampongs. Er dreef een aanzienlijke hoeveelheid hout in de kali's, maar telkens wist bootcommandant Van der Wel dit te omzeilen. Hetgeen niet wegnam dat elke landing en elke start met spanning plaats-

vonden. Nergens in de Asmat zijn we zo onbeschrijflijk enthousiast ontvangen als in kampong Atsj, een overigens berucht dorp, bewoond door twaalfhonderd zielen. Atsj is gelegen aan de Sjurets, een van de zijstromen van de Eilanden Rivier.

Vanaf het ogenblik dat we uit de prauwen in de modder van de oever waren gestapt, werden we omringd door enkele honderden Asmatters. Heel jonge, volwassene en stokoude. De geestdrift kende geen grenzen, hoewel er misschien onzerzijds enige reden was zóveel geestdrift te wantrouwen. Ik schreef al: Asmatters zijn geboren acteurs en hun uiterlijke gedragingen zijn niet altijd in overeenstemming met hun innerlijke beweegredenen. Dit enthousiasme was weliswaar bijzonder sympathiek, maar niet te vertrouwen. We wisten langzamerhand wat we aan Asmatters hadden.

Er werd om ons heen gesprongen, gedanst en geschreeuwd. Iedere keer als een foto- of filmens op het gezelschap werd gericht, had dit nieuwe explosies van geestdrift ten gevolge. Elk ervan eindigde met een soort yell, die het dichtst wordt benaderd door: 'Oeffjij...!'

Naakte mannen, naakte kinderen, naakte vrouwen. De meesten maakten een gezonde, vitale indruk. Bovendien waren ze veel minder vuil dan je zou verwachten. Het merendeel van de lichamen was behoorlijk gebouwd. Slechts een enkele maal ontdekte ik misvormden.

Zoals steeds werd als contactartikel tabak uitgedeeld. Ook hier moest tabak wel een uitermate kostbare zaak zijn. Toen ik op een gegeven ogenblik een plukje in de rivier liet vallen, aarzelde een veertigtal jongens geen ogenblik: tegelijk sprongen ze van de oever in het water om het felbegeerde in handen te krijgen.

Ook hier wilde, onrustig zwerfende ogen. Onrust was merkbaar achter de gastvrije ontvangst. De hele sfeer was gespannen.

Ze dromden steeds dichter om ons heen. Ik rook hen en zag hun barbaarse versierselen. Bizar gevormde attributen, uit mensen- en kasuarisbeen vervaardigd, werden in de doorboorde neus gedragen. Stukken uitgeslepen schelp hingen op de borst. Veel mannen droegen hoge voorhoofdsbanden van koeskoesbont, wat hun een extra sinistere aanblik gaf. Elk van hen droeg een boog met pijlen. Niet eenmaal zag ik hen ongewapend.

Later kwamen wat vrouwen aarzelend, schuw naderbij. Ze bleven ver in de achterhoede en men kreeg werkelijk niet de indruk dat zij hier in feite regeerden. En tóch regeerden ze. Achter al die schuwheid en schijnbare bescheidenheid verborg zich de geweldige macht van deze vrouwen over hun mannen.

Er ontstond een levendige ruilhandel, waarbij onzerzijds uitsluitend plukjes tabak verstrekt werden en hunnerzijds curieuze etnografica. Ik had het gevoel dat ik met tabak de halve inventaris van de Asmat had kunnen opkopen. Voor tabak kregen we schilden, sagobakken, soms

indrukwekkend mooie en artistiek versierde trommen, dolken, speren en bogen. En steeds opnieuw kwamen Asmatters gillend en schreeuwend aanrennen met weer andere voorwerpen. Meer dan eens werden me de plukken tabak uit de hand gerukt, maar de man of de jongen die dat deed verzuimde nooit te betalen met het een of ander voorwerp.

Soms drong een man naar voren die mijn hand greep. Een magere, benige, kille hand. Een hand die iets van een skelet had. Glanzende, vochtige ogen werden op me gericht. Ik zag gebroken stompjes tand en groteske stukken schelp, die op ingenieuze wijze door neuzen waren gestoken. Ik begreep niet hoe het mogelijk was zo'n enorm apparaat door de neus te krijgen. Een Asmatter was echter dadelijk bereid de daartoe aangewende methode te demonstreren. Een nogal ingewikkeld systeem, hoewel hij kans zag de complete manipulatie in nauwelijks vijf seconden te laten verlopen.

Dit volk had zowel iets wilds als kinderlijks. Jongens kwamen naar ons toe en grepen onze arm, onze hand; voelden aan onze kakikleding. Foto-toestellen en filmapparaten verwekten grote consternatie. En iedere keer opnieuw klonk de kreet waarmee de plaatselijke bewoners hun verbazing afreageerden: 'Oeffijj...!'

We bleven er anderhalf uur en gingen daarop verder. De prauwen brachten ons terug naar de midstreams wachtende vliegboot en hoog over het moeras koersten we naar de volgende kampong: Kaimo, gelegen aan de noordelijke Eilanden Rivier. Een niet minder berucht dorp, welks reputatie juist in die dagen verre van brandschoon te noemen viel. Er waren concrete gegevens binnengekomen over snelpartijen door de mannen van Kaimo. Dit was de voornaamste aanleiding van het bezoek.

Het zoeken van kampongs in het moeras beneden ons was niet eenvoudig. In die groene eindeloosheid waren de rivieren duidelijk te zien. Maar er zijn zoveel rivieren. Grote en kleine en nóg kleinere. Een wirwar, een labyrint van water. Er waren kaarten aan boord van de Catalina, maar ik denk dat ze niet erg volledig bleken. Te veel van het land beneden ons was nog onbetreden gebied.

Voor het vinden van deze kampongs – doorgaans uitstekend verborgen op de rivieroever – hadden we ons voorzien van een uitstekende gids. Van een man die ons feilloos naar Ajam bracht, naar Atsj, naar Kaimo, naar Jipajer en naar de overige kampongs die we die dagen aandeden. Zijn naam is C. C. Verhey van Wijk, een van de merkwaardigste Hollanders in de Asmat.

Hij richtte in 1951, samen met een vriend, baron F. F. D. d'Aulnis de Bourouill, in Merauke een bedrijf op dat ze Exportbedrijf South-New-Guinea 'Imex' noemden. Beiden kwamen voort uit de Koninklijke Marine. Beiden hadden jaren gevlogen als officier bij de Marine Luchtvaart Dienst en bezaten een voortreffelijke staat van dienst. Verhey van Wijk

vloog in de laatste oorlog geregeld met jagers en was in mei 1944 verplicht boven Het Kanaal per parachute zijn 'Seafire' te verlaten. De parachute opende zich, maar de sprong leverde hem toch een beschadiging van de wervelkolom op. Hij werd afgekeurd voor de vliegdiens.

D'Aulnis was tijdens de laatste oorlog ook jachtvlieger, eveneens bij de MLD. Hij vloog boven een groot gedeelte van het strijdtoneel in die oorlog, behorend tot een Brits eskader dat zijn basis op de carrier *Infatigable* had. Hij vloog met 'Seafires' boven noordelijk Noorwegen in de tijd van de grote Moermansk-konvooien en sloot zijn carrière af boven de Japanse eilanden in de Pacific. Beiden - D'Aulnis de Bourouill en Verhey van Wijk - werden in 1951 afgekeurd voor militaire dienst en gepensioneerd.

Het waren deze twee ex-jachtvliegers die wel iets zagen in Zuid-Nieuw-Guinea en daar een bedrijf stichtten. Het begin was moeilijk. Het ging echter later redelijk met de 'crocs', de krokodillenjacht, waarin ze zich hadden willen specialiseren. Dat wil zeggen, ze kochten de krokodillehuiden rechtstreeks van de Papoea's.

Tegen het einde van 1952 zat de firma zwaar aan de grond. De helft van de combinatie vertrok naar Holland en zocht contact met een derde man. Deze nam enige tijd deel in de zaak, maar in 1954 vloog Verhey van Wijk opnieuw naar Nederland teneinde een naamloze vennootschap op te richten.

Vanaf dat ogenblik leken zich gunstige kansen voor te doen voor de 'Imex'. Men had dringend behoefte aan scheepsruimte, maar er was geen schip te koop. Alleen de *Billy*, een oud, zéér oud, zéér aftands missievaartuigje. De missie was bereid het af te staan, maar de *Billy* werd een grandioze mislukking. En het was niet de enige teleurstelling.

Ze hielden echter vol, tegen alle tegenslag en mislukking in. Ze wilden bewijzen dat het kón. Dat een particulier bedrijf in Nieuw-Guinea kón slagen. Het ging om één project in het bijzonder: hout. En er wás hout. In de Asmat was ijzerhout gesignaleerd en hierin zagen ze een kans.

D'Aulnis bleef op Merauke als administratief thuisfront (tevens plaatselijke KLM-agent), terwijl Verhey van Wijk de rimboe introk en contact maakte met de Asmatters. Ik weet dat de ervaringen van deze ex-MLD-vlieger in de Asmat, waar hij als de eerste zakenman verscheen, een lijvig boek zouden kunnen vullen. Hij maakte contact met de bevolking en het gelukte hem. Hij ging er wonen, midden tussen dit barbaarse volk, en wist het te bewegen hout voor hem te kappen. En steigers te bouwen!

Dat hij niet vermoord werd is een wonder. Ik hoorde de verhalen over Verhey van Wijk al toen ik hem nog nooit had gesproken. Ze deden me denken aan een andere figuur, eens in een jungle werkend, evenwel in een geheel ander gedeelte van de wereld: Trader Horn. Maar ook aan 'Sanders of the River' van Edgar Wallace!

Aan kritiek op het werk van beide 'traders' ontbrak het uiteraard niet.

Bijna iedereen voorspelde de ondergang van het exportbedrijf 'Imex'. Vrijwel geen Europeaan zag er iets in. Men vond de combinatie niet reëel, veel te wild, te avontuurlijk. Maar anderzijds constateerde ik voor de combinatie toch wel degelijk sympathie, voortspruitend uit het feit dat de 'Imex' het niet opgeeft. De bijl er (létterlijk) niet bij neerlegt. Dat men, ondanks een tot wanhoop stemmende opeenvolging van tegenslagen, tóch doorzet. En omdat er goed hout uit de Asmat komt.

Hoe dat eruit komt is geen eenvoudige zaak. Eén ding staat echter vast: Verhey van Wijk moet een voortreffelijk Asmat-psycholoog zijn. Hij ziet kans door middel van tabak, messen, bijlen en broekjes deze stenen-tijdperkers – die nog nooit enig idee hebben gehad van wat wij verstaan onder 'geregelde arbeid' – aan het bomenhakken te krijgen en aan het vervoeren ervan naar verzamelplaatsen. Het was ook voor hém dat ze steigers bouwden.

Ik zag zo'n steiger. Er lag zeker driehonderd kubieke meter hout bij: goed ijzerhout uit de Asmat. Het zou wel op de een of andere manier aan de kust komen. Om dan nóg later gebruikt te worden door op Nieuw-Guinea werkende bedrijven als de Nederlandse Nieuw-Guinea Petroleum-Maatschappij te Sorong of de Hollandse Beton-Maatschappij aldaar. Waarschijnlijk heeft niemand er daar enig besef van hoe lang de weg van dat hout geweest is, en op welke zonderlinge manier het werd gekapt in het onbekende niemandsland dat Asmat heet.

Dat de voorgaande regels slaan op de situatie in de jaren vijftig zal de lezer duidelijk zijn.

Het was Verhey van Wijk die ons de weg boven de Asmat wees. Hij gaf bootcommandant Van der Wel exact aan waar hij moest landen voor kampong Kaimo aan de noordelijke Eilanden Rivier.

Die landing was van het eerste moment af totaal tegengesteld aan alle andere landingen in de Asmat die we tot dusverre hadden gemaakt. Er lag om te beginnen op de hele rivier niet één prauw. Nog niet de kleinste. Een verlaten rivier.

Driehonderd meter verderop was de oever. Daarop lag de kampong, al even eenzaam als de rivier. Uit slechts een enkel bruin palmbladhuisje kwam wat rook. En op slechts één plaats aan die smalle, modderige oever stonden mensen.

Ze stonden doodstil. Toen ik een kijker nam en het beeld naar me toe trok zag ik dat elk van de ongeveer dertig mannen een boog in de handen had. Elke boog was gespannen. En alle pijlen waren gericht op de Catalina.

Kaimo bevestigde aldus zijn slechte reputatie. Alleen al door de mannen van Kaimo waren kort tevoren niet minder dan veertig slachtoffers gemaakt. Gesneld en opgegeten.

Inspecteur van politie Jansen klom op de vliegboot en deed het enige

dat in deze omstandigheden te doen viel: hij riep om prauwen. We moesten naar de oever en dat kon alleen gebeuren met de prauwen die we in de verte zagen liggen, hoog opgetrokken op de grijze, modderige oever.

Vier-, vijfmaal riep hij om prauwen: 'Tji...! Tji...! Tji...!'

We wachtten. De enige reactie was dat een deel van de mannen begon te tandakken – springen. Het scheen hun moeite te kosten de pijlen niet weg te schieten, al had dat wegens de afstand geen enkel effect gehad.

Nog eens werd, nu harder, om prauwen geroepen. Het resultaat was wederom negatief.

Opeens schreeuwden de mannen terug. Wat die harde, schelle kreten inhielden was me een raadsel, maar niet aldus de tolk die ons vergezelde, een geboren Asmatter. Hij zag er angstig en gedeprimeerd uit en ik denk dat hij in die dagen slechts één wens had: dat deze reis zo snel mogelijk voorbij zou zijn. Hij droeg het uniform van de politie en hij bezat een karabijn en een mes. Desondanks was hij van ons het meest van angst vervuld. Zijn enige nut voor ons bestond dan ook uit het feit dat hij de taal sprak van het volk waarmee wij contact moesten maken.

We vroegen hem wat ze schreeuwden. Trillend vertaalde hij de woorden: 'Ze zeggen... kom zélf maar... zie zélf maar dat je prauwen krijgt... We komen niet... Waag het maar te komen...!'

Er werd overlegd wat er gedaan moest worden. De atmosfeer op de oever bleek uitgesproken vijandig en alvorens aan wal te gaan was het dus nodig enig gezag te tonen. Dat kon alleen met de vuurwapens. Diverse salvo's werden met de mitrailleurs gegeven en het geluid van de gierende projectielen moet wel uitermate verontrustend in de oren van de vijandige Asmatters hebben geklonken.

Er werd natuurlijk ver over hen heen geschoten, maar na het eerste schot was de gehele groep reeds weggedoken, het bos in, dat slechts enkele meters achter hen begon.

Met dat al zaten we echter nog steeds met het probleem van de prauwen. Er was gelukkig een kleine – bijzonder kleine – rubberboot aan boord van de Catalina en daarmee hebben we ons naar de verlaten oever van Kaimo begeven. Dat werd een langdurige operatie, omdat er zich geen paddels in dit miniatuurvaartuigje bevonden. We roeiden met bordjes en bliken. Een weinig heroïsch tafereel.

Onze eerste groep hield, al waterscheppend, de oever scherp in het oog. Het was volkomen in de geest van de Asmatters plotseling bij onze nadering uit hun schuilhoek in de groene barrière vóór ons hun pijlen af te schieten. Met deze mogelijkheid werd rekening gehouden en het leek me toch wel een goede zaak dat zich enkele kenners van dit land in ons gezelschap bevonden.

Meter voor meter naderde de oever. Bij iedere meter werd het duidelijker dat Kaimo verlaten was. Niemand scheen er achtergebleven te zijn. De hele bevolking was verdwenen in de jungle, die direct achter het dorp

begon.

Een dorp van kleine, primitief gebouwde huisjes op palen. En van grote mannenhuizen. De laatste domineerden opvallend tussen de andere woningen. Telkens als ik die mannenhuizen zag opdoemen, moest ik denken aan dat andere mannenhuis, dat ik de vorige dag had gezien. In Ajam. Dat grote, lange, sombere bouwsel, een soort vesting aan de rand van de wildernis. Ik wist wat zich in deze huizen afspeelde. En dat was genoeg om een huivering nauwelijks te kunnen onderdrukken toen ik die *kazerne* op de oever van Kaimo zag.

We gingen aan land. Ik voelde me niet helemaal op mijn gemak toen we de eerste stappen in de vette, soppende modder voor het dorp zetten. Er was iets met dit dorp. Het was er veel te stil. Nog geen half uur geleden stonden hier dertig naakte kerels te dansen, hun pijlen op ons gericht. Nu was er ineens geen spoor van leven meer te bekennen. Dat leven kon echter vlakbij zijn. Op twintig, dertig meter afstand begon het tropische regenwoud. Achter elke boom, bij elke varen, kon nu een man van Kaimo verborgen zijn.

We slopen de oever op, na een paar salvo's uit de junglekarabijnen in de richting van het bos te hebben afgevuurd. Het geluid echode heen en weer, stierf weg, traag, langzaam.

Geen Asmatter liet zich zien. Maar zodra de laatste echo van het laatste schot was verstorven, klonk heel in de verte een erbarmelijk, oneindig triest gehuil. We richtten ons op en bleven staan. Ik voelde me verstijven door het lugubere geluid.

Het klonk als het gemammer van vrouwen. Gaven ze de vluchtende mannen tekens, signalen? Of waren het kamponghonden, waarvan we er niet één hadden gezien en die zich in het schemerige bos, in het soppende moeras, hadden verzameld? Ik weet het niet. Waarschijnlijk waren het honden. Toen ik twee maanden later een van de mannen met wie ik in Kaimo op de oever stond weer ontmoette, begon hij als eerste over het sinistere gehuil, dat we die dag hadden gehoord.

We verkenden de naaste omgeving van Kaimo. Er was werkelijk geen volwassene, geen kind, geen dier achtergebleven. Het dorp was volkomen verlaten, hoewel er kleine vuren lagen na te smeulen. Hoewel er op verschillende plaatsen nog voedselresten lagen. Hoewel aan alles was te zien dat de kampong pas kort tevoren was verlaten.

Ik had het gevoel dat er in het uur waarin we op de oever van die kampong waren vele ogen op ons waren gericht. Het zal wel verbeelding zijn geweest.

Het grootste mannenhuis trok me onweerstaanbaar aan. Ik ben erheen gegaan. Naar binnen gegaan. Het was geen huis. Het bleek een *zaal*. Die zaal was net zo leeg, zo verlaten als de rest van Kaimo. Er waren nog rokende vuurtjes. Er hingen schilden aan de wanden. En naast de schil-

den hingen, nog net zichtbaar in de schemering van het lugubere gebouw, andere attributen. Ze waren uit mensenbot en kasuarisbeen vervaardigd.

Het dak van dat huis, staande op palen, was van atap, evenals de wanden. De vloer, recht en sterk, bestond uit naast elkaar liggende dikke stukken boomschors. Ergens lag een lang stuk hout waaraan men begonnen was versieringen te maken. Menselijke versieringen. Ik zag een deel van een hoofd in het beginstadium. Het was een bisjpaal die men bezig was te besnijden. De bisjpalen van de Asmatters beelden de wraak van de mannen uit. De figuren die men boven elkaar uitsnijdt beelden gesnelde familieleden uit. Als deze bisjpaal eenmaal gereed zou zijn, zou er tijdens een ritueel dodenfeest omheen worden gedanst. Nachten lang. En de mannen van Kaimo zouden tijdens dat ritueel de oude maskers en de oude schilden dragen.

Ik liep door deze jö, dit mannenhuis. Ik zag de jimtsjip of deuren en de josé of stookplaatsen en wist dat elk ervan een eigen functie had. En elke deur en elke vuurplaats hadden een eigen bezitter. Ook dit huis stond met de voorzijde naar de rivier gekeerd, terwijl ook de deuren op de rivier uitkeken. De vuurplaatsen waren gelegen tegen de achterwand; elke vuurplaats recht tegenover een deur in de voorwand.

De bezetting van stookplaatsen en deuren is een ingewikkelde zaak in de Asmat en heeft alles met de indeling van de familie te maken. Elk lid van een familie – elk mannelijk lid wel te verstaan – heeft een eigen deur en vuurplaats. Soms behoort zo'n vuur toe aan meer mannen, tot drie of vier. Nu eens een vader met een zoon en broer, dan weer een vader met twee of meer zoons. Men zou kunnen zeggen: een vuur vertegenwoordigt een gezin.

Het liep tegen de avond en de zon had zich al achter het regenwoud verborgen. Een vaal schijnsel viel in het mannenhuis en verlichtte dat op een spookachtige wijze. Steeds hield dit huis, dat zonderlinge bouwwerk, me in zijn greep.

Dit mannenhuis was het centrum van Kaimo. Hier werden plannen voor sneltochten beraamd. Hier vonden de voorbereidingen tot kannibalistische festijnen plaats. Hier werden moorden besproken. Toch was dat zelfde huis niet enkel een enorme spelonk waarin over dood en leven van anderen werd beslist. Het was ook de plaats waar de Asmatter zich ontspande. Waar hij zijn feesten en rituelen voorbereidde. Het was tegelijk zijn club, zijn sociëteit, zijn herberg en zijn kerk. In ieder opzicht: het centrum van de mannengemeenschap. De spil waar het dorpsleven om draaide. Het hart van het sociale leven van de kampong. Daar werden de oude liederen gezongen. Daar werden de oeroude, allervreemdste rituelen gehouden. Daar, in dit huis, in deze kazerne, tussen de slecht sluitende wanden waardoorheen traag het laatste daglicht sijpelde.

Ik hoorde gekraak buiten. Het waren de mannen met wie ik even tevoren op de oever was geland. Ik hoorde hun stem. Ze klonken me vreemd in de oren, omdat ik me probeerde in te leven in de sfeer van dat bizarre, sinistere junglehuis van Kaimo. Er hing een geur die ik niet kende. Een mengsel van brandend hout, van schimmel en van nog iets anders. Ik wilde weggaan, omdat dit interieur me zwaar drukte. Maar ik werd vastgehouden om te blijven.

Ik heb daar gestaan, een sigaret rokend en proberend me in te denken hoe het daar was als iedereen in Kaimo thuis was, als de dag eindigde en de avond begon. Hoe waren de laatste avond en de laatste nacht daar geweest? Wat had zich er afgespeeld?

De mannen waren, zoals iedere dag, op voedsel uit geweest. Op de rivier en in het bos. Tegen het vallen van de avond waren ze teruggekomen. Sommigen droegen wat droog hout, dat ze straks voor hun vuurtje zouden gebruiken. Ze gingen het mannenhuis binnen en iedereen ging op zijn eigen plaats zitten.

Toen kwamen de vrouwen. Aan de deur gaven ze de mannen het voedsel, sagorupsen, groot en vet, krabben, vis en garnalen. Een deel geroosterd, een deel gerookt.

De mannen waren met het opstoken van de vuren begonnen. Het hout erboven, liggend op kleine stellages sinds het was verzameld in de droge tijd, was kurkdroog. Enkele vuren waren geheel gedoofd. De mannen die erbij hoorden haalden een smeulende houtspaander bij een vriend. De door de vrouwen gebrachte groene tabaksbladeren werden geroosterd. Enkele mannen haalden hun lange, houten pijp te voorschijn en gingen roken. Daarna werd er gegeten. Snel, luid en overdadig.

Er was veel leven in het huis. Mannen spraken met anderen, die enkele vuren verderop zaten. Het kwam niet in hen op te gaan staan. Ze vertelden elkaar wat ze die dag hadden beleefd. De een had met een gelukkig pijlschot een vluchtende kasuaris neergelegd. Een ander had een vis gevangen die tot tweemaal toe kans had gezien te ontsnappen. Een derde had een wild varken gewond en hoopte het de volgende dag te kunnen pijken.

De eerste gesprekken gingen alle over één onderwerp: voedsel. Elk van deze mannen was primair voedselverzamelaar. Na de verhalen over voedsel volgde nieuws uit de naburige kampongs.

Alle vuren in het huis brandden. Het schijnsel ervan sloeg tegen de bruinberookte wanden, veegde erlangs. Die flitsende schaduwen deden denken aan schimmen en figuren uit een allervreemdste wereld. Schimmen, nauwelijks zichtbaar door de dikke rookwolken die in het huis opstegen. De lucht was zo dik dat ze om te snijden was. Dat had één goede zijde: er waren vrijwel geen muskieten. Zóveel rook konden ze niet verdragen.

Soms zat een man zwijgend naar de wanden te staren. Hij volgde het

schimmenspel op de muur van het huis; hij volgde de beelden die over de donker beschilderde schilden joegen, over de bruin-gele dolken, over het witte, drogende hout op de stellingen.

Anderen zaten zich te krabben en te wrijven. Ze werden fel gebeten door hondevlooiën en luizen. Twee mannen kregen ruzie en fel klonk het harde, staccato geluid van de stemmen. De ruzie ebde weg en andere stemmen verhieven zich.

Toen het later werd gingen de eersten slapen. Ze rolden zich om, draaiden zich naar het vuur. Een enkele snurkte, een ander ronkte als een os. Hij hinderde daarmee de mannen bij het vuur naast hem. Een van hen gaf hem een trap. De man brulde iets terug in zijn slaap, maar ronkte daarna minder hard.

Naarmate de avond vorderde werden de vuurtjes kleiner. Sommige doofden al. Dat waren de vuren van hen die slapen.

Een nachtvogel schreeuwde in de verte. Misschien naar de wild tekeergaande brulkikkers die zich rondom het huis bevonden. Er waren oude kikkers met zware, diepe bassen, jonge met lichte sopranen. Ze gingen onafgebroken door, tot aan de eerste schemering van de nieuwe dag.

Een uil vloog over het mannenhuis. Hij riep iets over de toppen van de bomen heen. Een andere uil antwoordde, ver weg. Het vogeltje dat zich iedere nacht liet horen was er ook; het had een altijd herkenbaar, scherp, dun geluid. Het geluid van een op een ijsbaan op en neer springende knikker. De vogel van de nacht.

Nog meer vuurtjes doofden. En ook de laatste gesprekken verstierven. Overal in het huis klonken het gesnurk, gegrom en geronk van de Asmaters. De laatste vlammen in de laatste vuren projecteerden nog eenmaal op de wanden felle, verschietende demonen en duivels. Ieder schild werd nog eenmaal een bewegend, met leven geladen attriboot.

De mannen in het mannenhuis van Kaimo slapen. De vrouwen in de andere huizen slapen ook. Een enkel dier buiten kon de slaap niet vatten en doolde, op zoek naar voedsel, van huis tot huis. Er stond geen wachter in Kaimo. Bij het mannenhuis noch bij de andere onderkomens. In de Asmat kent men geen wachten.

De rivier stroomde onhoorbaar naar de zee langs de smalle oever waarop het dorp was gebouwd.

5

Toen de Catalina de volgende dag op de rivier ter hoogte van kampong Ajam landde, was het duidelijk dat slechts een zeer gering deel van de bevolking aanwezig was. Het was verdacht stil in en bij Ajam. Het leek

dubieus of de schuldigen aan de massamoord aanwezig zouden zijn.

Er bleken er echter enkelen te zijn. Ze maakten een treurige, sombere indruk. Waarschijnlijk verwachtten ze voor de naaste toekomst weinig goeds.

De Asmatter kent het begrip 'vergeving' niet. Hij verwacht het dus evenmin bij anderen. Voor de schuldigen stond één ding vast: de Kompenie zou wraak nemen en die weerwraak kon weinig anders zijn dan de dood.

In de bocht van de kali lag *Hr. Ms. Jan van Brakel* die toevallig in deze dagen aan de zuidkust opereerde. Het schip was ons om twee redenen welkom. In de eerste plaats was het demonstreren aan de Asmatters van een dermate enorme prauw van onschatbare waarde voor het prestige van de Kompenie; daarnaast was de *Jan van Brakel* uitnemend geschikt voor het afvoeren van de Asmatters naar Merauke. Er was namelijk besloten de schuldigen in ieder geval enige tijd te isoleren, en Merauke was als tijdelijke woonplaats daarvoor het meest geschikt.

Met prauwen en motorsloepen begaf zich een klein gezelschap naar de oever van de rivier. Politie en marinepersoneel zorgden voor de afzetting van het mannenhuis, waarvoor zich een aantal Asmatters had opgesteld.

In de loop van de dag kwamen er meer uit het bos. Nogal traag, zoals wel te begrijpen was. Ze kwamen met z'n tweeën en drieën, en elk groepje maakte een gedeprimeerde indruk. Er was niets meer over van de bravoure van de mannen, die pas enkele dagen tevoren zo feestelijk hun burens hadden vermoord en opgegeten.

Tenslotte zat er voor het mannenhuis, op een in de rivier uitstekende landtong, een zestigtal inwoners van Ajam. Onder hen bevonden zich de moordenaars en kannibalen. Maar wie van hen waren dat precies? Het zou niet gemakkelijk zijn de schuldigen van de onschuldigen te scheiden.

Het was een wonderlijke, curieuze verzameling mensen. Ze zaten doodstil in de gloeiende zon, die hen overigens matig scheen te deren. Voor hen verrees, groot en somber, het mannenhuis. Daarachter waren de wachtposten opgesteld, die tot taak hadden te voorkomen dat er een onverwachte uitval van de mannen zou plaatsvinden.

Ik vroeg resident Boendermaker of de kans op een dergelijke uitval werkelijk aanwezig was. Hij schudde het hoofd en zei: 'Zo iets weet je hier nooit van tevoren. Er kan nu natuurlijk van alles gebeuren. Ze bevinden zich in grote spanning en die kan zich heel goed plotseling ontladen. Maar ik geloof het niet. Ze zijn intelligent genoeg om te weten dat ze onder deze omstandigheden geen kans hebben.'

'Wat zouden ze kunnen doen?'

'Het enige dat ze kunnen doen, is in paniek wegspringen en trachten onder het mannenhuis door weg te schieten. Maar ze weten heel goed dat

de wachtposten daar zijn opgesteld.'

De groep zat in een grote kring. Een armzalige kring. Asmatters zonder glorie, zonder een restant van enig zelfbewustzijn. De zon bescheen hen en we stonden zwijgend om hen heen. Ik rook hun lichaamsgeur die bijzonder onaangenaam was. Ik zag hoe mieren over sommige naakte ruggen kropen. Ze verjoegen ze niet eens. Het was doodstil. Alleen één krekel zat zo hard hij kon te sissen. Meer geluid was er niet. Of het moest het gesluip zijn van de laatste uit het bos komende mannen die zich bij de kring voegden.

En toen begon dat merkwaardige tribunaal in de wildernis. Het tribunaal dat tot taak had de schuldigen te vinden. De controleur sprak de mannen langdurig toe. Ook de resident hield een toespraak. En de bisschop. Hun woorden werden vertaald door de Asmatse tolk, die weer een beetje zelfvertrouwen had gekregen bij het zien van de mistroostige stemming onder zijn stamgenoten. Dit gaf hém kennelijk moed.

Er werd de mannen gezegd dat ze open kaart moesten spelen. Dat ieder eerlijk moest zeggen of hij had deelgenomen aan de moord, aan het snellen of aan de maaltijd. Wie schuldig was moest een hand opsteken. Deze mannen hoefden niet voor hun leven te vrezen. De Kompenie moordde niet. Men zou alleen enige tijd meegenomen worden naar een andere streek. Maar ieder kwam terug in Ajam.

Enkelen gromden. Anderen schudden de donkere, harde koppen. Nog anderen lieten het hoofd op de borst hangen. Ik denk dat niet één van hen het woord van de Kompenie geloofde. De Kompenie móést zich toch wreken?

Ik zag hen zitten, deze uitgebluste kannibalen, die nu zo'n vreedzame, bijna meelijwekkende indruk maakten. Ik zag de veiligheidsspelden in hun oren. De stukken kasuarisbot in hun neus. Ik zag puntige, kaalgeschoren schedels. Ik zag hier en daar metalen kruisjes op brede, ruige borsten hangen. Een enkele speelde nerveus met een rozenkrans. Een vreemde troep op die dag in de maand mei van het jaar 1956. Het was alsof de tijd ver, eindeloos ver was teruggezet. Alsof dit alles niet echt gebeurde.

Een enkeling gaf antwoord als de controleur hem vragen stelde. In het algemeen luidde het antwoord, dat door de Asmatse tolk eerst in het Maleis werd vertaald: 'Minta ampoen, toean besar' – 'Heer, wij vragen vergeving.'

Het gesprek met de mannen leek me een beproeving voor de controleur. Niet alleen omdat de beelden van hun taal niet kloppen met die in het Maleis, maar omdat de Asmatters er een gewoonte van maken niet rechtstreeks antwoord op een vraag te geven. Wie de waarheid uit hen wil krijgen moet heel wat weten van hun psychologie. De ondervrager moet een scherp, intelligent kruisverhoor toepassen om ook maar een schijn van waarheid te benaderen. En als hij meent de waarheid er tenslotte uit

gekregen te hebben, dan nog zal hij menigmaal ervaren dat hij zich volledig heeft vergist. Ik geloof niet dat er veel stammen in Nieuw-Guinea zijn die zo slim, geslepen en bedreven zijn in het spreken van leugens als die van de Asmatters. Hoe onschuldig ze ook kunnen kijken, hoe aandoenlijk ze zich gedragen als ze in het nauw worden gedreven.

Met eindeloos geduld vond de ondervraging plaats en langzamerhand kwam er enige tekening in de groep, bestaande uit schuldigen en onschuldigen. Merkwaardig was dat sommigen elkaar beschuldigden.

Er bleek zich onder de moordenaars ook nog een serieuze bekeerling te bevinden. Dat was Adam Warsejokemen, helper en kok van de pastoor van Ajam. Adam – het moet worden erkend – had zich lang verre gehouden van kannibalistische maaltijden. Hij had vermoord noch gesneld. Hij had zich goed gedragen, zoals dit een dopeling van de Kerk betaamt. Toch was er een moment gekomen dat men Adam het vuur na aan de schenen had gelegd. Tijdens die afschuwelijke maaltijd was een vrouw naar hem toe gekomen die hem een arm toonde. En op dát moment viel Adam. Op dat ogenblik kwamen in zijn juist bekeerde ziel reeksen voorvaderen, eindeloze generaties Asmatters in opstand. Adam wilde wel weigeren, maar hij kon niet. En hij greep de arm en deed als de anderen. Hij at de arm op.

Een van de grootste moordenaars bleek bijzonder bevreesd voor wat hem wachtte. Hij riep aldoor tegen de hem ondervragende controleur: 'Ik heb het niet gedaan, ik ben toch christen!' Niettemin loog hij. Hij was een van de ergste moordenaars geweest op die dag der verschrikking.

Tenslotte waren er vierendertig mannen die bekenden hetzij vermoord, hetzij gesneld, hetzij mensenvlees gegeten te hebben. De overigen bleken onschuldig.

De vierendertig werd gezegd op te staan. Ze deden het met knikkende knieën. Ik zag hun ogen verstarren. Elk had het gevoel dat zijn einde snel naderde. Ondanks de herhaalde belofte dat hun leven werkelijk geen gevaar liep.

De vierendertig werden in het mannenhuis verzameld. Het was politie-inspecteur Jansen die tot taak had de mannen daar twee aan twee in de boeien te sluiten. Dat was geen plezierig schouwspel: een Nederlandse politiemann, bezig met het bevestigen van stalen handboeien om de polsen van kannibalen.

In het hete, bedompte mannenhuis klonk niets anders dan het onderdrukte zuchten, steunen en jammeren van de mannen. Ik verwachtte dat ze zouden opspringen en in paniek wegluchten.

Maar er brak geen paniek uit. Steeds meer raakten ze onder de indruk van de maatregelen, vooral toen de *Jan van Brakel* op de rivier voor het dorp was verschenen. Waarschijnlijk waren ze van oordeel dat het zinloos was te vechten tegen een stam die er dergelijke gigantische prauwen op na hield. . .

Het kostte me moeite geen medelijden met de gevangen Asmatters te krijgen. Elk zag er bedroefd, zorgelijk, ontdaan uit. Elk van deze mannen scheen diep gebukt te gaan onder het lot dat hem had getroffen. Een zielige groep.

Buiten gekomen werden ze opnieuw toegesproken. Nog eens werd hun gezegd dat ze in hun kampong bij hun familie terug zouden komen. Ze gingen niet sterven in het gebied waarheen ze werden gebracht. Er moest echter een voorbeeld worden gesteld. Alle koppen waren ingeleverd, hoewel nog een aantal onderkaken ontbrak. Ook die dienden boven water te komen. Er zou niet worden gerust eer de laatste gesnelde kop in het bezit van de Kompenie was.

Tenslotte diende Ajam dan ook nog een boete te betalen aan het gedupeerde Jipajer. Deze zou bestaan uit bijlen, dolken, hondetanden, schilden en soortgelijke roerende goederen.

'Wie bepaalt de grootte van de boete?' vroeg ik de resident.

'Dat zullen we wel zien,' was het antwoord. 'Dat is trouwens nog een delicate geschiedenis, omdat zo'n boete niet te laag, maar beslist ook niet te hoog mag zijn.'

'Waarom niet te hoog?'

'Omdat een te hoge boete automatisch betekent dat Ajam opnieuw zal aanvallen om wraak te nemen vanwege de onrechtvaardigheid ervan. Je moet hier met alles rekening houden.'

De groep verliet de landtong en ging aan boord van het oorlogsschip. Een uur later zag ik de mannen zitten onder een van de sloepen van de *Jan van Brakel*. Er stonden matrozen omheen om de meest spectaculaire gasten die het schip ooit had ontvangen te bezichtigen. De Asmatters waren, zittend in deze voor hen onvoorstelbaar grote prauw, dermate onder de indruk dat ze zelfs niet reageerden op de hun door de matrozen aangeboden sigaretten. Ze waren volledig gebroken. Ze waren misera-bele, treurende stenen-tijdperkers. Wie hen zag kreeg medelijden met hen.

En tóch waren ze kannibalen. De wreedste van heel Zuid-Nieuw-Guinea.

Nog voor Merauke was bereikt werd recht gesproken. Geen Nederlands recht. Recht waarvan werd aangenomen dat het begrijpelijk en aanvaardbaar zou zijn in de ogen van de Asmatters. Althans, redelijk aanvaardbaar.

Tot acht maanden werden veroordeeld: Ambehres, Sombeht, Bie-mien, Tjestjoe, Akoetjemberin, Siemaifit, Vahnieb, Ohbenmienam, Namsar, Tjoefoen, Nahmok, Boeham.

Tot een jaar: Endredt en Tjembjok.

Tot twee jaar: Petrus Patarfiets, Amiemer, Tjiesauw, Bendocar, Ohputjien, Beof, Primen, Ohputjien, Hassewiets, Bauhtjen, Ohpietjak,

Pasoedjie, Matheus Augas, Ohwehram.

Tot twee jaar en drie maanden: Optjes, Bakpahr, Tjenempok, Jessefiets, Petrus Saksomberaefietsj.

Tot drie jaar: Bakarsetau en Adam Warsejokemen.

Ik neem geen verantwoordelijkheid voor de juiste spelling van de familienamen. Waarschijnlijk zijn ze fonetisch weergegeven. In ieder geval staan ze aldus vermeld op de officiële staat van de cipier van de gevangenis van Merauke, Ch. van Bosstraten.

Aan het einde van het rechtsgeding werd Pasoedjie, de jonge Asmatter die meende zijn vader te moeten wreken, gevraagd of hij spijt had van het gebeurde. Pasoedjie keek de vragensteller lang en aandachtig aan en zei: 'Mijn hart was vol moord, maar nu is mijn hart tevreden.'

Indien een Asmatter ooit de waarheid had gesproken, dan Pasoedjie op dat ogenblik.

Zes weken later was ik zelf terug in Merauke en nam ik de eerste de beste gelegenheid te baat om mijn vrienden uit Ajam te bezoeken en te zien hoe ze het in hun verbanningsoord maakten.

Een deel van hen was bezig met nuttige werkzaamheden zoals het trekken van grassprietjes uit de tuinen van Merauke, of met het vervoeren van bouwmaterialen van de ene kant van Merauke naar de andere. Bijzonder hard hoefden ze niet te werken en ze deden de hun opgedragen taak zingend. Ze zagen er haast onherkenbaar uit in hun blauwe gevangenskledij, bestaande uit een kort broekje, een hemd en een mutsje.

In de gevangenis zag ik de overigen. Ze zaten rustig op slaapmatjes; boven hen hing voor elk een fonkelnieuwe klamboe. Er waren klamboes in de mooiste kleuren bij: rood, paars en violet. De gevangenisbewaarder vertelde me dat ze de techniek van het onder een klamboe slapen nog niet machtig waren. Dat zou binnenkort toch wel het geval zijn, veronderstelde hij.

Naast iedere klamboe hing een handdoek. Het gebruik ervan was zo mogelijk nóg mysterieuzer voor de nieuwe bewoners van de gevangenis. Maar ook dat was een kwestie van tijd en aanpassing.

De ontvangst in Merauke was dramatisch geweest. In dichte vrachtwagens werden ze dwars door Merauke naar de gevangenis vervoerd, omdat men het de Europese gemeente niet wilde aandoen een stel spiernaakte Asmatters open en bloot te transporteren. In de gevangenis werden ze gereinigd, wat bepaald geen luxe was. Daarop volgde het medische onderzoek.

Op dat moment, bij het naderen van de dokter met zijn injectiespuit, wist iedere Asmatter dat zijn laatste uur thans definitief had geslagen. Hij was daar des te zekerder van toen de injectie hem van achteren, bij de bil, werd gegeven. Sommigen hebben geschreeuwd en gebruld alsof ze levend werden geslacht. En toch ging het enkel om een onschuldige injectie.

Misschien herinnert de lezer zich dat het schaamtegevoel van een Asmatter zich niet van voren maar aan de achterkant bevindt. Hetgeen alles verklaart.

Het karakter van de Asmatter bestaat uit tegenstrijdigheden. Aan de ene kant een dapper jager, een groot visser, een geboren vechter; aan de andere kant een laffe moordenaar, een door het nachtbos sluipende misdadiger, een kannibalistische slager.

Ondanks deze in westerse ogen weinig sympathiek aandoende eigenschappen maakten de Asmatters een sterke, in het algemeen vitale, robuuste indruk op me. Ook vaak een schijnheilige. En bijna altijd een barbaarse.

De lichamen van de mannen en vrouwen zijn in het algemeen goed gevormd en niet door huidziekten geschonden. Ik zag opvallend weinig gevallen van framboesia, zelfs veel minder dan in heel wat andere delen van Nieuw-Guinea.

Natuurlijk maakt men een fout als men de ruwe karaktereigenschappen van de Asmatter beoordeelt naar de westerse maatstaf. Inderdaad zijn deze mannen uitermate wreed. In *onze* ogen. Het is waar dat ze wraakzuchtig, geraffineerd en huichelachtig zijn. In *onze* ogen en naar *onze* normen. Zo aarzelen ze niet kinderen van andere clans, andere kampongs, te bejilen, te snellen en op te eten. Sommige Asmatse dorpsgemeenschappen hebben complete andere dorpen op beestachtige manier uitgemoord. Er zijn kampongs die ophielden te bestaan omdat geen levende ziel erin overbleef na een bezoek van naburige stamleden.

Niet alleen kampongs hielden op te bestaan, hele groepen. Soms wordt nog weleens een restant van zo'n uit elkaar gerukte, totaal gedecimeerde gemeenschap ergens in het verre binnenland aangetroffen.

In dat opzicht was Ajam berucht. De bloedbaden die Ajammers in de loop van de Asmatse historie hebben aangericht zouden waarschijnlijk boekdelen kunnen vullen met de afgrijselijkste verhalen. Hun mentaliteit was de mentaliteit die van vader op zoon ging. Dat wat *wij* misdaad noemen wordt daar niet aldus geïnterpreteerd. Hun *adat*, hun zeden en gewoonten zijn niet de onze. Zomin als hun voedsel – sago, krabben, wormen en dergelijke hapjes – ons voedsel is. Er ligt een wereld tussen hun bestaan en het onze. Je vraagt je alleen af hoelang het zal duren eer beide werelden overbrugd zijn.

Een land van weinig klappers, weinig pisangs. Sago en vis vormen het voornaamste voedsel. Er is een chronisch gebrek aan vlees en waarschijnlijk is dat de oorzaak – althans een van de oorzaken – van de gewoonte zich, als er daartoe een kans is, te goed te doen aan het vlees van de naaste.

Geen gelukkig volk, lijkt me. Ik geloof niet dat men van een gelukkig volk kan spreken als zijn bestaan feitelijk wordt beheerst door angst,

moord en seksualiteit. Ik zag te vaak ogen van Asmatters. Het waren ogen van opgejaagde, achtervolgde, dodelijk verschrikte dieren.

Wél een volk dat waard is het te leren kennen. Omdat er nauwelijks een ander zo primitief, zo barbaars, zo wild volk denkbaar is. Ook al is de Asmatter dan in onze ogen een slachter, een bloeddorstige moordenaar. Ook al eet hij het vlees van zijn medeschepselen. Ook al nodigt hij gasten uit op een feestmaaltijd, uitsluitend om hen op het hoogtepunt van dat feest plotseling (en liefst van achteren) een kasuarisdolk tussen de ribben te steken. Ook al moordt hij bij voorkeur 's nachts, zelf staande achter een boom, zodat zijn risico minimaal is.

Een samenleving van vreemde mensen met nog vreemder gewoonten. Mijn eerste indruk ervan was die van een totale chaos. Ik dacht te zijn aangekomen in een land waar absolute anarchie heerste. Ieder leefde uitsluitend voor zichzelf. Er waren geen orde, geen gezag, geen leiding.

Maar toen ik deze conclusies trok wist ik niet dat ik aanzienlijke denkfouten maakte. Omdat in de Asmat wel degelijk orde, leiding en gezag bekend zijn. Gezag en orde waaraan men zich terdege houdt, omdat het overtreden ervan wordt gestraft. Zeer snel, en naar Asmatse normen van hardheid.

De Asmat heeft wel degelijk een eigen sociale en economische structuur, hoewel het niet eenvoudig is deze te leren kennen en te verklaren. Maar er is geen twijfel mogelijk: elk dorp, iedere kampong, vormt een geheel eigen machtscentrum.

Men neemt aan dat het leiderschap in de Asmat tweevoudig is. Daar is de oorlogsleider, die altijd de sterke man van de stam is en fysiek als nummer één wordt beschouwd. Hij is de man die voorop gaat tijdens de sneltochten. Die de strategie bepaalt gedurende deze tochten. Hij is overal en altijd de voorste, de eerste, als het aankomt op vechten en moorden. In tijden van oorlog is hij de figuur die aanvoert, aan wie de leiding is opgedragen.

Naast hem staat de man die men de sociale leider zou kunnen noemen. Hij beslist wanneer en waar sago moet worden geklopt. Hij vertelt wanneer en waar vis gevangen zal worden. Hij stelt wanneer en waar op varkens wordt gejaagd. Hij is de man die bepaalt wanneer en waar de kampong wordt gebouwd of verbouwd. En hóe deze wordt gebouwd of verbouwd. En door wie.

Deze sociale leider is tevens de geestelijke – sacrale – leider en daardoor de machtigste figuur in de samenleving. Omdat niemand beter dan hij de verhalen, mythen en legenden van het volk kent. En omdat niemand er méér kent dan hij. Hij is degene die steeds het contact onderhoudt met boze en goede geesten, met duivels, demonen en schimmen uit de occulte wereld van de stenen-tijdperkers. Hij is kind aan huis in die andere, door schimmen bewoonde wereld. Dus is hij de man die de eisen van die andere wereld kent, de bezweringsformules, de toverwoorden en dergelijke.

Een wel degelijk geordende, 'bestuurde' samenleving dus. Maar wie voor het eerst dat gebied bezoekt zal de leiders niet herkennen. Des te minder indien beide functies in één persoon zijn verenigd. Om een voorbeeld te geven: voorheen was kepala Wohapok uit Jóni aan de Noordwestrivier (wiens naam betekent: 'snijwerk geen'; de man bezat namelijk geen versiering op zijn oorlogsprauw), tegelijk kepala perang (oorlogsleider) en sacrale leider (geestelijk leider). Kepala Wohapok is nu oud en stijf, hetgeen tot gevolg heeft dat hij alleen nog maar de functie van sacrale leider kan uitoefenen. Als zodanig bezit de oude heer nog grote macht en invloed. Iedere Asmatter, tot in de verre omgeving, kent hem. Zijn Salomonsoordeel is vermaard tot ver in de Asmat.

Kepala Wohapok is een machtig moordenaar geweest en ook uit dien hoofde geniet hij nog steeds een grote mate van aanzien. Hij is de spreekbuis van de bevolking bij het Bestuur, dat hem aanmoedigt noch waardeert en van zijn dubieuze waarheden en waarheidsverdraaiingen volledig kennis draagt.

Deze man weet dat zijn aanzien en macht getaand zijn bij het ouder worden. Dat valt hem uitermate zwaar. Hij is echter een geslepen diplomaat die te uitgeslagen is daar iets van naar buiten te laten merken.

Er is dus orde in de Asmat, hoewel die op mij de indruk van disorde maakte. Men moet vele jaren in een gebied als de Asmat verblijven om iets te begrijpen van de maatschappelijke en sociale structuur van een dergelijke samenleving.

De wereld vergat de Asmat te ontdekken toen de rest van de aarde geëxploreerd werd. In de tijd dat de continenten – nog wit op de globe – werden gekleurd, was de Asmat daar niet bij. Cook voer een paar eeuwen geleden dicht langs de Flamingobaai. In de buurt – op de Kasuarinenkust – werd hij met pijlen ontvangen en hij wendde de steven.

De Asmat bleef tot onze tijd onverkend en dus onbekend.

Nederlandse bestuursambtenaren en missionarissen zijn begonnen dit volk te benaderen, het te leren kennen en het een andere wereld te tonen dan die zij zelf als de enig bestaande beschouwen. Zij zullen proberen van deze op schedels en mensenvlees beluste wilden mensen te maken. Met een beter deel van het leven. Met minder angst in hun diereogen. En met een ander doel om voor te leven. Een ander doel dan moord en wraak.

Het sluiten van een huwelijk pleegt bij de meeste volken een plezierige gebeurtenis te zijn. In elk geval voor de beide huwelijkspartners. Niet aldus in de Asmat, waar het huwelijk door bruid en bruidegom door-

gaans eerder als een last, een plaag, wordt beschouwd.

Het huwelijk wordt er goeddeels volledig door de ouders van beide partijen geregeld, geheel buiten de betrokkenen om. De twee families moeten het met elkaar eens zijn, vooral inzake de bruidsschat (die hún zaak is!), al eer er van een huwelijk sprake kan zijn.

Een veel voorkomend verschijnsel is dat de jongen noch het meisje bijster enthousiast is om te trouwen. Integendeel, een huwelijk is voor hen een gebeurtenis die met verdriet en teleurstelling gepaard gaat. Ze weten namelijk allebei precies wat er aan de hand is. Ze weten dat er een eind komt aan hun vrijheid. Ze beseffen dat de beste jaren van hun leven voorgoed voorbij zijn.

Neem een jonge Asmatter die gedoemd is tot huwelijkskandidaat. Hij leefde alle jaren van zijn jeugd uitsluitend voor zijn genoegen. Hij scharrelde wat rond in de kampong, was nergens verantwoordelijk voor en haalde, op z'n Asmats, alle streken uit die ook jongens in het Westen uithalen.

Er kwam echter een eind aan de zorgeloze tijd waarin het scheen dat hij uitsluitend voor zijn plezier op de wereld was. De ellende begon al met de initiatie, de inwijding tot het man-zijn. Een tijd vol nieuwe ervaringen en spanningen. De tijd ook dat hij mee op jacht ging en zich mocht opsieren. Hij was bezig *man* te worden hoewel hij pas later, na zijn huwelijk, werkelijk man zou zijn.

Dan komt de dag van het 'feest'. Zowel de jongen als het meisje weet wat er aan de hand is en hun hart is niet vervuld van vreugde maar van teleurstelling. Menig huwelijk wordt dan ook gekenmerkt door stromen tranen, met name op de dag van het huwelijk.

Die dag is begonnen na de avond waarop door de sacrale leider is meegedeeld dat alle geesten gunstig gestemd zijn en met het huwelijk akkoord gaan. Er is dus niets meer dat de voltrekking ervan belet.

Op het moment dat het ceremonieel zal aanvangen ontbreken doorgaans beide hoofdfiguren. Ze zijn weggelopen en hebben zich verborgen. Een laatste poging aan het 'feest' te ontkomen. Een laatste kans de zo geliefde vrijheid te behouden. Dat weglopen is echter óók een onderdeel van het ceremonieel. De jongen en het meisje mogen niet direct verschijnen, mogen zich het huwelijk niet zo maar laten welgefallen. Er wordt van hen min of meer verwacht dat ze de benen zullen nemen.

Doorgaans loopt een van hen, meestal de jongen, te ver weg. De familieleden zijn dan verplicht in het bos op zoek te gaan om de gevluchte bruidegom op te sporen. Men vindt hem tenslotte, hetgeen gepaard gaat met het uitdelen van harde klappen. Asmatters plegen in dit soort zaken uitermate hardhandig te werk te gaan. Welk een 'feest' moet het voor de jongen zijn om de huwelijksdag op zo'n manier te beginnen, met een zwaar pak slaag, hem toegediend met een stuk hout! Hetzelfde gebeurt soms vlak voor de huwelijksnacht. Ook dan moet een van de partners - of

beiden – opgehaald worden. En jammerend, huilend begint dan menige bruidsnacht. . .

Dat begon ze ook vroeger, toen de jongeman dikwijls eerst een soort 'voor-vrouw' toegewezen kreeg: een weduwe, die als leermeesteres inzake de praktische liefde optrad. Maar van deze traditie wordt tegenwoordig aanzienlijk minder gebruik gemaakt dan voorheen.

Ongetrouwd is een Asmatter niets, stelt hij weinig voor, heeft hij geen stem in het kapittel. Maar als jonggehuwde evenmin.

Zo is het bijvoorbeeld zijn plicht zijn schoonmoeder in de prauw te roeien als zij gaat vissen. Hij moet zijn schoonvader op jacht vergezellen om dan de zwaarste, vervelendste werkjes op te knappen. Voor zijn eigen ouders is hij eveneens verplicht allerlei karweitjes te doen. Als hij daartegen bezwaren maakt, houden zijn ouders hem terstond voor ogen dat *zij* het waren die zijn vrouw voor hem hebben gekocht. *Zij* betaalden de prijs, niet hij. Hij moet zich dus rustig houden en vooral geen eisen stellen.

Zeker, de jonge echtgenoot heeft nu een plaats in het mannenhuis bij een vuurtje, maar die plaats is helemaal onderaan in de rij van de mannen. En daar zit hij dan, treurig, somber en dromend van de gouden dagen van zijn al te snel vervlogen jeugd.

Aan de gesprekken van de mannen mag hij nauwelijks deelnemen. Verheft hij zijn stem, dan is zijn vader er al gauw bij met de opmerking dat hij zich stil moet houden, tenzij hij een pak slaag ambieert. Hij krijgt méér te slikken, en dat alles met het verwijt op de achtergrond dat hij eerst maar eens zijn huwelijksschulden moet terugbetalen aan zijn ouders, die hem de bruidsschat tenslotte hebben voorgeschoten. Eerst betalen, dan meepraten.

Wat voor de jonge man geldt, geldt ongeveer voor de jonge vrouw. Hoewel zij aanzienlijk beter op het huwelijksleven is voorbereid dan haar man (daar hebben de vrouwen wel voor gezorgd), is ook voor haar het eigenlijke plezier van het leven af. Ook zij heeft niets te vertellen in de kring van de andere vrouwen. Hoe zou ze ook. . . ! Ze heeft niet eens een zoon! En terwijl de vroegere, nog ongetrouwde vriendinnen heerlijk in de zon spelen, of gekheid uithalen met de jongens van de kampong, moet *zij* hout sprokkelen in het bos of voedsel halen. En ziet ze *hem*, haar ongelukkige man, in de verte op de kali zijn schoonmoeder voortroeien. . . Nee, het is niet alles om in de Asmat jonggehuwd te zijn!

Het hoogtepunt van de eigenlijke bruiloft bestaat eruit dat de jongen en het meisje samen naar de woning van de ouders van de jongen worden gebracht, al dan niet vrijwillig. Het is daar dat het meisje, dat tot dit ogenblik naakt ging, de schaambedekking wordt aangedaan. En het is daar dat ze verplicht is voor alle aanwezigen sago klaar te maken.

Er zijn verschillende soorten huwelijksluitingen in de Asmat. Het komt voor dat er wel degelijk reeds lang tevoren een verhouding tussen een bepaalde jongen en een bepaald meisje bestaat. Als beiden vinden dat het ogenblik van trouwen is gekomen, wordt de afspraak gemaakt dat zij hem in het mannenhuis zal bezoeken. Hij zal zorgen die nacht dicht bij zijn deurtje te liggen.

Dit soort huwelijken heeft doorgaans allerlei gevolgen. Ook voor de wederzijdse ouders, die wellicht geheel andere plannen met hun kinderen hadden. Plannen, waar nu een lelijke streep doorheen is gehaald. Door deze onverwachte huwelijken ontstaan vaak ernstige conflicten tussen de respectieve ouderparen, soms zelfs hevige vechtpartijen. Men geeft deze vorm van huwelijk de naam 'worowos'.

Een derde vorm is het door de man roven van de vrouw. Hij neemt eenvoudig de vrouw die hem aanstaat, waardoor natuurlijk de grootst mogelijke onenigheid tussen de families ontbrandt en waarbij gevechten niet ontbreken. De naam van dat soort huwelijk luidt 'okoré'.

Deze huwelijken vormen de belangrijkste oorzaak van de macht van de vrouwen in de Asmat. In feite behoort alles aan de vrouw, als logisch gevolg van het bruidsschatsysteem. Ze wordt eigenlijk tegen een bepaald bedrag, een zekere prijs, aan de man verkocht. En die verkoop vindt vrijwel zonder uitzondering op afbetaling plaats. De jonge echtgenoot is dus jarenlang schuldenaar van zijn gehele aangetrouwde familie, inclusief zijn eigen vrouw. Er zijn prettiger huwelijksverhoudingen denkbaar.

Toch ontbreekt de romantiek – als men het zo zou willen noemen – niet geheel in het Asmatse huwelijk. Dit wordt bijvoorbeeld niet onaardig gesymboliseerd door de gewoonte, dat op de dag van het huwelijk de vrouw in het ouderlijke huis van de man hem een door haar zelf geklopt en verder voorbereid stukje sago in de mond steekt. Als gebaar dat ze hem vanaf dat ogenblik altijd, gedurende het hele huwelijk, voedsel zal blijven geven. Deze handelwijze wordt gevolgd door een soortgelijk gebaar van de bruidegom. Hij neemt eveneens een stuk sago en geeft het haar in de mond. En dit manueel, dat aanvaarden van zijn sago, is dan tevens haar demonstratie van onderwerping aan zijn gezag. Ze zal hem onderdanig zijn voor de rest van haar leven. Voor zover Asmatse vrouwen hun mannen onderdanig kunnen zijn . . .

In de Asmat komt zowel het monogame als polygame huwelijk voor. Soms heeft een man één vrouw, soms meerdere. Zijn hoofdvrouw wordt genoemd 'fatsjowoot'; zijn bijvrouw 'asetsjowoot'.

Een van de merkwaardigste gewoonten in het huwelijksleven van de Asmatters is de verhouding die 'papisj' heet. De papisj is een overeenkomst, een soort verbond, tussen twee mannen, twee vrienden, die het met elkaar eens zijn geworden inzake het wederzijds uitlenen van elkaars vrouwen. Dat uitlenen geschiedt niet voor een enkele keer. Het is geen

incidentele verhouding, maar een blijvende. Het verbond geldt niet voor een bepaalde periode: het geldt voor het leven. Het papisj-'huwelijk' is geheim. De jongeren weten er in ieder geval niets van.

Het uitlenen is wederkerig en geschiedt steeds voor één nacht. Verzoekt de ene man voor een bepaalde nacht de vrouw van zijn papisj-vriend, dan zal die vriend dezelfde nacht het gebruik toegewezen krijgen van de vrouw van de ander. Voorwaarde voor een papisjverhouding is dat beiden gehuwd zijn. Voorts kan er van papisj geen sprake zijn indien een van de mannelijke partijen niet aanwezig is.

Besluiten twee mannen met elkaar een papisjverhouding aan te gaan, dan volgt doorgaans de zwaarste, moeilijkste fase: de wederzijdse vrouwen bereid te vinden met de verhouding in te stemmen. Asmatse vrouwen zijn temperamentvol en opvliegend, maar de mannen weten hoe ze dit moeten aanpakken. Ze gaan naar hun vrouw toe, laten zich van hun aardigste, charmantste zijde kennen en komen aandragen met uitzonderlijk lekkere hapjes; daarna pas beginnen ze over het precare onderwerp.

Indien hij een goed psycholoog is en een dito diplomaat lukt de opzet. In dat geval gaat de vrouw die avond naar het huis van de vriend van haar man en maakt daar voor de gezamenlijke huisgenoten sago klaar. De beide vrienden zijn die avond niet in hun gezinswoning aanwezig. Ze nemen hun intrek in het mannenhuis, waar hun papisjvrouw hun later het afgesproken bezoek komt brengen.

Na de nacht bij hem te hebben doorgebracht, verlaat de vrouw tegen de ochtend het mannenhuis. Haar vriend laat haar echter niet vertrekken zonder haar op Asmatse wijze te hebben versierd en mooi gemaakt: ze moet aardig en vrolijk bij haar echtgenoot terugkeren. Rondom haar ogen wordt rood- en bruingekleurde aarde gesmeerd, terwijl zij van haar kant niet vergeet alvorens te vertrekken haar vriend wat sago in de mond te stoppen.

Het komt ook voor, gezien het vaak heftige temperament van deze vrouwen, dat ze weigeren aan de voorgestelde papisjverhouding mee te werken. Een dergelijke weigering levert allerlei moeilijkheden en problemen op, die gewoonlijk tot resultaat hebben dat de man, wiens vrouw heeft geweigerd, de kampong verlaat en zich voor enige tijd elders vestigt. Om daarna terug te keren en het nog eens te proberen.

De papisjverhouding is een serieuze zaak, die men niet zonder meer als een soort getolereerd overspel mag zien. Waarschijnlijk is nog lang niet alles van de achtergronden van dergelijke verhoudingen bekend. De Asmatter is niet gul met het verstrekken van gegevens over dit soort bijhuwelijk. Zo is een papisjverhouding bijvoorbeeld alleen mogelijk als men reeds enige tijd getrouwd is en, merkwaardige bijzonderheid, als de erbij betrokken vrouwen moeder zijn. Een kinderloze vrouw mag zich niet tot een papisjhuwelijk lenen.

Het bondgenootschap begint en eindigt niet bij het uitlenen van elkaars vrouwen. De verhouding gaat veel verder. Het betreft een verhouding tussen twee vrienden en als zodanig zullen beiden elkaar ook onder alle andere omstandigheden helpen, steunen en bijstaan. In de praktijk komt dit neer op het gezamenlijk optrekken in het gevecht. Ze zullen elkaar helpen bij het roven en snellen. Ze zullen elkaar assisteren bij het roeien over moeilijke gedeelten van de rivieren. Ze trekken zoveel mogelijk samen op, zoals dat het geval is met echte vrienden.

Een enkele maal komt het voor dat een van de papisiervrienden de vriendschapsband voor het leven breekt. Dat loopt dan vaak uit op een strijd op leven en dood.

Er zijn, zoals normaliter bij een echtverbintenis, ook bij het papisijschuwelijk allerlei verschillen en vormen. Er schijnt eveneens papisijs te bestaan tussen twee mannen en twee vrouwen. Ook massale papisijsverhoudingen komen voor, waarbij men automatisch denkt aan de groepsseks in de westerse wereld.

Over de motieven, de oorzaken tot papisijschuwelijken worden verschillende verklaringen gegeven. In het algemeen schijnt de aanleiding gelegen te zijn in contact met het onbekende. De vrienden wisselen van vrouw, indien ze iets – een onverwachte gebeurtenis, een sensationele ervaring – moeten afreageren. Het verbond treedt bijvoorbeeld in werking bij de aankomst van een vliegtuig. Of van een groot schip. Of als er blanken arriveren. Of indien zich een merkwaardig, onverklaarbaar natuurverschijnsel voordoet. Of een ramp. In al deze gevallen is er dus sprake van contact met het onbekende, met het mysterieuze, het onverklaarbare. Met dat wat de Asmatters 'tsjesar' noemt. Tsjesar – dat wat van de overzijde komt, uit zee.

In Ajam ontstond grote opschudding toen we met onze Catalina arriveerden. En niet alleen Ajam was in opschudding, eveneens verscheidene andere kampongs in de omgeving die van de plotselinge komst van de Kompenie volledig op de hoogte waren. Zulke gebeurtenissen ontgaan niemand in de Asmat, al vraagt men zich wel af op welke manier het nieuws bekend is geworden.

In die dagen, zo werd ons gezegd, kwamen alle papisijsbondgenootschappen in de Asmat automatisch in actie. Vanwege de opschudding, de consternatie en de nervositeit. Of deze bewering met de werkelijkheid klopt is me niet bekend. Geen van ons was erbij toen een van de geheime Asmatse papisijsbondgenootschappen actief werd. Maar er is reden niet te twifelen aan de waarheid van het vermoeden.

In een rapport over het papisijschuwelijk las ik dat alleen al in kampong Sjoeroe van de honderdachtien gehuwde mannen niet minder dan tweenzestig een papisijsvriend bezitten. En wat voor Sjoeroe geldt, zal eveneens opgaan voor alle andere dorpen in dit deel van de Asmat.

De Asmat kent veel rituelen. Niet alle zijn bekend, maar enkele werden dank zij het werk van de missionarissen onthuld, hetzij geheel, hetzij gedeeltelijk. Twee ervan zijn het jipaé-ritueel en het imu-mu-ritueel.

Het eerste zou men kunnen vergelijken met een adoptieceremonieel. Bij het invallen van de duisternis komt een aantal mannen op, na zich eerst van maskers te hebben voorzien. Het moet een sinister beeld zijn, deze gemaskerde figuren zich in de duisternis, nauwelijks door enkele vuren verlicht, te zien voortbewegen. Te meer omdat de mannen een uitbeelding geven van overleden personen, hetgeen in de praktijk neerkomt op door hen gesnelde slachtoffers. De vrouwen en kinderen vormen het auditorium bij deze gemaskerde dansen.

Bij deze kinderen bevinden zich ook de kinderen die meegenomen werden uit de kampong waarin zich de sneltocht heeft afgespeeld. Geroofde kinderen dus, die nu wezen zijn. In de nacht van de maskerdans zien deze kinderen dan zogenaamd hun vader terugkeren. Ze geloven des te eerder dat het hun vader is, omdat de mannen die daar dansen de naam van hun eigen vader hebben aangenomen.

De dans gaat door tot de ochtend. Pas bij het opkomen van de zon worden de maskers afgelegd en wordt er nog enige tijd ongemaskerd gedanst. De mannen die gesnelde slachtoffers hebben voorgesteld, blijven deze gesnelde ook nu nog uitbeelden. Het kind ziet dus ook nu nog zijn vader dansen.

Een merkwaardig voorbeeld van adoptie – omdat de kinderen na deze nacht inderdaad weer een vader – zij het een stiefvader, krijgen. Dit is de achtergrond van het jipaé-ritueel. De mannen, die eerst de vaders van de kinderen hebben vermoord, nemen na de dans vrijwillig de taak van pleegvader op zich. Elke wees krijgt dus weer een 'eigen' vader.

In het algemeen is de verhouding tussen de nieuwe vader en het kind goed, te meer omdat het nieuwe vaderschap geheel vrijwillig is. De vader zal het kind verder opvoeden en te eten geven.

Anderzijds is het geadopteerde kind verplicht later de nodige hulp en bijstand aan de pleegvader te verlenen. Hoe macaber het ritueel op zich ook is, hoe barbaars in zijn uitingen, het is een praktische methode om wezen weer een vader te bezorgen.

Het andere ritueel, de imu mu, betreft een bepaalde verhouding tussen oudere mannen en jongens. De mannen schijnen met de jongens, die verplicht zijn naar hen toe te gaan, diverse manipulaties uit te halen die op ons de indruk maken van homoseksuele handelingen. Of homoseksualiteit inderdaad de drijfveer is bij de imu mu valt niet te zeggen. In het eerder genoemde rapport van enkele missie-etnologen die van deze rituelen een studie maakten, valt weinig meer te lezen over deze verhouding tussen oude en jonge mannelijke Asmaters.

In de weken dat ik me in het Asmat-gebied bevond, doemde langzamerhand een adat voor me op, die aanzienlijk verschilde met die welke ik elders in Nieuw-Guinea had leren kennen. Een adat die uitsluitend barbaars, rauw en wild leek.

Aan de andere kant zag ik kinderen, vrouwen en mannen die een uitgesproken sympathieke indruk maakten, ondanks het feit dat ik wist dat de mannen en vrouwen waarschijnlijk stuk voor stuk koppensnellers en kannibalen waren. Dat ze, hoe vreedzaam en rustig ze daar ook naast hun kleine, slecht gebouwde huisje zaten, waarschijnlijk kort tevoren nog aan het een of ander beestachtig ritueel hadden deelgenomen.

In die dagen werd ik geconfronteerd met een aantal problemen die me onoplosbaar leken. Veel, zo niet alles, was daar in mijn ogen tegenstrijdig. In ieder geval onverklaarbaar. Juist omdat er, alles bij elkaar genomen, geen slechte volken bestaan.

Ik heb over deze mensen en hun gebruiken zoveel mogelijk gesproken met hen die in dat gebied, al dan niet op wetenschappelijk niveau, werkzaam zijn. Van hen mocht dus worden verwacht dat ze inzicht bezaten in de structuur van een zo wonderlijke samenleving.

Ik merkte dat er veel verschil van inzicht bestond. Wat de een als vaststaand aanvaardde, werd door de ander verworpen. Waarschijnlijk is het contact met de Asmatters nog te kort geweest om reeds nú conclusies, en zeker wetenschappelijke, te kunnen trekken. Men zal daar langer moeten verblijven en waarschijnlijk met meer mensen in contact komen, onder wie bestuursambtenaren en missionarissen. Met meer etnologen ook, omdat zij de aangewezen figuren zijn om de uitzonderlijke gewoonten van een dergelijk volk te observeren en te verklaren.

Ik sprak in die dagen met een missionaris. Ik zei hem hoe moeilijk het was voor iemand die van buiten kwam en slechts kort in de Asmat iets van dat leven te begrijpen.

Hij knikte instemmend en zei: 'Toen ik hier pas was meende ik hun leven, hun gewoonten en gebruiken te begrijpen. Toen ik er wat langer was begon ik te twijfelen. Nu ga ik steeds meer twijfelen, hoe langer ik hier ben.'

Ik denk dat in deze woorden heel wat waarheid (en wijsheid) schuilt.

De moeilijkheid is dat de Asmatters zo enorm ver van ons af staan. Verder dan wellicht welk ander volk op aarde. Ik besepte dit op een van de laatste avonden dat ik in de Asmat was. De avond viel en ik stond aan de oever van de Oetoemboewee. Een grote prauw naderde, voortbewogen door een twaalfstal roeiers die, staande in de boomstam, deze snel van de ene bocht van de kali naar de andere pagaaiden.

Er werd bij gezongen, hoewel men het geluid nauwelijks zingen kon noemen. Het was een soort huilzang, een klaaglied. Men zei me dat er op die manier altijd gezongen werd bij het passeren van plaatsen waar eens, soms lang, soms kort geleden, een familielid het leven had verloren. Het

zingen klonk somber, eindeloos melancholiek. Het was het zingen van de vóór-tijd. Het was het lied van de homo primitivus, die zich angstig, timide voortbewoog over de wateren welke het ene deel van zijn zwerfgebied met het andere verbonden.

Het contact met een in wezen lang voorbijge wereld onderging ik nooit sterker dan die avond aan de modderige oever van de Oetoemboewee. Mijn eigen wereld lag eindeloos ver achter me. Vóór me werd even een venster geopend, uitzicht gevend op een restant oertijd dat door een grillige samenloop van omstandigheden bewaard gebleven was in een wereld van vliegtuigen, grote schepen, radio, atoombommen, televisie en geperfectioneerde machines. Ik keek door dat venster en het was verbijsterend en ongelooflijk. Voorbij schoot een levend stuk oertijd, deels bestaande uit kannibalen en koppensnellers. Ze snelden en aten de lichamen van hun naasten. Omdat ze niet beter wisten.

Ze gaan het nu weten. Missionarissen en bestuursambtenaren vertellen hun dat deze gebruiken onmenselijk en onwaardig zijn. De Asmatters zeggen het te geloven, maar ik vrees dat het tenminste één generatie lang moeilijk zal zijn er een diep en solide geloof van te maken.

De prauw verdween in de bocht van de kali. De rivier was weer even leeg als tevoren. Er was geen wind. Dichtbij klonk het monotone geschuur van een man aan een bisjpaal. Het zou nog lang duren eer hij gereed was. Maar waarom zou hij zich haasten? Er kwamen nog zoveel dagen.

Boven hem, in zijn huis, hingen guirlandes beenderen. Dier- en mensenbotten. Dijbenen en bovenarmbenen van mensen. Misschien hadden de roeiers daarnet gezongen vanwege die zelfde beenderen die wellicht aan familieleden hadden toebehoord.

Vreedzaam zat de man te snijden en te schaven aan zijn bisjpaal. Het licht van zijn vuurtje wierp bizarre figuren op de wanden van het huis.

Ook hij was homo primitivus; letterlijk: bewoner van het stenen tijdperk. Hem passerend moest ik denken aan de woorden van de Franse schilder Gauguin, die eens een van zijn doeken, waarop hij primitieven had afgebeeld, de vragen meegaf: 'Waar komen wij vandaan? Waar zijn wij? Waarheen gaan wij?'

Ik liep terug naar het huis waarin de Nederlandse bestuurspost was gevestigd. Daar suiste de petromax. Daar waren sigaretten. Daar was radiotelefonische verbinding met de buitenwereld.

Een klein, modern bruggehoofd in een wereld, bevolkt door primitieven. De laatsten van een bijna geheel geëxploreerde, volledig verkende wereld.

Hoe snel een Asmatter zijn medemens, en hoe vindt het zo mogelijk nóg afschuwelijker aspect van het leven van deze primitieven, het kannibalisme, plaats?

Er zijn aangenamer onderwerpen denkbaar dan deze sinistere kanten van de Asmatse adat, maar een beschrijving van dit volk zou niet compleet zijn zonder enkele bijzonderheden hierover te vermelden.

Zoals men in het Westen een visseizoen en een jachtseizoen kent, zo kent de Asmatter – en niet alleen de Asmatter – het snelseizoen. Dit seizoen valt in de droge tijd. In de periode dus dat het vloedbos, het moeras, minder last van de hoge stand van de rivieren ondervindt dan in de natte tijd. Waarom de Asmatter voor zijn snelpraktijken de droge tijd boven de natte prefereert, is niet bekend. Ik ontmoette niemand die me daarvoor een redelijke verklaring kon geven.

Zowel het snellen van koppen als het kannibalisme heeft alles te maken met een oeroud ritueel. Hoewel de man die van buiten komt de indruk krijgt dat er ruwweg, zonder systeem, wordt gemoord en gegeten, is die opvatting niet juist. Er is wel degelijk een bepaalde 'orde', een zeker plan aanwezig, zowel bij het snellen als bij het kannibalisme. Maar het is niet eenvoudig dat systeem te doorgronden.

Zoals reeds geschreven, het zijn in de eerste plaats de vrouwen van de Asmatters die aanleiding geven tot het snellen, hetzij individueel bedreven – door één man dus, die er op uit is één kop te bemachtigen – hetzij massaal. Bekend is dat er sneltochten worden georganiseerd door groepen die bestaan uit honderden mannen. Men moet er niet aan denken welke drama's zich in de dichte, hermetische, door westerlingen onbetreden tropische regenwouden afspeelden en nog afspelen. Waarschijnlijk schiet de westerse fantasie, onze verbeeldingskracht, in aanzienlijke mate te kort bij het zich indenken van de gruwelen, de bestiale taferefen tijdens dat soort slachtingen.

Nogmaals, het zijn voornamelijk de vrouwen die de mannen dwingen op sneltocht te gaan. Omdat er in gebieden als de Asmat altijd een tekort, een gebrek aan koppen bestaat. Koppen vertegenwoordigen namelijk een aanzienlijke handelswaarde. Ze zijn nodig bij koop en verkoop. In het bijzonder zijn ze onmisbaar voor de bruidsschat. Wie geen koppen bezit is een pauper, een stakker, een waardeloze figuur. Om koppen draait veel, zo niet alles. En het zijn de vrouwen die niet ophouden dit de mannen in te prenten.

Soms is het enthousiasme van de mannen niet groot. Ze weten dat iedere snelpartij tenslotte twee kanten heeft en dat er altijd een mogelijkheid bestaat dat ze tijdens de actie zelf het kind van de rekening worden. Daar komt nog bij dat de Asmatter in het algemeen bepaald geen held is. Hij moordt weliswaar graag, maar bij voorkeur zonder zelf gevaar te

lopen. Hij doet het dus het liefst 's nachts, in het verborgene, zonder gezien te worden.

Een man die geen koppen thuisbrengt is, in Asmatse vrouwenogen, deze benaming niet waard. Hij is een kerel zonder esprit, zonder durf. De vrouwen hebben echter enkele bijzonder effectieve stokken achter de deur. Een ervan is dat ze, indien de man weigert de begeerde koppen te halen, zich niet bereid verklaren voldoende sago voor het gezin te kloppen. Een andere omvat het seksuele gebied: ze weigeren hun man pertinent geslachtsgemeenschap.

Bestuur en missie zijn bezig aan snellen en kannibalisme een eind te maken, tenminste in die delen van de Asmat die thans onder controle staan. Menig Asmatter heeft moeten constateren dat de Kompenie dit soort acties allerminst waardeert. Maar meer dan eens werd me gezegd dat de Kompenie eigenlijk de verkeerden verantwoordelijk stelt. Men zou de vrouwen moeten straffen. Omdat zij het snellen bevorderen. Omdat zij het zijn die de mannen opjagen en geestelijk voor een sneltocht 'rijp' maken.

Het begint al met de jeugd. Vaak ontvangt een jonge Asmatter die nog niet aan het initiatieritueel toe is van zijn moeder al op prille leeftijd een kop. Ze zegt erbij dat dit een uitermate kostbaar attribuut is, dat hij met de grootst mogelijke omzichtigheid dient te bewaren. Op alle mogelijke manieren wordt het kind gesugereerd dat het een onvervangbaar geschenk heeft ontvangen.

Dan komt het ogenblik dat de jongen zal moeten tonen die kop waardig te zijn. Hij moet het bewijs leveren de eigenschappen in zich te hebben die hem later tot een dapper, sterk, geslaagd sneller zullen stemmen. Tot een man waarop de stam in het algemeen, en de vrouwen in het bijzonder, trots kunnen zijn.

De jongen wordt gezegd plaats te nemen vóór of in de ingang van het mannenhuis. Hij gaat zitten in een van de deuropeningen en de kop wordt hem op de knieën gelegd. Aan het einde van wat nu gaat volgen zal hij tot medesneller worden uitgeroepen. Maar alvorens hem deze eer te beurt valt moet hij het bewijs van zijn dapperheid nog leveren.

De kop is versierd. Hij is gedroogd, gerookt en op allerlei manieren opgetooid. Met wat fantasie lijkt het bijna een levende kop. En die bijna levende kop ligt op de knieën van de jongen, die de verplichting heeft er strak naar te kijken. Alleen maar kijken. Het is hem niet toegestaan eenmaal de ogen te laten afdwalen. Hij mag niet opstaan. Hij mag zich door niets laten afleiden. Hij moet enkel doodstil blijven zitten met de doodskop op de knieën. En kijken naar de kop.

Dat uitsluitend kijken duurt twee volle dagen. Twee dagen lang wordt hem zowel voedsel als drinken onthouden. Hij staat onder voortdurende controle en krijgt niet de minste kans zich aan de hem opgelegde

verplichting te onttrekken. Hij wil dat ook niet. Omdat hij weet hoe belangrijk het voor hem is dat de zich in de kop bevindende krachten in hem overgaan. Hoe intenser hij staart naar de geel-bruine schedel, des te krachtiger, sterker, mannelijker zal hij aan het einde van de beproeving zijn.

De snelproef is uitermate zwaar en lang niet alle kandidaten zien kans hem tot een goed einde te brengen. Te meer niet omdat de jongen tijdens deze test op alle denkbare en ondenkbare manieren wordt getart. Hij móét zelfs getart worden om blijk te geven van zijn mannelijke eigenschappen.

Daar zijn de andere jongens, die nog géén kop in hun bezit hebben en die hem op tal van manieren aan het lachen proberen te maken. Of aan het huilen. Of aan het schrikken. Vooral de nachten zijn voor de jongen-met-de-kop verschrikkelijk, omdat men juist dán tracht zijn geestelijke weerstand, toch al zo op de proef gesteld, te breken.

Voorts zijn er de jaloersen, die het de jongen niet gunnen dat hij straks de status van sneller zal krijgen. Ook zij proberen hem in de war te brengen, in paniek, en geen middel wordt daarbij geschuwd. Indien hij eenmaal begint te huilen, als hij eenmaal de kop van de knieën laat vallen, of als hij wegloopt, is zijn kans verkeken. Later, bij een volgend ritueel, zal hij opnieuw moeten bewijzen in de termen voor sneller te vallen.

De methoden van deze 'brainwashing' zijn even onmenselijk als geraffineerd. Men verzamelt mieren die de jongen op rug, borst en armen worden gezet. Men moet de mieren van Nieuw-Guinea eenmaal aan den lijve gevoeld hebben om te weten dat er nauwelijks wreder, bloeddorstiger, feller vechters zijn. Ze hechten hun kaken in het lichaam van de jongen-met-de-kop en leveren aldus hun aandeel in diens geestelijke en fysieke krachtmeting.

Het blijft niet bij mieren en andere insecten. Soms krijgt hij te doen met een stuk smeulend hout dat hem wordt toegestoken, steeds dichterbij, totdat het vuur zijn huid begint te schroeien. Ook dan mag hij niet opstaan, niet beginnen te huilen, niet wegelopen, de kop niet laten vallen.

Als hij dat alles twee dagen en twee nachten lang doorstaat – alle afleidingsmanoeuvres, alle pogingen zijn wilskracht te breken, alle angsten in de nacht, alle mieren, het vuur – dán eerst heeft hij het bewijs geleverd een goed, veelbelovend Asmats sneller te worden. De mannen – én de vrouwen – twijfelen er niet meer aan of hij zal een groot man worden. Een stralende toekomst ligt voor hem binnen handbereik.

Later zal de jongen met de mannen van zijn kampong op sneltocht gaan. Op een dag dat de sacrale leider de overtuiging zegt te hebben dat het moment gunstig is. Hij zal één van hen zijn die zich in de prauwen

inschepen en zich zingend begeven naar het gebied dat als doel van de overval is uitgekozen.

Ergens in een andere kampong, na soms dagenlang roeien, slapen de bewoners. Er is geen man die waakt, omdat Asmatters geen wachtposten kennen. Onbegrijpelijk overigens. Het is het laatste uur van de nacht. De geluiden in het regenwoud klinken al gedempter; het zal niet lang meer duren of de eerste valse schemering van de aansluitende dag zal door het donkere groen gloren. De laatste kalongs wieken over de toppen van de bomen. Een enkele cicade sist en snort nog in de varens. Over heel het bos ligt een dunne, ijle, doorschijnende mist. Het is kil, vochtig en klam. Het is nog nacht, hoewel de dageraad nabij is.

Dan komt de schemering die de duisternis doorboort. De ochtendvogel laat zich horen.

Dit is het moment.

Op dat ogenblik wordt de stilte verbroken door een onbeschrijflijk luguber geloei. Het is het geluid van de snelhoorns, waarop de overvallers blazen. Het schijnt dat dit uur, tussen nacht en dag, het veiligste moment is. Op dat tijdstip slaapt de mens vaster dan tijdens welk ander uur van de nacht.

Het geloei van de snelhoorns verlamt de mensen die in de kampongs zijn ontwaakt. Ze weten precies wat er gaat gebeuren. Ze kennen het geluid. Ze kennen het sinds eendeloos veel generaties. Eeuwenlang is men opgesprongen bij het vernemen van het geluid van de bazuinen van de dood.

De overvallers wéten dat de anderen ontredderd zijn. Dat ze in panische angst zijn opgesprongen en weerloos zijn. Van deze wetenschap wordt snel gebruik gemaakt. Tientallen, soms honderden overvallers bespringen de slachtoffers met hun speren, knotsen of kasuarisdolken. Voor de zoveelste maal wordt een slachting, een afgrijselijk bloedbad, aangericht.

Niemand wordt ontzien. Mannen vinden de dood, evenals vrouwen en kinderen. De jongsten worden doorgaans gespaard. Ze zullen na het ritueel dat volgen gaat worden meegenomen. Misschien krijgen ze later weer een vader, tijdens een jipaé-ritueel.

Wie vluchten kan vlucht. Wie daartoe niet de kans krijgt eindigt zijn leven binnen enkele ogenblikken.

Na de moordpartij volgt direct het snellen. Dat is een rituele handeling. Het gebeurt volgens een systeem dat de voorvaderen van deze mannen reeds toepasten. Dat systeem is aan weinig wijziging onderhevig. Iedere handeling, iedere handgreep die wordt toegepast is een voorgeschreven onderdeel.

Als een Asmatter van een gekloofd stuk bamboe de binnenste vezelraden aftrekt, blijft er iets over dat misschien nog het beste kan worden vergeleken met een scheermesje. Dat scheermesje vormt een belangrijk

attribution bij hetgeen nu gaat volgen. De met een speer of dolk gedode man ligt op de grond, de sneller die zich over hem heen buigt, begint met dat bamboemesje zijn werkzaamheden. Met twee forse halen snijdt hij de halspezen door. Vervolgens grijpt hij het hoofd stevig met beide handen aan de oren beet en draait het driekwart slag in het rond. Door deze beweging wordt het atlasuitsteeksel van de halswervels gebroken. Daarna volgen enkele sneden om het kraakbeenwindsel los te maken, waarna het weinig moeite kost de kop van het lichaam los te scheuren.

Het snellen duurt slechts enkele ogenblikken. Er is vrij veel kracht voor nodig om het volgens de regels van de oude 'kunst' te doen.

Na het snellen wordt de hersenbrij uit het hoofd verwijderd. De methode die men daarbij toepast schijnt in de Asmat nogal te verschillen. Aan de manier waarop een kop is gesneld kan men duidelijk zien door wie dat is gedaan. De Sauwah-groep heeft de gewoonte eerst met het snelmes (of een ander voorwerp, dat iets van een lepel heeft) in de hersenpan te woelen en het inwendige daarvan tot een dikke brij te maken, alvorens de hersenmassa via het achterhoofds gat de schedel verlaat. Bij andere groepen, onder meer die in het Oosten, wordt in het dunne deel van de schedel, bij de slaap, een rond gat gemaakt waaruit de hersenen worden gestoten.

Er zijn gebieden waar volkomen 'klassiek' wordt gesneld en streken waar men zich de nodige variaties permitteert. Het gaafst moet het ritueel bewaard zijn gebleven ten oosten van de Asmat, in de omgeving van de Eilanden Rivier.

Bij zowel het snellen als het kannibalistische festijn dat er doorgaans op volgt komen heel wat attributen te pas. De nokking – een soort tas of karbies die wordt meedragen – is gevuld met een werkelijk satanisch instrumentarium. Daarin bevinden zich alle sacrale instrumenten: het snelmes, de schelp, de lepel en natuurlijk de meegenomen sagoblaren, nodig tijdens de eetpartij.

Men gebruikt eveneens een sacrale bijl. Deze bestaat uit een stuk steen ter lengte van circa vijftig centimeter met een uitermate scherpe punt. Ze is onbruikbaar als gangbare bijl, omdat de punt direct zou breken. Haar doel is dan ook een geheel ander: met de punt wordt een kogelrond gaatje in de slaap van de vermoorde man getikt. Deze bijlen worden zuinig door de Asmatters bewaard. Ze zijn inderdaad sacraal, op hun manier heilig en hebben grote waarde. Hetzij bij de afkoop van moord, hetzij bij de aankoop van vrouwen.

Hoe gaat een kannibaal te werk?

Ook het systeem van het ontleden van het lichaam van het slachtoffer geschiedt volgens oude, tot ver in de historie van de Asmat teruggaande richtlijnen.

Het is een praktisch systeem. De slachter (een ander woord is nauwe-

lijks te vinden) begint zijn luguber anatomisch werk bij de lichaamsopening. Het schijnt dat het principe bij het ontleden berust op de bedoeling van het in stukken te hakken lichaam een prauw te maken. Lijkt een mens, ontdaan van zijn ledematen en gedeeltelijk van het resterende vlees, op een prauw? Waarschijnlijk wel in de ogen van Asmatters.

Tijdens het ontleden ligt het slachtoffer altijd op de rug, dus met de borst omhoog. Met het mes worden tussen de benen door – men begint van achteren bij de aars – twee grote sneden gegeven. De ribben worden opzij gebroken; men kan dan in één keer de gehele buik- en borstwand oplichten.

Wat overblijft heeft dan een prauwmodel. Uit het restant van wat kort daarvoor nog een mens was worden de ingewanden genomen. Vervolgens gaat men over tot het doorsnijden van de verschillende arm- en beenpezen. Dat gebeurt hetzij met het bamboemesje – of 'sien' – hetzij met de schelp – of 'oefoe'.

Na het doorsnijden van de pezen is het eenvoudig de ledematen van de romp af te draaien. Het breken van de botten gebeurt met een zwaar stuk hout of een houten voorwerp, een stootstok, 'om' geheten. Deze om is vervaardigd van het cambium van de niboengpalm, van de binnenste laag van de schors dus, die zeer buigzaam en sterk is.

De gehele scène duurt betrekkelijk kort. Het is geen kwestie van uren, eerder van minuten. Een slachter heeft voor het ontleden van een lichaam niet veel langer nodig dan tien minuten. De tijd hangt uiteraard mede af van zijn ervaring.

De volgende fase is de verdeling van het lichaam. Een ernstige, delicate zaak. Iedereen schreeuwt en gilt; iedereen etaleert op alle mogelijke manieren zijn rechten, en dat alles te midden van een gedraaf en geren met delen van de lichamen van de zojuist gesnelden. Men is verblind van bloeddorst en begeerte naar het vlees. Vaak wordt er gevochten om de beste stukken.

De vuren branden al. Soms gereedgemaakt door een deel van de mannen die niet bij de slachting waren betrokken, soms door meegekomen vrouwen.

Geen enkel lichaamsdeel laat men ongebruikt. Als onbruikbaar wordt isden alleen afgekeurd de nagels, het haar en de beenderen.

Het is de kunst om dan een goed smeulend vuur te krijgen. Het mag niet vlammen, omdat het niet de bedoeling is de stukken vlees te roosteren. Dat roosteren geschiedt even snel als slordig. Men eet de stukken zwartgeblakerd. Het roosteren is voldoende om zowel de huid als het vlees van de beenderen los te maken. Het is nooit de bedoeling dat het vlees gaar wordt.

Leed het slachtoffer aan cascado of een andere vorm van schurft, dan wordt eerst de huid met een stuk brandend hout verkoold.

Soms zijn belangrijke personen, oudere figuren, in de kampong van de snellers achtergebleven. Ook zij zullen straks hun deel van de buit opeisen. Voor hen worden dus stukken apart gehouden, die ten dele in het vuur worden verkoold, ten dele gerookt. Op deze manier blijft het vlees dagenlang – als het moet wekenlang – goed. Naar Asmatse opvattingen, wel te verstaan.

Bij de maaltijd zijn de disgenoten door het dollen heen. De geroosterde stukken worden zo uit het vuur geconsumeerd, inclusief restanten as en houtvezels. Ze zijn niet kieskeurig. Zo'n maaltijd is een orgie, waarbij de Asmatters alleen verschil maakt tussen een jong en een oud slachtoffer. Hij prefereert jonge mensen.

Eerder op Nieuw-Guinea was me verteld dat de muis van de handen als het beste, smakelijkste deel van het lichaam geldt. Dat blijkt een legende te zijn. Het gaat bij deze kannibalen nooit om smakelijke delen. Uitsluitend telt: veel, veel, veel. Hoe meer hoe liever. De blanke man, die ooit aanwezig was bij een dergelijke maaltijd en bijna stierf van honger, kreeg de muis van de hand omdat men hem niet méér gunde. Men zei hem: 'Dit is het beste.' En hij geloofde die legende.

Merkwaardig is dat degene die de moord pleegt niet aan de maaltijd deelneemt. De Asmatter is er heilig van overtuigd dat wie moordt én eet bij de volgende sneltocht zwak zal zijn en het niet zal overleven.

Afschuwelijk is de methode waarop men gevangenen bewaart. Dat gebeurt bij massale sneltochten als men weet dat er een teveel aan vlees zal zijn. Het bewaren geschiedt even gruwelijk als doeltreffend: men steekt de slachtoffers eenvoudig de ogen uit. Ze hebben dan geen enkele kans weg te lopen. En ze blijven in eetbare conditie.

De wijze waarop snellers en kannibalen te werk gaan kan de indruk wekken dat Asmatters moedige, niets en niemand vrezende krijgers zijn. Wie deze gevolgtrekking maakt vergist zich. De Asmatter is in het algemeen het tegendeel van een held, een dappere krijger. Hij weet dat iedere nacht ook voor hem de snelhoorn kan blazen. Dat de doodsbazuinen ook zijn laatste ogenblikken kunnen inluiden. Deze wetenschap vervult hem voortdurend met angst. Het is deze angst die een zware druk op dit volk legt. Het is die zelfde angst die me zo vaak de ogen van Asmatters deed zien als die van dieren. Vol angst, vol schrik. En boordevol onrust.

Sinds enkele jaren is het Bestuur, samen met de missie, bezig deze barbaarse praktijken uit de roeien. Dat lukt, hoewel men niet kan vergen dat dergelijke eeuwenoude rituelen in een paar jaar kunnen worden geliquideerd. Daar zal zeker één generatie overheen moeten gaan.

Het uitbannen bereikt men niet alleen met straffen, want de Asmatter begrijpt de straffen niet. Hij kan ze ook niet begrijpen gezien zijn mentaliteit, zijn opvoeding en zijn geschiedenis.

Er is in de Asmat een chronisch tekort aan vleesvoeding. Dit tekort

moet, zoals gezegd, een van de redenen zijn die kannibalisme op zo grote schaal in de hand werken. De Asmatter die mensenvlees eet, voelt zich direct sterker, vitaler, energieker. Dat sterker worden geschiedt door de geest van de ander, die in hem is gevaren. Aldus redeneert de Asmatter. Dat het effect niet anders zou zijn als hij een gangbare vleessoort at, dringt niet tot hem door. Dat lijkt alleen logisch in ónze gedachtengang. Niet in de zijne.

Dat is slechts één kant van een problemencomplex, waarmee men in dit opzicht heeft te maken.

Er heersen de laatste jaren veel onrust en twist in Asmatse kampongs, omdat er voortdurend te weinig koppen zijn. De vrouwen eisen er méér, maar het tekort blijft. De oorzaak? De invloed van Bestuur en missie. Het zal nodig zijn vooral de vrouwen in de Asmat te herscholen waar het hun begeerte naar koppen en mensenvlees betreft. Bij gebrek aan koppen stellen ze zich desnoods tevreden met onderkaken. Ook daarin schijnt nog een redelijke dosis 'kracht' te schuilen. Maar ook aan het verzamelen van deze onderdelen van de menselijke anatomie moet, hoe eerder hoe beter, een eind komen.

Een probleem bij het beteugelen van deze rituelen is het feit dat men deze mensen in wezen het doel van hun bestaan ontnemt, hoe vreemd dat ook mag klinken. De structuur van hun maatschappij is namelijk op deze rituelen gegrondvest. Ontneem een Asmatter zijn wraakcultus, ontzeg hem het recht te mogen snellen en kannibaliseren, en het leven zal van dát ogenblik af geen zin, geen betekenis, meer voor hem hebben. Waarom zou hij verder leven als hem de fundamentele basis van dit leven wordt ontnomen?

Het is noodzakelijk dat hem als compensatie voor zijn gruwelijke rituelen iets anders wordt gegeven. Dat *kan* hem worden gegeven en *wordt* hem ook sinds enkele jaren gegeven: het begin van orde, van vrede, van minder angst, van minder onrust. En misschien: het begin van een nieuwe religie.

Velen zijn daar doof voor. Anderen daarentegen luisteren gespannen naar deze alternatieven. Dat zijn de mannen en vrouwen die, nog aarzelend, de nokkings gevuld met het helse instrumentarium opbergen. Die naar de groene rawah, het moeras, staren en weten dat ze glimpen van een nieuwe wereld gezien hebben.

In deze dagen denken enkele duizenden Asmatters aan deze nieuwe wereld. Ze zijn erdoor verward én gegrepen. Op de borst van heel wat Asmatters schitteren metalen kruisjes. Zij zijn het die besloten te breken met het oude. Met de oude adat, de oude rituelen en de demonen die hun leven zo lang beheersten.

Men kan niet van hen verwachten dat ze, staande op de drempel van twee tijden, twee werelden, nooit meer zullen terugvallen. Niet zó

gemakkelijk laten de oude goden zich in de hoek drijven, verslaan. Er zal nog heel wat water door de rivieren van de Asmat stromen al eer de laatste sneller en de allerlaatste kannibaal zich gewonnen geven aan de nieuwe tijd. Toch komt deze er!

Over het werk dat Nederlanders in de Asmat verrichten is weinig, vrijwel niets bekend. Ik beschouw het als een voorrecht iets ervan te hebben mogen zien.

8

Wie het plan heeft te reizen van de Nederlandse bestuurspost in de Asmat, Agats, naar de bestuurspost in de Mappi, Kepi geheten, kan kiezen uit drie transportmiddelen. Het eerste is een vliegtuig. Het tweede is een schip. Het derde wordt gevormd door het alleroudste vervoermiddel dat de wereld heeft gekend: te voet.

Twee middelen waren voor ons al bij voorbaat uitgesloten. De vliegboot was reeds lang naar de noordkust teruggevlogen, en wie een poging wil doen de honderden kilometers die Agats van Kepi scheiden lopend af te leggen moet over aanzienlijk meer ervaring inzake lopen in een dergelijk moeras beschikken dan de schrijver van dit boek.

In een gebied als dit pleegt alleen gelopen te worden door bestuursambtenaren en missionarissen. Soms ook door hen die betrokken zijn bij het kadaster, de medische dienst en soortgelijke instellingen. Wie daar gaat lopen zonder ervaring moet niet de illusie koesteren zijn doel te bereiken.

Dus werd het een schip. Geen groot en evenmin een bijzonder snel schip. De *Mimika* bleek een klein patrouillevaartuig van het Bestuur te zijn, ter grootte van een ton of dertig en met een maximale snelheid van tien mijl. Met dit door enkele Indonesiërs bemande scheepje zouden we trachten in een paar dagen en nachten Kepi te bereiken.

De Oetomboewee lag half verborgen in de schaduwen van de nog nauwelijks begonnen morgen. Over de bruine, immer trage, altijd geruisloze stroom wervelden mistflarden. Het moerasbos aan weerskanten van de kali verrees donker en somber. Er bleken op het moment van vertrek slechts twee omstandigheden die plezierig waren: het was nog koel en we hadden het tij mee. Het water stroomde landinwaarts, wat de vaart van de *Mimika* ten goede moest komen.

Een groepje Asmatters sloeg ons vertrek gade. Ze stonden zwijgend in de modder van de oever en volgden roerloos het inladen van de vivres, de levensmiddelen. Waren ze verheugd dat we vertrokken? Speet het hun dat we niet langer bleven? Aan geen enkele reactie was het merkbaar. Ze

stonden daar als een zwartmarmeren beeldengroep. Er kwam pas enige beweging in zodra het patrouillevaartuig het midden van de kali naderde. Plotseling begonnen ze te roepen en te zwaaien. Van vreugde? Of van teleurstelling?

En toen begon de vaartocht in het zwerfgebied van de Asmatters; we wisten dat dit zich ver uitstreckte. Eerst tegen de avond zouden we het verlaten. Het was zaak gedurende de tijd dat we in dit door Asmatters bezochte district waren op ons *qui-vive* te zijn. Er was alle reden aan te nemen dat de gehele streek in opschudding was en dat de verschijning van de Kompenie lang niet overal op prijs werd gesteld.

Twee uur later was het dag. De zon rees boven het bos, waarna we snel beschutting zochten onder het tentzeil dat een deel van het achterschip overspande. Tot aan de laatste zonnestraal van die dag zouden we deze beschutting hard nodig hebben.

Het moerasbos trok voorbij: eeuwig groen, eeuwig zichzelf gelijk. Eerder drukkend en triest dan mooi. Er is nauwelijks enige afwisseling in dit soort bos. Miljoenen mangroves, met hier en daar een kampong ertussendoor schemerend. Kleine kampongs, doorgaans bestaande uit slechts enkele huisjes. Uitermate primitieve, slecht gebouwde huizen. Veel primitiever nog dan die we gezien hadden in Agats.

In de kampongs weinig of geen leven. Verscheidene bleken onbewoond. Waren de bewoners gevlucht? Waren ze dodelijk verschrikt de jungle ingetrokken, toen opnieuw de lucht in de Asmat zwaar van moord was geworden? Of waren ze bezig voedsel te verzamelen in die drassige, natte, wildernis die hun leefgebied vormde?

Een enkele, zeldzame keer wiegden een paar prauwen voor zo'n dorp, bemand met naakte Asmatters. Ze stonden kaarsrecht in de uitgeholde boomstammen, pijlen en boog in de hand, overduidelijk gereed direct te verdwijnen in een van de ontelbare kanaaltjes en kreekjes van de oever.

De prauwen waren ook hier opvallend artistiek versierd en beschilderd met terracotta kleuren. Van heel ver waren die kleuren al te zien, evenals de verticale strepen op de buitenkant van de uitgeholde boomstammen.

Enmaal passeerden we een grotere kampong. Hij werd zichtbaar bij het passeren van een bocht in de kali. Het was doodstil bij de huizen. Zo stil dat het verdacht leek.

Ik keek naar de op het dek van de *Mimika* gereedliggende junglekarabijnen. Resident Boendermaker zag het. Hij schudde het hoofd en zei: 'Maak je geen zorg, er is niets aan de hand. Dat is alleen een verlaten dorp zoals er zoveel in de Asmat zijn. De mensen zijn weggegaan. Wellicht omdat ze op die plaats niet meer genoeg voedsel konden verzamelen, misschien omdat ze moesten vluchten voor een oorlogszuchtige buur. Dat dorp bestaat niet meer. Vervelend voor de mensen die er weg moesten. Ook vervelend voor de mensen die kaarten van dit land moeten

maken. Je bent er hier nooit zeker van of een bepaalde kampong, welke dit jaar op die plaats ligt, daar het volgende jaar nog zal liggen.'

Het dorp aan de rivier ging voorbij. Geen levende ziel liet zich zien. Er huilde geen kind. Er was geen enkele prauw die uit het groen van de oever naar voren schoot. Geen hond die jankte. Alleen een grote, traag opvliegender witte reiger, die zich koninklijk verhief boven de bruine verzameling kamponghuisjes. Hij vertegenwoordigde als enige het leven in deze trieste 'ville morte' van de wildernis.

Langzaam klapwiekend verrees hij daar in smetteloze witheid, met de lange nek en de even lange snavel in onze richting. Als was hij vertoerd en nieuwsgierig tegelijk over de indringer in zijn verstilde rijk. Toen keerde hij en koerste met zware vleugelslagen naar de overzijde van de rivier. Hij zette zich op een hoge nipahpalm en bleef daar zitten tot de *Mimika* in de volgende bocht van de kali verdween.

Het verlaten dorp was in dat ene jaar ten dele al verzvolgen door de jungle. Het moerasbos van Zuid-Nieuw-Guinea heeft niet lang nodig een verlaten dorp in te kapselen, het te absorberen. Dat is een kwestie van maanden. Als ik hier ooit over een klein jaar terug zou komen, zou er niets meer zichtbaar zijn van dit dorp. Nooit zou daar nog een Asmatter wonen. De plaats was weer bezit van het bos geworden.

We voeren verder op de bruine, modderige rivier. Tropisch regenwoud schoof voorbij. Het waren twee groene muren waartussen we voeren. Lopen lijkt daar mogelijk, zelfs gemakkelijk, als men over zo'n land vliegt, zittend achter een ruitje van een Catalina. Wie erdoorheen vaart ziet de werkelijkheid en deze komt neer op één eindeloos moeras. Een mens moet in zo'n land geboren zijn om er te kunnen lopen. Hij moet Asmatter zijn om er te kunnen leven. En zelfs Asmatters prefereren transport per prauw.

Soms passeerden we een kano met vissende vrouwen. Ze gebruikten kleine, ovale netten, vervaardigd uit gevlochten vezel. Ik kreeg niet de indruk dat de vangst groot was. Ze zou waarschijnlijk bestaan uit wat krabben, garnalen en misschien een enkele kleine kreeft.

Deze vrouwen houden er soms zonderlinge manieren op na om visjes, als ze zich laten zien, te lokken. Als ze een kind zogen laten ze enkele druppels melk uit hun borst in het water vallen. Als aas voor de toeschietende vis.

Er is nog een andere methode van vissen. De stoffelijke overschotten van familieleden worden niet begraven, maar plegen in kampongs aan de rivieren, waar vis een belangrijk deel van het menu uitmaakt, eveneens als aas te worden gebruikt. In de modder van de kali gelegen schijnen ze zelfs een uitermate aantrekkelijk aas te vormen. Er is een regeling ten aanzien van het dusdanig gebruik van lijken. De vrouw heeft recht op bepaalde stoffelijke overschotten van de familie; de man op andere. Elk

zijn deel.

In het begin van de middag werd kampong Jaosokor aan de noordelijke Eilanden Rivier gepasseerd. Een dorp met een uitermate slechte reputatie en een van de meest gevreesde uit de gehele Asmat. We waren op een ontmoeting met de bewoners voorbereid en reeds enkele bochten voordat de plaats werd bereikt werden voorzorgsmaatregelen genomen.

Ze bleken overbodig. Of men wist van de komst van de *Mimika* af, door welke geheimzinnige boodschapper dan ook – in de wildernis blijft niets onbekend en zeker niet de komst van een vaartuig van de Kompenie – of om een andere reden waren de mannen, vrouwen en kinderen van Jaosokor in het bos verdwenen. Geen levende ziel liet zich zien. Geen enkele prauw vertoonde zich op de rivier.

Stilte heerste er in Jaosokor. Stilte omgaf het lange mannenhuis. Stilte in en bij de huizen, waarin de vuren nu gedoofd zouden zijn. Er waren alleen vliegen en mieren, muskieten en krekels. En op de oever krabben.

Waren ze misschien tóch in de buurt? Beloerden ze ons vanachter de groene gordijnen van de wildernis? In volmaakte stilte werd het dorp gepasseerd. Als ogen van Asmatters ons gevolgd hebben, dan bleven ze goed verborgen. Ze hadden trouwens weinig reden zich te vertonen!

Eilanden Rivier! Een goedgekozen naam. Vaak leek het of de rivier zich in tweeën splitste. Meestal passeerden we dan alleen een eiland. Eenmaal voorbij zo'n eiland strekte de rivier zich weer breed voor ons uit. Tot de volgende bedrieglijke splitsing.

Het eerste contact met de bevolking vond in de loop van de middag plaats. Plotseling schoten drie, vier kleine prauwen uit de oever, om direct daarna stil te blijven liggen. Afwachtend stonden de mannen in hun smalle, schommelende vaartuigjes. Ze waren naakt en zichtbaar boordevol angst. Om de bovenarmen droegen ze rotanbanden. Op het voorhoofd een grote witte schelp. Een enkel gezicht was besmeerd met kalk. De meesten bezaten haarverlengsels. Koorden, met klei bij elkaar gehouden, vielen tot op de rug en ver over het voorhoofd.

Ineens schoten ze weg, de oever in. We riepen hen en ze kwamen inderdaad terug. Aarzelend, traag, waakzaam. De afstand tussen hen en de *Mimika* die naar de oever voer werd kleiner en kleiner. Zo klein dat we met hen konden spreken. Dat had overigens weinig zin, omdat wij hen en zij óns niet konden verstaan. Zelfs niet één woord. Ze pasten echter een andere taal toe en die was duidelijk genoeg. Ze gaven ons namelijk geschenken. Een pijl en twee vissen. We gaven hun geschenken. Tabak.

Even later kwamen er enkele kinderen aanzwemmen. Ze bewogen zich pijlsnel door het water met een soort overarmslag, terwijl met de benen een schaarbeweging werd gemaakt.

We namen afscheid van de eenzame bewoners en voeren verder op de langzaam smaller wordende kali, die zich soms ineens verbreedde tot een klein meer. Jaarvogels vlogen over. Zonderlinge dieren, als bij toeval achtergebleven uit de oertijd. Bijna altijd twee aan twee wiekten ze over de rivier. Duidelijk waren hun machtige, kromme snavels te zien. Ze maakten de indruk van vogels uit het verre verleden. Ze behoorden duidelijk tot de prehistorie.

Later kwam de splitsing van de noordelijke en zuidelijke Eilanden Rivier. Grote zwermen vlinders vlogen van de ene naar de andere oever. Duizenden emigranten die van woongebied verwisselden. Vele haalden hun nieuwe gebied echter niet. We zagen hoe ze halverwege de stroom aarzelden. Zouden ze terugkeren of doorvliegen? Ze waren aangekomen op hun point of no return. Er was geen terug meer mogelijk. Ze tuimelden naar beneden en verdronken. Ze zouden de andere oever nooit bereiken.

Naarmate de dag vorderde werd het gebied waardoorheen we voeren steeds dunner bevolkt. Kampongs werden nauwelijks meer gezien. Het enige dat nog op menselijk leven wees waren verzamelingen huisjes: niet meer dan vier of vijf tegen elkaar aanleunende hutten. De naam woning kon je ze moeilijk geven. Het was haast niet te geloven dat in deze scheefhangende, lage, deels ingestorte palmbladonderkomens *mensen* konden leven. En tóch leefden ze er, of hadden er geleefd.

We kregen het tij tegen waardoor de *Mimika* aanzienlijk minder snel vooruitkwam. Nog langzamer schoven de oevers voorbij. Nog trager volgden de bochten elkaar op. En het werd steeds heter op het gloeiende staal van het dek van het patrouillevaartuig. Zelfs het tentzeil gaf bijna geen verkoeling meer.

Weinig of geen mensen. Wel steeds meer reigers. Telkens vlogen ze voor ons op, altijd traag, steeds aarzelend, alsof ze het niet geheel met zichzelfeens waren of ze wel zouden opvliegen. Of het wel nodig was zich zoveel moeite te getroosten voor datgene wat de stilte van hun rijk verstoorde.

Er waren ook grote, lome vlinders, soms zo groot als kleine vogels, die van de ene oever naar de andere vlogen. Er waren schitterend gekleurde bij, met prachtige tekeningen en motieven op de klapwiekende vleugels.

Er waren libellen, levende stukjes vibrerend cellofaan, die boven de *Mimika* bleven hangen. Ze waren komen overwaaien uit het bos op de ene oever en reisden naar het bos op de andere. Ook bij de libellen waren er vele niet in staat de reis te volbrengen. We zagen ze langzaam naar beneden fladderen, wanhopig vechtend tegen uitputting. Om daarna in het water te vallen. Vaak verscheen dan tegelijk een snelle, spitse vissebek die de stervende libel weghapte.

Onveranderd bleef het tropische regenwoud. Dominerend waren de enorme nipahpalmen, die als rekwisieten uit een toneelstuk langs de oever stonden opgesteld.

Voor de oever dreven geweldige wortelcomplexen, zich op en neer bewegend in de stroom. Ertussen schemerden grijs zand en grijs-bruine modder. Daarop moesten zich boeaja's, krokodillen, bevinden. Inderdaad waren ze er ook, hoewel we ze niet zagen. Een enkele maal riep een van de Indonesische bemanningsleden: 'Boeaja . . .' Als we dan naar de reling van de *Mimika* renden waren ze altijd net verdwenen. Eerst later zou ik boeaja's te zien krijgen. Maar dat was op een andere rivier in een ander deel van Zuid-Nieuw-Guinea.

Er waren nu geen huisjes meer. We voeren door een volkomen verlaten gebied. Door een onbestuurd, nog niet in kaart gebracht land. Links en rechts terra incognita, onbetreden aarde. Was er leven in die wildernis? Waren ook daar kampongs van Asmatters? Waren er dorpen achter dat gordijn van groen? Werden daar kinderen geboren? Waren daar mannen bezig met het beramen van sneltochten? Werden ook daar voorbereidingen voor bloedige rituelen getroffen?

We voeren door een mysterieus gebied, over een rivier die nog slechts bevaren was door een enkele bestuursambtenaar of missionaris. Ook zij wisten niet wat zich afspeelde achter die muren en wanden van groen, die deze onbekende wildernis afsloten van de buitenwereld.

We zaten achter op de *Mimika* en lieten het tropische regenwoud aan ons voorbijgaan. Er werd niet meer gesproken. We rookten en verlangden naar de avond die wat verkoeling zou brengen. Indien we aan één ding toe waren, dan daaraan.

De avond kwam. Eerst zonk de zon weg achter de groene muur. Tegelijk kleurde de hemel zich lichtroze. Tegelijk ook kreeg alles, het water van de rivier en het groen aan de oevers, een andere kleur. Van minuut tot minuut, soms van seconde tot seconde, wijzigde zich de kleur van de wereld die ons omringde. Nu eens was ze lila, dan weer lichtpaars; soms fletsrood of lichtbruin. Het was alsof ergens, hoog boven het bos, een lichttechnicus bezig was de wereld onder hem steeds met andere schijnwerpers te bewerken.

De deinende wortelcomplexen kregen eveneens een ander aanzien. Ze deden nu denken aan levende organismen die tot steeds meer leven kwamen. Het was alsof ze zich ieder ogenblik zouden kunnen verheffen en komen aanzweven om de kleine *Mimika* te bedekken en te verstikken in een dodelijke omhelzing.

Sinister waren de witte, dode stammen die tussen het wild voortwoekende groen stonden. Ze stonden en hingen en lagen daar als skeletdelen van reuzen, in de wildernis omgekomen. Meer dan een van die stammen deed me denken aan een aansluitend reptiel.

Iemand van de zuidkust had me gezegd dat er wordt beweerd dat zich ergens in dit ontzaglijke moeras nog een dinosaurus moest bevinden. De laatste, overgebleven uit de prehistorie. Natuurlijk was de opmerking niet serieus bedoeld. De allerlaatste dinosaurus gaf een miljoen of meer jaren geleden de geest. Maar in dat vreemde, geheimzinnige uur waarin de dag ging scheiden van de nacht, in dat doodstille uur vol vreemde, elkaar afwisselende kleuren en kleurschakeringen, moest ik toch aan die laatste dinosaurus denken. Als er nog een op de wereld was achtergebleven, dan kon hij alleen hier zijn, tussen de zich op en neer bewegende eilanden van vegetatie, in de modder van de half ondergelopen oever en in de zich kronkelende schaduwen van de witte, dode stammen. Daar . . . tussen de duizenden wortels, tussen het wier en de stronken van gestorven bomen, zou hij de Tijd overleefd kunnen hebben.

Er werd nog steeds gevaren, hoewel dat niet zonder risico was. Het gevaar school in het drijfhout. Er waren veel stammen die met de stroom meedreven. Zolang het licht was zouden we echter niet voor anker gaan.

De rivier werd snel smaller. Het leek erop dat beide oevers bezig waren als een tang dicht te klappen. Bijna griezelig snel. In het water tussen die tang dreven duizenden kelken, lichtblauwe en lichtroze, van bloemen die deze ochtend ontbloeid waren en tegen de avond stierven. Eendagsbloemen. De rivier was ermee bedekt: een bed van dode kelken.

De oevers bleven elkaar naderen en nóg dichterbij kwamen de grijp- armen van de dode stammen. De laatste vlinders vlogen over. Met hun grote, gevorkte staart waren ook zij vreemd getint in die verkleurde, vertekende wereld. Niet langer reëel.

Orchideeën in de schemering: wit, roze en geel. Het geel soms gloeiend als bijna uitslaand vuur. Lianen die zich door de wirwar van groen wron- gen. Lange rotan zwepen, zich een weg banend door de wildernis. En steeds de nipahpalmen, enorme waaiers in een gigantisch oerbos.

De laatste paren papegaaien scheerden over ons heen. De stammen van de ijzerhoutbomen leken groter, hoger, machtiger in het spel van licht en duisternis. Roodkoperen zuilen in een barrière van verduisterd groen.

We voeren vlak onder de oever, omdat midstreams ondiepten gesigna- leerd waren. Op nauwelijks tien meter afstand schoof de oever voorbij. Ik rook modder, schimmel, bederf. Een boeaja glipte weg, nog net even zichtbaar alvorens hij wegdook tussen wortelstronken. Een schot werd hem achternagezonden, maar er was geen schijn van kans hem te tref- fen.

Waterlelies dreven voorbij, koel en blank. Een enkele maal vormden ze bij de oever complete priëlen, waar we dwars doorheen voeren. En voortdurend was het bos vlakbij. Een tegelijk levend en stervend bos. Levend, ondanks alle dood, verderf en verrotting die er heersten. Bederf

tussen orchideeën en lelies.

Zo naderden we het einde van het zwerfgebied van de Asmatters. Bij het laatste avondlicht werd de grens bereikt. Een regenbui dreef over de rivier en ontlastte zich. Maar het duurde slechts een paar minuten. Toen klaarde het weer op en stond de hemel opnieuw donkerpaars boven ons.

De rivier bewoog zich nu niet meer. Het was dood tij. Er was geen stroom meer. Als vastgehouden, ingeklemd tussen de twee oevers lag de kali voor ons. Glanzend in de schemering.

De nacht kwam en de eerste cicaden lieten zich horen. Schel en doordringend gaf de eerste de toon aan, die de ouverture zou worden van een concert dat tot aan de volgende ochtend zou duren. Andere cicaden, ver van de oever, vielen in. Een orkest was bezig zich gereed te maken tot het uitvoeren van een urenlang durende symfonie.

Nog paarser werd de kleur van het water. Nog donkerder die van de voorbijschuivende oever. Alles was klam, nat, vochtig. Doordringender werd de geur van schimmel en verrotting. Een paar vuurrode bloemen schoven rakelings voorbij. Bloedende wonden in een stervende én levende jungle.

Het was niet mogelijk verder te varen. De motor van de *Mimika* werd afgezet en het kinderlijk kleine anker ging overboord. We lagen stil. Rondom ons was geen beweging in de rivier die de kleur had aangenomen van zwartgepolijst staal.

De eerste sterren welden op uit het blauw van de hemel. De maan, een kleine sikkel, dreef aan boven het regenwoud. Schaduwen scheerden over het dek van het vaartuig: ze waren van de eerste kalongs, vliegende honden, de altijd aanwezige gezellen van de nacht in Nieuw-Guinea. Op zoek naar voedsel, dat uitsluitend bestaat uit de beste vruchten die ze kunnen bemachtigen. Ze zouden blijven zwalken, alle uren van de nacht, om zich daarna weer in trossen aan hun slaapbomen te hangen.

En toen kwamen de muskieten. Ze naderden in zwermen, in horden tegelijk van beide rivieroevers. Ze hadden de *Mimika* ontdekt en schenen deze als een verlengstuk van de oever te beschouwen. Tot aan het eerste grauwen van de dageraad zouden ze ons niet meer verlaten.

Er werd aan het avondmaal begonnen. Een stil en nogal sober maal bestaande uit rijst en vis uit blik. We aten aan dek omdat er beneden geen plaats was. Aan dek waren echter de muskieten die een ongestoorde maaltijd tot een illusie maakten.

Ik had vroeger vaak gedacht aan dit soort avonden op tropische rivieren. Ik had erover gefantaseerd en me er een beeld van gemaakt. Dat beeld dekte in geen enkel opzicht de werkelijkheid. Het was anders. Het was in het geheel niet wat men romantisch pleegt te noemen. Avonden als deze zijn symbolen van isolement. De zwarte, glanzende rivier met

erin het doodstille spiegelbeeld van de duizenden sterren die erboven stonden; dat zeer nabije bos; het moeras; de overfladderende kalongs en het koor van de brulkickers en cicaden – dat alles was iets uit een totaal andere wereld. Een wereld die niet lieflijk was; wél boeiend, aangrijpend, fascinerend. Bovenal een geheimzinnige wereld. Vol onbekende geluiden. Vol schaduwen en schimmen. Vol vreemde geuren.

Tegen de boeg en de zijkanten van de *Mimika* klonken doffe slagen. Het waren stukken drijfhout die ertegenaan sloegen. We waren bij iedere slag dankbaar dat we niet meer voeren.

We gingen vroeg slapen. Je kon trouwens niet veel doen aan dek van een scheepje als het onze. Bovendien waren we vermoeid van de zon en van de lange dag die we varend hadden doorgebracht. Vermoeid van de strijd tegen de muskieten, die ons met het uur feller gingen attaqueren. We zouden de volgende dag bij het eerste licht vertrekken. Een goed motief om de klamboes te voorschijn te halen.

Ik spande de mijne, evenals de anderen deden, in de buurt van de reling. Het kostte moeite, maar het lukte. Ik kroop eronder en hoopte van de muskieten bevrijd te zijn. Ik vergiste me. In de klamboe, oud als de meeste klamboes van Nieuw-Guinea die men meekrijgt, bleken zich enkele minuscule gaatjes te bevinden. Hoe klein ze ook waren, ze bleken groot genoeg voor de kwelduivels die in slagorde naar binnen kwamen.

Ik kroop onder de klamboe vandaan en probeerde de openingen dicht te maken. Toen ik me voor de tweede maal uitstrecte op het harde veldbed (dekens waren er niet), waren er inderdaad geen muskieten meer onder het net.

Ik probeerde tevergeefs in slaap te komen. Er was te veel leven, te veel lawaai in het moeras dat op minder dan tien meter afstand begon. Ik luisterde naar alle solisten in het concert en dat waren er heel wat. Eerst leken het er tientallen, later honderden. Het was alsof ze zich vermenigvuldigden terwijl ik lag te luisteren.

Ik richtte me op. Over de smalle reling van de patrouilleboot kijkend zag ik het sterrentapijt onder me. En ergens in dat tapijt de harde, koele maansikkel. Ik keek omhoog en zag hetzelfde beeld. Er was geen enkel verschil tussen de hemel en de rivier.

Ik hoorde de regelmatige ademhaling van de mannen naast me. Ieder een scheen te slapen. Er brandde geen enkel licht meer op de *Mimika*, om niet nóg meer muskieten aan te trekken. We lagen daar als een donker eiland in een duistere rivier. Niemand zou het kunnen zien.

Ik begon te denken aan de Asmatters. We waren hier aan de grens van hun zwerfgebied. Wie wist of prauwen ons op dit zelfde ogenblik niet naderden? Dat geen enkel verdacht geluid op de rivier hoorbaar was zei niets. Ik wist maar al te goed hoe geraffineerd deze geboren roeiers met hun prauwen te werk gaan. Het moest voor hen de eenvoudigste zaak ter wereld zijn de *Mimika* ongemerkt te naderen.

Ik richtte me opnieuw op en keek uit over de kali. Maar er was niet veel te zien. Ik zag het donker glanzende water, de weerkaatste sterren, de magere maansikkel en vlak voor me het moeras. Daarbovenuit torende machtig het tropische regenwoud. Het leek grootser, geweldiger te worden naarmate ik er langer naar keek. Het was een muur van levend groen die oprees en dichterbij scheen te komen. Maar dat kon niet. Het was ondenkbaar dat het bewoog. En toch. . . toch wist ik zeker dat ik dichterbij die wild tekeergaande wildernis was dan even daarvoor. Ik richtte me nog iets meer op en keek door het groene klamboegaas om me heen. De maansikkel stond nu bijna achter me. De voor anker liggende *Mimika* had zich een kwartslag gedraaid.

Ik ging liggen en sloot de ogen. Ik voelde de slaap over me komen, ondanks het furioso van de jungle vlak bij mijn oor. Allengs verdween alles: het keiharde veldbed, de vochtige, klamme atmosfeer, de rondsnorrende muskieten en de vage onrust over geruisloos in de nacht aanschietende Asmatse vrouwen.

Ik sliep.

Nat, klam en kil begon de nieuwe dag. Het leek of ik nauwelijks een half uur had geslapen. Het waren in werkelijkheid bijna zeven uur geweest.

De *Mimika* voer alweer toen de sterren nog flets aan de hemel stonden. De Indonesiërs maakten gebruik van het eerste daglicht, omdat ze een poging wilden wagen nog die zelfde avond in Kepi te zijn. Een afstand van tweehonderd twintig kilometer.

Het daglicht stroomde traag aan over de toppen van de bomen. Een paar uur later pas kwam de zon. We voeren langs broodbomen en langs bomen behangen met trossen kalongs. Ze hingen daar, volgevreten aan de buit die ze 's nachts hadden vergaard.

Het was nog vrij vroeg toen de Wildeman Rivier werd bereikt. Dit is geen bergstroom maar een moerasrivier. Op dat ogenblik hadden we definitief het gebied van de Asmatters achter ons. Hier begon het gebied van een andere grote groep: de Auwjoes. Twee stammen wonen langs en bij de Wildeman Rivier: de Tjitaks en de Mitaks. Voorlopig zagen we echter noch vertegenwoordigers van de ene, noch die van de andere stam.

Grote kampongs zouden we niet tegenkomen. De Tjitaks en Mitaks vinden het wenselijk hun dorpen vrij ver het land in te bouwen. De reden zal wel zijn dat ze in de loop der jaren leergeld hebben betaald aan hun burens, de Asmatters, die er niet het minst tegen opzien zover van hun basis te opereren. Overvallen door Asmatters op de Wildeman Rivier hadden enkele maanden tevoren nog plaatsgevonden.

Door veenkleurig water vervolgde de *Mimika* haar weg. Rondom ons lag een gebied, waar zich tot dusverre noch Bestuur noch missie had gevestigd. Tot zolang zal het daar gevaarlijk blijven. In de eerste plaats

voor de er wonende stammen zelf.

Soms werd het dek van de *Mimika* overspoeld door regen. Daarna brak de zon weer door de wolken en vormde brede regenbogen. Aan de oevers geweldige varens, palmen, bamboe en de grijze, vervellende stammen van de eucalyptusbomen. We voeren langs constructies, bestaande uit wieren, wortels en lilies. Nu eens versmalde de kali zich, dan weer werd ze breder. Er kwamen ook steeds meer bochten in de Wildeman Rivier.

We raadpleegden de meegenomen kaart van het betreffende gebied. Hij bleek van weinig nut te zijn. Er klopte hoegenaamd niets van de aangegeven situatie.

Het eerste symptoom van menselijk leven bestond uit op de oever getrokken prauwen. Oude, deels verrotte exemplaren. Werden ze nog gebruikt? Waren de eigenaars ervan gevlucht bij de nadering van de *Mimika*? We kwamen het niet te weten. Wellicht werden we nagestaard door de eigenaars, hoewel het waarschijnlijker was dat ze dodelijk verschrikt de benen hadden genomen.

Plotseling zagen we de eerste mensen van dit stuk onbekend Nieuw-Guinea. Op de oever stonden goed verscholen tussen het groen een paar palmladhuysjes. Twee mannen verborgen zich half achter het groen, maar ze vluchtten niet toen de *Mimika* in hun richting voer. Er waren geen vrouwen en kinderen.

De mannen sprongen plotseling weg en verdwenen in het bos. We riepen en ze keerden terug, aarzelend, duidelijk hevig verontrust. Ze sprongen heen en weer, zonder ook maar eenmaal hun grote bogen los te laten. Ze maakten een barbaarse indruk, deze springende, dansende, bijna spiernaakte magere mannen. In tegenstelling tot de Asmatters droegen ze 'kleding', bestaande uit een jaarvogelsnavel als schaambedekking. Om de armen smalle bamboe banden. En dat was alles. Ik zag grote brandplekken op de huid. De haren waren doorvlochten met biezen. Ze waren lang niet zo harmonisch gebouwd als de Asmatters.

Een paar anderen kwamen even later aansluipen. Een van hen had blijkbaar al eerder met de buitenwereld contact gehad: hij bezat een Player-sigarettentblikje als schaambedekking!

Ze bleken vissers. We zagen hun primitieve fuiken, die niet de indruk wekten dat ze veel vis zouden opleveren. Toch was er vis. Twee vissen werden op de punt van twee speren gepriemd en ons toegestoken. We konden er echter niet bij en gebaarden de mannen dichterbij te komen. Ze deden het met trillende benen. In hun ogen stond duidelijk angst geschreven.

We namen de vissen en lieten tabak zien. Ook daar bleek deze een hoge waarde te vertegenwoordigen; direct werden ons lange paddels toegestoken waarop we de tabak konden deponeren.

Toen sprongen ze weg, als het ware bevreesd dat we het geschenk terug

zouden eisen. Ik hoopte op de komst van vrouwen en kinderen, maar ze lieten zich niet zien. Men vertrouwde het kennelijk niet. Ze zullen reden voor dat wantrouwen hebben gehad. De Wildeman Rivier heeft een slechte reputatie. Wrede slachtingen hebben zich op de beide oevers afgespeeld.

De mannen begonnen weer te springen en waren zichtbaar met hun figuur verlegen. Het leek maar het beste verder te gaan.

De rivier ging steeds meer lijken op een enorme drijfschaal. Duizenden waterlelies, balancerend op lange, doorzichtige stelen, stonden tussen het riet en de biezen. De rivier werd snel smaller en de jongere bemanningsleden keken scherper uit dan de dag tevoren om niet op stukken drijfhout te stoten en om zowel de zandbanken als de drijvende gras-eilandjes die wij herhaaldelijk tegenkwamen te ontlopen. Combinaties van armdikke wortels, hoog gras, biezen en riet. Een klein vaartuig kan er zich beter niet in boren.

Nog enkele malen werden bewoners van de Wildeman Rivier gepraaid. Steeds naakte, angstige mannen, die niet precies wisten wat ze moesten doen: blijven staan met alle gevaar daaraan – volgens hen – verbonden, of naderbijkomen, teneinde iets op te vangen van de verschijningen die plotseling waren opgedoemd uit het rijk van de schimmen. Doorgaans zagen we niet veel van hen; ze waren al opgeslokt door het bos eer de *Mimika* ter hoogte van de plaats was gekomen waar we deze armzalige vormen van menselijk leven hadden opgemerkt.

Omstreeks drie uur in de middag werden we geconfronteerd met de eerste zichtbare bewijzen van een wereld die iets minder ruw en verloren was dan die waardoor wij zo lang hadden gevaren. Het bos werd minder gesloten dan voorheen. Het hele land was trouwens op een vrij abrupte manier aan het veranderen. Het werd lager, minder dichtbegroeid. Er kwamen licht en ruimte tussen de bomen. Het tropische regenwoud was bezig te eindigen, om over te gaan in een groot moerasgebied.

Hier ontdekten we de eerste twee mannen die zichtbaar in contact waren geweest met blanken. Ze droegen namelijk broekjes, zij het in het laatste stadium van draagbaarheid. Desondanks vormden ze het bewijs dat we ons eindelijk weer in een gebied bevonden dat enigszins onder controle van het Nederlands Bestuur stond. Dit was de uiterste grens van het patrouillegebied van de controleur van de Mappi, Frans Cappetti.

Deze mensen waren aanzienlijk minder schuw en angstig. Ze bleven staan toen de *Mimika* op hen afvoer. Volgens het beproefde recept werden enkele schilden en plukken tabak verhandeld. Toen we verder voeren gebeurde dat onder enthousiast geschreeuw van onze vrienden, van wie er enkelen uit louter geestdrift te water sprongen.

We voeren de *Miwamon* op en waren verlost uit de tang die de beide oevers zo lang hadden gevormd. De wereld lag naar ons gevoel voor ons

open. Een wereld die aan Nederland deed denken. Hollands was het open water, Hollands was het veel lichter gekleurde groen, Hollands het landschap dat aan een complex polders herinnerde. Een vruchtbaar, door riviertjes, stroompjes en kreken doorsneden land. In feite echter een onafzienbaar, nauwelijks bewoond moeras.

Het land en de rivier leverden ernstige problemen voor onze navigatie op. De rivier werd zienderogen smaller, totdat ze op enkele plaatsen een breedte van ten hoogste tien, vijftien meter bereikte. Bovendien was ze niet alleen beangstigend smal, ze was ook vol van de meest onverwachte ondiepten. Het ergste waren de bochten. Sommige bedroegen negentig graden en volgden elkaar op binnen een afstand van honderd meter. De man aan het wiel van ons scheepje had soms meer weg van een acrobaat dan van een stuurman.

Keer op keer zwaaide de *Mimika* rakelings, op nauwelijks enkele decimeters, vrij van de oever, bestaande uit zachte modder en even zachte klei. Als we daarin terecht zouden komen zou het uren duren voor we, wanneer het water ging stijgen, weer een kans zouden hebben vrij te komen. Het denkbeeld in dat verlaten land vast te lopen was verre van aangenaam, zodat de strijd van de Indonesische djoeroemoedi, de stuurman, met spanning werd gevolgd.

Enkele malen werd gestopt om de schroef schoon te maken. Dat bleek wel nodig. Ze was nauwelijks herkenbaar door de dikke trossen wier en riet die zich om de bladen hadden gewikkeld.

Tegen de avond verbreedde de rivier zich. Ze liep uit in iets dat op een meer leek maar in werkelijkheid een groot moeras was. Over het moeras schoten de laatste zonnestralen als vurige raketten. Het bleek gevuld met grote en kleine eilanden, weliswaar onbewoond, uitgezonderd het land waartussen het moeras was gelegen. Daar zagen we de eerste kampongs tegen de hellingen van heuvels en terpen. Zodra de *Mimika* door de bevolking was gesignaleerd toonde deze een uitbundig enthousiasme. Overal lagen prauwen, aanzienlijk minder fraai opgesierd dan die van de Asmatters en ook minder rank van vorm. Maar er werd even snel mee gemanoeuvreed als in de Asmat.

Er waren geen bossen meer, enkel een combinatie van moeras, heuvels en rivieren. Rondom de kampongs stonden klappertuinen. Hoog verhieven zich de slanke, in de avondwind licht deinende stammen.

Aan het einde van de dag dat we het Mappi-moeras binnenvoeren was het een indrukwekkende avondval. Een wilde hemel, een imposant mozaïek van kleuren. Een aquarel die boven ons hing en zich weerspiegelde in het heldere water dat de *Mimika* bevoer.

Op de wal steeds meer mensen. Elk ogenblik gleden prauwen van de oever en probeerden de *Mimika* in te halen. Overal kinderen, naakt en vrolijk.

De vrouwen gingen gekleed in grasrokjes. Enkele mannen droegen

korte broekjes. Het was duidelijk dat we een Nederlandse bestuurspost naderden.

Toch was het nog niet zover. In deze doolhof van eilanden, eilandjes en drijvende vegetatie moesten we de weg vinden. Enkele malen waren we het spoor volkomen bijster. Er stonden stokken in het water, maar we wisten niet of ze viswaters aangaven of daar waren neergezet om de kortste weg naar Kepi aan te geven.

De mannen op de oever begrepen onze moeilijkheden en verscheidene malen kregen we een 'loods' mee: een of twee prauwen voeren voor de *Mimika* uit en wezen de richting aan. Dank zij deze loodsen slaagden we erin het moeras uit te komen.

Een groot kruisbeeld stond op de oever op een terp. Het kon daar nog niet zo heel lang staan. In dit land vonden nauwelijks tien jaar geleden nog sneltochten plaats. Maar in dit zelfde land was een goed contact ontstaan tussen bevolking, Bestuur en missie. Het kruisbeeld op de terp was een eerste bewijs van wederzijds begrip. Het zou niet het laatste zijn dat ik de komende weken in de Mappi zag.

Intussen werd er op de oevers steeds gejuicht en geroepen. Dat alles was wel in contrast met hetgeen we hadden beleefd in de Asmat. Daar waren alleen onrust, spanning en angst geweest. Hier heerste vreugde.

Het moeras liep uit in de Obaa, waaraan de bestuurspost was gelegen. Het was de laatste rivier die we nog moesten bevaren. Het werd een van de indrukwekkendste vaartochten die ik in Zuid-Nieuw-Guinea beleefde. Het Mappi-gebied had zich niet luisterrijker en kleurrijker kunnen tonen dan op die avond.

De hemel smeulde uit naarmate het donkerder werd. Toen het geheel avond was geworden werd de duisternis verlicht. Lichten in enkele kamponghuisjes op de oever, lichten op de *Mimika* en lichten in de verte. De laatste waren niet afkomstig van de hutten van de bevolking. Daar waren ze te helder, te scherp voor.

Resident Boendermaker wees me op die lichten en zei: 'Daar is het, de post van Frans Cappetti. Nog een half uur.'

Over het koolzwarte water van de Obaa voeren we met grote bochten op de lichten van Kepi aan. Nu eens waren ze aan bakboord, dan weer aan stuurboord. Tot het laatst slingerde de rivier zich als een enorm reptiel door het moeras.

En dan, nog onverwacht, zwaaiende lantaarns. In het licht ervan wapperende witte toga's. En uitroepen van welkom.

De *Mimika* heeft het smalle steigertje van de bestuurspost Kepi bereikt. Ik zie bijna niets. Alleen het oogverblindende licht van de stormlantaarns. Iemand roept: 'Denk om de gaten in de steiger!'

We verlaten de *Mimika* en via een ander, vrijwel onzichtbaar vaartuigje bereik ik de steiger. Handen worden gedrukt van mensen die ik

nauwelijks zie. Een enkele flits van een gezicht. Er staan drie, vier missionarissen op de steiger in witte toga's. Paters van het Heilig Hart. Er zijn twee vrouwen. Er zijn enkele andere mannen, en een van hen komt naar me toe. Zijn magere, bruine gezicht wordt steeds een moment zichtbaar door een zwaaiende lantaarn.

We drukken elkaar de hand. Het is Frans Cappetti, controleur 1 van de onderafdeling Mappi, met standplaats Kepi.

Achter elkaar lopen we in de richting van het bestuurshuis. Ik zie nog steeds vrijwel niets. Het is aardedonker en er is me gezegd dat ik de man moet volgen die voor me loopt. Maar ook dat is niet eenvoudig, omdat we ons kennelijk op een soort dijkje bevinden. Het is gladder dan spek.

Ik loop niet, ik glijd naar het huis.

II
Experiment
met primitieven

De Mappi, een land van grote en kleine rivieren. Van moerassen, krekten en eindeloze moerassen. Misschien nóg drassiger en doorweekter, nóg meer een tussenform van land-en-water dan de Asmat. Maar aanzienlijk vruchtbaarder en ook lieflijker dan de donkere, sombere Asmat.

Het land ligt, ruw gezegd, tussen de stroomgebieden van twee grote rivieren: de Digoel en de Eilanden Rivier. Het wordt bewoond door twee stammen. De stam van de Jaqai's van ongeveer achtduizend zielen en gevestigd langs de Obaa en de Nambiomen. Ook verderop strekt zich hun woongebied nog uit: westelijk van de Nambiomen tot achter de nog vrijwel onbekende Casuarinen-kust. De andere stam is die van de Auwjoes, welks zielental wordt geschat op twaalfduizend. Ze wonen rondom het gebied van de Jaqai's. Beide gebieden samen worden de Mappi genoemd. Een labyrint van rivieren, kanaaltjes, geulen, plassen en moerassen. Moerassen, bedekt met sagotuinen en wouden bestaande uit duizenden sagopalmen die in de natte tijd in het water staan.

Een land in wording. Een land vol fletse waterlelies, grote eucalyptusbomen en klapperpalmen. Eindeloze vloedbossen aan de kanten van dat moeras en op de rivieroever. Een land dat is te vergelijken met een zojuist drooggevalen Nederlands poldercomplex, dat de zee nog niet geheel heeft prijsgegeven.

In dit gebied van land en water zou ik enkele weken blijven teneinde met de Nederlandse bestuursambtenaar Cappetti een tournee door het Mappi-land te maken. Hij zou me dit land tonen, de mensen, hun woningen en de moerassen. Hij zou me enig inzicht geven in de structuur van een van de interessantste bevolkingsgroepen van Zuid-Nieuw-Guinea. Van primitieven, die enkele jaren geleden nog net zulke overtuigde kannibalen en koppensnellers waren als de Asmatters en die dank zij een merkwaardig en goedgeslaagd experiment door de westerse wereld zijn opgevangen.

Het oorsprongsverhaal van het volk der Mappiërs zegt dat de wereld en alles wat daarop, daarin, daarboven en daaronder is, eenmaal werd geschapen door Babai Tapak, die op de zon woont. Toen de mensen en dieren er waren kwam het moment dat Babai Tapak van de zon afdaalde, zich op een wolk zette en ging spreken. Terwijl hij sprak liet hij een huid

zien. En hij zei: 'Zie, dat is mijn huid en ik geef u die om te eten. Hij of zij die ervan eet kan niet sterven. Als hij oud is, werp de huid dan weg. Er zal een nieuwe ontstaan.'

Vervolgens zei Babai Tapak: 'Zie die vrouw daar, die zich tussen u in bevindt en aan haar visnet vlecht. Jaag haar weg. Ze is geen mens, ze is een slang. Wees op uw hoede voor deze slang in mensengedaante. Ze zal proberen de huid te bemachtigen en u grote schade berokkenen.'

De mensen beneden hoorden de stem van Babai Tapak, maar ze geloofden hem niet. En ze verjoegen de vrouw, van wie hij gezegd had dat ze een slang was in de gedaante van een mens, niet. Babai Tapak zag dit alles, maar hij waarschuwde hen niet meer. Hij wierp de huid echter naar beneden, op de aarde.

De huid had de aarde nog niet bereikt toen de vrouw – die een slang in mensengedaante was – snel opsprong, de huid van Babai Tapak greep en er snel als een bliksemstraal mee in een gat in de aarde verdween. De mensen waren getuige van haar verdwijning en ze zagen dat ze werkelijk in een slang was veranderd. Sommigen sprongen de slang achterna en probeerden haar bij de staart te grijpen. Ze waren te laat. En de slang, die een vrouw was geweest, kwam niet terug.

Babai Tapak, die alles had gezien en wist dat dit zou gebeuren, sprak nu vanaf zijn wolk: 'Ik heb u gewaarschuwd en tóch deed ge niet wat ik u zei. Ik heb echter medelijden met u en schenk u de voorwerpen die ge nodig hebt.'

En zie, hij schonk de mensen een prauw met paddels. En een net om mee te vissen. En werktuigen om sago mee te kloppen. En een tikar, een mat, om op te slapen. En een mand om de geklopte sago in mee te dragen. En wapens om zich tegen de vijand te verdedigen. Tenslotte gaf hij de mensen ook nog wapens om mee te snellen.

Nadat ze dit alles van Babai Tapak hadden gekregen gaf hij hun de wetten waarnaar ze hadden te leven. Die luiden: Gij zult niet stelen. Gij zult geen mensen doden die niet uw vijanden zijn. Gij zult uw vrouw, uw zuster, of een vrouw die in uw macht is niet doden, tenzij die vrouw u zeer beschaamd heeft gemaakt door overspeligheid of zonden.

Dat waren de wetten die Babai Tapak gaf aan de mensen die het land onder de wolk, waarop hij zat, bewoonden.

Toen keerde hij naar de zon terug. En de mensen maakten alle voorwerpen die zij nodig hadden om te leven naar het door hem gegeven voorbeeld. En ze leefden volgens de door hem gegeven geboden.

Dit is het oorsprongsverhaal zoals ik het las in de bestuurspost Kepi aan de Obaa. Het is het oudste verhaal van dit land.

Het eerste contact dat Nederlanders met de bewoners van het Mappi-gebied maakten vond plaats in 1936 en 1937. Eind 1936 was de Mappi-post gesticht door militairen, teneinde de steeds driester snellende

Jaqai's in toom te houden. Dat snellen gebeurde soms op grote afstand van hun basis, zelfs tot Tanah Merah aan de Digoel.

Het was de tijd dat de eerste missionarissen zich in dit gebied vertoonden. Pastoor Rievers van de congregatie van het Heilig Hart opereerde van Jodom uit en voer de Mappi-rivier op. Hij maakte contact met zowel Auwjoes als Jaqai's.

Na hem kwamen anderen. De vermaarde pastoor Meuwese verscheen met de *Paulus*, een klein motorbootje, en begon systematisch aan de exploratie. Wat hij ontdekte, en wat hij reeds van Rievers had vernomen, voorspelde weinig hoopvol. Het bleek een gebied, uitsluitend door kannibalen en koppensnellers bevolkt. Het Mappi-moeras was één groot oorlogsgebied, bewoond door mensen wier gehele maatschappelijke structuur was ingesteld op moord.

In één opzicht was er hoop. Het bleek dat de stammen die werden aangetroffen een eigen adat hadden. Er was op een bepaalde manier gezag in het gebied. Alles draaide weliswaar om koppen en koppenfeesten, maar zelfs die feesten werden georganiseerd volgens aan strikte regels gebonden systemen.

Ondanks deze 'orde' was het een streek die zich kenmerkte door toestanden, welke volgens westerse normen niets met menselijkheid te maken hadden.

Eén voorbeeld van opvattingen in de Mappi: zozeer was alles, het gehele leven, op het bezit van koppen ingesteld, dat men zelfs een soort onderscheiding uitgaf, aangevend op hoeveel koppen een bepaalde man kon bogen. Een 'koppen-ridderorde'. Er werden kentekenen gedragen die aangaven dat een man slechts over één kop beschikte. Andere onderscheidingen waren de zichtbare bewijzen van vijf, tien of twintig koppen.

Dat er geen kentekenen werden uitgereikt aan hen die meer dan twintig koppen hadden gesneld, wil niet zeggen dat de Mappi niet zulke extra 'zware jongens' kende. Er waren er tallozen die een dergelijk groot aantal op hun naam hadden staan. Maar wie het getal van twintig overschreed, ging doorgaans op non-actief. Een dergelijke figuur bezat dan zoveel goodwill dat hij zijn resterende levensdagen niet meer behoefde te snellen. Hij ging wel mee op sneltocht, maar gaf de jongeren van de stam de eer. Hij liet hen voorgaan. Hij gaf hun de kans.

Inzake het snellen was er verschil van opvatting tussen Auwjoes en Jaqai's. De Auwjoesnelde weliswaar, maar zou zich nooit tot kannibalisme laten verleiden. De Jaqai evenwel snelde en at het vlees van zijn slachtoffers.

Van 1946 tot 1948 verbleef Meuwese in de Mappi. Hij doorkruiste een groot gedeelte van het gebied met de *Paulus*. Hij deed er bijzonder goed werk. In 1948 ging deze oerwoudpriester met verlof om in 1951 terug te keren. In die tussentijd werd zijn werk voortgezet door een niet minder

bekwaam en enthousiast missionaris: Jan Verschueren. Twee vrienden, aan wie uitermate veel te danken is met betrekking tot de openlegging van de Mappi. In 1952 ging Meuwese opnieuw naar Holland. Hij was fysiek aan het eind van zijn Latijn. Tijdelijk had de Mappi hem verslagen.

De stam van de Jaqai's vormt een taalverwante groep die een aantal gemeenschappelijke gebruiken bezit. De stam zelf valt uiteen in een groot aantal groepen, die men op z'n minst op een zestigtal kan schatten.

Elke kampong bestaat uit drie à vier groepen of clans. Elk daarvan beschikt over een eigen stuk grondgebied. Zij wier grondgebied aansluit, aan elkaar grenst, wonen doorgaans in dezelfde kampong. Een clan bestaat uit families, een familie uit gezinnen.

In tijd van oorlog (er was enkele jaren geleden permanent oorlog in de Mappi) werd de clan door de oorlogsleider aangevoerd. Hij was de fysiek sterkste man van de stam, de stier van de kudde. Zijn leiderschap was niet erfelijk, maar was een kwestie van koppen. Wie over de meeste koppen beschikte werd automatisch oorlogsleider.

Naast deze kapala, hoofdman, zijn er nog enkele andere dominerende leidersfiguren in dit soort gemeenschappen. Een van hen is de man die men de raadsman van de gemeenschap kan noemen, de man die de traditie vertolkt. Hij is het die de mensen, maar óók de oorlogsleider, op hun morele en historische plichten wijst. Er wordt naar hem geluisterd omdat hij werkelijk de intelligentste onder hen is. De wijze man van de stam. Zijn leiderschap is niet erfelijk. Hij geeft zijn kennis door aan een jongere man als hij de last der jaren voelt drukken.

Tenslotte is er de medicijnman, de geestenziener, die tot taak heeft het contact met de overledenen, de schimmen en de overigen uit de onzichtbare wereld te onderhouden. Ook in de Mappi is het mogelijk dat een of twee van deze figuren door één persoon worden belichaamd.

Als een zoon gaat trouwen roept zijn vader hem bij zich en geeft hem de informatie die hij voor een goed huwelijk nodig heeft. Er wordt de jongeman op het hart gebonden dat hij moet luisteren naar de verstandige opmerkingen van zijn vrouw. Er wordt hem gezegd dat hij, als hij naar het bos gaat waarin zich ook zijn toekomstige vrouw bevindt, niet moet verzuimen de bladeren klaar te leggen die zij nodig zal hebben om haar geklopte sago in te bakken. Daaraan zal hij altijd zelf moeten denken, en op tijd.

Als zijn vrouw zou zeggen: 'Haal water voor me,' dan moet hij dat water ook halen omdat het gezin het nodig heeft. Als ze zou zeggen: 'Haal hout uit het bos,' dan moet hij dat doen. Als zijn vrouw uit het bos terugkomt moet hij niet direct eisen dat ze zijn sago gaat bakken. Ze zal

moe zijn, omdat ze aan het vissen is geweest en sago heeft geklopt. Ze heeft recht op rust. Hij zal haar eerst zelf iets te eten dienen te geven. Tenslotte wordt hem gezegd vooral niet de belangen te vergeten van de familie van zijn vrouw. Die heeft ook rechten op hem.

Zoals de man raad geeft aan zijn zoon die gaat trouwen, zo geeft de moeder haar dochter een aantal adviezen mee die een gelukkig huwelijksleven zullen bevorderen.

De dochter wordt op het hart gebonden haar man niet uit te schelden, omdat dit tot gevolg kan hebben dat ze door hem wordt geslagen. En van veel slaag zal ze mager en dus lelijk worden. Ze heeft te zorgen dat ze op tijd sago voor hem bakt. Ze moet vóór alles voorkomen dat ze de naam krijgt lui te zijn. Zodra haar man in de woning verschijnt moet ze hem te eten geven.

Indien er een kind komt, hetzij een zoon, hetzij een dochter, dan is dat kind van hen samen. Ze zullen er beiden verantwoordelijk voor zijn. Ze zullen het samen moeten prijzen indien het een goed, verstandig kind is. En samen dienen ze het te straffen als dat voor de opvoeding nodig wordt geoordeeld.

Kinderen wordt al op jonge leeftijd bijgebracht dat ze er in een behoorlijke samenleving niet op los kunnen leven. Bij het binnenkomen van de woning dienen ze ervoor te zorgen dat de meeste modder van de voeten is. Als de ouders spreken hebben de kinderen te zwijgen. De kinderen zijn verplicht in lange bamboekokers water te halen. Ze moeten dat zonder protest doen. Als ze honger hebben moeten ze om sago vragen. Maar ze mogen onder geen beding zelf sago weghalen.

Er is nóg een verbodsbepaling speciaal voor kinderen: ze mogen nooit aan de wapens van hun vader komen.

Een volk, enerzijds ruw, barbaars, primitief, anderzijds de hand houdend aan een aantal oude wetten en voorschriften. Een volk met een oeroude adat, die voor hen leeft en waaraan streng de hand wordt gehouden. Een volk dat zelfs een eigen rechtspraak kent.

Van oudsher gelooft het in het voortbestaan van de ziel. Indien iemand sterft blijft zijn ziel nog enige tijd in de buurt van de kampong zwerven, waarbij men er rekening mee moet houden dat ook zielen op koppenjacht kunnen gaan. Na verloop van tijd schijnen de zielen echter genoeg van het ronddolen door de kampong te krijgen. Ze houden ermee op en trekken zich voorgoed in het bos terug, namelijk op de plaats waar de beenderen van de overledene worden gedeponeerd.

Men gelooft aan een scheiding na de dood tussen goed en kwaad. Hoewel in de Mappi het vuistrecht heerst, is de vuist toch nooit het laatste woord. Het laatste wordt na de dood gesproken. Over het hiernamaals zijn mij geen gegevens bekend geworden. Waarschijnlijk werd zóver niet gedacht.

Van de hemellichamen is de zon het belangrijkste, als zijnde de plaats

vanwaar Babai Tapak, de machtigste figuur onder en boven de wereld, regeert. De zon wordt gevreesd. Als een mens zware overtredingen begaat zal de zon hem laten sterven.

De voornaamste misdrijven zijn overspel en diefstal. Onder diefstal wordt verstaan vis uit de fuiken van een ander te lichten. Of het zich stiekem toeëigenen van sagowormen uit de sagopalmen die voor de eigenaar in het moeras liggen te rotten. Of het betreden van andermans grond. Of het binnenvaren van door anderen afgebakend viswater.

Het adatrecht werkt even snel als afdoende. Het kent slechts één straf: de vuist. Doorgaans wordt een overtreding of misdrijf ruiterlijk erkend. Is de straf ondergaan en eindigt deze niet met de dood, dan wordt er niet meer over gesproken. Vrede en vriendschap volgen weer alsof er niets aan de hand is geweest.

Zo was het vanouds; en zo is het nog daar waar de Kompenie geen gezag uitoefent.

De eerste missionarissen die in dit gebied doordrongen waren verbijsterd door de schrikbarende kindersterfte. Meer dan de helft van de jonggeborenen sterft. Voornamelijk ten gevolge van het ontbreken van de meest elementaire hygiëne tijdens de geboorte.

Door gangbare ziekten, zoals longontsteking en influenza, sterven eveneens veel mensen. Geen wonder. Wie het tijdens zijn ziekte warm krijgt (en dus koorts heeft) wordt geadviseerd koelte te zoeken. Hem of haar wordt gezegd te gaan zitten waar het 't hardst tocht. Desondanks is men verbaasd als de aan warmte lijdende sterft.

In de Mappi kent men eigen genezingsmethoden. Bladeren en kruiden vormen daarbij een belangrijk onderdeel.

In het algemeen heeft men medelijden met ongelukkigen en gebrekkigen. Met doofstommen wordt door middel van armbewegingen 'gesproken'. Iemand die het gebruik van zijn benen mist wordt niet verlaten maar meegenomen in de prauw. Men kan de Mappiërs enig besef van sociaal gevoel zeker niet ontzeggen.

Aan de bouw van huizen wordt grote aandacht besteed, evenals aan de plaats waar een kampong moet worden gebouwd. Dat is altijd daar waar men aanneemt dat zich de veiligste plaats bevindt, veilig voor overvallen van bewoners van andere kampongs. Ieder dorp is een strategisch bouw-werk. En met reden.

De dorpen van de Jaqai's bestaan uit één of meer grote mannenhuizen als centrum, maar daaromheen een groot aantal vrouwenhuizen. Het mannenhuis ligt dus altijd centraal.

In het mannenhuis hebben uitsluitend getrouwde mannen, onge-trouwden en jongens toegang. Eveneens jongens die reeds seksueel bewust zijn. Ook de Mappische mannenhuizen bezitten in de lengterich-ting aan weerszijden vuurplaatsen die elk door twee, soms door meer,

volwassenen worden bezet. Jongens bezitten geen eigen vuurplaats. Hun plaats is in het middenpad, dat dwars door het mannenhuis loopt.

Als materiaal bij de bouw van deze mannenhuizen dient atap voor het dak, gaba-gaba voor de wanden, rondhout (waarop weer gaba-gaba) voor de vloer, terwijl de tikars, de matten, van akar pandang (platgeslagen niboenghout) worden gemaakt.

De mannenhuizen staan doorgaans op hoge palen. Naarmate de oorlogsdreiging in een bepaalde streek groter of kleiner is worden de huizen hoger of lager gebouwd. Soms bereiken ze een hoogte van twintig meter. Vaak worden ze gebouwd boven in de bomen, zodat ze vijf tot tien meter extra hoog zijn.

Ik heb een enkele maal zo'n oud mannenhuis, rustend op een enorm platform, in de bomen gezien. Een fort in het woud, een versterkt, verschanst bastion in de wildernis. Er is heel wat behendigheid nodig om zo'n adelaarsnest in de jungle te betreden.

De mannenhuizen in de Mappi zijn al even sinistere onderkomens als die in de Asmat. Ook hier zijn ze, voor zover de streek nog snelt, gestoffeerd met trossen gesnelde koppen die doorgaans bij of boven de stookplaatsen hangen. Macabere druiventrossen, die in de sfeer van zo'n langwerpige mannenhuis een onbeschrijflijk lugubere indruk maken. Ze hangen aan de zwartberookte zoldering te zwaaien en te slingeren: de nieuwe, verse koppen nog wit of lichtgeel; de oudere donkerbruin of soms bijna zwart.

De toegang tot zo'n hoog verheven mannenhuis geschiedt via trappen, vervaardigd van ingekeepte bomen, of langs gespannen rotan touwlad-ders. Het leek me voor een vijand die zo'n huis wil bestormen uiterst moeilijk een dergelijke vesting binnen te dringen.

Het overgrote deel van Zuid-Nieuw-Guinea is missiegebied. (De zending werkt in het noorden.) In de Mappi wordt gewerkt door de paters van de congregatie van het Heilig Hart. Toen ik in Kepi arriveerde waren er vijf pastoors, benevens een missie-etnoloog. Ze worden geassisteerd door vier zusters, de Dochters van Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hart. Er waren ook drie Broeders van Zeven Smarten.

Controleur Cappetti vertegenwoordigde met een jonge assistent het Nederlands gezag. Cappetti bleek de jongste controleur van Nieuw-Guinea te zijn: hij was nog geen dertig jaar. Hij vertegenwoordigde de Kroon, de Kompenie, in een van de vreemdste gebieden van het koninkrijk. Bovendien was hij bezig met een interessant experiment.

Alvorens daarover te schrijven is het nodig twee namen te noemen van figuren die voorgoed hun stempel op de Mappi hebben gedrukt. De een is die van controleur Raphael den Haan, die na de oorlog vanuit Tanah Merah het pacificatiewerk in de Mappi leidde. Hij deed dat niet alleen buitengewoon moedig, maar ook op psychologisch verantwoorde wijze. Hij werd opgevolgd door hoofdbestuursassistent Lebelouw, die eveneens

belangrijk werk deed in de Mappi, alvorens daar geregeld Bestuur kon worden uitgeoefend.

De tweede figuur van formaat is de Kei-ese bestuursassistent Felix Maturbongs, die in het zogenoemde 'tweede stadium' van de openlegging samenwerkte met pater Verschuieren. Als eerste controleur in de Mappi werd Van Nieland benoemd. Hem volgde Frans Cappetti in 1952 op.

Zij drukten hun stempel op de Mappi. In elk geval op een groot deel daarvan. Op het deel waar het experiment slaagde.

10

Evenmin als het huwelijk in de Asmat een kwestie is die een jongeman en een meisje zelf wel even zullen regelen, is dit het geval in de Mappi. Ook daar is een huwelijk een zaak die de wederzijdse ouders in de eerste plaats aangaat. Daarbij dient dan de term 'zaak' in de letterlijke betekenis van het woord beschouwd te worden. Een huwelijk is een daad van koophandel, op het ruilprincipe gebaseerd.

Tot voor enkele jaren was het in de Mappi zo dat een jongeman alleen kon trouwen als hij de beschikking had over een nog niet getrouwde zuster, terwijl hij uitsluitend een meisje als wettige vrouw kon krijgen dat harerzijds nog een ongetrouwde broer had aan te bieden. Dat was noodzakelijk omdat de broer van het meisje te zijner tijd zou kunnen trouwen met de zuster van de jongeman.

Een ingewikkelde, gecompliceerde aangelegenheid, die echter in de praktijk aanzienlijk gecompliceerder is.

Het huwelijk was niet in een handomdraai te regelen. Er werd lang, vaak heel lang, over beraadslaagd, en dat reeds op jeugdige leeftijd van de toekomstige huwelijkspartners, die er in dat stadium zelf nog niets mee te maken hadden en zich enkel wijdden aan de genoegens die een Mappische jeugd te bieden heeft. Het was niet absoluut noodzakelijk dat de beide huwelijken waarvan hier sprake is op hetzelfde moment plaatsvonden. Het bezit van een nog niet huwbare ruilzuster was bijvoorbeeld al voldoende. Maar ze moest wel beschikbaar zijn om later haar ruilrol te kunnen vervullen.

Het spreekt vanzelf dat niet ieder ouderpaar in staat was aan deze oude huwelijkswetten te voldoen. Maar de adat was streng, zodat het noodzakelijk was toch de vereiste ruil te doen plaatsvinden. Zo was het voor een ouderpaar dat wel een ongehuwde dochter bezat doch géén ongehuwde zoon, van het hoogste belang langs andere dan de geijkte wegen zo'n zoon in bezit te krijgen.

Het hoefde niet uitsluitend een zaak van bloedverwantschap te zijn.

Evenmin behoefde er bloedverwantschap te bestaan in het geval dat een ouderpaar wel een ongehuwde zoon maar geen ongehuwde dochter bezat. In deze gevallen was er een andere oplossing mogelijk: de ouders dienden eenvoudig een dergelijke zoon of dochter te kopen van rijker met kroost gezegenden. De betaling geschiedde – en geschiedt nog vaak – met schelpen, snoeren hondetanden en dergelijke waardevolle voorwerpen.

Voor een zusterloze jongeman die met een bepaald meisje wilde trouwen was soms ook deze laatste mogelijkheid niet aanwezig. Dan bleef de jongeman niet veel anders over dan ijverig te gaan sagokloppen, even ijverig te gaan jagen en vissen, en vooral: hij had te zorgen een onverschrokken en succesvol koppensneller te worden. Als hij kon bewijzen ijverig te zijn, energiek, in ieder geval kon aantonen over flink wat koppen te beschikken, was het niet uitgesloten dat een bepaald ouderpaar, dat over meer dochters dan zoons beschikte, bereid werd gevonden hem een van de meisjes als ruilpartner te verkopen.

Er werd doorgaans al op zeer jeugdige leeftijd over de toekomstige huwelijken tussen de ouders onderling beraadslaagd. De jongen en het meisje, die later een huwelijk zullen hebben aan te gaan, waren dan in ieder geval reeds 'gereserveerd'.

Alles werd pas definitief geregeld als het meisje huwbaar was. Dat moment was volgens de adat aangebroken als haar borsten tot volle ontwikkeling waren gekomen en gingen hangen. Dat was ongeveer op de leeftijd van zestien, zeventien jaar. Als dit tijdstip was aangebroken begonnen de ouders van het meisje er bij haar op aan te dringen wat sago te bakken voor de jongeman die binnenkort haar echtgenoot zou worden. Die eerste door haar gebakken sago was bedoeld als een tastbaar en tevens eetbaar bewijs van genegenheid van de jonge vrouw voor de jongeman. In zeker opzicht bezegelde dit symbool de verloving. De jongen at de sago niet op. Hij bewaarde deze in een draagmandje om de hals, als teken van zijn verhouding met het meisje.

Hij liet geen gelegenheid onbenut die zelfde sago te tonen aan zijn ouders en de oorlogsleider en zowel bij de een als bij de ander drong hij aan op het zo spoedig mogelijk organiseren van een sneltocht. Want eerst daarna zou hij wérkelijk kunnen trouwen.

Hij moest ten minste één kop hebben, en indien mogelijk meer. Hij kreeg die kop, of koppen, niet zonder moeite. En hier hebben we dan de rechtstreekse verhouding tussen het huwelijk en het snellen. Het een was tot voor kort niet denkbaar zonder het ander.

Het snellen (koei genaamd) had overigens niet alleen het huwelijk als aanleiding. Er waren ook andere motieven: bijvoorbeeld de definitieve begrafenissen van een kamponggenoot. Men kon zich niet voorgoed naar de eeuwige jachtvelden begeven zonder op die laatste reis vergezeld te zijn van een of meer speciaal voor dit doel gehaalde koppen.

Een andere aanleiding was de weerwraak. Die kon soms van zeer oude

datum zijn en was meer dan eens een generatie oud. Al die jaren was de stand zorgvuldig bijgehouden. Indien bij de ene partij vijf tot zes personen gevallen waren, dan zou dat aantal ook bij de andere partij geboekt moeten worden. Niet eerder was de weerwraak de wereld uit. Een soort vendetta dus.

Een derde reden om op koppenjacht te gaan was de praktische oefening in het snellen voor de junioren, een proef om het bewijs te leveren van de moed waarover ze beschikten. Tenslotte was er nog de mogelijkheid dat de ene kampong de andere uitnodigde gezamenlijk op jacht te gaan. Vanzelfsprekend kon zo'n uitnodiging niet zo maar worden afgeslagen. Dat zou als een demonstratie van onbeschrijflijke lafheid worden uitgelegd. En terecht. . . .

Er bestonden twee soorten sneltochten. De ene vond plaats door een gehele gemeenschap, een compleet dorp; de andere door één man die erop uitging om één kop te bemachtigen. Hij verborg zich op een dag in een bepaalde schuilhoek en wachtte, in hinderlaag gelegen, zijn kans af. Soms werd aan de koppenjacht door honderden mannen – en ook wel vrouwen – deelgenomen. Zowel in Mappi als Asmat vonden deze gruwelijke expedities in de droge tijd plaats. Dat was het snelseizoen.

Stond het vast dat er op sneltocht gegaan moest worden, dan was het moment aangebroken dat de oorlogsleider actief werd en zich deed gelden. Omdat hij de eigenlijke organisatie had te regelen. Omdat hij de bij de actie betrokkenen uitnodigde. Omdat hij het doel van de tocht te bepalen had. Welke kampong dus in aanmerking kwam de koppen te leveren.

Het spreekt vanzelf dat deze oorlogsleider inderdaad de meest ervaren sneller van de gemeenschap moest zijn. Dus een figuur die zijn sporen op het gebied van het snellen ruimschoots had verdiend.

Naast de oorlogsleider speelde de sacrale leider een belangrijke rol bij de voorbereiding. Hij moest zijn bemiddeling verlenen tussen de mannen die gingen snellen en de geesten die daarbij een aanzienlijk woordje meespraken. De sacrale leider ging na of de geesten gunstig gestemd bleken en of er, in het algemeen gesproken, geen moeilijkheden of complicaties op geestelijk gebied waren. In dat geval wist deze leider de hogere machten op bepaalde manieren tevreden te stellen.

Was alles in orde en was er sprake van een grootscheepse sneltocht, dan werd een datum vastgesteld. Was dat bijvoorbeeld veertien dagen later, dan ontvingen alle deelnemers een stukje gaba-gaba voorzien van veertien sagobiadnerven. Men had dan alleen iedere dag één nerf te verwijderen om precies te weten hoeveel dagen er nog restten aler de jacht begon. Een even eenvoudige als praktische methode.

Intussen was de complete gemeenschap druk met de voorbereiding bezig. De wapens werden nagezien, eventueel hersteld, en grote hoeveel-

heden voedsel gereedgemaakt. Voor een omvangrijke sneltocht begon doorgaans de organisatie al weken van tevoren. Elk lid van de gemeenschap had een aandeel in de voorbereidingen.

Was de voorlaatste dag aangebroken, dan raadpleegde de sacrale leider als een goed magiër nog eens ernstig de voorzienigheid. Hij richtte zich rechtstreeks tot Babai Tapak, die meestal geen verstek liet gaan. Babai gaf zelfs precies aan wie van de leden der gemeenschap die van plan waren mee op sneltocht te gaan, in de komende strijd gedood en gewond zouden worden. Het was nuttig dit reeds vooruit te weten. Omdat de 'getekenden' dan thuis konden blijven.

Babai gaf meestal ook een speciale aanmoediging door. In de trant van: 'Wees moedig... ge zult zeker overwinnen... ik ben steeds bij u.' Dit versterkte het moreel van de snellers aanzienlijk.

Zo brak de laatste avond voor de grote dag aan. De jongelui, die nog niet eerder op sneltocht waren geweest, waren in hoge mate onrustig en nerveus. De ouderen daarentegen zorgden ervoor dat ze een hart onder de riem gestoken kregen en wezen er de spes patriae steeds opnieuw op dat het voor hun eigen bestwil was dat ze zouden slagen. Het was uitsluitend een kwestie van het opbrengen van voldoende persoonlijke moed. Tenslotte wilden ze trouwen en daarvoor waren nu eenmaal koppen noodzakelijk.

De laatste avond was gewijd aan de klassieke adatdansen. De oude liederen werden gezongen en de sneldaden van het voorgeslacht gereciteerd. Wapens, schilden, voedsel en snelattributen lagen alle reeds gereed. Het was nog slechts een kwestie van wachten op het uur van vertrek, door de oorlogsleider bepaald.

Het vertrek met de prauwen vond doorgaans 's morgens vroeg plaats. Dit geschiedde met het blazen op de poek, de snelhoorn. Een soort afscheid van hen die achterbleven. De achterblijvers trokken vaak het bos in om het resultaat van de campagne daar af te wachten. Het leek hun veiliger zich zolang in het verborgene op te houden, omdat men er nooit helemaal zeker van was hoe de zaak zou verlopen.

De partijen, betrokken bij de grote sneltocht, begaven zich vervolgens naar het rendez-vous. Daar werd een volledig strategisch plan opge maakt. De trouwlustige jongens kregen hun plaats aangewezen, uiteraard in het voorste gelid, omdat het voornamelijk hun zaak was. Vooraan zouden ze trouwens ook de meeste kansen op succes hebben.

Zo trok men naar het dorp dat gedoemd was overvallen te worden. Ook in de Mappi werd als het gunstigste tijdstip voor een overval het ogenblik gekozen dat de grijze dageraad aansloep. Het was dan dat de snelhoorns geblazen werden, waarna direct de overval geschiedde. Met alle reeds eerder beschreven handelingen.

De jongemannen die zich in de voorste gelederen bevonden kregen

inderdaad de beste kansen. Ze wierpen hun speer naar hun slachtoffer of gingen het met hun dolk te lijf. En terwijl het slachtoffer stervend neerzeeg werd hem door de overvaller toegeroepen: 'Vandaag zal jouw schedel aan mijn koed hangen, ik moet trouwen!' De koed is een soort rotan lus om de gesnelde schedel aan mee te dragen. Wie de eigenlijke sneldaad pleegde mocht de verdere handelingen niet verrichten. Dat deden anderen. Er bestond een volgens de adat bepaalde regeling van de werkzaamheden.

Snellende Jaqai's zagen er tijdens de overval niet in het minst bezwaar in ongeboren kinderen uit de schoot van hun moeders te snijden. Er waren geen grenzen aan hardheid en beestachtigheid.

Was de overval volledig geslaagd, dan eindigde de actie doorgaans met het volledig platbranden van de kampong. Geen levende ziel bleef achter en geen huis stond meer overeind. Heel jonge kinderen werden meestal meegenomen.

Dergelijke grootscheepse acties duurden soms enkele weken. Het is echter bekend dat er voorkwamen die twee maanden in beslag namen.

Na de actie werden de schedels, zijnde de kostbaarste trofeeën, geroosterd, nadat men de onderkaken had verwijderd. Eerst dan werd de terugtocht van de dappere krijgers aanvaard. Was de operatie volledig geslaagd, dan kenmerkte de tocht zich door een uitgelaten, dolzinnige stemming.

Bij het naderen van de eigen kampong werd de aankomst al ver van tevoren gemeld. Men blies op een bepaalde manier op de snelhoorns, als teken dat alles goed was verlopen. Ook sloeg men met de paddels op de zijkanten van de prauwen. Door een bepaald ritme kon men op die manier de in grote spanning wachtende familieleden reeds in kennis stellen van het aantal koppen dat was overmeesterd. De thuisblijvers konden zich reeds voorbereiden op de feestelijkheden die spoedig zouden volgen.

En dan begon het feest.

De moeders van de ongehuwde jongelieden traden naar voren, evenals de vrouwen van de reeds gehuwden, teneinde de buit in ontvangst te nemen. Het eten lag klaar en de dans kon beginnen. Een dans die een afschuwelijke demonstratie van primitief leven was. Tijdens een dergelijk ceremonieel kregen alle hartstochten gelegenheid zich in hun wildste, brutaalste vorm uit te leven.

Het mannenhuis gold als centraal punt waaromheen zich de koppendans afspeelde, waarbij de vrouwen de koppen meedroegen.

De nog in de koppen aanwezige hersenen en eventueel resterende vleesdelen werden met sago vermengd en aan de jongelui als voedsel verstrekt. Opdat ze belust zouden worden op mensenvlees. (Deze gewoonte kwam niet voor bij de Auwjoes. Wel bij de Jaqai's.)

De jongeman die de sneltocht had meegemaakt behoefde niet lang meer te wachten met zijn huwelijk. Alles was nu geregeld voor de taw jamé, zoals het feest werd genoemd. Alle familieleden en andere betrokkenen verzamelden zich voor het mannenhuis, het kaindo. Dat wil zeggen: aan de ene kant de mannen, met in hun midden de bruidegom die de kop droeg; aan de andere kant de vrouwen met de bruid in het midden.

Begeleid door het ritmische gedreun van de lange zandlopertrommen, de kindo's, danste (taté) en zong (éb) men. Er werd zo lang gedanst dat bruid en bruidegom elkaar tenslotte waren genaderd. Dit was het grote moment dat iedereen reeds lang had verbeid. Op dat ogenblik overhandigde de dappere bruidegom zijn bruid de kop, daarmee tegelijk de prijs betalend voor zijn huwelijk en zijn moed demonstrerend.

Even later trad de oudste oorlogsleider naar voren om het jonge paar enkele wijze raadgevingen voor de komende tijden mee te geven. Zo droeg hij de man op zijn vrouw nooit te verstoten, terwijl hij niet naliet de vrouw te wijzen op haar plicht haar man tot de dood toe trouw te blijven.

Intussen gilden en schreeuwden de omstanders hun instemming met het huwelijk uit, waarna het zingen en dansen werden voortgezet. In het midden bewoog zich, stralend van jong geluk – en even stralend van geluk de kop te bezitten – de bruid. Ze danste en zwaaide demonstratief met het felbegeerde attribuut.

Werd de bruid vermoed en de menigte hongerig, dan werd een ogenblik gepauzeerd. De kostbare kop werd zolang veiliggesteld in het mannenhuis. Als men wat uitgerust en verzadigd was werd deze weer opgehaald, waarna het feest kon worden voortgezet.

Tot diep in de nacht, bijna altijd tot aan de ochtend, ging het feest door. En aldoor danste de bruid met haar kop. Soms werd deze enige tijd aan de moeder gegeven, opdat ook zij ermee kon dansen.

Als het feest was afgelopen werd de kop voorzichtig naar het mannenhuis gedragen, waar hij voorgoed zijn plaats kreeg bij de andere die zich daar reeds bevonden.

En wéér was er in de Mappi een huwelijk gesloten volgens de oude adat.

Een merkwaardige omstandigheid was dat bij huwelijken met weduwen geen gesnelde kop noodzakelijk was.

Het ligt voor de hand dat Bestuur en missie ernstige bezwaren maakten tegen een dergelijke barbaarse adat en het snellen (en wat daar vaak op volgde) verbod. Men kon dat echter wel verbieden, maar dit betekende dat men een eeuwenoude adat op ernstige wijze geweld aandeed. Koppen moesten er nu eenmaal zijn, wilde een huwelijk tot de mogelijkheden behoren. Men constateerde herhaaldelijk dat een getrouwd paar niet in elkaars nabijheid mocht eten. Eerst moest de man voor een kop gezorgd

hebben. In die periode vond het snellen in het geheim plaats. Trouwlustige knapen die zusterloos door het leven gingen, bestelden ook vaak koppen bij vrienden in het randgebied van hun gemeenschap. Dat was echter al een lelijke aantasting van de adat.

In 1950 werd een historisch besluit genomen. De dorpschouften van een groot gedeelte van de Mappi kwamen in de kampongs Kepi en Jatan bijeen om een uniforme regeling te bepalen die voor allen aanvaardbaar mocht worden geacht. Besloten werd dat een jongeman die geen zuster in ruil kon geven zijn plichten kon afkopen met een bruidsschat ten bedrage van vier eenheden 'barang Poanim' (bijvoorbeeld: twee Nederlandse bijlen en twee dito kapmessen). Eventueel vier eenheden eigen produktie, bestaande uit een prauw, een schild, een halsketting van hondetanden en een schelp.

Deze regeling verwierf de instemming van de meesten. Eén moeilijkheid deed zich echter al spoedig voor: naarmate er meer Nederlandse bijlen en messen binnenkwamen, steeg automatisch de prijs van de bruidsschat...

De vrouwenhuizen in de Mappi kenden geen kamerindeling, met als gevolg dat de gemeenschap tussen man en vrouw buitenshuis, in het bos dus, moest plaatsvinden. Zelfs gedurende de bruidsnacht was het de man verboden zich in het huis van zijn vrouw op te houden. Een gezinswoning, zoals in de Asmat, kende de Mappi niet.

De periode van zwangerschap bracht voor de vrouw een reeks maatregelen mee. Door bepaalde vrouwen, die de reputatie hadden experts op dit gebied te zijn, werden haar allerlei soorten voedsel verboden, die een ongunstige invloed op de geboorte van het kind zouden hebben. Hield de jonge vrouw zich niet aan deze verboden, dan bestond er geen enkele twijfel of de bevalling zou uitermate zwaar verlopen, met de kans dat zowel moeder als kind het niet zou overleven.

Naderde het moment van de bevalling, dan werd de 'vroedvrouw' gehaald. Ze begon urenlang met bepaalde bladeren te wrijven over de buik van de jonge vrouw, die dat zittend had te ondergaan. Ook de geboorte vond in zittende, gehurkte houding plaats, hetgeen ook thans nog veelal het geval is.

Wel heel zonderling wordt er met zieken omgesprongen. Men gaat van het principe uit dat het onverstandig is een zieke met rust te laten. Integendeel, deze dient hoe dan ook in actie, in beweging te blijven, opdat de levensgeesten eveneens actief blijven. Een systeem van ziektebestrijding tot-de-dood-erop-volgt.

De stoffelijke resten van de man werden naar het mannenhuis vervoerd indien hij tijdens zijn leven een groot sneller was geweest. Ze gingen daarentegen naar het vrouwenhuis als dat niet het geval was.

Voorts maakte men gebruik van een dodenstellage. Deze bestond

doorgaans uit een oude prauw, rijkelijk met koppen versierd. Er werd wacht bij gehouden. Was de periode van rouw voorgoed voorbij, dan bestond het sluitstuk veelal uit een sneltocht.

Over het hiernamaals, het leven na de dood, heersen in de Mappi verscheidene opvattingen. Er is een legende die zegt dat de ziel bij overlijden het lichaam verlaat, terwijl het lichaam naar het dodendorp vertrekt. Dit dodendorp ligt ver van de Mappi af en biedt plaats aan iedere man van iedere stam. De naam ervan luidt: Jéraemasei. Komt een gestorvene daar aan, dan wordt hem gevraagd: 'Waarom ben je hierheen gekomen? Je weet toch dat hier zo weinig te eten is.' De overledene moet daarop antwoorden: 'Ik werd geroepen, ik ben gestorven.' Als hij de reputatie heeft gierig te zijn wordt hij in Jéraemasei definitief gedood. Staat hij echter als gul bekend, dan is hem toegestaan zich voorgoed in het dodendorp te vestigen.

Auwjoes en Jaqai's – twee volken die samen de Mappi bewonen, maar wier mentaliteit totaal verschillend is. Met elk een eigen adat, een eigen historie en eigen opvattingen op schier elk gebied.

Wat de opvallendste karaktereigenschappen betreft, een Auwjoe is nuchter, een hardwerkende boer, een goede, solide financier. Hij houdt zijn gezin en bezit zoveel mogelijk bij elkaar. Hij is een verstandelijk denkend mens, die ook aan de dag van morgen denkt. Hij voelt zich aan zijn grond gebonden en is een goed huisvader.

De Jaqai heeft een geheel andere instelling. Hij is veel meer militair, veel meer vechter. Hij vecht graag en veel. Hij heeft nauwelijks belangstelling voor agrarische zaken en bevindt zich bij voorkeur op het oorlogspad. Hij is een slecht financier en mist de degelijkheid van de Auwjoe.

De Auwjoes hadden zich reeds lang in de Mappi gevestigd toen de Jaqai's er binnendrongen en een wig in dat gebied dreven.

Beide stammen vormen delen van een sterk bosvolk. Ze zijn uitstekende roeiers en ze kunnen bogen op een redelijke gezondheid.

Felix Maturbongs, hoofdbestuursassistent in de Mappi, ontmoette ik de eerste keer in de woning van de controleur van Kepi, waar ik hem een hele avond mocht observeren en beluisteren. De tweede keer sprak ik hem in zijn eigen huis, een uur of vijf de Obaa stroomopwaarts van Kepi, bij kampong Masin. Een huis op metershoge palen, staande op een lage heuvel. Bewoond door hemzelf, zijn vrouw en een schier eindeloos

aantal kinderen. Eigen kinderen en pleegkinderen. Een soort weeshuis van door kannibalen geroofde slachtoffers.

Felix Maturbongs, een Kei-ees, geniet groot aanzien in de Asmat en de Mappi. Aanzien bij de bevolking en aanzien bij het Bestuur. Hij was een van de eersten die deze gebieden binnentrok om contact te leggen. Hij had toen reeds jarenlang ervaring met primitieven, maar de Mappi bleek een harde noot om te kraken. Even hard als de Asmat. Hij had echter gevoel voor dit werk. Hij bezat geduld, hij had een eigen methode en hij beschikte over drie eigenschappen die volstrekt onmisbaar zijn in zo'n land, bewoond door een dergelijk volk: ervaring, psychologisch inzicht en wijsheid.

Men kan niet over de Asmat en de Mappi schrijven zonder het uitvoerig te hebben over Felix Maturbongs.

Toen ik hem sprak was hij achter in de vijftig. Ik had in de weken voor die eerste ontmoeting al veel over hem gehoord, maar telkens opnieuw blijkt een mens de fout te maken zich een beeld van de betrokkene te maken. Dat beeld klopte in geen enkel opzicht met de werkelijkheid. Felix Maturbongs bleek uiterlijk niet in het minst opvallend. Hij had niets van de klassieke avonturier. Er was geen zweem van romantiek om hem heen. Deze man, in zijn keurig gestreken kaki-uniform, had evengoed goeroe, onderwijzer of controlerend ambtenaar van wie weet welke financiële gouvernementsdienst kunnen zijn. Opvallend waren alleen zijn ogen, die weinig ontging. En opvallend was zijn lenigheid. In dat kleine, gezette lichaam moesten heel wat energie en vitaliteit verborgen zijn.

Felix Maturbongs was geboren op een van de Kei-eilanden, gelegen ten westen van Nieuw-Guinea en bewoond door een vijftiengduizend zielen. Hij spruit uit een oud en aristocratisch Kei-ees geslacht. De jonge Felix was bestemd goeroe te worden en dus volgde hij de beste opleiding op de beste goeroeschool in die tijd, de zogenoemde Standaard-school van Kei. Na zijn opleiding op Java voltooid te hebben werd hij onderwijzer op de Kei-eilanden en hij bleef dat bijna twintig jaar. Hij moet een uitnemend onderwijsman zijn geweest. Vrijwel alle goeroes die thans in Nieuw-Guinea werken waren eenmaal zijn leerling.

Het lot had echter iets anders met Felix Maturbongs voor dan alleen een onderwijscarrière. Het binnenlands bestuur van Kei ontdekte enkele van zijn hoedanigheden en bood hem aan een bestuursfunctie te aanvaarden. Hij accepteerde die en startte zijn nieuwe werk in Warèn in de Geelwinckbaai.

Hij begon in 1936 als hulp-bestuursassistent, was binnen een half jaar bestuursassistent en daarna hoofdbestuursassistent. Tot het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog was zijn voornaamste werk de gedeeltelijke pacificatie van de Asmat geweest. Hij werd in dit ongetemde, vrijwel totaal onbekende gebied ingezet om de eerste contacten te maken. Een

verre van gevaarloze opdracht.

Hij vestigde zich met zijn politie in Japero, tussen Agats en Kokenau, maar deze vestiging was geen succes. Te veel muskieten, te veel malaria en iets te veel bezoek van Asmatters, die in deze dagen overigens nog Manowes genoemd werden. Ze moordden weliswaar niet in de buurt van Maturbongs – dat leek hun niet verstandig – maar ze namen wel de sago van de bevolking weg.

Na de opdracht het gehele Asmat-gebied te pacificeren zocht hij een andere vestigingsplaats. Dat was aan de Lorentzrivier in een niemandsland. Er waren alleen modder en kannibalen.

De opening van die post geschiedde onder wel zeer onalledaagse omstandigheden. Maturbongs had een aantal mannen van kampong Ajam (ook tóén al berucht) bereid gevonden hout te kappen en gaba-gaba en atap te leveren voor de bouw van zijn huis. Op het moment dat daarmee werd begonnen was het droog, voor zover een zo nat land als de Asmat droog kan zijn. Halverwege de opbouw echter kwam het water opzetten. En er kwam steeds meer water. De Asmatters stonden tot aan hun enkels in het water te werken.

Op een dag kwam een van hen voor Maturbongs staan. Hij keek de bestuursassistent lang en aandachtig aan en wees vervolgens op zijn buik. En daarna op Maturbongs' hoofd. Deze wist precies wat er aan de hand was. De Asmatters waagden het tot zelfs hier hun liefde voor snellen en kannibalisme te demonstreren, maar het was verbijsterend dat hem werd aangekondigd dat hij zelf het eerste slachtoffer zou zijn.

En daar bleef het niet bij. De Asmatter greep zijn lange paddel en wees met het uiteinde ervan op de borst en vervolgens op het hoofd van Maturbongs. Het was zo iets als een openlijke oorlogsverklaring en de Kei-ees begreep dat hij zich in een ernstige situatie bevond als dit plan tevens het plan was van alle andere aanwezige Asmatters.

Tijdens het daaropvolgende gesprek bleek echter dat er een tragikomische vergissing in het spel was. Het aanwijzen van benen, buik, borst en hoofd hield niet in dat dit onderdelen waren die successievelijk als gangen bij een kannibalistische maaltijd zouden gelden, maar wel de onderdelen die in deze volgorde door het water zouden worden bereikt. Want het water was nog steeds opkomend. En snel.

Er werd besloten grote vloten te maken om daarop te trachten aan het water te ontkomen. Op deze vloten moesten de agenten van Maturbongs de grote vloed zien te overleven. Het duurde veertien dagen en het water steeg inderdaad via de enkels tot aan de buik en vervolgens hoger. Hoger dan het hoofd van de bestuursassistent. Het bereikte een stand van vier meter boven de oever waar zijn huis zou worden gebouwd.

Er dreef op een gegeven moment een complete vlotenarmada in de Asmat: twee stuks voor de veertig agenten, één voor Maturbongs en twintig gevangenen, en dan nog een zestal voor de vijftig Asmatters en

hun gezinnen.

Het was een ellendige toestand, ook toen het water tenslotte ging vallen. Direct werd de bouw van de bestuurspost voortgezet, maar de palen waarop de post moest komen te rusten liepen opnieuw onder en de situatie dreigde hopeloos te worden. Tegen zoveel water en modder viel niet te vechten. Maturbongs verzond een bericht naar Japero en vandaar werd via de radio de commissaris van politie op Ambon op de hoogte gesteld.

De commissaris geloofde het bericht niet. Hij geloofde er zelfs zo weinig van dat hij besloot zelf te gaan kijken. Hij kwam per schip en zag de realiteit. Hij zag aan bomen vastgebonden vlotten op steeds stijgend water drijven. Er was bijna geen voedsel meer. De noodzakelijke sago verkreeg men door de sagopalmen in het water om te hakken en zo aan minimum rantsoenen te komen. Het was een onhoudbare toestand en zeker voor de Asmatters.

Het bleek niet mogelijk op die plaats een post te bouwen. Dit was de normale januarivloed die elk jaar zou terugkeren. Besloten werd bij Agats het huis te bouwen, hoewel Agats in die dagen nog niet bestond. Het was een zelfde niemandsland als de plek die verlaten moest worden. Met hulp van de Asmatters werden boomstammen in de grond (lees: modder) gestoken, nadat er eerst voor een soort drainage was gezorgd. Agats betekent zo iets als 'mooi' of 'aardig'. Veel moois – en nog minder aardigs – was er echter aan, toen het uit water, modder en dampende hitte ontstond. Maar ditmaal lukte het! Maturbongs had eindelijk zijn basis vanwaaruit hij de Asmat kon bestrijken.

In 1937 maakte hij een maandenlange tournee door het gehele gebied, ongeveer begrensd door Eilanden Rivier, Kampong Rivier en Wildeman Rivier. Varend in uitgeholde boomstammen en lopend door onder water staande jungle kreeg hij een goed beeld van het land. Het was gebied waar ook de missie nog niet was geweest. Letterlijk: terra incognita. Maturbongs kreeg een helder, zij het vaak ontstellend inzicht in de structuur van de samenlevingen die hij ontdekte.

Op een dag bereikte hij kampong Atat. Hij was de eerste vreemdeling die er zich liet zien en dus was ieder bij de nadering van de 'schimmen' gevucht. Maturbongs ging met slechts één agent, die iets van de taal van die streek wist, de kampong binnen. Deze bleek totaal verlaten. Ook het mannenhuis dat beide mannen betraden kenmerkte zich door doodse stilte. Er was geen levende ziel in het dorp achtergebleven. Op één ziel na, een oudere man, die rustig de nadering van de 'schimmen' gadesloeg en doorging met het bereiden van zijn middagmaal.

'Wees niet bang,' zei de tolk, en de stenen-tijdperker schudde het hoofd. Hij scheen werkelijk niet bang te zijn, want hij ging kalm door met het verwerken van hompen sago.

Het beeld van dit middagmaal was uitermate luguber. Naast de man brandde namelijk een houtvuurtje en daarboven hingen enkele pas gesnelde koppen. En de sago, die de oude heer verorberde, bleek ook mensenvlees te bevatten. Uit de koppen boven het vuur droop vet. Telkens ving de kannibaal dit vet op en besmeerde daarmee zijn sago.

Een afschuwelijk tafereel. Zo mogelijk nog afschuwelijker vanwege de innerlijke rust, de vrede, van de Asmatter. Wat hem betreft was er niets aan de hand.

Maturbongs ging erbij zitten en begon met behulp van de tolk een gesprek met de oude man. Deze maakte niet in het minst bezwaar om hem omtrent de details van snellen en kannibalisme uitvoerig in te lichten. Hij wees hem zelfs allerlei speciale anatomische details aan.

Het viel Maturbongs op dat een van de koppen van opvallend klein formaat was. Zo klein dat het abnormaal was. De kop miste ook tanden. Hij zag echter dat het geen kinderkopje kon zijn. Stond hij op het punt een geheel nieuw ras te ontdekken? Het had er alle schijn van. Te meer toen de kannibaal hem meedeelde dat hij die kop vrij ver weg, in de richting van de bergen, had gehaald.

Maturbongs is een nauwgezet man en hij rustte niet eer hij zekerheid had of er inderdaad sprake was van een nieuw, onbekend volk. Een volk, bestaande uit mensen met kleine hoofden en zonder tanden.

Hij achterhaalde de waarheid vrij snel. Ze was nogal prozaïsch. De kleine, tandeloze kop had behoord aan een stokoud vrouwtje dat op haar oude dag nog was gesnelde.

In die zelfde kampong ontdekten de scherpe, niets ontgaande ogen van Maturbongs nog iets. Behalve drie reeds vermoorde en opgegeten mensen waren er ook nog twee kinderen, een jongen en een meisje. Er werd hem gezegd dat het meisje in leven zou blijven, maar de jongen moest eraan geloven. Men had daarmee nog even gewacht omdat er toevallig onvoldoende bijvoeding was. Eerst moest nog wat sago worden geklopt.

Maturbongs zag de kinderen. Het meisje zat onder de framboesia en maakte een allermiserabelste indruk. De Kei-ees, die speciaal voor kinderen een warm hart bezat, vond dat ze te jong waren om nu reeds te sterven. Toen de bevolking van de kampong was teruggekeerd en de grootste angst voorbij was, sprak hij met de belangrijkste hoofden. Hij wees erop dat de Kompenie dit soort dingen onmogelijk kon toestaan en liet niet na te wijzen op de gevolgen, als men zich niet aan zijn verzoek, dat in wezen een bevel was, hield.

Hij sprak vriendelijk en men begreep hem. Ook zij, de Asmatters, wensten vrede. Na het lange gesprek verzocht hij een teken van die vrede en vriendschap te mogen hebben. Dat was een oude en goede gewoonte, zei Maturbongs, en hij was ervan overtuigd dat de hoofden het met hem eens zouden zijn. Oude gewoonten moest je in ere houden.

Ze knikten en hij vroeg of hij een wens mocht doen. Ja, dat mocht. En hij wenste: geef me die jongen als bewijs van jullie vriendschap. Hij kreeg hem. En niet duur. Voor een bijl.

Zo rukte Maturbongs de jongen weg voor de poort van de hel. Hij nam hem mee naar zijn woning en noemde hem Hendricus.

Hendricus bleek aanleg voor timmeren te hebben. Na 'mens' geworden te zijn bij de familie Maturbongs werd hij in Agats geplaatst als timmerman.

Maturbongs wilde meer bewijzen van goede vriendschap zien, en nadat de zaak met de jongen was geregeld verzocht hij ook om het meisje. Ook dat lukte. De mannen brachten het zelfs persoonlijk naar Japero, waar hij toen woonde. Maar het zat zo verschrikkelijk onder de framboesia dat niemand haar als pleegkind wilde hebben. Ze keerde daarom terug naar de kampong waaruit ze was geroofd. Ze was weer thuis.

Ze heeft nu echter een pleegvader: Maturbongs. Hij noemde haar Maria en beschouwt haar als een van zijn eigen kinderen. Regelmatig gaat hij de kampong van Maria bezoeken om te zien hoe ze het maakt. Ze is in de loop der jaren een mooie vrouw geworden, heeft Maturbongs me verteld.

Hij trok in de Asmat van kampong tot kampong. En in iedere kampong die hij voor het eerst bezocht registreerde hij de bevolking. Men moest weten hoeveel Asmatters het gebied bevolkten.

Op een keer was Maturbongs met zijn patrouilleboot en veertig man politie ergens in het brongebied van de Cocq d'Armandvillierivier. De registratie geschiedde aan wal, hetgeen bevorderlijk was voor de goede verstandhouding. Om dezelfde reden sliep Maturbongs doorgaans aan wal. Ook dat was een bewijs van broederlijke gevoelens over en weer. Hij was in gezelschap van een Timorees, een Javaan en een Papoeatolk aan het registreren. Ze waren dus met z'n vieren. Rondom hen zaten hun nieuwe Asmatse vrienden.

Op een gegeven ogenblik fluisterde de Timorees: 'Toean, ik geloof dat er gevaar in de lucht zit.'

Maturbongs keek van zijn aantekenboek op en hij was het met de man eens. Hij merkte dat de Asmatters zonder uitzondering boven op de bijlen zaten die hij hun een dag eerder cadeau had gedaan. Hij wist dat een op zijn bijl zittende Asmatter een zeer verdacht verschijnsel is.

Hij bleef rustig met zijn patrouilleboot tussen de benen zitten, het boek op de knieën, toen het belangrijkste hoofd naar hem toe kroop. Hij wist dat hij en de drie anderen verloren waren als hij ook maar één symptoom van angst toonde. Hij zag de ogen van de Asmatter. Ze stonden glazig. De man was vol moord.

De patrouilleboot lag ver weg op de rivier. De Javaan rilde van angst. De Timorees en de Papoea hielden echter hun positieven bij elkaar. Ze

kenden het gevaar van de angst. Het precaire van de situatie was dat Maturbongs zat. De hele situatie zou aanzienlijk minder gecompliceerd zijn geweest als hij had gestaan. Hij sprak zachtjes tegen de mannen en zei de Timorees, op wie hij het meest vertrouwde, dat deze zijn sabel een eindje uit de schede moest trekken. Gebeurde er iets, dan moest hij, de Timorees, direct met zijn karabijn de hoofdman neerschieten en tegelijk de sabel aan hem, Maturbongs, geven.

Inmiddels schoof de hoofdman steeds dichter in de richting van Maturbongs. Decimeter na decimeter minderde de afstand en hoewel het een onschuldige spel leek, wisten de vier mannen dat het een spel van de dood was.

De andere Asmatters schepten er kennelijk behagen in. Ze kenden het. En ze wisten wat er ging gebeuren.

Zo naderde de Asmatter de Kei-ees. Totdat hij hem had bereikt. Nu kon hij niet verder schuiven. Op dat moment bleek hoe geraffineerd de overval in elkaar zat. Want de man legde zijn benen over die van Maturbongs, zodat deze niet meer in staat was op te staan. De val was dichtgeklapt.

Heel die sinistere komedie, waarin de dood de hoofdrol speelde, ging gepaard met lachen en praten. Iedereen had plezier, hoewel Maturbongs en zijn vrienden het uiterste moesten opbrengen om hun plezier te laten blijken.

Intussen werkten de hersenen van Maturbongs op hoogspanning. Hij wist dat hun leven aan een zijden draad hing en dat het een kwestie was van het kiezen van de juiste seconde. Want al sprong hij op, dan nog stonden ze met hun vieren tegenover een overmacht.

Toen bewees hij opnieuw een kenner van de Asmatse psychologie te zijn. Ineens schoot zijn hand uit, over de benen van de stenen-tijdperker heen. Hij opende razend snel zijn patrouilleblik en rukte daar een vuurrode doek uit. Ook dat was spel. En al spelend, stoeiend met zijn moordenaar-in-spé, wikkelde hij deze de rode doek om de nek. Daarna sprong hij op en wierp de Asmatter een handvol tabak toe, die hij tegelijk met de doek uit het blik had gehaald.

Het was meer tabak dan ooit één man had ontvangen. Tabak is kostbaar in de Asmat. Zo kostbaar, dat de andere spelers in dit drama plotse-ling alle aandacht aan de tabak schonken en niet meer aan de stoeiende hoofdman en diens slachtoffer.

De mannen sprongen op en liepen naar de hoofdman om hun aandeel in de tabak te ontvangen. De hoofdman was niet gul met het afstaan van het zojuist ontvangene. Met als gevolg: hooglopende ruzie.

Dat was het ogenblik waarop Maturbongs had gewacht. Zodra de Asmatters elkaar begonnen af te tuigen wegens de tabaksdistributie renden Maturbongs en de anderen naar de rivier. Ze bereikten het vaartuig. Ook ditmaal was de bestuursassistent van de Asmat aan de dood

ontkomen.

Het zou niet de laatste maal zijn dat er tussen dood en leven van Felix Maturbongs niet veel méér ruimte was dan een handbreedte. Gedurende de Tweede Wereldoorlog was deze merkwaardige man zonder ophouden bezig de Japanners schade te berokkenen. Dezen hadden van West-Nieuw-Guinea uit de Asmat bereikt. Voor ze daar echter aankwamen had Maturbongs de post Agats vernietigd, hoezeer hem dat ook aan het hart ging.

Gedurende de gehele oorlog hebben de Jappen zwaar achter de even gehate als gevreesde Maturbongs aan gezeten. Maar hij was ongrijpbaar en onvindbaar. Hij verbleef in Zuid-Nieuw-Guinea, in Australië en in Noord-Nieuw-Guinea. Hij was overal waar de geallieerden van zijn grote kennis van land en volk gebruik wensten te maken. Hij was voor hen een uitermate gewaardeerd medewerker.

Zijn gezin had het in die jaren moeilijk. Het was geïnterneerd op een eilandje bij Kokenou en het kreeg meer dan eens het bericht door dat Felix Maturbongs het land der levenden had verlaten. Maar de gezinsleden geloofden het niet. Ze kenden hem te goed.

De Jappen probeerden hem, evenals de toen nog pastoor zijnde Tillemans, voor zich te winnen met veelbelovende voorstellen. Ze werden niet eens overwogen. Men dwong de vrouw en de kinderen van Maturbongs brieven te schrijven, waarin ze hem verzochten naar hen toe te komen. Er zou hem niets gebeuren. Ze schreven die brieven en konden dat ook rustig doen. Zelfs al stond daarin dat ze vermoord zouden worden als hij niet kwam. Ze kenden hem. Hij was tegen dat soort brieven wel bestand.

Na de oorlog kreeg hij het Bronzen Kruis. Het lijkt me dat hij recht op de Bronzen Leeuw of de Militaire Willemsorde had kunnen laten gelden. Maar ik geloof niet dat onderscheidingen hem zo bijzonder interesseren.

Het huis van Maturbongs was vol kinderen. Allen had hij aan de harde dood van Zuid-Nieuw-Guinea ontrukkt. Als een kind hem ontging, als hij geen kans zag het te redden, was hij een harde tegenstander en in de Asmat en de Mappi wist men dat.

In november 1950 werd op één dag lopen van Kepi, de bestuurspost in de Mappi, een kind vermoord. Het was een wees, ergens uit het stroomgebied van de Koningin Juliana Rivier meegenomen na een zogenoemd vredesfeest. Het was een normaal ruilobject geweest en aldus bezit geworden van een vijftal mannen.

Een van hen droeg het kind doorgaans op de nek met zich mee. Totdat de jongen, die een jaar of zes zal zijn geweest, per ongeluk op een keer zijn behoefte deed in de nek van zijn pleegvader. Dit was te veel voor de

pleegvader. Te meer omdat ze aan 'ijzerhonger' leden – ijzeren bijlen wensten te hebben. Ze verkochten het kind aan een naburige stam. De prijs: vijf bijlen, een mes en een email etensbord. Men zou het haast een sinistere bijzonderheid kunnen noemen dat de losprijs bestond uit Nederlandse artikelen.

De jongen leefde niet lang meer. Hij werd aan een paal gebonden en als levende schietschijf gebruikt. Een aantal oudere jongens uit de kampong, die nog nooit hadden vermoord, mocht bewijzen dat ze geen last van een 'zwak hart' hadden. Ze richtten hun kleine vogelpijlen op de vastgebonden knaap. Nadat hij was doodgepijld werd hij gesneld en opgegeten.

Maturbongs vernam het bericht te laat om de jongen nog te kunnen redden, maar niet om de vijf pleegvaders in te rekenen. Hij nam hen mee naar de hoofdplaats waar de controleur hen strafte.

Een dergelijk geval speelde zich ook in 1948 in Wairoe af. Daar had zich toen de missie reeds gevestigd. Er waren al catechisten. Desondanks werd een meisje van zeven jaar door haar ouders verkocht. De prijs? Eén ijzeren bijl. Een ontstellend bewijs van de onverzadigbare ijzerhonger waaraan deze mensen lijdten. De jongemannen van Wairoe kregen het meisje als schietobject. Het werd doorzeefd met tientallen kleine pijlen en daarna opgegeten. Ook deze moordenaars ontkwamen niet aan de lange arm van Maturbongs.

Het kwam voor dat hij door onbekend gebied zwierf en contact kreeg met mensen die nog niet eerder blanken hadden gezien. Eens werd een kind, een baby nog, in de prauw geworpen waarmee hij op de rivier voer. De prijs? Eén bijl.

Niemand had ooit spijt van de ruil. De ouders niet, het kind niet, Maturbongs niet. Ina noemde hij haar. Ina vond in haar nieuwe huis nog diverse andere levende ruilobjecten. Onder hen bevonden zich Jacoba en Margaretha. Eveneens gekocht voor ijzeren bijlen.

In 1952 ging plotseling het gerucht door de Mappi dat Maturbongs was vermoord. Controleur Cappetti ontketende een grootscheepse actie om de zaak te onderzoeken, maar de Kei-ees bleek nog springlevend te zijn. Geen haar was hem gekrenkt. Hij heeft langzamerhand de reputatie van onsterfelijkheid gekregen. Bij Papoea's én blanken.

Een deel van deze voorvallen was me verteld voordat ik hem bezocht in zijn grote huis op palen in de modder dat bij Masin staat. Een huis op een eiland in de Obaa.

Een huis vol mensen. Toen ik binnenkwam via de hoge trap struikelde ik over een bejaarde Papoea. Hij zag er smerig en agressief uit. Hij stond me beslist niet aan. Dat klopte. Maturbongs zei me dat de man nu ongevaarlijk was, maar in de beste jaren van zijn leven ten minste vierendertig moorden had gepleegd. Poenagé was een van de beruchtste killers van de Mappi, maar genoot nu van een rustige levensavond in de schaduw van

het huis van Maturbongs.

Poenagé bezat veel vrouwen, maar als ze te oud naar zijn zin werden gaf hij hen weg. Toen hij zelf ouder werd stuurde hij zijn oudste getrouwde zoon, Daro, eropuit een jonge vrouw voor hem te zoeken. Daro, die gedoopt was, vond een geschikte vrouw. Zó geschikt, dat hij haar voor zichzelf hield. Hetgeen weer niet in overeenstemming was met de opvattingen van de missionaris ter plaatse, die als stelregel had ingevoerd: één vrouw voor iedere man. Met uitzondering dan van de mannen die er reeds meer bezaten. Die mochten op de oude voet doorgaan.

Poenagé was een slachter geweest, die de huizen in de door hem en zijn vrienden overvallen kampongs binnenging en de vrouwen en kinderen naar buiten smeed. Hij bezat zoveel koppen dat hij het niet langer nodig achtte er nog meer te snellen. Royaal liet hij dat door jongeren doen, die nog koppen moesten hebben om te kunnen trouwen. Hij beperkte zich ertoe zijn slachtoffers beschikbaar te stellen.

De bejaarde moordenaar bleef heel de dag op de trap zitten: stinkend, kwijlend, grommend. Af en toe kreeg hij van Maturbongs of van mij een sigaret, die hij in enkele seconden leegzoo.

Het huis van Maturbongs was een van de merkwaardigste in heel de Mappi. In alle gaba-gabakamers hingen portretten en foto's van het koninklijk gezin. Er was een grote plaat, gemaakt in juli 1942, met als onderschrift: 'Tiga Ketoeroenan Oranje' (Drie Geslachten Oranje). Een sfeer- en stijvol huis, omgeven door bougainvillea's, lelies en vruchtboomen.

Het was niet eenvoudig te ontdekken wie in dat huis de wettige nakomelingen van het echtpaar Maturbongs waren en wie de pleegkinderen. Daar was Ria, wier volle naam Victoria luidde. Daar was Edmundus. Daar was Irus, een jongen van de noordkust, van Warèn. Zijn ouders waren dood en hij wilde zo graag mee met Maturbongs. Hij ging mee, als matroos. Daar was Karel, een Asmatter uit Sjoeroe, die door zijn vader werd afgestaan omdat hij hem bij Maturbongs een opleiding wilde laten volgen tot een groot kepala, een machtig hoofdman. Daar was Corrie, nu tweeëntwintig jaar, eveneens een geboren Asmatse. Geschonken door haar vader, die er wel iets in zag haar later met Karel te laten trouwen. Maar Corrie zei: 'Tida maoe,' ik wil niet. Ze trouwde met een goeroe op Frederik Hendrik Eiland. Ze heeft zelf al een baby, genoemd naar de vrouw van Maturbongs, Caecilia. Moeder Maturbongs houdt ook van deze baby. 'Ze is zwart en lief.'

Er waren er nog meer, hoewel ik hen niet allemaal thuis trof. Zoals Marcus, die de dood in de Asmat op het laatste ogenblik door tussenkomst van Maturbongs ontliiep. Daar zijn Does en Jonas, Margriet en Jacoba, Mathilde en Angèle.

Angèle was aan een sneltocht ontkomen door het bos in te vluchten.

Maturbongs vond haar stervend van honger en met door het eindelijk lopen reeds geheel misvormde voetjes. Moeder Maturbongs aanvaardde ook haar. 'Ze loopt wel een beetje scheef, maar dat zie je haast niet meer, ze is een mooi meisje geworden.' Over alle kinderen spreekt ze als over die van zichzelf. 'Ik heb ze al zo lang, ze zijn van mij geworden.'

Die dag werd er voor mij in het grote huis op palen in de modder een rijsttafel aangericht. Links en rechts stonden kinderen van de Maturbongs om te bedienen. Het had iets weg van een restaurant. Er heersten orde en rust in het huis. De kinderen hielden zich stil als de ouders spraken. Ik zag kinderen soms naar Felix en Caecilia kijken. Ik weet dat er heel wat ouders in het Westen zijn wier kinderen niet zó naar hen kijken als de pleegkinderen van dit curieuze ouderpaar.

De kinderen gaan later, als ze volwassen zijn, naar hun eigen kampong terug. Daar zal elk van hen een soort levend bruggehoofd voor het Nederlandse bestuur vormen. Ze leerden die andere wereld kennen en ontdekten dat die beter was. Dat is de missie van de kinderen van het echtpaar Maturbongs.

Die avond, toen we lang hadden gesproken, vroeg Felix Maturbongs me waarom ik dit alles eigenlijk wilde weten. Ik zei hem dat ik iets van zijn werk in Holland, waar hij nooit was geweest, bekend wilde maken. Hij keek me lang en aandachtig aan en zei daarop: 'Maar niemand weet het. . . Is het wel goed zo iets bekend te maken? Wat zal men ervan zeggen?' Ik heb toen geantwoord: 'Misschien zal men overwegen u kinderbijslag te geven.' De grap ontging hem, leek me.

Een huis des vredes met als dominerende figuur de achteenvijftigjarige Felix Maturbongs. Die geen rust kent en geen rust wenst. Hij heeft angst voor één woord: pensioen. Omdat hij weet dat hij niet buiten de jungle kan. Hij behoort ertoe. Hij verwacht zeer oud te worden, omdat zijn moeder vijfenneentig jaar werd.

Nooit zal ik meer dat hoge huis op niboengstammen vergeten. Dat huis vol kinderen. En met een loerie en een witte papegaai, en daartussen een slapende kat. Vrede op de modder in een zojuist getemd gebied.

Enkele van de eigen kinderen waren er niet. Een paar uit het huwelijk tussen Felix en Caecilia geboren kinderen zitten in Indonesië: Marietje, Noortje en Annie. Er wordt daar door familie goed voor hen gezorgd. Toch hopen ze hen weer eens te mogen zien.

Een huis vol liefde in een primitieve, ruwe wereld. Een wereld waarin ex-moordenaars als sinistere decoratie op de trap dienen.

Felix Maturbongs bezit daar in Zuid-Nieuw-Guinea nog twee andere namen. De ene: Masser Bongs. De andere: Toean Bestuur. Alleen voor de kinderen is hij: Bapa. Vader.

Wie na het lezen van het voorgaande in de mening mocht verkeren dat een bezoek aan het woongebied van de Auwjoes en de Jaqai's voor blanken een riskante aangelegenheid is, vergist zich. Een dergelijk bezoek heeft waarschijnlijk minder risico's dan het oversteken van het Amsterdamse Leidseplein tijdens het spitsuur.

Dat soort bezoeken was gevaarlijk ten tijde van de pacificatie. Wie nu de Mappi betreedt komt in een gebied waar de bevolking snelhoorns, snelmessen en alle andere attributen behorend bij snel- en kannibalistische rituelen heeft opgeborgen of vernietigd. Het grootste deel van de Mappi-bevolking is sinds enkele jaren omgeschakeld van moordenaars-van-huis-uit tot rustige agrariërs. Waar eenmaal menselijke hoofden het centrum van het gedachtenleven vormden, zijn dat vandaag tuinen.

Dat dit mogelijk was is te danken aan het Mappi-experiment. Een experiment, verricht door de samenwerking van het gouvernement van Nieuw-Guinea en de missie. Nergens is men erin geslaagd op zo korte termijn een zo goed en zo veelbelovend contact te leggen tussen blanken en autochtonen als hier.

Toen in 1951 de Mappi gepacificeerd was – hetgeen er dus in de eerste plaats op neerkwam dat koppensnellen en kannibalisme verboden waren – stonden de pacificators als Maturbongs en zijn vrienden voor de vraag wat er nu met deze Auwjoes en Jaqai's moest gebeuren. Men had hun tegelijk met de verboden de zin, het doel van hun leven ontnomen, hoe onmenselijk en gruwelijk dat doel dan ook in niet-Papoease ogen is.

Eén ding stond vast: men diende in de plaats ervan iets anders te creëren om te voorkomen dat de stammen, ten gevolge van de door hen gevoelde doelloosheid van bestaan, zouden wegwijnen. Voorbeelden van een dergelijk proces bood de historie van Nieuw-Guinea in ruim voldoende mate. Het was Maturbongs, die adviseerde de bevolking van de Mappi te laten tuinieren. De gedachte alleen al was revolutionair en stoutmoedig, omdat de Mappiërs geen notie van dergelijk werk hadden. Ze waren uitsluitend voedselverzamelaars, wier gedachten nog nooit hadden stilgestaan bij iets dat men onder een tuin verstaat.

Maturbongs kreeg bij het gouvernement steun voor zijn plan. Behalve steun kreeg hij in aanzienlijke mate praktische hulp van een van de meest intelligente en enthousiaste Nieuw-Guinea-pioniers, de missionaris Jan Verschuieren. Ze gingen aan het werk en na één jaar bleek reeds dat de proef een kans van slagen bezat. In een aantal kampongs waren gemeenschappelijke dorpstuinen aangelegd waarop door de gezamenlijke bewoners werd gewerkt, terwijl in weer andere kampongs individuele tuinen waren opengelegd. Het stond echter tegelijk wel vast dat de eerste vorm, de kebon oemoem (gemeenschapstuin), in dit stadium de vorm was die de meeste kans van blijvend slagen bood.

Het was vooral Verschuieren die als beheerder van de scholen in dit deel van Zuid-Nieuw-Guinea met de goeroes, de onderwijzers, sprak en hen wees op de kansen die geboden werden. Het gevolg was dat tot praktisch agrarisch onderwijs kon worden overgegaan. Eén dag in de week was van nu af aan gewijd aan de tuin. Dat was de maandag. Op die dag gingen volwassenen en kinderen naar de tuin, hetzij om deze te bewerken, hetzij om hem verder open te leggen.

Het effect was groot. Mensen, wier 'landbouw' eeuwenlang uitsluitend had bestaan uit het verzamelen van klappers, wat tabak en knolgewassen, zagen nu dat het mogelijk was met eigen handen maïs, cassave en batatten te kweken. Men was verbaasd en verheugd. En reeds in 1952 waren de eerste tuincomplexen een feit en een succes.

Dit was het begin van het experiment. De volgende fase bestond uit het periodiek organiseren van grote tuinfeesten. Deze waren noodzakelijk, omdat men de bevolking niet alleen het snellen had verboden, maar automatisch ook hun snelfeesten, die de hoogtijdagen van de Mappiërs vormden.

Wel, men gaf nieuwe feesten. Ze werden gehouden op de dag dat men de jonge klappers plantte. Dat wil zeggen, dat de noten werden geplant. Het was de tijd waarin Bestuur en missie nog zonder landbouwkundige voorlichting te werk gingen. De agrarische methoden die men volgde moeten landbouwexperts wel hebben doen griezelen.

Overigens deden die tuinfeesten zeer veel denken aan de oude kopperfeesten. Toevallig lijkt een klapper met wat goede wil en verbeeldingskracht op een mensenhoofd. En ook op de tuinfeesten was een overvloed van voedsel aanwezig die door de feestgangers verwerkt mocht worden. Net als vroeger in de sneltijd. De oude zangen werden gezongen, terwijl de dorpshoofden, de kepala's, voor een eerlijke distributie van de onderdelen van het feestmaal zorgden. Men was bezig het oude met het nieuwe te combineren. En dat combineren slaagde wonderwel.

Hoezeer de bevolking zelf geïnteresseerd is in dit experiment, blijkt alleen reeds uit het feit dat in 1952 verscheidene kampongs aan de Koningin Juliana Rivier, die indertijd nog in het patrouillegebied lagen (en dus onbestuurd waren), op eigen initiatief het verzoek deden ook in de gelegenheid te worden gesteld tot het openen van gemeenschappelijke tuinen. Een verzoek waaraan uiteraard gevolg werd gegeven.

Bij dit alles is de blijvende stimulans van Bestuur en missie nodig. Dat zal nog jaren zo moeten blijven.

Klappers hebben na het planten zeven jaar nodig om de eerste vruchten te leveren. Dat is lang. Te lang voor het experiment met de Mappiërs. Vandaar dat men besloot ook éénjarige gewassen te gaan kweken, zodat men de resultaten snel kon zien. Ook deze eerste aanplant werd verricht door bestuur en missie, door leken dus. Ze hadden eigenlijk uitsluitend

hun enthousiasme en hun geloof in de zaak ter beschikking. Bovendien de groeiende belangstelling van de bevolking.

In 1956 kwam de eerste landbouwexpert en eveneens arriveerden de broeders van Voorhout, die met de bouw van een landbouw-trainingscentrum begonnen. Dit laatste als een novum op Nieuw-Guinea. Naast de klappers werd nu onder deskundige leiding ook de eerste cacao aangeplant en vervolgens de eerste koffie in boscultuur.

Voor het landbouw-trainingscentrum bestond een verheugende belangstelling. Men meldde zich met complete gezinnen, hoewel eigenlijk alleen de mannen voor de opleiding nodig waren. De vrouwen en kinderen konden echter blijven, omdat er gezinswoningen werden gebouwd. Door de echtgenote van de controleur van Kepi werden dagelijks aan die vrouwen instructies gegeven. Instructies in gezinshygiëne, in eenvoudig koken, in kinderverzorging, in naaien en dergelijke hoogst belangrijke en voor de uit het bos gekomen vrouwen enorm interessante zaken.

Ik bezocht de Mappi tijdens dit experiment. De mannen van Bestuur en missie hadden volledig vertrouwen in het welslagen ervan. Men sprak zelfs over export van produkten binnen enkele jaren. Dit zou dan betekenen dat deze stammen, die uitsluitend uit voedselverzamelaars bestonden, hele reeksen cultuurfasen overslaan!

Dat neemt niet weg dat men zich er anderzijds niet over moet verbazen als er op één dag lopen van dat zelfde Kepi nog kinderen worden vermoord. En opgegeten. Er zullen méér mensen, zowel van Bestuur als missie, bij het experiment betrokken moeten worden. Het zal niet eenvoudig zijn de juiste mensen te vinden. Mensen van het kaliber van een Cappetti, een Verschuieren, een pastoor Schuur en een Maturbongs, om er enkelen te noemen. Mensen met een warm hart voor het experiment en voor het levende materiaal waarmee ze werken.

Het geheel gewijzigde cultuurpatroon leidde tot het opstellen van een welvaartsplan voor de Mappi. Naast dat plan wordt grote aandacht besteed aan een van de belangrijkste facetten van de samenleving: de rechtspraak. Rechtspraak moet, en zeker in een land als dit, rechtsvormend zijn. Daarvoor moest een geweldige omschakeling plaatsvinden. De omschakeling van het eeuwenoude vuistrecht, dat uitsluitend op macht was gebaseerd, tot een rechtspraak gegrondvest op rechtvaardigheid.

Ik had het voorrecht een aantal gevallen van rechtspraak in de kampongs bij te wonen en kom daar in een volgend hoofdstuk op terug. Wat ik zag leek me een uiterst delicate zaak. De man die bezig was het recht in menselijke banen te leiden, controleur Cappetti, bleek steeds de ouderen van de kampong aan het woord te laten. Zij waren het die moesten zeggen wat ze ervan dachten. Hoe ze tegenover het gepleegde misdrijf stonden.

Wonderlijk om keer op keer te ontdekken hoezeer in feite hun adat, hun recht, aansloot op het onze. Het was steeds weer dank zij het inzicht en het geduld van Cappetti, dat deze erin slaagde bij het bepalen van het vonnis procesrechtelijk aan te sluiten bij de adat van deze op de rand van twee werelden balancerende Auwjoes en Jaqai's.

Het was weldadig deze 'tribunalen' in de wildernis mee te maken. Er heersten rust, vrede en vertrouwen. Die waren er wederkerig. In het verleden was het bijna normaal dat iedere kampong het Bestuur als tegenpartij zag. In de Mappi gaat men samen. Bestuur en kampong vormen geen partijen meer die tegenover elkaar staan. Ze zijn bezig een eenheid te vormen. Het gezag is aanvaard.

Een proef met een eindeloos aantal facetten. Aan de materiële vooruitgang wordt de grootst mogelijke aandacht besteed. Met name aan zaken als huizenbouw en gezondheidszorg. Kende de bevolking voorheen uitsluitend mannen- en vrouwenhuizen, waarbij van een normaal gezinsleven geen sprake was, overal in de Mappi ziet men thans gezinswoningen in aanbouw. En overal staan scholen of worden ze gebouwd.

Het beeld van de Mappi is totaal gewijzigd. Een beeld van kinderen die naar school gaan en ouders die in gemeenschappelijke tuinen werken, vissen of sago kloppen.

Hoe ideaal de situatie ook lijkt, er is ook sprake van een nieuw probleem. De ouders blijven doorgaans dagenlang in de sagobossen, en waar de kinderen vroeger met hen meegingen, daar gaan ze nu naar school. Het gevolg is dat het gezinsverband losser is geworden. Men is daarom overgegaan tot het instellen van zogenoemde ouderdagen, terwijl men voorts zoveel mogelijk ouders en kinderen samen in de gemeenschappelijke tuinen laat werken. Voor de door hen gekweekte en ingeleverde produkten worden ze betaald. Controleur Cappetti bezit een toko waarin de bevolking voor dat geld artikelen kan kopen als bijlen, messen, scharen, naalden, katoenen stoffen, kookpannen, deurscharnieren, timmermansgereedschap, slijpstenen en vele andere voorwerpen die het leven kunnen vereenvoudigen en veraangamen.

Wat in de Mappi gebeurt is het op moderne wijze opvangen van een primitieve samenleving. Men gebruikt en behoudt daarbij het goede en waardevolle van de eigen, oude cultuur, hoe primitief dan ook. Dat geldt voor de economische, de sociale en de religieuze aspecten van deze cultuur. De moderne etnologie gaat van het standpunt uit dat bij het vernietigen van een van deze aspecten de totale structuur wordt vernietigd. Ze kwam tot deze overtuiging aan de hand van praktische voorbeelden, zichtbaar in alle delen van onze wereld die nog primitieven herbergen.

Er waait in de Mappi een goede wind. Zowel het Bestuur als de missie beseft dat de bevolking de komst van de nieuwe mensen scherp gadeslaat.

Men beseft ook dat men allerlei dingen moet nalaten die wellicht in het Westen tolereerbaar zijn. Zo dient men als blanke het voorbeeld te geven om niet overmatig alcohol te drinken. In ieder opzicht behoorlijk te leven. Men heeft maar één plicht als blanke hier: een voorbeeld zijn. Of die blanke altijd, ook op Nieuw-Guinea, een goed voorbeeld wás, is een kwestie die we hier niet aan de orde willen stellen.

Men hoopt van deze stam geen sagéro- of wati-drinkers* te maken. Men hoopt de mensen te vrijwaren voor zoveel mogelijk negatieve aspecten van de westerse samenleving.

Het experiment is nog steeds... een experiment. Het heeft geen zin te verbloemen dat menige kepala heel goed weet dat zijn kampong nog steeds vijf koppen achter is in verband met een niet-uitgestreden oorlog met een naburige kampong. Er is niet zo heel veel voor nodig om die oorlog eenmaal opnieuw te doen uitbarsten...

Er is door mij nog niet de naam genoemd van een man die eveneens een groot aandeel in het experiment heeft gehad. Pastoor Meuwese, die al in 1938 deze streken doortrok en contacten met de bevolking legde. Meuwese huldigde het standpunt dat hij respecteerde wat hij niet begreep. Hij verbood alleen wat hij strijdig achtte met de meest elementaire beginselen van menselijkheid: koppensnellen en kannibalisme.

Ik leerde in de Mappi ook dr. Boelaars kennen, een missie-etnoloog. Hij spreekt de taal van dit volk en is bezig de Mappiërs de nieuwe religie bij te brengen. Ook dat geschiedt op moderne wijze. Als hij de figuur van Christus opvoert, dan laat hij Christus verschijnen in de Mappi. En Christus verlaat geen schip maar een prauw. In het kerstverhaal komen geen schapen en geen herders voor. Men kent herders noch schapen in de Mappi.

De eerste christelijke liederen worden gezongen in de eigen taal. Ze zijn even eenvoudig als de liederen in dit gebied altijd waren:

*De Engelen zijn gekomen;
Ze zaten op de punt van de motor;
En Adam en Eva zijn gekomen;
Ze zaten op de punt van een motor;
Oh...! Oh...!*

Die motorboot is niets bijzonders. Die kent men al sinds de dag dat pastoor Meuwese zich liet zien, zittend in zijn motorboot 'Paulus'.

In de Mappi leeft thans een volk dat gelukkiger is dan enkele jaren geleden. Een bevolking die toeneemt. Het was voorheen normaal dat bij

*Sagero: palmwijn. Wati: een klimplant, waarvan het blad eerst gekauwd wordt, dan in een klapperdop gespuwd en vervolgens daarin gaat gisten. Het drinken van dit vocht veroorzaakt een urenlange slaap.

contact tussen primitieven en het Westen de primitieven hetzij decimerden, hetzij voorgoed ten onder gingen. Deze primitieven zijn ervan overtuigd dat ze krijgen waarvan ze altijd gedroomd hebben: een lang leven, een sterk leven en daarna een eeuwig goed leven.

Het zal van de mannen van het experiment in de Mappi afhangen of deze idealen gerealiseerd kunnen worden. Men behoeft er niet aan te twifelen dat zij die thans met dit werk bezig zijn, de beste waarborgen bieden voor dit welslagen.

13

Wie in Kepi leeft denkt niet meer, of nauwelijks, aan zijn eigen wereld. Dat is verstandig, omdat wie dat wél doet verloren is. Hij deugt niet voor het werk op buitenposten als Agats in de Asmat of Kepi in de Mappi.

Er bestaan geen cursussen, handleidingen of schriftelijke lessen betreffende het vergaren van kennis voor buitenposten. Er is geen instituut ter wereld, geen school, geen academie die jonge mensen daarvoor opleidt. Er bestaan geen boeken met adviezen. Of het moesten de routinerapporten van missionarissen, bestuursambtenaren en zendelingen zijn waarin hun ervaringen op en rondom de buitenposten zijn opgetekend. Maar die zijn sober, nuchter en vaak dor. Geen 'documents humain'.

Wie meent zich op buitenposten te kunnen handhaven, wie gelooft dat hij de eigenschappen bezit daar niet alleen te kunnen leven maar er ook nog met succes te werken, moet in de eerste plaats bereid zijn afstand te doen van hetgeen het bestaan in die andere wereld zo aangenaam en comfortabel maakt. Hij moet ook beseffen dat hij voor geruime tijd breekt met die wereld. En ook dat het niet langer om hém gaat, maar om anderen.

Hij zal daar nooit bezig kunnen zijn met zijn eigen zorgen en problemen. Altijd met die van anderen. Hij zal een voorbeeld moeten zijn. Hij zal de gewoonten van het volk waartussen hij leeft moeten leren en daarbij intuïtie niet kunnen ontberen. Het zal nodig zijn dat hij in royale mate bezit wat volstrekt onmisbaar is voor zulk werk: wijsheid. En behalve wijsheid: begrip en liefde voor de primitieven die aan zijn zorg zijn toevertrouwd.

Ik geloof niet dat men een goed bestuursambtenaar of missionaris kan worden zoals men bijvoorbeeld chauffeur wordt, of bankbediende, of verzekeringsagent. Veel van wat men dient te bezitten om als zodanig te slagen moet al als kiem in het karakter aanwezig zijn.

De controleur van Kepi, Frans Cappetti, is, dacht ik, een voorbeeld van een goed bestuursambtenaar. Een maand was voldoende om te

ontdekken dat hij geen last van heimwee naar Holland had. Dat hij niets miste van de honderden dingen die men in Holland meent niet te kunnen ontberen. Dat hij de Jaqai's en Auwjoes een warm hart toedroeg. Dat hij plezier in zijn werk had, waarvan hij me eens zei dat dit het mooiste werk is dat een man kan worden opgedragen.

Ik vroeg hem naar het waarom. 'Omdat dit werk je met alle facetten van het leven in aanraking brengt. Ik kan me geen functie voorstellen die een mens in staat stelt zich met meer van deze facetten bezig te houden dan die van bestuursambtenaar op een buitenpost. Het is de beste leerschool van het leven zelf.'

Cappetti had zijn jonge vrouw meegenomen en samen bezaten ze een zoon van twee jaar. Ik heb de indruk gekregen van een gelukkig gezin. Ondanks alles wat men niet bezat. Ondanks het klimaat van Kepi dat niet bepaald best is. Te heet. Te veel regen. Te veel muskieten. Kepi is zo iets als een eiland, een terp in het moeras.

De controleur beschikt over een radiotelefonische verbinding met de buitenwereld. Die buitenwereld is Merauke. Ik heb vaak de berichten gehoord die Kepi de ether in zond. Dat waren gewone, alledaagse dienstberichten én verzoeken om suiker, meel, groenten, sigaretten en petroleum. Omdat dit alles ontbrak, of binnenkort dreigde te ontbreken. Op de kaart gezien ligt Merauke niet zóver van Kepi, maar je denkt daarover heel anders als je in Kepi zit.

Post is belangrijk. Belangrijker dan bier, sigaretten en groenten. Er is echter geen normale postverbinding tussen Kepi en de rest van de wereld, zodat een vliegtuig is ingeschakeld dat eens per week, of eens in de twee weken van Hollandia, via het Centraal Gebergte, naar Merauke vliegt. Er is een afspraak dat het toestel de post voor Kepi erboven dropt. Dat gebeurt dan ook, zij het niet regelmatig. Toen ik in Kepi was had de laatste gearachuteerde postbestelling zes weken geleden plaatsgevonden. Ik heb tijdens mijn verblijf daar geen enkele maal post uit de hemel zien dalen.

Het huis van de Cappetti's staat op een heuvel, vanwege het water dat in feite regeert in Mappi. Iedere Mappiër kent dat huis. Ik heb hen er vaak met honderden tegelijk omheen zien zitten. Zo maar kijkend. Zo maar wachtend op iets. Haast was er nooit bij. Men had een leven lang de tijd.

Als je, zoals ik, van buiten komt, moet je soms wennen aan bepaalde gewoonten. Eén voorbeeld. Niet zo heel ver van Kepi is een mensenleven nog niet altijd volledig veilig. Er wordt aan de grens van het bestuurd gebied nog weleens incidenteel gesneld, hoewel dat verboden is. Verneemt controleur Cappetti van sneltochten of individuele snelactiviteiten, dan zorgt hij dat hij er vlug bij is. Als hij te laat komt, neemt hij de gerookte koppen mee als evenzovele bewijsstukken. Koppen zijn

aanzienlijk minder lugubere zaken in een land als de Mappi dan bijvoorbeeld in Holland. Cappetti bewaart ze in zijn huis zolang dat nodig is.

Toen ik voor het eerst zijn woning binnenging lagen er een stuk of drie in dat deel van het bestuurshuis, dat men het best de bijkeuken zou kunnen noemen. Ik had er al verscheidene malen met een scheef oog naar gekeken. Na drie dagen was ik getuige van het volgende gesprek tijdens het middagmaal.

Mevrouw Cappetti: 'Zeg, Frans, doe me een plezier en berg die koppen uit de bijkeuken op als je eens even tijd hebt. Eerst waren de honden er steeds mee aan het spelen, maar vanmorgen zag ik dat Flipje er mee aan het rollen was.'

Controleur Cappetti: 'Ja, ik zal eens naar een ander plaatsje omkijken. Heeft het haast?'

Mevrouw Cappetti: 'Haast, nee, maar houd het wel in gedachten.'

Ik herinner me dat ik de lepel waarmee ik bezig was rijst te nuttigen heb neergelegd en de Cappetti's strak heb aangekeken. De controleur vroeg me in volmaakte onschuld: 'Is er iets aan de hand...? Kan ik iets voor u doen?'

Nee, hij kon niets voor me doen. Ik at door. In een iets trager tempo dan voorheen.

Ik herinner me een andere figuur, die van een jonge, kort geleden aangestelde politie-inspecteur. Hij woonde alleen in een groot houten huis in Kepi. Het was zo groot omdat het voor een gezin was gebouwd. Voor zijn gezin. In Holland was hij vóór zijn vertrek voor-de-wet-getrouwd en zijn vrouw zou hem naar Kepi volgen zo gauw dat mogelijk was.

Hij wachtte op haar in dat grote huis waar ik heel wat nachten heb geslapen. De inspecteur was een sympathieke man. Hij had als militair heel wat tropenervaring in Indonesië opgedaan. Op een plezierige manier ging hij om met zijn personeel, een aantal Papoea-politieagenten.

Hij was erg mager, maar hij at ook niet voldoende. Hij zorgde slecht voor zichzelf, gunde zich daar de tijd niet voor. Er stonden blikken boter, kaas en havermout op tafel, maar de mieren kregen er meer van dan hij.

Hij was een stille man en ik kreeg de indruk dat hij 's avonds, als we samen in het huis zaten, vaak aan die vrouw in Holland dacht. Hij verlangde naar haar. Dat is menselijk. Vooral in Kepi.

In het huis hingen aan de wanden attributen van Papoea's: dolken, neusversierselen, speren en dergelijke. Er stond ook een kleine opgezette krokodil. Aan een van de wanden hing het portret van haar. Een aardige, blonde vrouw, in een fraai zilveren lijstje, achter glas. Geen muskiet, geen vlieg, geen vocht kon erbij komen. Voor deze man was het portret het kostbaarste dat hij bezat.

Eén avond staat me helder voor de geest. We hadden eerst het avondmaal gebruikt aan de hoge tafel, waarvan de poten in blikjes petroleum stonden vanwege de horden mieren die het nacht en dag op de levensmiddelen hadden voorzien. Het sobere maal had niet lang geduurd, ten hoogste vijf minuten. Het had bestaan uit waterchocolade, een stuk kaas-uit-blik en een snee keihard brood. We hadden geen van beiden veel trek. Het was te warm. Zo warm, dat het onmogelijk was iets anders te doen dan neer te vallen in de lage bamboestoelen en te wachten tot het iets koeler werd. Het zweet drong uit je poriën, ook al deed je niets.

Zwijgend zaten we bij elkaar, lusteloos bladerend in stokoude jaargangen van *Life* en *Reader's Digest*. Ik merkte dat de ogen van de man tegenover me telkens afdwaalden naar het portret in het zilveren lijstje. Hij was in gedachten ver van Kepi. Hij was in Limburg.

Toen kwam de regen. Als een golf sloeg hij over Kepi en het huis. Het had er veel van of de wereld overstromd zou worden. Tegelijk met de regen kwam ook de wind. En daarna sloegen gevorkte bliksemstralen over het huis. Dat alles tegelijk en binnen iets minder dan een minuut.

Alle deuren stonden tegen elkaar open om nog een beetje frisse lucht op te vangen. We renden van kamer naar kamer om de deuren te sluiten, want regen en wind raasden het huis binnen. Hij was achter, terwijl ik de ramen en deuren aan de voorkant trachtte te sluiten. Plotseling hoorde ik iets met een kletterend geluid vallen. Ik keek om en zag dat het het portret van de jonge vrouw was. De foto was nog heel, maar het glas lag er in een duizend stukjes naast.

Hij zag het en keek teleurgesteld naar het vernielde glas. Terwijl de regen over het dak striemde haalde hij voorzichtig de foto uit de scherven en legde die op een kast. Ze lag daar veilig en ik beloofde hem in Merauke uit te zien naar nieuw glas.

Toen begon het ineens overal te lekken. Niet met druppels, maar met stralen. Daarna in beken. Opnieuw moesten we proberen het water uit het huis te houden, wat met afwisselend succes geschiedde.

Na een kwartier kwamen we in de kamer terug. De foto lag nog steeds op de kast, maar was nu doorweekt. Het had er precies bovenop gelekt. De foto was voorgoed bedorven. Het werd een avond waarop veel gezwogen werd.

Tegen de nacht zei de inspecteur: 'Ik ben er de eerstvolgende dagen niet, ik moet op tournee. U gaat uw gang maar. U weet waar alles staat. Laat het u aan niets ontbreken. Het bier ligt in de mandibak en er staan in de hoek daar nog wat bussen cacao en flessen vermout. U kunt alles opmaken.'

Hij zweeg en ik zag zijn ogen door de kamer dwalen. Ik wist dat hij nog iets wilde zeggen. 'Alleen die ene fles daar... die moet u maar laten staan. Ik heb hem al langer dan een jaar bewaard... 't is champagne. Als m'n vrouw komt gaan we die de eerste avond samen opdrinken.'

Hij ging weg en ik bekeek de fles. De feestfles. Het was een Veuve Clicquot-Ponsardin (demi-sec). Hij zat onder stof en vliegevuil. Een fles vol gereserveerde levensvreugde. Ik heb er de dagen daarna vaak naar gekeken. Niet eenmaal kwam ik in de verleiding hem te openen.

Kort na mijn vertrek is ze gekomen. Ik hoop dat de avond vóór haar komst de wind de fles Veuve-Clicquot niet heeft omgewaaid!

Op Pinksterzondag maakte ik de hoogmis in het kerkje van Kepi mee. Het regende zo hard dat ik doorweekt in de houten schuur, die Papoea's en priesters samen ter ere Gods bouwden, aankwam. Het was niet eenvoudig een plaats te vinden waar het water niet op je neerdroop.

Het werd een allervreemdste dienst. Ik schat het aantal kerkgangers op vierhonderd en ze bestonden uit volwassenen en kinderen. De kinderen geheel naakt, de vrouwen voor het merendeel in grasrokjes en de mannen in een kort broekje. Ze waren van Kepi en uit de verre omtrek. Sommigen hadden enkele dagen moeten varen om de dienst te kunnen bijwonen. Ik zag kinderen die van hun moeder de borst kregen. Ik hoorde andere kinderen huilen. Veel mannen en vrouwen hoestten en kuchten. En iedereen praatte zachtjes.

Op het kleine, sober versierde altaar brandden zes kaarsen. Er was een grote doopvont, met als standaard een oude tifa, oorlogstrom. Tegen de muren stonden als decor niet meer gebruikte schilden. Ze waren beschilderd. Niet met oorlogskleuren, maar met de staties, het lijden van Christus weergevend.

Pastoor Huiskamp, een jonge priester, droeg de mis op. Hij sprak over Toean Jezus en Allah en ik merkte dat al die mensen hem verstonden. Een jonge, intelligente, slanke priester, die zeer geïnspireerd was. Hij had het warm in zijn lange miskleding. Ik zag hoe hij telkens het zweet van zijn gezicht veegde.

Door de kerk ruisten een voortdurend gebrom en gemurmel. Vierhonderd bruin-zwarte hoofden waren opgeheven naar de priester. En ze keken naar de beide bruin-zwarte misdienaren op blote voeten voor het altaar met de zes kaarsen. En naar de bloemen, die de Zusters van het Heilig Hart die morgen in oude, gebarsten vazen hadden gezet.

Nadat de priester was uitgesproken volgde de heilige communie, waaraan door vrijwel alle aanwezigen werd deelgenomen. Ik zag hen langs me komen, de mannen met hun doorboorde neus. De mannen, die in het gunstigste geval kinderen waren van koppensnellers en kannibalen. Er waren er onder hen die zelf gesneld en gekannibaliseerd hadden. En deze zelfde mensen kwamen nu bewust naar voren lopen, naar de priester, die hun de hostie reikte.

Het was heel ontroerend dit mee te maken in de schemerige houten kerk, met de regen over het atapdak razend. Ik staarde bijna een uur gebiologeerd naar de steeds opnieuw langs me komende mannen: naar

hun ruwe, barbaarse kop. Hun glinsterende ogen. Hun doorboorde oren en neus. Ze hadden in dat uur niets wilds, niets dat wees op onrust en angst. Ze waren thuis in die kerk. En ze wisten wat de hostie voorstelde.

Enkele kaarsen sisten als er water op de was droop. En water stroomde over het hoofd van de priester die een uur lang de hostie uitdeelde. Dát was géén regenwater.

Het was een tafereel dat ik niet voor mogelijk had gehouden als ik het niet zelf had gezien. Vierhonderd primitieven, die nauwelijks enkele jaren contact met blanken hadden. Slapende kinderen, hangend aan de borst van hun moeder. Ex-wilden, die de versieringen uit hun neus en oren hadden gehaald, die zich niet meer insmeerden met oorlogskleuren en hun schilden hadden weggeworpen. Mensen die mens waren geworden. Wier ogen niet meer de dierlijke blik bezaten, die ik zo duidelijk in de Asmat had gezien.

Het was in de kerk van Kepi dat ik die Pinksterzondag het resultaat van het experiment zag. Ik zag dat als niet-katholiek, maar kan me niet herinneren ooit op Pinksterzondag meer ontroerd te zijn geweest dan die ochtend in de gaba-gabatempel van het klamme, verregende Kepi. Met de klapperpalmen als grijze schimmen zichtbaar tussen de naden van die tempel. Met de bezwete priester en de doodstil staande misdienaren. Met de zogende kinderen en de hoestende vrouwen. En met het verhaal van Christus' lijden afgebeeld op sombere, oude oorlogsschilden.

Wie dat zag zal het nooit meer kunnen vergeten. Omdat hij weet dat een menselijk experiment, bedreven met hen die men eens 'wilden' noemde, bezig is te slagen. Tenminste, als het kerkje daar blijft staan. En de mannen van het kerkje de kans krijgen hun werk voort te zetten.

Na de hoogmis regende het zo hard dat het onmogelijk was terug te keren naar het huis van de politie-inspecteur. In de pastorie dronk ik koffie, samen met de pastoors van Kepi. We zaten daar veilig en droog.

Vóór ons hing een scherm van water en ik wist dat er een goede kans was dat dit de hele dag zou blijven hangen. Misschien zou het er de volgende dag ook nog zijn.

Een jonge priester, nog geen dertig, was bezig zich te kleden. Ik vroeg hem naar de reden. Hij keek me verbaasd aan; dacht ik soms dat er op Pinksterzondag alleen in Kepi heilige missen werden opgedragen? Dat gebeurde ook buiten Kepi. En vér daarbuiten. Hij ging naar een kampong die hij tegen de avond hoopte te bereiken.

Ik vroeg hem hoe hij daar in deze zondvloed dacht te komen. 'Met een prauw', zei hij, 'hoe anders?'

Hij ging weg. Met een soort cape over zijn kort-kaki. Zijn collega's zwaaiden hem uit. Ik geloof niet dat ze zijn vertrek bijzonder vonden.

Deze priester heb ik niet meer teruggezien. Hij bleef dagen weg. Hij

deed zijn dagelijkse werk. Maar ik zei al: je moet voor dat werk geboren zijn om het normaal te vinden.

Ik heb in de Mappi de missionarissen bezig gezien. Werk dat bijzonder dankbaar is om erover te spreken en te schrijven. Werk dat tot de verbeelding spreekt als je erover hoort in Nederland, op een missiezondag of tijdens een lezing. Maar men zou wensen dat ieder de kans kreeg eenmaal de realiteit van dit soort missiewerk te zien. Hoe hard het is. Hoe hopeeloos soms. Niet alle priesters slagen. Het is niet voldoende fysiek zo'n land aan te kunnen. Men moet het ook geestelijk kunnen weerstaan. En niet alléén in religieus opzicht.

Ik heb hen zien eten, deze priesters. Haastig, zonder aandacht voor het voedsel. Omdat ze zich er eigenlijk geen tijd voor gunden. Ik zag hen in hun uitgeholde boomstammen, waarmee ze soms dagen achtereen varen. Ander transport is er niet. De missie in de Mappi heeft geen motorboot of vliegtuig. Men werkt daar in Gods wijngaard met uitgeholde boomstammen. Of lopend.

Ik heb eens katholieke zusters in Holland horen zeggen dat hun werk voor een groot deel bestond uit bidden voor priesters die daarvoor zelf geen tijd hadden. Het leek me een merkwaardige taak waar ik als niet-katholiek niet veel van begreep. Sinds ik priesters heb zien werken in gebieden als de Asmat en de Mappi begrijp ik er iets meer van.

Wie een paar weken in en rondom een plaats als Kepi verblijft gaat tenslotte inzien waarom het mogelijk was dat juist dáár een experiment met primitieven kon slagen. Dat kon, omdat in Kepi een team Nederlanders bezig is aan iets waarin ze geloven. Dat geloof was aanwezig in de harten van de pastoors van Kepi. In de harten van de Cappetti's, die heimwee en verlangen naar Holland niet kenden. Zoals het ook aanwezig was in het hart van de enkele gouvernementsartsen die ik ontmoette. En in dat van de landbouwkundige ambtenaar. En in dat van de Broeders van Voorhout. En in dat van de Zusters van het Heilig Hart. En in dat van de jonge politie-inspecteur die wachtte op zijn vrouw, met een kapotgerend portret en één fles Veuve Clicquot-Ponsardin (demi-sec).

Deze mensen, ver van de wereld, beseften dat het niet om hén ging maar om de anderen, in wier land ze waren aangekomen. Mensen, voor wie het niet belangrijk was of ze een bestuurlijke dan wel kerkelijke carrière maakten, maar die zich geroepen voelden een aantal primitieven over de drempel te helpen die hun sinistere, barbaarse wereld scheidde van de onze. De onze, die evenmin ideaal is; wel minder barbaars. En die een beter deel van leven garandeert. En kansen biedt voor een langer leven.

De laatste avond dat ik in Kepi was liep ik langs de rivier de Obaa. Een paar Papoea's waren bezig in hun prauwen. Waarschijnlijk maakten ze

die gereed voor de volgende dag. De maan kwam over het moeras aandrijven, geel en imposant. Hij zette de hele Mappi in een gouden glans.

Ik wist dat ik de volgende dag ver van Kepi zou zijn. In een ander deel van dit moeras. Dat besef vervulde me met weemoed; ik had een goede en leerzame tijd in Kepi doorgebracht.

Ik liep terug naar het huis waar ik sliep. Toen ik de kampong doorkwam waar de mensen van Kepi wonen in hun gaba-gaba- en ataphuisjes, bleef ik bij een ervan staan.

Het was stil rondom dat huis. Alleen binnenin was wat geluid. Iemand gromde in zijn slaap. Ik kende het huis en wist wie daar gromde. Het was het huis van Jaëndé, de oude oorlogsleider van Kepi. Eenmaal een groot man en beruchte sneller. De missie-etnoloog van Kepi, dr. Boelaars, heeft het levensverhaal van Jaëndé opgetekend. Eigenlijk is het een autobiografie, want hij gebruikt de taal, de woorden van Jaëndé zelf. Een gruwelijk verhaal, rauw, vol bloed en tranen, zoals ieder verhaal van iedere oorlogsleider uit de Mappi er een van bloed en tranen is. Ik mocht het niet lezen. Misschien dacht de opsteller ervan dat ik het geestelijk niet zou kunnen verwerken, deze 'horror story'. Of wilde hij een zo exclusief verhaal voor zichzelf houden? Ik ben er nooit achter gekomen.

Ik hoorde Jaëndé grommen. Sliep hij werkelijk? Of was zijn grommen een allerlaatst protest tegen de machten die hem zijn oude leven van snellen, en dat van oorlogsleider, hadden ontnomen?

Hij is nog steeds een man van aanzien in Kepi. Maar geen leider meer. Anderen namen zijn taak over. De leiders die men inschakelde bij het experiment in de moerassen van de Mappi.

De Mappi: op weg van duisternis naar licht? Op weg naar een beter leven? De toekomst zal het leren.

Na Pinksteren ging controleur Cappetti met zijn assistent, Cowan jr., op reis in de Mappi. Het was een routinetournee en ik zou hen enige tijd vergezellen. Geen betere gelegenheid het dagelijkse reilen en zeilen van de Mappiërs gade te slaan dan op een dergelijke tocht door de moerassen.

Als eerste te bezoeken kampongs stonden genoteerd Soba, Wamman, Daghimon en Jermoghoin, alle gelegen op hoge ruggen aan een van de zijstromen van de Obaa, de Riboe. Doel van de tournee was: inspectie

van scholen en tuinen, controle van woningen en rechtspraak.

De datum was al geruime tijd tevoren vastgesteld, maar toen die dag aanbrak nam ik aan dat het vertrek zou worden uitgesteld. Omdat het regende. Het regende hard. Zelfs het lopen over het smalle, lemen dijkje door het moeras van Kepi was al een beproeving. Het leek me dat er weinig kans was dat het de eerstvolgende dagen minder hard zou regenen. De Mappi moest volstrekt onbereikbaar zijn.

Toch vertrokken we die dag. Ondanks de regen. Controleur Cappetti voorspelde me dat het de volgende dag waarschijnlijk ook zou regenen. Evenals de dag daarop. Wie in de Mappi op droog weer wacht zou volgens hem nooit op tournee gaan.

De twee boomstammen waarmee we ons zouden verplaatsen lagen op de modderige rivieroever gereed. De ons begeleidende Papoea-politie en roeiers hadden de patrouilleblikken, veldbedden en andere uitrustingsstukken hun plaats in de half met water gevulde vaartuigjes gegeven. Er bleek net voldoende ruimte over te zijn voor drie blanken. De prauwen waren smal. Te smal voor niet-Mappiërs. Waarvoor ze dan ook niet waren gebouwd.

In de regen schoven we van de modder weg en ik was al tot op mijn huid doorweekt eer de roeiers hun paddels grepen. Dat had één voordeel: een mens kan nooit natter worden dan nat. We hadden in dit opzicht het uiterste stadium al bereikt eer we goed en wel op weg waren. De prauwen voeren achter elkaar en er werd ondanks de regen in een hoog tempo geroeid. Gesproken werd er niet. Door niemand. Ongelooflijk handig gaan deze roeiers met hun onstabiele, altijd 'rollende' prauwen om. Er wordt ook hier, net als in de Asmat, staande geroeid. En staande houden ze de stammen met de lange paddels in balans. Wie geen ervaring met dit soort transport heeft vreest de eerste tijd voortdurend zijn evenwicht te zullen verliezen. Na de eerste dag wist ik echter dat Mappi-prauwen solide en betrouwbare vaartuigen zijn. Mits je je rustig houdt en geen onverwachte bewegingen maakt.

Het moeras omringde ons. Een land zonder bos, maar begroeid met eindeloze rietvelden. Een laag land, de indruk van een polderland wekkend. Met aldoor de regen erover ruisend. Een leeg land. Een combinatie van modder en water, door de regen onbeschrijflijk triest.

In sommige gedeelten stond voldoende water om te roeien. Maar er waren ook gedeelten waar de veenbodem zich verhief en de ronde onderkant van de prauwen daaroverheen schuurde. Telkens verwachtte ik dat we definitief vast zouden lopen. Twee of meer mannen stapten dan uit de prauwen en al duwend hielpen ze de roeiers vooruit te komen. Op deze manier werden talrijke ondiepten gepasseerd. Niet één ervan bleek een beletsel om verder te varen.

Tenslotte liepen de beide prauwen op de oever. Het einde van de eerste vaartocht. Ergens verderop, achter het riet en een laag stuk bos, moest

kampong Soba liggen.

Op handen en voeten ben ik uit de prauw gekropen. De wal was de zachtste vorm van land die een mens zich kan voorstellen. Alleen modder. Reeds hier bleek de betrekkelijke zinloosheid van onze 'jungleboots', hoge laarzen, in een land als de Mappi. Tot ver over de schachten zakten we weg en de laarzen liepen vol water. Dat was niet zo heel erg. Er was al water in.

Het stuk moeras dat tussen oever en kampong lag was moeilijk beeloopbaar. Dwars door riet en varens liep iets dat Cappetti de weg noemde. Ik heb er niet veel van gezien, hoewel me herhaaldelijk werd verzekerd dat hij er wel degelijk was.

Op de een of andere mysterieuze manier was de kampongbevolking op de hoogte van onze nadering. Hoe men dat wist is me niet bekend, maar toen we tenslotte uit de modder en het riet opdoken stonden aan de buitenste rand van de kampong alle mannen, alle vrouwen en alle kinderen bij elkaar. De kinderen voorop, met de goeroe, de onderwijzer. En daar klonk de welkomsthymne: eerst het 'Wilhelmus', gevolgd door 'Piet Hein'. Met groot enthousiasme gezongen, ondanks de regen.

De vrouwen demonstreerden hun vreugde over onze komst op geheel andere wijze: ze gingen ons dansend en zingend vooruit, gevolgd door de mannen die voor de ritmische begeleiding op de tifa's, trommen, zorgden. Eén ding was zeker: we waren welkom.

We namen onze intrek in een houten huis op hoge palen, dat door de Kei-ese goeroe en zijn gezin werd bewoond. Eerst echter werden de school en de tuinen bekeken. De tuinen waren door de regen doorweekt en opnieuw zakten mijn laarzen diep in de modder weg. Ik maakte er een opmerking over. Cappetti reageerde er als volgt op: 'Man, wees blij dat we deze tournee nú, in de droge tijd maken.'

'In de wát?' vroeg ik.

Hij herhaalde: 'In de droge tijd. In de natte tijd maak je hier nog wel wat anders mee.'

Op de veranda van het goeroe-huis dronken we zwarte koffie. Beneden en naast ons zaten de mannen van Soba. In de vallende schemering vormden ze een curieuze groep. Enkelen waren gekleed in een kort broekje, de meesten gingen naakt. Op de achtergrond stonden de kinderen. Vrouwen zagen we niet. Die hadden zich in de huisjes teruggetrokken. Ik had echter het gevoel dat tientallen ogenparen op ons waren gericht.

Cappetti en Cowan spraken met enkele mannen. Ze bleken kepala's te zijn. Eén zat er vlak naast me. Hij had een doorboorde neus, maar er hingen geen versieringen meer in. Hij droeg een broek en een soort jasje. Hij had een sympathiek, intelligent gezicht. Het viel me op dat hij me steeds bemoedigend zat aan te kijken. Hij leek zich zorgen te maken of ik

me wel helemaal op mijn gemak voelde. Ik vroeg Cappetti wie hij was.

'Dat is Jaroen, de kepala van Wamman, de kampong waar we morgen zullen aankomen. Hij vervult daar een functie die is te vergelijken met die van burgemeester.'

'Een goed gezicht,' zei ik.

'Ja, dat heeft hij. Hij is een heel behoorlijke vent, die bijzonder sympathiek tegenover de Kompenie staat. Een van onze steunpilaren.'

'Heeft hij dus nooit gesneld?'

'Natuurlijk wel. Hij beweert dat hij er dertig heeft gesneld, maar het moeten er veel meer zijn. Hij was nog niet zo lang geleden berucht in het hele district. Waar hij kwam stroomde er bloed. Veel bloed. Hij was ook een groot kannibaal.'

Het was nauwelijks te geloven. Daar zat een rustige burger van de Mappi, die in niets deed denken aan een ex-moordenaar.

Via een tolk was het mogelijk met Jaroen te spreken. Na een uur had ik enig inzicht in zijn levensgeschiedenis, die droop van het bloed. Deze massamoordenaar vertelde zijn verhaal met de onschuld van een kind. Hij moordde trouwens alleen in de tijd dat dit nog móést. Toen het nog een morele plicht was. Aldus Jaroen.

Aan het eind van het gesprek vroeg ik hem of hij de mensen die hij snelde werkelijk opat. Jaroen keek me verbaasd, haast verontwaardigd, aan. Even verbaasd schudde hij het hoofd. 'Nee,' zei hij, 'dat deed ik nooit. Wie ik snelde was voor mijn vrienden. Zij zorgden dan weer dat ik m'n deel kreeg.'

Aldus een blik in het verleden van Jaroen, burgemeester van Wamman. Thans loyaal steunpunt van het Nederlandse gezag in de Mappi.

Het werd snel donker en overal stegen dunne, blauwe rookwolkjes uit de kamponghuisjes op. Meisjes kwamen aanlopen met lange bamboekokers vol water. Moeders schreeuwden waar hun kinderen bleven. De magere, zwarte varkens onder het goeroehuis gingen tegen elkaar tekeer. Eerst tientallen, daarna honderden muskieten zetten hun offensief in. En de maan kwam op. Koninklijk groot dreef hij aan boven het moeras.

We aten onze rijst in de duisternis, alleen verlicht door wat roodgloeiende stukken hout, door een paar mannen gehaald. Ze lagen rokend en smeulend tussen hen in. De gloed ervan sloeg tegen hen op. Als bonkige dieren zaten ze naast elkaar. Elk van hen had zijn ogen voortdurend op ons gericht. Van de meesten zag ik alleen de witte tanden glinsteren en de vleeskleurige onderkant van de voeten. En hun ogen, vochtig glanzend in het licht van de gloeiende takken.

Jaroen deed een gefluisterd verhaal. De goeroe, die meeluisterde, zei me dat hij de jongeren naast hem uitlegde hoe je tijdens het snellen precies te werk ging. Hij gaf waarschijnlijk anatomische details. Hij kon

het weten. Hij was expert geweest.

Ik vroeg Cappetti: 'Wat denken ze van ons, hoe zien ze ons hier?'

Hij zei: 'Voor hen zijn we zonnekinderen; geen gewone, normale mensen. We komen van ver, van de overkant der zee. Uit Tanah Belanda. Dat is in hun verbeelding een soort fabriek die alles maakt. Al die wonderlijke, fantastische dingen die wij bezitten en meedragen. En die ze zelf ook willen hebben.'

Af en toe vlamde een stuk hout even op. De vlam speelde dan over de zwarte, oude gezichten. Soms over dat van Jaroen. Drie, vier hoofden waren naar hem toe gebogen. Men luisterde gespannen naar zijn uiteenzettingen. Wat hij vertelde was historie. Voltooid verleden tijd. Maar men luisterde met intense aandacht naar deze historie. Ze was tenslotte van recente datum.

Een uur later begon de vergadering. In het midden van de kampong werden tikars, matjes, en boomstronken neergelegd. Daarop ging een vijftigtal mannen zitten. Ze waren de belangrijkste figuren van de gemeenschap.

In het midden van de kring werd een vuur ontstoken. Deels voor verlichting, deels om de in wolken aanvallende muskieten tenminste enigszins in toom te houden.

Cappetti, Cowan en ik zaten op een soort bank en zoals we daar zaten vormden twee van ons die avond de 'rechtbank'. Een rechtbank omgeven door los rondlopende varkens en honden die elkaar herhaaldelijk naar de keel vlogen. Een paar kinderen die al lang hadden moeten slapen stonden op de achtergrond. Vrouwen waren er niet.

Een boeiend tafereel: bijna naakte mannen, sommigen met dunne baardjes, anderen met zilveren kruisjes op de borst, nog anderen met een broekje aan. Enkele stokoude mannen zaten het dichtst bij het vuur. Twee uitgeteerde skeletten, twee geraamten. Griezellig door hun magerete. Met holle, starende ogen. In de klauwachtige handen lange pijpen. Een beeld om door een houtgraveur te worden vastgelegd.

Alvorens recht werd gesproken moest er gerookt worden. We hadden voldoende tabak meegenomen en legden de repen op stukken krant. De kamponghoofden kropen naar voren en gingen de tabak verdelen in precies zoveel hoopjes als er mannen rondom het vuur zaten. Ik zag dat vijftig paar ogen onafgebroken iedere beweging van de kepala's volgden.

Daarop vond de distributie plaats. Tabak is daar een uitermate kostbare zaak. Elk van hen kon zich nauwelijks beheersen om het moment af te wachten dat hij zijn aandeel zou ontvangen. Ik verwachtte dat sommigen van hen zouden opspringen en de tabak weggripen onder de handen van de kepala's.

Dit gebeurde niet. Eerst kregen de oudste mannen hun tabak. Toen de

minder bejaarden. Daarna de jongeren. Tenslotte de jongsten. Wat overbleef was voor de verdelers. Niet eenmaal werd tijdens de distributie iets weggehaald of weggetrokken. Een toonbeeld van bescheidenheid en hoffelijkheid. Een kwestie van adat. Ze hadden geleerd hun beurt af te wachten.

De oudste mannen stopten de tabak langzaam in de pijpen. Ze smeerden het genot kennelijk zoveel mogelijk uit. Toen zogen ze grommend aan de pijpen.

Velen maakten een sigaret van de tabak. Het papier van de kranten bleek daarvoor uitstekend geschikt. In plaats van sigarettenvloeit werd de luchtposteditie van de *Nieuwe Rotterdamse Courant* gebezigd, *De Linie*, *De Maasbode*, *De Tijd*, *De Volkskranten* en *De Nieuwe Eeuw*. Al die bladen hadden een lange weg achter de rug. Sommige waren één tot twee jaar oud.

Er werd urenlang recht gesproken. De kwesties leken me niet belangrijk, maar volgens Cappetti waren ze dat in de ogen van deze gemeenschap wel degelijk. Elke zaak werd uitvoerig bekeken. Steeds opnieuw informeerde rechter Cappetti – die deze avond blijken gaf van Jobsgeuld en Salomon's wijsheid – naar andere facetten. Niemand haastte zich. Iedereen vond het juist dat elke zaak zijn tijd kreeg.

Daar was de zaak Blasius-Melania die eenvoudig en ongecompliceerd leek, maar dit in het geheel niet was.

Blasius, een jonge Mappiër, was getrouwd met een veel oudere vrouw en tussen beiden boterde het niet meer. Conflicten die herhaaldelijk tot handgemeen leidden waren niet van de lucht. Een onhoudbare toestand, des te onhoudbaarder toen de echtgenote ertoe overging Blasius' bogen en pijlen te breken en zijn kleding te verscheuren.

Blasius besloot in zijn triest bestaan troost te zoeken bij een andere vrouw. Dat was de wees Melania. Ze zal vijftien jaar zijn geweest. Melania had er niets op tegen te troosten en herhaaldelijk troffen zij elkaar. Maar dit druiste volledig in tegen de huwelijksmoraal van de stam. Blasius en Melania hadden zich schuldig gemaakt aan een ernstige adat-overtredding.

De broers van Melania, Sabriel, Nicolaas en Mozes, gingen hoegenaamd niet akkoord met de seksuele uitpattingen van hun zuster en gaven Blasius daarvan mede de schuld. Blasius wist dat hij aan het kortste eind ging trekken en gaf de drie broeders goederen om daarmee de zaak weer in evenwicht te brengen. Tevergeefs. Ze verboden Blasius iedere omgang met Melania, die harerzijds verplicht werd bij haar oudste broer thuis te blijven. Blasius werd gezegd dat het hem verboden was nog enig contact met haar te onderhouden. Hield hij zich niet daaraan, dan zou de Kompenie in de arm worden genomen.

Was het alleen passie of liefde? Of beide? In ieder geval gingen de nachtelijke ontmoetingen tussen Blasius en Melania door. Geen macht

in de kampong bleek in staat haar van deze excursies te weerhouden. Ook Blasius niet. Hij zei echter tegen iedereen dat hij haar had verboden hem te bezoeken.

Melania werd geslagen door haar broers en door Blasius. Ze bleef komen.

Onder de sterren werd de zaak die avond uit de doeken gedaan. Er waren stemmen die zeiden dat de oude adat hier maar één strafkende: de dood door de pijl. Cappetti daarentegen wees erop dat die tijd voorbij was en dat er zinvoller straffen waren. Het ging er alleen om welke.

Ik zag hoe op dat ogenblik twee soorten adat dreigden te botsen: die van de oude Mappi en de nieuwe. Het was nu uitsluitend nog een kwestie van psychologie en wijsheid van de jonge rechter die met de ene arm zijn woord kracht bijzette en met de andere de horden muskieten, die hem teisterden, trachtte te verjagen. Wat mij betreft, ik had genoeg aan de twee varkens die telkens opnieuw aan mijn sokken trokken en aan mijn kaki short knabbelden.

Toen verscheen Melania. Ze was jong, maar niet schoon. Ze zat onder de schurft. Heel haar lichaam was bedekt met grijze uitslag. Er was niets aantrekkelijks aan het kind dat lichamelijk al vrouw was. Ze stond erg eenzaam buiten de kring van mannen, die haar met nauwelijks verholen afkeer aankeken. Ondanks haar eenzaamheid maakte ze toch een zelfbewuste indruk. Er was iets onverzettelijks in haar. Zoals ze daar stond leek ze precies te weten wat ze wilde. Dat wist ze ook: ze wilde Blasius. Bijna naakt stond ze in de duisternis, smerig en lelijk. Maar ook aangrijpend door een keihard innerlijk verzet, dat als het ware zichtbaar uit haar straalde.

Eindeloos werd over de strafmaat gediscussieerd. Even eindeloos over de maatregelen die moesten voorkomen dat Blasius of Melania – of beiden samen – opnieuw de adat zou schenden.

Ineens werd het stil in de kring van mannen. Een van de levende skeletten had zijn al lang gedoofte pijp naast zich neergelegd en het woord genomen. De mannen luisterden met de grootste aandacht. Ook Cappetti. De varkens gromden. De muskieten vielen aan als miniatuurstraaljagers. De smeulende stukken hout knapten.

Een lang verhaal, met lange pauzen en wijde armbewegingen. Ik zag de diep in hun kassen verborgen ogen van de oude man flonkeren als hij zich een enkele maal naar Melania wendde. Er was grondeloze afkeer in die ogen. En minachting.

Toen hij was uitgesproken en opnieuw zijn koude pijp greep, vroeg ik Cappetti wat de woorden inhielden. Hier volgt de verkorte inhoud ervan.

Eenmaal was hij zelf jong geweest. Jong en sterk. Een man met veel koppen. Hij werd gevreesd in heel het land. Toen was er een jonge vrouw gekomen. Hij had omgang met haar gehad, hoewel hij reeds een vrouw

bezat. Hij handelde tegen de adat, de leer van zijn volk. Hij was voor die domheid gestraft. Dat was recht. Maar hij was ook nog jong in die dagen. Hij had de vrouw na de straf opgegeven.

Er was echter een groot verschil tussen de vrouw die hem in moeilijkheden had gebracht, en die andere daar, die 's nachts naar Blasius sloop en door hem werd ontvangen. 'Die ik had was het waard te ontvangen. Ze was mooi om aan te zien. Maar zie dát, daar achter het vuur. . . hoe lelijk! Ze is niet waard dat een man om haar de adat overtreedt.' Zo sprak de oude man.

Al die tijd stond het meisje, glinsterend van schurft door het volle maanlicht dat haar bestraalde, mee te luisteren. Niet eenmaal knipperde ze met de ogen. Het was alsof de woorden langs haar heen gingen. Toch had ze elk woord verstaan. Wat dacht ze? Dácht ze trouwens wel aan iets? Aan het kind soms dat ze duidelijk zichtbaar van Blasius verwachtte? Reeds tekenden zich donkere ringen rondom haar volle borsten af en bolde de buik boven het dunne grasrokje.

Rechter Cappetti stelde voor Blasius naar Kepi te laten gaan. Als hij niet meer in de kampong was, zou Melania niet meer in staat zijn bij hem te komen. Later zou hij dan terug kunnen keren naar Soba.

De raad der ouden knikte, maar was van oordeel dat men Melania gedurende de dagen en nachten dat Blasius nog in de kampong vertoefde aan de palen van het huis van haar oudste broer moest vastbinden. Men kende haar!

Cappetti liet echter zijn hart spreken. En hij bepraatte de raad der ouden. Melania zou haar verstand nu wel gebruiken. Ze hoefde niet te worden vastgebonden. Haar straf was al zwaar genoeg nu Blasius heen ging.

Grommend, onwillig gaven de oude mannen toe. Zoals ze gegromd hadden bij de opmerking van een van hen, dat volgens de adat de baby van Melania niet levend ter wereld zou komen.

Het was laat toen de mannen opstonden en hun tifa grepen. Met stukken smeulend hout werden de vliezen over de lange zandlopers gespannen en gestemd. Daarna zongen ze. Aan dit 'epen' werd ook deelgenomen door beklagde Blasius. Hij zong vooraan en sloeg aandachtig het ritme op zijn tifa. Was hij Melania en de op komst zijnde baby vergeten?

Dreunende drums in de nacht. Rondom de hun epen zingende mannen de anderen. Rokend, zwijgend, omhoog naar de sterren starend.

Een half uur heb ik naar dat zingen geluisterd. Of. . . zingen? Was dat zingen? Het was aldoor één motief, één regel die eindeloos werd herhaald. Het waren geen woorden, geloof ik. Alleen klanken. Het waren geen liederen met zinnen en woorden, zoals die van ons. Het waren klanken die hoorden bij een herinnering aan een bepaalde situatie.

Het was waarschijnlijk het oudste zingen dat nog op aarde bestaat. Het oudste, meest primitieve zingen. Zo heeft wellicht de mensheid, toen ze haar rondgang op aarde begon, zich zingend geuit. Met een tussenvorm van proza en poëzie.

Ze zongen door, zagen mij niet eens, geloof ik. Ik ging tussen hen in staan. Het was alsof een magneet me naar hen toe trok. Terwijl ik tussen hen in stond deed ik een merkwaardige ontdekking. Ineens was het of daar niet langer twintig mannen stonden te zingen. Er waren geen mannen meer. Er was nog slechts één man, één stem, één geluid. Zoals er slechts één tifa was die het ritme aangaf. Ik luisterde naar één machtig instrument, dat zong en tegelijk trom was. Het was zeer aangrijpend.

Hoe lang ik daar tussen die mannen heb gestaan weet ik niet. Ik verloor ieder besef van tijd. Misschien een uur. Misschien langer. Zólang dat alles klank werd.

Tenslotte was het alsof ik zelf deel van het instrument was geworden. Of ik zelf werd bespeeld. Of ik zelf bezig was geluid te worden. Het waren roes en droom tegelijk. Ik heb dat daarna nooit meer meegemaakt, reizend door het land van de Mappiërs.

Het werd nacht en een dunne mist legde zich als een ijl, doorschijnend vlies over de kampong en de plaats waar werd gezongen. Door dat vlies werd alles zo mogelijk nóg vreemder. Nooit beseftte ik intenser de oertijd te horen zingen dan in die nacht. Zo zongen lang geleden onze verste voorvaderen. Zo los van de aarde, zo innig verbonden met de hen omringende kosmos waaruit ze waren ontstaan.

Die nacht sliep ik niet. Heel de nacht door zongen ze en heel de nacht was vervuld van het dreunen van de tifa's. Tegen de ochtend kwam eindelijk de slaap over me, maar na enkele minuten werd ik al gewekt door stemmen die onder het huis klonken. Gedempte, grommende stemmen.

Ik sloop naar de balustrade en zag de oude mannen weer op de zwarte aarde zitten. Ze keken somber, mistroostig voor zich uit. Damp lag over de kampong. Het was kil en klam. En nog bijna nacht.

Ze zagen me en spraken een woord dat ik herkende: 'Kompenie'.

Ik maakte Cappetti wakker en hij ging naar beneden. Hij sprak met de mannen en keerde daarop terug. Hij keek me bedenkelijk aan.

Ik vroeg hem wat er aan de hand was.

Hij zei: 'We hadden Melania toch eigenlijk aan de palen van dat huis moeten vastbinden. De hele nacht is ze bij Blasius geweest.'

Justitia heeft het moeilijk in de Mappi!

We trokken verder de Mappi in. Nu eens urenlang in prauwen die van de ene ondiepte in de kali over de andere gesleept moesten worden, dan weer meer glijdend dan lopend in soppende, zuigende stukken moeras. Varend en lopend van de ene kampong naar de andere. En overal mensen die het plezierig vonden dat we kwamen. Overal welkomstliederen, overal épende en taté-ende vrouwen, hun bruin-zwart glanzende lijven wiegend boven meeslierende grasrokjes. Overal naakte kinderen, net zo brutaal als alle kinderen waar ook ter wereld. Overal verwondering over onze komst. Nergens echter angst of onrust.

We sliepen doorgaans in de goeroehuizen. Die stonden hoog op palen, hetgeen een goede voorzorgsmaatregel tegen de insecten was. Ze hielpen echter niet veel, die palen, tegen wat zich 's nachts daartussen ophield: honden en varkens. Hoe heb ik ze verdoemd, die varkens! Als dan eindelijk de slaap was gekomen na de gevechten met kreupele veldbedden en niet meer helemaal sluitende klamboes, waren er altijd wel twee of drie varkens die elkaar naar de strot vlogen om er daarna met hevig misbaar vandoor te gaan. En bijna altijd waren er honden, dichtbij en veraf, die last van bronst, eenzaamheid, honger of joost-mag-weten-wat hadden en hun misère elk kwartier tegen de maan uitjankten.

Er viel veel regen in die dagen. Hij sloeg in de open boomstammen waarin we voeren en raasde over de atapdakjes van de huizen waarin we sliepen.

In iedere kampong bezochten we de tuinen, de scholen en de huizen. Vaak kwam ik er moe, hongerig en vooral dorstig aan. Hoe welkom waren dan de jonge klappers vol melk, die ons opengekappt werden aangeboden. Hoe smaakte dan het sobere voedsel dat we aten. Bijna altijd rijst, met soms groenten, klaargemaakt met een sausje van klappermelk. Het water in de rivieren lokte, maar er was nooit een kans te zwemmen. Overal loerde het gevaar van boeaja's, krokodillen. Soms zeiden de bewoners dat we geen angst behoeften te hebben, de laatste boeaja was zojuist gedood. Maar we waagden het er niet op. Er was naar mijn gevoel altijd een dreiging in dat bruine, ondoorzichtige, modderige kaliwater. Er konden duizend boeaja's in verscholen zijn zonder dat je er één zag.

In plaats van te zwemmen reinigden we ons doorgaans gezamenlijk met een blik of emmer water. Wassen in hetzelfde water was na twee dagen geen probleem meer. Ik herinnerde me de wijze opmerking van een oude rimboeloper, dat een mens zich pas eerst recht senang, plezierig, begint te voelen als hij wat zijn lichamelijke vuilheid betreft een dieptepunt heeft bereikt. Er zit iets waars in. Na een zekere grens kan het een mens niet veel meer schelen of hij vuil, erg vuil of totaal vervuild is. Dat zijn voor hem dan stadiums die hem nauwelijks interesseren.

Steeds weer andere tuinen in andere kampongs. We moesten lopen

over stenige, moerassige en vaak gedeeltelijk ondergelopen akkers. Tuinen, die één of twee jaar daarvoor nog nauwelijks betreden jungle waren geweest. Nu waren de bomen gekapt of verbrand. De wortels en stronken bleven staan en vormden evenzovele struikelblokken. Lome vlinders vlogen met ons mee, kleine zwarte en gele slangen schoten weg onder de blaren, verdwenen onder en tussen enorme vuurrode zwammen die als brandende lampen in de wildernis gloeiden. En altijd waren er schitterende libellen om ons heen en ijlings wegrennende spinnen, soms reusachtig groot.

Dan weer met de prauwen door de rawah, het moeras. Varend voorbij lage oevers en dwars door ontzaglijke drijfschalen, gevuld met duizenden en duizenden fletsblauwe en witte waterlelies. Drijfschalen, die vaak betoverend schoon waren. Zo schoon dat het haast misdadig leek die wilde schoonheid te splijten met de snelle stammen die ons vervoerden.

In de prauwen de zwetende roeiers die mechanisch de lange paddels in het water lieten neerkomen. Vaak prachtig gebouwde kerels, met brede borstkassen en harmonisch ontwikkelde armen en benen. Met torso's, die als inspiratiebron voor een beeldhouwer konden dienen.

Minder inspiratief was hun lichaamsgeur. Maar op de duur rook je die niet meer. Trouwens, we wisten dat deze mannen ons ook roken. Het blanke ras heeft zijn eigen lichaamsgeur. Ik wist dat uit de tijd dat ik bij de Berg-Papoea's was. Die zeiden dat wij, blanken, een doordringende lijkengeur verspreidden. En waarom zouden we dat eigenlijk niet?

Er waren kampongvergaderingen die soms tot het middernachtelijk uur duurden en altijd eindigden met zingen en dansen. Tijdens die eindeloze besprekingen, die aan het adatrecht gewijd waren, waren daar altijd de levende rekwisieten, bestaande uit ronddolende varkens en op voedsel uit zijnde honden. Rondom de kampong stond de nacht, gevuld met de duizenden geluiden van het moeras. Vaak met rossig weerlicht flitsend over het ragfijne kantwerk van de doodstille palmen. Een kostbaar, met tienduizenden sterren geborduurd kleed boven de uiterste toppen van de palmen uitgespreid.

De mannen met hun ernstige kop voorovergebogen en het licht van de smeulende stukken hout op een mysterieuze manier over de bijna naakte lijven glijdend. Discussiërend over altijd weer perkara's, ruzies, en bijna voortdurend dezelfde soort perkara's. Het betreden van elkaars grond, het kijken op niet geheel oirbare wijze naar de vrouw van een ander, of het toebrengen van al of niet zwaar lichamelijk letsel.

En dat recht werd gesproken door mannen die enkele jaren geleden nog op koppenjacht togen. Die het bloedigste ritueel dat onze aarde ooit gekend heeft uitvoerden. Nu zaten ze rustig rondom hun vuren en luissterden gespannen, in volle aandacht, naar de interpretatie van hun adat door de vreemdeling die van verre was gekomen, maar die ze vertrouw-

den. Hij was het die tenslotte het verlossende woord sprak en het 'habis per kara': 'Hiermee is de zaak afgedaan.'

Dan terug naar de plaats waar we sliepen, struikelend en vallend. En nog een laatste sigaret eer we gingen slapen bij het licht van de luid suizende petromax.

In die dagen hoorde ik heel wat oude verhalen, legenden van dit volk. Ze waren overal anders en toch eigenlijk eender. Slechts in details verschilden ze.

Zoals hun interpretatie van de zon. De zon is geen hemellichaam maar een prauw die door de zee van het heelal roeit.

In de Mappi zegt men dat het regenwater niet uit de wolken komt. Langs de hemel stroomt een grote kali en als die bandjirt valt een deel van het water op aarde.

Eenmaal verzocht ik een tolk of hij wilde vragen hoe deze mannen ons zagen en waar wij volgens hen vandaan kwamen. Hij vroeg het hun. Ze keken hem aan en praatten vervolgens allen tegelijk. Ze vertelden dat ze reeds van hun voorouders wisten dat er eenmaal een vreemd volk van heel ver zou komen. Het zou verschijnen op een drijvend eiland in de rivier. Daarop zouden de 'hapak á ma' komen, de zonnekinderen. Wij waren die zonnekinderen.

Ik vroeg hun wie de eerste mensen waren geweest. De ogen van een man begonnen te schitteren en hij gaf snel het antwoord. Het was het laatste antwoord dat ik had verwacht. 'Adam en Eva zijn de eerste mensen geweest,' zei hij.

Het klopte. Hij had contact met een missionaris gehad en dus kende hij het scheppingsverhaal.

Eén verhaal in het bijzonder maakte indruk op me, dat over de zondvloed. Lang, heel lang geleden hadden alle mensen dorst. Er was echter geen water om deze te lessen. De mensen leden verschrikkelijk en iedereen was voortdurend bezig ergens nog wat water te vinden. Maar er was nergens water meer. Heel de wereld was opgedroogd.

Op een dag ontdekte een oud vrouwtje iets vreemds. Ze zag een magere hond die een natte tong had. Hoe kon de hond een natte tong hebben als hij niet bij water was geweest?

Het vrouwtje volgde de hond en ze volgde hem zo lang tot ze zag hoe hij aan een natte tong kwam. Bij een boom was een heel kleine bron met helder, fris water. Daaruit dronk de hond. En daaruit dronk het oude vrouwtje eveneens. Ze dronk zo lang, tot haar dorst geheel gestild was.

Ze besloot het geheim van de allerlaatste bron voor zichzelf te houden. Ze zweeg, maar de andere mensen ontdekten al gauw dat ze had gedronken. En ze volgden haar op de weg naar de kleine bron onder de boom. Ook zij ontdekten de bron en ze dronken eveneens.

Maar er waren veel mensen, en de plaats waar het water uit de aarde

kwam was slechts klein. Iedere man en iedere vrouw die wilde drinken moest een stukje dieper in het gat van de bron graven. Dat gat dus werd daardoor voortdurend groter. En het vulde zich met steeds grotere hoeveelheden water, tot er meer water dan land was. Tenslotte was er in het geheel geen land meer.

En dat was de zondvloed.

Toen kwam de avond van de kiagaba taté, de paradijsvogeldans.

Het gebeurde in een kampong waar we bijzonder gastvrij waren ontvangen. Nauwelijks aangekomen naderde iemand al met een grote vis die oud was en onbeschrijflijk stonk. Hij werd in dank aanvaard, maar niet gegeten. Er kwam een ander met verse kladdiknollen. Nog een ander bracht verse palmspruiten. Voorts waren er veel jonge klappers om de dorst te lessen.

Cappetti sprak met de kepala. Na dit gesprek zei hij me: 'Ik denk dat we hier vanavond iets zeldzaams mee zullen maken. De vrouwen schijnen hier nog de kiagaba taté te dansen, de oeroude, klassieke paradijsvogeldans.'

Het was een gloeiend hete dag geweest en de schemering kwam als een zegen over ons. We zaten op de grond voor het huis waar we die nacht zouden slapen. Een klein vuur verdreef de muskieten. Enkele mannen bleven rondom ons zitten. Alle anderen waren bezig hun tifa te stemmen met stukken smeulend hout. Het was duidelijk dat er iets uitzonderlijks te gebeuren stond.

De zon was weggezakt achter de dichte groepen palmbomen, die de kampong als met een groen hek omringden. Ze werden donkerder naarmate het blauw van de hemel dieper, harder werd. Er was geen wind. Nog niet het flauwste zuchtje voer aan over de doodstille palmen, die de open ruimte in het midden van de kampong omringden.

Zichzelf op tifa's begeleidend naderden twaalf vrouwen. Langzaam, aarzelend, kwamen ze naderbij. Dansend. Maar het was eigenlijk nog geen dansen wat ze deden. Meer een schuifelend, wiegelend naderbij komen. Het was alsof ze bezig waren de juiste bewegingen te zoeken, zoals een musicus in een stemmend orkest de zuiverste toon van zijn instrument tracht te vinden.

Ze kwamen in het midden van de open plek. Daar stond een zeven meter hoge stam, eindigend in een kruisbeeld. Dat beeld was het lichaam van Christus, gesneden en gekleurd naar de opvattingen en kleuren van de Mappiërs.

De paal met het beeld vormde het centrum van de gemeenschap. Daaronder stonden de vrouwen zachtjes te dansen. Hun voeten bewogen zich daarbij nauwelijks. Het was eerder te zien aan het gracieus bewegen van de golvende, deinende grasrokjes. Sommige vrouwen bleken drie, vier en meer rokjes te dragen. Die vielen vaak op charmante wijze over

elkaar heen.

Snel ging de schemering over in duisternis. Nog harder, donkerder staken de palmen tegen de nu zwart-blauwe hemel af. De maan kwam op en dreef onnatuurlijk groot tussen de kruinen van de palmen.

De schuifelende vrouwen trokken voorbij, keerden terug en gingen opnieuw weg. Verderop vormde zich in de duisternis een groep mensen met tifa's. Ook zij stemden. Ik hoorde duidelijk het zoeken naar de toon.

En toen kwamen andere vrouwen.

Wat nu volgde was de paradijsvogeldans. Een van de oudste, zo niet dé oudste dans van dit volk. Hij wordt niet vaak meer gedanst. Waarschijnlijk was hij verboden in de tijd van de eerste militaire exploratie, toen werd aangenomen dat elk van deze dansen een uitsluitend erotisch karakter droeg en dus verboden diende te worden. Nu is hij niet meer verboden, maar slechts zelden krijgt iemand 'van buiten' de kans hem in zijn oude, zuivere vorm te zien.

Hij beeldt het liefdesleven van de paradijsvogel uit. Enkele malen had ik de speelbomen van paradijsvogels gezien.

De wijfjes komen aan, fladderen nerveus om de boom heen, zoeken een tak en gaan zitten. Daarna komen de mannetjes. Ook zij fladderen onrustig om de boom, aanvankelijk de indruk wekkend de wijfjes niet te zien. Totdat telkens een van de mannetjes contact gaat zoeken met een wijfje. En dan begint het spel.

De lange paal met het kruisbeeld was deze avond de speelboom. En de vrouwen dansten, met op de achtergrond de met steeds hetzelfde ritme beslagen trommen van de mannen die wij niet zagen. De maan steeg hoger en hoger en het toneel vóór me, de hele mise-en-scène, deed me denken aan iets ontzaglijk ouds, eindeloos ver terug in de geschiedenis van de mensheid. Het was in ieder geval iets dat niets meer met deze tijd te maken had.

Langer dan een half uur dansten de vrouwen gezamenlijk. En toen, nog onverwacht, scheidde zich een kleine groep van de anderen af. Het waren zeven jonge vrouwen, naakt op hun bruine rokjes van gedroogde vezel na. Het gele licht van de maan speelde over hun slanke lichaam. Het schampte door de koolzwarte, glimmende haren. En het droop langs de lange paal, waaraan het beeld van Gods Zoon in de wildernis hing.

De zeven vrouwen waren de zeven paradijsvogels die met hun liefdespel begonnen. Dat spel, die dans, bleek niets erotisch of pervers te hebben. Ik had in de dagen die achter me lagen wel andere dansen gezien. Die waren dat wel, openlijk of bedekt. Dit was alleen een artistiek spel dat zonder zichtbare leiding werd gespeeld. Daar was het zoeken van de tak. Het aarzelend erop plaats nemen. Het wachten op wat ging volgen. Het wachten op de geliefde, die nu komen moest.

Zeven jonge vrouwen beeldden zeven verliefde paradijsvogels uit. Het

viel me op hoe gecompliceerd de dans was, ondanks het schijnbare gemak waarmee de bewegingen tot stand kwamen. De armen maakten een eigen beweging en zo ook elk been en iedere voet. Iedere vrouw-vogel bewoog zich op verschillende manieren.

Het duurde langer dan twee uur. Al die tijd ging het spel in de denkbeeldige boom voort. Er was nooit een zweem van vermoeidheid in de glanzende vrouwenlijven. Wat daar danste was de jeugd van de wildernis, die zich die avond onverhuld toonde.

Het ballet van de jungle, ergens op een terp in het grote moeras van de Mappi. En ik dacht: Wat zou het een westerse choreograaf waard zijn zó, in deze sfeer, met deze mise-en-scène, te zien dansen. Tegen een decor van recht oprijzende palmen, eindigend in roerloze bladertrossen die zich als uitgeknipte, fluweelzwarte silhouetten tegen de hemel aftekenden. En met een ideale belichtingstechniek van een bijna volle maan, de sterren van Zuiderkruis en Grote Beer, en alle andere sterren die neerzagen op dat oude spel van mensen die zich vogels waanden.

De hoofden van de vrouwen werden de kopjes van paradijsvogels. De kopjes draaiden, lokten, vleiden, zoals die van echte paradijsvogels dat doen tijdens het liefdesspel. Waren daar de zachte geluiden die de verliefde wijfjesvogels maken? Ik hoorde ze niet, maar méende ze soms te horen boven het doffe dreunen van de trommen uit, die onzichtbaar bleven.

Zeven vrouwen dansten, maar soms waren er ineens méér; hun schaduwen. En weer deed ik een ontdekking: iedere schaduw van iedere paradijsvogel-vrouw nam ook deel aan de dans. Er waren geen zeven danseressen, er waren er tweemaal zeven. En die dansten samen, zeven levende vrouwen en hun respectieve schaduw. Het was een spel geworden van zeven vrouwen met hun schaduw.

Wij spraken al die tijd niet één woord met elkaar. We zaten daar en ondergingen het mysterie van de dans. Er viel ook niets te zeggen. Er was niets te verklaren. Er kon niets aan worden toegevoegd. Die avond beleefde ik de ontroerendste, meest poëtische momenten van mijn verblijf in de Mappi.

Later kwamen er kinderen met stukken rokend, smeulend hout aandragen. De walm steeg traag omhoog. Een ragsijne, lichtblauwe mist van rook omhulde de vrouwen. Het geluid van de trommen verminderde. Het leek of de tifa's aarzelden. En het was alsof enkele vrouwen en hun schaduw ook aarzelden. Toen trokken zich twee vrouwen met hun schaduw terug. Daarna weer twee. Tenslotte nog twee.

Eén vrouw bleef met haar schaduw over. Ze danste alleen verder, aldoor onder die paal met de gekruisigde Christus eraan genageld.

De laatste tifa's verstomden. En ineens waren ook de laatste vrouw en haar schaduw verdwenen. Ze schoven weg, even stil, geruisloos als ze gekomen waren. Alleen het vuur aan de stukken hout siste. En onder de palmen begonnen de brulkickers met hún muziek.

De nacht nam bezit van de kampong.

We bleven zitten, volledig in de ban van de betovering die nog niet verbroken was.

De mannen met de tifa's kwamen naderbij. Ze stonden naar ons te kijken, maar ze spraken niet. Nog luider, doordringender gingen de brulkickers tekeer, en aan hun geluid paarde zich dat van de cicaden. Heel in de verte begonnen honden te jammeren. Zo triest als alleen honden in de Mappi jammeren.

Eindelijk stond ik op, verstijfd en vermoeid. Gebeten door muskieten, hoewel ik er niets van had gemerkt. Al die tijd hadden we ons niet bewogen. Wie betoverd is beweegt zich niet.

Ik ben alleen in de richting van de palmen gelopen. Er was niemand daar. Er was alleen het gejaagde hijgen van de krekels, alsof ze bezig waren iets in een razend snel tempo af te maken. In geen enkel kampong-huisje brandde ook maar het geringste licht. Uit een enkel steeg een dunne, blauwe kolom rook op.

Boven me suisten de schimmen van de vliegende honden die er iedere nacht waren. Ergens in de klapperpalmen zat een nachtvogel met een kort, afgemeten geluid te roepen. Wie riep hij? Een vogel, een vrouw, een schaduw van de vrouwen die hij deze avond had zien dansen?

Ik keerde terug naar de rokende stukken hout. De mannen stonden in een kring en zongen en speelden de oude epen van hun grootvaders en de vaders van hun grootvaders. Aldoor hetzelfde motief. En toch waren het steeds andere verhalen, hoe kort van inhoud ze ook mochten zijn.

Er was niet één vrouw meer. De nacht had hen verzwolgen. Ze waren weer in hun schamele huisje.

Het laatste dat ik die avond zag was de paal in het midden van de kampong. Eronder lagen twee, drie stukken hout te smeulen. Wat rossig schijnsel vloeide uit tegen de paal, die bovenaan eindigde in een driehoek waaraan Christus was genageld.

De dag kwam dat we uit elkaar gingen. Cappetti en Cowan vervolgden hun tocht, terwijl ik terug moest naar Kepi. Mijn reisschema stond niet toe dat ik langer meeding.

Ik was in de veronderstelling dat ik langzamerhand genoeg ervaring in moerassen en tropische regenwouden had opgedaan om de terugweg alleen te kunnen ondernemen. Het leek me overbodig dat ik begeleiding kreeg in de vorm van agenten. Ik kende de richting waarin ik moest gaan om Kepi te bereiken en de idee het alleen te doen lokte me onweerstaan-

baar.

Het was me opgevallen dat Cappetti nauwelijks had gereageerd als ik dit punt aanroerde. Maar toen de laatste ochtend aanbrak waren er twee Papoease politieagenten en drie dragers, die samen met mij de reis naar Kepi zouden maken.

Het leek me overdreven en overbodig en ik liet niet na deze gevoelens tot uitdrukking te brengen, ook al werd er geen acht op geslagen. Het enige dat Cappetti enkele malen herhaalde was dat de weg naar Kepi niet zo best was en voor niet zó ervaren lieden weleens moeilijk te vinden.

We namen afscheid en ik denk dat we het alle drie jammer vonden uit elkaar te gaan. We hadden een goede tijd gehad. Dank zij hen was ik in staat geweest in zo korte tijd een zo groot deel van de Mappi te zien.

Ze brachten me met een prauw naar de plaats waar de weg begon. Hij scheen ergens in de modder van de kali te beginnen, hoewel ik hem niet zag. Ik zag alleen een rietveld, met op de achtergrond een tropisch regenwoud. Daar moest ik dus doorheen. Ergens aan de andere kant van dat regenwoud lag Kepi.

Een allerlaatste handdruk en we gingen ieder onze weg. De mijne begon glijdend en schuifelend in de richting van het bos. Het had die nacht geregend en het moeras was drassiger dan ooit. Ik had aanvankelijk het gevoel dat ik als een gevangene werd meegevoerd. Vóór me liep agent Primus. Achter me agent Samuel. Achter Samuel kwamen de dragers, die mijn barang, de bagage, droegen.

Ik benijdde hen niet. Het moest lang niet eenvoudig zijn in dit moeras, waarin je bij elke stap moest uitkijken waar je je voet zette, óók nog enkele tientallen kilo's bepakking mee te moeten sjouwen. Voor hun aanwezigheid was ik in ieder geval op dat ogenblik reeds uiterst dankbaar. Ik had alleen voor mezelf te zorgen en dat bleek (toen al) ruim voldoende.

Ik had me voorgenomen de tocht te maken volgens het systeem van lopen dat ik me herinnerde van ervaren rimboelopers. Dat systeem hield in dat je zo weinig mogelijk op je horloge moest kijken. Dat je matig, en liefst helemaal niet, dronk, tenminste de eerste uren. En vooral dat je de eerste rust zo lang mogelijk uitstelde. Ik had me voorgenomen me aan deze drie elementaire loopwetten te houden.

Het eerste half uur maakte ik een paar lelijke buitelingen. Het was een moedig plan direct een zo hoog mogelijk tempo in te zetten. Maar de grond stelde zijn eigen eisen en het bleek niet eenvoudig voortdurend in evenwicht te blijven. Je moest kijken waar je liep omdat wortels en lianen allergemeenste valstrikken bleken te vormen. Wie tweemaal gevallen is kijkt daarna goed uit!

Het bos nam ons op, sloot zich om ons heen. Ik zag van dat ogenblik af eigenlijk alleen nog maar Primus. Hij gaf het tempo aan en ik zorgde ervoor hem niet uit het oog te verliezen. Hij wist waar hij moest lopen.

Hij kende de weg. Een weg die ik niet of nauwelijks zag.

Was er eigenlijk wel een weg? Men heeft me verzekerd dat hij er inderdaad was, maar ik heb er niet veel van gemerkt. Ik lette scherp op de laarzen van Primus en zette de mijne precies daar neer waar Primus de zijne even tevoren had neergezet. Het bleek een goed werkend systeem.

Het was broeiheet in het bos waarin alle kleuren groen vertegenwoordigd waren. Ook alle kleuren modder. Er was nauwelijks enig geluid daar, behalve het soppende zuigen van onze voetstappen. Overal zwammen en schimmels op de stammen van de bomen en op de dikke humuslaag waaruit ze opschoten. Vogels waren er nauwelijks. Een enkele sloeg ons, hoog in de toppen van de bomen, gade. Soms liet er een plotseling een galmende schreeuw horen. Het bos leek dan een echokamer.

Weinig andere dieren. Een enkele maal een wegschietende slang. Even een glimp donkergeel, een kort geritsel onder droge bladeren en verder niets. Overigens spinnen en vliegen. Geen muskieten.

Gesproken werd er niet. Ik hoorde Samuel en de dragers achter me rammelen aan het deksel van mijn patrouilleblik. Ze kwamen dicht achter Primus en mij aan, hoewel ik hen niet zag. Daarvoor slingerde het onzichtbare pad te sterk. Nooit liepen we tien meter in één richting. Het was onafgebroken meedraaien met de weg die waarschijnlijk alleen de dragers en de agenten wisten te vinden.

Na een uur merkte ik dat we langzaam daalden. Dat was ook merkbaar aan het toenemen van het aantal kleine poelen en plassen. Herhaaldelijk slingerde de weg zich om deze poelen heen, maar ik had een voorgevoel dat het weleens noodzakelijk zou kunnen zijn ze te moeten oversteken. Dit voorgevoel bleek juist. De eerste maal dat ik door zo'n stuk ondergelopen moeras baggerde was het niet zo erg. Het water reikte tot aan de schachten van mijn laarzen. Eén liep vol door een ongelukkige stap naast de in dat zwarte, modderige water gelegen stammetjes, maar ik lette er nauwelijks op. Ik was toch al doorweekt vanwege transpiratie en het water in de plassen van het moeras.

Voorbij de poel ging de weg (nog steeds onzichtbaar) iets omhoog. Het werd wat droger. Ik zag Primus, die tot nu toe geen woord had gezegd, stilstaan en omkijken. Hij riep wat tegen me, maar ik verstond hem niet. Hij herhaalde zijn woorden, maar ook nu begreep ik hem niet. Hoofdschuddend liep hij verder.

Na enkele minuten bleef hij opnieuw staan. Hij keek om en kwam nu terug. Ik merkte dat hij me van onder tot boven bekeek. Hij bukte zich, pakte een stokje, sloeg ermee op mijn laarzen en daarna op de pijpen van de lange kaki broek. Vervolgens sloeg hij ook nog tweemaal op mijn wang. Hij herhaalde de woorden die hij al eerder had geroepen: 'Linta linta.'

En ineens wist ik het. Ik zag het trouwens. Bloedzuigers. Ze waren klein en bleken aan de takken van bomen en varens die we passeerden te

hangen. Op de een of andere manier zagen ze kans op je te springen als je langs de vegetatie kwam waarin ze zich ophielden.

Er zaten bloedzuigers op mijn laarzen, mijn broek en mijn gezicht, zonder dat ik het had gemerkt. Ik wilde Primus helpen ze weg te slaan, maar hij schudde nijdig het hoofd. Plotseling herinnerde ik me wat me al eerder was gezegd: trek ze nooit van je huid af. Ze nemen dan een stukje daarvan mee en het gevolg is altijd een wondje dat later in de vorm van eczeem nog heel wat narigheid veroorzaakt.

Er zijn enkele manieren om ze kwijt te raken, deze kleine monsters die zich in korte tijd volzuigen tot grote monsters. Een ervan is een brandende sigaret ertegenaan te drukken. Een andere tabakssap. Primus gebruikte een stokje om op uitermate handige manier een eind te maken aan de activiteit van de ongenode gasten.

Ik heb me verbaasd over de vindingrijkheid van deze dieren. Ze zagen kans je blote huid te bereiken, ondanks een lange kaki broek die in de laarzen was gestopt en waaroverheen nog puttees waren gewonden. Ze kropen er dwars doorheen! Zoals ze ook in je laarzen kropen. En zoals ze onmerkbaar op je gezicht kwamen zitten en daar hun maaltijd aanvingen. Vanaf dat ogenblik bleef Primus iedere tien minuten staan om me van linta linta te verlossen.

Na een uur of twee kwam de vermoeidheid. Ze demonstreerde zich door een toenemende neiging tot struikelen. Het klopte niet helemaal meer met mijn evenwichtsgevoel. Maar ik dacht niet aan rusten. We moesten verder.

Er kwamen meer poelen en ze werden dieper. In enkele ervan lagen nog stammetjes, die wel glad waren en rondtolden als je eroverheen liep, maar die altijd nog te prefereren waren boven de neergelegde palmladeren die meegaven en onder je gewicht wegzonken. Ik hoopte dat er niet nóg diepere poelen zouden komen.

Die kwamen inderdaad! De eerste lag dwars over de weg. Primus, die steeds voorop ging, zag ik ineens kleiner worden. Het was alsof hij in elkaar kromp. Dat leek echter alleen maar zo. Hij stond tot aan de knieën in het water. Ik bleef in de modder staan en waarschijnlijk stond ik daar nogal ongelukkig te kijken. Totdat Samuel me bereikte en me twee stokken gaf die hij in het bos had afgebroken. Hij toonde me hoe ik ze moest gebruiken. En zo stapte ik het water in.

Primus kwam terugwaden en wees me de plaats aan waar ik mijn voeten moest neerzetten. Ik deed precies wat hij adviseerde en voelde onder me schuivende, kantelende, wegzinkende smalle stammen. Toch kwam ik verder, geholpen door de beide stokken die me steun gaven.

Ik denk zo een meter of dertig door het water gebaggerd te hebben toen dat snel begon te stijgen. Het kwam eerst tot mijn dijen. Toen tot mijn buik. Ik bleef staan en keek door mijn door straaltjes transpiratie verduisterde brilleglazen naar de man vóór me. Hij stond op een meter of vijf

afstand en er lag een sombere trek over zijn ernstige gezicht. Waarschijnlijk begon hij zich zorgen te maken over de man die aan zijn hoede was toevertrouwd.

Hij riep me iets toe dat ik niet verstond. Hij kwam terug en wees in het water waar ik moest lopen. Ik ging verder. Nóg dieper voelde ik de laatste restanten vaste substantie onder me wegzakken. Was het mijn gewicht dat daarvan de oorzaak was of liep ik toch niet geheel volgens plan? Ik weet het niet. Eén ding was zeker: het was een preciaire situatie.

Ik kwam uit de poel vandaan. Druipend van het water stond ik op de oever. Ik was verheugd, want dit moest het dieptepunt wel zijn geweest. Dat was het niet. Een kwartier later kwam een poel die dieper bleek. En opnieuw herhaalde zich het drama. Opnieuw waren daar wegzakkende, verdwijnende stammen en wederom stond ik tot aan mijn buik in het water.

Primus kwam terug zodra ik bleef staan. Ik stond te tasten met mijn voeten naar iets dat redelijk concreet was maar ik vond niets meer. Achter me naderde Samuel. En toen ik daar verloren en lichtelijk in wanhoop stond te voelen naar vaste grond, namen ze me samen tussen zich in. Ik sloeg de armen om hun schouders en zo droegen ze me niet óver het water maar dóór het water heen naar de andere kant van de poel.

Het was niet de laatste maal dat ik zo door mijn vrienden werd getransporteerd. De eerste maal irriteerde hun hulp me. De tweede keer liet ik hen begaan. De derde maal was ik hun bijzonder dankbaar voor hun bijstand.

Ik denk niet dat ik er zonder hun hulp was doorgekomen.

Ik ging iets begrijpen van het geheim van lopen in zo'n land. Ik was alleen, omdat ik met niemand kon spreken. Van de taal van mijn metgezellen verstond ik te weinig om een gesprek te kunnen voeren. Toch was ik niet eenzaam. Toch had ik die dag niet eenmaal het gevoel verlaten te zijn. Ik was daar met vrienden. En hoe langer de reis duurde, des te duidelijker werd het me dat het goede vrienden waren. Die slechts één zorg bleken te hebben: me veilig en onbeschadigd af te leveren in Kepi. Ik moet er niet aan denken dat ze er niet geweest waren. Opnieuw erkende ik de adviezen van Cappetti. Hij kende dit land, zijn onzichtbare wegen, zijn moerassen en zijn poelen te goed. Hij wist hoe ik zou reizen.

We zaten in de schemering tegenover elkaar en later bij het kleine vuur dat ze aanmaakten. Ze rookten en waren zachtjes met elkaar aan het praten. Het was alsof ik er niet bij was. En toch was ik niet alleen. En het bos maakte in geen enkel opzicht een beangstigende indruk op me.

Ik dacht vaak aan de woorden van Cappetti: 'Papoea zijn is een vak. . . ' Ja, het wás een vak. Hoe eindeloos moeilijk moest het zijn voed-

sel te bemachtigen in dit lege bos. Hoe was het mogelijk dat ze altijd van verre reeds een vogel, een koeskoes of een grote hagedis zagen? En roken ze waar de weg – die geen weg was – liep? Zagen ze de vaste plekken in de diepe poelen waarin ik ten onder dreigde te gaan?

Het lopen was zwaar en werd met het uur zwaarder. Totdat de moeilijkheden ineens, op een wonderlijke manier, minder zwaar werden. Ik denk dat ik toen een bepaalde grens was gepasseerd. Ik was in-gelopen. Ik was bezig iets van het vak te leren. Want ook lopen is een vak. Ik zag dat duidelijk aan Primus en Samuel, die geen enkel symptoom van vermoeidheid toonden. Ik zag het aan de dragers, die ondanks hun bepakking een genoeglijke wandeling door een comfortabel park leken te maken.

Het laatste stuk liep ik automatisch. Ik had het gevoel of ik al dagen had gelopen en er nooit een einde aan zou komen. Het bos dijde uit naarmate we er dieper in doordrongen. En altijd waren er poelen, altijd agas agas en altijd linta linta. Maar aldoor was daar het gevoel van veiligheid. En dat nóg betere gevoel: omringd te zijn door een paar vrienden.

Ze deden alles om de tocht redelijk te maken voor de man (het 'zonnekind' . . .) dat hun was toevertrouwd. Ze konden echter niet voorkomen dat mijn voeten opzwellen. Dat ik op tal van plaatsen was doorgelopen. Dat ik groene sterren van vermoeidheid in de verte zag komen aandrijven. En dat ik obsessies had te verwerken die uitsluitend bestonden uit glazen ijswater en gekoeld bier. Het bleek niet mogelijk déze obsessies uit de weg te gaan. Er was geen Primus die me daarbij kon helpen.

Tenslotte bereikten we Kepi. Ik was lichtelijk gebroken toen ik het huis van de politie-inspecteur binnenwankelde. Achter me aan kwamen de anderen. Ze hadden gewandeld! Ze waren vermoeid noch bezweet, hoewel de zon hoog aan de hemel stond. Ze bleven bij de deur staan, wachtend op hun loon. Tabak. Ze kregen die van de vrouw van Cappetti en zelfs meer dan gebruikelijk was. Naar mijn gevoel hadden ze een wagonlading verdiend. Ze hadden me thuisgebracht. Door alle moerasen en krekens en poelen heen. Door een land dat ik alléén had willen belopen. . .

Ik lag die avond vroeg op mijn veldbed, omdat ik dat ook weer vroeg moest verlaten. Een kleine motorboot van het Bestuur, de *Narcis*, zou bij het eerste daglicht van Kepi vertrekken. Het bootje zou me van Kepi naar Tanah Merah aan de Digoel brengen.

Het was nog nacht toen ik de wrakke steiger van Kepi opliep. De *Narcis* lag ergens beneden in de duisternis. Ik hoorde dat de drie Indonesiërs die de bemanning vormden bezig waren wat leven in de motor te krijgen. Dat leven leek maar traag op gang te willen komen.

De *Narcis* zocht het midden van de kali op en dat was het begin van een lange reis. We zouden eerst de Obaa afvaren tot aan de monding en

vervolgens over de Mappi-rivier tot de samenvloeiing met de Koearga. Daarna via de Koearga naar de Digoel, die we op het kruispunt Mappi-post zouden bereiken.

De reis zou vijf dagen duren en ik was voorbereid op de moeilijkste periode van mijn verblijf in Zuid-Nieuw-Guinea. Moeilijk, omdat de *Narcis* klein was. Zó klein dat van de drie Indonesiërs er telkens slechts twee tegelijk op het dek konden slapen. Het bankje achteruit dat ik had om op te zitten was zo groot, dat ik uitsluitend het linkerbeen over de rechterknie kon slaan, en het rechterbeen over de linkerknie. Meer expansie had ik niet.

Lopen kon je niet op de *Narcis*, omdat het vaartuigje daarvoor te klein was. Je kon alleen zitten. En wachten. En het uur beiden dat Tanah Merah in zicht zou komen. Over vijf dagen. Of langer als het met het tij tegenzat.

Ik had me voorzien van een aantal pocketboeken. Voorts had ik mijn eigen proviand meegenomen omdat op dit soort scheepjes ieder voor zichzelf moet zorgen. Het brood bleek de avond tevoren zo keihard dat ik uit de toko een aantal rollen biscuit had gehaald en een blik boter, terwijl flessen thee en koffie de dorst binnen redelijke grenzen moesten zien te houden.

Ik had me ingesteld op een lange reis. Na zes uur wist ik al dat het een kwelling zou worden. De letters van het boek waarin ik las begonnen te dansen. Het ijzeren dek onder me werd gloeiend heet. Het zonneschermpje dat over het achterschip was gespannen bleek meer uit gaten dan uit scherm te bestaan.

De Indonesiërs spraken niet. Steeds sliepen er twee, terwijl de derde zat te dromen achter het stuurwielletje dat hij met de tenen bediende. Het was eindeloos, kwellend en vervelend. En er waren pas zes uur van de ruim honderd om.

De rivier bleef zichzelf. Na iedere bocht kwam er weer een. Zo zou het blijven, bocht na bocht, tot Tanah Merah.

Ik nam de eerste rol biscuit en opende deze. De biscuit bleek niet geel maar grijs-bruin te zijn. Van de mieren. De rol herbergde er zeker een duizend. Hij ging overboord. En zo ging de tweede. En de derde. En zo gingen ze alle zes. De biscuit was oneetbaar.

Mijn stemming daalde. Ik stond op en voelde dat niet alleen mijn benen sliepen, maar ongeveer drie kwart van mijn gehele lichaam. En het was pas twaalf uur in de ochtend. Van de eerste dag.

En toen gebeurde het.

Ineens sprong Paulus, de schipper, op en tuurde met zijn kijker de Mappi-rivier af. Even later schreeuwde hij iets tegen de twee anderen. Ze sprongen ook op en keken eveneens gespannen in de verte.

Ik boog me over de reling van de *Narcis* in de richting die Paulus wees.

De rivier strekte zich uit tussen twee hoge wallen van groen en eindigde in een harde, door de verblindende zon glanzende streep. Er was niets bijzonders te zien.

Ik lette op de modderige oevers of zich daar soms grote boeaja's ophielden. Er was er niet één. Ik keek naar de hemel of daar wellicht bijzondere vogels vlogen. Hij was leeg en grijs van hitte. Er was niets te zien, noch op de rivier, noch erboven, noch op de oevers. En tóch waren de drie jongens nerveus en verkeerden ze zichtbaar in grote spanning.

Ineens viel het woord. Op hetzelfde ogenblik wist ik wat er aan de hand was: een 'Kepala aroes!'

Ik geloofde het niet. Ik had al eerder vernomen wat de kepala aroes was. Een dag na volle maan dringt er een springvloed door de delta aan de kust ver landinwaarts. De rivier, die zelf in tegengestelde richting stroomt, kan die vloed niet verwerken. En dan ontstaat wat de mensen van dit land kepala aroes noemen: de grote vloedgolf. Soms is dit een watermuur van vier meter hoog, soms minder. Hij is uiterst gevaarlijk voor elk vaartuig dat zich dan op de rivier bevindt. Verscheidene honderden kilometers dringt de vloed het land binnen. Hij raast ook de zijrivieren van de Digoel op, aler hij tenslotte doodloopt in duizenden zijstroompjes en kreeken van het land.

De kepala aroes was voor mij eerst alleen die witte, zilveren streep. Daarna hoorde ik hem: een dof, grommend geluid, als van een trein die nadert.

Ik zag de consternatie onder de drie Indonesiërs. Paulus liet de motor langzaam draaien en bracht de *Narcis* midstrooms. Afgezien van het feit dat we geen gelegenheid meer hadden haar naar de wal te varen, leek me dat ook op dit moment wel de gevaarlijkste plaats. Want op enkele honderden meters afstand kwam de vloedgolf met aanzwellend gegrom aanrazen. Het was of een rivier bóven de rivier ons naderde.

Ik zag de oevers verdwijnen. Ze werden bedolven door de tweede rivier. Ik zag het riet verzinken. Het water klom op tegen de oever.

Alle vier hielden we de adem in toen de kepala aroes ons besprong. Daar is geen ander, geen beter woord voor. Hij besprong de *Narcis* en wierp het scheepje omhoog. Een muur van twee, tweeënehalve meter hoogte die ons optilde. En daarna onder ons door schoot.

Maar er was niet één golf, er waren er meer. Ik telde achtereenvolgens vier, vijf, zes, zeven golven. En zevenmaal achter elkaar, met tussenpozen van een of twee seconden, werd de *Narcis* door de kepala aroes gegrepen, opgenomen en neergesmaakt.

Paulus hield het stuur in de magere, bruine handen geklemd om de *Narcis* met de kop op de stroom te houden. Zevenmaal was daar die golf en zevenmaal zette ik me schrap. Aldoor was daar het brullen van het water onder ons, naast ons en op de beide rivieroevers. Het deed denken aan een dier dat ons telkens opnieuw besprong. Een dier, aan de opper-

vlakte gekomen om alles te vernietigen wat zich daarop bevond.

Het ging voorbij. Brullend zette de kepala aroes zijn weg voort, van bocht tot bocht, honderden kilometers ver het land in. Je moest er niet aan denken dat er nu prauwen op de rivier zouden zijn. Ze leken me kansloos.

De motor werd weer op volle kracht gezet en de *Narcis* voer door, van binnen doorweekt. Ik wierp een blik op mijn barang. De koffers dreven. De boeken zouden onleesbaar zijn. Enkele flessen thee waren nog heel, andere gebroken. Het was een trieste ravage en het was nog maar pas de eerste ochtend van de eerste dag. Tanah Merah lag, naar mijn gevoel, aan de andere kant van de aardbol.

We voeren verder. Door een land van rivieren en moerassen, van opvliegende reigers en jaarvogels, van wegslippende krokodillen, en soms van kleine prauwen in de bochten van kali's. Een enkele maal riepen de inzittenden ons iets onverstaanbaars toe. Meestal staarden ze ons alleen sprakeloos, doodstil in hun boomstammen staand, na.

Het was werkelijk een kweiling. Er gebeurde niets. Alleen de zon brandde op het doorzengde dek van de *Narcis*. Verblindend licht spoot door de scheuren en gaten van het ellendige stukje tentzeil. Ik trachtte te lezen in de door het water van de kepala aroes doorweekte boeken. Ik probeerde te slapen, maar dat lukte me niet. Ik zat op de reling en voelde het brandend hete ijzer door mijn kaki broek heen.

Toen de zon eindelijk achter het bos wegdook en de schemering kwam, wist ik dat dit pas het begin van de ellende was geweest. Nóg was de eerste dag niet voorbij. We zouden doorvaren tot het geheel avond was en eerst dan voor anker gaan.

Toen greep echter de Fortuin in. Bij Badé, een kleine post aan de Digoel, lag een schip. Een kleine, haveloze coaster. In mijn ogen had ze echter iets van de *Willem Ruys* of de *Oranje*. Die coaster lag te wachten. Op mij. Haar kapitein had een radiob bericht ontvangen dat hij moest wachten tot ik Badé passeerde om me op te pikken. Hij moest ook naar Tanah Merah.

Er was een wolkbreuk toen ik van de *Narcis* op de *Carstensz* overging. Nooit voelde ik me gelukkiger, feestelijker dan tijdens die wolkbreuk bij het verlaten van de *Narcis*. Ik hoop haar nooit meer te zien. Te klein, te heet. En te weinig expansie voor menselijke linker- en rechterbenen!

III

Priesters tegen magiërs

Een week later stond ik aan het strand van Merauke. De avond viel. De zon was een kwartier geleden ondergegaan achter wolken die aan verguld kristal deden denken. Laag over het metalig glanzend water vlogen gehaast vluchten ooievaars en pelikanen. De wind kwam aan uit zee die leeg was tot aan de kim. Geen schip, geen zeil was te zien.

Lange strandwallen van opgewaaid zand. Achter en voor die wallen klapperpalmen, gebogen door de wrede, felle winden die vaak over deze zee en dit strand razen. Sommige waren ontdaan van hun blaren.

Terwijl ik daar liep gingen mijn gedachten drie eeuwen terug. Naar de dag dat Papoea's op dit strand aan de kim een enorme 'prauw' zagen verschijnen. Dat was de *Duyfken* onder de Nederlandse schipper Willem Jansz. van Bantam in Oost-Indië op weg naar het geheimzinnige, onbekende gebied aan de zuidkust van dit eiland.

Hij moet de eerste Nederlander zijn geweest die het land daar aanliep. Maar de historie geeft geen enkele bijzonderheid van dat eerste contact, hoewel er redenen zijn te veronderstellen dat Willem Jansz snel zijn zeilen hees en even snel het roer wendde. Bekend is namelijk dat elf van de dertig matrozen aan boord nooit de thuishaven terugzagen. Werden ze door de bewoners van de zuidkust vermoord? Er is geen journaal dat opheldering verschaft, omdat het verloren ging.

Lange tijd liet niemand zich daar meer zien. Er was niets dat de zeeman lokte tussen Frederik Hendrik Eiland en het vasteland dat men later Papoea noemde. Het was het land van de dood. Er werd vermoord. En het was in die wateren bovendien uitermate moeilijk navigeren. Te veel banken, te veel delta's. En een bijna altijd roerige, onbetrouwbare Arafoerazee.

De wind was in de namiddag opgestoken. Hij schoot telkens uit, onverwacht, verraderlijk haast, om dan weer te gaan liggen.

Ik liep voorbij de lage zandduinen. Achter de palmen stonden kleine gaba-gaba huisjes met lage bamboe-omheiningen eromheen, waarin de wind speelde als op een orgel. In deze huisjes woonden de mensen van dit land: de Marinds.

Ik liep er voorbij. Kawe-kawes, een soort groene spreeuwen, zaten

tegen elkaar te schelden in de klappers. Hier en daar rukte de wind nors aan de grauwe atapbedekking van de huisjes. Er moest niet zo heel veel gebeuren, leek me, om ze weg te sleuren. De palmen rondom de huisjes bogen door, soms zo diep dat de bleke bladnerven zichtbaar in het roze avondlicht blonken.

Een vrouw stond voor haar huis: ze maakte een vitale indruk zoals ze daar in dat donkere avondlicht stond afgetekend tegen de achtergrond van de kleine woning. Haar huid was bruin; het bruin van kastanjes. Ze droeg in de linkerhand een tros pisangs, in de rechter- een stuk rauwe sago. Een poëtisch beeld.

Dit zou het strand kunnen zijn dat de grens vormde van het gebied van een gelukkig volk. Er waren duizenden, tienduizenden klappers daar. Er was dus voedsel in overvloed. Was dit het paradijs dat een mens op Nieuw-Guinea zoekt?

Dichtbij ligt Merauke, omgeven door moerassen. In Merauke, en ver daarbuiten, in het kustgebied ongeveer begrensd door Straat Marianne en een punt halverwege Merauke en de grens van Australisch Nieuw-Guinea, woont het volk van de Marinds. Een volk dat zich kenmerkt door een uitgesproken erotische cultuur en geheel in de macht is van magiërs en demonen. Bepaald geen paradijs.

De Marinds werden voor het eerst wetenschappelijk benaderd en beschreven door figuren als Wirz en Van Baal, bekende etnologen, die de ziel van dit wonderlijke en barbaarse volk trachtten te doorgronden. Een volk, nog niet zo lang geleden uitsluitend bestaande uit koppennellers, beheerst door uiterst primitieve religieuze instellingen, die weer aanleiding gaven tot even indrukwekkende als barbaarse rituelen. Rituelen die hun hoogtepunt vonden in onbeschrijflijke excessen op het seksuele vlak. Er is waarschijnlijk geen ander gebied in heel Nieuw-Guinea waar de erotiek een dermate bepalende rol in het gemeenschapsleven speelde als in het woongebied van de Marinds.

In 1904 werd Merauke gesticht. Enkele jaren daarvoor was de missie al in dit gebied verschenen, die echter niet kon voorkomen dat door de Marinds, wier aantal toen op vijftienduizend werd geschat en Kaja-Kaja's werden genoemd, enorme sneltochten werden georganiseerd die zich uitstrekten tot ver in het Australische gedeelte van Nieuw-Guinea.

Deze activiteiten werden allermindst door de burens op prijs gesteld en men eiste van Nederland dat dit ingreep. Dat gebeurde. Dit ingrijpen had tot gevolg dat de groots opgezette, maanden van tevoren reeds georganiseerde sneltochten op stammen aan de rivier de Fly eindigden.

Wie enig idee wil krijgen van hetgeen Nederlandse missionarissen aantreffen in het land van de Marinds – in de jaren vijftig een halve eeuw geleden – moet trachten de rapporten te lezen die door de eerste missionarissen werden opgesteld. Voor zover ze tenminste in de gelegenheid waren hun administratieve plichten na te komen!

Er is bijzonder weinig fantasie voor nodig om in te zien dat deze eerste priesters de hel op aarde beleefden. Ze vonden een volk dat machtige feesten organiseerde. Dansen, bizar en imposant, die dagen en nachten duurden. Nachten, waarin duivels en demonen zich manifesteerden. Heel het land dreunde die dagen en nachten van de trommen van de Marinds. En het geurde van bloed van hen die als slachtoffers van een verbijsterend wilde adat waren gevallen.

Een bijna dierlijk levend volk. Maar merkwaardigerwijs tegelijk ook een gezond en vitaal volk dat intens van het leven genoot en zonder zorg zich in zijn feesten uitleefde. Waarom zou het zich ook zorgen maken? Achter de opgewaaide strandwallen stonden de duizenden klappers. Er waren wouden vol sagopalmen. Het achterland, bestaande uit een savannegebied, bezat vlees in overvloed: varkens, kangoeroes en andere buideldieren. De zee was vol vis.

Er heerste overvloed in het land van de Marinds. Was juist dit misschien de oorzaak, of een van de oorzaken, dat dit volk afgleed naar een totale zedelijke verwildering? Was juist de naar maatstaven van Nieuw-Guinea overvloedige vruchtbaarheid een vloek voor de Marinds? Leidde juist deze vruchtbaarheid tot de aanbidding, de verheerlijking van die zelfde vruchtbaarheid? Was deze vruchtbaarheid in hun ogen het hoogst bereikbare op aarde?

Het is mogelijk, omdat in het land van de Marinds de vruchtbaarheids-cultus de kern van het bestaan was. Dezelfde cultus, die hen later bijna volledig vernietigde en van de aarde wegvaagde. Toen er van het volk van de Marinds niets meer was overgebleven dan een verziekt restant. Toen er bijna geen kinderen meer werden geboren en men ze moest roven om de stam tenminste nog gedeeltelijk te kunnen handhaven. Toen de Marinds het tragische voorbeeld waren van een tot ondergang gedoemd volk. Waar eens de vruchtbaarheid glorieus aanbeden was, daar was later geen spoor van vruchtbaarheid meer overgebleven. Waar eens een stam van vijftienduizend mensen leefde waren er niet meer dan vijfduizend over. En ook voor die vijfduizend mensen had de klok geluid. Ze waren vijfduizend gedoemden.

De missie, en later het Bestuur, grepen in, maar het dreigde al te laat te zijn. Te meer omdat de Marinds niet inzagen wat de oorzaak van hun vernietiging vormde. Ze zeiden: 'Zie, we hebben blijkbaar niet goed geleefd en dus nemen onze goden wraak. Die wraak kunnen we alleen afwenden als we nóg intenser onze rituelen uitleven.'

Het gevolg was dat het ziekteproces (venerisch granuloom) nog wijder om zich heen greep. En de Marinds zeiden: 'Nog steeds zijn de goden tegen ons, laat ons dus intenser onze rituelen uitvoeren.'

Was de stam werkelijk door zijn goden vervloekt? Er kwam een dag dat de wereld de paradijsvogel ontdekte. Parijs bestelde paradijsvogels, die

waren te vinden in Zuid-Nieuw-Guinea. Het schuim van de archipel trok erheen. Een deel van dat schuim had contact met de vrouwen van de Marinds. Tal van paradijsvogeljagers waren besmet met venerische ziekten. Er is, wederom, slechts weinig verbeeldingskracht nodig om in te zien wat het gevolg was van dit contact met Marind-vrouwen, die zich tijdens de rituelen tot promiscuïteit leenden, en gedurende welke rituelen het jus primae noctis de gewoonste zaak ter wereld was.

Toen namen de goden van de Marinds wraak. Het venerisch granuloom sloeg als een golf over de gehele stam heen. Er waren nog andere blijken van de toorn van de goden: in 1918 heerste de Spaanse griep ook hier en nam opnieuw een deel van de reeds gedecimeerde stam weg, terwijl in 1938 tenslotte een influenza-aanval het restant Marinds teisterde.

Minder dan vijfduizend Marinds waren overgebleven van een eenmaal trots volk. Volledige ondergang bedreigde het in een paradijs van vis en klappers, vlees en sago.

Jaar in, jaar uit had de missie gepoogd een dam te slaan tegen de golf van vernietiging. Wat daar, aan de stranden van Merauke en ver het binnenland in, door priesters is geleden en gestreden is een epos van moed en zelfopoffering.

Twee namen zullen voorgoed deze bittere, hopeloos schijnende strijd blijven symboliseren: Petrus Vertenten en Johannes van der Kooy. Vertenten, genaamd de redder der Kaja-Kaja's, die als 'Toean Petloes' vijftien jaar lang vocht tegen de heksenmeesters en demonen van de Marinds. Die als eerste trachtte de demonen te bestrijden vanuit zijn post in Okaba, vijftientig kilometer westelijk van Merauke. Deze Vlaming, priester van het Heilig Hart, werkte al die jaren in het vagevuur. We laten hieronder enkele persoonlijke aantekeningen van Petrus Vertenten uit die tijd volgen.

'In oktober 1910 trokken veertien dorpen rondom Okaba samen op een reuzensneltocht naar het binnenland. Men schatte het aantal sok-anim (mensen-met-het-bamboemes) op vijfduizend. In het grootste geheim was de expeditie voorbereid, maar tenslotte kon een zo omvangrijke onderneming niet verborgen blijven. Een stoombootje politieszoldaten voer de Boelaka op om de snellers in het binnenland op te vangen of te verrassen. Zodra de vijfduizend dapperen er lucht van kregen keerden ze in groepjes terug naar de kust.

Daar er geen straffen vielen, waagde Sangasee reeds in april 1911 een nieuwe kans en het keerde terug met dertig koppen en evenveel geroofde kinderen. Doev-Mirah en de andere kustdorpen volgden spoedig dit voorbeeld.

Machteloos stonden de missionarissen tegenover deze georganiseerde moordpartijen. Om hun ontstemming te tonen bleven ze een tijd uit de

dorpen weg, een scherpe afkeuring die de Kaja-Kaja's sterk aangreep. Ze beloofden nooit meer op sneltocht te gaan. Ze deden het tóch . . .'

'In het algemeen doodt en eet men alleen mensen van een vreemde stam. Dit jaar nog wilde een van de Digoel-jagers alleen naar huis. Hij werd gedood en opgegeten. Sluipmoord geldt hier niet als laag; het heet slim. Mensenvlees is een lekkernij en een gewild ruilartikel. Een heel been met dij heeft de waarde van een ijzeren bijl. Men kan stukken mensenvlees kopen met honde- en varkenstanden en vooral met de geliefde porseleinschelpjes. Op de wegen graven ze mensenkuiten met scherpe pieken en punten. Op de bospaden steken ze vlijmscherpe bamboes en pijlen, opdat een onwillekeurige roep of beweging hen zal waarschuwen voor een naderende vijand. Steeds zijn ze gewapend, harnassen en schilden staan klaar voor het gevecht.'

Aldus twee citaten uit de aantekeningen van Petrus Vertenten, die enig licht werpen op het leven en bedrijf van de Marinds aan de zuidkust. Dat alles wist ik toen ik die avond aan het strand bij Merauke stond, starend naar de lege zee en de stille, eenzame huisjes tussen de palmen. Ik wist dat ik op een plaats stond waar kort geleden nog de hel haar poorten had geopend. Daarna waren ze, dank zij de missie, gesloten.

Voorgoed?

Ik zou het in de daaropvolgende dagen vernemen. De grote strijd met de duivels en tovenaars leek gestreden. Hij was gewonnen door de priesters van het Heilig Hart, geholpen door bestuursambtenaren. Het sterven van de stam had een einde genomen, dank zij de missie, dank zij het Bestuur, dank zij de moderne medische wetenschap. Er werden weer kinderen geboren en er waren geen rituelen meer. De kracht van goden en heksenmeesters leek voorgoed gebroken.

Alleen, er leefde in het land van de Marinds geen gelukkig volk meer. Ondanks de wouden van klappers, ondanks de sagobossen. Ondanks de vis in de zee en het wild in de moerassen.

Waarom treurde de stam? Dat vroeg ik me die avond af op het strand van Merauke.

De hoofdweg in Merauke deed me denken aan de weg van Priok naar Djakarta. Merauke heeft iets van een plaats in het voormalige Nederlands-Indië: door de nette huisjes van de inheemsen aan beide zijden van de weg, door de sloom voortstappende buffels, door de kleine, zwarte paarden en door de toko's waarin Chinezen, ongeacht de conjunctuur, goede en vaak zeer goede zaken doen.

Ergens aan die weg staat een wit, uit hout opgetrokken huis, zijnde het bescheiden, wel zeer sobere 'paleis' van de bisschop van Merauke, monseigneur Tillemans.

In de Asmat had ik met hem gereisd. Toen was hij een bisschop in kaki.

Die avond ontving hij me in de witte toga met paarse sjerp. Toen had hij meer van een bisschop dan in de Catalina of op de modderige oevers van Agats, Ajam of Jipajer.

Een avond lang spraken we in dat huis, waaruit ondanks de wijdopen ramen de warmte niet werd verdreven. Dit huis heeft geen airconditioning. Het bier dat we dronken was enigszins gekoeld in een bus met stukjes ijs. Er was geen ijskast in het 'paleis'. Men moet zich de woning van een bisschop in Nieuw-Guinea vooral niet te comfortabel voorstellen. Ik denk echter niet dat monseigneur Tillemans comfort en luxe erg mist. Een leven lang deed hij het zonder. Een leven, gewijd aan Nieuw-Guinea.

Monseigneur Tillemans werd in 1902 in Grave, Noord-Brabant, geboren. Hij werd priester en begon in 1929 zijn missiewerk in de Mimika, Zuid-Nieuw-Guinea. Hij bleef daar, zij het niet zonder onderbreking. Toen in 1938 de Wisselmeren ontdekt werden lag dáár een deel van zijn werk. In die dagen *liep* pastoor Tillemans van de kust naar de Wisselmeren. Wie iets van het land kent weet welk een indrukwekkende prestatie dit is.

In 1943 waren het de Jappen die hem verdreven. Van dat jaar tot 1946 werkte hij onder de Moejoe's aan de grens van Australisch Nieuw-Guinea, om vervolgens weer in de Mimika te worden geplaatst. Hij bleef er tot september 1947, waarna hij tot januari 1949 naar Holland ging. Teruggekeerd betrok hij opnieuw de post aan de Wisselmeren tot mei 1950. Nog eenmaal werd hij overgeplaatst naar de Mimika. Tot een telegram hem zijn benoeming tot apostolisch vicaris meldde. Standplaats Merauke.

In zijn tijd als pastoor liep Tillemans viermaal per jaar van de Wisselmeren naar Oeta. Hij deed dit in drie dagen roeien en zestien dagen lopen. Dat wil zeggen: de eerste tijd. Want hij leerde hoe je daar lopen moest, en de zestien dagen werden er al spoedig elf, toen acht en tenslotte zes. Hij maakte de tochten door het uiterst zware bergland met zestig tot tachtig dragers. Iedere keer besloot hij dat het de laatste maal was geweest. Maar na die laatste keer was er altijd weer een morgen dat de hemel blauw en lokkend boven de sneeuwtoppen van het Centraal Gebergte stond. Hij wist dat hij opnieuw zou gaan. En hij ging.

Die avond vertelde monseigneur Tillemans me van zijn werk in dit land. Ook van zijn werk als bisschop. Tijdens zijn verhalen ontdekte ik iets merkwaardigs: zijn heimwee naar de tijd dat hij pastoor was. Zijn heimwee naar de kampongs, die *hij* als eerste bereikte, waar *hij* als eerste contacten legde. Waar men op hem wachtte als hij er een tijd niet was geweest.

Het was dezelfde avond dat hij me een verhaal uit zijn tijd als pastoor bevestigde. Ik had er al eerder over gehoord, maar had het niet willen

geloven. Het verhaal van de vuurvogel die berichten overbrengt.

Een wonderlijk verhaal. Van een zwarte vogel met een rode snavel. Men hoort hem roepen maar ziet hem zelden. De mensen van het land noemen hem: kimeritjà. Dat is 'van de wind'. Hij roept op een heel bijzondere manier. Wie het nooit eerder hoorde, vraagt direct: 'Wat is dat?' De bewoners van het land zeggen dan: 'Oh, dat is de vogel.'

In 1935 reisde pastoor Tillemans door zijn district, samen met een functionaris van de in Nieuw-Guinea gevestigde oliemaatschappij NNGPM. Ze voeren op de Bloemenrivier door de Asmat. Draggers uit de Mimika voeren met hen mee. De afspraak was gemaakt dat men op een bepaalde tijd op een bepaalde rivier zou zijn om de draggers weer af te geven. Daarvoor zouden prauwen aanwezig zijn. Door een samenloop van omstandigheden werden echter drie tot vier dagen op het traject gewonnen. Men wilde toen wel van de draggers af, maar was dat mogelijk? De pastoor wist een middel.

Die avond, toen de zon onderging en hij de vogel hoorde roepen, nam pastoor Tillemans een stuk smeulend hout uit het vuur. Hij ging met het gezicht in de richting staan waarheen hij het bericht over de draggers, die afgehaald zouden kunnen worden, moest verzenden. Daarop riep hij, in de taal van de Mimikanen, zijn bericht. Tegelijk wierp hij het smeulende hout weg, eveneens in de richting van het doel. En dat was alles.

Maar de volgende dag wáren de prauwen er. Onverwacht, bij een bocht van een kali. De andere Europeaan geloofde zijn ogen niet. Toen hij met de mannen in de prauwen sprak zeiden ze enkel: 'We hebben toch de vogel gehoord?' (Akwere ijeni ajra?)

In 1942 overkwam pastoor Tillemans iets dergelijks. Het was in de tijd dat elk ogenblik de komst van de Jappen kon worden verwacht. Hij zat op een zondagmiddag in zijn houten huisje. Het was drie uur. En ineens, totaal onverwacht, was daar het bekende schetteren van de berichtenvogel. Het was een mededeling en Tillemans wist dat het slechts één soort bericht kon zijn. Hij gaf zijn mensen opdracht alles in te pakken.

Om half zes die avond kwam een schip. Nee. . . niet met Jappen. Men had het schip gestuurd om Tillemans te waarschuwen dat hij terstond moest evacueren. De Jappen zouden spoedig komen.

Hij wist het al. Van de berichtenvogel.

In de jaren 1931 en 1932, toen Tillemans door het bergland reisde, had hij meer dan eens contact met de berichtenvogel. Als hij zijn woonplaats naderde en het was een dag vroeger dan afgesproken, nam hij een stuk smeulend hout en wierp het in de richting van zijn woonplaats. En hij sprak het bericht uit. Als hij aankwam stond de koffie bij zijn goeroe klaar. Die wist het al. De vogel had het toch verteld?

Ik vroeg monseigneur Tillemans of ik zo'n wonderlijke vogel kon zien. Hij glimlachte en zei: 'Ik vrees dat hij na de oorlog in de war is geraakt. Hij roept nog wel, maar de berichten komen niet meer over. Tenminste,

mijn berichten niet meer. Wel die van de Papoea's. Een wonderlijke zaak, die ik niet kan verklaren. Maar het is nog net als vroeger: je hoort hem wel, doch je ziet hem niet. De meeste wetenschapsmensen die ik ontmoet halen er de schouders over op. Dat zou ik in hun plaats waarschijnlijk ook doen. Toch heb ik het te vaak zelf meegemaakt.'

Ik vroeg hem wat de reden was van het pessimisme, de apathie van de Marinds. Ik kreeg niet direct een antwoord. De man in de witte toga keek me lang aan. Toen zuchtte hij, schonk me een nieuw glas bier in en zei: 'Dat heeft niet één reden. Er zijn er vele. Het is jammer de verslapping te zien bij een in wezen zo sterk, trots en zelfbewust volk als de Marinds. Het grijpt een mens aan als hij ziet hoe ze verworden tot verslaafde wafdrinkers. Hoe ze hun tuinen verwaarlozen en nauwelijks belangstelling aan de dag leggen voor kansen op een beter bestaan.'

'Waar ligt de schuld?'

Opnieuw stilte. En dan: 'Niet alleen bij hen, ook bij ons, de missie. Ik vrees dat het systeem dat we jarenlang toepasten om hen geestelijk tot de onzen te maken niet gedeugd heeft. Het is niet plezierig zo iets te moeten vaststellen, maar het heeft geen zin de waarheid te ontkennen. We dachten een goed systeem te volgen; we bleken voort te bouwen op een illusie, een fictie.

De Marinds werden gedoopt, ieder jaar opnieuw, en er was dus reden aan te nemen dat het geloof bezig was zich te verankeren in de harten van hen die eenmaal woeste, barbaarse Kaja-Kaja's waren. We zeiden: Zie, het werk van Vertenten en Van der Kooy draagt rijke vruchten.

Ja, dat dachten we. Maar we maakten een fatale vergissing door zo te denken. Nog geen twee jaar geleden werd hier, bij Merauke, het halve eeuwfeest van de missie gevierd. Het was een groot feest, omdat er reden tot dankbaarheid was. Een halve eeuw arbeid op een harde akker Gods lag achter ons. Ook dat feest was een vergissing.'

'Waarom, monseigneur?'

'Omdat we sinds kort weten dat we gefaald hebben. We strenden een halve eeuw lang tegen tovenaars en duivelaanbidders en dachten hen verslagen te hebben. We vergisten ons. Ze werden nooit verslagen. Ze traden alleen terug uit het licht. In de duisternis gingen ze voort en ze behielden hun greep op de mannen, vrouwen en kinderen in de kampongs. Ze werkten uitsluitend in het verborgene. Niemand van ons zag hun werk of hoorde er ooit van, maar de rituelen gingen in het geheim door. De macht van de tovenaars was niet gebroken. Die bestond nog volledig en was groter dan de macht van kerk en bestuur samen.

Dat is het treurspel van de Marinds. Ze willen wel loskomen van de tovenaars, maar ze kunnen het niet. De greep van de magie op hen is onweerstaanbaar. Ze geloven meer in hun demonen dan in ons. En ze vrezden hen nog meer.

Er zijn fouten gemaakt. We dwongen de Marinds in gezinswoningen te

leven. We lieten hen die bouwen in mooie, nieuwe kampongs, maar vergaten dat niet alle kampongs dicht genoeg bij de sago- en klappertuinen lagen. De afstanden waren soms zo groot, dat de Marinds weigerden erheen te gaan, hoe rijk en overvloedig de tuinen ook zijn. Soms denkt men dat er werkelijk een vloek ligt over dit volk, dat reeds eerder bijna ten onder ging en dat nu opnieuw zijn geestelijke weerstand dreigt te verliezen.'

'Is er hoop het te redden?'

De bisschop ging rechtop zitten en keek me aan. 'Ja,' zei hij, 'er is hoop. We zullen alles doen, met hulp van het Bestuur, om wat verloren ging terug te winnen. Er wordt een ander systeem toegepast. Andere methoden worden gevolgd in de plaats van de oude, die zinloos gebleken zijn. Een van onze beste mensen is ingezet om de Marinds weer te activeren, hen in te schakelen in het normale leven, hun belangstelling te wekken voor het eigen bestaan en vooral: hen te doen breken – en ditmaal voorgoed – met de oude rituelen en hen te verlossen van de angst voor de demonen.'

'Is het mogelijk deze man te ontmoeten?'

'Ja, hij is hier dichtbij. Zijn pastorie staat in Wendoe, op minder dan twee uur afstand van Merauke. Zijn naam is Verschueren.'

'De man die samen met Meuwese de Koningin Juliana Rivier ontdekte?'

'Dezelfde. Niemand van onze missie kan u beter dan hij over het Marind-drama inlichten.'

18

Ik heb Verschueren tijdens mijn verblijf aan de zuidkust driemaal ontmoet. Eenmaal in zijn huis, de pastorie van Wendoe. Een oud huis, geteisterd door de stormen die regelmatig over het strand van Merauke razen, in de schaduw van gebogen, kromgewaaide klapperpalmen. Een bouwvallig huis midden in een donkergroene wereld. Met vlakbij, op enkele tientallen meters afstand, de schuimende branding, olopend tegen de lage zandduintjes op het strand.

Ergens schreeuwde, onzichtbaar, een kakatoua – een kaketoe. Een petromax stond te stinken op de kale, houten tafel. Een paar schrale kampongkippen liepen voor het huis naar voedsel te zoeken. Daarbinnen was het schemerig, hoewel het nog volop dag was. Aan de houten wanden hingen attributen die afkomstig moesten zijn van rituelen, die de in dit huis wonende man had meegemaakt. Er hing ook een Christusbeeld. Op de tafel lagen wat halfverdroogde vruchten, een bijbel en oude,

verkleurde tijdschriften. Ze moesten vaak gelezen zijn.

Verschuieren stond, toen hij me ontving, in de deuropening van zijn huis. Een man van tegen de vijftig. Een door zon en wind gebruide man in een korte kaki broek. De broek was oud en aan de onderkant gerafeld. Hij droeg aan één voet een versleten tennisschoen. De andere was ongeschoeid. Zijn shirt hing bij de hals wijd open en liet een groot deel van de borst zien. Die was donkerbruin, bijna zwart en vol kroezig haar.

Op hetzelfde ogenblik wist ik dat deze man een levend stuk Nieuw-Guinea was. De man die me welkom heette was gehard in het gevecht met dit land. Zijn huid was als de schors van een oude boom waarlangs de bliksem is afgeschampt. Van een boom, die jarenlang regen, wind en hitte van het land had ondergaan.

Ik keek naar zijn benen. Die waren één stuk pees en spier. Er leek geen druppel bloed in te zitten. Ze deden me denken aan de poten van een kasuaris. Net zo bestond tegen het steen van het gebergte en de modder van de moerassen die dit land bedekken. De taaiste, sterkste benen die ik ooit had gezien. Ze moesten ongelooflijk sterk zijn om de man aan wie ze behoorden overal heen te kunnen brengen. Zijn armen hadden iets van gelooid, oud leer. Ingebrand door de zon.

Er kwam een windstoot die de haren van de man die voor me stond recht overeind woei. Het leek of de wind dwars door hem heen ging. Zijn ogen waren die van een jongen: ze behoorden niet bij zijn leeftijd. Hij moest intens leven.

Hij nam me mee naar binnen en gaf me een paar vruchten. Daarna sigaretten. Hij rookte zelf veel. Ik merkte het aan zijn bruine vingers. Terwijl hij bezig was de koffiebus te zoeken dacht ik aan de woorden die ik eens, niet zo lang geleden, had gelezen en die door deze man ooit waren neergeschreven: 'Het is fout te menen dat alleen beschaafde mensen uit het paradijs zijn gezet, en de onbeschaafden nog altijd de voordelen en het geluk van de zorgeloze staat genieten.'

Hij kende de beschaafden, maar nog veel beter de onbeschaafden onder wie hij werkte.

Ik had verhalen over hem gehoord, verhalen van wekenlange tochten door onbekend Nieuw-Guinea. Alleen met God, die hij altijd bij zich geweten moet hebben, omdat het moeilijk is zonder God door zo'n land te trekken.

Er bestaat een misvatting die wil dat missionarissen nooit eenzaam zijn. Ze zijn het wel. Natuurlijk zijn ze soms eenzaam. Natuurlijk zijn er periodes van desillusie en teleurstelling. En van wanhoop. Zeker in een land als Nieuw-Guinea, waar iedere zendeling en missionaris zich elke dag opnieuw moet pantseren tegen wanhoop en teleurstelling. Ik denk dat Jan Verschuieren extra zwaar gepantserd was. Hij verbleef daar bijna vijftienvingtig jaar en wist wat hij te verwachten had. Hij was een van de grootste 'lopers' van dit eiland en ik begon daarover.

Hij bleef staan, de koffiebus in een hand, en vroeg: 'Voelt u er iets voor met me op tournee te gaan?'

Ik schrok. 'Nee,' zei ik, 'liever niet.'

Hij lachte. 'Waarom niet?'

Ik aarzelde. 'Uw benen staan me niet aan.' Ik had een vaag vermoeden dat dit soort benen iemand met aanzienlijk minder loopervaring in de kortst mogelijke tijd konden vermoorden. Daarom weigerde ik.

Hij ontkende er een speciaal systeem van lopen op na te houden. Dat hij zoveel en zo snel liep had als enige oorzaak dat hij altijd een enorm gebied had gehad dat hij belopen moest. Hij móést dus wel snel lopen. Hij was verplicht overal te zijn, en er vaak te zijn.

Met dragers, Papoea's, kon hij het op deze reizen doorgaans slecht vinden. Ze liepen hem te langzaam. Ze gingen hem trouwens ook zelf uit de weg. Hij liep hun te vlug. En zijn rustpauzen waren hun te kort en te schaars. Dat was niet erg. Hij liep bij voorkeur alleen, omdat je dan het snelst vooruitkwam.

Op drieënzeventig kilometer afstand van Merauke ligt een kampong. In de natte tijd loopt hij de afstand in twee dagen. In de droge tijd in één dag.

Hij was een keer in Bosset, een dorp in het gebied van de Boven-Fly, in het Australische gedeelte van Nieuw-Guinea, waar hij een bericht door kreeg dat hem verplichtte in de kortst mogelijke tijd naar Moeting, de belangrijkste nederzetting over de grens op Nederlands gebied, te komen. Hij begon te lopen en liep tweënvijftig kilometer aan één stuk. Zonder te rusten. Hij bereikte Boepoel en bleef er twee uur om wat op verhaal te komen. Toen liep hij verder naar Moeting. Hij was die morgen om zes uur vertrokken en kwam om één uur 's nachts in Moeting aan. Hij had er zevenennegentig kilometer op zitten.

'Het was natuurlijk stom van me zo'n stunt uit te halen,' zei hij. 'Ik kreeg dan ook m'n straf. Een zware malaria-aanval. Nee, zulke grappen haal je in Nieuw-Guinea niet ongestraft uit. Trouwens, ik zou het nu niet meer kunnen. Je moet er jonger voor zijn.'

We zaten te roken en te drinken en onafgebroken hield ik mijn ogen gericht op de man die tegenover me aan de tafel zat. Hij boeide me mateeloos, zoals hij daar zat. Vuil, een beetje verwaarloosd en met een baard van een week. Ik vroeg me af wanneer hij voor het laatst een normaal middagmaal had gehad. Hij was mager. Er zat geen gram overtollig vlees op dat lichaam. Toch maakte hij niet de indruk van een asceet. Hij was in ieder opzicht mannelijk. Hij was, ik kan het niet duidelijker zeggen, een stuk levend Nieuw-Guinea.

Hij vertelde me iets van zijn werk, gedurende een kwart eeuw in Zuid-Nieuw-Guinea verricht. Ik wist daar al het nodige van en het was me bekend dat er nauwelijks in dat land een ander was, die onder zulke vreemde omstandigheden zoveel huiveringwekkende, sinistere en vaak

onverklaarbare dingen had gezien als deze man. Omdat hij niet alleen het land inging, maar zich ook in de mensen die hij ontmoette verdiepte. Omdat hij wist dat hij in die mensen moest komen om iets van hun adat te begrijpen. Soms was deze interessant, zeker voor iemand als Verschueren die in feite etnoloog was. Soms verschrikkelijk en dacht hij recht in de hel te kijken.

Ik geloof niet dat veel mensen op Nieuw-Guinea méér van 'the devil's own country' af weten dan Verschueren, samen met Meuwese, en vroeger Vertenten en Van der Kooy. Samen met God reisde hij door het land van de Marinds. Ook nadat de missie had ontdekt dat de stam doorging met de oude rituelen, die men reeds lang vergeten en afgeschafte dacht. Ze wáren niet vergeten. In het verborgene, in de donkere wouden van het binnenland, werden de bizarre initiatiefeesten, de perverse en seksueel onbeschrijflijke orgiën gevierd. Men ontdekte dit nauwelijks twee jaar voor ik dit gesprek met Verschueren voerde. Deze ontdekking hield in dat het werk van de missie had gefaald.

Verschueren kreeg opdracht een onderzoek in het binnenland in te stellen. Hij ging erheen en was getuige van rituelen. Niet van alle, slechts een deel ervan. Dat deel was echter voldoende. Omdat het door hem aanschouwde niets menselijks meer had. Hij was de eerste blanke die ze zag. Een schokkende ervaring.

Hij was getuige van rituelen die geen buitenstaander vóór hem ooit had aanschouwd. Hij zag in dat donkere, mysterieuze binnenland het ezam-ritueel, het imo-ritueel en het majo-ritueel. Het een zag hij volledig, het ander gedeeltelijk, maar wát hij zag was barbaars. Het was de oertijd in zijn meest afschrikwekkende vorm. Het was de vóór-wereld, waarvan men had aangenomen dat deze reeds jaren geleden was geliquideerd. Maar hij bestond.

Verschueren verbleef tussen deze mensen, en tussen de inspirators, de 'regisseurs' van deze rituelen. De laatsten moest hij in de eerste plaats bestrijden. Hen moest hij uitschakelen, wilde hij vat op de ziel van dit gedoemde volk krijgen.

Hij begon eraan, wetend dat wat hij deed levensgevaarlijk was. Hij speelde met zijn leven toen ze wisten wat hij wist. Omdat wat hij wist niet geweten mag worden door een niet-ingewijde. Hij was een verboden wereld binnengestapt. Wat hij deed was het werk van een wetenschapper én een priester. Dat hij het kón volbrengen was te danken aan zijn godsvertrouwen, zijn fysieke uithoudingsvermogen, zijn kennis van land en volk en aan het feit dat hij een goed psycholoog was.

Over hetgeen hij zag en beleefde vertelde hij me. Het was niet het verhaal van een avonturier. Het was wel een verslag van zijn ervaringen. Een aangrijpend verslag. Mededelingen uit het Verboden Rijk van de Marinds.

Het ezam-ritueel beoogt, zoals de meeste andere rituelen, het bevorderen van de vruchtbaarheid en gezondheid van de stam. Een ritueel met als climax de coïtus door vrijwel de gehele stam. De deelnemers eraan geloven dat de vrouwen na deelneming aan het ritueel meer kinderen zullen krijgen. Ziekten zullen worden geweerd. De dood zal de kampong niet bezoeken. En men behoeft voor het gewas geen droogte te vrezen.

Een ezam is een langwerpige stuk palmhout in de vorm van een lange vis dat, als het snel wordt rondgezwaid, een zoemend, vibrerend geluid voortbrengt. Men noemt het ook bromhout. Er worden drie soorten ezams onderscheiden. De mannelijke bezit een zware 'stem'. De oezom is smaller, veroorzaakt daardoor een zwakkere toon, en geldt als 'vrouw' van de ezam. En dan is er ook nog een kinder-ezam.

De ezams worden door hun bezitters verborgen. Niemand mag ze zien. Indien een onbevoegde er een blik op werpt moet hij sterven. De ezams vormen, met de geheime trommen (nakokpang), de voornaamste attributen van de plechtigheid die aan het initiatieritueel van de jongemannen (tussen achttien en twintig jaar) voorafgaat.

De jongens, die zich in het mannenhuis langdurig hebben voorbereid op hun toekomstige status van man, krijgen te horen dat het niet lang meer zal duren eer ze de Babe zullen zien. Hun wordt gesuggereerd dat het zien van Babe een groot geheim is. Wie er met anderen over spreekt zal terstond door hem getroffen worden. Babe zal hem slaan en schoppen gedurende de ontmoeting, maar dit is de prijs die hij moet betalen om man te worden.

Nadat de jongens op deze en vele andere manieren wat angst en vrees betreft voldoende op temperatuur zijn gebracht, worden ze gedwongen tussen een rij van reeds eerder ingewijden te lopen. Onder doodse stilte en zeer langzaam. Alles is op maximaal effect berekend.

Aan het eind van de rij bevindt zich een oude man die hun zijn bromhout toont. Van hem vernemen de jongens de geheimen van het ezam-ritueel. Ze leren de ezam zwaaien en elk ander gebruik ervan. Dat alles gaat gepaard met een even indrukwekkend als gecompliceerd gezang, dat zich kenmerkt door een verschillend motief voor ieder uur van de dag en de nacht.

Daarna vindt pas het eigenlijke ezam-ritueel plaats. In een soort feestloods, door een ondoorzichtig scherm van kiapperblaren in tweeën gescheiden, staan de ingewijden aan de ene, de nog in te wijden jongemannen aan de andere kant van het scherm. Op schragen rust in de lengterichting een lange stam, die dwars door de schutting loopt en eindigt in de vrouwenafdeling van het feestgebouw. Er branden drie vuren in het mannengedeelte. Het vuur in het midden is het heilige vuur ter ere van Babe dat permanent blijft branden.

Iedere man houdt zijn eigen ezam voor zich uit, met de punt op de stam. Het is ten strengste verboden tijdens het ritueel te lachen, te fluiten

of enig ander geluid te maken. Er wordt zo zacht mogelijk gesproken, eerder gefluisterd. Eén ezam hangt steeds aan de lange stam. Hij is het eigendom van de organisator van het ritueel, vormt het middelpunt daarvan en wordt vereerd. In de schemering van het gebouw wordt op bamboetrommen geslagen, het goemi-gezang zet in en de ezam wordt gezwaaid.

De jongemannen die het ceremonieel voor het eerst beleven worden door de anderen geslagen en gestompt. De vrouwen, die in de andere afdeling in de grootste spanning meeluisteren maar niets te zien krijgen, wordt gezegd dat Babe bezig is de jongens te slaan. De vrouwen stellen zich Babe voor als een korte, gezette figuur, levend in de aarde en voor dit speciale geval naar boven gekomen.

Enkele dagen en nachten gaat het ritueel door. Er wordt weinig geslagen en tegen zonsondergang vindt promiscuïteit van de seksen plaats. Deze wordt geheel door de mannen georganiseerd. De man die zijn vrouw voor dit doel afstaat neemt een takje, breekt het, trekt het tussen duim en wijsvinger door en legt het tussen twee gekruiste stokjes. Dit is het teken. Het houdt in: mijn vrouw is beschikbaar, ieder die het wenst mag haar gebruiken.

De vrouwen, die weten wat zal volgen, bevinden zich buiten het feesthuis in de duisternis. Van het ceremonieel zelf zien ze geen enkel onderdeel. Geen enkele vrouw heeft het recht zich te verzetten tegen de verplichte promiscuïteit. Babe wil het. Weigert ze, dan betekent dit haar dood.

Tenslotte vindt het symbolische vermoorden van Babe en diens vrouw plaats. Twee jongemannen moeten twee rijpe klappers halen en deze ontbolsteren. De ene stelt de man voor, de andere de vrouw. Eerst wordt de vrouw gedood. De man, die de moord imiteert door het stukslaan van de klapper, is een van degenen die de nacht daarvoor hun vrouw beschikbaar hebben gesteld om door een groot aantal mannen te worden gebruikt. Dit gebruik begint bij zonsondergang en er zijn voortdurend vijf mannen bij haar. Na deze vijf bevredigd te hebben is het haar toegestaan korte tijd te rusten. Daarna volgt een nieuw vijftal. Dat gaat door tot de komst van de nieuwe dag.

Op dat ogenblik slaat de man die zijn vrouw beschikbaar stelde de vrouwelijke klapper stuk. Daarmee heeft de symbolische, rituele moord plaatsgevonden.

Naast het ezam-ritueel kent men het majo-ritueel. Het wordt waarschijnlijk nog ieder jaar opgevoerd; telkens in een andere kampong.

Het is het initiatiefeest waaraan jongens en meisjes van zestien tot achttien jaar deelnemen. Het vindt plaats op een groot feestterrein en er wordt uitsluitend door ingewijden aan deelgenomen. Aan het ritueel gaat een lange periode van vasten vooraf. Het motief is: de geboorte van

majo-mensen.

De initiandi worden door ouderen op de rug het feestgebouw binnengedragen, getooid met uit gras gemaakte schortjes. Door de tovenaars, die ook hier een leidende rol spelen, worden ze symbolisch tot leven gewekt. Hun wordt geleerd hoe te eten. Eerst leem, vervolgens het eerste voedsel dat een kind eet, daarna pisang, dan klapper, gevolgd door vis en tenslotte varkensvlees.

Plechtig wordt alles rondgebracht, waarna de in te wijden jongeren naar het grote plein worden geleid waar ze voor het eerst de majo zullen zien. De confrontatie met dit 'opperwezen', de majo, is de ontmoeting in een provisorisch huis met een zes meter hoog staketsel, waarachter zich een van de bewoners van de gemeenschap heeft verscholen, bizar en fantastisch versierd. Na de indrukwekkende processie die aan deze manifestatie voorafgaat is het zien van de majo doorgaans een teleurstelling. Dat zien is echter geheim. Wie hem zag is aan dit geheim gebonden.

Voor een westerling zijn de spanning, de sensatie, de angst voor dit alles onbegrijpelijk. Elk van de jongeren weet wie deze dema – die een geest of duivel moet voorstellen – in feite is. Desondanks is hij ten prooi aan een mateloze emotie. Wat de westerling voorkomt als uitsluitend een grandioze grap, een farce, wordt in de grootst mogelijke ernst beleefd. En dat alles vanwege een bont-versierde man.

De Marinds waren altijd grootmeesters in het opsieren van hun majo. Voor hen is hij echt, leeft hij. Wat de niet-Marind ziet als alleen een leeg omhulsel, heeft voor de deelnemers wel degelijk diepe inhoud. Deze inhoud is nu precies het geheim van het majo-ritueel. Het is waarschijnlijk juist de opsmuk, het groteske vertoon, die een niet-ingewijde op een dwaalspoor moet brengen. Wie het geheim verraadt wordt gedood.

Ook dit ceremonieel had als kern het erotische contact van de gezamenlijke mannen van de gemeenschap met de gezamenlijke vrouwen. Ook hier was de centrale gedachte: de vruchtbaarheid. Vandaar dat ook tijdens het majo-ceremonieel het jus plurium heerste.

Vruchtbaarheid... vruchtbaarheid... vruchtbaarheid... Dat was steeds weer de drijfveer van de Marinds, bij elk ceremonieel, bij elk feest, bij elk ritueel.

Enorm groot was de macht van de tovenaars onder de Marinds, en er is alle reden aan te nemen dat hun macht nóg groot is. Er zijn de laatste jaren aan de zuidkust enkele bewijzen van deze veronderstelling geleverd. Tot zelfs in Merauke. Zo bestaan er 'geheime scholen' voor de opleiding tot magiër. Een opleiding die zelfs graden kent. In de meeste kampongs bestaat een groep tovenaars uit vier à vijf personen. Ze werken als volgt.

Stel dat Marind A een motief heeft, of meent te hebben, om Marind B het leven te benemen. A denkt er niet aan de daad rechtstreeks te plegen. Hij neemt een vriend, Marind C, in de arm en deelt hem mee dat B moet

sterven. Hij zal C daarvoor op een bepaalde manier belonen. C denkt er echter al evenmin aan B rechtstreeks naar het leven te staan. Hij neemt wat wati, de slaapverwekkende volksdrank van de Marinds, en brengt die naar een van de tovenaars, die hij vertelt wat er met B moet gebeuren.

De tovenaar zoekt contact met zijn drie of vier collega's en laat C weten dat men gereed is voor de actie. C is dan verplicht voor één nacht zijn vrouw af te staan aan de vier of vijf tovenaars. Het sperma, dat die nacht in een klapperdop wordt verzameld, wordt vermengd met het vlees van jonge klappers, waarna de tovenaars nog die zelfde nacht gezamenlijk naar de woning van de nietsvermoedende B gaan; de leider gaat voorop.

Voor de woning aangekomen neemt de leider zijn toverstaf, een zogenaamde mythische slang, die op de woning wordt gericht. Door middel van een geheime formule wordt B vervolgens opgeroepen, waarbij de tovenaar de slang opdraagt het slachtoffer te gaan halen. Op hetzelfde ogenblik is de slang – de toverstaf dus – verdwenen. Dat verdwijnen is overigens slechts een gangbare goocheltruc die handig wordt toegepast.

Verder gebeurt er niets. De staf is verdwenen in de kleding van de tovenaar en B laat zich natuurlijk niet zien, omdat hij nog steeds van niets weet. De tovenaar neemt zijn knots en slaat ermee op de aarde. Voorts maakt hij met een mesje bepaalde snijbewegingen. Daarna vertrekt het gezelschap.

A, de aanstoker, krijgt echter de volgende ochtend van de tovenaar een ander verhaal te horen. Hem wordt gezegd dat de toverstaf B uit diens huis heeft gehaald. Zodra hij verscheen is hij met de knots van de tovenaar doodgeslagen. Met een bamboemesje werden hem hart en ingewanden uit het lichaam gesneden, die in het bakje werden gedeponerd waarin zich reeds het sperma en het jonge klappervlees bevonden. Het lijk werd onder wat gras en blaren verborgen en – op dat ogenblik was ineens de slang (de toverstaf) weer te voorschijn gekomen. De tovenaar had daarop opnieuw zijn magische formule uitgesproken, waarna de man, die dus reeds 'dood' was, opstond en weer zijn woning binnenging. Daarna waren hart, ingewanden en het mengsel van klappervlees en sperma door de gezamenlijke tovenaars opgegeten.

Die zelfde dag komt, zogenaamd toevallig, C bij het huis van B, die nog steeds geen notie heeft welk net men bezig is om hem heen te spinnen. C blijft staan, schijnbaar verrast, en roept B. Hij wijst hem op verschrikkelijke dingen: op voetstappen bij zijn woning, op resten van klapperdoppen... En ineens zegt hij: 'Het is zo ver... je moet sterven... je hebt nog hoogstens drie dagen te leven...'

Wat dan volgt lijkt een westerling ongelooflijk. Want deze man sterft inderdaad. Hij sterft, omdat hij een primitief is. Hij is volkomen gebiologeerd. Hij weet dat hij moet sterven. Geen macht ter wereld kan hem redden. Hij beseft dat het noodlot aan zijn deur heeft geklopt. Hij sterft

omdat hij weet niet verder te kunnen leven. Hij is slachtoffer van een dodelijke autosuggestie.

Een enkele maal mislukt de toedracht. Dan herhalen de tovenaars het gehele ceremonieel. Die tweede maal is doorgaans voldoende. Indien dit echter nóg niet het geval mocht zijn, beschikken ze over andere methoden. Daar is het dodelijke slangegif, dat men door het voedsel van B mengt. Er zijn giftige rupsen die hetzelfde resultaat bewerkstelligen als ze met wati vermengd worden gedronken. In ieder geval sterft B.

Er zijn tal van methoden bekend van Marind-tovenaars om iemand indirect te doden. Natuurlijk is het nooit de tovenaars die moordt. Het is altijd de tussenpersoon die in feite de moord pleegt. Hij is het die het door de tovenaars dichtgebonden pakje – bevattende haren, excrementen, nagels en dergelijke – in ontvangst neemt en dit deponereert op een plaats waar het slachtoffer dit moet vinden. Vindt hij het in de rivier, dan zal een boeaja, een krokodil, hem opeten of zal hij verdrinken. Vindt hij het in de aarde voor zijn huis, dan zal hij spoedig begraven worden. Vaak ook vindt – zogenaamd toevallig – de tussenpersoon het pakje. Het maakt allemaal weinig uit: de man die sterven moet sterft. Niets kan zijn dood voorkomen.

Dit effect van zwarte magie kan alleen succes oogsten bij een volk dat er gevoelig voor is. Dat is in hoge mate het geval met de Marinds. Opgegroeid in een magische sfeer, missen ze deze magie als ze verboden wordt. Ze werd verboden door missie en Bestuur, en het was de missie die er iets anders voor in de plaats gaf: het evangelie. Waarschijnlijk echter was de nieuwe religie niet magisch genoeg voor een volk als de Marinds.

Ik vernam van Verschuieren dat hij keer op keer aan Marinds vroeg waaróm ze deelnamen aan de oude rituelen die toch verboden waren. Het antwoord was: 'Omdat we bang zijn.'

Hij vroeg: 'Bang, waarvoor?' En ze antwoordden: 'Om ziek te worden.' Of: 'Omdat we geen kinderen krijgen.' Of: 'Omdat we niet sterk genoeg zijn.' Er was nog een ánder antwoord: 'Omdat we dan geen vrees voor de tovenaars hoeven te hebben.'

De rituelen hebben hun macht deels verloren, maar een ander deel is nog aanwezig. Nu eens openlijk, dan weer latent. Overal in het land van de Marinds aan de zuidkust van Nieuw-Guinea, leeft, bedekt of openlijk, nog de drang de oude rituelen op te voeren. Een behoefte die voortdurend wordt gevoed door de bedrijvers van de zwarte magie bij uitnemendheid: de tovenaars.

Ik vroeg Verschuieren hoe het te verklaren was dat de missie in ruim vijftig jaar geen kans had gezien de rituelen en de zwarte magie te liquideren. Hij keek me glimlachend aan en zei: 'Vindt u vijftig jaar lang?'

Ik zweeg. En hij vervolgde: 'Het lijkt een wat hopeloze zaak, maar dat is het in werkelijkheid toch niet. Wat we hier bestrijden is een proces dat

enkele generaties zal duren. We zijn aan de winnende hand. Niets is echter zo moeilijk als de magische instelling van een volk in andere banen te leiden. Tenslotte geloven *wij* ook nog aan het hoefijzer en het gevaar van het lopen onder een ladder.'

Het werd stil in het huis, waaromheen de wind die uit zee kwam onderdrukt gierde. Verschuere's stem klonk zacht toen hij even later zei: 'Zo is het werk van een missionaris altijd. Een leven lang ploeteren en dan één centimeter winst. Met die ene centimeter moet je tevreden zijn. En met het besef dat je iets doet dat uiteindelijk vrucht zal dragen.'

Een van de oudste, mogelijk zelfs het alleroudste, ritueel is de imo, voorkomend in de omgeving van de rivier de Bian. Hoewel over dit ritueel reeds eerder door etnologen gegevens werden gepubliceerd – onder meer door dr. Van Baal, toen deze nog als bestuursambtenaar in Merauke was gevestigd – was de imo tot voor kort in feite nog volledig in een waas van geheimzinnigheid gehuld. Hij bleef dit tot midden 1955, toen door een uitgebreid en systematisch onderzoek door Verschuere tal van nieuwe gegevens aan het licht kwamen.

De imo kent twee initiatierituelen, waarvan het tweede een intensivering van het eerste is. Op last van de opperste leider van de imo (volgens het rapport dat aan dit onderzoek werd gewijd is dit iemand uit het dorp Sangasé-Alatepe) wordt begonnen met alle in te wijden jongemannen strenge vasten op te leggen, waartoe geruime tijd volledige seksuele onthouding behoort. Gedurende twee maanden wordt aan dit seksuele vasten rigoureuus de hand gehouden.

De plaats waar het imo-ritueel wordt gehouden bevindt zich doorgaans in het bos, op een opengehakt gedeelte, omringd door een afzetting van blaren. Er is slechts één ingang tot het imo-huis. Deze ingang is versierd met jonge klapper- en andere bladeren.

Als het ceremonieel begint worden de jongens op enige afstand van het feestterrein in volgorde van de diverse clans opgesteld, waarna ze door reeds ingewijden in optocht in de richting van de plaats van handeling worden gevoerd. Deze processie vindt met allerlei geheimzinnige bijkomstigheden plaats. In de buurt van het imohuis gekomen wordt de jongens opdracht gegeven hun behoeften te doen, waarna de tocht wordt voortgezet. Door de ingewijden wordt een imitatie gegeven van de klaagzang van een hond.

In doodse stilte, en onder de grootst mogelijke spanning, worden de jongens vervolgens naar de ingang van het imo-huis gebracht. Het is daar dat ze plotseling met een dema, een soort geest of duivel, worden geconfronteerd. Het is een oude man die ~grandioos opgesierd – onherkenbaar voor de jongens is. Deze dema zit zwijgend en ernstig met zijn vizel een sirihruium te stampen.

De jongens krijgen bevel zich bij de dema neer te zetten. Zodra ze dat

doen staat de dema op, om achter de omheining te verdwijnen.

Op hetzelfde moment dreunt de aarde, hetgeen wordt veroorzaakt door een aantal reeds ingewijden, die gezamenlijk op de grond slaan, na zich eerst goed verborgen te hebben. Ze komen na de slag op de grond uit hun schuilhoeken te voorschijn en de jongens zien met verbijstering de fantastisch versierde mannen naderen. Elk van hen draagt een met rode oker geverfde houten knots. Alle knotsen zijn dreigend op de jongens gericht.

Er wordt gezongen noch gesproken. Op de maat van de bewegingen met de knotsen wordt alleen in snel tempo geroepen: 'Eh... eh... eh... eh!' Hierdoor wordt een volledig schrik-effect bereikt onder de jongens, die niet meer durven opkijken en hun hoofd naar de aarde buigen. Ze grijpen elkaar vast om van doodsangst niet te vluchten. Het komt voor dat sommigen door een panische angst bevangen worden en de benen nemen.

De mannen verdwijnen weer in het bos en halen luguber versierde lege klapperschalen die ze, met de open zijde naar beneden, in de mond nemen. Het geknor van varkens imiterend komen ze dan opnieuw op de jongens af, die wederom door doodsangst overvallen worden. En nóg is er geen einde aan hun beproeving gekomen, want na andermaal verdwenen te zijn en de klapperschalen weggeworpen te hebben, naderen de mannen opnieuw. Ditmaal werpen ze zich op de jongens, grijpen hen bij de haarverlengsels en slaan en stompen hen op alle mogelijke plaatsen.

Op dat ogenblik roept de leider van het ritueel: 'Ah oge...!' (Ik zal het doen, doe het!) Driemaal roept hij en driemaal wordt hem geantwoord, waarna de leider brult: 'Breng me het vuur om het vet te bakken.'

Een van de mannen haalt het reeds van tevoren gereedgemaakte imovuur, waarna de leider roept: 'Breng me het mes, ik wil vet snijden.' Direct erna overhandigt iemand hem de sok, het mes, dat steeds op een duidelijk zichtbare plaats boven de ingang van het feestgebouw heeft gebengeld. Tegelijk grijpen de mannen de jongens beet en snellen dezen. Dat wil zeggen: ze imiteren het snellen met handbewegingen. Dat is het laatste stadium van angst dat de jongens kunnen verwerken. Het merendeel valt bewusteloos op de grond.

Ze worden door de mannen weggedragen en in het feestgebouw neergelegd, waarna men hen inwrijft met iekap (een soort wilde gember) en gavnam (bitterwortel). Als ze weer tot bewustzijn komen worden ze met kleine takken geslagen, wat met het uitspreken van toverformules gepaard gaat.

Nadat het de jongens is toegestaan enigszins tot zichzelf te komen, worden ze in drie rijen opgesteld. Samen met de mannen wordt vervolgens een springdans ingezet, waarbij geroepen wordt: 'Oh oh oh wir oh ari manear oh ari, pa-ne-ar oh wir.' Dit wordt in een snel, gejaagd tempo geroepen en het wordt telkens aan het einde besloten met de gezamenlij-

ke roep: 'Waaaaaah...!'

Intussen dansen ze driemaal om het terrein heen. Vervolgens wordt de jongens toegeroepen: 'Ga nu vissen met visvergif.' Ze verdwijnen in het bos, elk naar een kreek of rivier, om te trachten zo snel mogelijk wat vis te bemachtigen.

Terwijl de jongens hiermee bezig zijn, gaan de mannen naar de vrouwen die zich in de omgeving ophouden en druk doende zijn met het gereedmaken van de sep (de feestkoek). Zij benaderen elkaar volgens imo-gewoonte. Dat wil zeggen: er is geen jus plurium, maar seksuele groepsgemeenschap. Het tijdens deze samenkomst der seksen opgevangen sperma wordt door de sagokoek gemengd, samen met pisang en de inmiddels door de jongens gevangen vis. Hierna wordt de koek onderling verdeeld, waarbij ook de vrouwen, die zich na de maaltijd weer terugtrekken, hun deel krijgen.

De mannen zetten zich, samen met de jongeren, rondom het imovuur en zingen de klassieke liederen tot het ochtend is.

Dit is tevens het einde van de eerste initiatierite. De tweede is slechts gedeeltelijk bekend. Ze is nog geheimer dan de eerste en kan alleen plaatsvinden in Sangasé en het bos Owi.

Was tijdens de eerste initiatie de voorgestelde demafiguur een oude man, Awaba, ditmaal is daar de vrouw van Awaba: War-iwamb. Deze twee namen zijn volledig geheim. In het bijzonder die van de vrouw, War-iwamb, wordt geheim gehouden en door de mannen alleen aangeduid als de 'samb anoem', de 'dom anoem' of de 'nahi-iwag'. Dat wil zeggen: de oude vrouw, de slechte vrouw, ofwel: de vrouw van de uitwerpselen.

Er wordt beweerd dat van háár alles uitgaat. Zij is het die alle opdrachten verstrekt aan het hoofd van de imo, die ook door hem worden uitgevoerd. Ook dit ritueel begint met streng vasten, voornamelijk op seksueel gebied. De jongens mogen voorts geen sago eten. Uitsluitend bepaalde soorten pisang en groenten.

Opnieuw herhaalt zich dan een deel van het ceremonieel, zij het met enkele afwijkingen. Als de jongens tenslotte naar het imohuis worden geleid, zien ze bij het betreden van de ingang wederom de dema, ook nu weer fantastisch versierd en volkomen onherkenbaar. De leider roept: 'Hier zijn je mannen, toon hun je kracht.' Op dat moment verdwijnt de versierde figuur op mysterieuze wijze in de duisternis van de nacht. Terzelfder tijd worden de jongens met grote kracht aangegrepen, een kracht die hen meesleurt en in het rond slingert. Dit duurt zo lang tot de slachtoffers uitgeput en bijna bewusteloos op de grond vallen.

De duisternis wordt alleen verlicht door fakkels. Een vreemd, bijna nerveus licht, dat op maximaal effect is berekend. Het schijnt op de benen en hoofden van de mannen. Het vormt gruwelijke close-ups. Het geheel komt neer op een uiterst geraffineerde 'show', die voor de jongens

indrukwekkend en onvergetelijk is.

Na deze beproeving volgt een nieuwe. Mond, neus, ogen en oren worden met faecaliën ingewreven. Dagen en nachten moeten de uitwerpselen daar blijven. Zo lang, tot daaruit in de letterlijke betekenis van het woord de maden kruipen.

Indien er voldoende maden zijn geconstateerd wordt het ritueel voortgezet. De jongens worden het imo-huis weer binnengedragen, waarna ze opnieuw met vuil worden ingewreven. De meesten doorstaan de uiterst walgelijke behandeling niet na alles wat ze dan reeds achter de rug hebben en verliezen het bewustzijn. De mannen trekken de gedemoraliseerden aan de neus overeind, na welke behandeling ze meestal weer bijkomen.

Ze krijgen nu toestemming zich te wassen, waarna een processie naar het geheime moeras van de imo (de War iwar bob, naast het bos Owi gelegen) volgt. Daar houdt de grote mythische krokodil zich op, waarvan de jongens wordt gezegd dat hij iedere niet-serieuze ingewijde terstond zal verslinden.

Intussen wordt het imovuur aangemaakt en die nacht slapen alle geïnitieerden daaromheen. Alle andere vuren in de nederzetting zijn gedoofd. Alleen het imovuur brandt. Dat vuur wordt later onder de vrouwen verdeeld, terwijl de sep, de feestkoek, bestaande uit alle soorten sago die de Marind kent – benevens toegevoegd zaad – genuttigd wordt. De nacht daarop vindt wederom rituele promiscuïteit plaats. De volgende dag wordt opnieuw de sep gegeten en de nacht daarna wederom seksuele groepsgemeenschap gepleegd.

In het verleden duurde dit ritueel een week. Thans doorgaans niet langer dan één nacht.

Er is in 1955 door Verschueren een uitvoerig rapport opgesteld aan de hand van zijn persoonlijke ervaringen met het imo-ritueel en de verspreiding daarvan in het binnenland van Zuid-Nieuw-Guinea. Het begint met een citaat uit het 'Manuale Missionariorum' van monseigneur Scharnach uit het vicariaat van Rabaul dat luidt:

Even with Christians of long standing and intensive education, the changes effected are mostly superficial and merely 'tacked on'. Instinct and habit remain underneath the acquired Christian culture like the fire under the members. They smoulder on only to break out again into flame under the wind of changed circumstances.

Een rapport over het ontvolkingsvraagstuk, dat op verzoek van de South Pacific Commission werd opgesteld, onthult dat de imo in april 1953 nog als een algemene zogenoemde 'eili-bombari' werd georganiseerd.

Nog ieder jaar trekt men, aldus het rapport, in de droge tijd naar het 'heilige bos' Owi achter Sangasé, waar sinds de bestuursinmenging de geheimen van de imo bewaard worden. Aan het ritueel nemen, in ieder geval in het centrale dorp Sangasé, alle mannen en alle jongeren deel. Dat geldt niet voor de andere rituelen.

Het sosom-ritueel werd enkele jaren geleden nog in het openbaar gehouden. Het leek of het daarna voorgoed was begraven. Het is echter gebleken dat ook dit ritueel nog ieder jaar in het diepste geheim plaatsvindt.

In het Boven-Biangebied lekte in 1951 een volledige 'ezam-bombari' uit, terwijl als vrijwel vaststaand mag worden aangenomen dat in augustus 1953 nog een dergelijk inwijdingsfeest op het grondgebied van het dorp Wello werd gevierd.

Tenslotte concludeert het rapport: 'Het is uit dit alles wel duidelijk dat de macht van het oude nog in het geheel niet verdwenen is. Het feit dat sinds enkele jaren ook de oudsten vrijwel allen christenen zijn geworden verandert hieraan weinig of niets.'

Het rapport dat Verschueren aan zijn imo-onderzoek wijdde, verzuimt niet een aantal oorzaken te noemen die voor de Marinds aanleiding vormen tot het al dan niet geheel in stand houden van dit soort rituelen. Hij meent dat het geloof dat men de Marinds bracht zonder veel overtuiging werd aanvaard. Het was geen waarachtig geloof. Het leeft niet voor hen.

Ideeën plegen langzaam te veranderen en het zal nodig zijn meer mensen in te zetten om te bereiken wat men zich voor ogen stelt. Nog is het leven van een groot deel van de Marinds leeg en doelloos. Er gebeurt niets en ze ondergaan dit nietsdoen apatisch. Men staat onverschillig tegenover de mogelijkheden van een nieuwe economie, en van de christelijke feesten wordt nauwelijks of in het geheel geen gebruik gemaakt.

Men mag bij dit sombere beeld niet vergeten dat de Marinds in feite aan het begin van hun intrede in een nieuwe wereld staan. Het oude heeft hen nog in zijn ban en men verlost deze mensen daar zeker niet uit met het uitsluitend opleggen van straffen. Men bouwt evenmin een cultuur op, aldus Verschueren, met alleen een catechismus. Zomin als met enkel het wekken van sociale en economische belangstelling.

Indien iedere instantie op eigen kompas te werk gaat – en die instanties zijn in de eerste plaats missie en Bestuur – en er geen blijvende coördinatie van de systemen is, komt men er met de Marinds niet. Natuurlijk is de Marind te helpen; natuurlijk kan men hem uit zijn onderwereld verlossen. Maar dat zal dan met een ander systeem moeten gebeuren.

Op 8 januari 1911 schreef pater Vertenten in een brief naar Holland: 'Hoe langer hoe meer kom ik tot de overtuiging dat er van onze Kaja-Kaja's iets te maken is. Mogen zij spoedig een menswaardiger en gelukkiger leven hebben. Dat "spoedig" zal er wel zo heel gauw niet zijn, maar bid, opdat Onze-Lieve-Heer de bekering van dit in zovele opzichten ongelukkige volk bespoedige.'

Vertenten wist waarover hij schreef en zijn woorden waren profetisch. Het *zou* lang duren en een halve eeuw later blijkt die bekering nóg een dubieuze zaak te zijn. Misschien is er niet intens genoeg gebeden. Wellicht deugde het systeem niet dat eerst de missie, later Bestuur en missie samen, volgden.

De Marinds vormen een bij uitstek moeilijk volk. Dezelfde Vertenten schreef in die tijd: 'Zonder de minste overdrijving mogen we beweren dat één generatie van vijftienduizend Kaja-Kaja's ten minste dertigduizend koppen eiste. In 1900 woonden er circa vijftienduizend mensen aan de kust. Dat betekende: vijftienduizend slachtoffers.'

Vertenten vroeg de Marinds ontelbare malen: 'Waarom snellen jullie eigenlijk?' Het antwoord was altijd gelijk: 'Igiz nango' (Om namen te hebben).

Men moet enige tijd in Merauke verblijven en veel mensen van missie en Bestuur daar spreken om enig idee te krijgen van de uitermate zware taak die gelegen is in de 'menswording' van een dergelijk zelfbewust, trots en eigenzinnig volk als dat van de Marinds. Dit is geen zaak van uitsluitend een administratief systeem. Men moet onder en bij hen zijn. Men moet proberen hún wereld te benaderen, om die pas daarna te kunnen bestrijden. Dit lijkt eenvoudig, maar is een bijna bovenmenselijke opgaaft.

Niet iedereen bezit voor zulk werk de fysieke en geestelijke kracht. Men kan dit werk niet leren. Men moet ervoor geboren zijn. Hoe anders te verklaren dat niet elke bestuurs- of missiepionier slaagt?

Er is me een geval bekend van een jonge missionaris, die met maximale belangstelling en even grote liefde dit volk tegemoettrad. Hij was bezielde van de nobelste gevoelens en het ontbrak hem aan courage noch intelligentie. Deze priester was getuige van enkele Marind-rituelen. Hij keek recht in hun onderwereld. Wat hij zag was verschrikkelijk. Het had niets menselijks meer. Hij kende iets van hun taal en hoorde hen spreken. Dat was voldoende hem moreel te breken. Waarschijnlijk was hij te gevoelig. Hij miste wellicht de gave zijn hart in voldoende mate te pantseren voor de huiveringwekkende dingen die hij moest zien in nachten, waarin het leek dat geen mensen maar dieren hem omringden.

Deze priester behoorde, evenals zijn collega's, tot de congregatie van missionarissen van het Heilig Hart (MSC), die sinds 1905 zonder onderbreking in Zuid-Nieuw-Guinea werkzaam is. Missionarii Sanctissimi Cordis betekenen deze letters. Er bestaat een wat cynische variant op,

namelijk: 'Mit Sicher Credit'. Dat 'krediet' slaat dan ironisch op de zekerheid dat ze voor hun aardse werken het hemelrijk zullen beërven. Of al deze nuchtere, prozaïsche, zakelijke en hardwerkende Brabantse jongens en mannen inderdaad een gereserveerde stoel in de hemel zullen krijgen is iets dat geen aardse stervelingen te beoordelen hebben. Maar het is denkbaar dat het grootste deel van hen waarschijnlijk een goede kans maakt. . . !

Neem een man als Verschueren. Een kwarteeuw lang werd hij in Zuid-Nieuw-Guinea gevormd, gehard en wat hij zag zagen er niet veel vóór en na hem. Het is tekenend dat iemand als Verschueren niet schroomt te erkennen dat ook hij zijn periodes van pessimisme heeft. Dat hij de twijfel kent. Dat hij niet altijd sterk was bij het aanschouwen van bepaalde uitingen van zwarte magie.

Hij heeft me een paar voorbeelden gegeven. Een ervan betrof een nacht in Boeti, een kampong onder de rook van Merauke, die hij alleen in zijn huis doorbracht. Die nacht was zijn hart boordevol angst. Er was voor die angst niets concreets, niets tastbaars aan te wijzen. Toen ik hem naar de oorzaak ervan vroeg, zei hij: 'Je moet soms niet te veel denken in een land als dit. En je moet je verbeeldingskracht uitschakelen.'

Een andere keer had hij als priester deelgenomen aan de begrafenis van een man bij Kepi in de Mappi. Toen hij enkele dagen later in het dorp terugkeerde om het graf nog eenmaal te zegenen en het huis van de gestorvene passeerde, zag hij hem in de schemering van de avond op de drempel van zijn woning zitten. Hij zat daar, bedekt met klei en leem. Hij leefde. Hij was te snel begraven. Na begraven te zijn had hij kans gezien weer op aarde terug te komen.

Die nacht sliep Verschueren slecht.

Een wreed land. Ik hoorde van missionarissen, werkzaam op het Frederik Hendrik-Eiland, grenzend aan het gebied van de Marinds, die zijn gevlucht voor muskieten die letterlijk in wolken op hen afkwamen.

Ook daar, op Frederik Hendrik-Eiland, ligt voor Bestuur en missie een enorme taak. Een laag eiland, dat regelmatig door de zee wordt overspoeld. Er wordt in menige kampong aldaar honger geleden. Zoveel, dat de bewoners soms zijn verplicht klei als voedsel te nuttigen.

Daar is de Casuarinen-kust, waarvan vrijwel nog niets bekend is en die juist in deze dagen door Bestuur en missie in exploratie wordt genomen. Een uitermate moeilijk te bereiken kustgedeelte, een verloren niemandsland met een nog goeddeels onbekende bevolking. Eén ding is wel bekend: de bevolking stelde tot dusverre hoegenaamd geen prijs op contact met blanken. Misschien hebben ze onaangename herinneringen aan blanken. Ook Cook, die deze kust in 1770 aanliep, werd uitermate ongestuurd ontvangen. Hij liet er verscheidene slachtoffers onder zijn bemanning achter. Hun beenderen verteerden gedurende twee eeuwen in

de modder onder de ruisende casuarinen op de ongestuvrijde kust.

Je hoeft geen katholiek te zijn om eerbied en bewondering te krijgen voor het werk verricht door een Meuwese, een Verschuieren, een Zegwaard, een Welling in de Asmat en van vele anderen wier naam in dit boek niet wordt genoemd.

Een typerend voorbeeld van Asmats missiewerk: als Zegwaard tijdens zijn beginperiode daar de mis ging lezen, verzuimde hij nooit zijn geladen dubbelloops geweer naast het altaar klaar te zetten. Motief: je kunt nooit weten waar het goed voor is.

Het lijkt boeiend, fascinerend in zo'n land te mogen arbeiden. Een land van grootse bossen en imposante rivieren. Het lijkt romantisch een bivak op te slaan onder bomen, in welks toppen zich trossen orchideeën slingeren. Waar de jaarvogel voorbijaast en de jungle zich toont in al haar beklemmende luister.

Maar daar is modder. Daar zijn de wolken muskieten. Daar zijn de vermoeidheid en de aansluitende angst. Daar zijn de bittere teleurstellingen verbonden aan dat werk, en de geestelijke depressies waaraan niemand, bestuursambtenaar noch priester, ontkomt. Men kan daar wel met salversan of nóg moderner middelen komen om ziekten te weren, men moet toch altijd eerst het lijkegif neutraliseren dat de zieken werd toegediend. Men kan er de wetenschap en het geloof brengen, eerst dienen toch de magiërs geliquideerd te worden. Men kan daar aankomen met een hart, boordevol plannen en idealisme, men zal zich toch eerst hebben in te stellen om op tal van plaatsen geconfronteerd te worden met een wereld die de indruk maakt van een onderwereld.

Ik bleef verscheidene weken in Merauke als gast van de resident van Zuid-Nieuw-Guinea, de man die samen de Asmat met me introk. Hij was het, die mijn ogen opende voor land en volk. Hij was het die me Merauke de eerste avond toonde. Een stadje aan de zuidkust, in vredige avondrust. Merauke was intiem en pastoraal. Het deed denken aan een oud Indisch plaatsje, met zijn zeboe-ossen, zijn slapende honden op de met rode aarde overdekte hoofdweg, zijn vlak voor de Landrover weggijgende magere kippen, zijn zwarte paardjes en de schemerig verlichte toko's. Het leek een eiland van rust, een bruggehoofd des vredes op de uiterste grens van de wildernis.

Ik vergiste me. Merauke was minder vriendelijk dan het leek. Het was bevolkt door gelovigen, maar er was iets niet in orde met hun geloof. Ik zag geen enkele tovenaars, hoewel ze er waren.

We gingen naar de toko van Lay A Yoen, de Chinees. Hij gaf ons sigaretten, en zijn dochter A Moy haalde de blikken en flessen, die de vrouw van resident Boendermaker haar aanwees. De jongste dochter van de resident begon te spelen met de kinderen van Lay A Yoen onder het licht van schelle petromaxlampen, waaromheen honderden muskieten

zoemden. Rust en vrede.

Rust en vrede waren er óók op het feest in de politiekazerne die avond, waar inspecteur Jansen – dezelfde die ik bezig had gezien in het mannenhuis van Ajam met het transport van dertig kannibalen – de nieuwste jazzplaten draaide voor feestvierend Merauke.

Rust en vrede. Onder de Indonesiërs, de Chinezen, de Kei-ezen, de Ambonezen en de Indische Nederlanders.

De palmen voor het residentiehuis bogen onder de druk van de wind die alle uren van de dag over Merauke waait. Vluchten geagiteerd krijsende papegaaien vlogen aan en zetten zich in de palmen. Vlakbij was de rivier, de Maro. Aan de oude steiger lag een KPM-boot. Uit de patrijspoorten schemerde licht. Aan dek stond een jonge Indonesiër zich te wassen. Naast hem deed een jonge Papoea hetzelfde.

Vrede en rust.

Maar na een paar dagen wist ik dat deze vrede en rust bedrieglijk waren. Ik had gesproken met de resident, met de bisschop en met andere bestuursambtenaren en geestelijken. Zij hadden me het werkelijke beeld van Merauke en het gebied rondom geschilderd. Een niet opbeurend beeld, maar evenmin een beeld zonder hoop.

De Vertentens en de Van der Kooy's deden jaren geleden een poging de wildernis hier te doen wijken. Ze dachten te slagen, maar de wildernis weigerde te wijken. Na hen namen anderen het werk over. Nu eens scheen men te winnen, dan weer verloor men.

Dat ze wijkt werd me deze weken bewezen. Het was tevens het bewijs dat zij, wier gebeente rust onder de vele graven die een bezoeker in Merauke ziet, niet voor niets gewerkt hebben op deze harde, norse akker. Elk van hen heeft meegeholpen aan die ene centimeter vooruitgang waarover Verschuieren me eens had gesproken.

Ik zag dat bewijs toen ik op een dag de rivier de Koembe overstak. Een kinderlijk werkspoortje bracht me dwars door een sagomoeras en langs rijen meters hoge termietenheuvels naar een gebied dat, nauwelijks een jaar geleden nog moeras, nu een polder was. Het was de plaats van het Koembe-rijstproject. In deze polder waren bulldozer-tractoren op rupsbanden bezig, met motoren van tachtig paardekrachten. Bovenop zaten donkere chauffeurs. Het waren Marinds.

Kort daarop zag ik daar de eerste rijst oogsten. Dat gebeurde op de modernste wijze, met combines. Marinds dromden om de combines heen en hun vreugde en verbazing waren aandoenlijk. Ze zagen wat mogelijk is in hun land.

Ik maakte het oogstfeest in Koerik mee. Het feest van de eerste rijst. Aan dat feest ging een hoogmis vooraf, gecelebreerd door monseigneur Tillemans. Verschuieren hield een toespraak in het Marinds. Hij sprak over de rijst, over het land, over de kansen die dit biedt en over de kansen van de Marinds. Hij vroeg hun niet afzijdig te blijven, maar samen met de

blanken het land op te bouwen.

Het was een mis in de open lucht, en de zon straalde onbarmhartig neer op hen die deze zondagmorgen daar waren gekomen. Onder hen waren de gouverneur van Nieuw-Guinea, de resident van Zuid-Nieuw-Guinea en vele anderen aan wie in deze dagen de zorg voor dit grote eiland was toevertrouwd. Ik zal nooit de aandacht vergeten van de Marinds die daar waren verenigd. Ze luisterden, wetend dat de woorden die voor hen werden gesproken geen leugens waren. Ze kenden de man die daar in een vuile toog tot hen sprak. Dat was geen leugenaar.

Die avond dansten de Marinds de gadzi. Een paar uur lang zag ik enkele honderden hun vreugde tot uitdrukking brengen over de rijst die op hun aarde was opgeschoten en geoogst. Het waren Marinds die soms van heel ver gekomen waren met hun vrouwen en kinderen. Ze hadden er vele dagen voor moeten lopen. In de duisternis van de avond heb ik die dans zien uitvoeren. In rijen kwamen ze aan en in rijen weken ze terug. En steeds waren daar hetzelfde monotone gezang waarmee ze zichzelf begeleidden en het doffe dreunen van de lange tifa's.

Sommigen droegen op hun hoofden groteske staketsels, gemaakt uit riet en varens. Anderen hadden hun gezicht met gekleurde klei ingesmeerd. Weer anderen zwaaiden hun bogen en pijlen boven het hoofd. Er waren mannen en vrouwen die de gadzi dansten, en ze werden beschenen door het schijnsel van hier en daar neergelegde smeulende takken en een enkel vuur. De gadzi ging door tot het uur dat de nachthemel zich grijs begon te kleuren. Eerst toen kwam er een eind aan het feest.

Het was geen feest georganiseerd door magiërs. Geen feest van seksuele perversiteiten en tot in het oneindige opgevoerde erotiek. Er werd die avond alleen gedanst vanwege de nieuw bewezen vruchtbaarheid van het land van de Marinds.

Ze hadden de rijst zien opkomen en geen macht ter wereld, geen duivel en geen magiër, had het oogsten ervan kunnen weerhouden.

Op de avond vóór mijn vertrek van Merauke naar de noordkust liep ik nog eenmaal langs de oever van de Maro, de rivier waaraan Merauke is gebouwd. Er stond een harde wind, die nu eens geheel ging liggen, dan weer met plotselinge uitschieters terugkeerde. De hemel was een woest mozaïek van windveren. Ver weg, laag boven de moerassen, stond de zon uit te branden in een wolk van rode damp. Rossig-rood had zich het grauwe water van de Maro gekleurd. Het deed denken aan geronnen bloed. En rood was de zee tot aan de kim. En rossig het strand.

Het strand van Merauke loopt langzaam op, met groepen klapperpalmen bovenaan en daarvóór de opgewaaide zandduinen. Een enkele Marind staat te kijken bij zijn huisje dat uitzicht op de lege zee geeft.

Als dit strand kon spreken! Als dit strand zijn verhaal kon vertellen van wat zich op en achter en voor die smalle duinen heeft afgespeeld! De

orgiën van de Marinds, die door de eerste priesters die daar kwamen gezien werden en die hen ontsteld en verbijsterd moeten hebben. Ik denk dat de priesters uit die tijd net zulke goede missie-infanteristen waren als zij die daar nu werken, maar ook in hun hart moet huiver zijn geweest bij het zien van de op bestiale erotiek gebaseerde rituelen. Niet alleen huiver. Ook de vraag: Hebben wij een kans deze mensen, deze wilden, te benaderen en hen te bevrijden uit de macht van de magiërs? Ze zullen het zich hebben afgevraagd omdat ze met zeer weinigen waren, en vaak zelfs alleen.

Missionarissen en bestuursambtenaren zijn geen grote schrijvers. Het enige dat ze schrijven zijn hun rapporten, die bijzonder concrete, nuchtere verslagen plegen te bevatten en waarin nooit één woord te veel staat. Ze hebben er de tijd niet voor. Maar als ze zouden willen schrijven, dan zouden die gezamenlijke rapporten een indrukwekkend epos van menselijke strijd vormen.

De zon was verdwenen en het werd avond. Iedere klapperpalm werd een scherp uitgesneden silhouet, heen en weer bewogen door de wind. De eerste sterren begonnen in het donkergrauw van de hemel aan te rijpen. Ik ging terug naar Merauke en wist dat dit beeld me zou vergezellen, nog lang na mijn vertrek van de zuidkust.

De volgende morgen brachten enkele vrienden me naar het vliegveld, waar een Dakota gereedstond om me naar het noorden terug te brengen. Er is tijdens het afscheid niet veel gezegd. Er was weemoed in mijn hart en ik schaam me niet dit te bekennen. Ik stond op het punt afscheid te nemen van hen die me de zelfkant van het koninkrijk hadden getoond. Ze hadden me geleid door delen van dit land, die ik zonder hun hulp nooit zou hebben gezien. Ze hadden me de onderwereld getoond, die ze hoopten te kunnen vernietigen.

De zon rees stralend boven de dampen van de moerassen uit toen de beide motoren van het vliegtuig aansloegen. Ik dronk mijn koffie op en drukte voor het laatst de handen van mijn vrienden. Een van hen, monseigneur Tillemans, gaf me als herinnering aan mijn verblijf een geschenk mee. Het bleek een mangon, eenmaal eigendom van een magiër in dit land. Een griezelig, sinister attriboot. Een dodelijk wapen in de handen van een tovenaer. Een waardeloos, dood ding in de handen van hen die weten dat tovenarij niet van deze wereld is.

De gift was symbolisch. Hij was het laatste bewijs voor me dat zelfs een zó belangrijk onderdeel uit het dodelijke instrumentarium van de Marindse magiërs waardeloos was. Of bezig dat te worden.

Het werd meegegeven als onschuldig souvenir aan een voorbijganger. Vele jaren later zou het de omslag van dit boek sieren. . .

Van de zuidkust naar de noordkust via de kortste, bijna liniaal-rechte weg langs en over het Centraal Gebergte. Na nauwelijks een uur een ánder Nieuw-Guinea: zonder rivierdelta's, zonder een grijze, als dof bladtin glanzende zee, zonder roestbruine kali's, stromend door donker- en lichtgroene moerassen. Een ánder Nieuw-Guinea, met de eerste glooiing van de heuvels, in de verte overgaand in een oplopend gebergte.

Dicht langs de grens van Australisch Nieuw-Guinea vlogen we die ochtend over het niemandsland dat het hart van dit eiland vormt. Toen de zon steeg losten zich de nevels van de nacht op en heel het centrale bergland verrees in grimmige en grootse pracht. Eindeloze rijen bergcoullissen, diepe, donkere dalen en smalle rivieren. Op de hellingen van de begroeide bergen kale, uitgebeten stukken als gevolg van erosie. Stukken vernietigde vegetatie, verloren gegaan door de eeuwig afkervende, wegslijpende winden, zengende hitte, wild neerslaande regens en onverhoeds losbrekende bandjirs.

Een rauwe, verloren wereld, met daaruit oprijzend de hoogste toppen. De Julianatop bedekt met een muts van eeuwige sneeuw. Het gebergte maakt een oude, verweerde indruk. Een gestold, verschroëid stuk aarde, aangevreten door de elementen en de tijd. Tussen de bergen stukken barre kalkwoestenij. Hard, onaandoenlijk boven dat land de zon. In die barse, norse wereld bunkers, vestingen en torens van steen, gebouwd boven op andere steen. Tussen de bunkers soms wolkeilandjes, pluizig als verwaaide kapok, schuimig als witte branding, brekend op rotsen.

Na enkele uren landen we op het vliegveld Sentani bij Hollandia en weer een uur later brengt de Dakota me naar Biak. In de weken daarna brengen andere vliegtuigen, patrouillevaartuigen en een enkele maal een schip van de Koninklijke Marine me van de gloeiend-hete koraalrots die Biak heet, via Straat Japen naar Seroei, vandaar naar Manokwari, vandaar naar Sorong en vandaar door Straat Selé en de Maccluer Golf naar Fak-Fak, naar Kaimana, en de rest van Vogelkop, dat op de kaart inderdaad de vorm heeft van de kop van een aan de prehistorische fauna toebehorende reuzenvogel of gigantisch reptiel.

Overall was de wildernis geweken. Ze week op Biak, kruispunt van luchtlijnen in de Zuid-Pacific. Nergens is Nieuw-Guinea zo internationaal als daar, op de keiharde koraalvlakte van Biak, met als centrum het stationsgebouw van de KLM. In dat gebouw wacht een altijd kosmopolitisch gezelschap op een vliegtuig. Men zit er tussen missionarissen, hun brevier biddend in oude, versleten, doorgetranspireerde togen. Tussen vermolmde, mummieachtige Chinezen en hun vrouwen, rimpelig, doorzichtig dun haast, breekbaar als porselein en met het goud gedempt rinkelend aan uitgeteerde vogelhalsjes. Tussen marinemensen in kort wit of lang kaki, gereed om naar huis te vliegen of zojuist aankomend van

Holland. De eersten bruin en geel, de laatsten onnatuurlijk wit en grauw. Verpleegsters en zendingszusters in een kledij die enkele modeseizoenen ten achter is. Kinderen die ondanks de hitte een hoop drukte maken. Australiërs, breed, robuust en grof, met rode hoofden en hagelwitte tropenpakken. Ambtenaren van het binnenlands bestuur, die er drie of vier jaren hebben opzitten en bezig zijn hun laatste dorst met het allerlaatste biertje te stillen. Planters, diepbruin en verschroeid door de zon van Nieuw-Guinea, waaronder ze jaren werkten, bladerend in de laatste edities van *Time*, *Life* en *Colliers* of in de één-week-oude zaterdagse editie van de NRC, *Het Handelsblad*, *De Maasbode*, *De Volkskrant*, *Trouw* en *De Telegraaf*. Oud nieuws, voor hen fonkelnieuw. In een hoek een heel jong, te jong vrouwtje, zo uit Holland, mondain en vol courage, dat ergens op dit eiland haar man gaat opzoeken en nu al niet goed raad weet met de warmte.

Biak! Eenmaal, nauwelijks tien jaar geleden, het toneel van een fanatieke strijd om de macht in de Zuid-Pacific. Biak – een hel in die dagen, een hel van Japans en geallieerd bloed. Er zijn me een paar zinnen bijgebleven uit het boek van Robert L. Eichelberger, *Our Jungle Road to Tokyo*, die luiden:

Americans who fought at Biak, just off the coast of upper New Guinea, remember that sun-baked island as something as unreal and frightening as Conan Doyle's Lost World. The geography was scarred and pitted by the accidents of nature's past, and some of the cliffs and limestone terraces along its southern shore seemed as barren as the mountains of the moon.

Biak – zon, koraal, jungle, grotten en onderaardse rivieren. Rondom het eiland riffen, achter de riffen de oceaan, leeg en eenzaam. Maar niet leeg en eenzaam tijdens die weg naar Tokio!

MacArthur besloot in 1944 juist dit eiland van de Schouten Archipel in de Geelvinckbaai als basis voor zijn zware bommenwerpers te bestemmen, omdat Hollandia daarvoor niet geschikt was. Biak was met zijn oppervlakte van zeventig bij dertig kilometer een ideale basis voor de geallieerde luchtmada, maar die basis moest wel eerst nog op de Jappen overmeesterd worden. Dat gebeurde. Tegen een hoge prijs. Men had bij de invasie op enkele zaken niet gerekend. Men dacht dat er tweeduizend man bezetting was, maar het waren er bijna twaalfduizend. Een deel van hen werd gevormd door de beroemde veteraneneenheid van de bejaarde kolonel Kuzume, die de opdracht had zich dood te vechten. Tokio had Biak al tot verloren post verklaard eer er een schot gevallen was. In mei en juni maaide de dood zonder erbarmen over Biak. De mannen van Kuzume repatriëerden nooit, maar ook de geallieerden betaalden hun tol. Een zware.

Er is nog veel daar dat aan deze strijd herinnert. De grotten, waar Japanse blikjes voor geconserveerde levensmiddelen een sinistere actualiteit schijnen te bezitten. Stukken staal en verroest ijzer op de invasie-stranden. Kale, kapotgeschoten bomen, waarin geen leven meer wil kiemen sinds het eruit gebrand werd, maar waar op de uiterste punten wel trossen orchideeën voortwoekeren als de glorie van het leven over de dood.

Biak – voornaamste basis nu van de Koninklijke Marine. Zij het niet geliefd door de marine. Te ver, te eenzaam, te geïsoleerd. En geen vrouwen en meisjes. Er wordt veel naar huis geschreven op Biak. Er is heimwee.

Op Biak week de wildernis, maar niet de eenzaamheid.

Via Straat Japen naar Seroei. Een baai met sierlijk gevormde prauwen, varend over onderzeese koraaltuinen die 's avonds vibrerende, deinende sprookjes worden in fantastische kleuren. Met tussen deze tuinen duizenden kleine vissen, in panische schrik wegvlochtend voor de schaduw van de geruisloos naderende prauw, die boven op een plaat opaliserend glas lijkt te varen.

Op dat eiland gesprekken met de markantste figuur daar: dominee Kijne. Oud, wijs en ernstig geworden in een lange rij jaren, gewijd aan herderlijk werk. Een zeer gelovig man, met een enorme kennis van Nieuw-Guinea en zijn bevolking. Een energiek en enthousiast man ook, met wie het uitermate boeiend is te spreken. Omdat hij uit een grote ervaring spreekt en een haast ontroerende liefde bezit voor de mensen die hij geestelijk tracht te bereiken. Een vechter voor het protestantisme op Nieuw-Guinea. Hoewel geen vechter zonder zorg. Zorg, omdat de toekomst van het protestantisme op Nieuw-Guinea meer werkers nodig heeft. Meer zendingen in de eerste plaats. Meer onderwijzers en onderwijzeressen ook.

Het protestantisme heeft op Nieuw-Guinea een historische taak. Het begon met het uitzaaien van het evangelie langer dan een eeuw geleden op het eiland Mansinam bij Manokwari. Dat was precies op 5 februari 1855. Het waren Duitsers die later, in 1863, door de eerste professionele zendingen van de Utrechtse Zendingsvereniging werden vervangen.

Een geschiedenis van successen en teleurstellingen. Er was een tijd dat het aantal graven van zendingen en hun familieleden dat van de gedoopten overtrof.

Dominee Kijne, opvoeder, leraar en raadgever van jonge inheemse predikanten, staat midden in de strijd die hij jaren geleden begon. De strijd om het winnen van de harten van de inheemsen. Van hun ziel. Omdat hij hun hetzelfde geloof wil schenken dat hém in staat stelde zolang op dit protestantse zendingsbastion stand te houden. Thans bezit Nieuw-Guinea zendingssscholen, ziekenhuizen en kerken. Ze staan aan

de rand van de wildernis. De geschiedenis van de meeste ervan is niet te schrijven zonder de naam Kijne te noemen.

Opnieuw terug naar Hollandia, hoofdstad en zetel van het gouvernement van Nieuw-Guinea.

Vaak wordt de vraag gesteld – met name door buitenlanders – ‘Wat voeren jullie daar eigenlijk uit?’

Dit, onder meer. Verscheidene honderdduizenden Papoea's het beste penicillinepreparaat schenken dat de wereld thans bezit. Opdat framboesia snel tot de voltooid verleden tijd zal behoren.

Vijftienduizend volwassen Papoea's en kinderen worden in 1956 tegen TBC ingeënt met BCG-vaccine. Vijfendertigduizend in 1957.

Een van de meest tragische symptomen van primitieve samenlevingen pleegt de kindersterfte te zijn. Nieuw-Guinea maakt daarop geen uitzondering. Er zijn streken waar deze sterfte zeventig procent en nog hoger was. Gemiddeld kan dat cijfer tussen de dertig en vijftig worden geschat. Maar Papoease kampongverzorgsters trekken eropuit na een cursus van anderhalf jaar gevolgd te hebben, teneinde zich aan dat euvel te wijden. Ze leren reinheid en hygiëne en geven onderricht in het hoe en waarom van babyvoeding. Reeds nu worden in tal van kampongs door de bewoners zélf huisjes voor deze teams gebouwd. En iedere dag worden baby's de kansen geboden niet alleen een glimp levenslicht op te vangen, maar een leven lang het volle licht. In 1956 stonden tienduizend vijfhonderd baby's en zevenduizend kleuters onder rechtstreekse controle.

Wat de leprabestrijding betreft, eenmaal – en dat was in feite gisteren – was lepra een naam die men het liefst verzwegen. Omdat lepralijders ongeheelbaar waren. Ze zijn dat niet meer. Er zijn nu somberder, triester verzamelplaatsen van mensen bekend dan de leprozerieën van Nieuw-Guinea.

Ter bestrijding van de malaria worden jaarlijks twintigduizend woningen tweemaal bespoten met DDT. Bijna honderdduizend Papoea's zijn er thans rechtstreeks tegen beschermd. Een enkel cijfer: in 1956 was van de onder controle staande baby's tot één jaar acht procent besmet. In 1955 was dat percentage tweeëntachtig. Voor kinderen tussen twee en vijf jaar is het cijfer nu vijftig procent. Het percentage was tachtig in het jaar ervoor.

Dit alles verslindt kapitalen, maar het geld is er. Het wordt deels door Nederland verstrekt, deels door UNICEF, de sectie kinderverzorging van de Verenigde Naties. Toch is al het geld ter wereld machteloos als er geen mensen bereid zijn het aan te wenden op de juiste plaatsen en op het juiste ogenblik. Dat gebeurt op Nieuw-Guinea door ruim veertig artsen, vijfentachtig verpleegsters en zestig mantri's; daarnaast zijn ook leerling-verpleegsters en ziekenoppassers werkzaam.

Het onderwijs breidt zich snel uit, evenals de politie. Politie is in de

eerste plaats nodig als bescherming van de bevolking zelf. Het aantal politiemensen bedraagt, inclusief het Europese personeel, ruim vijftienhonderd. Verreweg het grootste deel van hen zijn Papoea's: Biakkers, Seroeiers, Marinds, Moejoes, mannen van Inanwatan en uit vele andere gebieden. Zelfs zestig man Berg-Papoea's van de Wisselmeren. Iedere Papoea kan vrijwel iedere rang bereiken, tot hoofdbposthuiscommandant toe. Dat is mogelijk omdat er op Nieuw-Guinea geen 'colour bar' bestaat. Wij zijn dan wel een koloniale natie geweest, en volgens bepaalde opvattingen van bepaalde staten zijn we dat nóg, maar zelfs de meest anti-Nederlands ingestelde vreemdeling kan hun, die thans op Nieuw-Guinea bestuurswerk verrichten, geen rassendiscriminatie verwijten.

Natuurlijk, er zijn meer mensen nodig en men zal hen royaler moeten honoreren dan tot dusver. Wie naar Nieuw-Guinea gaat moet zich niet al te veel illusies maken omtrent een carrière. Nog minder omtrent het vergaren van kapitaal.

Méér mensen! Ik hoorde dit in het zuiden, bij de missie, en ik hoorde geen ander geluid in het noorden, bij de zending. Is het aantal thans in Nieuw-Guinea werkende zendelingen niet te klein? Is het zendingsveld Nieuw-Guinea wel voorzien van voldoende werkers? Vindt de werving van zendelingen in Nederland wel op de juiste wijze en met voldoende ambitie plaats? De zendingsposten zijn bezet, maar één man op één post is niet voldoende. Zendingsteams zijn nodig en daaraan ontbreekt het.

Meer dan een eeuw werkt de zending thans in Nieuw-Guinea. Het zou, ook historisch gezien, een uitermate trieste zaak zijn als de belangstelling voor dit werk tanend was. De geschiedenis van de zending op dit eiland is de geschiedenis van een levend, praktisch christendom.

Nieuw-Guinea bezit sinds enkele jaren een instituut voor de opleiding van administratieve ambtenaren. Bij de opening ervan hield gouverneur Van Baal een rede. Een paar passages daaruit troffen me. Deze:

De essentie van uw bestaan hier is aangegeven in het woord 'dienst'. Gij zult waarschijnlijk straks wel ergens alleen komen te zitten en de eenzaamheid leren kennen waar men niemand heeft om tegen te kunnen spreken. Gij zult die ook leren kennen op tournees, wanneer gij niets hebt om naar te luisteren dan het geluid van uw eigen voetstappen. Doch dit kan ook winst zijn, omdat het de mens bindt op zichzelf en zijn verleden en stemt tot overdenking, omdat het u verplicht tot omgang met andere, zeer eenvoudige mensen die ge anders zoudt overslaan. Ik hoop dat het u zal gaan als velen onzer. Dat u in deze eenvoudige bevolking ook de mens ontdekken zult en met hem zult leren spreken en omgaan. Dat is winst en die winst moet ge vasthouden.

Dat zijn woorden van een man die zelf weet wat het werk van een bestuursambtenaar inhoudt. Omdat hij het zelf deed. Omdat hij zelf de eenzaamheid leerde beluisteren en begrijpen. Omdat hij er zelf winst uit putte.

Deze woorden sprak hij tot jonge mensen die aan het begin van een ambtelijke loopbaan stonden. Waarschijnlijk zal een enkele van hen, jaren later zittend bij een klein, dovend kampvuur aan de rand van de rimboe, of diep in die rimboe, nog eens aan de woorden van de gouverneur denken. En er eerst dán de wijsheid, die altijd uit ervaring wordt geboren, van onderkennen.

Er bestaat in deze jaren twijfel aan de taak die Nederland in Nieuw-Guinea heeft. Indien echter aan één ding niet getwijfeld hoeft te worden, dán aan de capaciteiten van hen die thans op dat eiland bezig zijn het huis van de Papoea's bewoonbaar te maken voor die Papoea's. Ze hebben die capaciteiten: hetzij voor wetenschappelijk onderzoek, hetzij voor de praktische openlegging van het land, hetzij voor de ontwikkeling van het volk.

Nederland kan dan een miljoen Papoea's – of hoeveel meer of minder het er ook mogen zijn – verlossen uit hun stenen tijdperk, uit hun onderwereld en uit de ban van hun vrees. Er wordt gezegd en geschreven dat de komst van de blanke altijd automatisch het instorten van de wereld van de autochtoon – de inheemse man en vrouw – tot gevolg heeft. Dat is juist. Die wereld stort inderdaad ineen.

Is het evenwel een wereld op Nieuw-Guinea, waarnaar die man en die vrouw met heimwee terugzien? Heerst daar een blijvend verlangen naar een wereld van demonen en zwarte kunst, van pijn en angst, van schrik om alles wat nieuw en vreemd is en van vijandschap voor hen die uit een andere, onbekende wereld kwamen?

Ik ontmoette tal van mannen die bezig zijn met het opvangen van deze mensen, bijvoorbeeld zendelingen, missionarissen, bestuursambtenaren, medici, verpleegsters, houtvesters. Hun geestelijke instelling, hun karakter, hun moreel kaliber gaven me alle hoop dat zij, die thans op de grens van twee werelden staan – de Papoea's – deze rustig in onze richting kunnen overschrijden. Omdat een menselijk systeem wordt toegepast.

Men mag veel, zij het niet alles eisen. Nieuw-Guinea is een jong land. Het is in geologisch opzicht zelfs een van de allerjongste landen ter wereld, gedeeltelijk nog in wording. Maar behalve geologisch is het ook bestuurlijk een pas beginnend land. Met een uitermate jeugdige historie, die eerst omstreeks het jaar vijftienhonderd aanvangt en dan nog bijzonder schraal is.

Het was de Oost-Indische Compagnie die, nadat de Spanjaarden in 1660 uit de Archipel verdreven werden, tussen Ternate, Tidore en

Batjan een 'Unie en eeuwig Verbond' sloot, waarmee ze de zogenoemde 'Papoease eilanden' onder haar invloedssfeer bracht. Sinds die tijd was er contact tussen Holland en Nieuw-Guinea, maar het zou nog bijna twee-eenhalve eeuw duren eer de eerste bestuursvestigingen tot stand kwamen. Dat waren in 1898 Manokwari en Fak-Fak. Merauke volgde in 1902.

Sindsdien zijn Nederlanders bezig de jungle van dat land terug te drijven. En voor een groot deel is ze thans teruggedreven. Wie de jungle ziet als een idylle, speelt met een gedachte, die weliswaar romantisch maar evenzeer een fictie is.

De laatste avond op het eiland bracht ik door met mijn vriend dr. Jean Victor de Bruyn, internationaal vermaard als 'Jungle Pimpemel'. We waren samen in zijn huis, staande op Dok V in Hollandia. We spraken heel die avond over Nieuw-Guinea. Waarover zouden wij anders gesproken hebben!

Tijdens dat gesprek gingen mijn gedachten in flitsen terug naar de gebieden die ik in de maanden die nu achter me lagen had gezien. De woeste, ongetemde Asmat. De zojuist getemde Mappi. Dat vreemde clair-obscure gebied van de Marinds, waar terzelfder tijd priesters Onze-Vader aanroepen en magiërs hun oude dema's. En het noorden van het eiland, waar het land zich voorgoed opende.

Ik dacht aan het huis van de bestuursambtenaar in Agats, waar in de modder toch vuurrode canna's opbloeden. Ik dacht aan de woning van dominee Kijne, in Seroei, waar in de avond de geur van cambodja's over de veranda aanwoei uit de richting van de hoge, zwaarmoedige regenbomen. Ik dacht aan de wind, nerveus aanschietend over het strand van Merauke, en aan de betoverende zee rondom Biak, waarover smalle kano's voeren die in de avond deden denken aan uitgeknipte prentjes in een drijfschaal.

Ik dacht aan de mensen die ik had gesproken, bijna allen bezig met het zoeken naar de sleutel tot de ziel van hen voor wie ze hier gekomen waren. De ziel, die men moet trachten te bereiken, wil men een mens leren kennen. Ik dacht aan de vrouw die ik eens zag lopen bij Manokwari, met wat rauwe sago gewikkeld in een niboengblad. Ze zong. Ze was om de een of andere reden gelukkig. Ze had geen honger. Ze kende geen angst. Er waren geen dema's om haar heen. Ze liep in de richting van de stad van de blanken, die ze niet vreesde. Ze liep naar óns.

Het was avond en de hemel boven me stond vol sterren. Al die sterren dreven ook in de baai, die voor een deel in de diepte zichtbaar was. De bijna volle maan kwam aangedreven tussen de sterren.

De veranda waarop we zaten was omrankt met de fletspaarse kelken van thunbergia's, die de mensen hier konijntjesbloemen noemen. Af en toe viel zo'n kelk met een zacht, nauwelijks hoorbaar plofje naar bene-

den. Er zaten wat cicaden in het gras tussen de rode stenen te sissen. Verder was er niets dan onze stemmen.

Het was een avond van vrede en rust. En van weemoed over mijn vertrek, dat nog slechts een kwestie van uren was. Het laatste gesprek op de veranda ging over de jonge mensen die in dit land werken en die geloof in hun werk hebben. Over hen die de jongsten waren van het ambtenarenkorps, opgeleid aan het Bestuurs-Instituut, waaraan De Bruyn het eerste jaar als rector was verbonden. Bij de opening sprak de gouverneur, uit wiens rede ik hiervoor een enkele opmerking citeerde. Er werd ook door de eerste rector gesproken. Van zijn woorden lijken mij de nu volgende waard om behouden te blijven:

Er is meer nodig dan het bijbrengen van slechts vakkennis, want daarmee alleen houden wij het geen jaren uit op een plaats, waar het bos de omheining van uw erf vormt en de bergen de muren van de bestuurspost zijn. Het is goed te beseffen dat de jongeren in deze wereld naar hen, die leiding hebben te geven, kijken voor een credo om te geloven en een lied om te zingen.

Hollandia . . . dat is een voorpost van Oceanië. Het is het voorportaal van Nieuw-Guinea. Daar begint uw taak, die een moeilijke is. Volbreng hem.

Volgens Kipling: 'Then you are a Man, my Son!'

NASCHRIFT

Het is met behulp van het moderne verkeer in 1955 eenvoudig van Nederland naar Nieuw-Guinea te reizen, maar het is aanzienlijk minder eenvoudig van de kust van dat eiland landinwaarts te trekken. Dat geldt in het bijzonder voor de zuidkust.

Daarvoor is hulp nodig. Die werd me royaal door het gouvernement van Nieuw-Guinea geboden, hetzij in de vorm van vliegtuigen, hetzij in die van patrouillevaartuigen of uitgeholve boomstammen.

Voor deze bijstand ben ik het gouvernement erkentelijk, speciaal in de persoon van oud-gouverneur dr. J. van Baal, en in die van de resident van Zuid-Nieuw-Guinea, A. Boendermaker, van wie de idee voor deze reis uitging.

Er waren meer personen en instanties die mij hun steun niet onthielden. Met name monseigneur H. Tillemans, apostolisch vicaris van Zuid-Nieuw-Guinea, de Koninklijke Marine en de NNGPM NV (Nederlandsche Nieuw-Guinee Petroleum-Maatschappij). Hetzelfde dient gezegd van de controleur I.F.J.M. Cappetti van de onderafdeling Mappi, van dr. J.V. de

Bruyn, adviseur voor bevolkingszaken te Hollandia, en van controleur I. Van Zeeland, tijdens mijn reis hoofd plaatselijk bestuur van de onderafdeling Asmat.

Dankbaar ben ik hen die bereid bleken mij van hun persoonlijke ervaring in Zuid-Nieuw-Guinea te laten profiteren. Hetzij door het verlenen van inzage in rapporten en journaals, hetzij door middel van persoonlijke gesprekken. Dit waren er zoveel, dat ik hen niet allen met name kan noemen. Een uitzondering wil ik maken voor J. Verschueren, pastoor van Koembe en Boeti, voor C. Verhey van Wijk, directeur exportbedrijf South New Guinea 'Imex', en voor de missie-etnoloog dr. J. Boelaars.

Tenslotte ben ik dank verschuldigd aan de royale medewerking van de directie Nieuw-Guinea van het ministerie van zaken overzee, met name in de persoon van de heer B. Krijger, secretaris-generaal van genoemd ministerie, wiens adviezen en inspiratie even waardevol als sympathiek waren.

DE SCHRIJVER

Hart zonder haat

Waar de zee in lange, trage, dof ruisende golven uitliep op het koraalstrand, sloeg het licht van een bijna volle maan schitterend diamantgruis uit de branding.

Achter de branding schoven twee kano's voorbij. Ze leken te zweven boven het water, waarin de nacht zich had genesteld, met hier en daar gifgroen schemerende plekken waar het rif zich verhief. Iedere keer als de kano's zo'n stuk schemering, dat de kleur van flessegroen had, binnenvoeren waren het geen kano's meer, maar scherp gesneden silhouetten uit een antiek oosters toverspel.

Victor Albers keek, gezeten op een hoge barkruk in de Pacific Club, al langer dan een kwartier naar dat spel van licht, duisternis en verkleurend water. Hij vond het een romantisch en boeiend beeld en het drong tot hem door dat hij het goed had kunnen gebruiken als afsluiting van de reportage die hij voor zijn krant had gemaakt. Maar daar was hij nu te laat mee. Het vliegtuig had twee weken geleden de laatste artikelen over zijn reis langs de kust van Nieuw-Guinea meegenomen naar Holland.

Aldoor dreunde hem de stem van Bakels, de jonge ambtenaar van de Rekenkamer die naast hem zat, in de oren. Een stem die hem al meer dan een uur de keel uithing. De man interesseerde hem niet, evenmin zijn opmerkingen en inzichten. De woordenstroom viel echter niet te suiten. Die nam integendeel toe naarmate Bakels meer bier dronk. Albers hield niet van mensen die meer gingen praten als ze meer dronken. Zelfs niet als het ging over zulke belangwekkende onderwerpen als periodiek verlof en huisvesting.

Het was voor een doordeweekse avond vrij druk in de club. Vrijwel elke aanwezige kende hij: het groepje bestuursambtenaren, de enkele artsen, de vlootpredikant, de directieleden van de Beton-Maatschappij, de ambtenaren van het kadaster, de marine-officieren en de bemanning van de *Southern Cross*, het Australische gouvernementbootje dat een week geleden de baai was komen binnenvallen.

Er waren vrij veel vrouwen. Ze zaten verveeld achter hun ijsgekoelde orange juice of witte martini. Alleen de jeugdige echtgenote van controleur Verschoor zag er monter en plezierig uit. Maar ze was dan ook pas een maand hier en profiteerde dus nog van het saldo kou dat ze uit Patria

had meegenomen.

Het toverspel in de baai ging door en op de achtergrond van Albers' gedachten bleef vage spijt dat hij dit beeld niet in zijn reportage had vastgelegd. Het zou werkelijk een boeiend slot zijn geweest. Intussen golfde de woordenstroom van de man van de Rekenkamer eindeloos voort. Hij moest natuurlijk al lang gemerkt hebben dat Albers niet naar hem luisterde. Dat kon hem blijkbaar niet schelen. Als hij maar tegen iemand kon praten was hem dat voldoende. Luisteren van de ander was bijzaak.

Twee Papoea-jongens brachten de bestellingen rond. Op hun zwarte, blote voeten, waarmee de rozekleurige zolen vreemd contrasteerden, verplaatsen ze zich geluidloos. De barhouder, een Indische Nederlander met een cynisch, hooghartig gezicht, schoof hun zwijgend de glazen toe en prikte automatisch de bonnetjes op een pen. Drie fans aan het lage houten plafond poogden door op maximaal vermogen te draaien wat verkoeling in de vochtig-hete atmosfeer te brengen; ze slaagden daarin nauwelijks. De pick-up werd bediend door een jong Chineesje, dat niet van het apparaat week en plaat na plaat opzette. Uitsluitend Engelse en Amerikaanse dansmuziek. Het viel Albers op hoe slecht de kwaliteit van het geluid was. Viel dat eigenlijk te verwonderen in een zo vochtig klimaat als dit? Iedere plaat moest hier wel binnen enkele dagen kromtrekken.

Af en toe bracht een paar de moed op te gaan dansen. Maar na twee-, driemaal de beperkte ruimte te zijn rond geweest slenterde het loom en transpirerend naar zijn plaats terug. In het begin van de avond was er na iedere gedraaide plaat nog even een obligaatsje geweest. Niemand nam echter meer die moeite. De kleine, broodmagere Chinees interesseerde dat niet in het minst. Hij was de enige die met zichtbaar enthousiasme en welbehagen telkens opnieuw een plaat van de stapel haalde en de saffier erop zette. Alsof de muziek er uitsluitend voor zijn plezier was.

Albers kreeg ook last van de warmte. Hij wilde eigenlijk wel weg, maar wist dat dit als niet bijzonder correct zou worden uitgelegd. Hij was hier gast en dat legde nu eenmaal verplichtingen op. Belachelijke verplichtingen, vond hij. In zo'n land, in zo'n sfeer, in zo'n klimaat! Wat deed het merendeel van deze mensen toch gewichtig, net zoals voor de Tweede Wereldoorlog bepaalde groepen van de ex-Nederlands-Indische samenleving deden. Rang en standen, klassen en coteriën, ze gediiden hier alweer even welig als vroeger in de koloniën. Nee, er was op dit punt niet veel veranderd. Zeker niet onder hen die tot de vorige generatie werden gerekend, Indië gekend hadden en door Indië waren gevormd. Ze zeiden wel dat dit eiland andere mensen en andere normen eiste, maar ze waren te veel erfelijk belast om deze zienswijze ook in praktijk te brengen.

Toen Bakels hem voor de derde maal dezelfde vraag stelde, begreep Albers dat hij moest antwoorden. Hij deed het lukraak, en aan het

gezicht van de ander zag hij dat het een idioot antwoord moest zijn geweest. Bakels opende de mond, sloot hem weer en hapte vervolgens in het schuim van het zojuist voor hem neergezette bier. Hij dronk het glas half leeg, zette het neer, veegde met een kletsnatte zakdoek het schuim van zijn mond en zei: 'Je luistert niet, man, je weet niet eens waar ik het over heb!' Albers ontkende het, maar zijn woorden klonken niet erg overtuigend.

Hij schoof zijn sigarettenkoker naar de ander. 'Roken . . . ?' Aarzelend nam Bakels een sigaret.

'Ik barst van de hoofdpijn, neem het me niet kwalijk,' zuchtte Albers. Het was de halve waarheid. Iedereen in deze oververhitte ruimte moest nu wel hoofdpijn hebben.

Albers bestelde twee schoteltjes zoute pinda's en schoof een ervan naar zijn buurman. Op dat moment zag hij dat Hilarius, de assistent-resident, vanuit de verte naar hem knipoogde. Hij begreep de bedoeling: Hilarius wist hoe Albers over dit soort samenleving dacht en ze hadden daarover vrijwel dezelfde mening. Een mening die ruimte bood om de humor ervan in te zien. Hilarius wilde met zijn manier van kijken zeggen: zo zijn we dus onder elkaar, Albers, netjes maar vervelend. En dat was dan een vrij juiste weergave op dat ogenblik van de stemming in de Pacific Club, die tegelijk geforceerd chic en burgerlijk aandeed.

De Chinees zette met volledig gemis aan realiteitsbesef een Spaanse paso-doble op. Niemand vielde zich geroepen erop te gaan dansen. Leeg en troosteloos lag de dansvloer onder de lelijke, onbeschermd elektrische lampen te glanzen.

Albers tilde het bierglas op en zag tegelijk dat door de deur, aan de kant van de baai, twee vrouwen binnenkwamen. Hij wist niet wie ze waren. Beiden droegen een witte japon zonder enige versiering. De ene was klein en gezet en droeg een bril met een dik, bruin montuur. Albers schatte haar op een jaar of vijftig. Ze had een stuurs, bijna onvriendelijk gezicht en toonde zich niet in het minst geïmponeerd bij het betreden van de club. Ze maakte een resolute indruk.

Albers' blikken gingen naar de ander. Die was groter, slanker ook, wat echter niet de enige reden was dat hij haar met meer aandacht gadesloeg dan haar begeleidster. Ondanks haar sobere kleding, de strak achterover gekamde haren en de duidelijke afwezigheid van zelfs de geringste make-up, was ze toch op een bepaalde manier opvallend. Albers wist niet waarom.

Hij bleef naar haar kijken. Was ze dertig? Veertig? Of een leeftijd ertussenin? Wat boeide hem in haar? Was het haar figuur, ondanks die strakke, fantasieloze witte japon? Was het de wat schuwe, bijna timide aandoende blik waarmee ze om zich heen keek? Waren het misschien alleen haar ogen die, zelfs op de vrij grote afstand die tussen haar en Albers was, merkwaardig helder waren? En mooi. Ogen die aarzelend de

zaal inkeken. Ze keken naar de tafeltjes waaraan de leden van de Pacific Club zaten. Het leek, dacht Albers, of ze onrustig was. Maar dat moest verbeelding zijn.

Plotseling viel hem iets anders op. De paso-doble draaide verder, gepassioneerd, opwindend, met de Chinese jongen ernaast, die verloren in de muziek wezenloos voor zich uit glimfachte. Hij zag niets van de twee nieuwe gasten. Alle anderen in de Pacific Club zagen hen daarentegen wél, en op een manier die Albers trof. Er werd gekeken zonder dat erbij werd gesproken. Dat zwijgend kijken had iets demonstratiefs, iets uitdagends bijna. Er was iets in van weerstand, van vijandschap misschien. En dat alles nauwelijks merkbaar, verstolen. Voornamelijk bij de vrouwen, hoewel Albers meende het ook hier en daar bij de mannen te constateren. Hij was echter niet zeker van zijn zaak. Hij bleef twijfelen.

De kleinste van de twee keek in de richting van Hartkamp, de gouvernementsarts. Ze knikte naar hem en Albers zag dat ook hij knikte. Gereserveerd, bijna onwillig. Hij draaide zich half om naar zijn vrouw en zei iets tegen haar. Mevrouw Hartkamp zei wat terug en begon in haar tas te zoeken. Daarop verrees Hartkamp uit zijn lage rieten stoel. Hij drukte een beetje geïrriteerd zijn sigaret uit, wierp een verstrooide blik op de beide dames aan zijn tafeltje en liep op de twee zojuist aangekomen vrouwen af.

Hartkamp gaf hun een hand. Het gesprek dat volgde vond te ver van de bar plaats om er een woord van te kunnen opvangen. Albers zag dat de arts een tafeltje en drie stoelen naar zich toe trok. Ze gingen zitten. Het onderhoud ging voornamelijk tussen de arts en de kleinste van de beide vrouwen. De ander zat er half afgewend bij en mengde zich er nauwelijks in. Een enkele maal richtte Hartkamp zich ook tot haar, maar het waren blijkbaar losse, niet terzake doende opmerkingen, die hij meer uit beleefdheid dan uit noodzaak maakte.

Albers kon nog steeds het gevoel niet kwijtraken dat er iets was waarvoor hij geen verklaring kon vinden. Een ondefinieerbare sfeer van wantrouwen, van onwil hing in de zaal. De Chinese jongen verwisselde de paso-doble met een Engelse wals en drie paren liepen naar de dansvloer. Opnieuw viel hem iets op: de dames waren tijdens het dansen vol belangstelling voor de arts en zijn gezelschap, maar bij het passeren van het drietal werd een andere kant uitgekeken en een volkomen gebrek aan belangstelling geveinsd. Dit veinzen was opvallend, vond Albers.

Hij boog zich naar Bakels, die nog steeds naast hem zat en luidruchtig zoute pinda's kauwde. 'Wie zijn dat daar bij Hartkamp?'

De ander keek hem aan en er lag een zweem van ongeloof in zijn manier van kijken. Toen vroeg hij: 'Weet je dat niet?'

'Ik heb ze nooit eerder gezien.'

'Ik dacht dat je zo langzamerhand iedereen hier kende.'

'Die twee niet.'

Bakels dronk zijn glas leeg, veegde opnieuw zijn mond schoon met de natte zakdoek, haalde een sigaret uit de koker van Albers en zei: 'Die kleine is zuster De Kanter, de ander zuster Nyland. Ze zijn van een leprozerie aan de zuidkust. Je moet haast wel over ze hebben gehoord. Nogal vreemde tantes.'

'Hoezo, vreemd?'

Bakels schudde het dikke, rode hoofd. 'Hoezo... hoezo...? Nou, omdat ze zonderling zijn. Zie je dan niet dat ze hier deining veroorzaken? Ik dacht dat jullie persmensen van die knappe psychologen waren. Het ligt er nogal dik bovenop, zou ik zeggen.'

'Ja, maar waarom?'

Bakels verhief zijn te vol gegeten lichaam. Hij ging helemaal rechtop zitten en keek Albers strak aan. 'Je wilt dus beweren dat je geen notie hebt wie dat zijn?'

'Niet de minste, Bakels.'

'Nou dan, die ene, die kleine, is zuster De Kanter, zoals ik je al zei, de ander zuster Nyland. Het gaat om haar. Ze kan hier beter niet komen en dat moest ze zelf ook inzien. Ik noem 't glashard, als je het mij vraagt. Je weet dus niet wat ik bedoel, waarop ik zinspeel?'

'Zowaar ik naast je zit.'

Bakels begon zachtjes voor zich uit te lachen. 'Dan heb je toch nog wat gemist, vriend. In die vrouw ~ die zuster Nyland ~ zit een story, een verhaal. Jammer genoeg alleen niet geschikt voor die krant van je. Trouwens, 't is helemaal geen verhaal om te publiceren. Hoe eerder het vergeten wordt hoe beter. Maar sommige gebeurtenissen worden nu eenmaal nooit helemaal vergeten, en zeker niet in zo'n miniatuurgemeenschap als hier, op dit eiland. Gek eigenlijk, het is zo groot als een werelddeel en toch weet iedereen alles van de ander, tenminste, als die ander tot de blanke kolonie behoort. Midden in de jungle zit je nog in een glazen huis.'

Hij zweeg en keek van terzijde naar de gouvernementsarts en diens gezelschap. Nog steeds zat de ene vrouw er als volkomen overbodig bij.

Bakels wendde zich opnieuw tot Albers. 'Hebben ze je hier werkelijk nooit iets verteld over de zaak van Helleen Nyland?'

'Ik zei je toch van niet?'

'Jammer voor je. Hoewel, je hebt ook eigenlijk al verhalen genoeg gehoord, lijkt me. Eén meer of minder komt er niet op aan.'

'Dat hangt van het verhaal af.'

Bakels grijnsde. 'Ja, natuurlijk, dat hangt van het verhaal af... Nou, dit is beslist géén mooi verhaal, alleen rotzooi en ellende.'

Albers verwachtte dat de ander hem bijzonderheden wilde vertellen, maar hij vergiste zich. Bakels bestelde nieuw bier voor hen beiden en begon over heel iets anders te praten. Aldoor hield Albers echter de drie

mensen schuin tegenover hem in het oog. Wat Bakels vertelde interesseerde hem niet in het minst en steeds dwaalden zijn ogen af van het donkere water in de baai, waar de twee betoverde kano's nu verdwenen waren, naar de groep van drie in de rieten stoelen. Die ene vrouw had dus iets te maken met wat Bakels 'een verhaal' noemde. Helemaal geloofwaardig leek dat niet. Er was, zoals ze daar zat, niet veel om haar heen dat hem intrigeerde. Misschien haar ogen. Misschien haar manier van kijken. Misschien het leeftijdloze gezicht. Ze leek hem een hard type, hoewel haar ogen beslist niet hard waren.

Hij werd op de schouder geklopt. Het was Hilarius die hem vroeg of hij mocht storen. Als hij met Bakels was uitgepraat wilde hij Albers graag even spreken.

Een minuut later stonden ze op de veranda die uitzicht op de baai gaf. Het geluid van de branding op de koraalrotsen vermengde zich af en toe met dat van de pick-up in de zaal. Ze wisten hun voorhoofd af. Een vochtige nachtbries kwam vanuit de baai aanwaaien en bracht wat verkoeling.

De assistent-resident gaf Albers een paar vertrouwelijke inlichtingen over zaken die de journalist al eerder met hem had besproken. Hilarius was een geschikte kerel, vond Albers. Een reële, integere bestuursambtenaar met een gezonde kijk op mensen en toestanden. Bovendien had hij een jarenlange ervaring in bestuurswerk. Hij had veel aan zijn adviezen gehad, niet alleen tijdens deze reis, maar al eerder, bij vroegere bezoeken aan het eiland.

Na een kwartier waren ze klaar. 'Zullen we weer naar binnen gaan?' vroeg Hilarius. 'De dames vervelen zich toch al zo.'

Ze draaiden zich om. Op dat ogenblik vroeg Albers: 'Wie zijn die twee vrouwen die straks binnenkwamen? Is daar wat mee? Bakels doet zo geheimzinnig.'

Hilarius bleef staan. 'Deed Bakels geheimzinnig?'

'Ja, ik vond van wel. Het scheen hem nogal te verbazen dat ik niets van die ene af wist, van haar story, zoals hij zei.'

'Van zuster Nylands story?'

'Ja, dat was de naam.'

De assistent-resident glimlachte voor zich uit. 'Helemaal ongelijk heeft hij niet. Het is inderdaad wat vreemd dat iemand als jij, een journalist, aan hém moet vragen wie dat zijn. Zeg... heb je werkelijk nooit gehoord van de Nylandaffaire?'

'Nooit.'

'Niemand sprak ooit met je over die zaak met controleur Nyland?'

'Geen sterveling.'

'Dat is dan zuiver toeval. De meesten hier weten ervan, de een iets meer dan de ander, maar die zaak kan beter vergeten worden als je 't mij vraagt. Hij is trouwens al bijna vergeten. Alleen... ze moest hier niet

komen. Ik vind 't niet verstandig van haar.'

'Wat was het voor zaak?'

'Och, eigenlijk niet eens zo heel veel bijzonders. Een doodgewone liefdesaffaire tussen een jonge controleursvrouw en een vriendje, een affaire die al over was eer ze eigenlijk begon. Het zou allemaal wel weer goedgekomen zijn, als die controleur niet was gestorven. Nee, niet door een misdaad. . . vergis je alsjeblieft niet. Allemaal heel alledaags en niets opwindends. Alleen, je kunt je zo iets hier moeilijk permitteren als je de vrouw van een bestuursambtenaar bent. Het Bestuur neemt dat niet, kan het ook niet nemen.'

'Haar man is dus dood?'

'Ja, al een jaar of zes.'

'En zij bleef hier?'

'Ja, en dit is dan het enige opwindende van alles. Ze wilde niet meer naar Holland terug en is na die geschiedenis in de verpleging gegaan, in een leprozerie.'

Er was een geruis van zijde en de vrouw van Hilarius schoof de veranda op. Ze ging demonstratief tussen Albers en haar man staan en zei: 'De heren zijn wél beleefd om ons daarbinnen alleen te laten zitten. Hoe lang duurt dit onderhoud nog?'

Albers lachte verontschuldigd. 'Het is mijn schuld, mevrouw Hilarius, dat uw man hier nog is. Neemt u me niet kwalijk. Het ging om een paar zakelijke kwesties.'

De vrouw van de assistent-resident keek hem quasi-boos aan. 'Dat zal wel, altijd weer zakelijke kwesties.' En zich tot haar man wendend: 'Zeg, Harry, begrijp jij nou die De Kanter en Nyland? Ze zitten er nog steeds. Nyland moet toch wel de huid van een olifant hebben. Alles goed en wel. . . een mens moet kunnen vergeten en vergeven, maar er zijn grenzen. Ze hadden hier niet moeten komen. Van Nyland kun je zo iets verwachten, maar ik had De Kanter voor verstandiger gehouden.'

'Zuster Nyland is vrij te gaan en te staan waar ze wil, Joyce.'

'Natuurlijk. Maar dan zal ze ook de consequenties moeten aanvaarden. Nu, die merkt ze wel, ze zal zich op 't ogenblik wel niet erg senang voelen. Ze wordt straal genegeerd.'

'Is dat wel helemaal een christelijke opvatting, Joyce?' vroeg Hilarius. Zijn stem was vol milde ironie.

'Nee, wel een menselijke.'

Hilarius wendde zich tot Albers: 'Hoe zei die Duitse dichter dat ook weer? *Da werden Weiber zu Hyänen*. Heb je je ooit kunnen voorstellen, Albers, dat Joyce zo'n hyena is?'

De vrouw van de assistent-resident gaf Albers geen gelegenheid voor commentaar. Ze gaf beide mannen een arm en dwong hen naar de zaal terug te gaan.

Toen ze de verandadeuren passeerden, zagen ze dat juist op dat ogen-

blik de twee verpleegsters afscheid namen van de gouvernementsarts. Een nogal koel, gereserveerd afscheid. Het was duidelijk dat Hartkamp zich opgelucht voelde dat er een eind aan het onderhoud was gekomen.

De vrouwen passeerden hen op slechts enkele meters afstand. Iedereen in de zaal verkeerde meer of minder in spanning. Die spanning was voor Albers tastbaar aanwezig, ondanks het feit dat iedereen quasi-onverschillig deed. Albers ving niettemin blikken van vrouwen in de zaal op die duidelijke taal spraken.

Hij volgde het vertrek van de verpleegsters. Het gezicht van zuster De Kanter was uitdrukkingloos. Er stond niets op te lezen. Hetzelfde stuurse, ernstige gezicht dat hij bij het binnenkomen had gezien. Toen keek hij naar zuster Nyland. Hij was ervan overtuigd dat ze zich inspande haar gevoelens niet te tonen. Hij zag dat ze wist dat er vijandschap rondom haar was, dat ze spitsroeden liep tussen de leden van de Europese kolonie die op dat ogenblik het danszaaltje van de Pacific Club vulden. Haar ogen verraadden haar: ze waren vol onrust.

Het was haar manier van kijken die Albers een lichte schok bezorgde. En niet alleen de ogen, de hele uitdrukking van het gezicht. Dat had tegelijk iets verschriks én strijdbars. Aan alles was te zien dat ze zich allerminst op haar gemak voelde in dit gezelschap. Desondanks bezat ze stijl, ging er iets van haar uit. Ze had, zag Albers, een sterk gezicht. Het moest, voor het leven er nog niet zijn stempel op had gedrukt, mooi zijn geweest. Het was dat eigenlijk nog, ondanks het schelle, onbarmhartige licht van de onbeschermd elektrische lampen en de afwezigheid van zelfs de minste make-up. In ieder geval had het karakter en was het een prettig gezicht om naar te kijken.

De vrouwen liepen snel naar de uitgang. Hun vertrek had bijna iets van een vlucht, dacht Albers. Van twee, drie tafeltjes werd nauwelijks zichtbaar gegroet. Alsof men zich schaamde om te groeten.

Even later waren ze verdwenen. Albers had al die tijd een zekere spanning bij Joyce Hilarius gevoeld. Het was hem evenmin ontgaan dat ze de twee vrouwen geen seconde uit het oog had verloren. Hij had het gezien en gevoeld. Gevoeld aan de druk van haar arm op de zijne. Die spanning was als een elektrische stroom die van haar op hem oversprong.

Ze liet hen los. 'Zo, die zullen hier voorlopig wel niet meer komen, denk ik. Zo iets noem ik nou vragen om moeilijkheden. Wat is het voor een bepaald soort mensen toch moeilijk hun plaats te weten. Ze leren het nooit.' En zich tot haar man wendend: 'Vraag jij eens aan Hartkamp wat ze eigenlijk kwamen doen.'

Albers ging naar de bar en bestelde bier. Bakels was van zijn kruk verdwenen, wat hem bijzonder verheugde. Staande dronk hij uit het glas, maar eer het leeg was kreeg hij gezelschap van Hilarius en Hartkamp, wier echtgenoten zich nu op de dansvloer bevonden. De Chinees had een slow-fox opgezet, waarvan het tempo enigszins in overeenstemming met

de temperatuur was.

Albers kende Hartkamp. Een kundig medicus, wat ruw en ongema-nierd, maar met een uitstekende reputatie onder de blanke en autochto-ne bevolking. Hij dronk veel te veel, en het was alleen dank zij de aanwe-zigheid van zijn vrouw dat hij op dit uur nog nuchter was.

De arts en de bestuursambtenaar dronken zwijgend hun jenever. Hart-kamp ledigde zijn glas in één teug en schoof het direct weer terug naar de barkeeper. Zich tot Albers wendend zei hij: 'Dat ontbrak er vanavond nou nog nét aan. Dat valt hier onaangediend binnen alsof ik spreekuur heb. Rare manieren houden sommige mensen er toch op na.'

Hilarius viel hem in de rede. 'Wist je dan niet dat ze zouden komen?'

De arts leek geïrriteerd door de vraag. 'Ach... ja, ik wist dat ze zouden komen, zij het niet precies wanneer. Die De Kanter had natuurlijk weer eens last van haar teveel aan energie. Laat ze nou toch verdomme ook nog Nyland meebrengen.'

Hij keek Albers aan, die begreep dat van hem een instemmend antwoord werd verwacht. Maar hij zweeg.

'Waar ging het om?' vroeg Hilarius.

'Waar zou het ánders om gaan dan om geld! Ze komen niet rond met wat er op de begroting voor de polikliniek is uitgetrokken. Is dat mijn schuld? Ze willen me natuurlijk graag voor die centenkwestie verant-woordelijk stellen, maar dat lukt ze niet. Ik zit nu eenmaal aan die rot begroting vast en kom al een paar ton te kort. Is dit hier nou een plaats om daarover te komen janken?'

Hilarius keek peinzend in zijn weer gevulde jeneverglas. 'Kwamen ze alleen daarvoor? Hoe hebben ze gereisd?'

'Een door 't gouvernement gecharterde Dakota moest een extra-vlucht maken en er waren toevallig twee plaatsen over. Ze vertrekken morgen-ochtend om vijf uur alweer. Zeg... zag je die smoelen in de zaal? Een steen in een vijver...! Maar lef heeft ze, die Nyland, dat moet ik zeggen. Ze wordt er anders niet knapper op, Harry.'

'Dat kun je ook moeilijk verwachten met zulk werk. Ik was er twee-maal, maar ik kan me wel bedwingen er nóg eens heen te gaan. Een godverlaten oord. En dan midden tussen die lepralijders!'

'Vrije wil, Harry, uitsluitend vrije wil, denk daaraan. Geen sterveling heeft haar ertoe gedwongen. Ik zeker niet. Maar als je zo nodig idealist wil zijn moet je ook de consequenties aanvaarden.'

De Chinees zette een rumba op en de dansvloer werd ontruimd. De helft van de aanwezigen liep naar buiten om wat koelte op te zoeken.

'Albers vertelde me straks dat hij niets af weet van die Nyland-affaire. En dan beweren ze nog dat journalisten een speciale neus voor dat soort dingen hebben.' Het werd uitdagend door Hilarius tegen Hartkamp gezegd, met een zijdelingse blik naar de journalist.

'Daar mist hij niet veel aan,' zei Hartkamp. 'Krantenmensen moeten

het van actuele zaken hebben. Dit is ouwe koek. Zit geen kopij voor hem in.'

'Nu niet meer, maar toen wel. Maar je hebt gelijk, zand erover, plus de mantel der liefde.'

'Nou, heb jij vanavond veel van die mantel gemerkt? De lucht was om te snijden toen ik met ze zat te praten. Ik voelde al die vrouwenogen in m'n rug prikken. Ik zat op spelden.'

'Het waren niet alleen vrouwenogen.'

'Nee, dat niet. Zeg, zullen we d'r nog een nemen?'

Ze schoven hun glas opnieuw naar de barkeeper.

Een uur later gingen ze naar huis. Albers logeerde in de pasanggrahan. Er was moeite gedaan hem in het gouvernementshotel onder te brengen, maar dat was overvol. Het kon hem trouwens weinig schelen. De acht dagen die hem nog scheidde van zijn vertrek naar Holland kwam hij wel door. Hij at bij vrienden, zodat alleen de nachtelijke uren in de kleine pasanggrahan werden doorgebracht.

Hilarius bracht hem er met zijn Landrover heen. Eerst had hij zijn vrouw afgezet en samen reden ze langs de baai in de richting van het niet al te comfortabele hotelletje voor doorgaande reizigers. De maan stond recht boven de baai die een paars-zwarte kleur had. Aan de oevers gloorde hier en daar wat licht van vuurtjes bij kamponghuisjes. In het groen naast de weg rumoerden brulkickers en cicaden.

Hilarius was een uitstekend rijder en Albers wist dat hij geen last ondervond van wat hij die avond had gedronken. Hij was blij dat er een eind aan was gekomen. Het was heerlijk hier nog even te rijden, met de wind in je gezicht en het indrukwekkend beeld van de baai onder je. De auto gierde door de bochten en klom tegen de helling op die naar het hoogste punt van de weg voerde. Albers wist dat het uitzicht daar het mooist was. Het was een groots en poëtisch beeld dat zich op de top vertoonde. De baai maakte op deze plaats de indruk van een enorme drijfschaal, gevuld met maanlicht en water.

Hilarius stopte. Zwijgend haalde hij zijn sigarettenkoker voor de dag en ze staken op. Er werd geen woord gewisseld.

Albers keek over de baai uit en dacht: Dit beeld moet ik toch proberen vast te houden voor later, als ik weer in Holland ben. Zo is dit eiland. Zo weergaloos mooi. Tussen die gedachten drong zich een andere. Hij kon nog steeds niet loskomen van het beeld van de twee vrouwen die plotse-ling in de Pacific Club waren opgedoken. Hij zag hen opnieuw de zaal verlaten, gevolgd door al die harde, koude ogen, die veinsden hen niet te zien en hen wel degelijk zagen.

Het gezicht van die ene verpleegster zag hij op dit ogenblik duidelijk voor zich. Het gezicht van een oud beeld. Van welk beeld toch ook weer, in welk museum had hij het gezien? Hij groef zonder resultaat in zijn

herinnering.

Naast hem verrees de schaduw van Hilarius. Telkens zag hij het eind van diens sigaret even aangloeien. Het trof hem dat iemand die nu al zo lang hier zat, toch net als hij geboeid was door het tafereel van de baai onder hen.

Ineens was er de stem van Hilarius.

'Het was werkelijk een verdomd vervelende geschiedenis met die vrouw van Nyland. Ik zat net aan de zuidkust toen dat zaakje loskwam. M'n voorganger, Bosman, liep er nog gedeeltelijk vrij van.'

Het gaf Albers een schok te merken dat ze allebei op dat ogenblik bezig waren aan hetzelfde te denken. Vooral omdat hij had vermoed dat Hilarius eraan dacht. Het was een kwestie van intuïtie geweest. Zijn intuïtie was juist gebleken.

'Wat is er eigenlijk precies aan de hand?' vroeg hij.

'Dat is een lang verhaal en geen erg opwekkend. Zij was te jong, denk ik, toen ze hier naar toe kwam, en hij was waarschijnlijk niet de geschikte man voor haar. Een prima ambtenaar, de ideale controleur, maar ik denk dat hij als echtgenoot volledig faalde. Dat betekent altijd moeilijkheden, en zeker in een situatie als waarin zij indertijd verkeerden. Ze zaten op een verre, moeilijke voorpost en waren volledig op elkaar aangewezen. Maar het ging niet. Al direct niet, geloof ik. Toen kwam er een ander, een jonge vent van de Olie, en daar begon het gelazer. Nyland kreeg het bewijs in handen van een verhouding tussen zijn vrouw en die olieboer. Nou, toen het zover was hebben ze plezier aan elkaar beleefd. Die derde in de driehoek bleef overigens aardig buiten schot, maar Nyland heeft het z'n vrouw zwaar ingepeperd. Hij had zo z'n eigen methoden, die ik overigens niet kan bewonderen. Het kwam er ongeveer op neer: mijn leven kapot, goed, dan óók 't jouwe. Plezierige verhoudingen in de rimboe, dagen reizen van de kust, met alleen een stel raszuivere kannibalen om je heen.'

Hilarius zweeg. Albers hoorde de cicaden in de struiken tekeergaan. Steeds gejaagder, steeds nerveuzer leek het, hoewel dat verbeelding moest zijn.

Toen de ander bleef zwijgen en zijn sigaret wegschoot, vroeg hij: 'En hoe liep 't af?'

'Zo slecht als 't maar kon. Nyland crepeerde in het bos. En dat vergeven ze haar nooit. Alle sympathie was aan zijn kant, begrijp je, hoewel... hoewel... hij ging evenmin vrijuit als je het mij vraagt. 't Oude liedje, Albers; het is enorm stom en levensgevaarlijk op zo'n plaats te gaan leven als je elkaar niet door en door kent en weet wat je aan elkaar hebt. Daar zat de fout. Ze deugden niet voor elkaar, hoewel zij een paar maal iets deed dat precies het tegendeel zou kunnen aantonen. Zoek 't maar uit. Dat lukt je nooit. Wat weten mensen eigenlijk van elkaar?'

'Zij bleef hier?'

'Ja, en dat was nou precies het laatste dat iedereen verwachtte. Daar is heel wat over te doen geweest. Ze is in de verpleging gegaan, in een leprozerie, hoewel ze aanvankelijk niet eens verpleegstersbevoegdheid had. Ze kreeg dispensatie. Ze doet het voortreffelijk, maar het is geen vrouwenwerk, als je het mij vraagt. Ze kan dat niet volhouden. Niet lang meer. Je gaat er op den duur aan kapot. Dát moest jij eens zien, Albers, zulk werk. Ben je al eens in zo'n kolonie geweest?'

'Nee.'

'Je moet geen zenuwen hebben om het te zien.'

'Doet ze het om te kunnen leven, of als een soort boetedoening? Ze is niet katholiek, hoorde ik.'

'Dat heeft er niets mee te maken. Het schijnt dat ze op deze manier iets goed wil maken, maar het fijne ervan is me ook niet bekend.' Hij wachtte even, stak een nieuwe sigaret op en vervolgde: 'Ik mocht haar wel. Ondanks alles had ze stijl, karakter. En reken erop dat ze het zwaar heeft gehad. En nóg heeft. Zag je die vrouwen naar haar kijken? Zo iets zal je gebeuren als je negen maanden achtereen in de rimboe hebt gezeten. Dat was haar welkom van de blanke kolonie! Wat kunnen mensen toch keihard voor elkaar zijn, Albers. Zullen we verder gaan?'

Ze reden de heuvel af en stonden vijf minuten later voor de pasanggrahan. Ze wensten elkaar welterusten.

Albers kroop onder de verschoten groene klamboe en probeerde snel in slaap te komen. Het lukte hem niet. Aldoor zag hij het gezicht van zuster Nyland. Dat was dus het gezicht van iemand die onder melaatsen werkte. En van een vrouw die jarenlang in de oetan had gezeten.

Hij deed er langer dan een uur over om in slaap te komen en gaf toen zijn pogingen op. Hij kroop onder de klamboe vandaan en ging bij het wijd geopende raam zitten roken. Rondom het huis was het doodstil. Er was geen zuchtje wind. Alleen rook hij een zwakke geur van smeulend hout. Ver weg floot, iedere minuut één keer, een vogel.

Aldoor waren zijn gedachten bij die vrouw uit de leprozerie. Die gedachten gingen zich langzaam ordenen. Ze werden een voornemen, een idee, een plan. Dat plan had vrij vaste vormen aangenomen toen hij zich eindelijk voor de tweede maal onder de klamboe begaf. Het was er heet en bedompt en ten minste drie muskieten hadden kans gezien tegelijk met hem naar binnen te slippen. Hij verblindde ze met zijn elektrische lantaarn en joeg ze naar de andere wereld.

Hij strekte zich op het harde, met zéewier gevulde matras uit en viel direct in slaap. Het laatste vervagende beeld dat hij zag was van de vrouw met het gezicht van een beeld dat hij heel lang geleden ergens had gezien

Het was nog vóór negenen dat Albers de volgende dag het residentiekantoor binnenstapte en zich door de bejaarde Ambonese oppasser bij Hila-

rius liet aandienen. Hij werd direct toegelaten. Hilarius was kennelijk verbaasd over het vroege bezoek van de journalist. Hij verzocht de oppasser zo snel mogelijk met koffie te komen en wees Albers de gemakkelijkste stoel aan.

Deze liet hem niet lang in het onzekere over de reden van zijn komst. 'Zou er een mogelijkheid zijn dat ik de leprozerie waar we het vannacht over hebben gehad bezoek?'

'Wat een belangstelling ineens voor leprozerieën,' merkte Hilarius op. Het leek Albers of er iets van achterdocht in de stem van de assistent-resident verborgen lag.

'Ja, om allerlei redenen. Ik heb er tenslotte nog nooit een bezocht en dat soort werk interesseert me toch wel. In Holland heeft niemand er enig benul van hoe het in zulke inrichtingen toegaat en 't zou geen kwaad kunnen er iets over te schrijven. En dan... ik heb nog wat dagen over eer m'n vliegtuig vertrekt. Ik zou die ervoor kunnen gebruiken.'

Hilarius had hem zwijgend zitten aankijken. Aldoor had Albers het gevoel dat de ander hem niet helemaal au sérieux nam.

'Zijn dat je enige motieven?' Er klonk duidelijk twijfel in de vraag.

'Ja, wat zou er anders voor motief kunnen zijn?'

Er was even, een deel van een seconde, aarzeling bij Hilarius. Toen zei hij, terwijl hij het restant van zijn sigaret nadrukkelijk doofde: 'Bijvoorbeeld die twee zusters... of alleen die ene over wie ik je heb verteld, zuster Nyland. Op dit ogenblik zijn ze bijna alweer in hun kolonie terug.'

Het ontging Albers niet dat de man achter het oude, door houtworm aangevreten bureau hem scherp observeerde.

Hij aarzelde een moment eer hij antwoordde. 'Het gaat natuurlijk in de eerste plaats om de leprozen. Goed, ik geef toe dat de geschiedenis met die vrouw me intrigeert, hoewel die niet de aanleiding tot dit verzoek is.'

Hij wist dat zijn woorden niet helemaal met de waarheid overeenstemden, maar op dit vroege ochtenduur kon hij werkelijk de moed niet opbrengen zijn zuivere beweegredenen letterlijk weer te geven. Natuurlijk had Hilarius gelijk! Natuurlijk was er een andere oorzaak. Een leprozerie kon hij altijd later, op een volgende reis, bezoeken. Dat had helemaal geen haast. Het Nederlandse volk zat beslist niet te springen om nieuws uit leprozerieën op Nieuw-Guinea. Maar die vrouw van de avond tevoren, haar optreden, haar manier van binnenkomen in en haar vertrek uit de Pacific Club waren hem blijven bezighouden. Telkens had hij zich deze morgen afgevraagd waarom zijn gedachten steeds weer teruggingen naar die vrouw. Hij wist dat het een heel gewone affaire was geweest. Er was niets spectaculairs aan. Een simpele driehoeksverhouding, zonder romantische bijkomstigheden. De vrouw zelf was niet eens zo bijzonder knap. Ze had haar beste jaren achter zich.

Albers was een nuchtere kerel. Hij had het een en ander in zijn journalistieke bestaan meegemaakt en was beslist niet het type dat zich door hersenschimmen liet imponeren. Het ergerde hem juist daarom, dat hij heel die morgen aan haar had lopen denken. Waarom? Hij wist het niet. Er was geen redelijke verklaring voor.

De ogen van Hilarius waren onafgebroken op hem gevestigd. De ogen van een rechter, dacht Albers. Het moest voor verdachten, die soms voor hem verschenen, moeilijk zijn tegen dit soort ogen te liegen. Het kostte hem zelf moeite genoeg althans met een deel van de waarheid te manipuleren. Hij was er echter vrijwel zeker van dat de ander dit wist.

Hilarius bood hem een sigaret aan. Toen kwam er koffie. Zolang de oppasser in het vertrek rondscharrelde en eindeloos traag, behoedzaam, de koffie inschonk sprak de assistent-resident over allerlei bijkomstige zaken. Nadat de man eindelijk was verdwenen keek Hilarius zijn bezoeker opnieuw recht in de ogen.

'Luister eens, Albers, ik vermoed dat ik wel weet wat je wilt. Natuurlijk interesseer je je voor het werk daar in de leprozerie, maar daarvoor ga je niet alleen. Je wilt naar alle waarschijnlijkheid achter die zaak van zuster Nyland aan, misschien onbewust. Wel, laat ik je in dat geval van een illusie beroven. Spaar je de moeite waar het haar betreft. Ze zal je niets vertellen over wat je wilt weten, ook al was je de handigste, meest psychologisch ingestelde interviewer van alle krantenmensen ter aarde. Voor haar is die episode namelijk afgesloten. Voorgoed! Je bent trouwens niet de eerste die het probeert. Het is nog eens door iemand gedaan, door een man van onszelf, een ambtenaar van sociale zaken. Hij kreeg nul op het rekest en geen poot aan de grond. Geen woord, nog geen letter, Albers, zul je uit haar losbranden. In dit opzicht kun je je werkelijk iedere moeite besparen. Goed . . . als je erheen wilt en dat werk wenst te zien, ik heb er geen enkel bezwaar tegen. Alleen, ik weet niet of er transport voor je is. Je weet dus heel zeker dat je erheen wilt?'

'Ja.'

'Goed, we zullen zien.'

Hilarius greep de hoorn van het antieke telefoonstoestel en vroeg de telefoniste hem te verbinden met het nummer van verkeer en transport. Het duurde lang eer zich iemand aan de andere kant van de lijn meldde.

'Hallo! Met Van Lingen? Hilarius hier. Zeg, hoor eens, ik heb de heer Albers bij me . . . ja, de reporter; hij zou graag naar die leprozerie aan de zuidkust willen. Gaat er toevallig nog een kist van jullie de komende dagen die kant uit . . . ? Wat zeg je, morgenochtend? Dat zou prachtig zijn. Wacht even, blijf aan het toestel.'

Hij legde de hoorn neer en keek Albers vragend aan. 'Er gaat morgenochtend om vijf uur een toestel heen. Stom toeval. Je kunt mee.'

'Ik ga mee.'

Hilarius nam de hoorn weer op. 'Ja, het is in orde, hij gaat mee. Ik zal zorgen dat hij vóór half vijf op de basis is. Bedankt voor de moeite.' Hij belde af.

'Als je zorgt vannacht tegen vier uur klaar te zijn stuur ik de Landrover om je op te halen. Je bent dan vroeg genoeg. Veel genoeg kan ik je moeilijk wensen, want het is beslist géén genoeg daar te zijn. Dat zul je wel ondervinden. Doe de dames m'n groeten en vergeet niet wat sigaretten en tijdschriften voor hen mee te nemen. Daar is altijd gebrek aan. Kom je me even je ervaringen vertellen als je terug bent?'

Albers stond op. Hij bedankte Hilarius, die hem naar de deur bracht, voor diens bemiddeling. Al die tijd kon de journalist het gevoel niet van zich afzetten dat de assistent-resident hem met een mengeling van achterdocht en ironie aankeek. Toch kon hij zich niet herinneren iets gezegd of gedaan te hebben dat daar aanleiding toe had gegeven. Hij moest er in de loop van de dag herhaaldelijk aan denken, maar een verklaring vond hij niet.

In één opzicht verheugde hij zich: over het gesprek dat hij met zuster Nyland zou hebben. Hij had in zijn leven wel voor heter vuren gestaan. Het was best mogelijk dat ze er niets voor voelde het zwijgen te verbreken over gebeurtenissen die zich alweer zo lang geleden hadden afgespeeld. Dit was zelfs waarschijnlijk. Niettemin zou ze een zware partij aan hem hebben. Dit was geen beroepsijdelheid. Hij kende zijn vak en wist hoe eenvoudig het doorgaans was zelfs hermetisch gesloten monden tot spreken te krijgen. Hij kende de methoden op dat gebied en dat waren er niet weinig.

Hij reisde naar de leprozerie en ontmoette er de twee vrouwen. Hij sprak met hen, maar wat hij van zuster Nyland te horen kreeg was aanzienlijk minder dan hij had verwacht. Haar mond bleef inderdaad gesloten voor de dingen die hij had willen horen. In de enkele uren die hij bij haar verbleef, leerde hij dat het zinloos was daarop aan te dringen.

Toch had hij geen spijt erheen te zijn gegaan. Hij wist nu onder welke omstandigheden daar werd gewerkt, hij kende de atmosfeer van een leprozerie en hij had iets begrepen van het motief, dat bepaalde mensen naar leprozerieën drijft om daar te gaan werken.

Hij had iets nieuws ontdekt en een hem onbekende ervaring opgedaan. Een ervaring, die hem bezighield alle uren dat hij terugreisde en nog lang daarna.

Na zijn terugkomst ging hij rechtstreeks naar de pasanggrahan. Hij had zware hoofdpijn en was duizelig. Hij maakte de kleine kamer zo donker mogelijk met de vodden die voor de ramen hingen en probeerde te slapen. Het lukte hem echter niet. Steeds achtervolgde hem een masker. En dat masker veranderde in een gezicht. Een gezicht dat hij nu goed

kende. Hij had nooit geweten dat een masker zo overrompend snel in een levend gezicht kon veranderen. Tussen wakker zijn en in slaap vallen bewoog zich nu eens dat gezicht, dan weer het masker.

Hij dacht aan de avond in de Pacific Club, toen hij de draagster van dat masker voor de eerste maal had gezien. Hij herinnerde zich de gesprekken met Joyce en Harry Hilarius over haar. Waarom was zij ook weer daar in het bos? Hoe lang zat ze daar al en hoe lang moest ze er nog blijven?

Hij kon niet in slaap komen en stond na een half uur weer op. Het was schemerig geworden en hij ging zich baden. Het koude water knapte hem wat op, hoewel de hoofdpijn bleef. Die verminderde pas nadat hij een paar glazen whiskysoda had gedronken.

Hij at in de pasanggrahan, omdat de lust hem ontbrak het avondmaal bij anderen te gebruiken. Dan zou hij moeten praten en hij had daar geen zin in. Hij was met iets bezig, een plan begon zich te kristalliseren, hoewel nog vaag, zonder duidelijke contouren. Voor dat plan had hij Hilarius nodig. Het was onmogelijk het buiten hem om te doen.

De assistent-resident was die avond alleen en ontving hem in de tuin. Joyce was met een paar vriendinnen naar een fancy-fair ten bate van de noodlijdende inheemse kinderen. Hilarius liet bier komen en informeerde naar zijn ervaringen in de leprozerie. Het ontging Albers niet dat de ambtenaar bijzonder geïnteresseerd bleek.

Hij vertelde hem hoe hij was ontvangen en wat hij had gezien. Hilarius viel hem niet eenmaal in de rede. Af en toe schonk hij de glazen vol.

Nadat Albers alles had verteld, werd er tussen beide mannen lang gezwegen. Het was volkomen stil in en buiten het huis.

'En dat is alles?' vroeg Hilarius tenslotte.

'Dat is alles, tenminste het voornaamste. Het heeft me nogal aangegrepen, omdat het zo onwettelijk was. Ik zou wel willen weten wat zij voor vrouw is. Waarom doet ze dat soort werk daar? Ik vertelde je van dat masker. . . Toch denk ik dat ze vroeger heel knap is geweest. Eigenlijk is ze dat nóg; soms, als ze naar een patiënt kijkt, is 't net of er twee zusters Nyland bestaan.'

Hilarius stond op. 'Zullen we naar binnen gaan? Er komen wolken muskieten aan.'

De bestuursambtenaar bracht hem in plaats van naar de huiskamer naar zijn kantoor. Hij zette de fan aan en haalde twee flessen bier uit de ijskast. Hij schonk de glazen vol en terwijl hij daarmee bezig was zei hij: 'Er zijn twee, drie, ja, misschien nog wel meer zusters Nyland. Ik heb er ook een paar gekend.'

'Wil je me iets van hen vertellen?' vroeg Albers, en het ontging de ander niet dat er meer aandrang achter deze vraag verscholen ging dan de journalist misschien wel wilde laten blijken.

Het antwoord kwam eerst een halve minuut later. 'Liever niet, het is allemaal al zo lang geleden; waarom dingen op te rakelen die dood en begraven zijn?' Hij aarzelde even. 'Ja, dood en begraven.'

'Toch zou ik er graag meer van willen weten,' hield Albers vol en hij keek Hilarius strak aan.

'Goed, maar ik weet er lang niet alles van. Ik zei je al, het gebeurde goeddeels in de tijd van m'n voorganger, en die was niet zo heel erg mededeelzaam op dit punt. Trouwens, ik vraag me af of het wel de moeite waard voor je is. Je hebt nu toch stof genoeg opgedaan? Deze dingen zijn werkelijk niet geschikt om te publiceren. Als ze er zélf nu niet meer zou zijn... dan... dan misschien... Maar beslist niet met de namen van de betrokkenen. Daarmee zou je je een massa ellende op je hals halen.'

'Ik heb het niet over publiceren gehad, ik vraag je alleen me het een en ander te verklaren, omdat ik het niet begrijp en het zo graag begrijpen wil.'

Hilarius dronk zijn glas tot de helft leeg en begon te vertellen.

Toen Joyce twee uur later thuiskwam, was hij daar nog niet mee klaar. Dat was hij eerst een uur daarna.

Het was na middernacht dat Victor Albers bij de pasanggrahan terug was. Hilarius nam bij de ingang afscheid van hem. Hun handen bleven even in elkaar rusten. De ambtenaar zei zacht: 'Deze dingen gebeuren hier, Albers. Het zijn doodgewone, normale, alledaagse zaken, en alleen door een toeval, een samenloop van omstandigheden, trekken ze soms ineens de aandacht van een buitenstaander. Natuurlijk was het een drama. Maar hoevél van die treurspelen zijn er niet! We hebben geen tijd ons met de anderen te bemoeien. Ja, wel bemoeien, maar niet écht, niet met werkelijke, oprechte belangstelling. Met net zoveel belangstelling als in onze kraam, ónze eigen kraam, te pas komt. We hebben alleen tijd voor onszelf, beste kerel, jij, ik en de rest van de wereld. We willen in het gunstigste geval wel graag anders, maar kunnen niet, al zouden we het willen. Dat is een nare zaak, zij het wel de werkelijkheid. Kom, ga slapen en probeer het te vergeten. Het is voltooid verleden tijd. Niemand zou het trouwens waarderen als je dit verleden ging oprakelen. Welterusten.'

Victor Albers was die nacht, woelend onder de bedompte klamboe in de pasanggrahan, niet in het minst van plan de zaak op te rakelen. Hij zag evenmin kans haar uit zijn herinnering te bannen. Het masker en de scène in de leprozerie lieten hem niet meer los. De volgende dag niet en evenmin de dagen die hem nog voor zijn vertrek restten. Eén opmerking van Hilarius bleef hem steeds bij: 'Het leven vormt en vérvormt mensen, Albers, maar ik geloof dat er nooit iemand méér vervormd werd dan Helleen Nyland. Die werd onherkenbaar vervormd. Ze werd letterlijk

een ander. Het is bijna griezelig, als je haar vroeger hebt gekend.'

Hij sprak opnieuw met Hilarius en daarna met Joyce, die zich weer geheel andere, niet zulke plezierige en sympathieke kwesties over de verpleegster in de leprozerie wist te herinneren.

Hij sprak met Hartkamp, die als gouvernementsarts met zuster Nyland te maken had. Hij sprak met een zendeling die haar had gekend, en met een oude missionaris, die hij de laatste dag voor zijn vertrek naar Holland ontmoette en die meer van het drama af wist dan alle anderen samen.

Er waren lichte en donkere plekken in het verhaal. Nee... het was geen verhaal. Het waren brokstukken, scherven, fragmenten uit een legkaart, die nooit helemaal volledig zou worden. Soms zag hij de geschiedenis van deze vrouw duidelijk voor zich, dan weer schrompelde alles ineens tot een onbelangrijk, vulgair voorval, dat de moeite niet waard was er aandacht aan te besteden.

En aldoor was daar het masker dat hem achtervolgde. Hij wilde het kwijtraken, maar kon het niet. Het was steeds in hem; meestal irriterend, soms obsederend.

Het vliegtuig bracht hem in drie dagen naar Holland terug. Hij viel in een chaotische achterstand wat zijn werk betrof en vergat heel Nieuw-Guinea. Eén ding vergat hij niet: de verpleegster.

Het toeval wilde dat hij mensen ontmoette die hem ontbrekende stukken van de legkaart bezorgden: een piloot die daar gevlogen had; een paar mensen van de Olie; de bestuursambtenaar die de voorganger van Hilarius was geweest, en nog enkele anderen. En zo, stukje voor stukje, werd de kaart van het leven van Helleen Nyland bijgewerkt en aangevuld.

De legkaart werd een mozaïek met een vreemd, wonderlijk patroon. Een bijna volledig mensenleven. Bijna, omdat al die mensen samen toch slechts een deel van dat leven kenden en begrepen. Het ontbrekende moest door Victor Albers zelf worden aangevuld. Het waren slechts bijkomstigheden.

Hij bewaarde de gegevens lang. Langer dan hij gewend was. Maar het waren ook geen gegevens van een zaak. Ze vormden een mensenleven.

Er gingen jaren voorbij. Toen was er een dag dat Hilarius, intussen resident geworden, hem schreef over allerlei kwesties die hen beiden interesseerden. De brief had een postscriptum. Het luidde:

'Je hebt natuurlijk al lang gehoord dat zuster Nyland is overleden. Aan longontsteking. Ik denk dat een schrijver of journalist zoals jij liever had gewild dat de lepra haar had vernietigd, dat was dan wél zo dramatisch geweest. Maar het leven hier is niet bijzonder dramatisch, en sinds onze medische dienst met ultramoderne middelen werkt, zit er zelfs geen dramatiek meer in de lepra. Een doodgewone ziekte waar iedereen van

genezen kan. Ze is begraven bij de leprozerie waar jij indertijd nog bent geweest. Door Papoea's. Er was geen enkele blanke bij. Dat heeft ze zelf zo gewild. Helemaal normaal is zo iets natuurlijk niet.'

Victor Albers haalde die zelfde dag de map met notities te voorschijn. Hij las ze voor de zoveelste maal door, en het viel hem op dat het was alsof hij ze gisteren had neergeschreven. Sinds die tijd was er nauwelijks een dag geweest dat hij niet even, al was het maar een seconde, aan Helleen Nyland had gedacht.

Hij beschreef vervolgens haar leven en veranderde alleen de namen en een enkel bijkomstig detail.

Hier is dat leven.

2

Over de roestige reling hangend keek Willem Nyland naar het op nauwelijks tien meter afstand van het gouvernementsvaartuig traag voorbij-schuivende mangrovebos. Hij kende het beeld, hij had het al duizenden keren gezien. Niet hier, op deze plaats, maar in andere delen van het Oosten. Een boeiend beeld, zeker nu de avond zich begon in te graven in het regenwoud. Je kon je voorstellen, dacht hij, dat onzichtbare handen bezig waren het bij te kleuren van lichtgroen tot donkergroen. Het aantal nuances groen moest oneindig zijn.

Het water van de kali was donkerbruin; de kleur van veen, modder en vergane vegetatie. In dit uur deed de rivier hem denken aan een wijd opengesperde muil, die duizenden vlinders, die het voorrecht hadden genoten één dag te leven, verslond. Die muil werd gevormd door ontelbare vissebekken, die precies op het moment dat een vlinder de oppervlakte bereikte dichtklapten.

In de van minuut tot minuut dieper wordende schemering verkleurden de fletsblauwe en witte waterlelies die op de stroom dreven. Een enkele maal zag Nyland een wit-zwart geringde waterslang op het stinkende modderstrandje langs de rivier wegschieten. Dat wit-zwart leek anders dan tijdens de lange uren van de gloeiend hete dag. Er was eigenlijk niets in die wereld dat hetzelfde bleef als de avond viel. De sagopalmen werden anders, de stammen kregen iets dreigends, het water nam een metaalglans aan, en de nipopalmen stonden met hun geweldige waaiers als machtige decors in een metamorfose van groen.

Het was een half uur geleden droog geworden, nadat de regen urenlang het oude, stalen scheepje had ingesloten. Controleur Nyland, op weg naar zijn nieuwe post, wist alles van regen in dit land af, ook hoe zich ertegen te beschermen. De ellende was echter dat je op dit soort vaartui-

gen geen bewegingsvrijheid had. Benedendeks was het door de hitte niet uit te houden, gezwegen van de stank die daar heerste en het gebrek aan ruimte, die volledig door de lading werd ingenomen. Aan dek was niet één redelijk gemakkelijke stoel. Er waren alleen wat bankjes, maar na drie dagen werden dat martelwerktuigen. Nyland was er de man niet naar te klagen, maar dat nam niet weg dat hij hard naar het einde van de reis verlangde.

Hij wist dat hij niet lang meer hoefde te wachten. Nog hoogstens een uur of twee en ze zouden de post bereikt hebben. De bemanning voelde er niet veel voor vanwege het vele drijfhout op de kali in het donker door te varen, maar met behulp van de schijnwerper en een beetje geluk zouden ze het wel klaren.

Hij pakte een boek, één van de twintig die hij had meegenomen om de tijd te doden. Hij was echter aan lezen zogoed als niet toegekomen. De hitte was overdag abnormaal geweest en hij had geen kans gezien een behoorlijke zitplaats te improviseren. Hij had eigenlijk alleen maar geslapen en gedommeld en af en toe een paar bladzijden gelezen. Uit verveling had hij een enkele maal op krokodillen geschoten zonder er echter ook maar één te raken. Ze waren sneller dan het gouvernementsvaartuig en blijkbaar ook intelligenter dan zijn opvarenden.

Hij had geprobeerd de rapporten door te werken van hen die vóór hem in dit district hadden gewerkt, een enkele bestuursambtenaar en een paar missionarissen, maar het was bepaald geen boeiende lectuur. Hij had af en toe een praatje met de twee Indonesiërs en de beide Papoea's gemaakt, maar tot een normaal gesprek met hen was hij niet gekomen. Voor hen bleef hij toean Kompenie; dat betekende dat er een onoverbrugbaar ravijn gaapte tussen hun wereld en de zijne. Om die wereld te overspannen was meer nodig dan een bootreis van enkele dagen.

Hij rook de avond: de doordringende geur van rottende vegetatie, schimmel en modder. Ondanks de duisternis die de jungle begon in te kapselen leek het of de omtrekken van de bomen zich scherper, met hardere contouren, gingen aftekenen. Overdag was de oetan, de jungle, massaal, een eenheid, een geweldig organisme. Zodra het donker werd zag je er duidelijk de onderdelen van. De bomen op de oever leken naar voren te komen, aansluitend uit dat organisme. De dode, grijze stammen wekten de indruk dat ze bezig waren zich geluidloos op te richten; soms zou je zweren dat ze zich bewogen, hoewel ze toch doodstil stonden. Ze deden Willem Nyland denken aan enorme pythons of aan de tentakels van prehistorische monsters. Ze waren spookachtig wit en er was weinig verbeeldingskracht voor nodig om in elk van die tentakels de grijparmen van een monster te zien.

Controleur Nyland ging echter niet gebukt onder zijn verbeeldingskracht. Hij leed wel in de allerlaatste plaats aan een teveel aan fantasie. Hij was nuchter, zag mensen en dingen in hun reële proporties, en

speciaal het oerbos had nauwelijks geheimen voor hem. Hij kende dit bos te lang om er meer in en achter te zoeken dan het feitelijk bevatte. Negen tropenjaren waren voldoende geweest om hem het bos te leren kennen en het te doorgronden. Voor hem bezat het geen mysteries.

Hij kreeg rugpijn van het gebogen over de reling hangen en ging wat lopen. Vijf stappen van bak- naar stuurboord en precies evenveel van stuur- naar bakboord. Hij had, om tenminste iets te doen, berekend hoeveel kilometer hij had gelopen gedurende de dagen dat hij aan boord was. Het was een respectabel aantal geweest.

Muskieten kwamen van de oevers aanzetten. Eerst een paar, daarna tientallen, tenslotte honderden. Hij stak een sigaar op en hulde zich in zoveel mogelijk rook. Een oud en beproefd middel. Hij stelde er meer vertrouwen in dan in al die moderne smeersels en lotions. Hij had trouwens weinig last van muskieten. Soms dacht hij weleens dat zijn bloed ze niet aanstond.

De Indonesische stuurman stak de schijnwerper aan. Een kegel helwit licht spoot weg over de kali tot aan de volgende bocht. Hier en daar dreven stammen voorbij. Zwartglanzende bulten, opbollend uit zwart water. Zonder schijnwerper hadden ze toch werkelijk niet kunnen doorvaren, bedacht hij. Trouwens, ook de drijvende wortelcomplexen moesten ze uit de weg gaan; het zou niet de eerste keer zijn dat de schroef van een gouvernementsvaartuig op non-actief kwam wegens de half onder water drijvende eilandjes.

De roerganger ging midstreams varen en de oever week. Het was inmiddels geheel donker geworden, en iemand die wél fantasie bezat zou zich nu hebben kunnen voorstellen dat hij door een reusachtige tunnel voer, waarvan de wanden bestonden uit de twee oerbosmuren die op de oever verrezen. Dit was echter niet het soort gedachten dat controleur Willem Nyland bezighield. Hij zou degene die ze had uitgesproken voor een dwaas versleten hebben. Voor hem was het bos het bos en de kali de kali. Wie er iets anders in zag was een gek of een fantast. Tegen beide categorieën had hij iets.

De rivier werd smaller en bochtiger. De controleur ontvouwde de kleine, met inkt en potlood getekende kaart van het stroomgebied van de kali en zag dat ze dicht in de buurt van de post moesten zijn. Hij vroeg het de roerganger. Het klopte. Binnen een uur zouden ze er zijn.

Willem Nyland liep terug naar het bankje en schoof het tegen de reling. Dat ene uur kwam hij nog wel door. Hij zette de voeten tegen de scheepswand en sloot de ogen. Hij dommelde weg, hoewel hij niet insliep.

Hij dacht aan de gebeurtenissen van de laatste maanden en dat waren er heel wat geweest. Op dit ogenblik leken ze nogal chaotisch. Zijn verblijf op Biak, het naargeestige Marine-eiland. Hij dacht aan de vlootaalmoezenier die alweer hoog en breed in Holland zou zitten en met wie hij lange gesprekken had gevoerd over de toekomst van Nieuw-Guinea.

Hij was een beste kerel, zonder twijfel, zij het te weinig reëel voor een land als dit, dat keiharde mensen eiste. Geen dromers of illusionisten. En vooral geen dilettanten.

Hij glimlachte als hij dacht aan het gesprek dat de aalmoezenier met de oude resident had gevoerd. Urenlang had de geestelijke zijn ideeën en inzichten ten aanzien van de Papoea als cultuurimprovisator ten beste gegeven. Ze zaten op een stukje strand achter de bungalow van de resident. Toen had deze ineens gewezen op een grote heremietkreeft die als woning in plaats van een schelp een rood-verrroest Playerbusje achter zich aansleepte.

'Kijk,' had de resident gezegd, wijzend op het dier, 'de bevestiging van uw theorie, een prachtig voorbeeld van een cultuurimprovisator in Papoealand.' De aalmoezenier had waarschijnlijk de grap niet helemaal begrepen.

Nyland wist dat de resident gelijk had. In meer zaken trouwens. Ook toen hij hem, Nyland, na de vierde borrel zei dat de beste jaren van zijn leven de controleursjaren waren geweest. Daarna waren er promoties geweest. Maar ook eindeloos kantoorwerk en verantwoordelijkheid voor een even eindeloos aantal zaken. Alle controleurs streefden naar promotie, maar wisten ze wel precies wat dat inhield?

Nyland had naar hem geluisterd en gedacht: Ik streef er ook naar. Misschien had de resident gelijk, maar was het niet logisch en menselijk dat men naar promotie streefde? Wat had het leven anders voor zin? Waarom zou je werken zonder doel, zonder plan? Natuurlijk werd een mens, naarmate hij de top van zijn carrière naderde, eenzamer en waarschijnlijk ook minder gelukkig. Daar ontkwam je eenvoudig niet aan.

Hij doezelde allengs weg, door vermoeidheid van het zitten en hangen, door de hitte die nog in zijn lichaam zat en door het monotone geluid van het voorbijschurende water. Toen het vaartuig, ondanks de schijnwerper, toch tegen een vlak onder de waterspiegel zwevende stam aanvoer, was hij op hetzelfde ogenblik klaar wakker. De boot liep even uit haar roer, een paar Maleise vloeken drongen tot hem door en daarna werd weer verder gevaren.

Het begon opnieuw te regenen en van de oevers was niets meer te zien, hoewel die aan de rechterkant niet meer dan zestig meter ver was.

Hij dacht aan zijn vrouw. Hij zou het prettig hebben gevonden als Helleen nu bij hem was, hoewel hij beseftte dat dit voor haar geen plezierreisje zou zijn geweest. Dit was geen vrouwenwerk. Toch zou het niet lang meer duren dat ze zulk werk moest doen. Over twee à drie maanden voer ze hier ook, op dezelfde kali en waarschijnlijk met dit zelfde vaartuig. Hij zou echter zorgen dat er dan wat meer comfort aan boord was. Dit kon je een jonge vrouw niet aandoen. Hij zou ook maatregelen nemen dat er benedendeks wat meer ruimte voor haar was.

Het was plezierig aan Helleen te denken. Ze waren bij zijn vertrek

precies één dag getrouwd, reden waarom het afscheid op Schiphol, de dag na het huwelijk, een trieste zaak was geweest. Voor allebei. Ze waren natuurlijk te verstandig geweest hun gevoelens al te duidelijk te laten blijken. Hij had zich altijd geërgerd aan mensen die op vliegvelden en bij vertrekkende schepen drama's opvoerden. Hij hield daar niet van en het had hem goed gedaan dat Helleen er blijkbaar precies zo over dacht. Ze was bijzonder flink en hij wist zeker dat ze zich hier zou redden, ondanks het feit dat ze geen tropenervaring bezat. Ze had daarentegen andere eigenschappen: haar nuchterheid, haar humor en haar energie. Ze was zelf het eerst met het voorstel gekomen hem zo spoedig mogelijk na te reizen. Hij had gearzeld. Hij was te lang in de tropen geweest om niet te weten dat niet iedere vrouw daar kon aarden. Hoeveel huwelijken waren er al kapotgegaan omdat de vrouw noch voldoende fysieke noch geestelijke kracht kon opbrengen! En die vrouwen zaten dan doorgaans nog aan de kust, waar het tenslotte allemaal oneindig eenvoudiger was dan in het binnenland. Om maar te zwijgen van het soort binnenland waar zij nu heen gingen.

De assistent-resident in de hoofdbestuurplaats aan de zuidkust had daar geen geheim van gemaakt. Nyland had drie dagen bij hem gelogeed en Bosman had hem alles over het gebied verteld wat hij ervan wist, hetgeen overigens niet zo heel veel bleek. Het was patrouillegebied. Dat betekende dat een enkele maal Bestuur en politie er hun gezicht lieten zien. De missie zat er, maar zelfs de paters klaarden het nauwelijks met de bevolking. In een soort niemandsland, bestaande uit moeras, modder en water, waren de clans her en der verspreid gevestigd, woeste halfnomaden, wier cultuur – of hoe je dat noemen moest – goeddeels bestond uit kannibalisme en seksuele orgiën.

Nyland wist dat het gouvernement dit district liever nog wat had laten rusten, vanwege gebrek aan geld, aan vervoer en vooral aan geschikte mensen. Maar de missie had natuurlijk haast en vond het onverantwoordelijk een paar duizend stenen-tijdperkers nog langer in de macht van satan te laten. Daar kwam nog bij, had Bosman hem verteld, dat Amerikaanse zendelingen de wens te kennen hadden gegeven er zich te vestigen, en dat hield in dat er met publiciteit rekening gehouden moest worden. Men zou het een onbegrijpelijke situatie vinden dat Nederland, dat jaarlijks een groot bedrag stortte in de internationale kas ten behoeve van de openlegging van onderontwikkelde gebieden, een dergelijk oord in het eigen koninkrijk links liet liggen.

Het was een moeilijk geval, maar er zat werkelijk niets anders op dan dat een bestuursambtenaar de zaak daar in handen nam. Controleur Van Tyen was er een jaar geleden naar toe gestuurd, maar had al na zes maanden de wens geuit terug te keren. Hij vond het een onmenselijke opgave en had te kennen gegeven dat hij nog liever het Binnenlands Bestuur verliet dan daar te blijven.

Hoewel hij het niet met zoveel woorden had gezegd, had Bosman laten doorschemeren dat Van Tyen een vergissing was geweest. Waarschijnlijk te jong, maar beslist met te weinig geestelijke weerstand voor die taak. Hij kon er niet tegenop, niet tegen het klimaat, niet tegen het gemis aan contact met Europeanen en niet tegen de barbaarse mentaliteit van de bevolking. Dat had Van Tyen zich eerder moeten realiseren; niemand had hem tenslotte gedwongen erheen te gaan.

'Hoelang zit ik daar?' had Nyland gevraagd.

Bosman had de schouders opgehaald. 'Dat kan ik niet zeggen, misschien twee jaar, misschien vier. Je moet het daar zélf doen, Nyland, je bezet daar zo iets als een egelstelling van de Kompenie. Ik waarschuw je in volle ernst dat het niet eenvoudig is, maar je hebt flink wat ervaring en bewezen dat je dit soort werk aan kan. Trouwens, je vrouw volgt je en dat is iets dat Van Tyen miste. Hoewel... ik moet er niet aan denken, wanneer iemand als Van Tyen daar een vrouw bij zich had gehad. Dat zou nog veel meer ellende hebben veroorzaakt. Die man moet een kantoortaan hebben, hij deugt in geen enkel opzicht voor zo'n taak. Hij is iemand die niet tegen problemen kan, die niet werkelijk in mensen geïnteresseerd is en absoluut niet kan improviseren. Hij is niet in staat de buitenwereld voor een tijdje uit zijn herinnering te bannen, en wie dat in een land als dit niet kan, moet er zo gauw mogelijk weer uit vandaan. Enfin... jij lost Van Tyen af. Ik denk dat z'n dagen bij het Bestuur geteld zijn. Hij zal trouwens zelf wel naar een baantje in Holland gaan solliciteren en waarschijnlijk is dat voor hem en het gouvernement het beste. Zo zie je weer, Nyland, een goede opleiding en tóch mislukt. Daar is nog geen obat tegen uitgevonden.'

Nyland had alle medewerking voor zijn transport gekregen. Bosman had hem daarbij toegezegd persoonlijk de reis van Helleen naar het binnenland te zullen regelen. Hij kon op dat punt volledig gerust zijn. De ontbrekende barang ging tegelijk met haar met het vaartuig mee. Hij had Nyland tenslotte alle succes gewenst en hem beloofd dat hij de opvoer van vivres en andere zaken naar de bestuurspost in het oog zou houden.

Opnieuw botste het vaartuig tegen een stuk drijfhout. Het gaf een harde klap en even was Nyland bang dat er iets met de schroef aan de hand was. Maar ze voeren weer door. Er bleek niets beschadigd te zijn.

Het ging harder regenen en hij sloeg een stuk plastic om zijn hoofd, zodat hij tenminste kon blijven roken. De regen kletterde op het dek, het water ruiste onder hem, de kali stonk en de wereld was inktzwart, op de kegel licht van de schijnwerper na. Nyland was dankbaar dat ze er bijna waren. Opnieuw een nacht aan boord was te veel van het goede geweest.

Hij staarde in het rosse schijnsel van de as van zijn sigaar en probeerde zich voor te stellen wat voor soort man de controleur die hij ging aflossen

zou zijn. Hij moest een vreemde knaap zijn, had hij op de hoofdbestuurspost gehoord, totaal onbruikbaar voor dit werk. Hij was in die paar maanden volledig mislukt. Veel te zacht voor het werk in de oetan. Hij had waarschijnlijk niets bereikt. Het ene rapport dat hij had uitgebracht was volstrekt waardeloos geweest. Er bleek duidelijk uit dat Van Tyen thuisgebleven was, was blijven zitten waar hij zat en er niet aan dacht regelmatig te patrouilleren. Hij had slechts één ding gedaan: getracht zoveel mogelijk met de bevolking in vrede te leven, en met behulp van een indrukwekkende hoeveelheid contactartikelen was hem dat nog aardig gelukt ook. Van de missie had men echter vernomen dat er in het moeras meer bloed vloeide dan ooit en dat de Papoea's voor de toean Bestuur geen enkel respect toonden. Ze lieten deze blanda ongemoeid omdat hij hén ongemoeid liet. Een soort gentlemen's agreement in de jungle tussen twee partijen.

Nyland had een sterk vermoeden dat hij heel wat op te knappen kreeg. Hij had goed naar Bosman geluisterd en wist wat hem te wachten stond. Hij maakte er zich geen zorgen over. Dergelijke kwesties vielen altijd weer mee als je je verstand gebruikte en deed wat je moest doen. Hij had trouwens meer met dit bijltje gehakt: op Borneo, op Sumatra en in de Vogelkop op Nieuw-Guinea. Op Borneo had hij voor vrij hete vuren gestaan en het was toch gelukt. Waarom zou het dan hier niet lukken.

Hij hield van dit land. Goed, het was hard, moeilijk, een land loodzwaar van problemen en ingewikkelde situaties, maar de bevolking was goed. Hij hield van de Papoea's, zelfs al waren ze vaak nog ontstellende barbaren. Tenslotte moest iemand hun toch voor de eerste maal komen vertellen dat er aan hun inzichten en opvattingen iets mankeerde. Daarvoor was er juist een Bestuur en daarvoor waren er zending en missie. Wie dit soort mensen met begrip en belangstelling, en vooral met geduld, tegemoettrad, had al heel gauw contact met hen. Die maakte vrienden, en dat waren vaak betere vrienden dan die je onder je rasgenoten vond. Ze bezaten een vorm van trouw die soms aandoenlijk was. Hij had zich nooit veiliger gevoeld dan tijdens tournees, slapend te midden van mensen die nog met beide benen in het stenen tijdperk stonden. Ze waren nooit gemeen, nooit trouweloos. De enkele die dat wel was, werd door de eigen mensen doorgaans snel en afdoende gecorrigeerd.

Hij dacht weer aan Helleen. Drie maanden duurden niet lang; ze zouden waarschijnlijk om zijn eer hij het wist. Het moest wel een enorm verschil voor haar zijn: Den Haag en dit moeras! Maar ze wilde zelf graag, en ze zou hem nooit kunnen verwijten dat hij haar met bedrieglijke voorwendzels hierheen had gelokt. Integendeel! Hij had haar het land, het klimaat en de bevolking zo realistisch mogelijk geschilderd. Hij had haar geadviseerd eerst een jaar te wachten tot hij de zaken stevig in de hand had, zodat er wat orde was en vooral: dat ze tenminste in een enigszins bewoonbaar huis zou komen. Bij geruchte had hij gehoord dat Van

Tyen er op een schandalige manier bij zat; hij ging kennelijk van het standpunt uit daar tijdelijk te zijn. Ze had echter geweigerd: ze wilde hem zo spoedig mogelijk volgen. Hij had zich tenslotte gewonnen gegeven, zij het niet dan nadat hij haar de beide kanten van de jungle-medaille had laten zien. Maar zelfs dat had haar besluit niet aan het wankelen gebracht.

De jongste Indonesiër kwam hem een mok koffie brengen en gulzig sloeg hij het bittere brouwsel naar binnen. Lekker was anders, maar het hielp tegen de dorst. Het maakte hem weinig uit dat de regen in de mok terecht kwam. Hij had in dit land wel onder andere omstandigheden koffie gedronken!

Hij keek op zijn horloge en zag dat de tijd opschoot. Hij probeerde zó te gaan zitten dat hij niet al te veel hinder had van zijn gepijnigde lichaamsdelen. Dat lukte slechts gedeeltelijk, maar even later viel hij toch in slaap, met de regen ruisend naast zich in het water, roffelend op het stalen dek en op de plastic kap die hij nog steeds om het hoofd had geslagen. De sigaar lag uitgebrand en doorweekt op de linkerpijp van zijn kaki broek.

Zo voer controleur Nyland naar zijn nieuwe post.

Hij was een man over wie weinig te vertellen valt. Hij behoorde tot de minst besproken figuren van het korps bestuursambtenaren op Nieuw-Guinea; zijn naam werd weinig of nooit genoemd. Hij bezat niets opvallends, niets bijzonders. Hij had alleen de reputatie van een harde werker en er werd beweerd dat hij niet gemakkelijk was voor hen die onder hem gesteld waren. Daar stond tegenover dat hij ook alles van zichzelf eiste.

Wie het leven van Willem Nyland zou nagaan, kon er zeker van zijn niet te stoten op schokkende gebeurtenissen. Op de Haagse HBS was hij een weinig dominerende, wat kleine, schrale figuur. Hij maakte een wat naïeve indruk, maar was dat beslist niet. Het meest opvallende aan hem was nog zijn ruige grijze kuif, die aan een borstel deed denken. Die borstel wekte de indruk van een zich teweerstellend, zich verdedigend dier. Hij had een langzame, wat lijkige manier van spreken, hoewel hij bepaald niet lijkig was.

Hij was wees. Zijn vader was kapitein in het Indische leger geweest en enkele maanden voor de geboorte van de zoon aan longontsteking overleden. Zijn moeder, een zwakke vrouw die hij zich nauwelijks herinnerde, stierf toen hij zes jaar was. Hij werd grootgebracht bij een zuster van zijn vader, een rustige, sympathieke vrouw, die ongehuwd was gebleven.

In zijn laatste HBS-jaren had hij besloten Indisch ambtenaar te worden. Hij voelde instinctief meer voor de tropen dan voor Holland en de studie zou hem geen moeilijkheden opleveren. Hij studeerde aan de Leidse Universiteit en ging als jong bestuursambtenaar naar het toenmalige

Nederlands-Indië.

Hij had zich niet vergist: de tropen lagen hem en hij vond het bestuurswerk prettig. Hij had een zakelijke, zeer ordelijke aanleg, die hem bij dit soort werk bijzonder goed te pas kwam. Hij werd uitgezonden naar voorposten op Borneo en Sumatra, en het was op het laatste eiland dat de Tweede Wereldoorlog hem overviel. Er was toen niet veel meer te besturen en Willem Nyland kwam met een aantal collega's in een Jappenkamp op Java terecht.

Hij bleef er niet lang. Hij was een veel te dynamisch man om de zaak rustig af te wachten en hij zocht een gelegenheid zo snel mogelijk zijn vrijheid te herkrijgen. Een ontvluchtingspoging had succes en bracht hem naar Australië. Hier meldde hij zich bij de geallieerden, die een dankbaar gebruik van zijn tropenervaring maakten. Nog tijdens de oorlog kwam hij op Nieuw-Guinea aan.

Na de bevrijding werd hij op Hollandia aan het Bestuur toegevoegd. Daarna was hij een jaar op de Vogelkop werkzaam. Het was allemaal totaal anders dan in Indië, maar ook hier stond het werk hem aan.

Hij had zich niet gehaast met verlof te gaan. Er was geen sterveling in Holland die op hem wachtte. De tante was in de oorlog overleden en vrienden in het moederland bezat hij niet. Wat zou hij er dus moeten doen? De enkele malen dat hij aan periodiek verlof toe was had hij reizen gemaakt naar Australië, Malakka en Burma. Deze landen trokken hem meer dan Holland.

Toen was de uitnodiging van het gouvernement gekomen om tijdens zijn halfjaarlijkse verlof deel te nemen aan een tweetal internationale congressen in Parijs en Londen voor bestuursambtenaren in verband met het uitwisselen van ervaring in onderontwikkelde gebieden. Hij vertrok per vliegtuig naar Holland, bezocht de congressen en had daarna nog drie maanden over.

Het was in die tijd dat hij op een lezing in Den Haag Helleen Huizinga weer ontmoette. Hij had haar gekend als heel jong meisje, dat met haar oudere broer, een studievriend van Nyland, een paar maal bijeenkomsten van studenten in Leiden had bezocht. Ze was zesentwintig toen hij haar terugzag; hij vierendertig. Ze herkenden elkaar en beiden vonden de ontmoeting prettig. Helleen was als meisje van zestien al bijzonder aantrekkelijk geweest en ze was dat nog. Ze bleek directie-secretaresse bij een groot Haags concern te zijn. Haar vader was eigenaar van een goede apotheek in de residentie. Ze had een jongere zuster. Van de oudere broer hoorde Willem Nyland dat Helleen bijzonder op hem gesteld was.

Hij verbaasde zich daarover. Hij kon zich niet goed voorstellen dat vrouwen hem aardig vonden. Hij leefde in de veronderstelling dat hij een droge, nogal saaie man was, die in geen enkel opzicht de eigenschappen bezat die mannen voor vrouwen aantrekkelijk maken. Daar kwam nog bij dat zijn werk evenmin aantrekkelijk moest zijn voor een vrouw. Dat

werk lag in de wildernis, en hij kende weinig vrouwen die bereid waren daar de beste jaren van hun leven aan de zijde van hun man te offeren.

Door een samenloop van omstandigheden ontmoetten Helleen en hij elkaar de laatste verlofmaanden verscheidene malen. Ze vonden die toevallige ontmoetingen allebei plezierig en al spoedig begon zich in hun verhouding iets te ontwikkelen dat meer dan vriendschap was.

Hij sprak vertrouwelijk met haar broer en daarna met haar vader. De laatste liet hem duidelijk blijken dat hij er niets voor voelde zijn dochter aan een bestuursambtenaar af te staan. Afgezien van het feit dat het een niet al te vorstelijk gehonoreerde functie was, leek het vooruitzicht zijn dochter naar een uithoek van de wereld als Nieuw-Guinea te zien vertrekken hem verre van aantrekkelijk.

De verhouding had echter inmiddels reeds een verloop genomen dat niet meer te stuiten bleek. Toen Willem Nyland nog anderhalve maand verlof te goed had vroeg hij haar ten huwelijk. Ze aarzelde geen seconde met haar antwoord. Ze wist trouwens dat hij die vraag zou stellen. Ze verwachtte deze sinds ze Willem Nyland na zoveel jaren weer had ontmoet.

Er waren wat moeilijkheden met haar ouders, maar aan het besluit van Helleen viel weinig te veranderen. Dat besluit stond vast en ze kwamen overeen nog vóór Nylands vertrek naar Nieuw-Guinea te trouwen.

Helleen had de wens te kennen gegeven tegelijk met hem daarheen te gaan, maar Nyland had haar duidelijk gemaakt dat dit uitgesloten was. Hoe eerder ze hem nareisde hoe liever, maar eerst moest hij in staat zijn haar op de post in het binnenland, die hem na zijn verlof zou worden aangewezen, te ontvangen. Het was een kwestie van drie, hoogstens vier maanden wachten.

Ze trouwden één dag voor het vliegtuig hem naar Nieuw-Guinea terugbracht. Het was geen echte bruiloft geweest, maar Nyland noch Helleen had daar prijs op gesteld. De ouders van Helleen wekten de indruk dat ze hun dochter voor eeuwig kwijt waren.

Op een verwaaid, verregend Schiphol namen ze afscheid van elkaar. Haar ouders waren meegekomen, een paar vriendinnen en wat collega's van Nyland, die ook met verlof waren. Hij voelde zich voor het eerst in zijn leven nerveus en dat verbaasde hem. Hij kende dat gevoel nauwelijks. Het vooruitzicht haar enkele maanden niet te zien, niet bij zich te hebben, stemde hem somber. Ze zag het en fluisterde hem toe dat ze de dagen ging tellen die hen nog scheidden van hun werkelijke huwelijk.

Hij wilde haar antwoorden, maar vond de goede woorden niet. Hij hoopte dat het toestel snel zou starten, omdat hij met zijn houding geen raad wist. Hij moest nu natuurlijk iets aardigs, iets zinvolts tegen zijn bruid zeggen, maar zijn woorden leken hem zo belachelijk, zo geforceerd, dat hij er niet toe kon komen ze uit te spreken.

Toen de passagiers van het toestel werden opgeroepen liep ze met hem

mee tot de controle. Ze legde haar armen om hem heen en kuste hem op de mond. Hij zag tranen in haar ogen.

Hij was de laatste die de controle passeerde. Hij kuste haar nog eenmaal. Het laatste dat ze zei was: 'Tot over drie of vier maanden. . . ik ga aftellen.'

Terwijl hij het trapje van het vliegtuig besteeg en nog eenmaal omkeek dacht hij hetzelfde. Als ze kwam zou een groot geluk in hun leven beginnen. Dat geluk was trouwens al aangebroken. Hij hoefde alleen nog die paar maanden te wachten. En wat waren tenslotte vier maanden!

Toen begon het vliegtuig te taxiën. Hij probeerde Helleen te ontdekken in de verwaaide massa op het platform, maar dat was hem door de smalle ruitjes niet gelukt.

In het toestel was hij eigenlijk pas tot rust gekomen na alle drukte van de laatste weken. Hij had nogal onhandig tegenover bepaalde zaken gestaan en meer dan eens niet geweten hoe zijn houding moest zijn. Het was ook de eerste maal in zijn leven dat hij zo intiem met een vrouw was geweest. In al die jaren was er slechts sprake geweest van een of twee snel voorbijgegangene avonturen met meisjes. Op de HBS had hij eenmaal een kortstondige liefde gehad. Het had hem weinig gedaan, en hij begreep niet veel van de hem altijd opnieuw vertelde verhalen van teleurgestelde minnaars. Hij had daar het fatale niet van kunnen inzien.

Er was hem door collega's weleens gevraagd of hij nooit ging trouwen. Hij had hun gezegd dat hij dat zou doen zodra een geschikte vrouw zijn pad kruiste. Ze hadden hem erop gewezen dat een mens zelf een pad moet maken waar er geen is, maar in dit geval zag hij daarvan de noodzaak niet in. Hij had zich trouwens al half en half met de gedachte verzoend vrijgezel te blijven. Zelfs dat had hem niet catastrofaal geleken.

Een gouvernementsarts had eens, onder een stevige borrel, langs zijn neus weg geïnformeerd of hij fysiek wel helemaal in orde was. Hij had hem gezegd dat er niets aan hem mankeerde, hetgeen de waarheid was. Hij was zo normaal als een man in de jaren dertig van zijn leven kan zijn. Hij had alleen nog niet de vrouw ontmoet aan wie hij zich voor de rest van zijn leven wilde binden. En die zich aan hem wilde binden. Hij droomde van Helleen, terwijl het gouvernementsbootje de laatste bochten van de kali nam die hem nog van de post scheidden. Hij werd wakker toen een met regen volgelopen plooi in de plastic kap zich precies in zijn nek ontlastte. Hij sprong op en schudde zich af. Dat had overigens weinig zin. Hij was toch al doorweekt.

Ineens luisterde hij gespannen. Tussen het ruisen van de regen door meende hij een ander geluid te horen. Het kwam uit de richting van de nog steeds onzichtbare rechteroever, een heel ver, nauwelijks waarneembaar gedreun. Soms ebde het weg en was er alleen de regen; dan kwam het terug, eerst heel zacht, heel vaag, daarna duidelijker, luider. Het leek

soms van meerdere kanten tegelijk te komen. Het scheen te zweven boven het tropische regenbos waardoor ze voeren

Hij begreep wat het moest zijn: Papoea's, slaande op tifa's, de grote, zandlopervormige trommen. Hij kende het geluid. Hij had het nu eens aanzwellende, dan weer afnemende ritme al zo vaak gehoord. Er was niets in dat geluid dat hem beangstigde. Omdat hij wist dat het bijna altijd werd gemaakt door mensen, die bezig waren met het uitbannen van de stilte van de nacht, het verdrijven van duivels en schimmen uit de oetan, en vooral: met het verjagen van hun eigen vrees.

Hij ging onder de overkapping van het stuurhuis bij de Indonesiërs staan. Ze trokken aan hun strootje en deden of hij er niet was. Hij keek naar hun gezicht en zag duidelijk dat ze ook naar het geluid luisterden. Hij zag nog iets: ze waren gespannen. Hij vroeg hun waar ze zich ongerust over maakten. De oudste bleef strak in de kegel van de schijnwerper staren en het duurde geruime tijd eer hij antwoordde. Toen zei de man schor: 'Kannibalen. . . het stikt er hier van, toean.'

Nyland legde een hand op de schouder van de Indonesiër. 'Je hoeft niet bang voor ze te zijn, m'n jongen, het zijn allemaal beste kerels, alleen anders in hun doen en laten dan jij en ik.'

De man schudde het hoofd. 'Nee, toean, ze zijn gevaarlijk. Dat zijn geen mensen, het zijn beesten. Ik weet het. Ik kom hier al voor de vierde maal en hoop dat het ook de laatste is. Dit is geen goed land.'

Drie, vier drijvende stammen kwamen in de baan van het licht en de roerganger bepaalde zich tot de navigatie. Het was geen geschikt moment voor een gesprek.

Willem Nyland ging naar beneden en zette zijn barang bij elkaar. Ieder ogenblik zouden ze er nu kunnen zijn. Als hij een beetje geluk had zat hij over een uur achter een biertje bij Van Tyen. Dat zou trouwens tijd worden. Hij had zijn buik meer dan vol van deze reis. Het vooruitzicht zich straks te kunnen mandiën en droge kleren aan te trekken hield hem in een goed humeur. Hij hoopte alleen dat Helleen, als ze straks deze zelfde reis moest maken, wat betere weersomstandigheden zou treffen. Die kans was niet groot, omdat dan juist de natte tijd zou zijn begonnen.

Hij was bezig een reistas dicht te maken toen hij voetstappen boven zich hoorde. Iemand boog zich over het luik en riep: 'We zijn er, toean.'

Hij was snel boven en merkte dat de regen had opgehouden. Er was weer wat licht buiten. De maan had zich uit een chaos van wolken losgemaakt en dreef groot en oranje-geel boven de linkeroever van de kali. Hij bescheen een tafereel van volkomen verlatenheid: de lege kali, het in het maanlicht glimmende en doorweekte regenbos en de kapotgescheurde hemel er als een woest decor boven hangend. De kegel van de schijnwerper leek ineens een armzalig straaltje bij het schijnsel van de maan.

De trommen waren nog steeds te horen, zij het nu veel dichterbij. Het kon niet anders of het geluid was afkomstig van een kampong vlak bij de bestuurspost.

Het vaartuig voer dicht langs de rechteroever, die uit een eindeloze reeks S-bochten bleek te bestaan. Hij bewonderde de stuurmanskunst van de Indonesiër, die toch precies moest weten hoe in dit moeilijke vaarwater te navigeren. In het algemeen had het Bestuur geen bijster hoge dunk van de vaarcapaciteiten van deze mensen, maar Nyland had daar zijn eigen gedachten over. Als je hen zelfstandig hun gang liet gaan kwam je een heel eind met hen. Het was doorgaans juist die zelfstandigheid die hun onthouden werd.

De roerganger schreeuwde iets tegen hem en wees tegelijk naar voren. Nyland volgde de richting en ineens zag hij de steiger. Ze waren er.

Met afgezette motor voeren ze de wal in en Nyland wachtte op het ogenblik dat ze aan de grond zouden lopen. Het was eb, hij zag het aan de palen van de steiger die glanzend in het maanlicht boven water uitstaken. Op de steiger was geen levende ziel te bespeuren, wat begrijpelijk was. Van Tyen wist wel dat hij op komst was, maar op de dag nauwkeurig was dat niet te berekenen.

Hij vroeg de Indonesiërs met de claxon signalen te geven en even later verscheurde een loeiend gehuil de stilte. Het moest een paar kilometer ver te horen zijn. Hij informeerde of het huis van de controleur ver van de steiger was gelegen. Nee, nog geen vijf minuten lopen, werd hem gezegd. Van Tyen kon dus ieder ogenblik verschijnen.

Het bootje schoof vlak voor de steiger in de modder. Even was er een zuigend, dof schurend geluid en daarop lagen ze stil. De afstand van het vaartuig tot de steiger was nog hoogstens een meter. Een halve minuut later trokken de Indonesiërs het vaartuig over de modder tot op een halve meter van de steiger. De loopplank ging uit en hoewel deze angstwekkend schuin naar boven liep, kon je op die manier kruipend van boord komen. Hij gaf de mannen een slof sigaretten, verzocht hun te passen op zijn bezittingen die hij zou laten ophalen en kroop op handen en voeten over de plank naar de wal.

Hij zag de desolate toestand van de steiger. Zo iets kon je trouwens nauwelijks nog een steiger noemen. Het was een hopeloos wrak geval, dat bij de eerste de beste springvloed volledig de geest zou geven. Nyland besloot dat dit een van de allereerste voorzieningen zou zijn die hij ging treffen. Hij was weinig gewend op het gebied van steigers in Nieuw-Guinea, maar deze was de meest verwaarloosde die hij ooit had gezien. Onbegrijpelijk dat Van Tyen daar niets aan had gedaan. Hij moest er toch zelf het meeste ongemak van hebben?

Over de half en totaal verrotte stammen liep hij de steiger af. Hij zag een soort weg waar de steiger ophield, maar nog steeds ontdekte hij geen

levende ziel, geen Papoea en geen blanke.

Hij bleef staan. De maan verschoof zich achter een zware wolkenbank en het werd weer aardedonker. Hij had daarmee rekening gehouden en haalde een staaflantaarn uit zijn zak. Strompelend ging hij verder en vloekte hartgrondig toen hij plotseling tot aan de kuit in de zachte modder wegzakte. Hij liet de dunne lichtkegel een cirkel beschrijven teneinde de weg te vinden. Hij zag uitsluitend glimmende modder en taaie, roodachtige klei die in enorme kluiten lag opgewoeld. Men was blijkbaar eens begonnen aan een weg die nooit was afgemaakt.

Nijdig strompelde hij verder, goed uitkijkend om niet te struikelen. Hij verwenste het ogenblik dat hij had besloten een schoon stel kaki kleren aan te trekken.

In de verte kwam de regen aanruisen. De klei stonk en het bos rook doordringend naar schimmel. Hij liep snel door, zo snel als tenminste op deze weg – die geen weg was – mogelijk bleek. Twee-, driemaal gleed hij uit en een keer schoof hij dwars onderuit. De natte klei plakte aan zijn shirt en shorts en hij vloekte opnieuw.

Hij werd nu werkelijk kwaad op Van Tyen, die intussen toch wel eens een teken van leven had kunnen geven. Hij moest de claxon hebben gehoord, daar was geen twijfel aan. Waar zat die verdomde kerel. . . ! Waarom kwam hij niet!

Ineens was hij niet langer alleen. Hij hoorde stemmen en even later tekenden zich in de lichtbundel van de lantaarn drie menselijke gestalten af. Het waren Papoea's, grote kerels en spiernaakt. Ze maakten een sinistere indruk met de door de regen slap neerhangende bossen papegaaieveren op hun hoofd en formidabele stukken wit been dwars door hun wijd opengesperde neus. Hij kende de attributen en wist ook waarvan ze gemaakt waren: van mensenbeen.

Ze begonnen hard door elkaar te schreeuwen. Hij verstond geen woord van hun taal, die uit korte, keelachtige klanken bleek te bestaan. Toen ze hem hadden bereikt rook hij hen. Het oude, hem zo goed bekende luchtje. Nu ze drijfnaat waren, stonken ze dubbel zo erg als anders.

Ze wezen achter zich en ook dat ging gepaard met een stortvloed van woorden. Hij begreep hen: ze wezen hem de weg naar het bestuurs-huis.

Ze begonnen voor hem uit te lopen.

Toen de maan zich weer enkele ogenblikken door de wolken heen boorde kon hij hen beter bekijken. Ze waren opvallend groot, een van hen zeker twee meter. Zijn naaktheid had iets demonstratiefs, uitdagends. Hij deed, in het licht van de maan, denken aan een figuur uit de smidse van Vulcanus. De hele scène was spookachtig.

Het laatste stuk van het pad legde hij meer glijdend dan lopend af, en hij wist dat na de steiger direct de weg onderhanden genomen moest worden. Het was een schande voor het beleid van iedere bestuursambte-

naar om iets dergelijks te presteren. Hij nam zich voor Van Tyen zijn mening over diens gevoerde beleid niet te onthouden.

De drie Papoea's keken herhaaldelijk om, kennelijk bezorgd dat ze hem zouden kwijtraken. Maar ze liepen nu eenmaal sneller op blote voeten dan hij met junglelaarzen. Hij zegende echter het ogenblik dat hij aan boord besloten had ze aan te trekken. Hoe had hij deze baggerpartij anders moeten klaren?

Zijn begeleiders begonnen weer te schreeuwen en hij merkte dat ze ergens naar wezen. Vijftig meter voor hem uit verhief zich een uit stammen opgetrokken huis. Het zag er bouwvallig uit. Het leek eerder op een keet dan op een bouwwerk dat je een huis kon noemen. Een kleine, laag brandende stormlantaarn hing naast de ingang.

Een van de Papoea's liep naar voren en opende de deur. Hij bleef staan en wees Nyland de ingang. Deze was stomverbaasd dat zich nog steeds geen Van Tyen liet zien. Die wist toch dat hij er was!

Hij schopte de ergste stukken klei van zijn laarzen en ging naar binnen. Het was er aardedonker en hij knipte zijn lantaarn aan. Terwijl hij de dunne straal licht door het vertrek liet spelen riep hij: 'Hallo...! Is hier iemand...? Waar zit je, Van Tyen?'

Ergens in het huis hoorde hij geluid. Er kraakte iets en dat kraken ging over in een menselijke stem. Even later opende zich piepend een deur in de wand.

Nyland was verbaasd bij het zien van de man die hij ging aflossen. Hij had in de hoofdbestuurspost het nodige over hem gehoord en was dus enigszins voorbereid. De verschijning overrompelde hem echter. Tegen het beweeglijke, onrustige schijnsel van een brandende petromax stond de controleur hem licht waggelend op te nemen. Een moment dacht Nyland dat de man ziek was, maar plotseling begreep – en rook – hij dat deze zich in een vergevorderde staat van dronkenschap bevond. Hij was een lange, schrale man met een opvallend grote, beweeglijke adamsappel en vrijwel kaal. Een krans van grijs haar lag als een triest restant om het achterhoofd. De bril met een reusachtig hoornen montuur gaf hem iets van een roofvogel, welke indruk nog werd versterkt door de ogen. Die waren troebel, onzeker door de drank, maar hadden desondanks hun harde, loerende uitdrukking niet verloren.

Van Tyen keek hem aan en Nyland merkte dat hij nauwelijks moeite deed de toestand waarin hij verkeerde voor hem te camoufleren. Er was even bij beiden een aarzeling vóór ze elkaar de hand gaven.

'Welkom in het paradijs, Nyland.' Het waren de eerste woorden die Van Tyen tot hem richtte. Ze kwamen moeilijk, traag. Het kostte hem merkbaar moeite normaal te spreken.

Met een breed, quasi-joyeus gebaar liet Van Tyen de ander voorgaan in het vertrekje. Er heerste een chaos. Kledingstukken, opgezette vogels, lege flessen, blikken borden en pannen lagen in onvoorstelbare wanorde

door elkaar. Te midden van dat alles stonden twee koffers, voor driekwart volgestopt met papieren en kleding. De kamer, gemaakt van ruw hout, maakte een bouwvallige indruk. Het stonk er vochtig en de hitte was loodzwaar.

Van Tyen vroeg of hij al gegeten had, maar Nyland verzocht hem geen moeite te doen. Hij had op dat ogenblik trouwens geen enkele behoefte om te eten, hoewel het enkele uren geleden was dat hij voor het laatst iets had genuttigd. Hij had alleen zin zich uitvoerig te baden.

Hij probeerde met Van Tyen, die in een lage rotanstoel was neergevallen, een gesprek te beginnen. Dat lukte niet, omdat alleen Van Tyen wilde praten. Nyland begreep dat de drank de oorzaak van de woordenstroom was.

De man zag er slecht uit en wekte de indruk een chronische malarialijder te zijn. Hij schonk twee glazen jenever in en schoof een ervan naar Nyland. De glazen stonden op een wrak tafeltje, rijkelijk besmeurd met etensresten. Musketen en vliegen waren bezig zich eraan te laven.

Het ontging hem niet dat Van Tyen hem ironisch zat aan te kijken toen hij zijn laarzen uittrok. Ook de stem van de man stond hem niet aan. Hij miste alles van de normale bestuursambtenaar. Het was hem een raadsel hoe het gouvernement een dergelijke figuur op een post als deze had kunnen plaatsen. Dat moest een kapitale blunder zijn geweest. Trouwens, dat wás het ook, als hij de verhalen van Bosman mocht geloven.

Ineens boog Van Tyen zich naar hem toe. Hij kreeg een wolk alcohol-damp in het gezicht en begon hard aan de sigaret te trekken. Toen zei Van Tyen: 'Zeg eens, collega, wat kom je hier eigenlijk doen?'

Nyland vroeg zich af hoe hij moest reageren. En óf hij wel zou reageren. De vraag was natuurlijk idioot. Hij had dagenlang gereisd om deze plaats te bereiken, en het eerste dat de aldaar aanwezige bestuursfunctionaris hem vroeg was: Wat kom je hier eigenlijk doen? De vraag was zowel komisch als ergerlijk. Ergerlijk, omdat Van Tyen wist waarom hij was gekomen.

Nyland keek hem scherp aan en zweeg. De ander herhaalde, langzaam, een beetje tergend, de vraag: 'Ik méén het, Nyland. Wat kom je hier doen?'

Het antwoord kwam snel. 'Jouw werk overnemen, Van Tyen.'

Er verscheen langzaam een glimlach op het magere, ongezonde gezicht van de controleur. 'Ah... juist... m'n werk overnemen. Maar beste kerel, als er werk moet worden overgenomen, dan moet er toch eerst werk zijn, nietwaar? Dat ben je toch met me eens? Wel... luister, er is hier geen werk. Niets, volstrekt niets. Je hebt een verdomde vergissing gemaakt, Nyland, door hier naar toe te komen. Of is het soms een mop? Van het gouvernement kun je tenslotte alles verwachten.'

'Nee, het is bittere ernst.' Nyland sprak de woorden langzaam uit en zijn ogen waren voortdurend op Van Tyen gericht.

'Ernst... bittere ernst... Man, wat doe je gewichtig. Wát dan in 's hemelsnaam voor werk! Er is maar één soort werk: zorgen dat je zo snel mogelijk hiervandaan komt. Dit is geen land, Nyland, en geloof me, ik kan erover meepraten. Misschien denk je dat ik er niet lang genoeg was. Reken maar dat het lang genoeg was! Wie hier een week zit weet al dat hij naar de hel gaat. Na een maand ben je gegarandeerd kapot.'

'Ik denk dat je overdrijft, Van Tyen. Ik ken dit soort werk ook, en met een beetje goede wil...'

Van Tyen viel hem in de rede. 'Goede wil zeg je, goede wil... Hier, in zo'n land, met zulk tuig om je heen! Besef je wel wat ze zijn? Moorde-naars. Je gelooft dat wel niet, maar je zult het zelf ondervinden. Er zijn lui hier op dit verdomde Nieuw-Guinea die kletsen over de rechten van de Papoea, over hun geestelijke verheffing en al die nonsens meer. Nee, Nyland, dit zijn gangsters, godvergeten gangsters, waarvan ze in Chicago nog wat zouden kunnen leren. Ik zal de hemel danken als ik uit dit ellende-oord weg ben. Als ze me het Bestuur willen uittreppen gaan ze hun gang maar; alles is beter dan dit. Ik ga straks in Holland nog liever achter een sinaasappelkar staan dan hiermee doorgaan. Alle residenten kunnen wat mij betreft naar de verdommenis lopen. Ze moeten hier zelf maar eens gaan zitten als ze zo bezorgd zijn over het geestelijk welzijn van deze zwarte bandieten. Ze moeten...'

Hij trok het jeneverglas naar zich toe en vulde dat van Nyland bij, maar het ging zo onbeheerst dat een golf over de rand sloeg. Hij vloekte onbeheerst.

'Jij moet er nodig uit,' zei Nyland.

'Of ik eruit moet!' beet Van Tyen hem toe, 'en ik gá eruit! Het is alleen jammer dat ik nu, vanavond, niet meer terug kan. Ieder uur, iedere minuut dat een mens hier zit is te lang. Ik heb slechts één wens: nooit meer een Papoea te zien. En Nieuw-Guinea een halve wereld achter me te hebben. In Holland zal ik aan je denken en je niet beklagen. Ik heb je gewaarschuwd. Je zal het niet lang uithouden... Nee, zwijg... Je denkt natuurlijk dat je het hier zal redden. Je denkt dat je het met deze rotzakken zal klaren, maar pas op! Dit is een land waar missionarissen hun nek breken, weet je dat wel? Ik kan ze je opnoemen, met naam en toenaam, die hier kwamen, vol moed, geloof en idealisme. Ik heb ze terug zien gaan in de korte tijd dat ik hier was. Kapot, kapot, kapot.'

'Je hebt te veel gedronken, Van Tyen.'

'Je moet eens zien wat jij zuipt als je hier een maand zit. Ik denk dat ze je rapporten hebben laten lezen over dit district. Nou, die stinkrapporten liegen, dat weet je net zo goed als ik. Die worden altijd opgesteld door lui die vertrekken en dus nog gauw even moeten aantonen hoe goed ze het wel hebben gedaan. Je hebt vast niet in die rapporten gelezen dat hier een kindersterfte is van zestig procent. Hoor je wat ik zeg...? Zestig... zestig. Daar is geen procent bij gelogen. Wat blijft leven, leeft in feite niet.

Het veeteert enkel. Het scharrelt wat tussen leven en dood door. Huizen hebben ze niet, tenminste geen normale. Ze hebben allemaal longontsteking, malaria, influenza, lepra, framboesia, schurft en ga maar door. En wij maar besturen! Besturen...! Het is om je te barsten te lachen, Nyland! De ene helft van de stam is dag en nacht bezig de andere helft om zeep te brengen en op te vreten. En hoe... en hoe! Ik kwam straks door de kampong en vond een verdroogd kinderlijkje. Een wurm van twee maanden of daaromtrent. Ik vroeg dat wijf, die moeder, waarom haar kind gecrepeerd was en het daar als een leeg vod lag. Weet je wat ze zei? Omdat ze zo'n godvergeten hekel aan d'r vent had en zich alleen op deze manier op hem kon wreken. Het was z'n eerste zoon. Zo iets heet hier moeder, Nyland. Als ze dat wicht nou had doodgeslagen of vergiftigd kon je er nog enigszins vrede mee hebben. Nee, ze doen dat hier anders, heel simpel, heel eenvoudig, heel rustig. Weet je hoe? Door zo'n kind alle voeding systematisch te onthouden. Moeders noemen ze dat hier, móéders, versta je me!

'Ik denk dat er hier wel wat op te knappen valt,' zei Nyland.

De ander nam direct het woord weer over. 'Ja... en dat wil jij doen, de nieuwe toean Kompenie. En jij maar opknappen! En jij maar besturen. Zeg' – hij begon plotseling te grijnzen – 'als je je rapporten voor de bazen straks gaat schrijven dan moet je er wel aan denken dat koppensnellen hier onder de rubriek zaakbeschadiging valt en kannibalisme onder die van heling. Je lacht daar nou wel om, maar het is zo! Man, je hebt geen benul wat je gaat beginnen. Je bent er gewoon ingeluisd, hoor je me? Ingestonken! Ik heb over je gehoord, je bent van de ethische ploeg. Een Leienaar. Nou, dan zul je heel wat ethiek moeten opbrengen om hier te slagen. Maar je sláágt niet, Nyland. Je kúnt hier niet slagen, al was je honderdmaal Albert Schweitzer. Heel deze stam moet alleen worden uitgeroeid, geliquideerd. Nee, dat doet het Bestuur niet. Wij prediken samen met de jongens van de missie een beter leven. Ze hebben een tijdje geleden een stel van dit geboefte naar de hoofdbestuurspost gebracht om ze daar een beschavingsinjectie te geven. Dat was een plannetje van de missie. Ze zeiden: stuur af en toe een groepje van deze Papoea's naar de buitenwereld, behandel ze goed, maak ze gezond, ontdoe ze van hun luizen en stuur ze dan terug met bijlen, messen en kleding. Dan zul je nog eens wat zien! Dan zullen ze tegen hun eigen stamgenoten zeggen dat die ook braaf moeten zijn, niet meer snellen, niet meer kannibaliseren, niet meer moorden, want dan mag je naar de kust met toean Kompenie en kom je met stapels barang terug. Ze hebben het tweemaal gedaan. Je lacht je rot, Nyland, als je ziet wat er dan gebeurt. Ik had het ze nog zó afgeraden, maar niemand luisterde naar me. Natuurlijk niet. Van Tyen is een waardeloos sujet. Van Tyen heeft geen belangstelling. Die denkt alleen aan z'n rust en jenever. Van Tyen deugt niet voor zo'n district, omdat hij geen hart voor dit volk heeft. Nee, hoe kán iemand hart hebben

voor dit soort beesten die nog in geen eeuwen mens zullen zijn. Goed... en wat is nou het resultaat van ons experiment geweest? Dat ze harder moorden dan ooit. En dat de kepala's overal rondverteld hebben dat hoe meer je snelt en hoe meer mensenvlees je vreet, des te eerder je die reis mag maken om ijzeren bijlen te halen. Hunt a head and see the world, dát was hun reactie, Nyland.'

Aldoor hoorde Nyland, maar nu dichtbij, het geluid van tifa's. De kampong moest vlakbij zijn. De trommen hinderden hem niet. Hij wist dat dit ritme eindeloos lang kon doorgaan, maar hij was erop getraind. Het zou hem niet nerveus meer maken. Angst boezemden de onheilspeleklanken hem in het geheel niet in. Er was iets heel anders waarvoor hij bevreesd begon te raken: wat had Van Tyen hier in 's hemelsnaam uitgespookt? Zoals hij over zijn werk sprak, was er meer aanleiding om aan gesticht onheil dan aan een normaal geleid bestuur te denken. Daar zou hij nog plezier van kunnen beleven.

Van Tyen praatte intussen door. Hij had waarschijnlijk al die maanden gewacht op een gelegenheid zijn hart te luchten en eindelijk was die kans er. Het interesseerde hem niet in het minst dat hij een collega op deze manier deprimeerde. Dat Willem Nyland iemand was die doorgaans alleen op eigen ervaring afgang, was slechts een toevallige omstandigheid.

Van Tyen schonk zich steeds opnieuw in. Nyland weigerde. Iedere keer als hij een hand op het glas legde keek Van Tyen hem spottend aan. Nyland verwachtte dat de ander smoordronken zou worden, hoewel hij moest toegeven dat de man een enorme hoeveelheid drank kon verzwelgen. Tweemaal had hij hem al gevraagd waar hij zich wat kon opknappen. Hij voelde zich warm en smerig. Een bad leek hem op dat moment het meest begerenswaardig. Maar hoewel zijn gastheer hem zei dat hij in de mandiekamer terecht kon (als hij tenminste het weinige comfort daar voor lief wilde nemen), barstte deze steeds opnieuw uit in verwijten aan het adres van het gouvernement, de bevolking en het land. Hij begon, het ontging Nyland niet, een kwade dronk te krijgen. Hij hoopte dat het zinloze gesprek niet lang meer hoefde te duren.

Van Tyen kwam uit zijn stoel en deed een poging rechtop te staan, waarin hij nauwelijks slaagde. Hij keek strak naar Nyland, en het glas opnieuw naar de lippen brengend vroeg hij: 'Ik hoorde dat je getrouwd bent en je vrouw laat overkomen. Is er in de hoofdbestuurspost een huis voor haar?'

'Nee, dat is ook niet nodig, ze komt hierheen.'

Van Tyen keek hem op een wonderlijke manier aan. De adamsappel schokte op en neer en zweet droop van het magere gezicht. 'Hierheen, hoe bedoel je dat?'

'Precies wat ik zeg, hierheen, waar wij nu zijn.'

Even wachtte de ander met antwoorden. Toen begon hij zachtjes te

grinniken, om vervolgens in uitbundig lachen uit te barsten. 'Een reuzemop, Nyland, maar als je dacht mij te kunnen bedonderen moet je toch vroeger opstaan. Je denkt nou wel dat ik bezopen ben, maar zover is het nog lang niet. Er is geen land waar je meer en beter leert zuipen dan hier. Niet om te zuipen, nee, uit noodzaak. Het is medicijn. Zonder drank was ik al lang in dit pokkenland gecrepeerd. Zeg... maak me niet wijs dat je vrouw hierheen komt.'

Nyland was eveneens opgestaan. Hij had er meer dan genoeg van en wenste zo snel mogelijk van Van Tyen af te zijn. Zijn aanvankelijk medelijden met de controleur, die duidelijk zichtbaar niet tegen het werk was opgewassen, was snel bezig over te slaan in walging.

'Je kunt het geloven of niet, Van Tyen, dat is jouw zaak, maar ze komt hierheen. Waarom niet? Ik heb heel wat vrouwen op voorposten meegeemaakt die er zich uitstekend doorheen sloegen. Het is alleen een kwestie van aanpassen en...'

Van Tyen keek hem aldoor aan op een manier die werkelijk gemeente of gefingeerde verbazing uitdrukte. Hij kwam nog twee stappen dichterbij en Nyland dacht een moment onpasselijk van de alcohol damp te worden. Daarop stak Van Tyen een arm uit en zijn wijsvinger raakte de borst van Nyland. Het was op dat ogenblik opvallend stil in het huis. Ook de trommen hoorde hij niet meer. Er waren alleen nog het gezoem van de muskieten en het doordringende tikken van de regen op het dak.

De adamsappel ging heftig tekeer toen Van Tyen losbarstte. 'Als 't waar is wat je daar zegt, Nyland, dan bega je een misdaad. Hoor je wat ik zeg - een misdaad! Man, begrijp je dan niet dat je dit een vrouw niet mag aandoen! Dit is geen land voor mannen, laat staan voor vrouwen. Je brengt haar in de hel. Je kunt haar eenvoudig niet hier naar toe halen. Geen vrouw houdt dat langer dan een dag uit.'

'Dat hangt van het soort vrouw af.' De stem van Nyland had hard geklonken. Hij dacht enkel nog aan de mandiekamer.

'Hoor eens, Nyland, als dit jou ernst is - hoor je wat ik zeg - als dit werkelijk ernst is en geen grap, dan ben je geen haar beter dan deze outcastst hier, die ook hun medemens bewest de verdommenis in jagen. Ze noemen dat wel geen moord, maar het is moord. Wat jij van plan bent is precies hetzelfde. Wie z'n vrouw hierheen brengt vermoordt haar. En gauw! Ik zeg je nogmaals: ik spreek uit ervaring. Ik hang je geen verhaaltjes op! Je kunt niet weten wat dit voor een land is. Man, ik ga morgen vroeg terug... zal ik haar een telegram sturen?'

'Ik zie de noodzaak daarvan niet in, Van Tyen. Ik ben mans genoeg om m'n eigen zaken te regelen.'

'Dat denk je! Hoe wilde je die eigenlijk regelen, als je niet eens weet wat je moet beginnen! Ik zal dat telegram laten versturen zodra ik aan de kust ben. Als jij dan je verstand niet gebruikt, dan zal ik het doen.'

'Je moet niets doen, je moet je alleen met je eigen zaken bemoeien, en

ik denk dat je dan voorlopig werk genoeg hebt.'

Van Tyen ontging de vijandige klank in Nylands stem niet, ondanks zijn benevelde toestand. Hij haalde zijn vinger van de borst van de ander, maar bleef voor hem staan. Zacht zei hij: 'Goed, doe het. Laat ik je dan één ding zeggen: je bent gewaarschuwd, Nyland, en ik zal niet vergeten dat ik je die waarschuwing gaf. Ik zeg je nogmaals: je begaat een moord. Het is een verdomd vuile streek van je om hier een vrouw mee naar toe te nemen. Ze zeggen van je dat je zo'n beste bestuursambtenaar bent, zo idealistisch en zo'n harde werker. Je schijnt alle eigenschappen te hebben die ik mis. Nou, dat weet ik, en het kan me ook geen lor schelen wat ze van me zeggen. Toch klopt er iets niet met dat idealisme van jou, vriend. Een idealist doet zo iets niet, die neemt z'n vrouw niet hier mee naar toe. Jij schijnt dat wel te gaan doen. Weet je waarom? Omdat je een vuile egoïst bent. Omdat je bang bent hier alleen te zijn. Omdat je doodgewoon niet buiten een vrouw kunt. Omdat. . .'

Hij zag dat het gezicht van Nyland bleker werd en waarschijnlijk voelde hij de grens bereikt te hebben en niet verder te moeten gaan.

Hij zweeg, draaide zich om en zei: 'Je wou je wassen? Kom mee, ik zal je de badkamer wijzen. Zeer luxueus: roze tegels, bidet en een hete en koude douche. Ik ga meneer vóór.'

Over een deinend vloertje, waarop de palen rustten die het huis in de modder steunden, volgde Nyland hem. Van Tyen opende een gammeldertje en wees hem de plaats waar hij zich kon reinigen.

Het was er onbeschrijflijk primitief en smerig. Waarschijnlijk werd dit hok nooit schoongemaakt. Het stonk er als de hel, en waar hij stond voelde hij overal glibberig aangroei. In een grote oliedrum stond een halve meter water. Een kleine teil dreeferin. Hij begon zich te wassen en had het gevoel dat hij behalve het zweet en het vuil van die dag, ook ander vuil moest kwijt zien te raken. Hij was echter over één ding verheugd: dat Van Tyen de volgende morgen al zou vertrekken. Het zou hem niet mogelijk zijn veel langer met hem om te gaan. Zijn vreugde over het vertrek werd evenwel getemperd door de vrees niet te weten in welke toestand hij de kampong zou aantreffen. Welke gevolgen had het kennelijk negatieve beleid van Van Tyen voor de bevolking gehad? Wel, hij zou het gauw genoeg weten.

Hij wierp een flink deel van de voorraad water over zich heen en merkte dat hij wat opknapte. Hij schoor zich zorgvuldig en voelde zich een ander mens worden. Ook de vermoeidheid van de reis verdween uit zijn lichaam.

Toen hij in het woonvertrek terugkwam lag Van Tyen half weggegleeden in zijn stoel. Zoals hij daar lag was hij een rampzalig restant van een Nederlandse bestuursambtenaar. Bepaald geen reclame voor de Kompenie.

Hij stak een sigaret op. De trommen waren weer begonnen en de petro-

max verspreidde aanzienlijk minder licht dan daarvóór. Hij moest nodig worden opgepompt. Voorzichtig ging hij naar het apparaat toe. Hij wilde nog een paar aantekeningen maken en met zo weinig licht was dat nauwelijks mogelijk. De vloer kraakte, hoewel hij zijn uiterste best deed de man tegenover hem niet wakker te maken. Hoe vaster hij sliep, hoe liever het hem was.

Hij pompte de petromax op, nu en dan tersluiks een blik op Van Tyen werpend. Nadat hij bijna klaar was merkte hij dat de ander niet meer sliep. Zijn ogen, troebel en glazig, staarden hem aan. Zuchtend kwam hij uit de stoel en zonder een woord te zeggen liep hij waggelend naar de mandiekamer. Nyland hoorde hem vloeken over al het water dat was verbruikt. Hij kwam terug met twee flessen bier, enigszins gekoeld in de mandiebak. Hij zette ze voor zich neer op de wrakke tafel en begon ze omslachtig van de capsules te ontdoen. Af en toe wierp hij Nyland een lege, nietszeggende blik toe.

Hij schonk twee glazen vol en schoof een ervan naar Nyland. 'Voor jou... zuip op... En laat ik het je nog één keer zeggen, collega, dat je bezig bent je eigen graf te graven. Ik sla m'n rasgenoten niet zo erg hoog aan, niet hoger dan mezelf, en dat is bepaald niet hoog. Maar een vent die hier z'n vrouw mee naar toe neemt is óf gek óf een moordenaar. Het spijt me je dit de eerste avond te moeten zeggen. Je zult wel een rapport over me uitbrengen... wel, ga je gang als je daar plezier in hebt. Mij doet het geen kwaad meer. In Holland zal ik aan je denken en aan die vrouw van je. Misschien spreken we elkaar later nog eens. Als je hieruit vandaan komt - wat de vraag is. Een grote vraag, Nyland. Het is de rottigste post van heel Nieuw-Guinea.'

Hij dronk zijn glas achter elkaar leeg en ging weer languit in de stoel liggen. Even later ronkte hij met wijd open mond. De adamsappel vibreerde hevig.

Een half uur later lag Nyland onder een vochtige, muf ruikende klamboe. Hij sliep binnen een minuut.

Hij sliep zes uur zonder eenmaal wakker te worden. Pas tegen vijf uur in de morgen ontwaakte hij door geluiden die er eerder niet waren geweest. Het waren niet de tifa's uit de kampong die urenlang waren doorgedaan, maar wel drie Papoea's, die door de half openstaande deur naar binnen gluurden. Hij zag hen door zijn oogharen: grote kerels, naakt en met stukken mensenbot dwars door hun verminkte neus gestoken. Ze waren smerige, naakte mensen, aan wie door het Bestuur nog van alles gedaan moest worden, leek hem. Hij verbaasde er zich over dat iemand als Van Tyen dit soort kerels rustig door zijn huis, tenslotte het bestuurshuis, liet scharrelen. Het scheen hem allemaal niets meer te kunnen schelen. Enfin... het waren zijn laatste uren hier.

Hij bleef nog wat nasoezen, de indruk wekkend dat hij de mannen niet zag. Toch vermoedde hij dat ze wisten dat hij klaar wakker was. Zacht

grommend hurkten ze bij elkaar: besmeurd met klei, papegaaieveren in hun haar en om de armen banden van varkenstanden. Ze zagen er bijzonder onaantrekkelijk uit en elk van de drie leed ernstig aan framboesia. Dat waren dus de mensen tussen wie hij zou moeten werken. Nu, dan wist hij wat hem te doen stond. Hij zou in elk geval een poging ondernemen hen een beetje mens te maken. Zoals ze daar bij elkaar zaten waren ze nauwelijks mensen.

Het werd wat lichter en hij opende de klamboe. Alles was nat, vochtig en stonk. Het vertrek waarin hij lag zag er hopeloos onverzorgd en vervuild uit. Ook daar moest nodig iets aan gedaan worden. Trouwens, het zou het beste zijn als de hele boel hier tegen de grond ging. Hij voelde er bitter weinig voor zo te gaan wonen, waar nog bij kwam dat hij in een dergelijke woning Helleen niet wenste onder te brengen. Dat mocht hij haar niet aandoen.

Hij stond op, kleepte zich aan en liep naar de woonkamer. Hij vermoedde dat Van Tyen nog sliep, maar in dat opzicht had hij zich vergist. Aan de blikjes op tafel merkte hij dat zijn collega al had ontbeten. Hij zag op de petroleumvergasser een kan koffie staan en schonk zich in. De koffie was bitter en niet al te heet, maar smaakte hem uitstekend. Nadat hij een paar plakken vlees had gegeten (brood was er niet) hoorde hij iemand schreeuwen. Hij keek door het geopende raam en zag Van Tyen staan, omringd door een achttal Papoea's die gebukt gingen onder stapels dozen, kistjes en koffers. Hij begreep dat ze al bezig waren de lading van het gouvernementsvaartuig te lossen.

Hij liep naar buiten en wenste Van Tyen goedmorgen. De ander lachte hem cynisch toe en riep dat hij vast met het lossen was begonnen. 'Ze zijn met z'n veertigen bezig, binnen een uur zijn al je spullen eruit.'

'Waarom zo'n haast, Van Tyen, dat had toch wel even kunnen wachten?'

'Nee, dat kon het niet. Jij hebt misschien wel de tijd, maar ik niet, zie je. Dat is nou net het verschil. Ieder uur hier is me te veel.'

Nyland gaf geen commentaar, omdat hij wist dat dit toch boter aan de galg was. Overigens had hij er niets op tegen dat ze zo snel zijn barang losten. Hoe eerder die aan wal was, hoe beter. En hoe eerder Van Tyen ervandoor ging, hoe liever het hem was.

Hij liep naar het vaartuig en zag dat de Papoea's even onhandig als gewillig de bagage van boord haalden. Ze werkten volkomen systeemloos. Ieder greep wat hij het eerst kon grijpen. Omdat er veel waren vorderde het werk toch nog snel.

Daarna gingen Nyland en Van Tyen naar het bestuurshuis terug. Geen van beiden was erg spraakzaam. Van Tyen zag er echter opgewekt uit; hij was blijkbaar zielsverheugd naar de kust terug te kunnen gaan.

'Kan ik soms nog dingen van je overnemen, Van Tyen?' vroeg Nyland.

'Wat bedoel je?' vroeg de ander.

'Ik bedoel bezittingen die je hier achterlaat. Die paar veldbedden, de petromaxen, klamboes, potten en pannen, gereedschap. Wat doen we daarmee?'

Van Tyen keek hem van terzijde spottend aan en zei: 'Allemaal voor jou. Gebruik het en wees er gelukkig mee. Ik heb het niet meer nodig en zal het nooit meer nodig hebben. Houd de rotzooi. Ik wil er geen cent voor hebben. Veel waarde heeft het trouwens niet. Allemaal verrot en verpest. Hier blijft niets langer dan een week goed, 't verroest en verteert voor je het weet.'

Nyland bedankte hem voor het aanbod, hoewel hij liever had betaald. Hij drong erop aan, maar de ander wilde er niet van weten. Tenslotte ging Nyland ermee akkoord.

Ze dronken samen koffie en Van Tyen kwam steeds meer in feeststemming. Om elf uur wilde hij vertrekken. Dat was de beste tijd in verband met de stand van het water in de rivier. Nyland zou hem wegbrengen. De uren daartussen gebruikte hij om nog zoveel mogelijk gegevens van de man los te krijgen over het leven in de kampong, de stand van zaken in administratief opzicht (die een chaos bleek te zijn, hetgeen hij trouwens al wist) en de omgeving van het gebied. Hetgeen hij te weten kwam was niet bemoedigend. Wat hij vreesde bleek werkelijkheid: van een normaal bestuursbeleid was geen sprake geweest. Van Tyen had er met de pet naar gegoid.

Tenslotte stond Van Tyen op en vroeg Nyland met hem mee te gaan. 'Ik moet je nog iets wijzen dat wel belangrijk is.' Het ontging Nyland niet dat er een ironische klank in de stem van zijn collega lag.

Ze liepen vijf minuten. Van Tyen bracht hem naar een open plaats in het bos, vlak achter de kampong. 'Kijk, dat bedoel ik... daar!' zei hij. Hij wees op twee kleine, primitief gehakte kruisen van palmhout. Ze stonden naast elkaar op een heuveltje.

Nyland fronste de wenkbrauwen.

'Weet je wat 't zijn?' vroeg Van Tyen. Weer was daar die onmiskenbaar sarcastische ondertoon in zijn stem. De adamsappel veerde op en neer. Nyland keek hem scherp aan en schudde ontkennend het hoofd.

'Dan zal ik het je zeggen. Onder dat ene kruis, het rechtse, rust het gebeente van pastoor Veldkamp. Die moest hier ook zo nodig heen. Onder het linkse liggen de stoffelijke resten van een Ambonese bestuurs-assistent die er evenmin tegenop kon. Weet je dat die twee kruisen al de tijd dat ik hier heb gezeten m'n grootste angst waren? Omdat ik steeds dacht dat het derde kruis voor mij zou zijn. Dat is niet gebeurd en ik heb het gevoel, Nyland, dat ik de Dood net even vóór ben geweest. Wie hier zit houdt een wedstrijd met de Dood. Die wedstrijd ben jij gisteren begonnen. Als je nou je verstand gebruikt ga je met me mee terug. Hier is niets te doen, werkelijk niet. Jij denkt natuurlijk aan dingen als the white

man's burden en al die nonsens meer. Dat geldt misschien wel voor andere delen van dit eiland, maar beslist niet voor dit district.'

Hij wachtte even, keek Nyland aandachtig aan en vervolgde: 'Luister eens, ik heb niet de pest aan je, maar ik vind je wel een dwaas. Pas op voor dat derde kruis, Nyland, ik ben werkelijk bang dat het voor jou zal zijn.' Weer wachtte hij en ineens kwam hij dichterbij en boog zich naar de ander toe. 'Of voor je vrouw. Kijk uit, Nyland, wat jij gaat doen is levensgevaarlijk. Als je jezelf naar de verdommenis wilt helpen is dat jouw zaak, maar twee kruisen erbij is te veel. . . die zijn dit land niet waard. Nog niet één kruis is het waard.'

Nyland moest zich beheersen en slaagde daar wonderwel in. Voortdurend realiseerde hij zich dat de man gek was, in ieder geval niet helemaal normaal meer. Hij moest hem gewoon laten kletsen. Over een paar minuten was hij weg en was hij voorgoed van hem af. Dat nam niet weg dat hij het een vuile streek vond iemand op deze manier met die kruisen te confronteren. Het was een laffe methode iemand bij het begin van zijn taak op die manier trachtte te beïnvloeden.

'Bedankt voor de tip, Van Tyen, heb je er nog meer?'

'Nee, dat is alles, maar het is genoeg. Ik weet wel wat je denkt, dat ik een zware tik heb, maar vergis je niet, collega. Vergis je niet. . . ! Er hebben zich anderen vóór jou vergist. Twee van hen liggen onder die kruisen.'

Nyland draaide zich om en liep weg. Van Tyen volgde hem. Hij hoorde hem onderdrukt grinniken.

Een half uur later ging Van Tyen aan boord. Hij stond tussen zijn weinige spullen die de Papoea's aan boord hadden gebracht. Het werd een afscheid in mineur. De scheidende bestuursfunctionaris deed op alle mogelijke manieren vrolijk en uitbundig, gooide sigaretten naar de wal, sloeg Papoea's op de schouder en riep dwaze, niet ter zake doende opmerkingen naar Nyland.

Juist door die geforceerde vrolijkheid was het een tragisch afscheid, vond Nyland. Omdat de man mislukt was. Omdat diens heen gaan een vlucht, een aftocht was.

De Indonesiërs stonden met gemelijke gezichten te kijken. Op een teken van Nyland gooiden ze de tros los. Even later voer de boot naar de eerste bocht in de kali, vijfhonderd meter verderop.

Van Tyen stond als een bezetene te zwaaien. Het laatste dat hij riep was: 'Succes, collega. . . ! En denk aan die kruisen. . . er zijn er twee voor jullie in de maak!'

De roerganger drukte driemaal op de claxon en snel nam de bocht van de rivier het vaarttuig op. Even later was het verdwenen.

Nyland haalde een sigaret te voorschijn en stak hem op. Het kostte hem moeite, want de tabak was nat geworden door de motregen die sinds een uur neerdrensdde. De Papoea's stonden in groepjes bijeen. Zoals ze

daar stonden, huiverend, stinkend, smerig, vormden ze bepaald geen propaganda voor de natuurmens.

Achter hem lag het voor de helft aangelegde dijkje. Stukken klei en plassen modder. Hij had last van de hitte, ondanks de regen; hij voelde dat zijn kaki shirt al doorweekt was.

Hij draaide zich om en liep terug naar het lege bestuurshuis.

3

Controleur Nyland zag zich al direct geplaatst voor een schier oneindig aantal problemen. Hij was daar echter op voorbereid. Zijn grootste zorg was aan welk probleem hij het eerst moest beginnen.

In ieder opzicht had zijn voorganger gefaald en Nyland vroeg zich de eerste weken af wat de man eigenlijk had uitgevoerd in de maanden waarin de zorg over het district aan hem was opgedragen. Waar hij een enkele maal had ingegrepen was dit verkeerd gebeurd, waren ernstige fouten gemaakt. Uit alles bleek dat hij van een systematisch bestuursbeleid geen flauwe notie had gehad. Van Tyen had blunder op blunder geslagen, hoewel het niet viel te ontkennen dat zij, die de verantwoordelijkheid droegen voor zijn aanstelling op de post, eveneens hadden gefaald.

De kampong waarbij de bestuurspost was gevestigd verkeerde wat de woningbouw betrof in een hopeloze toestand. Nergens was de hand van het Bestuur merkbaar, nergens was enige leiding gegeven. Nyland kon zich niet herinneren ooit een grotere wanorde en een dermate gebrek aan initiatief bij de bevolking te hebben meegemaakt. Hij sprak met de kepala's, de hoofden. Ze bleken ongeïnteresseerd in zijn plannen. Ze lieten hem rustig praten, urenlang. Ze knikten van ja en gromden halve beloften. Hij wist dat het woorden waren, enkel woorden, die met hun werkelijke voornemens niets te maken hadden.

Hij ondervond grote moeilijkheden met de taal, ondanks het feit dat hij een dankbaar gebruik maakte van de woordenlijsten, hem door de missie verstrekt. Ze bleken echter onvolledig en samengesteld door iemand die van linguïstiek niet veel notie had gehad. Het gevolg was dat zijn gesprekken met de bevolking eindeloos gecompliceerd en tijdrovend waren. En vaak verwarrend zowel voor hem als voor de mensen met wie hij tot een gesprek trachtte te komen.

Dat de mannen zijn aanwezigheid op prijs stelden had een bijzondere reden, die hem spoedig genoeg duidelijk werd. In het district heerste een wraakcultuur. Vrijwel iedere kampong stond vijandig ten opzichte van de andere, en sinds onheuglijke tijden was het gebied in een permanente staat van oorlog. Er was voortdurend reden tot wraak, omdat er altijd werd vermoord. Dat moorden ging gepaard met snellen en kannibalisme.

In dit opzicht had Van Tyen niet overdreven.

Hoewel Nyland op het ergste voorbereid was geweest, moest hij toegeven dat de adat van de stam waarbij hij nu terecht was gekomen niets menselijks had. Dit was de oertijd in zijn meest barbaarse vorm.

Nyland zag de mannenverblijven, schrikbarende knekelhuizen vol skeletdelen, vol gedroogde en versierde schedels. Hij zag de overblijfsels van kannibalistische maaltijden, gruwelijk, dierlijk, onvoorstelbaar sinister. Hij zag de vrouwen, van wie hij wist dat ze de mannen ophitsten voor méér schedels te zorgen en voor méér mensenvlees. Furies, cynische monsters, wier voornaamste denken bepaald werd door dansen, kannibalisme en erotiek. Hij zag hen naar hem kijken met ogen die hem soms verontrustten.

Hij zag de kinderen. Die waren als alle kinderen overal ter wereld: onschuldig. Zij het niet zolang. Na het tiende jaar reeds legde de adat beslag op hen en begon het proces dat van de jongens snellers en kannibalen maakte.

De voedseltoestand was precair en een deel van de bevolking leed aan ondervoeding. Er was weinig sago, weinig vis in de kali's, weinig groente. Er was letterlijk van alles te weinig, behalve van regen en modder. Het nijpende gebrek aan voedsel werkte vanzelfsprekend het kannibalisme in de hand. Deze mensen leden honger, en omdat ze van generatie op generatie hadden geleerd mensenvlees smakelijk te vinden, verlangden ze ernaar.

Nyland zag de hoeveelheid koppen die de kampong bezat. Een aantal dat een onthullend beeld gaf van de activiteit van de bevolking in dit opzicht. Ze hingen als enorme druiventrossen in de mannenhuizen, afschuwelijke verzamelingen zwarte, bruine en gebleekte mensenhoofden. Hij zag de vrouwen wegsluipen met schedels, waarmee ze zich omringden voor het afweren van demonen. In de vallende avond deden ze hem denken aan hyena's die met de buit naar hun holen slopen.

Het klimaat was moordend vanwege de hitte en de overvloedige regens. De aarde rookte, dampte, stoomde van vocht. De rivieren stroomden herhaaldelijk over en overspoelden de kampongs. Dit was een van de oorzaken die het in cultuur brengen van de grond tot een haast hopeloze opgaaf maakte. Trouwens, deze halfnomaden zouden beslist weigeren langer dan zes, zeven jaar op één plaats te blijven. De weinige voorhanden zijnde sago was dan goeddeels verdwenen en een nieuw woongebied werd opgezocht. Niets bond hen aan de grond.

Alle ziekten van het eiland leken zich hier te concentreren: er was vrij veel lepra, en wie geen lepra had leed in ieder geval aan framboesia. Mannen, vrouwen en kinderen hadden tropenzweren, schurft, miltziekten of malaria. Nyland begreep dat een van de urgentste zaken de komst van de medische dienst was. Er diende rigoureuus te worden ingegrepen. Heel de stam was in feite ziek. In de eerste drie weken van zijn verblijf in

het district werden er in de kampong bij de post drie kinderen geboren. Twee stierven tijdens de bevalling wegens onkunde met de meest elementaire begrippen op het gebied van hygiëne. Het derde kind leefde drie dagen en stierf toen eveneens. De moeder had geen voedsel voor het meisje.

Nyland had een sterk karakter, maar het was een wonder dat hij die eerste weken de zaken er niet bij neergooide. Omdat ze zo volslagen hopeloos leken. Omdat er geen begin te ontdekken viel. Omdat de bevolking in geen enkel opzicht bereid scheen tot een minimale vorm van medewerking. Omdat hij meer half verborgen vijandschap dan bijstand ondervond. Ze duldden hem, omdat zijn aanwezigheid hun een gevoel van veiligheid gaf. De omliggende kampongs wisten dat het gevaarlijk was te snellen en te kannibaliseren op een plaats waar zich de toean Kompenie bevond. Wat niet wegnam dat de mannen uit de bestuurskampong zijn aanwezigheid op hun beurt beschouwden als een soort vrijgeleide om te moorden. Ze voelden zich min of meer in de rug gedekt.

Hij kwam slaap te kort omdat hij zo snel mogelijk de taal onder de knie wenste te krijgen. Dat was vóór alles nodig als hij werkelijk wilde besturen. Maar als hij 's avonds bezig was met de woordenlijsten, een enkele maal geholpen door een bejaarde kepala, werd hij ongeduldig, omdat andere zaken die noodzakelijk aangepakt dienden te worden bleven liggen.

Hij had nog ontelbare andere zorgen. Het bestuurshuis moest tegen de grond en een ander worden gebouwd. Het ging tegen de grond, nadat vlakbij een tijdelijke eenvoudige keet was neergezet. De bouw van de nieuwe woning ging echter gepaard met eindeloze moeilijkheden. De bevolking was lui en onwillig en hij moest veel meer messen, tabak en bijlen beschikbaar stellen dan hij zich had voorgenomen. Geen tabak en bijlen. . . ? Dan óók geen werk! Ze beloofden hem alles, maar als het op werken aankwam waren de mannen verdwenen. Als hij hen dan later onder handen nam deden ze verbaasd en simuleerden niets te weten van gedane beloften en toezeggingen.

Zelfwerkte hij het hardst aan het huis. Het moest in ieder geval bestand zijn tegen de hevige regens. Dat was wel de minste eis die hij aan Helleens toekomstige woning moest stellen. Bomen werden geveld en op maat gehakt, maar hij moest er steeds zelf bij zijn. Hij was blij zoveel materiaal kant en klaar op het gouvernementsvaartuig meegenomen te hebben. Had hij dat niet gedaan, dan zou de bouw nog maanden langer hebben geduurd.

Dat hij de eerste weken niet ziek werd, was te danken aan zijn sterke constitutie. Hij scheen immuun voor malaria, zelfs in dit gebied dat vergeven was van malariamuskieten. Hij kon zich geen plaats herinneren waar zoveel muskieten waren. Tegen de avond, als de zon achter het

regenbos was verdwenen, kwamen ze letterlijk in grijze wolken aanzetten. Hij nam regelmatig paludrine in, het enige middel dat hij gebruikte. Het hield hem op de been. Hij moest er trouwens niet aan denken dat hij nu ziek zou worden. Hij had er doodeenvoudig geen tijd voor.

Hij verlangde naar de komst van Helleen, hoewel hij tegelijk blij was dat ze er nu nog niet was. Ze kon er nog niet zijn, omdat het huis niet klaar was. Haar aanwezigheid zou een ramp zijn geweest. Toch zou het heerlijk zijn als ze er straks was. Voor het eerst zou er dan wat regelmaat in zijn leven komen. Iemand zou op hem wachten als hij terugkwam uit de modder van het regenbos.

Iemand zou op hem wachten! Het was wonderlijk daaraan te denken. In al zijn tropenjaren had nooit iemand op hem gewacht. Het maakte niets uit of hij wel of niet kwam. Hij had vaak gedacht dat vrouwen het leven gecompliceerder maakten; nu wist hij dat hij zich had vergist. Zijn verlangen naar Helleen groeide met de dag, en het was voor een groot deel dit verlangen dat hem de mannen steeds harder deed opjagen bij de bouw. Het werd geen groot huis: een ruimte die hij als werkkamer kon gebruiken en waarin hij tevens de bevolking kon ontvangen; een woonkamer; een slaapkamer; en een vertrek waarin hij doortrekkende collega's kon herbergen. Naast het huis dan nog een optrekje voor personeel.

Het was hard nodig dat hij er zelf zoveel mogelijk bij bleef. De Papoea's, die hij na veel moeite en beloften bereid gevonden had dagelijks enkele uren aan het huis te werken, bleken van vrijwel ieder begrip inzake huizenbouw verstoken te zijn. Letterlijk alles moest drie-, viermaal worden voorgedaan, en dan nóg was het dubieus wat er tenslotte uit hun handen kwam. Hij had zich voorgenomen een maximum aan geduld op te brengen, maar dat geduld werd toch wel zwaar op de proef gesteld.

Desondanks vorderde de bouw. Het zwaarste en moeilijkste werk was al achter de rug: het in de bodem slaan van de palen waarop het huis kwam te rusten. Hij wist dat de kans op overstromingen groot was. Geen jaar ging er voorbij zonder dat de kali buiten haar oevers trad. Vandaar dat hij zijn huis een meter hoog op boomstammen plaatste. De meegebrachte zagen kwamen hem goed van pas voor het vloerhout, evenals voor het bekappen van de rondhouten stijlen. De wanden waren een eenvoudige zaak: ze werden gemaakt van systematisch tegen elkaar geschoven bladnerven van de sagopalm. Deze gaba-gabawanden waren bijzonder geschikt voor een dergelijk land en klimaat, en aan dit materiaal was geen gebrek. Het dak werd vervaardigd van atap, van in elkaar gevlochten bladeren van de sagopalm, en na vier weken hard werken was hij toch tevreden met het bereikte resultaat.

Het was jammer dat hij zijn aandacht te veel moest splitsen. Hij kon niet steeds bij de bouw aanwezig zijn, omdat een groot aantal andere

zaken zijn aandacht opeiste. Daar was het door Van Tyen nooit afgebouwde dijkje, dat hij zo snel mogelijk liet verhogen. Zou het water van de kali buiten de oevers treden, dan was dit de enige verbindingsweg tussen de bestuurspost en de steiger. Het kostte hem eindeloos geconfeer en veel te veel tabak om een aantal jonge Papoea's bereid te vinden dit project aan te pakken.

Er waren zoveel perkara's, kwesties, die behandeld dienden te worden, dat hij werkelijk niet wist met welke te beginnen. Iedere dag was hij opnieuw verbijsterd over de grenzeloze nonchalance waarmee Van Tyen zijn taak had opgevat. Van twee kepala's had hij medewerking, maar die had hij dan ook duur moeten kopen met een dubbel stel ijzeren bijlen.

De geestelijk leider van de clan, een bejaarde Papoea, bleek hem vanaf de dag van aankomst niet welgezind. De man voelde zich door de aanwezigheid van iedere blanke ernstig in zijn prestige geschaad, en Nyland maakte zich hoegenaamd geen illusies over het feit dat hij elke gelegenheid zou aangrijpen om zijn blanke rivaal – wiens magisch vernuft nu eenmaal veel groter bleek dan het zijne – te elimineren. Niet direct, eerder volgens de een of andere indirecte methode. De controleur prees zich echter gelukkig met de gedachte dat hij een gewaarschuwd man was. En wat de goena-goenakrachten van dit soort mystieke zwendelaars betrof, daarover maakte hij zich niet al te veel zorg. Hij had zoveel ervaring op dit gebied dat hij er nauwelijks bij stilstond.

Het was dringend nodig dat hij tourneerde, maar de bouw van het huis handicapte hem daarbij ernstig. Tweemaal ging hij voor drie dagen op reis, om tenminste enig beeld te krijgen van de omliggende kampongs en wat zich daarin en daarbij afspeelde. Hij kreeg niet de indruk dat hij bijzonder welkom was, hoewel er evenmin sprake was van een uitgesproken vijandige stemming. Men vond zijn aanwezigheid uitsluitend irritant en lastig. Ze wisten dat hij van een stam was die bezwaren maakte tegen zulke nuttige en absoluut noodzakelijke activiteiten als snellen en kannibalisme. Ze waren grootmeesters in het liegen. Het viel hem op dat ze niet alleen systematisch logen, maar principieel nooit de waarheid zeiden. Nooit gaven ze een rechtstreeks antwoord op een door hem gestelde vraag.

Beide malen dat hij op de post terugkeerde bleek dat er geen moment was gewerkt sinds hij was vertrokken. Zodra hij was verdwenen werd het werk neergelegd, en toen hij de mannen liet merken dat hij weinig waardering voor een dergelijk systeem had waren ze stomverbaasd, of deden alsof.

De nachten waren kort, omdat hij pas laat onder zijn klamboe kroop en in de nacht alweer opstond. Hij had geen geduld om langer te slapen, hoewel hij doodmoe neerviel na een dag van zestien arbeidsuren. Hij wilde geen minuut verloren laten gaan en hield zich strikt aan het gemaakte werkschema. Hij had alles gepland, en alleen ernstige force

majeure zou de planning kunnen doorkruisen. Hij werkte als een machine, als een robot, ondanks het slopende klimaat en de latente tegenwerking van de mensen die hem moesten helpen.

Hij wist dat hij op zijn *qui-vive* moest zijn. Weliswaar was er geen direct lijfsgevaar, maar dat nam niet weg dat hij het sterke vermoeden had dat er figuren in de clan waren die hem graag zouden zien verdwijnen. Dat gold met name voor de sacrale leider van de stam, de tovenaars, van wiens haat jegens hem hij vanaf de eerste dag overtuigd was. Hij sliep met zijn geladen karabijn onder handbereik en had de indruk dat dit geen overbodige luxe was. Bang was hij niet, wel gebruikte hij zijn verstand.

Er waren teleurstellingen genoeg. Toen de eerste vier weken voorbij waren, was er nog steeds geen vaartuij van de kust gekomen met aanvullende voorraden. Dat vaartuij zou komen, het was hem beloofd door het HPB (hoofd plaatselijk bestuur) en bezworen door de Chinees die voor de verscheping zou zorgen. Niettemin kwam er geen vaartuij. Evenmin enig bericht.

Er was hem méér beloofd. Binnen een maand zou het lijnvliegtuij, dat de verbinding tussen de noord- en de zuidkust onderhield, een dropping voor hem verzorgen, maar al wat zich liet zien, géén Dakota. Hij was teleurgesteld, hoewel hij wist dat hij met dit soort dingen hier nu eenmaal rekening had te houden. Het was de praktijk van het werken op een voorpost. Waar hij zich bevond was de meest naar voren geschoven post van het hele eiland. Een man met minder praktijk dan Nyland zou zich hebben opgewonden en ernstig gedeprimeerd zijn geweest. Niet Nyland. Hij had dergelijke tegenslagen allemaal tevoren verdisconteerd in zijn besluit deze post te gaan bezetten.

Hij had met het bestuur afgesproken dat er zo spoedig mogelijk, in ieder geval binnen een maand, hulp zou komen in de vorm van een bestuursassistent. Hij had de man zelf uitgekozen, een geschikte Kei-ees die enige ervaring had met de stammen in het moeras. Binnen drie weken zou die hem volgen, maar hij kwam niet. Het leek Nyland of ze hem na zijn vertrek totaal vergeten waren.

Hij ergerde zich aan de onverschilligheid van de bevolking waar het de gezondheidstoestand betrof. Er bleek niet de minste behoefte te bestaan aan geneeskundige hulp. Eigenlijk kwam dat goed uit, omdat Nyland niet wist wanneer er een dokter van de kust zou komen om de mensen onder handen te nemen. Hij zag uitgeteerde TBC-lijdens, mensen die in verre gaande graad lepra hadden, malariapatiënten die eerder op wandelende skeletten dan op mensen leken, en allen hadden in ernstige mate framboesia. De komst van een medicus was dringend gewenst. Maar er kwam geen medicus.

Hij ging met de dag meer naar de komst van Helleen verlangen. Niet om dit alles met haar te kunnen bespreken, wel omdat hij dan meer armslag bij zijn werk zou krijgen. Hij nam met een minimum aan voedsel

genoegen, hoewel hij begreep dat hij op deze manier bezig was roofofbouw op zijn lichaam te plegen. Dat kon wel enige tijd doorgaan, maar niet al te lang. Daarvoor was het klimaat te vijandig. Hij moest er niet aan denken dat hij hier een malaria-aanval zou krijgen. Niemand zou hem verzorgen, geen man en zeker geen vrouw. De vrouwen haatten hem, als hij op de blikken afging die op hem werden geworpen als hij hen passeerde. Ze meenden een goede reden voor hun haat jegens hem te hebben: voor hen was hij de man die hen tegenwerkte waar dit verzamelen van schedels betrof. Ze verborgen zich haastig als hij naderde, niet wetend dat hij hun blikken in zijn rug voelde branden. Hij koesterde geen vrees voor hen hoewel hij begreep dat hij deze furies zo mogelijk nog meer in het oog moest houden dan de mannen.

Eenmaal kreeg hij een gast voor een dag. Een jonge missionaris, die met een uitgeholde boomstam op weg was naar de kust. De pater zag er verschrikkelijk uit: onder de zweren en sterk vermagerd.

De man at bij hem alsof hij in dagen niets had genuttigd en waarschijnlijk was dit ook zo. Hij was óp van de slaap en uitputting, en toen hij de volgende dag verder pagaaide was Nyland weinig wijzer geworden. Dat speet hem, want hij had graag gebruik gemaakt van de ervaringen van de priester. De man had drie maanden in het bos doorgebracht en Nyland vroeg zich af hoeveel maanden er nodig zouden zijn om weer een normaal mens van hem te maken. Overigens leek hij hem veel te jong voor dit werk. Enthousiasme en idealisme waren hier prachtige eigenschappen, maar er kwam ook nog zo iets als geestelijk uithoudingsvermogen kijken.

Hij gaf hem een aantal blikjes mee, ruim voldoende er de kust mee te halen. De man bedankte hem ontroerd en gaf Nyland als compensatie voor de verkregen vivres zijn zegen.

De summere inlichtingen die hij de controleur verschafte over de stand van zaken dieper in het bos waren niet bemoedigend. Stuk voor stuk bewijzen hoe noodzakelijk het was dat er op korte termijn in dit district een effectief bestuur werd gevestigd. Maar bestuur betekende mensen, en waar zou Hollandia die vandaan moeten halen, vroeg Nyland zich af. Ze waren er doodeenvoudig niet.

Hij informeerde bij de pater of deze nog kans had gezien iets aan de religieuze vorming van de mensen in het binnenland te doen. De missionaris keek hem wat timide aan en vertelde hem dat die kansen er nauwelijks waren geweest. Enkele malen had hij een mis opgedragen, primitiever dan ze hem op het seminarie hadden geleerd. En ook onder grotere spanning dan hij zich ooit had kunnen dromen: met de karabijn – die hij had meegenomen om zich van tijd tot tijd van wat dierlijk voedsel te voorzien – geladen naast zich. Een wat singuliere manier om het evangelie te verkondigen, gaf hij toe, maar de omstandigheden waren er ook

naar.

Nadat de pater was vertrokken voelde Nyland zich gedeprimeerd. Hij wist dat hij weer alleen was, zich in een volledig isolement bevond. Voor het eerst begon hem dit te drukken. Hij gaf de schuld aan de vijandige stemming in de kampong.

Opnieuw ging een maand voorbij waarin hij al het mogelijke deed om de bevolking het belang te doen inzien van het kweken van nieuwe klapperbomen op het modderige dijkje dat zich begon te vormen van de rivier naar zijn woning. Ze zeiden dat ze het nut ervan inzagen, maar Nyland voelde de leugen achter hun woorden. Toch ging hij met het werk door, omdat hij wist dat ze er hem eenmaal dankbaar voor zouden zijn.

Een probleem dat dagelijks scherpere vormen ging aannemen, was het steeds brutaler eisen van contactartikelen waarmee hij de mannen betaalde. Als hij hun verzoeken weigerde namen ze direct een onwillige houding aan. Het was dan moeilijk hen bereid te vinden het werk te hervatten. Soms lukte dat met vriendelijke woorden en overredingskracht, vaker moest hij hen ronduit dreigen. Morrend, grommend hervatten ze het werk, dat ze dan overigens op alle denkbare manieren saboteerden.

Hij maakte opnieuw een kleine tournee, ditmaal van vijf dagen, die hem ondanks het feit dat hij alles lopend moest afdoen toch een vrij goede indruk gaf van de toestand waarin het district verkeerde. Hij bleek onvoldoende voedsel meegenomen te hebben en dit, gevoegd bij het feit dat hij een paar maal vervuild kaliwater dronk, was waarschijnlijk de directe aanleiding van een aanval van dysenterie. Hij kwam totaal verzwakt terug en zag nog net kans zijn huis te bereiken. Hij kroop onder de klamboe en viel direct in slaap.

Hoelang hij daar lag wist hij niet. Hij droomde afschuwelijk en meer dan eens had hij het gevoel dat er mensen om hem heen slopen. Als hij wakker werd en versuft om zich heen keek was er echter niemand. Had hij het zich enkel verbeeld, gedroomd? Hij beschikte over wat medicijnen en meer slapend dan wakend nam hij ze in. Na vier dagen voelde hij zich wat opgeknapt, hoewel hij merkte dat hij nog door en door vermoeid was. Waarschijnlijk had hij gedurende de laatste tournee toch te veel van zijn lichaam gevergd. Hij bleef liggen.

Al die dagen waren zijn gedachten bij Helleen, naar wier komst hij meer dan ooit verlangde. Hij had haar nodig. Niet alleen om hem te verzorgen, ook als geestelijk tegenwicht tegen de sfeer van hardheid en vijandschap die hem omringde. Misschien was hij ook wel te lang alleen geweest in de jaren die waren voorafgegaan. In ieder geval was hij er zeker van dat alles met haar komst zou verbeteren.

Intussen lag hij daar vrij hulpeloos in het bestuurshuis en had hij dringend verzorging nodig. Hij gaf dat zelf niet toe, hoewel hij wist dat een

zware dysenterieaanval iemand lange tijd van zijn krachten kon beroven.

Hij had geluk. Na de vijfde dag kreeg hij bezoek van twee jonge artsen, die voor een maand met een motorbootje het bos waren ingestuurd om na te gaan op welke medische leest de toekomstige framboesiabestrijding zou moeten worden geschoeid. Ze bleken even jeugdig als onervaren te zijn. Ze kwamen kersvers uit Nederland en ondergingen het avontuur van hun leven. Nyland was te moe om de eerste dagen veel tegen hen te zeggen. Hij sliep soms zestien uur aan één stuk. De artsen gaven hem injecties, waarna het herstel spoedig inzette.

Hij vroeg hun waar de boot van de Chinees bleef en vernam dat die nog niet was vertrokken toen ze op reis gingen. Alles aan de kust was echter te laat en hij was de enige niet die klaagde.

Veel nieuws konden ze hem niet vertellen. Integendeel, ze wilden nieuws van hem weten. Hoe het stond met de gezondheidstoestand in dit gebied en wat zijns inziens de maatregelen moesten zijn om op korte termijn effectief te kunnen ingrijpen. Nyland gaf zijn oordeel, wetend dat hij dit na een half jaar, of een jaar, woordelijk zou terugvinden in het rapport dat het team ging opstellen. Hij wist het en vond het best. Het belangrijkste was dat er werd ingegrepen. Het deed er weinig toe aan wiens inzicht en ervaring dat te danken was.

Op een ochtend trokken ze verder. Hij gaf enkele stukken voor het Bestuur mee en brieven voor Helleen. Voorts een dringend verzoek te zorgen dat de boot met vivres nu snel kwam en de Dakota zijn beloofde dropping zou uitvoeren.

Opgewekt en monter wuifden de artsen hem vaarwel. Zacht ploffend verdween het motorbootje dat hen naar de kust terug zou brengen in de bocht van de kali.

Nyland was opnieuw alleen. Hij ging terug naar zijn huis, ruimde de boel op en vroeg zich voor de zoveelste maal af hoe Helleen het hier zou vinden. Hij zelf vond het een bijzonder geslaagd huis voor een voorpost, maar zou zij daar ook zo over oordelen? Voor het eerst voelde hij zich wat onzeker. Die onzekerheid verdween weer als hij zich zijn gesprekken met haar herinnerde. Hij had niets verbloed, niets mooier gemaakt dan het was en nergens de werkelijkheid geïdealiseerd of vertekend. Daarbij, het wás een goed huis. Hij had wel in andere onderkomens gehuisd.

Die avond probeerde hij zijn gedachten bij het boek te houden dat hij uit zijn barang te voorschijn had gehaald. Het lukte niet. Telkens dreven zijn gedachten af naar Helleen. Hij verlangde meer dan ooit naar haar. Ook lichamelijk. Hij ging na hoelang hij zonder vrouw had geleefd. Dat was heel lang. Te lang, zelfs voor een man als Nyland, die aan seksuele zelfdiscipline gewend was.

Hij had last van de muskieten, die feller op zijn bloed belust leken dan ooit. Hij hield op met lezen, omdat hij toch geen kans zag zijn gedachten

erbij te houden. Zijn hoofd wemelde van gedachten: aan haar, aan de Dakota, aan die vervloekte Chinees die niet komen wilde, aan de twee verdomde kruisen in het bos, die hij toch eigenlijk moest omkappen eer Helleen kwam. Het hinderde hem dat ze hem steeds voor de geest kwamen. Het was het enige souvenir dat Van Tyen hem had nagelaten. Het kon alleen door een sadist bedacht worden.

De volgende dagen kenmerkten zich voornamelijk door de strijd die hij urenlang moest voeren tegen een slagorde van enorme mieren, waarvan het de bedoeling bleek te zijn het huis in de kortst mogelijke tijd te elimineren. Hij wist dat ze moeilijk te verdelen tegenstanders waren, maar met behulp van een aantal mannen zag hij kans het gevaar van totale vernietiging te voorkomen. Opnieuw stelde hij vast hoe vijandig dit land was voor de blanke die het binnenging. Hoe deze op alle plagen, in de bijbel genoemd, verdacht moest zijn. En op een ongeteld aantal niet-genoemde bovendien! Hij was in die tijd dankbaar dat hij over zoveel tropenervaring beschikte, en vroeg zich af hoe een jong, onervaren administratief ambtenaar zich onder zulke omstandigheden zou hebben gedragen.

Op een avond stond plotseling, toch nog onverwacht, de hem toegezegde bestuursassistent voor hem.

Petrus Renjaan, een geboren Kei-ees, bleek een goede veertiger, die als jongen van zestien jaar al met een missionaris van de Kei Eilanden naar Nieuw-Guinea was gekomen. Hij was jaren werkzaam geweest bij de pacificatie van de zuidkust en beschikte over grote praktische ervaring. Het gezicht van Petrus Renjaan stond Nyland aan. Het was een goed gezicht.

Ze spraken een avond en een nacht, waarna beiden wel wisten wat ze aan elkaar hadden. Nyland wees er de Kei-ees op dat hij zo vlug mogelijk samen met hem een tournee van ongeveer twee weken wilde maken. Toen Renjaan hem vroeg of het wel verstandig was de kampong zolang alleen te laten, schudde Nyland het hoofd. Hij wees erop dat dit natuurlijk niet verstandig was, maar anderzijds was het noodzakelijk dat Renjaan zich op de hoogte stelde van de stand van zaken in het bos. Hij zou hem overal brengen waar hij zelf al eerder zijn gezicht had laten zien, en als de tijd het toeliet zouden ze nog iets dieper de oetan ingaan.

Drie dagen later vertrokken ze.

Zijn voorgevoelens bleken hem niet bedrogen te hebben. Renjaan was een bekwaam rimboeloper, met een uitgesproken feeling voor het leven in een zo tegenstrevend, vijandig en moeilijk begaanbaar gebied als de zuidkust van het eiland. Na een dag wist Nyland al dat dit de man was die hem aldoor had ontbroken. Hij zou hem alles kunnen overlaten, zonder daarbij voordurend in zorg te zitten over de manier waarop zijn assistent optrad. Het voornaamste was dat de Kei-ees volkomen loyaal bleek te

staan ten opzichte van het bestuur. Hij had voor de Kompenie een mate-loze eerbied, die soms aan adoratie bleek te grenzen. Een hele reeks gene-raties voorvaderen hadden die zelfde eerbied voor hetzelfde gezag gehad. Nyland vroeg zich af met hoeveel generaties na Petrus Renjaan dat nog het geval zou zijn.

Renjaan voelde intuïtief aan wanneer Nyland het prettig vond dat hij hem uit zijn leven en over zijn werk vertelde, en wanneer deze er de voorkeur aan gaf dat hij zweeg. In dit opzicht toonde de kleine Kei-ees een merkwaardig goed psychologisch inzicht.

Zijn verhalen waren overigens uiterst boeiend. Jarenlang had hij het land doorkruist en zijn ervaringen met niet-gepacificeerde stammen in de moerassen van de zuidkust waren legio. Ervaringen, die Nyland steeds meer de overtuiging gaven dat hij zich geen betere assistent had kunnen wensen.

Ze bezochten een groot aantal kampongs. In sommige werden ze gast-vrij ontvangen, uit andere daarentegen woei de vijandigheid hen al van verre tegen. Dat waren de moeilijkste bezoeken. Zwijgende mannen en loerende vrouwen. Nyland ontdekte dat het Renjaan weinig uitmaakte of de mannen al of niet vijandig waren. Hij scheen er zich niets van aan te trekken en liep doorgaans regelrecht naar de kepala, om in diens taal het woord tot hem te richten.

De eerste malen was Nyland verbaasd over de tact waarmee de Kei-ees te werk ging. Niet eenmaal liet hij zich uit het veld slaan, niet eenmaal schonk hij zelfs de minste aandacht aan de vijandige blikken die op hem werden geworpen. Hij wekte de schijn dat hij bij een stel vrienden was aangekomen, die net zo verheugd over zijn komst waren als hij over hun aanwezigheid. In de urenlang durende kampongvergaderingen in de open lucht, waar Nyland de leiding had, was Renjaan echter een beschei-den toehoorder.

Er groeide snel een band tussen beide mannen. Ze begrepen en respec-teerden elkaar. En ze waren beiden overtuigd van het nut van het werk dat ze verrichtten.

Op de terugweg naar de bestuurspost namen ze een route die hen via een nog niet eerder bezochte kampong zou voeren. Nyland stelde voor een omtrekkende beweging te maken, hoewel hij wist dat ze dan urenlang door een uitermate drassig gebied zouden moeten gaan. Petrus Renjaan bleek er geen enkel bezwaar tegen te hebben.

Het was zwaarder dan ze hadden verwacht. Het moeras werd steeds minder begaanbaar en keer op keer moesten ze terug vanwege kleine kali's die te diep waren om erdoorheen te waden. Het was uitermate vermoeiend werk in de hitte en Nyland verwonderde zich telkens over het uithoudingsvermogen van de Kei-ees, wiens energie onuitputtelijk leek. Hijzelf was een uitstekende loper, maar Renjaan bleek in geen enkel opzicht zijn mindere te zijn. Toch liet deze dit op geen enkele manier

merken.

Het werd avond en ze begrepen dat het tijd was om naar een kampong uit te kijken om er de nacht in door te brengen. Een vrij brede stroom versperde hen echter de weg, voor zover er tenminste van een weg gesproken kon worden. Het smalle, vrijwel onzichtbare paadje mocht nauwelijks die naam dragen.

Nyland stelde voor de rivieroever in westelijke richting te volgen en zo te trachten een nachtelijk onderkomen te vinden. Ergens daar in de buurt moest nog een kampong zijn. Petrus Renjaan reageerde niet op het voorstel. Hij stond doodstil en snoof hoorbaar de warme, vochtige lucht op. Hij snoof verscheidene malen en wendde zich vervolgens tot Nyland.

'Ik denk dat we niet ver meer behoeven te gaan, toean. Hier vlakbij is die kampong. Ik ruik brandend hout.'

Nyland rook niets, maar hij twijfelde niet aan de woorden van de Keiees. Zonder een woord commentaar van zijn kant liepen ze in de richting, tegenovergesteld aan die welke Nyland had voorgesteld.

Na een kwartier bleef Renjaan, die voor Nyland uit liep, staan. Hij snoof opnieuw de avondlucht in; ditmaal was er iets van twijfel aan hem merkbaar.

'Spoor bijster?' vroeg Nyland.

'Nee, niet het spoor; ik hoor het een en ander dat ik liever niet zou horen.'

Nyland zweeg; even later voegde de assistent eraan toe: 'We zijn dicht bij die kampong, maar we zullen er niet welkom zijn. Ze hebben daar zojuist, in elk geval kort geleden, een koppenfeest gevierd. Niet bepaald het geschiktste moment voor een bezoek.'

Nyland keek hem vragend aan, waarop de ander vervolgde: 'Natuurlijk gaan we erheen, juist nu, om hun te tonen dat we niet bang voor hen zijn. We moeten wel op onze qui-vive zijn. Ik zou me al heel erg moeten vergissen als dit geen bijzonder zware jongens zijn.'

Tien minuten later stootten ze op de eerste bewoners van de kampong. Het waren broodmagere Papoea's, volkomen naakt en gewapend met speren en stenen bijlen. Aan hun reacties was te zien dat ze wel blanken kenden, hoewel het zien van hen hen kennelijk nog verbijsterde. In elk geval bleven ze trillend van emotie staan, zachtjes dansend op hun hakken, klaar om elk moment de vlucht te nemen. Toen Renjaan hun iets toeriep in een taal waarvan hij veronderstelde dat ze die zouden begrijpen, keerden ze zich allen tegelijk om en renden het bos in.

Nyland en Renjaan liepen door en zagen even later de eerste kamponghuisjes. Het was een klein dorp van niet meer dan zestien vrouwenhuisjes en één groot mannenhuis. Het laatste stond als een fort, een vesting in het bos.

Rustig en zwijgend liepen ze rechtstreeks naar het mannenhuis, waarvoor een twintigtal Papoea's hen met maximale argwaan stond aan te

staren. Elk van de mannen was gewapend met een stenen bijl; sommigen droegen bogen en speren. Nyland vroeg zich af wat hij gedaan zou hebben als hij hier alleen was geweest. Hij wist het niet. In dit vak moest je altijd improviseren, handelen naar de omstandigheden zoals die zich soms ineens voordeden. Hoe hij ook gereageerd zou hebben, hij vond het een plezierige gedachte dat hij Renjaan naast zich wist. Deze scheen overigens niet in het minst geïmponeerd door de aanblik van de in grote spanning verkerende Papoea's.

Ze liepen tot vlak voor de mannen, die grommend terugweken. Enkele slipten door de smalle deurtjes van het huis naar binnen. Door de kieren in het hout zag Nyland hun ogen schitteren.

Er ontstond zich een gesprek tussen beide mannen en de Papoea die duidelijk de oorlogsleider was. Ze konden hem moeilijk verstaan, maar het bleek mogelijk hem aan het verstand te brengen dat ze die nacht in het mannenhuis wilden doorbrengen. Of hij daarmee akkoord ging.

De aangesprokene begon te grommen, spooog op de grond en riep een paar woorden naar binnen in het mannenhuis. Twee andere Papoea's kropen naar buiten en keken met onbehagen naar de beide blanken.

'Gepatenteerde kannibalen,' zei Renjaan zacht. 'Kijk eens naar die tandensnoeren op hun borst. . . en kijk daar eens. . . bij de ingang van het huis. . . complete trossen schedels. Er moet hier nodig iets gebeuren, toean.'

Er ontstond een moeizaam gesprek dat bijna een uur in beslag nam. Intussen kwamen tientallen andere mannen geluidloos naderbij, allen gewapend met bijlen en speren. Kinderen, voornamelijk jongens, stonden met uitpuilende ogen en geprononceerde sagobuikjes naar de twee vreemdelingen te staren, totdat de gillende stem van een moeder hen terugriep. Vrouwen lieten zich niet zien.

Het bleek tenslotte mogelijk dat ze de nacht in het mannenhuis doorbrachten, waarvoor door Nyland als betaling een rol lempengtabak aan de hoofdman werd overhandigd. Alle mannen omringden terstond de gelukkige eigenaar van de tabak. Het leek alsof ze Nyland en Renjaan totaal vergeten waren. De tabak was belangrijker.

Ze gingen naar binnen, de Kei-ees voorop. Maar eer Nyland binnen was bleef Renjaan staan en riep tegen de achter hem aankomende controleur 'Schrik niet, dit is geen plezierig tafereel. . . pas op!'

Nyland was wel iets gewend. Hij kon wel tegen een stootje. Wat hij echter nu zag overtrof elke verwachting. Bukkend om de lage ingang te passeren, hoorde hij een vreemd, macaber geklots, en zodra hij aan de duisternis gewend was zag hij de veroorzakers van het geluid. In massale trossen hingen overal tegen de wanden van het mannenhuis gesnelde koppen. Het geheel maakte een onbeschrijfelijk lugubere indruk. Een knekelhuis, in de letterlijke betekenis van het woord.

Langzaam liet hij zijn blikken over de rijen afgrijpselijke attributen

gaan, restanten van wat eens menselijke wezens waren. Toen zijn ogen niet al te erg meer traanden vanwege de verstikkende rook die van tientallen smeulende vuurtjes omhoogrees, ontdekte hij langs de wanden lichamen. Enkele daarvan waren geraamten; andere echter bleken complete lijken te zijn, gedroogd of gerookt. De hoofden, waaraan hij niet kon zien of ze aan mannelijke of vrouwelijke slachtoffers hadden behoord, waren afschuwelijk klein, zonder haar en met geprepareerde tanden. De tanden waren vuurrood, evenals de ogen. Hij begreep dat er met kleurstof en met rode vruchtpitten gewerkt moest zijn.

Hij keek naar Petrus Renjaan om te zien hoe deze op het infernale tafereel reageerde. Het gezicht van de Kei-ees vertoonde een ondoordringelijke uitdrukking; er viel niets van emotie op af te lezen.

'Een duivelshol,' zei Nyland zacht, 'ongelooflijk, in deze tijd.'

Er kwam een spoor van een glimlach op het donkerbruine gezicht van de Kei-ees. 'Ik had het verwacht,' antwoordde hij, 'ik dacht wel dat ons een dergelijke verrassing te wachten stond. Kijk eens in die hoek daar. . . die koppen zijn beslist niet ouder dan een paar weken, ze zijn waarschijnlijk deze maand gesneld. Ik denk dat de Kompenie hier heel wat werk wacht, toean.'

'Zou het onze eerste taak niet zijn te zorgen dat we er zelf heelhuids uitkomen?' vroeg Nyland ironisch.

'Dat komen we wel, ik denk niet dat we hier gevaar lopen. Ik ken dit soort mannen. Ze zijn allesbehalve helden, hoewel ze hun uiterste best doen die indruk te wekken. In werkelijkheid zijn ze bang voor ons, omdat ze veronderstellen dat we over machten en middelen beschikken die veel sterker, invloedrijker zijn dan de hunne. Dat zijn ze trouwens ook.'

Een oude Papoea kwam langzaam naderbij sluipen. De man zag er ongelooflijk smerig uit en maakte met de rode en bruine klei op zijn lichaam en de stukken gedroogde kalk op zijn voorhoofd en wangen eerder de indruk van een beschilderde clown dan van een mens. Hij had diepe wonden op borst en armen, kennelijk souvenirs van vroeger plaatsgehad hebbende gevechten. Zijn ogen hield hij half gesloten. De neus was bijna volledig ontvleesd en met een enorm stuk gebleekt mensenbot doorboord. Zoals hij daar voor hen stond was hij een monsterlijke karikatuur van een mens.

Hij begon tegen hen te praten, maar de lage, diep uit de keel komende klanken zeiden Nyland niets. Renjaan luisterde scherp en scheen hem te begrijpen. Plotseling viel hij de kannibaal in de rede, die verschrikt zweeg. Tot zijn verbazing zag Nyland dat de aangesprokene begreep wat de Kei-ees bedoelde.

'Ken je hun taal?' vroeg hij de bestuursassistent.

'Een beetje, in ieder geval genoeg om me verstaanbaar te maken. Ik was hier nog niet eerder, maar een jaar of zes geleden heb ik contact gehad met een van de stamleden, opgepikt door m'n mensen die in het

bos op patrouille waren. Ze hadden hem zwaar gewond gevonden vanwege een vechtpartij met eigen stamleden en gaven geen cent voor z'n leven. Wie dat driekwart leeggebloede menselijke vod had gezien, vroeg zich later af hoe het ter wereld mogelijk was dat zo iets nog in leven kon blijven. Wel, we hebben 'm opgelapt en hij haalde het. Een paar maanden hing hij bij ons rond en van hem heb ik iets van de taal geleerd. Het is geen grote stam, waarschijnlijk wel de meest primitieve aan de zuidkust.'

'Allemaal kannibalen?'

'Zonder uitzondering. En geen sprake van magisch kannibalisme. Ze zullen wel hun best doen om die indruk te wekken als we hen aan de tand voelen, maar dat is larie. Het zijn je reinste slagers en dit mannenhuis kun je rustig een abattoir noemen. Dat zal de langste tijd hebben geduurd, als we tenminste de kans krijgen snel in te grijpen. Het is hoog tijd dat de Kompenie hier iets doet, toean.'

'Wat ben je van die kerel te weten gekomen?'

'Niet veel; in elk geval gaan ze ermee akkoord dat we hier vannacht blijven. Niet voor niets natuurlijk. Oh... het zijn eersteklas zakenlieden. Ze weten dat we vannacht graag in hun huis blijven en maken daar dus gebruik van. Het gaat om tabak. We hebben nog voldoende over. Zal ik hun een paar stukken geven?'

Nyland knikte en Renjaan begon kalm zijn tas te openen en daaruit de lempengtabak te voorschijn te halen. Terwijl hij daarmee bezig was slopen andere Papoea's naderbij. Met onverholven verbazing en zichtbaar in spanning volgden ze iedere beweging van de bezoekers.

Het werd snel donker en alleen dank zij de vuurtjes waren ze in staat iets te zien. Enkele vuurtjes werden opgestookt, zodat er meer licht kwam. Nyland vroeg zich af of het mogelijk was een hele nacht door te brengen in een hol, zo stikvol met rook. Het zou blijven roken, de hele nacht, omdat het hout doorweekt was. Ieder stuk dat in het vuurtje werd gegooid siste van het water dat eerst moest verdampen voor het vlam vatte.

Ze ontdeden zich van hun barang en gingen zitten. Er waren nog een paar blikjes vivres over waarmee ze hun schrale avondmaal deden. Nyland merkte opnieuw op hoe weinig de Kei-ees at. Hij vroeg zich af waar hij eigenlijk van leefde.

Daarna staken ze een sigaret op. Rondom hen hurkten mannen en jongens. De laatsten bevonden zich kennelijk in hun initiatieperiode: ze werden opgeleid tot man. Het zou niet lang meer duren of ook hun neus zou worden voorzien van stukken mensenbeen, als teken van hun mannelijke staat. Petrus Renjaan vertelde hem dat ze als proeve van bekwaamheid eerst ook nog hun vaardigheid in het snellen hadden te tonen. Nyland wist het. Zo was het bijna overal bij de stammen aan de zuidkust.

Ze waren moe en gingen vroeg slapen. Nyland had weinig vertrouwen in een ongestoorde nachtrust toen hij de ogen sloot.

Die verwachting kwam uit. Na een half uur werd hij al wakker vanwege de verstikkende rook die om hen heen hing. Hij bleef liggen en probeerde erachter te komen wat er in het mannenhuis gaande was. De vuurtjes brandden nog steeds, en bij elk ervan zaten of lagen een paar mannen. Sommigen waren opzij gerold en sliepen; anderen zaten te mompelen of te roken. Een aanhoudend geschuur bleek afkomstig te zijn van een oude Papoea, die bezig was iets te schaven dat eens, na vele maanden, een prauw moest worden. Het vuur scheen op het gereedschap van de man. Nyland zag dat het stukjes schelp en mensenbeen waren.

Hij dommelde weer in, droomde onrustig en ontwaakte opnieuw. Hij keek naar de Kei-ees die naast hem lag. Renjaan sliep volkomen rustig. Dat verbaasde hem. Aan de andere kant stelde de onverschilligheid van de Kei-ees ten opzichte van wat er om hem heen gebeurde hem gerust. Renjaan wist wat er aan de hand was. Hij zou geen enkel risico nemen.

Voor de derde maal viel hij in slaap, maar ook ditmaal werd het een verre van ongestoorde nachtrust. Steeds hoorde hij, nu eens veraf, dan weer dichtbij, het gemompel van de mannen en het monotone zagen van de prauwenmaker.

Er kwam een ogenblik dat hij meende dat er gevaar was. Hij wist zeker dat er iemand in hun onmiddellijke nabijheid was gekomen. Het was echter bijna onmogelijk iets te zien, omdat de laatste vuurtjes aan het doven waren en de rook dikker was dan ooit. Hij dwong zich rustig te blijven en omdat hij zichzelf meestal goed in de hand had lukte dat ook. Toch was hij gespannen en klaar wakker.

Hij gluurde voortdurend door de spleetjes van zijn ogen en plotseling moest hij zich geweld aan doen niet overeind te komen. Een woest, baardig gezicht werd op nauwelijks twee meter afstand zichtbaar. Een magere roofvogelbek, die wijd geopend was en waaruit speeksel naar buiten drong. De neus torste een geweldig stuk mensenbot. Het hoofd ging over in een dunne, tanige nek, omwikkeld met kransen bestaande uit mensen-tanden.

Af en toe laaide het dichtstbijzijnde vuurtje even op. De gloed ervan streek dan een onderdeel van een seconde over het gezicht van de man. Het gezicht van een monster.

De Papoea schoof onhoorbaar naderbij. Was het alleen nieuwsgierigheid, of voerde hij iets in zijn schild? Nyland wist niet veel van de gewoonten van deze stam af, hetgeen hem onzeker maakte. Hij vond de situatie nogal onrustbarend.

Hij keek naast zich. Petrus Renjaan sliep rustig. Zo rustig dat het Nyland irriteerde. Enige waakzaamheid was onder deze omstandigheden toch bepaald geen luxe. Hij dacht erover hem wakker te maken, maar dat was toch te veel van zijn trots gevraagd.

Plotseling had hij een merkwaardige ervaring. Het gebeurde allemaal tegelijk: de Papoea schoof nog meer naderbij en de stank van de man drong tot Nyland door. Even leek het of de Papoea zich over hem heen zou buigen, maar op hetzelfde ogenblik richtte de Kei-ees zich op en greep de arm van de kannibaal. Petrus Renjaan bleek klaar wakker te zijn en liet een stroom woorden over de dodelijk verschrikte man heen gaan.

Nyland was stomverbaasd. Hij was overeind gekomen en sloeg zijn assistent met verbazing gade. Alles bij elkaar duurde de hele scène geen tien seconden en nog tijdens de woordenvloed van Renjaan kroop de Papoea terug. Hij maakte een uit het veld geslagen indruk en zou die nacht beslist niet opnieuw verschijnen.

Nadat hij was verdwenen keek de controleur naar de Kei-ees, die alweer bezig was een niet al te hard plaatsje te vinden om zijn gestoorde slaap voort te zetten. Het hele incident scheen hem de moeite niet waard er een woord aan te wijden.

'Sliep je niet?' vroeg Nyland.

'Jazeker, toean, heel goed zelfs, maar ik vind altijd de wekker in mijn achterhoofd op als ik niet helemaal zeker van m'n zaak ben. Dat is m'n werk.'

'Bang ben je niet,' kon Nyland niet nalaten op te merken. Hij zag de verwonderde blik in de ogen van de ander, die zich even oprichtte.

'Bang?' vroeg Renjaan, 'bang...? Dat ben ik weleens, maar hier niet. Hier zijn we veilig. Ze denken er niet aan ons overlast te bezorgen omdat ze zelf veel te bang zijn. Deze oude orang was alleen nieuwsgierig en omdat hij dacht dat we slapen kon hij de moed opbrengen eens te gaan kijken. Hij zal niet meer terugkomen. Ik heb 'm gezegd dat we dit niet op prijs stellen.'

'Je bent erg zeker van je zaak.'

'Hier wel, toean, ik ben al zo lang in dit land. Ze zijn uitsluitend gevaarlijk als ze weten dat je bang voor hen bent. Ze vangen alles van je op, iedere gedachte, en weten dus of je wel of niet ongerust bent. Het gevaarlijkst zijn ze als ze vriendelijk doen. En zullen we nu gaan slapen, toean?'

Nyland sliep ongestoord tot de hanen de nacht aan stukken kraaiden.

Anderhalve dag later bereikten ze de post waar de controleur een paar verrassingen wachtten. Een half uur vóór zijn thuiskomst kwamen Papoea's hem al vertellen dat er iets bijzonders was gebeurd. Uit hun verward verhaal begreep hij dat de dropping plaatsgevonden moest hebben.

Die was inderdaad eindelijk uitgevoerd: de container lag op de oever van de kali, nauwelijks twee meter van het water. De piloot had geluk

gehad. Als hij de grote bus een tiende deel van een seconde eerder had afgeworpen, was deze in de rivier terechtgekomen en gezonken.

Ze openden hem en de inhoud deed Nyland denken aan de hoorn des overvloeds, hem door engelen uit de hemel gezonden. Er bevond zich van alles in waaraan hij dringend behoefte had: medicijnen, blikjes voedsel, tabak en sigaretten, lucifers, papier, inkt, patronen voor zijn karabijn, kranten en tijdschriften, drank, spijkers, bestek en tientallen andere zaken. Er waren ook brieven, van zowel Helleen als Bosman. Terwijl Petrus Renjaan de inhoud ging sorteren las Nyland de post.

Wat hij las verheugde hem intens. Helleen bleek inmiddels op Nieuw-Guinea te zijn aangekomen en was naar de zuidkust gereisd. Ze schreef hem dat ze binnen twee weken zou arriveren met de boot die het gouvernement van de Chinees had gecharterd. Ze schreef ook dat ze de dagen en uren telde die haar nog van hem gescheiden hielden. De oorzaak dat ze niet eerder had kunnen komen lag aan het transportprobleem. Ze was in goede conditie en schreef enthousiast over haar eerste ervaringen.

Bosmans brieven bevatten weinig nieuws. Er waren een paar nieuwe woordenlijsten, door de missie bijgewerkt, die Nyland van pas zouden komen bij zijn werk, en voorts kopieën van rapporten, uitgebracht door enkele etnologen die een jaar geleden een verkenningstocht door het gebied hadden gemaakt. Bosman schreef dat hij hoopte dat Nyland zich zou weten te redden en dat hij zijn mond moest opendoen als hij iets nodig had. Nyland grijnsde om het optimisme waarmee de toezegging werd gedaan.

Van Tyen bleek in deplorabele toestand aan de kust gearriveerd te zijn. Hij vertelde tegen iedereen dat hij Nyland hoogstens drie maanden gaf; dan zou hij er zijn bekomst van hebben. Niemand luisterde naar Van Tyen, die intussen naar Holland was vertrokken en op wachtgeld gesteld vanwege het falen in de bestuursdienst.

Verder was er niet veel nieuws. Men wenste hem veel succes.

De brief besloot met de herhaalde verzekering dat het hem aan niets mocht ontbreken, zeker niet als zijn vrouw zich bij hem had gevoegd.

De twee weken volgend op de dropping werden goeddeels door Petrus Renjaan gebruikt om een eigen huisje te bouwen. Nyland zag dagelijks hoe ervaren de Kei-ees was in het omgaan met de bevolking. Hij zag kans er maximale activiteit uit te halen en had daarvoor slechts een minimaal aantal woorden nodig. Iedere dag verheugde het Nyland méér dat hij deze man naast zich had gekregen. Hij was niet alleen bijzonder bruikbaar, hij toonde ook een treffende hulpvaardigheid. Uit alles bleek dat hij sympathie voor zijn chef had. De sympathie was wederkerig.

Zodra het huisje van Renjaan klaar was werd het feestelijk door Nyland ingewijd. De Papoea's die hadden meegeholpen kregen extra tabak, en zelf trakteerden ze zich op de inhoud van een paar luxe blikjes

voedsel en een fles cognac, die uit de container waren gekomen.

De avond van de inwijding van het huis was het bijzonder heet en vochtig. Petrus Renjaan voorspelde regen of onweer. Waarschijnlijk konden ze op beide rekenen.

Het begon met de regen, die ze al van verre hoorden komen aanruisen. Het was nauwelijks regen te noemen! Het leek er meer op dat een gordijn van water over het bos heen schoof; zowel de woning van Nyland als die van de Kei-ees kreeg de vuurproef te doorstaan wat waterdichtheid betrof. Het resultaat bleek redelijk.

Urenlang ruiste de regen over hen heen, maar het deerde hen niet. Ze voelden zich veilig en beschut in het huis van Nyland, die gelukkiger dan ooit was bij de gedachte dat de uren die hem nog van Helleen scheidden te tellen waren. Binnen drie dagen! Het zouden er, als hij met tegenslag tijdens de vaart rekening hield, vier kunnen worden, beslist niet meer.

Ze waren aan het laatste kwart van de fles bezig en de Kei-ees, die precies zijn plaats wist en nooit een al te vertrouwelijke, gemeenzame toon tegenover zijn chef aansloeg, liet zich voor het eerst wat gaan. Hij vertelde, toen Nyland daarnaar informeerde, van zijn vroegere werk, dat geheel aan de Kompenie gewijd was geweest. Een hard bestaan, dat Renjaan echter in het geheel niet als zodanig beschreef. Integendeel, hij bleek zijn werk voor het gouvernement, even zwaar als slecht betaald, te zien als een onderscheiding. Een functie die slechts weinigen vergund was te vervullen. Trouw en toewijding bleken de voornaamste drijfveren te zijn.

Het ontging Nyland niet dat de ogen van de bestuursassistent die avond een paar maal opvallend lang bleven rusten op het portret van Helleen aan de wand. Petrus Renjaan wist dat het de echtgenote van zijn chef was; Nyland had het hem al de eerste dag na zijn aankomst verteld. Terwijl hij hem nog eens inschonk, vroeg hij: 'Wat kijk je naar m'n vrouw, Petrus, staat ze je niet aan?'

Bijna verschrikt keek de kleine man hem aan. 'Zeker toean, mevrouw staat me zeer aan, maar . . .' Hij zweeg, zocht kennelijk naar het goede woord.

'Wat maar . . . ?'

De bestuursassistent aarzelde een moment, eer hij zei: 'Denkt u dat ze het hier prettig zal vinden, toean?'

Dát was het dus! Nyland glimlachte en antwoordde: 'Ik geloof van wel; wat jij denkt heb ik natuurlijk ook vaak gedacht, maar ze weet wat dit voor soort land is en door wat voor mensen ze omringd zal zijn. Ik heb niets voor haar verborgen gehouden en niets mooier gemaakt dan het is. Ze zal dus niet voor verrassingen komen te staan.'

'Ze was hier toch nooit eerder, toean?'

'Nee, het is de eerste maal dat ze Nieuw-Guinea ziet. Maar ze is flink en sportief. Ik denk dat ze het type vrouw is dat hier wel zal aarden. In elk

geval verheugt ze zich op haar werk hier. Je zult het stellig goed met haar kunnen vinden.'

'Daar ben ik van overtuigd, toean, maar is het mogelijk dat een vrouw haar eigen land vergeet?'

'Dat hoeft toch niet? Na vier jaar gaan we met verlof.'

'Vier jaar kunnen kort en lang zijn. Lang voor hen die zich hier niet thuisvoelen.'

Nyland vond het aandoenlijk dat de Kei-ees zich zorgen maakte over de vrouw van zijn chef. Die zorg was overbodig. Hij was volkomen zeker dat Helleen zich hier thuis zou voelen. Natuurlijk zou ze het in het begin moeilijk hebben, natuurlijk moest ze een offer brengen, natuurlijk was er geen groter verschil denkbaar dan tussen de wereld van Den Haag en die van Nieuw Guinea's zuidkust. Daar stond tegenover dat ze van elkaar hielden. Zoveel dat haar verblijf hier geen werkelijk offer voor haar zou betekenen.

Die nacht volgde de ene donderbui op de andere. Het noodweer ging gepaard met zware regenval en Nyland vroeg zich af of het nieuwe huis waterdicht zou blijken te zijn. Dat bleek niet het geval. Tegen de ochtend ontdekte hij tal van plaatsen in het dak die niet tegen zoveel regen bestand waren gebleken. Hij zou ze snel laten dichten. Vóór Helleen kwam.

Zijn gedachten waren steeds bij haar. Hij verlangde met de dag meer naar haar en stelde zich zijn nieuwe bestaan voor zoals dat nu voor hem ging beginnen. Het leven waarop hij altijd had gehoopt en waaraan hij was gaan twifelen of het ooit voor hem was weggelegd.

In het andere huis lag Petrus Renjaan met wijd open ogen. Hij begreep niet waarom hij niet in slaap kon komen. De drank was het zeker niet, daar kon hij goed tegen. Het waren evenmin de moeilijkheden die hun in het district nog te wachten stonden. Was het dan tóch alleen die foto van de blonde vrouw aan de wand in dat andere huis? Het was een lief gezicht, maar een gezicht dat niet thuishoorde in Zuid-Nieuw-Guinea. Het was te mooi voor een land als dit. Hoe was het mogelijk dat zo iemand bereid was daar naar toe te gaan? Hád de controleur wel precies gezegd wat haar te wachten stond? Of hielden mensen soms zoveel van elkaar dat deze dingen niet meetelden? Hij wist het niet en het ging hem ook niet aan. Het was het probleem van de toean.

Hij draaide zich om en viel eindelijk in slaap.

Tegen de reling van de *Triton*, de verwaarloosde, vrijwel opgevaren motorboot die afwisselend voor gouvernementsdoeleinden en particulier goedertransport werd gebruikt, stond de jonge vrouw geleund, die zich al dagen achtereen afvroeg of er dan nooit een einde kwam aan de kali, die zich als een roestbruin lint door de wildernis slingerde. Een lint, dat zich nu eens verbreedde tot een halve kilometer, dan weer ineenkromp tot nauwelijks honderd meter en nog smaller.

Helleen Nyland had voor het eerst kennis met het Oosten gemaakt toen het lijnvliegtuig uit Holland landingen maakte op de vliegvelden van Beiroet, Karachi en Bangkok. Daarna kwam echter een geheel ander Oosten: dat van Biak en Hollandia op Nieuw-Guinea. En vervolgens dat van de zuidkust van Nieuw-Guinea.

Dat alles had echter niets te maken met het Oosten waarmee ze nu werd geconfronteerd. Voor haar een overrompelende ervaring, deze tocht op de *Triton*, met haar gemengde bemanning, bestaande uit twee Ambonezen, een Indonesiër en twee Papoea's. Ze had weinig contact met hen gehad en zocht dat ook niet, omdat ze zich nog veel te gebrekkig in het Maleis wist uit te drukken. De mannen waren beleefd, op een gereserveerde, koele manier. Ze wisten immers wie ze was: de vrouw van de toean besar in het binnenland. Ze bewaarden afstand, omdat dit door het gouvernement van hen werd geëist.

Het was een primitieve manier van reizen; primitiever dan ze het zich had voorgesteld, hoewel men haar op de bestuurspost aan de zuidkust had ingelicht. Niet eenmaal had ze echter laten merken hoeveel moeite het haar kostte zich aan te passen aan omstandigheden die zo totaal anders waren dan die waarin ze nauwelijks enkele weken geleden in Den Haag had verkeerd.

Eén ding speet haar: dat haar vrienden in Holland nooit precies zouden weten hoe ze deze reis naar het binnenland had gemaakt. Ze zou het hun schrijven en haar best doen een beeld van dit oerbos-toerisme te geven; ze wist nu al dat het een onvolledig beeld van de werkelijkheid zou zijn.

Een werkelijkheid die bestond uit urenlang zitten op een bijzonder hard houten bankje zonder leuning; uit een slaappleats, samengesteld uit twee oude, op het dek gelegde, gerafelde matrassen, en een vele malen gerepareerde klamboe; uit sanitaire voorzieningen die haar de eerste dagen voor niet geringe problemen plaatsten, ondanks de aangeboren tact en wellevendheid van de gekleurde bemanning, die trachtte haar in dit opzicht zoveel mogelijk tegemoet te komen; uit maaltijden, opgediend in een door jarenlang gebruik afgesleten en verroest blikken bakje en bestaande uit vrijwel uitsluitend rijst – rijst met gedroogde vis, rijst met kerrie, rijst met vlees-uit-blik.

Deze werkelijkheid had ook nog enkele andere aspecten. Ze bestond ook uit het aangloren van een nieuwe dag boven het oerbos als de zon, een vurige fakkel, boven de hoogste boomkruinen uitrees; uit vluchten paradijsvogels en ooievaars die uit de groene chaos opvlogen; uit schuwe Papoea's die zich aan de oevers van de rivier ophielden, dansend van emotie en soms luid gillend van hun ontsteltenis en verbazing blij gevend.

Ze had op Biak, Hollandia en aan de zuidkust al heel wat Papoea's gezien, maar niet van het soort dat ze nu zag. Dezen waren anders, veel wilder, barbaarser dan ze had verwacht; hoe was het mogelijk dat mensen in deze tijd nog in een zo primitieve staat verkeerden? De door tropenzweren en wonden mismaakte lichamen bedekt met klei en kalk, de neuzen ontvleesd en afschuwelijk misvormd, de tanden vaak puntig bijgevijld, als schaambedekking de vaak ontstellend lange koker, waarvoor sommigen ook wel de snavel van een vogel gebruikten – ze vond het verre van aantrekkelijk.

Een enkele maal riep de djoeroemoedie, de Ambonese bootsman, haar iets toe, tegelijk ergens op wijzend dat zich in de kali bevond. Ze wist wat het betekende: boeaja's, krokodillen. De eerste keren had ze niets kunnen ontdekken, maar spoedig leerde ze zien hoelang de reptielen soms wachtten eer ze hun smalle kop, waarvan alleen het voorste stukje aan de oppervlakte zichtbaar was, in het bruine water terugtrokken. Een paar maal werd op ze geschoten, zij het zonder resultaat.

Het schip stonk. Het stonk naar letterlijk alles, hetgeen nauwelijks te verwonderen viel omdat inderdaad alles in de loop van de jaren met de *Triton* was vervoerd: van ingezouten krokodillehuiden tot kopra, van huismeubilair bestemd voor bestuursambtenaren tot gedroogde vis, schelpen en koraal. Al die ladingen hadden de *Triton* een eigen, specifieke geur gegeven. Een geur die intenser, penetranter werd naarmate de zonnestralen dieper in het stalen dek en de huidplaten doordrongden.

Ze wist nu wat hitte was. Eveneens wat regen in dit land betekende. Regen hier was een zondvloed die zich boven de aarde ontlastte. Wat men hier normale regenval noemde was naar Helleens Europese begrippen een wolkbreuk. Ze vroeg zich af of ooit een huis tegen een dergelijke regenval bestand zou kunnen zijn.

Ze leerde de ellende van de muskieten kennen, die op het moment dat de zon achter de oetan verdween in horden op de *Triton* neerstreken. Niets was afdoende, noch de meegenomen lotion, noch de andere middeljes die ze in de apotheek van haar vader had gevonden. Het hielp allemaal wel, maar te kort. Er waren altijd weer nieuwe zwermen muskieten die de plaatsen van de verjaagde innamen.

De eerste nachten had ze niet kunnen slapen. De *Triton* lag dan voor anker in het midden van de stroom en de mannen waren benedendeks verdwenen. Ze had verzocht aan dek te mogen slapen, omdat ze had

gemerkt hoe heet het daarbeneden was en hoe afgrijselijk het stonk. Er was geen bezwaar tegen en het gereedmaken van een veldbed was het werk van enkele minuten geweest. Ze had nu minder last van stank en hitte, daarentegen veel meer van het oorverdovende concert dat de grote brulkickers en cicaden aanhieven als de duisternis was ingevallen. Het leek of het geluid harder, doordringender, obsederender werd naarmate de nacht verstreek. Dat was natuurlijk verbeelding. Het leek enkel zo, omdat haar zenuwen gespannen waren.

Helleen had volgens haar familie en kennissen een hang naar het romantische, en hoewel ze dit zelf ontkende was deze reputatie toch niet geheel onverdiend. Niet voor niets had ze verlangd eindelijk het Oosten te leren kennen. Die kans kreeg ze nu, maar het was wel een totaal ander Oosten dan ze zich had voorgesteld.

Wél romantisch waren de paradijsvogels, bezig elkaar in de speelbomen het hof te maken. Een lieflijker beeld was nauwelijks denkbaar. Evenmin prozaïsch waren de enorme vluchten libellen en vlinders, die alle uren van de dag van oever tot oever vlogen. En van een werkelijk arcadische schoonheid waren de fletsblauwe, zachtroze en sneeuwwitte waterlelies die op tal van plaatsen in de rivier bloeiden.

Ze had niet de minste ervaring met dit soort reizen, zodat alles nieuw, ongewoon en opwindend voor haar was. Van de mannen die haar op de *Triton* omringden begreep ze niets. Ze had de indruk dat ze haar nauwelijks zagen, dat ze zich haar aanwezigheid eigenlijk niet bewust waren. Ze vergiste zich. Ze wist niet dat haar aanwezigheid juist domineerde op het kleine, dóór en dóór verhitte schip; dat de mannen haar met hun blikken volgden, elk moment dat ze daar zelf geen idee van had. Ze wist evenmin dat ze het onderwerp van lange gesprekken was.

Dat was geen wonder. Helleen Nyland was, ook naar de begrippen van deze oosterlingen, een aantrekkelijke vrouw. Zoals ze soms urenlang tegen de reling geleund stond, of op het lage bankje wat zat te lezen, vormde ze het enige onalledaagse op het sombere vaartuig. De mannen hadden zich, vanaf het eerste uur dat ze aan boord was, opgewonden over haar blonde haar, dat in brede, golvende banen in de nek afhing; over haar lange, goedgevormde benen en haar ranke figuur. Gekleed in wit shirt en shorts was ze dan ook een boeiende verschijning, en ze was dat zeker voor een groepje mannen dat in seksueel opzicht voortdurend aan ondervoeding leed.

Ze wist van dat alles niets. Zelfs de gedachte dat ze zozeer het middelpunt van de gesprekken van deze mannen vormde kwam niet bij haar op. Ze dacht wél aan een man, maar dat was Willem Nyland, naar wie ze met de dag intenser verlangde. Want ondanks het voor haar opengegangene wonder van het Oosten, ondanks al het nieuwe en vaak sensationele, voelde ze zich vrij eenzaam op het kleine schip. Ze wist dat er geen

werkelijk contact tussen haar en de bemanning bestond, dat dit er ook tijdens deze reis niet zou komen.

Als ze dacht aan het aanstaande weerzien tussen haar en de man die ze op het vliegveld in Holland voor het laatst had gezien, werd haar ongeduld zwaar beproefd. Hij was elk uur van de dag, en alle uren van de nacht dat ze niet in staat was in slaap te komen, in haar gedachten. Dat waren heel wat uren.

Het was de laatste avond. Er zou nog één nacht volgen die ze liggend voor anker moesten doorbrengen; 's morgens vroeg zou het einddoel van de reis zijn bereikt.

De dag was zo mogelijk nog drukkender geweest dan de voorafgaande, en Helleen had vergeefs naar een plekje op het vaarttuig gezocht waar ze wat verkoeling kon vinden. Zo'n plek was er niet. De *Triton* leek haar één gloeiende klomp staal. Toen ze een keer, half in slaap, haar sandaal had verloren en haar voet in aanraking met het dek kwam, was het alsof ze een roodgloeiende plaat aanraakte.

Tegen de avond werd het iets koeler. De zon was als een vuurbal achter het bos weggezonden en de strakblauwe hemel veranderde snel in een kleurige pastel. Daaronder stroomde de kali, waarvan het water nu in plaats van bruin zwart was. Vlinders streken erop neer die, oververmoeid, de oever niet meer konden bereiken.

Ze voelde de lauwe avondwind over de rivier komen. Hij was vermengd met de geuren van modder, aarde en rottende blaren en bracht tegelijk verkoeling. Ze zag hoe alles op de oevers zich, gelijk iedere avond, ging vertekenen. Hoe elke boom, elke tak, elke zandbank in de stroom een metamorfose onderging. Ze kregen een geheel nieuw leven, dat in niets geleek op het leven dat ze gedurende die dag hadden geleid. Vanuit het bos kwamen geluiden die er daarvoor niet waren geweest: het concert van grote krekels, kikkers en nachtvogels was bezig los te barsten. Het zou doorgaan tot de eerste grijze schaduwen van de nieuwe dag.

Ze gingen voor anker toen het bijna geheel donker was. Ze kreeg voor het laatst het blikken bakje met haar avondmaal. Ze zag de vuile handen en smerige nagels van de Indonesiër die het haar bracht, maar ze maakte geen aanmerking en deed alsof ze niets merkte. Het was amper een kwestie van enkele uren, het kwam er niet meer op aan. Trouwens, ze had geen reden tot klagen over de bemanning. Ze had het slechter kunnen treffen.

Na het eten rookte ze nog een sigaret, na zich eerst met muskietenolie te hebben ingesmeerd. Ze keek even in haar spiegelje en schrok van haar uiterlijk. Ze was, ondanks alle voorzorgsmaatregelen, toch erger verbrand dan ze had verwacht. Even kwam de gedachte in haar op rouge, poeder en lipstick te gebruiken, maar ze zag in dat het doelloos was. De mannen zaten bij het licht van een stormlantaarn te kaarten en letten niet

op haar. Tenminste, dat dacht ze. Ze was veel te kort in het land om te weten dat ze haar geen moment uit het oog verloren.

Ze ging vroeg onder de klamboe, omdat ze de volgende dag zo fit mogelijk wilde zijn. Om de nacht ongestoord door te komen nam ze een slaapoeder in. Hij hielp, zij het niet lang. Na twee uur werd ze wakker van het rumoer uit het bos, dat niet meer dan vijftig meter van haar af in het gelige maanlicht lag.

Ze richtte zich op en sloeg de klamboe open. Kleine wezens vlerkten over haar heen. Het waren vliegende honden. Ze boezemden haar geen schrik meer in sinds ze wist hoe onschuldig ze waren. Ze zocht in haar tasje een sigaret en begon te roken. De mannen waren benedendeks verdwenen en de *Triton* lag volkomen stil op de rivier, die de indruk wekte uit gesmolten staal te bestaan. Er was geen levende ziel te bespeuren. Een volmaakt verlaten gebied, waarin zich geen enkel mens scheen te bevinden. Een leeg land, overwoekerd door de hermetische vegetatie van het regenbos.

Ze stak een tweede sigaret aan en besloot daarna te proberen weer in slaap te komen. Het was nu vrij kil geworden en waarschijnlijk zou het haar wel lukken. Haar gedachten waren bij Willem Nyland. Ze vermoedde dat ook hij deze nacht niet rustig slapend zou doorbrengen. Hij zou natuurlijk aan haar liggen denken, zoals zij nu aan hem. Ze werd opgewonden als ze eraan dacht dat hij haar over enkele uren in zijn armen zou nemen.

Ineens luisterde ze scherp, het hoofd gewend in de richting van de oever die als het ware onder handbereik lag. Tussen de bekende klanken drong een ander geluid tot haar door, dat niet van krekels, cicaden of brulkickers kon zijn. Ze trachtte nog intenser te luisteren en het leek haar dat het geluid naderbij kwam. Of verbeeldde ze het zich? Het was een dof, onderdrukt, lang aangehouden gebrul, dat nu eens van verre, dan weer van dichtbij scheen te komen. Soms stierf het geheel weg, om even later terug te komen. Duidelijker, veel dichterbij dan tevoren.

Ze kon niet bepalen of het een menselijk dan wel dierlijk geluid was. Het was zo sterk, overheerste zo alle andere geluiden in het bos, dat de mannen beneden in de *Triton* het ook moesten horen; Helleen verbaasde er zich over dat ze nog niet naar boven waren gekomen. Elk ogenblik verwachtte ze een van hen aan dek te zien verschijnen. Maar ze wachtte tevergeefs.

Ze stond op en ging naar de reling. Het geluid was nu zo dichtbij dat het haar niet verwonderd zou hebben als ze de bron ervan op de oever had kunnen waarnemen.

De oever bleef een duistere muur, vol grotten en spelonken, met alleen hier en daar de grijze en witte takken van dode bomen, die soms meters ver over het water reikten.

Ze voelde dat ze bang werd. Het liefst was ze naar beneden gegaan om

de djoeroemoedie te waarschuwen. Het geluid was van een mens, daar kon geen twijfel aan bestaan. Waarom huilde die man, die vrouw of dat kind daar in de jungle?

Haar verbeelding nam een grote vlucht; zo groot dat het hart haar in de keel klopte. Ze wenste dat de mannen het kleine anker van de *Triton* hadden ingehieuid en zo snel mogelijk waren opgestoomd. Waarom kwamen ze niet... waarom lieten ze haar hier aan dek alleen, met dat afschuwelijke gekerm vlakbij?

Plotseling verstierf het geluid en alleen het gesis en gesnor van de grote insecten ging door. Al hoorde ze het dan niet meer, ze wist dat het wezen of het ding daar nog steeds moest zijn. Met wijddopen ogen staarde ze in de richting van waaruit het gekerm het laatst tot haar was doorgedrongen.

Toen scheerde er iets aan, snel en laag. Ze keek omhoog en ontdekte een grote vogel die pijlsnel over de *Triton* heen schoot; ze zag alleen de omtrekken van het dier, dat met een zacht geruis van veren uit de nacht kwam aangevlogen en tegelijk weer in het duister verdween.

De vogel was minder dan tien meter boven haar geweest en had haar doen denken aan iets levends uit de oertijd. Wat haar hier omringde was de oertijd. Deze wildernis moest er al geweest zijn toen de aarde bezig was zich te vormen. Alles hier was ontzaglijk oud. Dit geweldig grote moeras, zo groot als een Europees land, was een deel van de vóór-tijd, een vergeten stuk van moeder Aarde.

De vogel liet zich niet meer horen en langzaam kreeg Helleen haar zelfbeheersing terug. Voor het eerst was ze werkelijk bang geweest, realiseerde ze zich. Bang voor een vogel, die schreeuwde in de nacht! Want die vogel was het natuurlijk geweest. Het was dwaas, geëxalteerd, bedacht ze, om voor een vogel bang te zijn.

Ze rookte nog een sigaret en staarde voor zich uit in de donkere krekken van de oever. Daar moest het dus gebeuren. Dit zouden haar nachten worden. In dit land van water en jungle moest ze gaan leven.

Opnieuw boorde een vaag gevoel van onrust zich in haar hart. Slechts even. Ze glimlachte, omdat ze begreep dat het haar alleen aan tropenervaring ontbrak. Alles wat haar angstig maakte was reëel verklaarbaar. Als ze er eerst maar was, als ze maar eerst bij hém was.

Bij het vertrek hield de nacht de rivier nog ingekapseld. Het was kil en Helleen stond huiverend, ook door gebrek aan slaap, te kijken naar het inhieuwen van de ankerketting die roestig en onder de modder op het dek neerratelde. Voor de laatste maal gedurende deze tocht.

Even later voeren ze, om na twee uur te merken dat Nieuw-Guinea een land was waar je wel plannen kon maken, maar dat dit land zijn eigen plannen en zijn eigen tijd had. Want toen de zon boven het mangrovebos uitrees, sloeg de motor van de *Triton* af, en aan de gezichten van de bemanningsleden zag ze duidelijk dat het euvel ditmaal ernstiger was dan

de twee vorige keren. Toen was men erin geslaagd na een uur het oude mechanisme weer op gang te krijgen. Ditmaal bleek het defect van aanzienlijk ernstiger aard; er waren zes uur nodig eer er opnieuw leven wilde komen in het dodelijk vermoeide en vrijwel versleten hart van het vaartuig.

Al die tijd had ze getracht haar geduld te bewaren en zich niet te laten ontmoedigen. Het was slechts gedeeltelijk gelukt. Ze had nu eenmaal te vaak de uren geteld die haar nog van Willem Nyland scheidden om deze tegenslag rustig te aanvaarden. Keer op keer had ze gevraagd hoelang het nog kon duren eer ze voeren. Ze hadden haar niet-begrijpend aangekeken, gezwegen en hun hoofd geschud. Ze wisten het zelf ook niet. Misschien voer de *Triton* wel nooit weer.

Het had natuurlijk allemaal erger kunnen zijn. Ze had, in een land als dit en op een vaartuig als de *Triton*, eerst werkelijk reden tot wanhopen gehad als ze daar een paar dagen in plaats van een paar uren hadden rondgedreven.

Toen ze tenslotte weer voeren verliet de angst dat de motor het opnieuw zou opgeven haar niet meer. In spanning luisterde ze naar het monotone gedreun van de kleine machine die het schroefje in beweging hield. Ze moest er niet aan denken dat ze opnieuw stil zouden komen te liggen en weer een nacht op de rivier moesten doorbrengen.

Ze hadden geluk. Op minder dan halve kracht varend bereikten ze tegen de avond de laatste bocht in de rivier die hen van de bestuurspost scheidde.

In de namiddag was het gaan regenen. Ze had de enige droge plaats aan dek opgezocht die er te vinden was: het stuurhuisje van de roerganger. Ze had geprobeerd een gesprek met hem aan te knopen, maar was er niet in geslaagd. De man begreep haar niet; hij knikte, bromde soms een onverstaabaar antwoord en leek zich geheel te concentreren op de moeilijke navigatie in de zich eindeloos door het bos slingerende S-bochten van de kali. De rivier was steeds smaller geworden en lag vol drijfhout dat ontweken moest worden. In de stromende regen geen eenvoudige zaak.

Nadat de laatste bocht was gerond duurde het nog enkele minuten eer de roerganger haar op een punt wees, waarvan ze begreep dat dit het einddoel moest zijn. Langzaam kwam de oever uit de regen te voorschijn en ergens op die oever ontdekte ze menselijke figuren. Een groepje naakte mannen en jongens, met naast hen een kleine, gedrongen man, gekleed in kaki, en een andere in het wit met een regenjas erover. Even later zag ze dat het Willem was.

Terwijl de *Triton* zo behoedzaam mogelijk de wal instuurde, leunde Helleen over de reling en wuifde naar de man op de oever; hij zwaaide terug. Haar hart schoot vol blijdschap. Op hetzelfde moment waren alle hitte, vermoeienis en kleine teleurstellingen van de lange vaartocht vergeten. Het was achter de rug, ze was thuis. Bij hem.

Het vaartuig schuurde met de kiel door de modder en lag even later stil. Onder leiding van de man in kaki legden schel schreeuwende Papoea's ruwhouten stammen van de steiger naar de *Triton*. Het ging blijkbaar niet helemaal volgens plan en driemaal moest opnieuw begonnen worden. Ze merkte dat het haar man niet naar de zin ging. Ze hoorde hoe hij de kleine figuur die naast hem had gestaan – en van wie ze veronderstelde dat het bestuursassistent Renjaan moest zijn – instructies toebeet.

Even later was Willem aan boord. Ze liep naar hem toe en toen waren zijn armen om haar heen. Ze kusten elkaar zonder te spreken. Ze had geweten wat ze hem op dat ogenblik moest zeggen, maar ineens ontbraken haar de woorden. En vreemd, ze had het gevoel dat ze zou kunnen huilen. Ze drukte zich tegen hem aan, voelde zijn kille, doorweekte regenjas tegen haar benen, rook de geur van modder die om hem heen was, en merkte dat ook hij ontroerd was. Toen pas vroeg hij haar wat de oorzaak was dat ze zo over tijd waren.

Hij hielp haar naar de wal komen. De Kei-ees was daarbij behulpzaam, hetgeen niet overbodig was vanwege de doorweekte modder die alles bedekte. De regen hield aan en ze was blij dat Willem een extra regenjas voor haar had meegebracht. Trouwens, veel gaf het niet meer. Ze was al doorweekt van de enkele ogenblikken die ze in de regen had gestaan.

Petrus Renjaan lachte haar vriendelijk toe en had zichtbaar medelijden met de drijfnapte staat waarin ze verkeerde. Hij droeg een witte tropenhelm en bood haar die aan. Ze aanvaardde hem, hoewel hij weinig nut meer kon hebben. Haar haren waren toch al nat.

Nyland riep enkele woorden tegen de Papoea's, die hun aandacht verdeelden tussen de zojuist aangekomen blanke vrouw – voor de meesten de eerste die ze ooit zagen – en het schip. Toen sloeg hij opnieuw zijn armen om haar heen.

Ze voelde zijn harde baard. Hij was niet geschoren. Het ontging hem niet dat ze het merkte. 'Neem me niet kwalijk dat ik zo voor je verschijn, maar ik had geen kans. Het heeft hier zo hard geregend dat m'n halve dijkje aan het wegspoelen is; je zult het direct zelf wel zien. Ik heb vannacht en vanmorgen alles moeten doen om te voorkomen dat de rest er ook vandoor ging, maar deze brave broeders hier' – hij wees op de Papoea's – 'voelden er niets voor in de regen te werken. Toch moest het gebeuren. Dus had ik geen tijd meer me op te knappen en in 't gala te verschijnen. Neem 't me niet kwalijk.'

'Is het huis hier ver vandaan?' vroeg ze.

'Nee, hoogstens vijf minuten lopen, hoewel, dat zal nu iets langer zijn. De dijk is door de regen gladder dan een kunstijsbaan. We zullen je wel helpen.'

'Regent het hier altijd?' kon ze niet nalaten te vragen.

'Nee, niet altijd, maar wel vaak. En hóe het regent heb je intussen wel ontdekt, vrees ik. Had je een redelijk goede reis?'

'Ik geloof niet dat ik te klagen heb gehad. Het was alleen jammer vanmorgen toen die ellendige motor het vertikte. Ik dacht dat ze het ding nooit meer op gang zouden krijgen.'

Hij lachte een beetje pijnlijk. 'Het wachten was voor mij misschien nog zwaarder dan voor jou. Aan de andere kant heb je gemerkt wat je in een land als dit kunt verwachten. Het was best mogelijk geweest dat jullie daar een paar dagen gedreven hadden.'

'Dan was je me toch zeker komen halen?'

'Ik denk wel dat ik het had geprobeerd, maar dat was niet zo eenvoudig geweest. Trouwens, niemand zou hebben geweten waar jullie zaten. De kali is nogal groot, zoals je gemerkt zult hebben.'

'Gaat hier alles naar je zin?'

'Voor zover mogelijk, ja.'

'Dat klinkt niet erg enthousiast.'

'Och, het begint te lopen. Helemaal goed marcheert het nog niet, wat je ook niet mag verwachten. Ik moet eigenlijk nog met het gewone bestuurswerk beginnen. Het waren alleen voorbereidingen. Maar 't huis staat er en het is een goed huis. Ik hoop dat het je niet tegenvalt.'

'Is dat nu Petrus Renjaan, van wie ik die helm kreeg?'

'Ja, een beste kerel. Je zult het wel met hem kunnen vinden. Ik ben blij dat ik hem hier heb. Door en door betrouwbaar en buitengewoon geschikt om met deze zwarte bandieten om te gaan.'

'Zijn het bandieten?'

'Daarvoor hoef je ze enkel aan te kijken,' zei Nyland. 'Natuurlijk zijn het in wezen geen beroerde kerels, maar ze leven nu eenmaal hun eigen leven en het is een probleem hen bereid te vinden iets te doen waarvan ze zelf het nut niet kunnen of willen inzien.'

Ze liepen de oever op. Nyland steunde haar, opdat ze niet in de zuigende modder zou uitglijden. Ze wierp af en toe een blik op de Papoea's die op enkele meters afstand van hen meeliepen. Dit was dus het volk over wie ze in Willems brieven had gelezen. Tussen hen moest ze dus leven. Ze zou er snel aan moeten wennen, aan deze vuile lichamen, waarvan de meeste onder de tropenzweren zaten; aan die mismaakte neuzen met stukken mensenbeen erin; aan de vreemde keelklanken die ze uitstootten en aan de schuwe blikken die ze op haar wierpen. Het zou wel lukken, dacht ze. Ze was tenslotte niet de eerste blanke vrouw die haar man in de wildernis volgde.

Twee-, driemaal gleeed de grond onder haar voeten weg, maar Nyland hield haar stevig vast, zodat ze haar evenwicht kon bewaren. Haar benen zaten echter van boven tot beneden onder de modder.

'Je had beter je laarzen kunnen aandoen,' zei hij, terwijl hij haar half steunde, half droeg over een gedeelte van het dijkje, waarvan de door-

drenkte aarde nog steeds bezig was weg te zakken. 'Dit moeras is geen plaats voor schoenen, nauwelijks voor lieslaarzen.'

Ze bleef even staan om een weggeleden schoen weer aan te schieten en zag de felle ogen van de mannen die eveneens waren blijven staan. Ze vroeg: 'En dat zijn dus kannibalen?'

'Zonder uitzondering.'

'En ze zijn voor ons niet gevaarlijk?'

'Nee, je hoeft niet bang voor hen te zijn. We passen toevallig niet in hun consumptiesysteem.'

'Zijn al deze mannen moordenaars?'

'Ja, hoewel ik niet geloof dat je dat zo mag stellen. Je moet niet vergeten dat dit soort toestanden eigenlijk tienduizenden jaren terug plaatsvindt. Er is nooit iemand geweest die hun zei dat hun kannibalisme verkeerd was, laat staan een misdaad. Al hun vaders, grootvaders en overgrootvaders deden het, logisch dat zij het dan ook doen.'

'Het Bestuur gaat er toch tegenin?'

'Vanzelfsprekend, we proberen deze onmenselijke adat uit te roeien, maar...'

Hij kon niet verder gaan, want opnieuw begon een gedeelte van het smalle, geïmproviseerde dijkje te zakken en moesten ze zorgen niet mee te glijden met de brij van modder en water.

Petrus Renjaan kwam eraan te pas en samen namen ze haar in hun midden. Strompelend, glijdend en herhaaldelijk tot ver over hun enkels in de modderpap wegzakkend bereikten ze het eind van wat met veel fantasie een dijk genoemd kon worden.

'Daar is ons huis, Helleen!' riep Nxland. Hij liet haar los en liep vooruit.

Ze keek op en zag het. Het was veel kleiner dan ze zich had voorgesteld, veel lager ook. Het was eigenlijk geen echt huis; eerder een schuur, een grote hut die was neergezet op een opengekapte plek aan de rand van het bos. Daarin zou ze dus gaan wonen. Ze was zó verbaasd dat ze bleef staan.

Ook de Kei-ees bleef staan. Hij zag hoe haar ogen op het huis gericht waren en zei vriendelijk: 'Valt het mee, mevrouw? Een mooi huis, niet?'

Ze wist niet of ze het een mooi of een lelijk huis vond. Ze begreep echter dat de man naast haar het wel mooi vond en dus zei ze: 'Ja, het ziet er goed uit; is het daarbinnen droog?'

'We hebben het tegen de regen bestand gemaakt, mevrouw, u zult van het water niet veel last hebben. Nu ja, een enkele maal misschien, als het werkelijk hard gaat regenen, maar daar is in dit land nu eenmaal niets op berekend.'

Ze keek hem aan. 'Wat bedoelt u met hard regenen? Wat doet het dan nu?'

Hij lachte. 'Dit is naar onze begrippen een buitje, mevrouw. U zult het hier wel anders meemaken.'

Ze liep snel door en ging haar huis binnen. Het was er schemerig en het rook er naar nieuw, pas gekapt hout. Er stonden niet veel meubels, maar daarop was ze voorbereid. Het moest nog worden ingericht met hetgeen zich aan boord van de *Triton* bevond. Ze zou er wel een echt huis van maken. Dit was nog geen huis. Het was het begin ervan.

Nyland had zijn jas uitgegooid en stond in zijn witte shirt en shorts voor haar. Ze zag hoe vuil zijn kleren waren en hoe doordrenkt van water.

'Wat zie je eruit,' lachte ze, terwijl hij de deur sloot, na eerst iets tegen de Papoea's te hebben gezegd die hen tot aan de ingang waren gevolgd.

Hij keek een beetje onthutst naar zijn kleding en vervolgens naar haar. 'We moesten liever beginnen met ons te wassen en te verkleeden,' zei hij.

'Ja,' zei ze, 'dat lijkt me ook het beste.'

Ze zwegen beiden. Er was alleen nog het doordringende geroffel van de regen op het houten dak hoorbaar. Af en toe drongen onderdrukt gepraat en gelach van de mannen die buiten waren gebleven tot haar door. En soms was er de scherpe, nijldige schreeuw van een papegaai, die er zich waarschijnlijk over beklaagde dat hij geen droge plek meer aan zijn lijf had.

Ze keken elkaar aan en probeerden zo te kijken alsof dit alles gewoon was. Toch wisten ze dat dit niet het geval was. Dit was een vreemd huis in een vreemde wereld. Een verborgen, vergeten wereld, bevolkt door de primitiefste mensen die de aardbol kende.

Ze zag haar portret aan de wand met eronder een felrode bloem. Ze was dus altijd al in dit huis geweest, sinds de dag dat het afgebouwd was.

Ze lachte hem toe en hij lachte terug. Tegelijk vroeg ze zich af waarom hij niet naar haar toe kwam. Ze wachtte op hem. Ze was gelukkig dat ze bij hem was, maar onrust woelde in haar hart. Ze had er geen verklaring voor; ze veronderstelde dat het kwam door haar aankomst in een zo vreemde omgeving als deze.

Ze nam zelf het initiatief. Ze sloeg de armen om hem heen en trok zijn hoofd naar zich toe. Ze kuste hem voor het eerst, zoals ze hem, ongezien door anderen, al eerder had willen kussen. En vreemd, onderwijl ze hem kuste had ze moeite haar tranen weg te drukken. Waren dat tranen van blijdschap? Natuurlijk! Wat konden het anders zijn?

Hij kuste haar terug; ruw en onbeheerst. Eén onbeheerst ogenblik. Haar adem werd afgesneden en ze greep hem nog steviger vast. Alsof ze hem nooit meer wilde loslaten. Dat wilde ze ook niet.

Ze rookten hun eerste sigaret. Daarna wees hij haar de plaats waar ze zich kon baden. Hij zei haar dat hij weg moest om de leiding te nemen bij het

uitladen van de barang op de *Triton*. Hoe eerder dat achter de rug was, hoe beter. De regen werd minder en ze moesten daarvan profiteren. Het schip zou de volgende morgen alweer vertrekken. Hij deed zijn drijfnatte regenjas weer aan en kustte haar nog eenmaal eer hij wegging.

Ze keek hem na zoals hij in de regen verdween, snel en zeker van zichzelf. Uit alles bleek dat hij dit land, deze mensen normaal vond. Op een bepaalde manier hoorde hij hier. Hij paste in deze sfeer, tussen deze mensen. Ze had het duidelijk gemerkt aan de manier waarop hij met hen omging.

Ze sloot de deur en rookte nog één sigaret. Ze nam het interieur op: alleen een paar ruwe houten bankjes, een kist als tafel, en wat versleten hutkoffers. Met aan de wand, als enige versiering, haar portret met de rode bloem. Het was wel nodig hier een bewoonbaar huis van te maken. Ze wist wat zich aan boord van het schip bevond en het moest mogelijk zijn daarmee een woning als deze redelijk in te richten. Eerst dan zou het werkelijk een huis zijn.

Eén ding was haar een raadsel. Hoe had hij hier al die tijd zó kunnen leven? Hoe alleen moest hij zijn geweest, hoe verlaten moest hij zich hebben gevoeld.

Ze liep naar de slaapkamer. Daar stond een veldbed met een klamboe erover gespannen. Hier had hij dus geslapen. Hier had hij over haar gedroomd. Had hij vaak gedroomd? Of zou hij daarvoor meestal te moe zijn geweest? Hier, in deze kamer, zouden ze dus gaan leven. Hier zouden ze het dichtst bij elkaar zijn. Hier zouden ze elkaar moeten vinden, deze nacht, morgennacht en de nacht daaropvolgend. En een ongeteld aantal nachten daarna. Zolang zijn werk hier duurde. Waren vier jaren in dit land kort of lang?

Ze merkte dat het minder hard ging regenen. Meer papegaaien begonnen te kriesen. In de verte rommelde de donder, en toen ze het raam openschoof om wat frisse lucht in de bedompte ruimte te laten, zag ze een verscheurde hemel, vol snel wegdrijvende wolken. Er was geen levende ziel rondom het huis te bekennen. Iedereen was blijkbaar naar het schip gegaan om bij het lossen te helpen.

Ze liep terug en ging naar de ruimte die haar man de badkamer had genoemd. Ze schoot in de lach toen ze zich haar badkamer in Den Haag herinnerde.

Het zou nodig zijn hier veel te lachen, leek haar.

Het was avond eer Nyland met Renjaan terugkwam, gevolgd door een veertigtal Papoea's, die elk een gedeelte van de barang torsten die ze van de *Triton* hadden gelost. Ze bleken in een goede stemming te zijn, verklaarbaar door de in uitzicht gestelde beloning, bestaande uit tabak en vishaakjes.

Helleen merkte dat verscheidene kisten en koffers tijdens het transport

waren opengegaan. De inhoud was voor een deel drijfmat geworden. Niemand scheen dat erg belangrijk te vinden; ook haar man en Renjaan niet.

Even later bood het bestuurshuis het beeld van een volledige wanorde waaruit ze vreesde dat nooit iemand meer goed wijs zou kunnen worden. Maar dat viel mee. Nyland bleek een goed organisator te zijn, die er slag van had de mannen te laten doen wat hij van hen verlangde. Na een uur merkte ze tot haar verbazing dat er orde in de chaos kwam.

Ze verwonderde zich over nóg iets: het leek of Willem haar volkomen was vergeten, haar nauwelijks zag, zo intensief was hij met het inrichten van de woning bezig. Dat speet haar. Ze had uitvoerig gebed en daarna een lichtblauwe jurk aangetrokken, waarvan ze vermoedde dat hij die aardig zou vinden. Waarschijnlijk vond hij dat ook wel, hoewel hij het niet liet blijken. Hij keek uitsluitend naar de zwetende, stinkende mannen, die steeds weer nieuwe kisten, balen, koffers en rollen naar binnen brachten, deels droog, deels doorweekt.

Helleen voelde zich volmaakt overbodig en deed haar best niet in de weg te lopen. Het verwonderde haar dat er blijkbaar niet aan werd gedacht dat ook zij misschien betrokken wenste te worden bij de inrichting van een huis, dat nu ook haar huis was, maar ze was ervan overtuigd dat dit met geen enkele opzet gebeurde. Ze wilden natuurlijk niet dat ze zich vermoeide of vuil maakte. Toch had ze het prettig gevonden als ook haar mening was gevraagd.

Voor het raam geleund zag ze buiten schimmige gestalten. Schaduwen van vrouwen, die hun nieuwsgierigheid niet langer hadden kunnen bedwingen en waren komen kijken. Voor deze vrouwen moest zij een curiosum zijn. Toen ze even naar buiten ging en in de richting van de vrouwen liep, verdwenen ze als een troep opgeschrikte vogels. In de verte hoorde ze hen praten en onderdrukt giechelen.

De slaapkamer werd die zelfde avond nog geheel op orde gebracht en de huiskamer gedeeltelijk. Het was negen uur toen Nyland opdracht gaf te stoppen. Een paar minuten later waren de mannen, met de tabak en vishaakjes hun door Renjaan gegeven, verdwenen.

Eerst nu, voor het eerst, kwam Nyland op haar toe. Hij lachte en zag er opgewekt uit. 'Neem me niet kwalijk dat ik je zo in de steek moest laten,' zei hij, terwijl hij haar tegen zich aan drukte. 'Dit moest voorgaan, dat begrijp je zelf ook wel. Die kerels waren toevallig in de goede stemming om aan te pakken, wat 's avonds zelden het geval is, zelfs niet als je hun beloning verdrievoudigt. De *Triton* moet trouwens ook terug; ze moet tegen de ochtend varen; ik hoop dat ze met die verdomde motor de kust haalt.'

Hij maakte haar een compliment over haar japon en het verheugde haar dat hij daar dus, ondanks alle drukte, toch aandacht voor had.

'Ik gier van de honger,' zei ze, 'zouden we niet eens zien dat we wat te

eten krijgen?’

Hij had zelf ook honger en met behulp van een spiritusbrander en wat groenten en vlees uit blik bereidden ze binnen een half uur een geïmproviseerd avondmaal. Helleen vond het allemaal heel genoeglijk, vooral nu ze ook zelf eindelijk iets kon doen. Het herinnerde haar aan vroegere kampeervakanties. Even primitief en even smakelijk.

De petromax was omgeven door zwermen muskieten die door niets te verjagen bleken. Nyland scheen er nauwelijks hinder van te ondervinden, Helleen daarentegen vond ze een plaag. Ze smeerde zich steeds opnieuw in met de meegebrachte olie, die echter slechts even hielp.

Na het verlate avondmaal rookten ze een sigaret en dronken de koffie die Helleen had klaargemaakt. Haar eerste koffie in haar nieuwe huis. Ze vonden allebei dat die voortreffelijk smaakte. Willem opperde het plan deze eerste avond, voor zover de omstandigheden dat tenminste toelieten, een beetje feestelijk door te brengen. Helleen vroeg hem of hij niet te moe was en niet liever naar bed ging. Hij lachte. ‘Moe? Waarvan zou ik moe zijn? Dit was toch geen zwaar werk? Zullen we Renjaan ook vragen? Hij heeft zich geweldig voor ons uitgesloofd en ik zou het prettig vinden als hij ons een paar uur gezelschap hield. Hij houdt van een goed glas en die twaalf flessen wijn in de badkamer nemen toch maar te veel plaats in. Hoe eerder ze leeg zijn hoe beter.’

Ze vond het een goed idee de sympathieke Kei-ees te inviteren en Nyland ging hem halen. Vijf minuten later kwamen ze samen terug. Renjaan begroette haar hoffelijk en vroeg of ze er werkelijk geen bezwaar tegen had dat hij zich bij hen voegde. Hij wilde niet onbescheiden zijn, zeker de eerste avond niet.

Ze wuifde zijn bezwaren weg en zei dat ze het juist heel plezierig vond dat hij er was.

Er was veel te vertellen, door zowel Helleen als Nyland. Hij probeerde haar een indruk te geven van zijn werk, daarbij herhaaldelijk vergetend dat ze noch van Nieuw-Guinea in het algemeen, noch van de zuidkust in het bijzonder iets af wist. Hij merkte dat als ze hem vragend aankeek en zei dat ze hem niet helemaal kon volgen.

Petrus Renjaan dronk intussen rustig zijn wijn en zweeg voor het grootste deel. Wel merkte ze dat hij verscheidene malen op een bepaalde manier naar Nyland keek; een manier die met bewondering te maken had. Hij moest wel erg op zijn chef gesteld zijn.

Het liep al tegen twaalf uur toen de Kei-ees opstond. Hij vond dat het eigenlijk al veel te laat was geworden en bood daarvoor zijn excuses aan, die overigens door geen van beiden werden aanvaard. Hij gaf haar een hand en zei met nadruk dat hij hoopte dat ze een goede tijd tegemoet mocht gaan. Op zijn hulp zou ze te allen tijde kunnen rekenen. Ze moest maar zeggen als ze hem nodig had. Hij groette Nyland en verliet het bestuurshuis.

Nyland schonk zich nog een glas in en vroeg Helleen of hij het hare mocht bijvullen. Ze weigerde. Ze was doodmoe. Het was een lange dag geweest, na een nacht die ze vrijwel slapeloos had doorgebracht. Het liefst had ze hem gezegd dat ze het meest naar haar bed verlangde, maar ze merkte dat hij geen aanstalten maakte op te staan.

Hij begon opnieuw over zijn werk te vertellen. Over de zorgen die hij had met mensen, die wel alles beloofden wat hij vroeg, doch bitter weinig van de beloften nakwamen. Van zijn eerste pogingen om hen aan een minimaal georganiseerde landbouw te gewennen; van weer andere zorgen die de rechtspraak betroffen, en van de moeilijkheden die hij had met het dijkje. Dat dijkje moest geconsolideerd worden. Het kwam zijn eer te na als dit het na verloop van tijd zou begeven. Zoals het er nu bij lag zou het echter met de eerste de beste bandjir worden weggespoeld. Hij had meer mensen nodig en meer hout. Als hij echter kans zag. . .

Ze deed haar best hem te volgen, maar op dat moment interesseerde de bouw van dat dijkje haar nauwelijks. En ze had dat verhaal in de loop van de avond al tweemaal gehoord.

Voelde hij intuïtief dat haar aandacht verslaptte, dat haar interesse in zijn werk wegebde? Hij begon in elk geval over een ander onderwerp: het besturen van het district. Hij trachtte haar uit te leggen hoe het gouvernement poogde in dit nieuwe gebied tot een enigszins effectief bestuur te komen en hoe moeilijk die pogingen waren.

Ze nam het zonder meer van hem aan; ze had daar liever een andere keer met hem over willen spreken. Ze kon het niet meer bevatten. Haar hoofd leek een vacuüm. Ze rookte de ene sigaret na de andere om te trachten helder te blijven. Tevens om de muskieten op een afstand te houden. Noch het een, noch het ander gelukte haar.

Het was over enen toen ze zich afvroeg wanneer hij eindelijk zou voorstellen naar bed te gaan. Plotseling drong het tot haar door dat hij waarschijnlijk wachtte tot zij het sein daartoe zou geven. Tenslotte was hij al zo verschrikkelijk lang uit datgene vandaan wat 'de beschaving' werd genoemd.

Ze doofde haar laatste sigaret en rekte zich uit. 'Hoe denk je erover, zullen we zo langzamerhand niet eens gaan slapen?' vroeg ze.

Hij keek haar verbaasd aan, alsof ze hem met iets overrompelde. 'Is het dan al zo laat?' vroeg hij, op zijn horloge kijkend. Daarna: 'Lieve hemel, je had al lang in bed moeten liggen. Ik heb het veel te laat gemaakt voor jou. Zullen we meteen opbreken?'

Ze wilde niets liever dan dat.

Hij vroeg haar het eerst van de badkamer gebruik te maken. Zelf rookte hij nog een sigaret en ruimde de glazen op.

Ze baadde zich en riep hem zodra ze klaar was. In de slaapkamer stond, in het karige licht van een kleine petromax, de klamboe over het bed gespannen. Ze keek ernaar en ineens was daar weer de angst in haar

waarvoor ze geen verklaring had en die ze zelf volkomen redeloos vond. Er was toch geen enkele reden voor angst? Ze was volkomen veilig. Met mannen als Willem en Renjaan om je heen kon je hier niets gebeuren. Alleen de gedachte aan gevaar was al belachelijk.

Ze deed een elegante pyjama aan, opende de klamboe en sloot die snel, opdat geen enkele muskiet de kans zou krijgen tegelijk met haar binnen te komen. Deze eerste wet van het leven in de tropen had ze in ieder geval al geleerd.

Ze wachtte op hem. Ze hoorde hem bezig met het bakje water, dat hij keer op keer over zich leeggoot, en volgde in gedachten al zijn bewegingen. Ze wist dat hij nu binnen enkele minuten bij haar zou zijn. Het moest heerlijk zijn als hij er eindelijk was. Hoelang had ze daarnaar niet verlangd?

Verlangde ze werkelijk naar hem? Opnieuw was daar een vlaag onbedeneerde angst. Angst voor niets. Hoe kon ze angst hebben voor iets waarnaar ze juist zo had verlangd? Voor hem hoefde ze in de laatste plaats angst te hebben. Ze kende hem al jaren. Ze wist precies wie hij was.

En toch boorde die vage angst zich opnieuw in haar hart en deed bij haar de vraag opkomen: Is hij nog dezelfde? Is deze man dezelfde die ik in Holland heb ontmoet en die ik al sinds mijn jeugd ken?

Flitsen van die avond keerden in haar herinnering terug, opmerkingen, zo maar een woord, een gebaar, een manier van zeggen. Ze had zich steeds voorgehouden dat het allemaal precies was als in Holland, maar af en toe had ze getwijfeld. Een paar keer scheen het alsof hij zelfs totaal anders was dan voorheen. Ernstiger, harder. Was dat misschien een gevolg van haar gespannen toestand? Was dit zelfbedrog? Ze was toch geen klein meisje, om op dingen te letten die met de realiteit niets van doen konden hebben?

Hij kwam, gekleed in enkel een badhanddoek, de kamer binnen. Ze rook de geur van zeep. Groene zeep. Ze wist niet eens dat die er was. Hij schoot in zijn pyjama en opende de klamboe. Ze keek naar hem en glimlachte. Zoals ze daar lag en naar hem keek, was ze voor iedere man een buitengewoon aantrekkelijke vrouw. Ze was niet zo naïef dat zelf niet te weten, hoewel ze niet gewend was haar fysieke bekoorlijkheden te etaleren. Dat had ze ook niet nodig.

'Slaap je al?' vroeg hij zacht. Ze wist dat dit als grap bedoeld moest zijn en antwoordde: 'Ja, al uren.'

'Daar was ik al bang voor,' zei hij, 'ik denk dat je oververmoeid bent na die reis.'

'Het bed is heerlijk,' zei ze.

'Daar ben ik blij om, een goed bed is hier heel belangrijk. Geen klachten dus?'

'Geen enkele.'

Hij ging naast haar liggen en ze wachtte.

Ze zwegen en ze hield bijna de adem in. Nu zou hij komen. Hij zou haar in zijn armen nemen en haar kussen. En op dat zelfde moment zou iedere schaduw van angst uit haar verdwenen zijn. Ze wist dat heel zeker.

Hij keerde zich op zijn zij en ze voelde dat hij naar haar keek. Ze had haar ogen wijd open en zuchtte.

'Heb je zo'n slaap, Helleen?' vroeg hij. En het was deze vraag die haar meer verbaasde dan al het andere van die dag, die avond en die nacht samen.

Ze antwoordde niet, omdat ze niet wist wát erop te antwoorden. Ineens was ze zeer na aan tranen toe.

Hij scheen het niet te merken. 'Het spijt me, Helleen, dat ik je zo lang van je nachtrust heb beroofd. Neem 't me niet kwalijk, alles kwam vandaag ook tegelijk.'

Ze nam hem dat niet kwalijk. Ze nam hem alleen kwalijk dat hij niet scheen te begrijpen dat ze op hem lag te wachten. Begreep hij dat werkelijk niet? Was het denkbaar dat een man onder deze omstandigheden blijkbaar nog aan zijn werk lag te denken? Ze wist zeker dat hij dit deed.

Bijna een volle minuut lagen ze zwijgend naast elkaar. Toen zei ze: 'Natuurlijk neem ik je niets kwalijk, ik kan morgen toch uitslapen? Maak je geen zorg over mij.'

Ze hoopte nog steeds dat datgene zou komen waarnaar ze had verlangd, waarop ze had gehoopt en dat ze verwachtte. Het kwam. Zij het anders dan ze zich in haar dromen aan boord, en lang daarvoor, had verbeeld.

Hij richtte zich op, boog zich over haar heen en kustte haar. Ze voelde zijn lippen op de hare en wist dat ze zwak werd. Nu moest ze haar armen om hem heen slaan, nu moest haar mond zich verliezen in de zijne, nu zouden hun lichamen elkaar vinden en zich verenigen. Ze was gereed en bereid.

Het gebeurde niet. En plotseling was daar de felle, rauwe schreeuw van een mens, die gepijnigd werd of in nood verkeerde.

Ze schrok hevig, verstrakte en ging rechtop zitten.

'Schrik je daar zo van?' vroeg hij verbaasd.

'Wat was dat. . . God. . . wat was dat. . .?' vroeg ze ademloos, terwijl ze scherp luisterde of het geluid zich zou herhalen.

Willem Nyland deed op dat ogenblik het enige dat hij nooit had mogen doen: hij begon te lachen, spottend en cynisch. En hij zei: 'Als je dáár al bang van bent, Helleen, dan staat je hier nog iets te wachten. Dat is een Papoea-vrouw, die met een eind hout van haar man kennismaakt en dat waarschijnlijk ook verdient, omdat hij haar met een andere vent samen vond. In dat opzicht maken ze hier korte metten. Om daar zo ontdaan

van te raken als jij is overdreven. Dit is een hard land, hoe eerder je dat beseft hoe beter.'

'Ja,' zei ze, en dat was het enige dat ze kon uitbrengen. Ze voelde tranen achter haar ogen branden.

Hij ging weer liggen en zei: 'Laten we gaan slapen, dat is voor jou nu wel het beste, denk je ook niet?'

'Ja,' zei ze.

Ze deed alsof ze direct insliep, maar ze was nooit méér wakker dan dat uur. Ze bleef op hem wachten, want het leek ondenkbaar dat hij deze nacht niet bij haar zou komen. Maar hij kwam niet. Ze wachtte een uur. Toen wist ze dat hij werkelijk sliep. Ze hoorde het aan de regelmaat van zijn ademhaling.

Er was niets meer dat ze die nacht te verwachten had. Buiten ronkte de wildernis. Ze hoorde nachtvogels vlak boven het dak voorbysuizen. Er kraakte iets in het bos en het was alsof er herhaaldelijk schuifelende voetstappen, die nauwelijks de aarde raakten, om het bestuurshuis waren.

Ze dacht er een paar maal over om hem wakker te maken en het hem te vragen; ze deed het niet. Ze wist dat hij haar opnieuw vanwege haar angst zou uitlachen. Dit was geen land om angst te mogen hebben, evenmin als tranen. Ze zou hier nooit bang mogen zijn.

Ze probeerde in slaap te komen en eindelijk lukte haar dat. Ze was nu werkelijk verschrikkelijk moe en het kostte haar de grootste moeite haar tranen niet de vrije loop te laten. Maar dat wenste ze tot iedere prijs te voorkomen.

Het ging zachtjes regenen en die regen was een troostend slaaplied voor Helleen Nyland, dat haar eindelijk verlostte van alle spanning. En van alle teleurstelling.

Het laatste dat ze hoorde was het monotone tikken van de grote druppels, dat soms ineens luider klonk als de vlagende, zwervende nachtwind ze opnam en tegen het huis dreef.

Het huis, het laatste in die vreemde wereld waarvan ook zij nu deel uitmaakte.

Een haveloze, gekortwiekte kasuaris stapte hautain over de open plaats voor het huis en deed vergeefse pogingen uit de opgedroogde modder nog iets eetbaars te pikken. Een kamponghond met een gebroken poot en bedekt met zweren waarin zwermen vliegen zich gulzig te goed deden probeerde te slapen, zonder dat dit hem lukte. Zijn kwelgeesten maakten

het hem onmogelijk. Vergeefs beet hij met nerveuze schokken naar ze.

Ze had getracht haar aandacht bij het boek te houden, wat haar niet was gelukt. Toch was het een bekend werk van een Amerikaanse schrijver, die veel opgang maakte en wiens laatste roman in vijf werelddelen een bestseller was geworden. Een vriendin uit Holland had haar het exemplaar gestuurd en ze was er blij mee geweest. De bijna zeshonderd pagina's zouden haar door heel wat eenzame uren heen helpen.

Was het boek werkelijk zo langdradig, of lag het aan haar dat ze moeite had door de hoofdstukken heen te komen? Ook deze avond zag ze geen kans haar aandacht erbij te houden; telkens had ze zich erop betrappt dat ze al lezend bezig was aan andere dingen te denken.

Ze liet het boek in haar schoot zakken en volgde de bewegingen van de kasuaris die voortging in de modder te pikken. Een dwaas beest, eigenlijk helemaal niet sympathiek met zijn quasi-vertoon van waardigheid. Ze kon nauwelijks medelijden met hem hebben vanwege zijn gekortwicked staat. Hij was vrij, zij het een vrijheid die dicht aan gevangenschap grensde. Hij was gebonden aan de plek waar de mensen waren en het was de vraag of hij dat op prijs stelde.

Ze haalde een sigaret uit haar koker en stak hem op. De rook blies ze in lange, dunne stralen, die langzaam uit elkaar dreven, voor zich uit. Er was geen wind. Nog niet het minste zuchtje was merkbaar boven de toppen van het mangrovebos. Het zou, ook als het straks donker werd, niet veel koeler worden. Ze zou haast naar regen gaan verlangen, als het in dit land normaal regende. Doorgaans was het een wolkbreuk, met alle gevolgen vandien.

Ze wierp een blik op het opengeslagen boek en overwoog verder te lezen. Het lokte haar niet aan. Ze wist dat ze toch steeds aan die andere dingen zou blijven denken.

Ze wachtte op Willem, die al drie dagen geleden van een tournee teruggekeerd had moeten zijn. Hij maakte altijd een berekening van het aantal dagen dat hij nodig dacht te hebben, zodat ze meestal ongeveer wist wanneer hij thuiskwam. Soms scheelde het een dag dat hij eerder of later aankwam, maar het had nog nooit zoals nu drie dagen geduurd.

Ze maakte zich geen zorg over hem. Die tijd was voorbij. In de eerste plaats niet omdat de tournee niet door gevaarlijk gebied plaatsvond, maar ook omdat ze zeker wist dat hem, al was het wél gevaarlijk gebied, niets zou overkomen. Hem kón niets overkomen. Hij was zo zeker van zijn zaak, hij beheerste het werk dat hij deed zo volkomen en hij was zo thuis in dit land, dat het begrip gevaar blijkbaar niet eens bij hem opkwam.

De eerste tijd was dat woord verscheidene malen door haar gebruikt, maar hij had het altijd vergoelijkend weggelachen. Gevaar...! Waarvoor? Gevaar zagen misschien jonge bestuursambtenaren die voor de eerste maal het bos ingingen en nog niet wisten op welke manier ze de

bevolking moesten aanpakken. Goed, dat was begrijpelijk. Voor hem boden echter het bos noch de bewoners ervan enig risico. Na anderhalf jaar verblijf op de post irriteerde het hem iedere keer opnieuw als hij merkte dat Helleen voor bepaalde dingen angst had. Nee, ze hoefde niet bang te zijn. Ook al niet omdat Petrus Renjaan hem altijd vergezelde. Renjaan had een bijna fanatieke bewondering, aan eerbied grenzend, voor zijn chef. Met hem erbij kon Nyland niets overkomen.

Ze vroeg zich af waar hij nu zat, en wist dat ze zich in haar hart toch ongerust over hem maakte. Niemand zou ze dat hebben durven bekenen, omdat haar eerst door haar man, later ook door anderen, telkens weer was verzekerd dat ze zich daarmee uitsluitend belachelijk maakte. Het was vanzelfsprekend haar goed recht bang te zijn, maar dan was ze niet geschikt om in een land als Nieuw-Guinea te leven, dan had ze thuis moeten blijven, in Holland. Hoe eerder ze van die ongemotiveerde angst af was, des te beter voor haarzelf.

Desondanks waren haar gedachten de hele dag bij hem geweest. Het duurde ditmaal wel heel lang eer hij verscheen. Ze had graag aan iemand gevraagd wat hij ervan dacht, maar zo iemand was er niet. En al was die er geweest, dan nog had ze het niet kunnen vragen vanwege haar status als echtgenote van de toean Kompenie, de vertegenwoordiger van het gouvernement. Ze had nu eenmaal als eerste plicht een voorbeeld voor anderen te zijn. Wel, sinds maanden trachtte ze zo'n voorbeeld te zijn. Niet zonder succes overigens, dacht ze ironisch, omdat niemand er een idee van had hoeveel moeite het haar kostte deze rol te spelen.

Ze dacht erover thee te gaan zetten, maar bleef zitten. Ze kon net zogoed een flesje limonade uit de mandiebak nemen. Alléén thee drinken had ze altijd al een gruwel gevonden.

Ze hoopte dat hij deze avond nog thuiskwam, want ze was veertien dagen alleen geweest. Niemand van de kust had zich laten zien; het leek wel of de post vergeten was. Het laatste bezoek dateerde van vier weken geleden, toen pater Beun twee dagen bij hen had gelogeed. Zijn aanwezigheid was een verademing geweest. Hij wist dat zowel Nyland als Helleen het prettig vond als hij even bleef, hoewel hij eigenlijk geen tijd had om twee dagen op te offeren. Er was waarschijnlijk op heel Nieuw-Guinea niemand die het zo druk had als pater Beun. Ondanks zijn bijna vijftenzestig jaren beschikte hij over een vrijwel legendarische vitaliteit en de manier waarop hij zich lopend door de jungle verplaatste was voor zelfs ervaren tourneerders van het Bestuur een raadsel. Hij moest ijzersterk zijn, deze Brabander, die nog steeds eerder de indruk wekte van een pionierende boer dan van een radicaal man Gods – die hij in wezen was.

Pater Beun was in de loop van veertig jaren een Nieuw-Guinea-attribut geworden. Hij hoorde bij het land en niemand kon zich eigenlijk voorstellen dat er een dag zou komen dat Beun er niet meer zou zijn.

Vrienden had hij onder katholieken, protestanten en ongelovigen. Ze mochten hem allemaal even graag, waaraan het feit niet vreemd was dat ze wisten altijd op hem te kunnen rekenen. Hij maakte de indruk ruw te zijn, onbeheerst, eigenzinnig. Al deze eigenschappen waren echter alleen schijnbaar aanwezig. Hij had een lange, verwarde baard en een klein hart: zo klein, dat het hem onmogelijk was mensen te zien lijden, geestelijk noch lichamelijk. Hij had ontelbare vrienden, ondanks zijn lang niet altijd even tactische manier van optreden.

Ze wist dat ze niet op pater Beun hoefde te rekenen. Het zou ten minste een paar weken duren eer hij weer in de buurt was. Natuurlijk waren er gedurende het laatste jaar af en toe blanken geweest. Een paar jonge geestelijken, die het duidelijk was aan te zien dat ze nog rondgingen in de reuk van het seminarie. Geschikte jongens, maar met een voor zo'n land bijna beangstigend gebrek aan levenswijsheid. Zou er één land ter wereld bestaan, bedacht ze, waar wijsheid van meer waarde, meer belang bleek te zijn dan verstand en ervaring dat juist hier waren? Wat waren er weinig mensen met wijsheid! Hoe weinigen had ze er ontmoet sinds de *Triton* haar naar het binnenland had gebracht.

De landbouwconsulent was er geweest, die de opdracht had na te gaan welke mogelijkheden er op agrarisch gebied in het moeras waren. Ze had weinig contact gehad met de jonge consulent, die de indruk wekte dat hij het allemaal alleen af kon en niemands hulp nodig had. En er was een ornitholoog gekomen, die twee weken bij hen had gelogeed en in die tijd uitsluitend over vogels sprak. Helleen had het een verademing gevonden toen hij eindelijk naar de kust terugging. Een totaal wereldvreemde man, die niets anders zag dan vogels en in de veronderstelling leefde dat iedereen evenveel enthousiasme voor zijn vak opbracht als hijzelf.

Nyland had vanaf de eerste dag een hekel aan hem gehad. Hij haatte onpraktische mensen. Die hoorden hier niet. Ze waren iedereen, en vooral zichzelf, tot last. En het land had niets aan hen. Hij had hem volkomen genegeerd, hetgeen de ornitholoog overigens niet eens gemerkt scheen te hebben, zo was hij vervuld van de leefwijze van de vogels, die hij 's nachts en overdag met nooit aflatend fanatisme in hun doen en laten bestudeerde.

Dan waren er de twee Amerikaanse cineasten geweest, die uitermate geschikt bleken en heel gezellig. Ze hadden aardige geschenken voor haar meegebracht, nieuwe grammfoonplaten, boeken en tijdschriften, en nog andere dingen die een vrouw op een zo ver vooruitgeschoven post graag wilde bezitten.

Het bestuurshuis, dat zich kenmerkte door een vrijwel nooit verbroken sfeer van ernst en zakelijkheid, was die weken in rep en roer geweest. Zeer tot ongenoegen van Nyland, die de dagen telde die de beide jongens bij hen doorbrachten. Hij vond het werk dat ze deden overbodig.

Helleen had de dagen óók geteld, zij het op een andere manier en met

een andere bedoeling dan hij. Ze had zich even in haar oude wereld teruggewaand. En toen ze tenslotte in hun gloednieuwe motorboot vertrokken, zo snel dat je het bijna een raceboot had kunnen noemen, had ze dagenlang heimwee gehad naar de wereld waarheen die twee teruggekeerd waren. Ze had er echter niets van laten blijken.

Dan waren er de periodieke bezoeken van de artsen geweest, die echter nooit langer dan een dag bleven, om vervolgens zo snel mogelijk naar de kust te vertrekken. Ze had weinig contact met hen gehad.

Ze richtte zich op, omdat ze meende op het dijkje iemand te horen aankomen. Er naderde iets, maar het waren Willem en de Kei-ees niet. Het bleek een bejaarde Papoea die naar de kampong terugkeerde, een gepijde jaarvogel meedragend. Ze kende hem wel, de man met het lepra-gezicht. Hij was trouwens niet de enige van de stam die er zo aan toe was. Tientallen mannen en vrouwen hadden hier lepra en eveneens een aantal kinderen.

De eerste tijd had ze een afschuw van de ziekte gehad en Nyland had er haar slechts met moeite toe kunnen bewegen te zien welke verwoestingen die kon aanrichten. Het had hem verbaasd dat ze zo afwijzend had gereageerd. Hij had haar gezegd dat lepra bijna overal op het eiland voorkwam, ondanks het feit dat de medische dienst van het gouvernement probeerde deze zo veel mogelijk te bestrijden. Er waren te weinig mensen en, natuurlijk, ook te weinig geldmiddelen. Ze had altijd gedacht dat melaatsen werden uitgestoten uit het stamverband, maar dit bleek hier niet het geval te zijn. Ze bleven rustig leven tussen de anderen, die er zich blijkbaar niet al te veel zorg over maakten besmet te worden.

Het ergste om aan te zien had ze de kinderen gevonden. Onder hen waren er die op hun tiende jaar al door lepra geschonden handen, voeten en gezichten hadden. Men was bezig met een plan deze kinderen te isoleren in een kleine leprozerie, maar verder dan een plan op schrift was men nog niet gekomen. Toch drong Nyland erop aan dat dit zo snel mogelijk zou gebeuren, teneinde te voorkomen dat de ziekte nog verder om zich heen greep.

Ze wist dat het hem aan het hart ging de mensen te zien lijden. Ze wist ook dat die sympathie niet alleen platonisch was. Die was oprecht gemeend. Hij hield van deze mensen.

Dat had haar aanvankelijk verwonderd. Vanaf de eerste dag dat ze hem bezig had gezien wist ze hoe hard hij kon zijn. Hard voor de mensen over wie hij als regeringsvertegenwoordiger was aangesteld, hard voor haar, maar vooral hard voor zichzelf. De Willem Nyland die ze in Holland had gekend was een andere dan die ze hier bezig zag. Alles draaide om zijn werk, om het belang van de bevolking, en om de plannen die hij had om hen op een minder primitief niveau te brengen. Voor dit alles leefde hij, offerde hij alles op en vergat hij elk eigenbelang.

Vergat hij ook haar? De gedachte was verre van plezierig. Ze had

gemerkt hoezeer de bevolking hem ter harte ging en wist dat het haar plicht was een zelfde belangstelling als hij te tonen. Ze had daar eerlijk haar best voor gedaan. Ze had zichzelf verweten, telkens opnieuw, dat ze niet actief genoeg was, niet voldoende belangstelling toonde, dat ze faalde waar het haar eerste plichten als vrouw van een gouvernementsambtenaar betrof, dat ze nog moest leren hoe zich in haar positie te gedragen. Niemand had haar tenslotte gedwongen hierheen te gaan, maar nu ze er was, was het haar taak de consequenties te aanvaarden.

De eerste maanden waren gruwelijk geweest. Voortdurend had ze in angst geleefd. Angst voor het land. Angst voor de nachten die ze al spoedig had moeten leren alleen door te komen als Nyland op tournee was. Angst voor de mannen en vrouwen die ze om zich heen wist en die haar niet begrepen. Angst voor het zingen en dansen in het mannenhuis. Angst voor de geluidloos over het lage huis vliegende nachtvogels. Angst voor het bos dat haar omringde. Angst voor de geluiden van de onzichtbare wezens die uit het bos glipten en 's nachts rondom het huis zwierden. Angst voor de stilte. En angst voor het verbreken van die stilte.

Het waren de zwaarste maanden van haar leven geweest, maanden vol schaamte ook. Schaamte voor Nyland, die haar angst dwaas, dom en ongemotiveerd vond. Die op alle mogelijke manieren (nee, niet op alle, wist ze nu) had getracht die angst uit haar te bannen. Zonder succes. Hij had er haar op gewezen dat hij haar natuurlijk niet alleen zou laten als er een schijn van gevaar aanwezig was. Maar er was geen gevaar.

Als ze haar verstand gebruikte, moest ze zelf inzien dat het niet aanging dat ze zich van de kook liet brengen door wat enkel opgeschroefde verbeelding was. Er bestonden geen demonen; er waren hier geen mannen die blanke vrouwen lastig vielen, of daar zelfs aan dachten; er was niets in het bos dat gevaarlijk was. Het was op deze voorpost in geen enkel opzicht gevaarlijker dan waar ook in Holland. Ze was werkelijk volkomen veilig. Hij had het haar keer op keer verteld, aangetoond en bewezen. En ze had geluisterd en geweten dat hij gelijk had. Natuurlijk had hij gelijk. Ze verweet zichzelf dat ze bezig was een hysterica te worden.

Oja. . . hij had altijd gelijk in deze zaken. En na ieder gesprek deed ze opnieuw haar best niet angstig te zijn en wél begrip voor de bevolking te hebben. Soms dacht ze dat ze zichzelf had overwonnen, maar dat gevoel verdween zodra hij haar langer dan drie dagen alleen liet.

Dit alles leek alweer lang geleden en voor een groot deel was ze intussen over haar angst heen gegroeid. Er was inderdaad nooit iets gebeurd en ze begreep dat er waarschijnlijk ook nooit iets zou gebeuren. Toch bleven de stilte en de eenzaamheid haar drukken, en ze had al lang de hoop opgegeven dat ze ooit nog eens een van die sterke, karaktervolle, actieve controleursvrouwen zou worden over wie Willem haar zo vaak had gesproken en die hij haar als geslaagde voorbeelden van een echtgenote

note van een bestuurder voor ogen hield. Ze wist dat hij had gehoopt zo'n soort vrouw naar Nieuw-Guinea te hebben gehaald, maar ze was zo'n vrouw niet en waarschijnlijk lag daarin de bron van het smeulende conflict tussen hen. Geen uitgesproken conflict. Onuitgesproken wisten ze beiden dat het er toch was.

Keer op keer had ze zichzelf geanalyseerd om te weten te komen wat de diepste oorzaak van dat conflict kon zijn. Ze zag geen andere dan de hardheid van dit land. De hardheid van de mensen onderling en die van Nyland ten opzichte van haar. Ze wist dat hij de stelregel huldigde dat een mens de plicht heeft hard te zijn, vooral waar het hemzelf betrof. Hij was het ook voor haar geweest. Hij was het nóg.

Ze was iedere keer als hij van een tournee terugkeerde intens verheugd geweest. Tegelijk was ze ook bang geweest voor zijn terugkeer. Bang voor de vragen die hij haar zou stellen, bang voor de manier waarop hij haar kon aankijken, bang voor de eenzaamheid die evenmin verdween als hij bij haar was.

Er waren scènes geweest waaraan ze het liefst zo weinig mogelijk dacht en die ze graag voor altijd uit haar herinnering had willen bannen. Omdat ze zich voor elk ervan schaamde. Scènes die, er viel niet aan te twijfelen, direct de oorzaak waren geweest van de eerste verwijdering. Een verwijdering die geen van beiden had gezocht of gewenst en die desondanks was ontstaan.

De eerste scène had plaatsgevonden nauwelijks een week nadat ze op de post was aangekomen. Op een middag was hij met Renjaan het bos ingegaan en Helleen had besloten de kampong te bezoeken. Hoewel het haar heel wat zelfoverwinning had gekost vanwege haar onberedeneerde angst, was ze toch gegaan. De mannen hadden haar zwiggend aangekeken en hun ogen volgden haar waar ze ging. Ze voelde die ogen in haar rug steken en huiverde. Maar er was toch voortdurend één allesoverheersende gedachte in haar: ik hoef niet bang te zijn, er is geen gevaar hier. Willem had het haar keer op keer gezegd en ze geloofde hem onvoorwaardelijk. Maar die ogen waren er geweest. Gloeiende speren in haar rug.

Toen was het gebeurd. Plotseling was een tiental vrouwen naar haar toe gekomen die haar omringden. Ze was geschrokken, omdat ze dacht dat ze kwaad in de zin hadden. Daar viel nauwelijks aan te twijfelen, gezien de wijze waarop ze naar haar keken. Felle ogen; harde, dichtgeknepen monden; vrouwen die haar aan harpijen deden denken.

Ze voelde zich overvallen en ingesloten en verloor haar zelfbeheersing. Ze had zich wild en onbeheerst heen gedrongen door de kring van vrouwen, die op een minimale schaambedekking na naakt waren, en was zo snel mogelijk naar huis teruggelopen. Het had alles van een vlucht gehad. De vrouwen hadden haar even gevolgd en waren daarop blijven staan. Hun schel geroep was nog minutenlang hoorbaar gebleven.

Ze had zich opgesloten in het bestuurshuis en was in tranen uitgebarsten. Tranen van wanhoop over haar gebrek aan moed, nuchterheid en zelfbeheersing. Want, thuisgekomen, begreep ze dat ze zich waarschijnlijk uitermate dwaas had aangesteld, in elk geval haar plicht als vrouw van een bestuursambtenaar had verzaakt. Toen Nyland een uur later terugkwam, had hij haar op bed aangetroffen, nog steeds in tranen. Hij was op het ledikant komen zitten en had haar gevraagd wat er was gebeurd. Ze was blijven huilen. En aldoor had ze gewacht tot hij haar in zijn armen zou nemen. Hij was echter blijven zitten, wachtend tot ze was uitgehuild. Eindelijk had ze hem haar ervaring met de vrouwen verteld. Hij had aandachtig geluisterd, eerst ironisch gelachen, maar vervolgens was zijn gezicht betrokken. Toen ze klaar was bleef hij zwijgen en dat zwijgen was misschien nog het ergste van alles geweest. Tenslotte was hij opgestaan en had gezegd: 'Daar heb je het gouvernement en mij een slechte dienst mee bewezen, besef je dat wel?'

Ze had gezegd dat ze het niet begreep, hoewel dat een leugen was. Natuurlijk wist ze dat ze dit niet had mogen doen, zelfs al was ze tienmaal banger geweest. 'Nee,' had ze gezegd, 'waarom?'

'Omdat je je gezicht bij die vrouwen verloren hebt. En niet alleen bij hen, ook bij de mannen. Dit is een heel vervelende zaak, Helleen, waar je niet te licht over moet denken. Je mag hier nooit je gezicht verliezen, het is het ergste dat je als blanke kan overkomen. Het kan zelfs fataal zijn.'

Ze had hem niet-begrijpend aangekeken, terwijl hij vervolgde: 'Het is je plicht als blanke in een land als dit onder alle omstandigheden je prestige te bewaren. Ik mag van je verwachten dat je je daaraan in de toekomst houdt. Alles draait hier om gezag en respect. Ze mogen er geen idee van hebben dat een blanke op de een of andere manier bang voor hen zou kunnen zijn. Je bent verloren als ze dat ook maar veronderstellen. Een blanke die hier z'n gezicht verliest doet er het verstandigst aan met de eerstvolgende gelegenheid naar Holland terug te gaan. Hij zal niets meer bereiken.'

Ze had geknikt en wist dat wat hij zei woord voor woord waar was. Hij had haar hoofdschuddend en een beetje meewarig aangekeken en was weggegaan. Ze wist dat hij naar de kampong ging. Na een half uur kwam hij terug en vond haar in een ligstoel voor het huis. Ze zag al van verre dat hij ontstemd was en voelde de bui aankomen.

Hij trok een stoel naast de hare en keek haar lang aan. Eindelijk zei hij: 'Dit is een verdomd vervelende geschiedenis, Helleen, erger dan ik had verwacht. Ik ben naar de oudste kepala gegaan en heb hem aan de praat gekregen. Ik wilde precies weten wat die vrouwen eigenlijk van plan waren toen ze naar je toe kwamen. Wel, dat heeft hij me verteld en het was nogal beschamend voor je.' Hij deed een paar trekken aan zijn sigaret en keek haar opnieuw lang aan, alsof hij iets in haar wilde ontdekken. Of alleen om na te gaan of ze wel naar hem luisterde.

'Ik geef je te raden wat die vrouwen wilden. Wat denk je eigenlijk zelf?'

Ze zei hem dat ze er geen idee van had.

'Dan zal ik het je zeggen: ze wisten dat je alleen was en waren eindelijk tot de conclusie gekomen dat je veel minder gevaarlijk en "anders" was dan ze de eerste tijd hadden gedacht. Want zij waren bang voor jóú, omdat je een verschijning was die niet in hun gedachtenleven paste. Toen ze eenmaal zover waren wilden ze doen wat vrouwen altijd overal ter wereld zo graag doen: ze wilden je in vertrouwen nemen. Ze wilden je zeggen hoe slecht hun mannen voor hen zijn, hoe ruw ze door hen worden behandeld, hoe ze door hen worden geslagen en hoe moeilijk ze het in seksueel opzicht met hen hebben. Die vrouwen zijn zelf bepaald geen engelen, maar de wijze waarop die kerels hen als lustdieren misbruiken is ten hemel schreiend. Ze wilden weleens praten met een vrouw, die dan wel totaal anders is dan zichzelf, maar die toch ook vrouw is. Ze wilden doodeenvoudig als vrouw tot vrouw met je praten. Meer niet.'

Ze was overeind gekomen en had gevraagd: 'Ze kunnen toch geen woord met me spreken, en ik kan toch evenmin met hén praten?'

Hij had haar verontschuldiging weggewuifd. 'Nee... natuurlijk had je niet met hen kunnen spreken, maar voel je dan niet aan dat dit helemaal geen bezwaar had hoeven te zijn? Je kunt in dit land, als het moet, praten met handen en voeten. Dat kan een heel verstaanbare taal zijn. En dan is daar ook nog zo iets als aanvoelen, intuïtie, begrip. Goed, het is nu eenmaal gebeurd. De kepala zei me dat de vrouwen erg bedroefd waren over de wijze waarop je hun de kans ontnam hun zorgen eens tegenover een seksegenoot af te reageren. Hij heeft erom gelachen en dat was het ergste. Enfin... ik heb m'n best gedaan hem de zaak te verklaren en hij zal dat wel verder brengen. Toch zul je iets moeten doen om het vertrouwen van die vrouwen terug te winnen.'

Ze had hem beloofd de eerste de beste gelegenheid die zich voordeed te baat te nemen. Ze wilde hem geen problemen bezorgen en nog minder verdriet doen. Ze had zichzelf gehaat, die dag en nog dagen daarna, vanwege haar domme, ontactische manier van optreden. Die nacht had ze niet kunnen slapen. Aldoor werd ze achtervolgd door haar falen en ze nam zich voor iedere kans aan te grijpen om de fout goed te maken.

Ze lag naast hem onder de broeierige, bedompte klamboe en wachtte op hem. Ze had hem nu nodig. Ze wilde dicht bij hem zijn, zich veilig voelen. Weten dat hij haar de fout vergaf. Maar hij was niet bij haar gekomen. Hij had alleen gezegd, eer hij zich omdraaide op zijn gedeelte van het gesepareerde bed: 'Ik zou het maar vergeten, Helleen, het zijn de fouten van een nieuweling. En als je van fouten leert hebben ze hun nut gehad.' Meer had hij niet gezegd. Daarna was hij gaan slapen.

Ze was eerst verbaasd geweest, daarna bedroefd en tenslotte woedend. Natuurlijk had ze dom gehandeld, onverstandig en onwaardig voor een

bestuursvrouw, maar was het nodig haar dat zó kwalijk te nemen? Ze geloofde trouwens niet dat hij sliep. Hij deed alsof. Hij zou zich oprichten en bij haar komen. Haar in zijn armen nemen, haar kussen en het over andere dingen hebben dan over die afschuwelijke naakte vrouwen met hun heksengezichten. Ze hoopte dat hij zou komen; ze hoopte tevergeefs.

Andere avonden was hij wél bij haar gekomen, ofschoon ze het gevoel had dat er altijd iets ontbrak. Hij was geremd, kon zich niet geven zoals ze dat had gehoopt. Ze zocht een verklaring, maar vond die niet.

Enkele malen was hun samenzijn geweest zoals ze het zich altijd had voorgesteld. Het waren verrukkelijke ogenblikken geweest, die ze zich altijd als hoogtepunten zou blijven herinneren. Hij had zich volledig als man gegeven; zij als vrouw.

Het was bij enkele malen gebeven. Natuurlijk, ook daarna hadden ze gemeenschap met elkaar gehad, maar direct daarna begon hij dan over zijn werk. Ze begreep dat niet. Kon het niet verklaren. Het was voor haar het abrupt verstoren van een illusie. Het haar ruwweg terugvoeren in een wereld van de meest nuchtere, banale realiteit. Waarom deed hij dat? Was het hem onmogelijk zelfs dán zijn werk te vergeten? Was dat werk dan zo allesoverheersend in zijn leven?

Ze herinnerde zich zo'n ervaring. Direct na hun samenzijn was hij over zijn werk begonnen en gedurende een kwartier deelde hij haar bijzonderheden mee over de aanleg van een landbouwproject dat volgens hem op korte termijn gerealiseerd diende te worden. Ze had gezwegen.

'Luister je naar me?' had hij op een gegeven moment gevraagd.

Ze was blijven zwijgen, intussen vechtend tegen haar tranen.

'Slaap je?' had hij daarop gevraagd. En opnieuw had ze niet gereageerd.

Hij had zich opgericht en naar haar gekeken. Hij zag in de schemering onder de klamboe dat ze niet sliep. Haar ogen waren wijd open. Ze was klaar wakker.

Dat was haar antwoord geweest.

Had hij het begrepen? Ze wist het niet. Hij had gezwegen, zich omgedraaid en was gaan slapen.

Er had zich ook nog iets anders voorgedaan. Een incident, ernstiger, ingrijpender dan dat met de vrouwen. En dat ook meer gevolgen had gehad.

Het had drie maanden na haar aankomst plaatsgevonden. Op een dag had Nyland haar gevraagd met hem en Renjaan mee te gaan op een korte tournee. Hij moest voor twee dagen naar een naburige kampong en de plaats was vrij eenvoudig te bereiken. Het zou haar een goede indruk geven van het binnenland. Gevaar was er niet bij, alleen wat ongemak.

Ze had toegestemd en zich op de reis verheugd. Ze was ervan overtuigd dat ze voor het grootste deel over haar angst voor alles wat haar omring-

de, en dat ze niet begreep, heen was en wilde niets liever dan daar het bewijs van leveren.

De eerste dag en nacht waren zonder bijzondere voorvallen verlopen. Het bleek een uitermate vermoeiende bezigheid, dat lopen en baggeren door het moeras, maar ze had goede laarzen en aan fysiek doorzettingsvermogen ontbrak het haar niet.

Ze zag het bos en alles wat daarin leefde. Om beurten vertelden Nyland en Renjaan haar van de bomen en planten, de dieren en de mensen in deze wildernis. Een wildernis die sterk op haar verbeelding werkte. Het mangrovebos overweldigde haar en maakte dat ze haar eigen kleinheid bewust werd.

Soms stootten ze op Papoea's, die zo snel ze konden de benen namen. Meestal zagen Renjaan en Nyland echter kans hen te benaderen en vond een gesprek plaats, voor zover ze zich tenminste verstaanbaar konden maken. Er werden voorwerpen uitgewisseld en het ontging haar niet hoe handig en vaardig beide mannen deze meestal eerste contacten met de primitieve bewoners van het bos legden. Ze ontdekte dat je voor zulk soort werk geboren moest zijn. Je kon het wel ontwikkelen, maar je moest er aanleg voor hebben. En bovenal gevoel voor psychologie om met zulke barbaarse vertegenwoordigers van het menselijke ras om te gaan.

Ze sliep voor het eerst in haar leven in een Papoea-hut en het was een sensatie voor haar. Ze was niet bang, omdat ze wist dat beide mannen vlak bij haar waren. Het was allemaal heel oncomfortabel, zij het ook een echt avontuur. Ze was blij het te kunnen beleven.

De volgende avond waren ze in de kampong aangekomen die het doel van de tournee was. Ze wist niet – ze hadden het voor haar verzwegen – dat het een gemeenschap was die nog wantrouwend tegenover blanken stond. Dat wantrouwen weg te nemen was de voornaamste aanleiding tot de tournee geweest. Pas later had ze dat allemaal vernomen. Te laat, overdacht ze nu. Ze hadden toen beter open kaart met haar kunnen spelen. Misschien zou ze dan anders, verstandiger gehandeld hebben. Ze had in elk geval meer rekening met de omstandigheden kunnen houden.

Ze was aan de kali gaan zitten, op een open plek waar ze de zon boven het regenbos kon zien ondergaan. De zon was als een enorme, bloedrode schijf in de wildernis verzonken, waarna het snel schemerig werd. De rivier, die eerst een stroom geronnen bloed had geleken, was zwart geworden.

Ze had rustig zitten roken om de muskieten te verdrijven en zich afgevraagd in wat voor onderkomen ze de nacht zouden doorbrengen. Enfin, ze kon dit rustig aan beide mannen overlaten.

Op een gegeven moment was Renjaan haar komen halen. Op zijn bekende, innemende manier had hij haar gezegd dat zijn chef haar liet

vragen te komen. Er gebeurde iets dat haar zeker zou interesseren.

Toen ze hem vragend aankeek en nieuwsgierig vroeg wat er aan de hand was, vertelde hij dat Nyland een poging ging doen een jongen, een kind nog, van een levensgevaarlijke infectie te genezen. Het was een geval van bloedvergiftiging. Een vergiftige speer had de jongen verwond, met alle gevolgen vandien. Als er niet direct werd ingegrepen zou hij geen dag langer leven. Een mooie kans om de macht van de Kompenie te bewijzen, vond Renjaan. Of ze bij de operatie aanwezig wilde zijn?

Ze wilde wel. Vooral omdat ze begreep dat haar man het waarschijnlijk op prijs stelde als ze zag op welke manier je hier als bestuursambtenaar ook als amateurarts te werk moest gaan. Ze stond op en volgde de Kei-ees.

Het was een vrij grote hut aan de rand van de kampong. Toen ze naar binnen ging kwamen hitte en stank haar tegemoet. Ze moest even wennen aan de duisternis die in het hol – want meer was het niet – heerste. In de schemering zag ze hoe Nyland over een naakt jongenslichaam lag gebogen en daarmee bezig was.

Hij keek even op en glimlachte tegen haar. 'Vanavond is toean Kompenie óók dokter,' zei hij. Ze knikte. Ze was trots op hem. Hij moest toch wel uiterst bekwaam zijn.

Hij lag op zijn knieën en was bezig met zijn dolk, een mes en een stuk gaas. Twee Papoea's hielden de jongen vast, over wiens lichaam herhaaldelijk koortsrillingen liepen. De ogen stonden onnatuurlijk wijd open. Witte spelonken in een zwart, spijterend gezicht.

Vier andere Papoea's zaten in een kring om de controleur en het kind heen. Het hele tafereel in die donkere hut, met de stank van menselijke lichamen, smeulend hout en rottende blaren, had in haar ogen iets onheilspellends, angstaanjagends. Ze zag de strakke blikken van de mannen op de jongen gericht. Maar ook op Nyland, die er zich echter niets van scheen aan te trekken en rustig doorging met zijn geïmproviseerde operatie, waarbij zijn hele instrumentarium uitsluitend uit het mes en de dolk scheen te bestaan. En uit een flesje jodium en wat verband. Ze zag rimpels als koorden op zijn voorhoofd. Het zweet liep in grote druppels van hem af.

Renjaan knielde naast hem en vroeg waarmee hij kon helpen. Nyland gromde iets onverstaanbaars. Hij werd geheel door het werk in beslag genomen.

Ze dwong zich te kijken, hoewel daar wel enige zelfoverwinning voor nodig was. Ze zag, in de rosse gloed van een vuurtje dat in een hoek lag te gloren, het mes flitsen. Ze zag het ook verdwijnen in de wond op de borst van de jongen, dicht bij de hartstreek. Het was werkelijk fantastisch dat hij dit kon doen. Ze zag zijn hand. Die trilde niet. Ze bewonderde hem op dat moment meer dan ooit.

Af en toe kreunde de jongen. De mannen die hem vasthielden brom-

den dan een paar woorden tegen hem en het geluid stierf weer weg. Hoe keihard moesten die mensen zijn, zelfs de kinderen, om zich zo rustig te kunnen houden tijdens een operatie die zonder verdoving plaatsvond.

Plotseling zag ze dat een van de mannen, die tot de entourage van deze sinistere anatomische les behoorde, zich uit de kring losmaakte en wegsloopt. Niet ver. Nauwelijks enkele meters. Hij greep iets onder bladeren vandaan en kwam terug. Maar tot haar verbazing zag ze dat hij niet zijn oude plaats innam, maar gehurkt vlak achter Nyland ging zitten. Toen pas ontdekte ze wat hij had gehaald. Een speer. Die speer, met een lange, gekartelde punt, richtte hij op de rug van Nyland.

Helleen had al die tijd op de grond gezeten en naar het werk van Nyland gekeken. Nu volgden haar ogen iedere beweging van de Papoea en ze ging kaarsrecht zitten.

Was het gezichtsbedrog wat ze zag? Ontging het Renjaan? Die had ook naar de Papoea gekeken en vervolgens zijn aandacht weer aan de operatie geschonken. Was het hem dan ontgaan dat die Papoea een speer had gehaald?

De punt van de speer was niet verder van de rug van de controleur verwijderd dan hoogstens een kwart meter. Panische angst maakte zich plotseling van haar meester. Ze stond op en wilde schreeuwen. Haar mond kon echter geen geluid voortbrengen, zo ontdaan was ze. Een paar Papoea's keken haar aan en grijnsden. Renjaan scheen nog niets te bemerken en Nyland was opnieuw met het mes in de wond van de jongen bezig. Het lichaam schokte en kronkelde zich, maar ieder geluid bleef afwezig. Wel hoorde ze de tanden van het kind tegen elkaar slaan. Het moest onduelbaar lijden.

De speer balanceerde in de hand van de Papoea en ze wist dat deze elk ogenblik in de gebogen rug van de man vóór hem kon verdwijnen. Er was geen twijfel mogelijk, dit was een moordaanslag. Ze gingen hem vermoorden, terwijl hij met die jongen bezig was. Was het allemaal een list, een valstrik geweest?

Op eens kreeg ze de beschikking over haar stem terug en ze gilte. Het was een gil die als het ware uit haar vandaan brak en waarmee ze zich bevrijdde van de onbeschrijflijke spanning die bezit van haar had genomen sinds het ogenblik dat de man zijn wapen was gaan halen. In nauwelijks enkele seconden was het door haar heen gegaan wat er ging gebeuren. Ze was lang genoeg in dit land om te weten hoe onverwacht dit soort mensen vaak kon reageren op handelingen, waaraan ze een verkeerde uitleg gaven of die hen een inbreuk leken op hún wijze van leven en denken.

Zelfs al was dit afschuwelijke tafereel geen bewust opgezette val voor Nyland, dan nog was het duidelijk dat er iets ging gebeuren dat fataal voor hem was.

Plotseling was het, in een fractie van een seconde, tot haar doorgedron-

gen wat de bedoeling was. De bedoeling was volkomen duidelijk: de jongen, wiens leven in de hand van Nyland was, lag te sterven, en hij, Nyland, trachtte het leven in dat stervende lichaam vast te houden. Hij móést het vasthouden, omdat hij de blanke tovenaars was die over machten beschikte, waarvan ze zonder meer aannamen dat die sterker waren dan de machten van hun eigen dema's, hun eigen schimmen. Had de man, die waarschijnlijk de vader was, gezien dat de dood zich reeds had aangekondigd? In dat geval moest blijkbaar ook de blanke man – die gefaald had de dood te beletten het lichaam van het kind binnen te dringen – sterven. De speer zou een einde aan Nylands leven maken op het ogenblik dat de jongen stierf. Helleen wist dat ineens zo zeker dat er niet de minste twijfel meer in haar was.

Ze gilte éénmaal en direct daarna nog eens. Daarmee was het drama begonnen. Het was allemaal tegelijk gebeurd: de man met de speer had het wapen laten vallen en zich opgericht. Ze had duidelijk gezien hoe hij haar had aangegrijsd met zijn met witte kalk overdekte gezicht.

De andere mannen waren eveneens opgesprongen en stonden, nerveus op hun hielen dansend, naast de Papoea die de speer had gericht. Ook Renjaan was overeind gekomen. Hij had haar arm gegrepen, omdat hij bang was dat ze tegen de grond zou slaan, wat door de emotie die haar volkomen overweldigde niet onmogelijk zou zijn geweest.

Nyland was geschrokken. Hij was volledig op het werk waaraan hij bezig was geconcentreerd geweest. Hij had alles om zich heen vergeten en zijn aandacht was uitsluitend bij de jongen geweest die hij in leven trachtte te houden. Ze zag de dolk waarmee hij de wond behandelde schitteren.

Toen zag ze dat hij haar aankeek. Er was woede in zijn manier van kijken, razernij zelfs.

Bij het zien van de uitdrukking op zijn gezicht drong het tot haar door dat ze zich opnieuw had vergist. Dat haar veronderstelling een dwaze gedachte was geweest, op niets gebaseerd. Dat er natuurlijk geen sprake van werkelijk gevaar was geweest. De man had geen ogenblik de bedoeling gehad de blanke met zijn speer te doden. Maar waarom . . . waaróm had hij dan op die wonderlijke wijze gehandeld? Waarom was die speer dan zo dicht bij Nylands rug geweest?

Hij was naar haar toe gekomen en had haar ruw bij een schouder gegrepen. Ze wist, zelfs nu nog, precies wat hij had gezegd: 'Ben je gek geworden . . . idioot die je bent . . . ! Wil je dat die jongen sterft . . . ? Wat heb je, wat haal je je nu weer in je hoofd?'

Hij had haar pijn gedaan met zijn greep en ze was ineengekrompen. Met grote, starende ogen had ze hem aangekeken, niet in staat ook maar één woord als verklaring voor haar gedrag te geven. Ze kon niet spreken, geen klank uitbrengen, en in de nerveuze, zwaargeladen spanning van dat afschuwelijke ogenblik, met alle ogen op haar gericht – spottende

ogen, verschrikte ogen, boze ogen – had ze wederom beseft een blunder geslagen te hebben. Wist ze dat ze zich voor allen daar, maar vooral voor haar man, belachelijk had gemaakt.

‘Wat betekent dat!’ had hij haar toegebeten, en ze had duidelijk gezien dat hij razend van woede was. Zijn gezicht stond vertrokken en ze merkte dat hij trilde van kwaadheid. Het zou haar niet verbaasd hebben als hij haar op dat ogenblik had geslagen.

Hij sloeg haar niet, omdat hij toch nog kans zag zich te beheersen. Wel had hij haar door elkaar geschud en voor de derde maal geëist dat ze zou zeggen waarom ze dat had gedaan.

‘De speer . . . ik dacht dat hij je vermoorden wilde . . . hij was vlak bij je en op je gericht . . . ik dacht dat je in gevaar verkeerde . . .’

Hij had haar niet eens laten uitspreken. Hij had haar losgelaten en was in lachen uitgebarsten. Ze kende die manier van minachtend, spottend lachen. Zoals een volwassene lacht over de daad van een onverstandig kind dat niet beter weet en dat je eigenlijk zijn daden niet kwalijk mag nemen.

Hij had snel een sigaret opgestoken om te kalmeren, en terwijl hij daarmee bezig was en de Papoea's grommend om hem heen stonden, had hij gezegd: ‘Je begrijpt er niets van, Helleen, helemaal niets. Als je toch eens wist hoe ongelooflijk stom je handelt; als je er ook maar enig idee van had hoe bespottelijk je jezelf en ons hier maakt. Er was niets, absoluut niets aan de hand en jij maakt er een drama van. Wil ik jou eens wat vertellen . . . ? Jij hoort hier niet, je begrijpt er niets van en je zult er ook nooit iets van begrijpen. Je hoort hier niet, je hoort in Holland. Nieuw-Guinea is geen land voor vrouwen zoals jij.’

Ze had hem sprakeloos aangekeken, beseffend dat elk van zijn woorden waar was. Natuurlijk had hij gelijk, natuurlijk hoorde ze hier niet. Dit was een land voor sterke vrouwen, voor verstandige vrouwen, niet voor geëxalteerde dwazen zoals zij. Nee, ze zou het nooit leren, nooit begrijpen. En nooit zou ze in staat zijn werkelijk naast hem te staan zoals dat van een bestuursvrouw werd verwacht. Er zouden altijd moeilijkheden zijn en bij iedere fout die ze maakte, bij ieder onverstandig optreden, zou hij haar meer gaan minachten.

Voor het eerst wist ze zeker dat hij niet van haar hield. Hoe kón hij van haar houden, van iemand die hem zelfs tijdens zijn werk in de weg stond, die in plaats van een hulp een last voor hem was, die hem enkel moeilijkheden bezorgde?

Dat was allemaal in die ogenblikken door haar heen gegaan. Toen ze zag dat ze zich toch moest verklaren, dat hij een antwoord van haar eiste, had ze alleen gezegd: ‘Het spijt me verschrikkelijk, het spijt me zo voor je.’

Hij had weer gelachen en cynisch gezegd: ‘Wat schiet ik daarmee op? Je had je kaken op elkaar moeten houden en niet als een gek gaan

schreeuwen. Houd je verder rustig en verknoei de zaak nog niet meer voor me.'

De rest was een marteling geweest. Nyland had de operatie voortgezet en had die na een kwartier voltooid. Hij was nat van zweet toen hij opstond en de mannen een teken gaf. Hij sprak met hen, en Renjaan, die haar een beetje moedeloos had zitten aankijken, zei haar dat de toean was geslaagd. De jongen zou niet sterven. Over een paar weken zou hij weer kunnen lopen. De toean had opnieuw bewezen hoe machtig hij was, veel, veel machtiger dan de sacrale leider van de stam. Een groot succes voor de Kompenie!

Ze had geknikt, hoewel het nauwelijks tot haar was doorgedrongen. Ze wist dat ze nu alleen nog maar moest trachten zoveel mogelijk zichzelf te zijn, in elk geval de schijn te wekken, hoewel het stormde in haar hart. Ze had zich het liefst onzichtbaar gemaakt, en als ze de geringste kans had gezien zelf de weg naar de bestuurspost terug te vinden, was ze ongemerkt vertrokken.

Maar ze kende de weg niet en moest met Nyland en de Kei-ees de weg terug gaan. Het was een lange weg voor haar geworden.

Ze wilde dat nooit meer meemaken. Nyland had urenlang gezwegen, maar ze wist dat zijn gedachten voortdurend met het incident, dat in de Papoea-hut had plaatsgevonden, bezig waren.

Tweemaal was hij er, terwijl ze onderweg rustten, over begonnen. Ze merkte dat hij zijn best deed redelijk met haar te praten, om haar aan te tonen dat er werkelijk niets aan de hand was geweest. Dat halen van die speer had een totaal andere reden dan zij in haar opgeschreefde verbeelding had verondersteld. De speer had niets te maken met een aanslag, niets met een poging hem van kant te maken. Integendeel, de vader van de jongen had de speer gehaald met het een of andere magische doel. Het mochten dan primitieven en kannibalen zijn, het was uitgesloten dat ze een blanke op deze manier van het leven beroofden; zeker niet als die bezig was het leven van een van hen te redden. Daarbij, dacht ze nu werkelijk dat hij en Renjaan niet over voldoende ervaring beschikten om precies te weten wat wel en niet gevaarlijk was? Waarachtig, ze had zich als een schoolmeisje aangesteld en er moest blijkbaar nog heel wat gebeuren eer ze er enig besef van had hoe een vrouw van een bestuursambtenaar zich onder dergelijke omstandigheden had te gedragen. Hij hoopte dat het een goede les voor haar was geweest, zich niet te bemoeien met dingen die ze blijkbaar nog niet kon bevatten. Op deze manier veroorzaakte ze alleen maar moeilijkheden.

Ze had tweemaal haar best gedaan haar angst aan hem te verklaren, maar hij luisterde niet eens naar haar. En zo werd de terugtocht naar de post een eindeloze nachtmerrie. Ze telde de uren die haar nog scheidden van haar huis. Als ze maar eerst daar was, en alleen.

Allengs begon het tot haar door te dringen dat ze daar niet alleen was: hij zou bij haar zijn. En hij zou er wéér over beginnen en steeds opnieuw zou hij haar zeggen hoe hij over haar dacht. Dat zou nog erger zijn dan dit zwijgend door het bos gaan.

Ze waren thuisgekomen en aldoor had ze gehoopt dat hij nu normaal tegen haar zou doen. Hoewel hij waarschijnlijk zijn best daartoe deed, slaagde hij daarin niet en gedurende het eerste uur dat ze samen waren begon hij telkens opnieuw over het gebeurde. Een paar maal had ze zich trachten te verdedigen, maar hij weigerde naar haar te luisteren.

Die avond was ellendig geweest. Een avond waarop beiden zwegen.

En toen was ineens de gedachte bij haar opgekomen weg te gaan. Waarheen? Ze kon toch niet weg? Ze was gevangen in dit huis, omgeven door de muren van het regenbos. Voor het eerst maakte het huis de indruk van een gevangenis zonder mogelijkheid te ontsnappen.

Steeds probeerde ze de gebeurtenissen in hun juiste verband te zien en telkens zei ze tot zichzelf dat ze niet mocht overdrijven. Toch was ze niet in staat tot nuchter denken en alle andere teleurstellingen, angsten en zorgen die er in de laatste maanden waren geweest, kwamen terug. Eén voor één en tenslotte alle samen. Ze voelde zich doodongelukkig en volkomen verloren.

Ze waren laat naar bed gegaan. Geen van beiden wilde de eerste zijn die er een teken voor gaf, maar tenslotte was Nyland opgestaan, nadat hij het bijgewerkte journaal had dichtgeslagen.

'We gaan maar,' had hij gezegd.

'Ja,' had ze geantwoord, 'laten we gaan, het is al laat.'

Ze hadden een kwartier naast elkaar gelegen en opnieuw was hij over het incident begonnen. Ze had geweten dat hij het zou doen, maar ze wist ook dat ze het niet meer kon verdragen. Ze had gebeden dat hij over andere onderwerpen met haar zou spreken; het bleef een onverhoord gebed. Hij sprak op een redelijke, overredende manier met haar en zei te hopen dat dit de laatste maal was geweest dat zo iets zich had afgespeeld. Ze moest werkelijk inzien dat ze moest veranderen. Ze wilde toch zélf niet dat ze moeilijkheden veroorzaakte?

Daarna had ze verwacht en gehoopt dat hij bij haar zou komen, dat hij toenadering tot haar zou zoeken. Dat had alles nog goed kunnen maken, want ze was die nacht meer dan ooit aan zijn liefde en tederheid toe. Maar hij wenste haar vluchtig goedenacht en draaide zich om. Vijf minuten later sliep hij.

Ze kreeg het gevoel dat ze koorts had. Het bloed gonsde en suisde door haar heen en ineens was ze bang dat ze ging stikken. De klamboe, die zich als een fuik boven haar verhief, scheen naar beneden te komen en haar in te sluiten. Duidelijk zag ze hoe het dunne weefsel op haar neerdaalde. Ze greep ernaar om het te voelen, maar voelde niets.

Ben ik gek? vroeg ze zich af. Ben ik bezig krankzinnig te worden?

Ze luisterde scherp. Er was niets anders te horen dan zijn ademhaling en de geluiden van het bos rondom het huis.

Het bos. Waarom zou ze daar niet heen gaan? Ze was er 's nachts nog nooit alleen geweest. Het was er ongevaarlijk, zeiden ze. Nyland had het haar ontelbare malen verzekerd. Het bos was overdag veilig en 's nachts zo mogelijk nóg veiliger, omdat Papoea's nu eenmaal bijzonder weinig belangstelling voor een nachtelijk bos hadden. Een nachtelijk bos zat volgens hen vol schimmen en duivels.

Waarom zou ze het bos niet ingaan en daarna weten hoe veilig het daar was? Dat bewijs moest ze hebben. Daarna zou ze nooit meer angst hebben. Tegelijk zou het voor haar man het bewijs zijn dat ze over al haar angsten heen was.

Dwaze gedachten. Hoe dwaas wist ze nu pas. Was ze wel helemaal normaal geweest, terwijl dat besluit in haar rijpte onder de schijnbaar bewegende klamboe, die boven en naast haar golfde, daalde en rees? Natuurlijk was ze niet normaal geweest, wat ze zich pas later, nadat alles achter de rug was, had gerealiseerd.

Ze was onhoorbaar onder de klamboe vandaan geslipt en had haar kleren gegrepen. Een kaki broek, een regenjas en laarzen. Steeds luisterde ze gespannen naar Nyland. Zijn ademhaling bleef rustig. Hij sliep. Hoe kan hij eigenlijk slapen na alles wat er is gebeurd, dacht ze.

Ze liep door het huis, dat een spelonk vol duisternis en schaduwen was. De oude klok tikte. De kamponghond, die ze een paar maanden geleden uitgemergeld had binnengehaald, hief even de kop op, om direct daarna weer in te dommelen.

De deur kraakte en ze wachtte een volle minuut. Ze sloot hem zo voorzichtig mogelijk.

Snel liep ze naar het bos dat direct achter het huis begon. Er was een smal pad dat ze opging. Ze voelde geen enkele vrees. Ze wist dat ze nu niet meer bang zou zijn. Waarvoor zou ze angst hebben? Het bos was 's nachts toch volkomen veilig? Hij had het keer op keer gezegd. Niemand wist het beter dan hij.

Ze liep een kwartier, en al die tijd waren er alleen de bekende geluiden van het regenbos om haar heen. Elk daarvan kende ze. Er was een boom die hel verlicht was, bijna als een kerstboom in Holland. Tienduizenden vuurvliegjes zorgden voor een geheimzinnige illuminatie. Ze bleef lang kijken naar de boom, die daar als een wonder in de duisternis stond tussen stammen, stronken en zich aan elkaar vastgrijpende lianen. Ze ging verder. Overal om haar heen was geluid, ook dat van vogels die laag door het bos zwierven. Hoe eenzaam moesten ze zijn, hoe verloren zouden ze zich voelen. Even eenzaam als zij, deze nacht. Waarheen vlogen ze, wat was hun doel in dit donkere bos?

In de verte hoorde ze onderdrukt geloei. Ze wist dat ze een paar dagen eerder dodelijk verschrikt van dat geluid zou zijn geweest. Nu niet. Het

kon niets betekenen dat niet verklaarbaar was, zou Nyland haar hebben gezegd. Er was geen gevaar in het bos; gevaar bestond alleen in de gedachten van mensen die het woud niet begrepen. Ze moest het leren begrijpen. Dat was het enige dat hij van haar eiste.

Liep ze een half uur, een uur, twee uur? Ze heeft het nooit precies geweten. Toch was er een ogenblik gekomen dat ze het gevoel kreeg wakker te worden. Ze was er zich plotseling van bewust geworden dat ze wederom een dwaze ingeving volgde, die opnieuw de woede van Nyland zou opwekken. Ging de vrouw van een bestuursambtenaar midden in de nacht het bos in? Was het geen ongelooflijke dwaasheid om zogenaamd te bewijzen dat ze geen angst meer had? Was ze werkelijk gek? Handelenden slaapwandelaars ook zo?

En ineens was de angst er weer; alle angst van al die dagen, al die weken, al die maanden. Ze was in paniek geraakt en teruggevlucht naar het huis, waarin ze zich voor het bos verschansen kon. Het huis waar Nyland wachtte. Hij zou haar niet sparen, ze zou opnieuw zijn hand om haar arm voelen en hij zou haar wederom zeggen hoe hij over haar dacht. Het zou alles een herhaling worden van de dag daarvoor. Nee, het zou ditmaal erger zijn. Hij zou haar zeggen dat ze werkelijk gek was. Of een hysterica.

Was ze dat? Ze haalde zich één voor één de andere vrouwen die ze op Nieuw-Guinea had ontmoet voor de geest, eerst aan de noordkust, later in het zuiden. Één voor één zag ze hen en niet één vrouw zou ooit doen wat zij nu deed. Ze was werkelijk gek, ze deugde in geen enkel opzicht voor de taak van een vrouw van een gouvernementsambtenaar. Ze was uitsluitend een last, een handicap voor de man die ze was gevolgd en die niet op haar kon rekenen.

Ze was dodelijk beangst geworden. Van het bos, van de duisternis, van het ronken en sissen en snorren om haar heen en van de gedachte dat ze haar verstand had verloren.

Ze vluchtte terug, maar kwam niet ver.

Natuurlijk was ze in het donker het smalle paadje kwijtgeraakt. Zelfs overdag was het niet eenvoudig voor haar geweest dat te volgen, laat staan nu ze gedachteloos door het bos dwaalde.

Plotseling beseft ze dat ze heel die nacht daar moest blijven, net zo lang tot ze gevonden zou worden. Door wie? Door haar man of door Papoea's? Er waren geen Papoea's in het bos, had hij gezegd. Waren ze er werkelijk niet? Ze had verhalen gehoord van zwervende, uitgestoten stamleden. Die moesten ergens in de wildernis leven. Ze zouden hier kunnen zijn, vlakbij.

Ze voelde zich verloren en was volkomen in paniek geraakt. Ze had willen gillen als ze had gekund. Eenmaal deed ze het en het was of heel het bos één ogenblik zweeg, de adem inhield, meeluisterde. Daarna ronkte het weer alsof er nooit was gegild.

Ze had rondgelopen met nog steeds de hoop het paadje terug te vinden. Ze hoopte tevergeefs. En steeds dichtersloot het bos haar in.

Daarna was alles verward in haar geworden en slechts een klein deel van wat er volgde kon ze zich nu nog vaag herinneren.

Ze was ergens neergevallen en had daar willen sterven. Ze was ijskoud geworden en had water gevoeld dat langzaam steeg. Ze had ernaar gekeken en het niet gezien. Toch was ze bezig, wist ze, in het moeras weg te zinken. Het was goed dat ze wegzonk, ze zou dan niet teruggevonden worden. Het moeras – haar man had het haar vaak genoeg gezegd – was levensgevaarlijk als je de weg verloor. Er waren plaatsen waar het leek dat de aarde stevig genoeg was om een mens te dragen, maar het betrof slechts een bedrieglijk dunne korst, een verraderlijk vlies dat over het moeras was gespannen. Wie er zich op waagde was verloren.

Ze was verloren en had er vrede mee. Er was na dit alles geen terugkeer meer mogelijk. En al had ze het geweld, er was niemand in het bos om haar naar het bestuurshuis terug te brengen.

Die nacht was ze er zeker van te sterven. Soms dacht ze dat ze haar bewustzijn verloor. De geluiden van het bos waren luider en luider geworden. En aldoor waren schaduwen over haar heen gegaan, van vogels, van grote insecten en van andere wezens. Het meest had het haar verbaasd dat ze er geen angst meer voor had. Ze was over haar angst heen, omdat ze totaal uitgeput was. Omdat ze vrijwel buiten bewustzijn was.

Haar laatste gedachte, die ze zich nog wist te herinneren, was geweest dat niemand ooit zou weten hoe vreesloos ze wachtte op het moment dat het moeras haar zou opnemen.

Niemand zou het ooit vernemen, ook hij niet. Dat was jammer voor hem, omdat hij dan geweten zou hebben dat ze haar angst tenslotte toch overwonnen had. De angst die hij blijkbaar zo grenzeloos in haar verachtte en die het hem onmogelijk maakte haar lief te hebben.

Ze werd door Nyland en Renjaan gevonden nog voor het ochtend was.

Nyland was wakker geworden en had haar gemist. Hij was woedend geweest en zijn eerste gedachte was dat ze misschien naar de Kei-ees was gegaan. Maar daar was ze niet. Renjaan had erop aangedrongen dat hij zijn chef bij het zoeken vergezelde en de controleur begreep dat het verstandig was hem mee te nemen. Een betere gids was er niet.

Ze vonden haar spoor vrijwel direct en de rest bleek eenvoudig te zijn.

Toch zouden Nyland en zijn assistent die tocht door het bos niet licht vergeten, omdat beiden een voorgevoel van onheil hadden. Waarom was ze op een zo krankzinnige tijd weggegaan, wat was het doel van haar vertrek?

Toen ze het moeras bereikten – waarvan beide mannen de gevaren kenden – waren er ogenblikken dat Nyland met het ergste rekening begon te houden. En aldoor vroeg hij zich af, terwijl hij zich door de dichte

jungle heen vocht, wat de directe aanleiding van Helleens vlucht – want anders kon hij haar heen gaan niet zien – was geweest. Lag die alleen in het conflict van de vorige dag? Had het gebeurde haar dan zo aangegrepen? Had ze zich haar vergissing zo aangetrokken?

Hij zei steeds weer tot zichzelf dat hij uitsluitend voor haar eigen bestwil op haar verkeerde inzichten had gewezen. Ze moest die dingen nu eenmaal leren, opdat ze in staat zou zijn het land, en het leven in dat land, aan te kunnen, te begrijpen. Was hij dan toch te hard voor haar geweest? Had hij te snel gehandeld? Had hij niet voldoende rekening gehouden met haar mentaliteit, haar gevoelens?

Verscheidene malen was hij van plan Renjaan naar diens mening te vragen, maar zijn trots weerhield hem ervan. Toch had hij het oordeel van de Kei-ees graag vernomen. Hij vermoedde dat deze er een mening over had. Was hij bang deze te vernemen?

Toen ze haar vonden wekte ze de indruk dat ze rustig lag te slapen. Nyland maakte haar wakker en vrijwel direct sloeg ze de ogen op. Ze scheen hem niet te herkennen. Het was alsof ze een vreemde zag. Hij dacht: Het lijkt wel of ze me voor de eerste keer ziet.

Ze keek van hem naar Renjaan, steeds opnieuw, alsof ze niets van de mannen en de wereld waarin ze was ontwaakt af wist. Er was een starende uitdrukking in haar ogen. Ze leek op een slaapwandelaarster die ontwaakt was. Zij het nog niet helemaal.

Hij vroeg haar waarom ze was weggegaan. Ze gaf geen antwoord.

Ze hielpen haar overeind en zagen hoe ontoonbaar ze eruitzag: haar kleren waren gescheurd en smerig geworden door de modder. Haar gezicht zat, door de takken en struiken waarmee ze keer op keer in aanraking was geweest, vol schrammen.

Ze gingen naar de post terug. Tijdens die tocht werd bijna geen woord gesproken. Ze hadden haar tussen zich in genomen en trachtten de terugweg zo comfortabel mogelijk voor haar te doen verlopen.

Gedurende de ogenblikken dat er even werd gerust sprak hij met haar, waarbij Renjaan zich met zijn aangeboren gevoel voor discretie op een afstand hield.

Er viel echter niet veel te praten. Ze leek versuft; ze was wel wakker, maar niet zó wakker dat er een normaal gesprek met haar te voeren was. Hij troostte zich met de gedachte dat ze, als ze eerst een dag geslapen zou hebben, wel hersteld zou zijn. Ze was natuurlijk oververmoeid van de tournee. Die tournee was zijn fout geweest. Hij had haar veel te gauw meegenomen op een tocht die, het was nu wel duidelijk, te zwaar voor een vrouw als Helleen was geweest. Hij zag in dat hij te snel wilde dat ze een vrouw werd die het bos aan kon. Hij moest meer geduld met haar hebben. Hij nam zich voor zijn tempo te matigen.

Ze lag een paar dagen op bed en Nyland bleef bij haar. De eerste dag had ze tegen de avond een huilbui gekregen. Geen normale huilbui. Al

die tijd stroomden de tranen uit haar ogen, zonder dat ze verder tekenen van verdriet toonde. Ze huilde werktuiglijk, bijna ongeëmotioneerd. Ze kon haar tranen eenvoudig niet tegenhouden.

Hij sprak met haar, maar het leek dat ze hem niet verstond. In elk geval scheen ze hem niet te kunnen volgen. Hij ging er hoe langer hoe minder van begrijpen. Op de vraag waarom ze was weggegaan kreeg hij geen antwoord. Of waren haar tranen dat antwoord?

Hij verweet zich steeds meer zijn onhandig en oncontactisch optreden en deed alles om haar gerust te stellen. Hij dacht dat hij daarin slaagde, maar vergiste zich. Willem Nyland had meer inzicht als bestuursambtenaar dan als echtgenoot. Hij had meer begrip voor zijn werk dan voor wat er in een vrouw kon omgaan. En zeker in het hart van zijn eigen vrouw.

Ze had die nacht een shock opgelopen en het zou lang duren eer ze deze had verwerkt. De nacht in het moeras had haar meer aangegrepen dan ze zich realiseerde. Na jaren gebeurde het nog dat ze 's nachts in dodelijke angst ontwaakte door de opnieuw beleefde tocht in het moeras, waarin ze gedacht had te verzinken. Alle verschrikkingen bleven haar bij, niet één ervan verloor ze uit haar herinnering. Ze vervaagden soms wel enige tijd, verdwenen dan schijnbaar voorgoed, maar kwamen toch terug. Ze hadden zich ingegraven in haar hart. Ze waren een deel van haar geworden.

Toen ze zich na enkele dagen weer in staat achtte haar gewone werk te doen en Nyland er zich over verheugde dat alles voorbij leek, was er één gedachte die haar onafgebroken bleef volgen: Houd ik nog wel genoeg van hem? Die gedachte pijnigde haar en was de oorzaak dat ze zich geremd en onrustig voelde. Ze gaf zichzelf de schuld van wat er was gebeurd en kwam steeds meer tot de conclusie hoezeer ze als echtgenote van een man als Nyland had gefaald. Natuurlijk had hij gereageerd zoals iedere man in dergelijke omstandigheden gereageerd zou hebben, en natuurlijk was hij tegen haar opgetreden zoals een man moest optreden. Ze was een waardelose vrouw die een man op een post als deze enkel tot last was. Ze hinderde hem in zijn werk, ze was een beletsel voor hem om zich geheel aan dat werk te kunnen geven.

Ze had de fout gemaakt, wist ze nu, dat ze had verwacht dat ze voor hem op de eerste plaats zou komen en daarna pas zijn werk. Een belachelijke gedachte. Natuurlijk was dat niet zo en dit was de kernfout die ze had gemaakt. Je mocht niet – het was haar al vaak genoeg aan de kust gezegd – tussen het werk en je man staan. Wie dat deed, en zeker bij iemand als Willem Nyland, vroeg om moeilijkheden.

De eerstvolgende maal dat pater Beun langs kwam had ze een lang gesprek met hem. Ze mocht hem bijzonder graag en hoewel ze zich aanvankelijk had voorgenomen niets te zeggen van wat er was gebeurd, bleek dat bij iemand als Beun onmogelijk.

Ze vertelde hem het een en ander, lang niet alles, maar waarschijnlijk meer dan voldoende voor een zo ervaren missionaris om de achtergronden te vermoeden. Het was overigens in het geheel geen moeilijk gesprek. Niemand had ooit een moeilijk gesprek met Beun. Daarvoor was hij te spontaan, te sympathiek. En vooral: te wijs.

Hij was zeer positief in zijn oordeel en spaarde haar niet. Dat verwachtte ze ook niet: het verheugde haar zelfs dat iemand met zoveel ervaring als hij haar vermoedens bevestigde. Hij wees haar op de plichten die ze als vrouw van een gouvernementsambtenaar had en die een veelvoud waren van die welke een vrouw in de normale samenleving kreeg opgelegd. Ze had kennisgemaakt, zei hij, met de praktijk van het leven op een voorpost. Zij, die van een dergelijk leven niets af wisten, het niet kenden en er alleen van gehoord of over gelezen hadden, leek zo iets een interessant en romantisch bestaan. Een waanzinnig idee. Ja, interessant was het soms, hoewel lang niet altijd, maar alleen een gek, een dwaas, kon er een begrip als romantiek aan verbinden. Indien er één land zonder romantiek was, dán het moeras van Nieuw-Guinea. Wie daar romantiek zocht kon beter thuisblijven en rustig in zijn stoel over dat land dromen.

Hij zei meer. Dat het jammer was dat ze niet op het geloof kon terugvallen. Je hoefde niet eens zulk een groot geloof te hebben, zei hij, om daar de troost en berusting uit te putten zonder welke een mensenleven toch wel ondraaglijk zwaar werd. Hij had haar vriendelijk en tegelijk een beetje bedroefd aangekeken. Ze wist hoezeer hij het meende.

'Hoe kom ik aan geloof, waar vind ik het?' vroeg ze.

'Als ik het je kon schenken, m'n kind, kreeg je het nu, op dit ogenblik van me. Je bent eraan toe, lijkt me. Maar ik ben God niet. Hij alleen kan het je geven.'

'Hoe krijgen de anderen het?'

'Die het werkelijk oprecht willen hebben krijgen het. Wie Hem aanroept wordt verhoord.'

'Gelooft u dat werkelijk?'

'Ik ben er volkomen van overtuigd. Alleen, er zijn er maar weinig die werkelijk oprecht vragen.'

'Hoe moet je 't vragen?'

'Door te bidden. Geen betere weg dan het gebed. Bid urenlang, dagenlang. Dat is het geheim van het gebed en geloof me, ik spreek uit ervaring.'

'U bent geestelijke, voor u ligt het allemaal veel eenvoudiger.'

Hij was woedend geworden en had haar gezegd hoe ze zich vergiste. En hij had er haar op gewezen dat juist geestelijken het moeilijk hadden. Dat hij dagelijks zijn hemelse Vader moest smeken dat zijn geloof behouden bleef.

Hij had zijn handen, groot en plomp en niet al te schoon, op haar

schouders gelegd en haar gevraagd samen met hem te bidden.

'Maar ik kan niet echt bidden.'

'Het gebed zonder woorden is in waarde gelijk aan elk ander gebed, mits het oprecht is. Als 't maar werkelijk uit je hart komt.' Hij had haar glimlachend aangekeken.

Ze had niet willen bidden. Het leek haar onoprecht. Ze geloofde niet in de kracht ervan. En ze zei het hem, hoewel het haar genoeg voor hem speet.

'Geloof kun je niet kopen,' had hij geantwoord, 'er is geen prijs voor, al het goud in de wereld is nog te weinig om één mens één gram geloof te schenken. Het is een genade. Ik zal proberen die genade voor je af te smeken, hoewel ik niets kan garanderen. Gods wegen zijn niet onze wegen en Zijn inzicht is niet het menselijke inzicht. Maar je kunt nooit weten of het helpt.'

Toen zei hij: 'En dan is er nog iets. Je moet niet boos worden dat ik me daar ook mee bemoei en denk vooral niet dat ik indiscreet wil zijn. Maar als ik zeg dat bidden het eerste is dat je te doen staat, dan is het krijgen van een baby het tweede. Ook dat ontbreekt je, een kind. Ik beklaag de vrouwen in dit land die de drie voornaamste dingen in hun leven missen: geloof, liefde en kinderen. Ze leven niet werkelijk; in ieder geval heeft dat soort leven niet veel waarde. Ze zijn zó eenzaam, dat God op een dag wel haast medelijden met hen moet krijgen. Zeker met zulke vrouwen op Nieuw-Guinea.'

Ze had hem lang aangekeken en daarna verteld dat ze sinds een paar weken vermoedde dat ze zwanger was.

Nyland was verheugd geweest toen ze hem had verteld dat ze dacht een baby te verwachten. Hij was het tegendeel van een man die zijn emoties uitte, maar ze had aan allerlei reacties gemerkt hoe gelukkig hij was. Er volgden twee weken waarin ze dacht dat alles wat daarvóór was gebeurd voorgoed voorbij was. Ze vonden elkaar weer, en een deel van het verdriet dat in haar verborgen was raakte op de achtergrond.

Nyland eiste dat ze alles deed wat tot haar bestwil en dat van de baby was, en stuurde haar naar de kust. Ze had daar een redelijk behoorlijke behandeling, zei hij, en ook om andere redenen was het goed als ze eens onder de mensen was.

Ze had aanvankelijk geweigerd; juist nu voelde ze er niets voor naar de hoofdbestuurplaats te gaan. Ze bleef liever bij hem, om samen het geluk te beleven van dat wat er ging gebeuren. Hij hield echter voet bij stuk en tenslotte overtuigde hij haar van de noodzaak zijn advies op te volgen.

Ze ging.

Het was een bezoekje geworden. Ze werd, o zeker, gastvrij en vriendelijk door de collega's van Nyland en hun vrouwen ontvangen. Maar vanaf de eerste dag wist ze dat ze hier niet de reputatie had van een

geslaagde vrouw van een bestuursambtenaar. Alleen al het feit dat ze hem nu had verlaten, zo lang voor de geboorte van de baby, stempelde haar tot een onvolwassen vrouw. Dat zeiden ze niet met zoveel woorden, maar het werd wel duidelijk gesuggereerd.

Ze wees erop dat niet zij, maar Nyland had gewild dat ze wegging. Er werd om gelachen en ze maakten haar duidelijk dat iedere man onder zulke omstandigheden dergelijke eisen stelde en dat je daar als vrouw tegenin moest gaan. Je verliet je man onder geen enkele omstandigheid en zeker niet naar aanleiding van zo iets natuurlijk als het krijgen van een baby.

Er was meer. Ze merkte hoezeer hij gewaardeerd, zelfs bewonderd werd. Hij deed werk dat als het moeilijkste, zwaarste op Nieuw-Guinea werd beschouwd. Als hij op iets recht had, dan op de bijstand van een vrouw die hem in praktische zin terzijde stond.

Ze zeiden haar dat ze niet twijfelden aan haar paraatheid, maar ze zag dat ze logen. Hun ogen spraken andere taal dan hun mond. Ze wist dat ze, als ze weg was, elkaar wezen op haar falen, haar gebrek aan zelfstandigheid en haar gemis aan begrip voor het werk van haar man.

Dat alles temperde nauwelijks haar vreugde over de komst van het kind en ze telde de dagen dat ze verplicht was aan de kust te blijven. Waarom had hij haar toch hier naar toe gestuurd? De anderen hadden gelijk: ze hoorde hier niet. Ze hoorde bij hem. Nu meer dan ooit.

Ze maakte zich over de geboorte van de baby niet meer zorgen dan iedere andere vrouw die haar eersteling verwacht, maar op de hoofdbestuurspost wisten de vrouwen haar te vertellen dat het een gebeurtenis was waarover het nauwelijks de moeite waard was te spreken. Alle vrouwen kregen toch overal ter wereld baby's? Wat was daar voor bijzonders aan? En zelfs in het geval dat de bevalling moest plaatshebben zonder medische hulp, was dat nog niet iets om drukte over te maken. Dat gebeurde nu eenmaal als je met een bestuursambtenaar was getrouwd.

Ze hoorde het ene verhaal na het andere van blanke vrouwen, die in het bos, zonder arts, een kind ter wereld hadden gebracht. En die het uitstekend hadden gemaakt. Waarom zij dan niet?

De gedachte dat het kind geboren zou worden zonder medische hulp verschrikte haar, hoewel ze alles deed om die vrees kwijt te raken. Was ze dan toch minder flink dan de vrouwen die dat wel hadden moeten ondergaan? Was ze dan werkelijk laf? Was ze nog steeds onvolwassen?

Opnieuw ging ze aan zichzelf twijfelen. En iedere dag nam haar angst, ook als moeder niet volwaardig te functioneren, toe. Ze sprak er met niemand over, hoewel ze hoopte dat pater Beun langs zou komen. Maar de geestelijke zat diep in het bos en zou voorlopig niet verschijnen.

Intussen werd er haar steeds op gewezen wat voor een eenvoudige zaak het krijgen van een baby was. In het bos kregen de Papoea-vrouwen iedere elf maanden een baby. Na één dag deden ze hun werk alweer! Ze

zorgden voor de kinderen, voor het eten van de mannen, voor brandhout, ze visten garnalen in de zijrivieren van de grote kali, ze vlochten atap, klopten sago en kregen vaak meer slaag dan eten. Dat laatste was weliswaar niet in overeenstemming met de westerse ethiek, maar voor bepaalde vrouwen was het een uitstekende therapie tegen allerlei neurosen.

De laatste week werd een obsessie voor haar. Ze was veel alleen, fungeerde 's avonds dikwijls als babysitter omdat ze geen zin had de eindeloze party's van de blanke kolonie bij te wonen en ontweek zoveel mogelijk die vrouwen wier scherpe tong ze vreesde.

Ze ging terug.

Aan boord van de *Triton*, die haar ook nu naar het binnenland bracht, voelde ze zich pas enigszins opgelucht en bevrijd van de spanningen. Ze prefereerde het roestige, weinig comfortabele vaartuig boven het would-be society-leven in de hoofdbestuurplaats. Ze hoopte de kust voorlopig niet terug te zien. Ze ontving het kind liever alleen in het bos, zonder medische hulp als het moest, dan verplicht te zijn wekenlang in een sfeer te verblijven die haar bovenal deprimeerde.

Op een avond kwam ze aan. De zon ging juist onder en de rivier stroomde bloedrood door het mangrovebos. Daarboven dreven roze wolken die aan geklutst schuim deden denken. Een warme wind kwam van boven de boomtoppen aangewaaid. Ze kende dat alles en had het gevoel weer thuis te komen. Ze verlangde erg naar hem. Uit zijn brieven wist ze dat hij evenzeer naar haar verlangde.

Hij haalde haar af met zijn laatste aanwinst, een kleine rubber dinghy, en bracht haar naar het huis. Ze waren heel gelukkig met elkaar.

Ze vertelde hem iets van haar ervaringen aan de kust. Hij lachte erom en zei dat ze dwaas was zich door dat soort dingen te laten beïnvloeden. Wat konden haar die opmerkingen schelen? Ze werden gemaakt door vrouwen die te veel vrije tijd hadden. Een van de euvels van het vroegere Indië en nu weer van Nieuw-Guinea. Zulke vrouwen waren de pest voor het land. Ze moest het liever vergeten; ze waren niet waard dat je er een seconde van je tijd aan besteedde.

Ze beleefden een paar goede weken. Ze waren elkaar zeer nabij. Ze vergat de kust en de vrouwen.

Ze voelde het kind in haar lichaam groeien en er waren momenten dat ze zo gelukkig was, dat ze zich angstig afvroeg hoelang zoveel geluk kon duren. Ze wantrouwde haar geluk. Ze wist zeker dat dit niet blijven kon. Alles verliep veel te gunstig. Het werk van Nyland vlotte goed, de bevolking werd redelijker en begon zich enigszins aan te passen.

Helleen had het gevoel dat ze bezig was eindelijk datgene te worden wat ze al zo lang had willen zijn: een vrouw die het land áán kon.

Twee maanden voor de datum van de bevalling kreeg ze een miskraam.

Het treurspel had zich naar haar gevoel voor een deel buiten haar om afgespeeld. De pijnen waren verschrikkelijk geweest, maar het leek of ze onverschillig voor pijn was geworden. Er was aldoor één gedachte geweest die over alle andere domineerde: dat dit een einde was. Ze zou misschien niet sterven, maar hier eindigde toch een deel van haar leven. Als ze bleef leven zou alles wat hierna kwam uitsluitend onbelangrijk zijn, niet meer de moeite waard.

In de uren dat ze onder de klamboe voor zich uit lag te staren wist ze dat in haar leven nooit zo iets als geloof zou kunnen zijn, nooit zo iets als liefde, nooit zo iets als geluk. Dit was het einde van haar leven zoals ze zich dat had gedroomd. Ze zou niet sterven – hoewel ze er na aan toe was geweest – maar evenmin echt leven. De weg van het leven die ze zou moeten gaan, al die jaren die nu gingen komen, zag ze als één eindeloze weg die naar geen doel leidde.

Nyland verliet haar nauwelijks in de dagen dat de arts van de kust, onderweg met de *Triton*, nog niet aanwezig was. Hij kwam zo laat, dat zijn aanwezigheid feitelijk overbodig was. Hij had evengoed niet kunnen komen, want het werk was al gedaan.

Nyland leed. Hij leed door de teleurstelling dat het kind hem ontnoemen was en door het verdriet van Helleen. Hij wist hoe ze leed en vroeg zich af hoe hij haar kon troosten. Hij wist het niet. Er was voor haar geen troost in die dagen. Misschien later, dacht hij.

De jonge medicus mocht dan vele voortreffelijke eigenschappen hebben, in één opzicht faalde hij volledig: hij miste iedere werkelijke belangstelling voor zijn patiënte. Men kon hem dat nauwelijks kwalijk nemen. Door de regering uitgezonden op contract, zag hij in de paar jaren die hij op Nieuw-Guinea moest doorbrengen eerder het avontuur, het ongewone, dan het belang van de aan zijn zorg toevertrouwde patiënten. Dat Helleen Nyland een ernstige zenuwcrisis doormaakte ontging hem te enen male, terwijl hij het feit van de miskraam eigenlijk als een bagatel beschouwde, dat haar fysiek geen enkele blijvende schade zou bezorgen.

Hij bleef een week. Die gebruikte hij als een mooie gelegenheid zoveel mogelijk van de adat van de stam aan de weet te komen. Nyland ergerde zich hevig aan hem, maar Helleen – die het natuurlijk evenmin ontging dat de aandacht voor haar minimaal was – zei hem dat hij er liever niet over moest vallen. Ze voelde zich alweer vrij goed, en het kon haar werkelijk niet veel schelen wat de arts deed of verzuimde te doen. Dat waren de dagen waarin het haar volkomen gelijk was wat ze met haar deden. Ze was volledig passief.

Dokter Brent daarentegen vulde de bestuurspost met de explosies van zijn jeugdige enthousiasme, volkomen vergetend dat er ook nog een

patiënte in huis was die zijn aandacht vroeg.

Nyland trachtte intussen zo goed en kwaad het ging Helleen van het allernodigste te voorzien. Veel was dat niet. Ze vroeg niets. Ze vroeg eigenlijk slechts één ding: met rust gelaten te worden. Die rust was er als Brent afwezig was.

Tegen de avond kwam de arts terug, vervuld van datgene wat hij die dag had beleefd. Helleen en Nyland wisten dat ze verplicht waren naar zijn onstuitbare woordenstroom te luisteren, naar de eindeloze monoloog die alleen werd onderbroken als de controleur hem te verstaan gaf dat het tijd voor hem was onder zijn klamboe te verdwijnen.

Hij was één onmogelijke gast. Ze telden de uren dat ze verplicht waren hem te huisvesten en dankten de hemel toen de *Triton* hem op een dag kwam ophalen.

Een paar maanden gingen voorbij, waarin Helleen langzaam van de geestelijke schok herstelde. Deze bleek ernstiger dan de organische gevolgen van de miskraam. De laatste waren snel voorbij; de eerste kwam ze eigenlijk nooit helemaal te boven, hoewel ze dat pas veel later begon in te zien.

Enkele weken na het vertrek van dokter Brent zei Nyland haar dat hij verplicht was een langdurige tournee te maken. Hij vertelde het haar aarzelend, bevreesd voor de wijze waarop ze misschien de mededeling zou ontvangen. Maar ze ontving deze rustig en zei hem dat er wat haar betrof geen enkel bezwaar was dat hij ging. Ze was geheel hersteld en hij hoefde zich werkelijk voor haar niet te haasten om terug te komen.

Op een morgen vertrok hij. Helleen nam bij de rivier afscheid van hem. Ze wuifde hem en Renjaan na en ging vervolgens naar het huis terug.

Ze was in het stille, lege huis aangekomen en had een dag, een nacht en een morgen onder de klamboe gelegen. Ze was blij dat de mannen weg waren. Ze hoefde nu tenminste de komedie niet langer op te voeren. Ze hilde niet meer, omdat ze al lang uitgehild was. Ze moest alleen een hoeveelheid moed zien te herkrijgen, voldoende om het leven verder aan te kunnen.

Ze hoopte dat pater Beun zou komen, maar hij kwam niet. Zijn werk lag in die tijd ver van de bestuurspost van Nyland af. Ze wist dat ze volkomen alleen zou zijn, bijna drie weken lang. Hoe moest ze die doorkomen?

Ze kwam ze door. Daarna wist ze dat ze opnieuw een periode in haar leven had afgesloten.

Nyland kwam terug en merkte direct dat ze veranderd was. De verandering was opvallend. Ze was stiller geworden, gereserveerder. Het ontging hem niet dat ze zich moest inspannen belangstelling voor zijn verhalen te

suggereren. Hij wist niet half hoe bitter weinig zijn ervaringen haar nog interesseerden.

Ze leefden verder. Zonder conflicten, zonder incidenten, zonder spanningen. Maar er was een slagboom tussen hen gevallen die hun leven scheidde. Hij veronderstelde dat de verandering in haar een direct gevolg was van de miskraam en hield zich vast aan de hoop dat het een tijdelijke inzinking zou zijn.

Hij had het veel te druk om zich intens met de wijziging in het karakter van Helleen bezig te houden, hoewel hij dat nooit zou hebben toegegeven. Er waren legio moeilijkheden met de bevolking die zijn volle aandacht opeisten. Helleen liet hem niet eenmaal merken dat ze zich eenzaam of veronachtzaamd voelde. Integendeel, ze gaf hem zoveel mogelijk vrijheid van handelen. Een paar maal informeerde ze, gedurende het avondmaal, of hij niet vond dat ze langzamerhand een goede echtgenote van een bestuursambtenaar werd. Hij zei dat dit inderdaad het geval was, maar iets in haar vraag stond hem niet aan. Vergiste hij zich, of was er een zweem cynisme in haar toon? En soms meer dan een zweem.

Ze onderging alles, maakte veel mee, vernam vreemde en soms zeer vreemde dingen en leerde steeds meer van het leven van de stam rondom de post. Het verbaasde haar zelf het meest hoe weinig dat alles haar echter in feite raakte. Het leek haar dat ze het alleen van buiten meemaakte, van buiten onderging. Dieper kwam het niet. Het raakte haar niet. Haar hart was er niet bij betrokken.

Er was af en toe bezoek, zoals gewoonlijk van korte duur. In het algemeen waren ze geschikte mensen, maar tijd en gelegenheid tot een goed gesprek te komen, en tot iets meer dan een oppervlakkig contact, ontbraken.

Hun huis was een soort pasanggrahan, een pleisterplaats voor doortrekkende reizigers. In het begin had ze zich geërgerd aan deze even onverwachte als korte bezoeken, nu lieten ze haar koud. Ze kwam haar plichten als gastvrouw na, vervulde ze zelfs uitstekend, maar hield zich op een afstand. Een enkele bezoeker vervolgde zijn reis met het gevoel dat Helleen hem alweer vergeten was op het moment dat hij de deur uitging. Dat gevoel was juist.

Er waren allerlei perकरa's, kwesties, die Nyland had te regelen. Daaronder waren bijzonder ingewikkelde die heel wat inzicht in de structuur van de stam vereisten. Hij vroeg haar soms raad, omdat hij wist dat ze een helder verstand had, maar kreeg slechts zelden een advies van haar. Ze zei hem dat hij zelf over veel meer kennis beschikte en dat haar oordeel voor hem van geen belang kon zijn.

Ze hadden een enkele, sporadische maal nog lichamelijk contact. Het weigeren ervan ging van Helleen uit. Ze zei hem meestal dat ze te moe was. Was ze werkelijk moe? Zijn trots belette hem aan te dringen. De

enkele keren dat ze bij elkaar kwamen vond de gemeenschap vrijwel mechanisch plaats. Het was voor beiden een kwelling.

Op een keer dat hij bij haar kwam voelde hij bijna lichamelijke vijandschap van haar kant. Hij keek in de schemering onder de groene klamboe in haar ogen. Ze stonden wijd open en staarden hem recht aan. Hij dacht dat hij liefde in haar ogen zag en wachtte op haar stem. Ze bleef zwijgen. Geen woord kwam over haar lippen.

Hij nam haar en ze gaf zich. Passief en zonder de stroom van warmte en leven die hun samenzijn in de beginperiode een enkele maal had gekenmerkt.

Voor het eerst ging hij zich afvragen of ze hem misschien haatte. Waarom zou ze? Wat had hij haar misdaan?

Daarna gingen ze slapen.

Hij hoorde haar rustige ademhaling. Maar ze sliep niet. Ze hoorde zijn even rustige adem. Hij sliep, dacht ze. Maar hij lag klaarwakker.

En zo belogen ze elkaar.

6

Ze bladerde in haar boek zonder een letter te zien. Het was trouwens ook te donker geworden om nog te lezen. Ze vroeg zich af wat ze zou gaan doen. Wat kon ze doen? Ze overwoog de kampong in te lopen en te proberen iets van de Papoea's over de controleur te weten te komen. Ze hadden soms een magisch gevoel voor gebeurtenissen die op komst waren. Het gerucht-van-de-wind noemden ze het. Vaak kwam het uit. Ze konden zelf niet verklaren vanwaar ze hun informatie kregen. Het moest een kwestie van zuivere intuïtie zijn, tenzij ze toch over meer occulte krachten beschikten dan in het algemeen door blanken werd aangenomen.

Ze stond op, ging naar binnen en haalde een flesje anti-muskietenolie. Het was te drukkend en te vochtig om binnen te blijven. Het huis leek een oververhitte oven. Buiten was het nu altijd nog beter uit te houden dan binnen.

Ze stak een sigaret op en bleef doelloos zitten. Ze hoorde niets van de geluiden van het bos, omdat die bij haar leven waren gaan behoren. Zelfs het monotone ritme van de tifa's, de grote trommen, hoorde daarbij. Soms zwol het geluid aan, om daarna af te zwakken. Maar het was er aldoor.

Ze dacht aan pater Beun, die nu toch wel spoedig zou komen. Eigenlijk was hij de enige op wiens bezoeken ze werkelijk prijs stelde. En op zijn verhalen. Hij had een speciale manier om zijn ervaringen weer te geven,

een manier die sterk op haar gevoel voor humor werkte.

De laatste maal had hij haar verteld van een bestuurspost, ver van die van Nyland, waar twee blanke gezinnen leefden. Een van een bestuursambtenaar, het andere van een gouvernementsarts. Sinds anderhalf jaar leefden beide families in onmin. Ze bestonden niet meer voor elkaar. De hel op aarde. Volgens pater Beun moest de echte hel minder erg zijn. Hij nam aan dat dáár de kinderen van de gedoemden althans nog wel met elkaar mochten spelen. Op die post was dat verboden.

Daar was het andere verhaal. Van de controleur die aan tropenkolder leed (of, zoals de missionaris het noemde, aan moeraspsychose), bij het invallen van de duisternis het bos inging en daar urenlang redevoeringen tegen de bomen afstak. En een derde verhaal. Dat van een ambtenaar die evenmin tegen de eenzaamheid bestand bleek en de paden die hij door de Papoea's liet graven alle zijn eigen naam, of een variatie daarop, gaf.

'Er zijn er heel wat hier die er niet tegenop kunnen,' had Beun haar gezegd, 'veel meer dan je denkt. Je moet hard zijn om hier jezelf te blijven als je alleen bent. Dit is geen land om alleen te zijn. Voor een missionaris of zending is dat al een zware opgaaft.'

Hij had haar scherp aangekeken, als verwachtte hij een reactie. Ze reageerde echter niet. Ze wist wel dat hij haar niet vertrouwde. Ze wist ook dat hij de moed niet had haar naar datgene te vragen wat ze in haar leven miste. Miste ze eigenlijk nog wel iets? Ze wist het zelf niet meer. Ze raakte aan het gemis gewend.

Het was bijna acht uur en ze vroeg zich af of Nyland die avond nog thuis zou komen. Ze dacht dat het haar weinig uitmaakte of hij nu nog of de volgende morgen zou komen.

Ze luisterde naar de jungle rondom haar. Legers cicaden en brulkickers gingen tekeer. Het bos ronkte. Soms deed het haar denken aan een perfect, feilloos lopende machine, die bij het invallen van de duisternis in beweging kwam en pas stopte als de eerste ochtendnevels zich over het mangrovebos spreidden.

Ineens schrok ze op, maar moest direct daarna om haar eigen schrik lachen. Dichtbij leek iemand in hoongelach te zijn uitgebarsten, maar ze wist dat het geen mens was. Het was een vogel, die 's avonds vaak overvloog en dan zijn irriterend, spottend geluid liet horen.

Ze keek om zich heen en voelde zich klaarwakker. Ze dronk het glas met lauw geworden aier djerook leeg en raapte de op de grond gevallen flitspuit op, om een wolk muskieten op de vlucht te drijven. Ze zag een van de beide katten, die ze sinds enige tijd bezaten, achter een om zijn leven lopende veldmuis aanjagen. In een dode muis verderop zat een afzichtelijk behaarde vogelspin te pikken. Ze wendde het hoofd af.

Ze hoorde de avondwind boven de toppen van het bos aankomen. Een zacht, gedempt gesuis, als voer een geweldige hand over de kruinen van

de hoogste bomen. Hij kwam snel naderbij. Direct zou hij over het huis gaan.

Wind, dat betekende regen. Het was niet te hopen dat haar man en Renjaan er nu in zaten. Ze hadden al regen genoeg gehad in deze nooit eindigende kentering. Geen dag, gedurende de laatste week, dat het niet urenlang had geregend.

Ze zag hem in haar verbeelding aankomen: vuil en doorweekt. Hoe verheugd was ze geweest, de eerste tijd dat ze hier waren, als hij eindelijk kwam. Er waren ook toen wel spanningen geweest, maar iedere keer als hij thuiskwam had ze zich opgewonden gevoeld. Dat was voorbij. Dat waren de dagen waarop ze vond dat het plezierigste van zijn reizen zijn thuiskomst was.

Was het werkelijk voorbij? Ze probeerde de gedachten die in haar opkwamen terug te dringen, wat niet helemaal lukte. Ze betrapte er zich op dat ze toch op hem zat te wachten. Dat ze luisterde naar elk geluid dat zijn aankomst zou verraden.

Ze keek om zich heen. Naast de stoel lag een Nederlands weekblad, zes maanden oud, geel en gescheurd. De kasuaris kwam terug, voor de zoveelste maal die avond, nog even irritant in zijn verwatenheid als een uur geleden. Hij scheen nog steeds iets eetbaars in de opgedroogde modder te zoeken, hoewel dat een hopeloze zaak leek.

Ze dacht aan de meer dan twee jaar die ze hier nog moest blijven. Op deze post, in deze omgeving, in dit klimaat. Het had haar lang onmogelijk geleken naast iemand te leven van wie ze overtuigd was dat ze hem had teleurgesteld. Ze verdroegen elkaar, zoals zoveel mensen hier en in het moederland elkaar enkel verdroegen, langs elkaar heen leefden.

Ze had lang gedacht dat ze de eenzaamheid, deze wijze van leven, nooit zou kunnen uithouden. Nu wist ze dat dit mogelijk was. Het moest trouwens wel. Ze had geen keus. En tenslotte, je ging er niet aan dood. Het was alleen een kwestie van een aantal verwachtingen en illusies afschrijven. Ze had natuurlijk veel te veel van het leven verwacht. En nog meer van hém.

Ze had veel brieven naar Holland geschreven en er aanvankelijk veel teruggekregen. Ze had daarbij de merkwaardige ontdekking gedaan dat de inhoud van de brieven die ze ontving steeds meer van gemeenplaatsen aan elkaar ging hangen. Het kostte de schrijvers en schrijfsters kennelijk moeite steeds opnieuw belangstelling te forceren. Het aantal verminderde trouwens en sommigen hielden geheel op met schrijven. Ze ging begrijpen dat ze daar, in het moederland, niet meer hoorde. Ze was er afgeschreven.

Ze glimlachte bitter als ze eraan dacht hoe ze zich bij haar vertrek haar leven had voorgesteld. Dat was een gedroomd, een gefantaseerd leven. Er was niet veel van de droom overgebleven. En dat alles omdat ze niet had geweten dat ze haar man zou moeten delen. Hij behoorde aan zijn werk.

Dat was zijn ene deel. Het andere, het restant, was voor haar. Een armzalig restant.

Opnieuw voer de wind zwaar en vochtig over het regenbos. Het leek te huiveren onder de druk. Ze keek op naar de klapperpalmen die door het licht van de opkomende maan werden beschenen. De klappers hingen in grote, donkere trossen in het licht te glanzen. Het leken hoofden, gezichten. Ze was altijd een beetje bang van deze bomen, omdat ze wist dat een onverwacht vallende klapper een mens kon doden. De Papoea's beweerden dat sommige klappers wachtten tot een mens eronder liep om hem dan te bespringen. Nonsens, dacht ze, sprookjes. Maar ze hadden wél ogen, klappers. Op dat ogenblik was het alsof tientallen ogen daarboven scherp op haar gericht waren. Alsof ze bekeken werd.

De wind ging weer liggen en ze besloot naar binnen te gaan. Ze zou in bed nog wat lezen eer ze ging slapen.

Plotseling hoorde ze in de verte de schelle stemmen van Papoea's. Het geluid kwam snel dichterbij. Ze stond op en liep in de richting ervan.

Nadat ze het dijkje had bereikt zag ze dat Nyland en Renjaan waren teruggekomen, omgeven door een zestal Papoea's. Tussen de controleur en de Kei-ees liep – nee, hing – nog iemand. Ze kon op die afstand en in het donker niet zien wie het was.

Ze zwaaide naar haar man, maar zag dat hij niet in staat was terug te zwaaien. Hij had een arm geslagen om de man die tussen hem en Renjaan werd meegedragen. Ze begreep er niets van.

Ze naderde de groep en zag pas nu dat het een blanke was die in een deplorabele staat bleek te verkeren. Hij leek meer dood dan levend. Zijn kleren waren smerig en gescheurd. Stomverbaasd keek ze naar Nyland, die er vermoeid uitzag. Ook de bestuursassistent zag er niet opgewekt uit.

Ze groetten elkaar vluchtig, waarna Nyland haar vroeg of het extra bed, de stretcher, voor direct gebruik gereed was.

'Voor hem?' informeerde ze, hoewel het haar duidelijk was dat die voor niemand anders bestemd kon zijn.

'Ja, een rot geval. Iemand van de Olie, de een of andere ingenieur die zo stom is geweest alleen het binnenland in te gaan.'

'Alleen?'

'Ja, in een waardeloos motorbootje, een speelgoedding. Je reinste kinderwerk. Dacht zeker dat de kali de Amstel was.'

'Waar vonden jullie 'm?'

'Een dag lopen van hier. Hij was er beroerd aan toe. Dat is hij trouwens nóg, zoals je ziet. Een paar Papoea's hadden hem gevonden en brachten ons erheen. Hij lag op de oever, die hij door een godswonder nog heeft kunnen bereiken. Als hij tien mijl verderop was gedreven, was hij in de stroomversnelling terechtgekomen en verdronken. Hij heeft een aanval van malaria te pakken en ook nog dysenterie. Er zat niet veel leven meer

in 'm.'

'Lag hij daar al lang?'

'Bijna drie dagen. Je weet wat dat betekent. Hij heeft ongelooflijk geluk gehad dat ze hem vonden en wij toevallig in de buurt waren.'

Ze keek voor het eerst aandachtig naar de man die op de grond lag, zijn hoofd steunend tegen het been van Renjaan. Nee, er was inderdaad niet veel van hem over. Sterk vermagerd, zijn ogen gesloten en rillend van koorts. Een armzahig hoopje menselijk leven.

'Hoe oud schat je hem?' vroeg ze.

'Weet ik niet, nog erg jong, lijkt me. Af en toe heeft hij onderweg een paar woorden gesproken, maar veel zinnigs kwam er niet uit. We weten alleen dat hij van de Olie is, pas kort op Nieuw-Guinea werkt en dat hij vogels in het wild wilde filmen. Nu, dat heeft hij dan geweten. Weer zo'n idioot die denkt dat dit land zich voor excursies leent. En die natuurlijk over geen cent boservaring beschikt. Dit soort vraágt om moeilijkheden.'

'Hebben jullie z'n bootje achtergelaten?'

'Ja, voorlopig wel. De motor was defect. Een stel Papoea's heeft beloofd het vandaag of morgen te zullen brengen. Het voornaamste is dat we proberen hem weer op de been te krijgen. Dat zal, vrees ik, voor een deel op jouw rug neerkomen, Helleen.'

Ze knikte. Daarop vroeg ze: 'Hoe komen ze aan de kust te weten dat hij hier is?'

'Dat heb ik al geregeld. Bij het groepje inheemsen dat Vuyck – zo heet hij als ik 't goed heb verstaan – vond, was een man die ik al lang ken. Ik gaf hem een briefje voor pater Beun, die met z'n telefoniezendertje de zaak wel naar de hoofdbestuurspost kan doorseinen. Ze weten daar dan in elk geval dat we hem gevonden hebben en dat hij onder dak is. Ik verwacht dat hij het haalt, hoewel 't even zal duren. Hij is er slecht aan toe, totaal verzwakt.'

Ze wees op de uitrustingsstukken die de Papoea's bij zich hadden. 'Is dat z'n barang?'

'Ja, dat wil zeggen, het voornaamste deel ervan. De rest lieten we in de boot. Een paar trommels, twee kistjes, z'n wapens en die filmapparaten namen we mee. De rest zal wel gestolen worden, dat is nu eenmaal niet te voorkomen.'

Hij zuchtte. 'Hoe is het eigenlijk met jou?' vroeg hij, terwijl hij het zweet van zijn gezicht veegde, dat met een baard van twee weken was bedekt.

'Met mij...? Best... Ik had je al eerder verwacht.'

'Ik zou er ook eerder zijn geweest als deze ellende zich niet had voorgedaan. Kun je zo'n vent aan z'n lot overlaten? Het was niet eenvoudig. Hij kon geen poot verzetten, zodat we hem praktisch aldoor hebben moeten dragen. De Papoea's wilden ook wel, maar deden het zo onhandig dat

Petrus en ik ervoor opdraaiden.'

Ze hurkte bij de man neer en bekeek hem. Ze zag het bruine, magere gezicht en de gesloten ogen. Hij sliep, maar hij had evengoed dood kunnen zijn. Nee, veel leven zat er niet in. Hij moest wel erg jong zijn, dacht ze. Bijna nog een jongensgezicht.

'We zitten lelijk met 'm in onze maag,' zei Nyland. 'Reken er niet op dat het een kwestie van een paar dagen is. Zo iets kan weken duren. En dat alleen omdat zo'n stommeling denkt dat je een land als dit zonder ervaring kunt binnengaan. Ik zal het gouvernement vragen een verbod af te kondigen om zonder toestemming deze grappen uit te halen. Tenslotte draaien wij er altijd voor op.'

Ze hoorde hem nauwelijks. Aldoor keek ze naar het gezicht van de man die daar lag, onbewust van wat er om hem heen gebeurde. Onbewust ook van het feit dat hij nog leefde. Niemand wist wat hem was overkomen. Zijn ouders niet, die het pas veel later zouden horen, zijn chefs niet, zijn vrienden niet. Ze keek naar zijn handen. Ze waren goed gevormd. Bijna de handen van een musicus, dacht ze. Ze vond ze mooi, ondanks de schaafwonden en schrammen waarmee ze waren bedekt.

'Zullen we eens verder gaan?' stelde Nyland voor, 'ik wil er zo langzamerhand wel van af zijn. Ik heb het gevoel dat m'n rug gebroken is. Erg zwaar is hij niet, maar op 't laatst leek hij wel van lood. Goeie God, wat hebben we gezweet!'

'Zal ik 'm overnemen?' vroeg ze.

'Nee,' zei hij, 'dat laatste stukje kan er ook nog wel bij. Ga jij de spullen maar vast klaarzetten. We zullen hem eerst van top tot teen moeten wassen, hij zit onder de modder.'

'Hij krijgt geen erg handige verpleegster,' zei ze, terwijl beide mannen hem weer tussen zich in namen.

'Hij kan nooit een betere krijgen, mevrouw,' zei Renjaan, terwijl hij haar een bemoedigende blik toewierp. 'Jammer alleen voor hem dat hij het jaargetij tegen heeft. Dit is de slechtste tijd voor zieken, de kentering. Het lijkt wel of de oostmoesson dit jaar nooit meer zal doorzetten. Hij is al twee weken te laat.'

Ze liep vooruit om de stretcher in orde te maken. Ze was al haar gedachten van die avond vergeten en zag alleen nog het vermagerde gezicht van de man, die dacht dat hij het bos aan kon. Ze glimlachte. Ze had dat óók moeten leren.

Plotseling was er zo iets als een vaag gevoel van saamhorigheid tussen die man en haar. Zij had in Holland ook gedacht dat Nieuw-Guinea een romantische aangelegenheid was. Een soort enorme volièrre met paradijsvogels, sprookjesachtige rivieren en schitterend gekleurde orchideeën in de toppen van de bomen. Hoe had ze zich vergist. En hoe had deze man zich vergist.

Ze begon de stretcher op te zetten, maar hield plotseling in. Was het

eigenlijk niet onmenselijk hem hierop te laten liggen? Waarom niet op hun eigen bed? Het leek haar wel het minste waarop hij recht had. Ze vroeg zich af of haar man ermee akkoord zou gaan. Waarschijnlijk wel. Hij was gastvrij genoeg.

Ze zette water op de primus, zocht verband, gaas en watten bij elkaar, een pyjama en schoon ondergoed. Toen ze halverwege met haar voorbereidingen was kwamen ze binnen.

Voorzichtig legden ze hem op de stretcher, en terwijl Nyland een sigaret opstak vroeg Helleen of hij niet van mening was dat ze Vuyck hun eigen bed moesten afstaan. Hij had daar het minste last van muskieten en het was de rustigste plek in het huis.

Nyland keek haar even aan en ze zag dat de vraag hem irriteerde. 'Is dat nu werkelijk nodig, is die stretcher niet goed genoeg?' vroeg hij.

'Natuurlijk,' zei ze, 'maar je zei zelf hoe zwak hij is. Ik sta m'n bed er graag voor af.'

'Mij best, het zal me een zorg zijn waar ik slaap. Als jij de stretcher neemt, maak ik wel een veldbed in het kantoor. Ik hoop alleen dat we niet al te lang met 'm opgescheept zitten. We zijn hier bepaald niet als ziekenhuis ingericht.'

Nyland zei Renjaan dat hij niet meer nodig was, waarop de Kei-ees vertrok. Vervolgens zocht Nyland wat medicijnen uit de huisapotheek bij elkaar, terwijl Helleen de zieke begon te wassen.

Terwijl ze daarmee bezig was, kwam hij bij uit het coma. Ze zag zijn oogleden trillen, en even later openden ze zich voor de eerste maal. Ze zag twee opvallend blauwe ogen. In die ogen stonden schrik en onrust te lezen. Ze bleven even, een deel van een seconde, op haar gericht. Toen keek hij om zich heen, schudde het hoofd en sloot ze weer. Een halve minuut later opende hij ze opnieuw. En nu bleven ze open.

Hij hoestte en probeerde iets te zeggen. Ze zag dat hij pijn had en dat hem de kracht ontbrak rechtop te gaan zitten. Ze glimlachte naar hem en zei dat hij in goede handen was en zich nergens ongerust over hoefde te maken.

'Wie bent u?' was het eerste dat hij vroeg.

'De vrouw van de man die u bij de kali vond, een dag geleden. U was er slecht aan toe, hebben ze me verteld. Een groot geluk dat m'n man en z'n assistent u daar aantreffen.'

'Is uw man van het Bestuur?' Ze zag dat hij elk woord eerst moeizaam moest vormen eer hij het kon uitspreken.

'Hij is HPB hier.'

'HPB... welke post is dit?'

Ze noemde de naam.

Hij lag een volle minuut voor zich uit te staren. Ieder ogenblik dacht ze dat hij zijn ogen weer zou sluiten, maar ze bleven geopend. Ze begreep dat hij bezig was zijn herinnering terug te krijgen.

Opeens wendde hij het hoofd opnieuw in haar richting en zei zacht, zo zacht dat het haar moeite kostte hem te verstaan: 'Hoe kan ik zover zijn gekomen?'

Ze glimlachte hem opnieuw toe. 'Ik vermoed dat u ons dat beter kunt vertellen dan wij u.'

Hij schudde het hoofd. 'De motor gaf het op en dat was een lelijke zaak, want ik moest nog terug ook. Ze hadden me aan de kust gezegd dat het hier wemelde van paradijsvogels. Ik heb er wel gezien, maar...'

Hij zweeg. Zijn ogen vielen toe en hij gleed onder haar handen weg.

'Hij is door en door verzwakt,' zei ze tegen Nyland, terwijl ze voorzichtig een kussen onder het hoofd van de zieke schoof. 'Hoe eerder hij rustig ligt, des te beter. Heb je medicijnen voor dergelijke gevallen?'

'Ja, hij heeft geluk,' zei Nyland, terwijl hij bezig was een paar tabletten in een glas water op te lossen. 'Dit soort lui zit het meestal nog mee ook, hoewel ze dat eigenlijk niet verdienen.'

Ze keek hem aan en dacht: Hij is niet alleen hard voor mij, maar voor iedereen. Zelfs voor iemand die bijna op sterven ligt.

Het was niet eenvoudig de medicijnen toe te dienen. Ze zag echter dat het Nyland toch lukte. In elk geval was hij ongelooflijk handig; zoals hij daar bezig was leek hij een dokter.

Ze waste de zieke verder en trok hem de pyjama aan. Ze was doorweekt van het transpireren nadat ze met het voor haar zo ongewone werk klaar was. Samen brachten ze hem naar bed. Al die tijd gaf Vuyck nauwelijks enig teken van leven. Hij leek wel onder hun handen gestorven te zijn. Maar dat was hij niet. Hij was alleen buiten bewustzijn geraakt.

Terwijl Nyland zijn tourneetassen leegmaakte, ging Helleen zich in de badkamer opknappen. Toen ze klaar was verdween Nyland in de kleine ruimte om zich na al die dagen weer eens normaal te kunnen reinigen.

Ze rookte een paar sigaretten, terwijl ze afen toe zo geruisloos mogelijk de deur opende die toegang tot de slaapkamer gaf. Ze liep op haar tenen naar het bed, opende de klamboe en keek naar de man. Hij ademde onrustig. Aan alles was merkbaar dat hij hoge koorts had. Het zweet parelde in grote druppels over zijn voorhoofd en langs zijn baardige wangen. Ze dacht: Kan hij wel alleen blijven? Het vooruitzicht de nacht bij het bed van de patiënt te moeten doorbrengen leek haar echter niet aantrekkelijk. Ofschoon, het was misschien noodzakelijk. Ze zou het er met haar man over hebben.

Terwijl ze de boel opruimde hoorde ze hem bezig in de badkamer. Ze zag hem in haar gedachten. Steeds opnieuw wierp hij met het zinken bakje water over zijn naakte lichaam. Een lichaam dat goeddeels uit spieren bestond; er zat geen gram vet te veel aan. Het lichaam van een woudloper, gehard en getraind door een ontelbaar aantal doorgebrachte dagen in de wildernis. Ze had eens gedacht dat lichaam te kunnen bezitten en méér nog datgene wat zijn lichaam verborg: zijn hart. Had ze er ooit iets

van bezeten? Zelfs die eerste weken, toen alles nog normaal leek, hadden ze elkaar in die tijd wezenlijk toebehoord? Ze geloofde het niet. Hij behoorde alleen aan zijn werk. Heel dat lichaam zat vol eerzucht en trots. Hij wilde tot iedere prijs slagen. Ja, letterlijk tot iedere prijs. Hij wilde bewijzen dat hij dit werk aan kon, en er was niets denkbaar dat hem in dat streven kon dwarsbomen.

Het water ruiste over hem heen, over al die spieren, al die pezen, al die plannen, al die verzamelde energie die samen controleur Nyland vormden.

Ja, dacht ze, hij heeft alles mee, hij is een uitstekend bestuursambtenaar en een fatsoenlijk echtgenoot. Maar hij was geen minnaar. Hij had geen tijd voor liefde. Of misschien dacht hij dat daar later tijd voor zou zijn. Dan vergiste hij zich. Liefde liet zich niet uitstellen. Nooit. Liefde was van deze dag, dit uur. Liefde bloeit of is dood. Die liet zich niet in de ijskast zetten.

Ze ging opnieuw naar de zieke kijken. Pas nu besepte ze dat zijn aanwezigheid in hun slaapkamer betekende dat ze ook deze nacht, en waarschijnlijk vele daarna, niet samen zou zijn met haar man. Ze drong deze gedachten weg. Er waren belangrijker zaken te doen. De zieke moest zo spoedig mogelijk weer in staat worden gesteld zelf terug te gaan of gehaald te worden.

Die nacht sliep ze op de stretcher die ze voor de deur van de slaapkamer had gezet. De koorts laaide door het verzwakte lichaam van de patiënt en ook Nyland was van mening dat ze hem in het oog moesten houden. Het was in elk geval nodig dat hij om de twee uur een tablet kreeg. Hij stelde voor dat ze samen zouden waken, maar ze zag hoe vermoed hij was. Hij moest eerst zelf eens een ongestoorde nacht hebben. Onder protest ging hij ermee akkoord.

Heel die nacht sprak Vuyck wartaal. Het waren zinloze klanken en woorden, die in geen enkel verband met elkaar stonden. Soms probeerde hij overeind te komen, halverwege terugvallend.

Een paar maal keek hij naar haar, maar of hij haar herkende wist ze niet. De laatste keer bleven zijn ogen lang op haar gericht. Het was of hij haar iets wilde zeggen. Ze boog zich over hem heen en vroeg of hij dorst had. Hij knikte. Ze gaf hem te drinken en het leek haar of hij naar haar hand zocht. Maar terwijl hij nog zocht verloor hij alweer het bewustzijn.

Na een paar uur had hij bijna eenenveertig graden koorts en ze begon zich ernstig zorgen te maken. Ze overwoog haar man te wekken, maar wist hoe hij toe was aan een ongestoorde nachtrust. Nee, ze zou het alleen zien te klaren, ook al begreep ze dat ze die nacht niet zou slapen.

De nacht duurde eindeloos lang en de hitte scheen tegen de morgen eerder toe dan af te nemen. Buiten het huis brulde het bos. Het was alsof horden kleine dieren bezig waren zich op te maken voor een aanval op de

woning. Nog steeds verbaasde ze zich erover hoe kleine wezens gezamenlijk zoveel lawaai konden produceren.

Tegen de schemering kwam de man onder de klamboe eindelijk tot rust. Hij wees op zijn mond, die kurkdroog was, ondanks het feit dat ze deze telkens bevochtigde. Hij dronk, gulzig en onbeheerst. Tijdens het drinken klapperden zijn tanden tegen het glas. Hij keek haar aan, wild, met ogen vol vrees, vol paniek ook. Ze sprak zacht tot hem, geruststellende woorden. De woorden die een moeder tegen een angstig, verontrust kind spreekt. Ze ging op de rand van het bed zitten en legde een arm onder zijn hoofd.

Hij rilde, zocht blijkbaar iets dat hij in de spelonken van zijn koortsvioenen miste en drong tegen haar aan. Zijn hoofd rolde langs haar arm en kwam tegen haar borst. En daar bleef het rusten. Ze zat doodstil, bang hem te verschrikken, hem wakker te maken. Ze voelde zijn arm, een deel van zijn borst en zijn hoofd. Het lichaam was gloeiend heet.

Aldoor keek ze hem aan en dacht: Het is voor het eerst dat ik een soort moeder ben. Geen echte, maar zo moet het ongeveer zijn.

Een half uur lag hij stil tegen haar aan en voortdurend rustte zijn hoofd op haar borst. Ze had in dat halve uur enkele vreemde gedachten. Gedachten die haar verschrikten. Nieuwe gedachten. Het was iets als een ontdekking. Ze ontdekte dat ze het heerlijk vond zo dicht bij dat baardige, gloeiendhete gezicht te zijn. Dat het opwindend was het bloed van de ander bijna te voelen stromen. Dat het iets geheel nieuws voor haar was zo dicht bij een man te zijn, ook al was die zich daarvan niet bewust.

Ze dacht aan haar man, die nooit in zijn leven hulpeloos zou zijn. Dat was ondenkbaar. Hij was enkel kracht en energie en zelfbewustheid. Hij had nooit iemand nodig. Een vriend misschien, zeker geen vrouw.

Ze beleefde een wonderlijk half uur. Een half uur vol verwarring, hoewel ze doodstil zat en eigenlijk nauwelijks durfde ademen. Ze wilde behouden wat ze had: iemand die haar nodig had, die haar zocht, die zich rustig bij haar voelde, zich aan haar overgaf.

Ze wist dat ze haar best moest doen haar tranen te bedwingen. Zo ooit, dan mocht ze nu niet huilen. Maar dit was nieuw, anders, onbekend. Er was iemand die van haar afhankelijk was. Hij was van heel ver gekomen en het toeval had hem op haar weg geplaatst. Hij mocht niet sterven, hij moest leven, omdat hij een levende herinnering voor haar zou blijven.

Ergens ver weg in het moeras kraaide een haan. Ze richtte zich op, want haar arm was zo verstijfd dat ze er geen enkel gevoel meer in had. Hij voelde de arm verdwijnen en opende de ogen. Hij glimlachte naar haar en ze glimlachte terug. Toen zocht hij een koelere plek voor zijn hoofd en sloot zijn ogen weer.

Een tweede haan kraaide en plotseling was er de stem van de boeroeng sijang, de vogel van de dageraad, die de nieuwe dag aankondigde. Het geluid klonk als in een echokamer. Het bos leek een zaal met een fantas-

tische akoestiek. Nog eens riep de boeroeng sijang en een andere antwoordde verderop.

De nieuwe dag begon boven de zwartglimmende poelen en krekken van het moeras, dat pater Beun soms het land van de duivel noemde.

Drie dagen hielden de koortsaanvallen aan en verkeerden Nyland en zijn vrouw in het onzekere of de zieke het zou halen. Hij bleef in een toestand van telkens terugkerend coma en het kostte hun heel wat moeite hem de medicijnen toe te dienen waarvan ze aannamen dat ze het beste voor zijn herstel waren. In die dagen week Helleen nauwelijks van zijn bed.

De tweede dag viel pater Beun binnen. Hij bekeek de patiënt en stelde, half medicus die hij tenslotte was, snel de diagnose: malaria tropica in ernstige mate. Er was echter geen sprake van dat ze voor zijn leven hoefden te vrezen. Daarvoor was Vuyck veel te jong. Hij zou het halen; er was geen reden zich daar zorg over te maken.

Hij bleef een volle dag en gaf instructies inzake de behandeling van de zieke, die na zijn ontwaken het meest met rust gebaat zou zijn. Hij bereidde hen er echter op voor dat Vuyck weleens een paar weken bij hen zou moeten blijven, alvorens hij in staat was naar de kust terug te gaan.

Helleen had tot haar spijt nauwelijks gelegenheid voor een gesprek met Beun. Toen hij afscheid van haar nam, na nog even voor het laatst naar de zieke te hebben gekeken, zei hij: 'Die avonturier mag de hemel prijzen dat hij jou als verpleegster heeft gekregen. Hij bevindt zich hier in Abrahams schoot.'

'Ik geloof niet dat ik zo'n geslaagde ziekenverzorgster ben,' antwoordde ze. 'U weet niet half hoe onhandig ik ben.'

'Best mogelijk, maar als ik zelf nog eens in dergelijke omstandigheden kom te verkeren, laat ik je direct halen. Het moet een zegen des hemels zijn door jou behandeld te worden.'

Ze werden gestoord door een onverwachte bezoeker, een van de Papoea's die reeds lang geleden hun schuwheid hadden overwonnen en rustig het bestuurshuis in en uit liepen, bij voorkeur op de meest ongelegen ogenblikken. Helleen had het in het begin niet prettig gevonden vrijwel spiernaakte mannen op bezoek te krijgen, maar Nyland wees haar erop dat dit juist een dermate groot blijk van vertrouwen was dat ze het door de vingers moest zien.

Het was Wataku, de sacrale leider van de kampong, die binnensloop; oud en vuil en met een indrukwekkend stuk gebleekt mensenbot door zijn neus. Pater Beun kende hem goed en gaf hem een sigaret. De Papoea stak hem aan met een stuk smeulend hout dat naast zijn lichaam hing en inhaleerde de rook. Helleen zag dat hij de sigaret als het ware in één adem leegzoog. Een wonder, dacht ze, dat hij niet barstte. Ze moesten een ongelooflijk sterke borstkas hebben.

Wataku, die de reputatie had een groot magiër te zijn en nauwe contact-

ten met de schimmenwereld te onderhouden, sloop naar het bed waarin de zieke lag en gluurde door de klamboe. Langer dan een volle minuut. Helleen en Beun zagen dat hij de adem inhield. Het was opvallend met hoeveel aandacht de Papoea de man achter het gaas bekeek. Plotseling draaide Watau zich om en begon snel tegen de geestelijke te praten. Helleen kende slechts enkele woorden van de taal en kon het gesprokene niet volgen. Het was een kort gesprek. Even later verdween de sacrale leider weer, na eerst nog de asbak met sigarettepeukjes in zijn hand te hebben omgekeerd.

'Wat zei hij?' vroeg ze de missionaris.

'Och... wat zou hij gezegd hebben... altijd hetzelfde. Hij beweerde dat er het een of andere onheil in de lucht hing en dat Vuyck daar alles mee te maken zou hebben. Nonsens. Ik zal de laatste zijn om te ontkennen dat deze Papoea's niet tot paranormale prestaties in staat zijn waar wij geen notie van hebben. Daarnaast zijn het ongelooflijke leugenaars en fantasten. Het is moeilijk leugen en waarheid bij hen te scheiden.'

'Wat voor soort onheil had hij op 't oog?'

'Dat zei hij niet en daar vroeg ik hem trouwens ook niet naar. Het kwam erop neer dat de zieke man geen goede dema's, schimmen dus, aantrok en hij wilde weten hoelang een zo gevaarlijke gast nog bleef. Ik heb 'm gezegd: Net zolang als hij - Watau - heiden bleef. Dat zal dan wel lang zijn, want die Papoea moet niets van het evangelie hebben. Hij is m'n grootste tegenstander hier en ik denk dat hij niets liever deed dan me een keer van achteren te bejijlen, als hij daar de kans toe kreeg. Tenslotte ziet hij een concurrent in me, die hij zo snel mogelijk uit de weg zou willen ruimen.'

'Moet ik hem binnenlaten als hij weer komt?' vroeg ze.

'Dat zou ik niet doen. Je weet nooit van tevoren wat voor scènes deze bandieten maken, en daar moet je onze vriend Vuyck wel voor behoeven, lijkt me. Ik zal het direct nog even tegen Nyland zeggen, dan kan hij Watau inlichten dat hij hier voorlopig geen boodschap meer heeft.'

Pater Beun vertrok en tegen de avond kwam de patiënt eindelijk tot bewustzijn. Hij keek Nyland en Helleen lang aan en had zichtbaar moeite zich alles voor de geest te halen. Ze zeiden hem dat hij zich rustig moest houden en niet moest praten. Dat kwam allemaal later wel. Hij was in goede handen en het voornaamste was dat hij zo spoedig mogelijk weer op de been kwam.

Hij sliep weer in, maar na een uur ontwaakte hij opnieuw en bleek merkwaardig helder te zijn. Ook was zijn herinnering teruggekomen. Hij vertelde wie hij was: Bob Vuyck, sinds drie maanden op Nieuw-Guinea, als ingenieur werkzaam bij de Olie. Hij was ongetrouwd en had de paar weken, die hij wegens het uitvallen van een vliegverbinding over had, gebruikt om het binnenland in te trekken. Hij bleek een enthousiast filmer en fotograaf te zijn, die zich had voorgenomen paradijsvogels in

hun natuurlijke omgeving te filmen.

De motorboot die hij aan de kust had geharтерd was echter een onding gebleken, dat hem handenvol moeilijkheden had bezorgd. Toen was tot overmaat van ramp die malaria-aanval gekomen. Hij had geen kracht meer gehad een hand uit te steken en het was een mirakel geweest dat hij op de een of andere manier nog aan wal had kunnen komen. Hij had niet veel hoop gehad het er levend af te brengen. De keren dat hij bij zijn positieven was, waren gruwelijk geweest, vooral 's nachts.

Ze vertelden hem dat hij zich nergens zorg over hoefde te maken. Hij dronk en at iets en sliep weer in.

Er ging een week voorbij eer Vuyck op de been was. Hij was nog erg slap en niet veel waard, maar uit alles bleek dat hij snel bezig was te herstellen. Hij rekende er zelf op na hoogstens zeven dagen te kunnen vertrekken en vroeg Nyland daarvoor maatregelen te nemen. Die maatregelen waren eenvoudig, omdat tegen die tijd de *Triton* met post en levensmiddelen werd verwacht. Nyland vond Vuyck wel een redelijke kerel, hoewel beslist niet geschikt om in een land als Nieuw-Guinea te werken. Hij noemde hem een amateur, wat wel het duidelijkst was gebleken uit de wijze waarop hij het binnenland was ingegaan. Dat was jongenswerk geweest; zo iets kon je alleen van een dilettant verwachten. Misschien waren de gevolgen voldoende geweest hem voorgoed van dit soort dwaasheden te genezen.

Vuyck knapte snel op. Hij bleek een onderhoudende gast die graag praatte en de gave bezat snel sympathie te verwerven. Hij was buitengewoon dankbaar voor de hulp die hem door de Nylands was geboden, en wist alleen niet op welke manier hij die ooit zou kunnen vergoeden. Ze verzekerden hem dat er van vergoeden geen sprake kon zijn, omdat hulp en gastvrijheid op Nieuw-Guinea normaal waren; zeker op voorposten, die voor rondreizende blanken onder dergelijke omstandigheden de enige basis vormden waarop ze konden terugvallen.

Hij vertelde hun alles uit zijn leven wat de moeite waard was, en voorts heel wat dat dit niet was. Binnen enkele dagen kenden ze het bestaan dat hij tot dusver had geleid. Het leven van een jongeman uit een gegoede familie die niet veel zorgen had gekend. Nieuw-Guinea was zijn tweede plaatsing. Daarvoor had hij een jaar in de Golf van Mexico gezeten, eveneens bij de Olie.

Hij kwam uit Den Haag en al spoedig bleek dat Helleen en Vuyck verscheidene wederzijdse kennissen hadden. Hij was een goed verteller en ze vond het prettig naar hem te luisteren als hij over de dingen sprak die tot haar vroegere bestaan hadden behoord, onderwerpen die ze zich had voorgenomen te vergeten. Nu kwamen ze terug. Ze vroeg zich af of het wel verstandig was te luisteren. Waarschijnlijk niet.

Toch liet ze hem begaan.

Renjaan kwam op een ochtend bezorgd bij Nyland binnenlopen. Er

waren berichten ontvangen over een ernstige snelpartij, een paar dagen lopen van de post af, en het leek hem dringend noodzakelijk dat ze direct maatregelen namen.

Een uur later vertrokken ze. Nyland nam afscheid van Vuyck, die hij aan de hoede van Helleen overliet. Vuyck bedankte hem uitbundig voor alles en zei dat hij hem spoedig aan de kust terug hoopte te zien. Het was een vrij gehaast, abrupt afscheid. Over enkele dagen zou de *Triton* komen om Vuyck op te halen, die dan zeker in staat zou zijn de terugreis te aanvaarden. Hij was nog wat mager, maar aan alles was te zien dat hij geen nadelige gevolgen van zijn avontuur op de kali had ondervonden.

'Ik heb altijd geluk,' zei hij haar op de voorlaatste avond van zijn vertrek. 'Dat had ik in Delft al met m'n examens, ik merkte het een keer op een haaiejacht in de Golf van Mexico, en ik merk het hier. Ik moet beslist onder een goed gesternte zijn geboren. Ik was twee weken in Port Moresby, in Australisch Nieuw-Guinea, waar ik het een en ander voor de maatschappij moest opknappen, toen een Pipercuppiloot me aanbood een vlucht mee te maken. Natuurlijk greep ik de kans aan, want we zouden zo laag mogelijk over het bos vliegen, zodat ik onder ideale omstandigheden kon filmen. Later bleek die piloot nauwelijks enige ervaring te hebben, maar dat wist ik toen nog niet. Enfin, we vlogen de bush in en het was ongelooflijk boeiend. Ik verschoot zeker een halve kilometer film, maar 't was het waard; 't waren unieke opnamen.

Die vent ging echter steeds lager vliegen en de ene Papoea die we als lifter hadden meegenomen en zouden afzetten op een van die kleine stripjes in de rimboe waar hij thuishoorde, brulde van angst. We lachten ons dood, want er was geen gevaar bij. Nee. . . dat dacht ik tenminste! Maar op een gegeven ogenblik scheerde Harry Mason, die vlieger, zo laag over de toppen, dat we ze met de vleugeltips raakten. En toen was het ook tegelijk bekeken. We maakten een crash en ik had niet eens tijd meer voor een schietgebedje. Ik dacht: Dit is het einde, Vuyck. En daar leek het dan ook veel op. We kwamen midden in de jungle terecht en ik dacht de engelen al te horen zingen. Maar dat was die Papoea, die het op z'n zenuwen gekregen had en gilde als een varken.

We leefden nog, maar de kist zat lelijk in de bomen verward. Ondersteboven, en wij eruit hangend. Je kon je plezier wel op, want we zagen geen kans ons uit het gedeukte toestel te bevrijden. Dat kon alleen die Papoea, die zich al na een kwartier had losgewurmd en als een acrobaat naar beneden klom. We riepen hem toe dat hij ons zo gauw mogelijk moest verlossen en hij beloofde dat dit in orde kwam.

Het bleef bij die belofte. Toen hij beneden was en we dachten dat er nu aan onze ellende ook een einde zou komen, sloeg de brave broeder de blaren van zich af en wuifde ons vaarwel. We riepen hem ons te helpen en wat riep hij terug? "No mister. . . no good plane. . . me not. . . bye bye!" En wég was hij. Hij had zelfs z'n koffertje bij zich. Zo wandelde hij

de bush in en liet ons daar hangen met onze hoofden naar beneden.

We zijn eruit gekomen, maar vraag niet hoe! Toen we het verhaal een week later in Port Moresby vertelden, hoorde ik pas dat Mason z'n eerste vrije vlucht had gemaakt. Hij had me dat niet gezegd om me niet ongerust te maken. Van geluk gesproken.'

Ze luisterde graag naar zijn verhalen, die hij spannend en smakelijk opdiste. Het ontging haar niet dat hij ze haar graag vertelde. Ze had veel sympathie voor hem, die er al was geweest sinds het moment dat ze hem voor het eerst had gezien, hulpeloos op de grond liggend tussen Renjaan en haar man. Die sympathie was toegenomen in de dagen dat ze hem verpleegde. In deze periode ontdekte ze hoe heerlijk ze het vond te kunnen zorgen voor iemand die van haar afhankelijk was, wiens lot in haar handen lag.

Ze wist dat de uren van zijn aanwezigheid geteld waren en diep in haar hart wenste ze dat het er méér waren. Als hij vertrok zou het andere leven voortgaan. Het leven waaraan ze nu niet wilde denken.

Ze waren de laatste dagen veel samen geweest en Helleen had hem het een en ander laten zien van het leven van de stam rondom het bestuurs-huis. Het interesseerde hem. Ook met de Papoea's ging hij vlot om. Hij had er slag van met alle soorten mensen om te gaan, zelfs met stenen-tijdperkers in Zuid-Nieuw-Guinea.

Ze deed een paar dingen die ze het laatste jaar had nagelaten, omdat het geen enkele zin had: ze kleepte zich zo goed ze kon en besteedde aandacht aan haar uiterlijk. Het verheugde haar te merken dat hem dit niet ontging. Trouwens, hij zei het haar. Ze vond het niet onaangenaam het te horen.

Ze was even in een andere wereld. In een wereld waar iemand aardig voor haar was, waar iemand dankbaar was voor wat ze voor hem had gedaan, hoewel ze die dank in geen enkel opzicht eiste. Er was ook iets ongecompliceerds aan hem, er waren nooit spanningen tussen hen, het scheen alles zo vanzelfsprekend; soms had ze het gevoel of ze Bob Vuyck in plaats van enkele dagen al jaren kende. Alsof hij een oude vriend was.

Natuurlijk maakte ze vergelijkingen tussen hem en Nyland. Die vergelijkingen waren moeilijk, omdat ze twee zo totaal verschillend gearde mannen waren. Nyland had daarbij alles voor op Bob. Hij was positiever, sterker, energiever. Hij was een aanzienlijk dominerender figuur en had beslist ook meer stijl. Hij was in ieder opzicht mannelijk en het was geen wonder dat bijna alle vrouwen hem aantrekkelijk vonden. Ze wist dat en vond het logisch.

Bob daarentegen was aardig, sympathiek, aantrekkelijk. Hij sprak gemakkelijk over de zaken waarvan hij iets af wist en even gemakkelijk over zaken waarvan hij niets wist. Hij bezat echter een grote charme, die hem in staat stelde zich bij vrouwen en mannen in de kortst mogelijke tijd

populair te maken. Hij was ad rem en had een goed hart. Ze betwijfelde of hij evenveel karakter had als haar man. Ze dacht het niet. Dat nam niet weg dat ze hem toch graag nog enige tijd bij zich had gehouden.

Ze sliep slecht en hoewel ze de kentering daarvan de schuld gaf was ze er niet helemaal zeker van. Ze vroeg zich af waarom ze zo opzag tegen zijn vertrek en maakte zichzelf wijs dat ze hem graag nog een beetje wilde bemoederen. Hij had haar nodig, hij was nog te jong om in een land als dit aan zijn lot te worden overgelaten. Wären het wel uitsluitend moederlijke gevoelens? Dit was de vraag die haar onrustig maakte.

Op de middag van de laatste dag voor zijn vertrek vroeg hij haar mee te gaan naar de bocht van de kali waar hij de zonsondergang wilde filmen. Toen ze in de namiddag vertrokken hielp ze hem de apparaten te dragen. De hemel was bij uitzondering onbewolkt; volgens Bob waren de omstandigheden om te filmen ideaal.

Het was een half uur lopen en in die tijd werd weinig tussen hen gesproken. Ze was nerveus, hoewel ze haar best deed dat voor de man naast zich te verbergen. Ze zou zich geschaamd hebben als hij er enig idee van had wat er in haar omging, hoe bezwaard ze was door zijn vertrek. Hij moest het trouwens niet weten, want ze zou hem nooit meer terugzien.

Halverwege kwamen ze Wataku tegen. De Papoea bleef staan en staarde met zijn grote, glanzende ogen naar Vuyck. Terwijl ze hem passeerden zei hij niets, maar ze voelden dat hij zich langzaam omdraaide en hen nastaarde.

'Weet je dat ik dit de griezeligste vent van de hele kampong vind?' vroeg hij haar even later.

'Waarom?'

'Dat weet ik zelf niet, maar hij werkt op m'n zenuwen. Ik denk dat hij het boze oog heeft. Heb je weleens gemerkt hoe hij je kan aankijken?'

'Hij is volkomen ongevaarlijk.'

'Ik hoop het, maar kijk voor 'm uit, hij staat me niet aan.'

'Je zou hier niet moeten wonen,' zei ze. 'Dit land is vol van zulke mannen. Je went er wel aan. Ze zijn minder gevaarlijk dan je denkt.'

'Dat zal wel, maar Wataku zou ik toch op vier streken houden. Er is wat met de vent.'

Ze hadden er niet verder over gesproken. De zon ging onder boven het regenbos en de hemel was vol kraters vloeibaar vuur. Vuyck maakte al het materiaal dat hij nog over had op en werd steeds enthousiaster over de shots die hij nam. Helleen deed haar best hem te volgen in zijn geestdrift, hoewel het haar moeite kostte. Aldoor waren haar gedachten bij zijn vertrek.

Toen de zon geheel onder was en schaduwen over het mangrovebos en het moeras trokken, pakten ze samen de filmrollen in. Ze zaten onder een groepje klapperpalmen die uit de modderige oever van de rivier opscho-

ten. Helleen rookte de ene sigaret na de andere, vanwege de muskieten, zoals ze zei. Ze deed het ook om een andere reden: om haar nervositeit te verbergen die hij voor niets ter wereld mocht merken.

Toen hij klaar was zaten ze zwijgend naar de doodstille rivier te kijken. Het viel haar op dat hij zweeg. Hij was het tegendeel van een zwijgzaam man. Waarom zweeg hij dan nu? Ze probeerde de stilte te verbreken en zocht naar een onderwerp. Ze vond er geen. Het leek alsof alles al was gezegd.

De eerste vliegende honden scheerden over hen heen en in de verte barstte telkens een avondvogel los in spottend gelach. Alsof hij haar gedachten kende.

Ze dacht aan de avond van de volgende dag. Ze zou dan weer alleen zijn. Ze zou weer voor het huis zitten, met de oude tijdschriften en boeken die haar nauwelijks interesseerden. Ze zou er uren zitten en er zou niemand komen. Ze zou naar bed gaan en pas lang daarna in slaap vallen. Ze zou de volgende avond eveneens alleen zijn en de avond daarna. Een eindeloze reeks avonden. Met niemand die op haar wachtte, niemand die haar nodig had, niemand voor wie ze moest zorgen.

Was ze verliefd op Bob Vuyck? De gedachte leek haar belachelijk. Natuurlijk niet. Ze zou het ook nooit worden. Hij was allerm minst het soort man waarop ze verliefd zou kunnen worden. Ze had alleen zijn aanwezigheid nodig, zijn manier van spreken, de wijze waarop hij haar behandelde, zijn hartelijkheid, zijn vriendschap. Meer niet. Er was geen enkele reden, dacht ze, om in spanning te verkeren.

Het was goed dat hij de volgende dag wegging. Hoe langer hij bleef, des te meer zou ze zich waarschijnlijk aan hem hechten. Indien er iets zinloos was, dan dat. Nee, hoe eerder hij ging hoe beter. Trouwens, ze vermoedde dat hij zo langzamerhand wel zijn bekomst had van het leven op de voorpost, dat iedere dag hetzelfde was en beslist niet de afwisseling bood waaraan een man als hij behoefte had. Dat hij het niet had laten blijken was alleen een kwestie van hoffelijkheid geweest. Hij zou zo iets aan een vrouw nooit laten blijken, zeker niet aan zijn gastvrouw.

Ze vroeg zich af waaraan hij op dat ogenblik dacht. Aan de opnamen die hij zojuist had gemaakt? Aan de lange, vervelende tocht terug die hem morgen wachtte? Aan zijn vrienden aan de kust die hem verheugd zouden ontvangen? Aan zijn werk? Of zou hij aan haar denken?

Plotseling wist ze haast zeker dat het laatste het geval was en op hetzelfde ogenblik was ze het liefst opgestaan en snel naar huis teruggelopen. Ze moest iets zeggen, nu, direct. Waarom zei hij niets! Waarom bleef hij zwijgen? Ze drukte haar sigaret uit en greep haar tasje. Toen zei hij, terwijl hij voor zich uit bleef staren in de richting van de kali waarvan het water roestbruin voorbijstroomde: 'Ik zal je morgen missen.'

Ze zweeg, zocht snel naar een antwoord dat normaal zou klinken, maar eer ze het vond vroeg hij: 'Zul jij me missen?'

Ze knikte.

Het werd opnieuw stil tussen hen. Dichtbij was de spottende roep van de avondvogel die scheen mee te luisteren. Hij wierp zijn sigaret weg en keek haar aan. 'Ik dank je voor alles wat je voor me deed, Helleen; ik heb dat al gezegd, maar wil het nog eens doen. Werkelijk, ik ben je verschrikkelijk dankbaar dat je dit voor me hebt gedaan.'

'Het was niet zo'n zwaar offer, Bob, en je was geen moeilijke patiënt. Trouwens, daarvoor zijn we toch op een voorpost? Had je verwacht dat ze je hadden laten liggen toen ze je vonden?'

'Nee, dat niet. Maar ik weet dat je die eerste dagen aldoor bij me bent geweest. Zeg, weet je dat ik toen van je droomde, dat ik je zag als een engel die over me waakte?'

Ze voelde tranen achter haar oogleden, maar wist zich te beheersen.

Hij bleef haar aankijken en ze dacht: God, laat hij dat niet doen, laat hij niet zó kijken, waarom moet hij het me zo moeilijk maken. Laat hem weggaan, nu, en laat ik hem nooit meer zien.

Hij ging niet weg. Hij zei: 'Ik hoop dat het je goed gaat, Helleen, en dat je hier gelukkig zult zijn.'

'Ja,' zei ze, en dat was het enige, omdat ze niet wist wat ze anders zou moeten zeggen. En weer dacht ze: We moeten weggaan, hier vandaan, het is gevaarlijk te blijven zitten, ik moet m'n verstand gebruiken.

'Ben je hier eigenlijk wel gelukkig?' vroeg hij.

'Ja,' zei ze, 'waarom zou ik 't niet zijn?' Ze verbaasde zich over de rustige toon waarop ze hem had geantwoord.

'Omdat dit een moeilijk land is, geen land voor vrouwen, geloof ik. Ik zou het hier geen maand alleen uithouden.'

'Ik ben hier toch niet alleen?'

'Nee, niet altijd, maar wel vaak. Verlang je dan niet naar mensen, naar de kust, naar een ander soort bestaan?'

'Nee,' zei ze en ze hoopte dat hij de leugen in haar woorden niet zou horen.

'Is dat waar?' vroeg hij.

'Waarom zou het niet waar zijn?'

'Omdat je me het type vrouw niet lijkt, dat buiten dat... die andere dingen... kan. Het lijkt me ondenkbaar dat je niet veel mist in een leven zoals je dat hier moet leiden.'

Ze keek hem aan en deed haar best zoveel mogelijk ironie in haar antwoord te leggen: 'Je hebt je wel erg gauw een mening over me gevormd. Ben je er wel helemaal zeker van dat je je niet vergist?'

'Niet helemaal. Toch geloof ik evenmin dat ik ver bezijden de waarheid ben.'

'Vind je het eigenlijk wel helemaal correct zulke dingen tegen me te zeggen?'

Hij wachtte even eer hij antwoordde. Toen zei hij: 'Je hebt gelijk, ik

moet dat niet zeggen tegen iemand die alleen achterblijft.'

'Ik blijf toch niet alleen achter?'

'Nee, dat blijf je niet, je hebt gelijk.'

De vliegende honden suisten over hen heen en boven de toppen van het regenbos was, bijna onhoorbaar, de wind, die tegelijk met de avond was gekomen. En steeds was daar, nu eens veraf, dan weer dichterbij, de explosie van hoongelach van de vogel.

'Zullen we gaan?' vroeg ze.

'Ja,' antwoordde hij, 'het wordt tijd. Het zal helemaal donker zijn eer we thuis zijn.'

Ze deed het blikje sigaretten in haar tas en sloot deze. Het koperen slot klikte. Plotseling was er iets als een schaduw voor haar ogen en voelde ze dat zijn armen om haar heen waren. Bijna op hetzelfde moment was zijn mond op de hare.

Alles in haar kwam in opstand en ze wist dat ze zich uit zijn armen moest losmaken, nu, direct. Ze moest méér doen: hem in het gezicht slaan en hem zeggen hoe ongelooflijk onbehoorlijk dit was, hoe hij zich misdroeg tegenover de vrouw van de man aan wie hij zoveel verplichtingen had. Ze zou nog meer zeggen: dat ze blij was dat hij wegging, liefst zo snel mogelijk, omdat hij alle wetten van de gastvrijheid had geschonden. Daarna zou ze hem vragen of dit zijn manier was om met de vrouwen van zijn vrienden om te gaan.

Dat zou ze. Maar ze deed het niet.

Ze onderging wat er met haar gebeurde als iets dat niet in werkelijkheid plaatsvond. Ze droomde het alleen en vond het geen onaangename droom. Zijn mond lag vast op de hare en ineens wist ze dat ze hem ook kuste.

Ze voelde zich opgeheven en meegesleurd door een kracht waartegen ze niet bestand was. Ze was verlamd en niet in staat te doen wat ze wilde doen. Ze lag willoos in zijn armen en hij kuste haar opnieuw en opnieuw.

Toen was er de schreeuw van de vogel en ze ontwaakte. Ze duwde hem ruw terug en stond op. Hij ging ook staan en zo stonden ze tegenover elkaar. Ze hijgden. En de een wachtte op het eerste woord van de ander.

Ze wilde iets zeggen, maar ze wist dat ze dan tegelijk zou gaan huilen. Ze voelde zich leeg en slap. Waarom ging hij niet weg? Waarom bleef hij haar staan aankijken? Wat wilde hij nog meer van haar?

Hij legde zijn handen op haar schouders. Ze dacht dat hij haar opnieuw zou kussen en ze wilde vluchten. Maar hij keek haar enkel aan, met onrustige, angstige ogen, als verwachtte hij dat ze hem van zich zou afstoten. Dat wilde ze ook, en toch deed ze het niet.

'Wees niet boos op me,' zei hij zacht, 'neem het me niet kwalijk... Ik moest het doen, je zag er zo bedroefd uit.'

'Ik ben niet bedroefd,' zei ze. 'Hoe kom je erbij?'

'Je bent het wel, je kunt me niet bedriegen. Helleen, geloof me, je hoort hier niet. Je gaat hier kapot. Dit is geen land voor jou. Je bent hier een gevangene, je bent opgesloten. Ga terug naar de kust. Hij moet dat inzien, hij moet dat begrijpen. Hij vermoordt je hier, begrijp je dat niet?'

Ze hoorde zijn woorden en wist dat er waarheid in was. Ze schudde echter het hoofd en probeerde te glimlachen.

'Je begrijpt er niets van,' zei ze, 'je moet gauw terug en vergeten wat je deed. Ik neem het je niet kwalijk, zo ben je nu eenmaal. En misschien heb ik er ook wel aanleiding toe gegeven, hoewel dat niet m'n bedoeling was. Ik doe meestal alles verkeerd.'

Ze voelde zich rustiger worden. 'Je kunt mee teruggaan,' zei ze, 'op één voorwaarde. Dat je me belooft dit niet weer te doen. Ik wil het niet, dat moet je goed begrijpen. Doe zo bij je vriendinnen aan de kust, of in Holland, maar niet hier. Het is trouwens zinloos, voor jezelf en voor je slachtoffer.'

'Voel je je slachtoffer?'

'Ja, wat je deed was verdomd laf. Maak jezelf vooral niet wijs dat je een overwinning hebt behaald. Die behaalde je niet. Je begrijpt wat ik bedoel, ook al heb ik je gekust.'

Ze keken elkaar lang aan. Ze was weer geheel zichzelf geworden; hij daarentegen leek vol onrust.

Ze wist dat er niets meer zou gebeuren. Hij had zichzelf vergeten, één ogenblik, door de sfeer, door de rivier, de vlammeende avondhemel en de ritselende wind.

Was het trouwens wel zo erg wat hij had gedaan? Hij was nog zo jong, dat je het hem nauwelijks mocht aanrekenen. Als er iemand schuld had, dan zij. Het was natuurlijk veel verstandiger van haar geweest als ze hem alleen naar de kali had laten gaan om er te filmen. Ze had kunnen verwachten dat hij op deze manier zou handelen. Nee, als er één schuld had, dan zij.

Ze dacht aan haar man. Ze verdreef die gedachte, omdat ze wist dat ze hierna voldoende tijd zou hebben om aan hem te denken.

Voelde de man die voor haar stond, nog steeds met zijn handen op haar schouders, in welke richting haar gedachten gingen? Had hij medelijden met haar, die hij zich werkelijk niet kon voorstellen, levend in dit godverlaten moeras, met naast zich een man die duidelijk meer aandacht aan zijn werk schonk dan aan zijn vrouw?

Opnieuw kwamen zijn armen om haar heen en wederom kuste hij haar. En ook ditmaal weerde ze hem niet af. En weer kuste ook zij hem. Ze kusten elkaar lang en ze vond het heerlijk, hoewel ze wist dat ze iedere kus later duur zou moeten betalen.

Hij hield haar in zijn armen en ze drukte zich tegen hem aan. Toen

kwamen haar tranen. Terwijl de tranen over haar wangen, haar kin, haar mond stroomden en hij ze zout en bitter proefde in de storm van zijn kussen, bleef ze zich aan hem vastklemmen. En steeds vaster, bijna radeeloos drukte ze zich tegen hem aan.

Tussen zijn kussen door was zijn stem. Hij noemde haar zijn liefste en streek haar haren. Hij noemde haar zoals ze nooit eerder door een man was genoemd. Met woorden die ze niet eens kende. Ze waren alle, een voor een, verrukkelijk om aan te horen.

Ze stonden daar langer dan een kwartier.

Ze had het gevoel dat iets in haar was gebroken. Dat ze een grens voorbij was en niet meer terug kon. Ze was zover gegaan in die nieuwe, vreemde wereld, dat ze die andere voorgoed verlaten scheen te hebben.

Tegelijk wist ze dat dit voorbijging. En dat ze voor dit kwartier zwaar zou moeten boeten.

Ze gingen naar het bestuurshuis terug en spraken geen woord. Ze liepen naast elkaar als waren ze elkaar vreemder dan toen ze naar de rivier gingen.

Ze stak de petromax aan en maakte het avondmaal klaar. Hij hielp haar. Ze deden alsof er niets was gebeurd, alsof alles was zoals de dag daarvoor. Ze dronken hun koffie en aten het brood. Tussen hen in suisde de petromax, met de muskieten eromheen fladderend. Soms ontmoetten hun blikken elkaar. In de zijne waren blijdschap en onrust. In de hare lag berusting.

Daarna rookten ze buiten een sigaret. Daar vroeg hij haar: 'Wil je dat ik wegga?'

Ze glimlachte en zei: 'Al zou ik 't willen, waar zou je heen moeten gaan? Er is hier toch nergens anders plaats voor je? Of wil je misschien naar het mannenhuis in de kampong? Je zou er niet welkom zijn, denk ik.'

'Ik kan bij Renjaan gaan slapen.'

'Dat kun je natuurlijk proberen, hoewel hij het huis afgesloten heeft. Hij zou het trouwens merken. Er ontgaat hem niet veel.'

Hij staaarde voor zich uit en ze vroeg zich af of hij werkelijk overwoog weg te gaan.

'Dan zal ik in het kantoor blijven. Ik kan uitstekend slapen op de bank die er staat. Lijkt je dat niet het beste?'

'Ja,' zei ze, 'dat lijkt het beste. We moeten langzamerhand ons verstand weer gaan gebruiken.'

Ze spraken lang met elkaar over onderwerpen waarvan ze aannamen dat de ander er zich voor interesseerde. Het kostte haar moeite haar gedachten bij het gesprek te houden. Ze verlangde naar de ochtend, als hij naar de *Triton* zou gaan. Dan was dit alles voorbij en zou ze kunnen proberen met zichzelf in het reine te komen. Het was haar onmogelijk nu

logisch te denken.

Ze dronken, rookten en praatten, en aldoor was tussen hen de gedachte aan het afscheid van de volgende dag. Beiden wisten hoe bitter weinig uren hen nog restten eer het ochtend was.

Het was bijna middernacht toen ze opstond en de tafel ging opruimen. Hij bleef zitten en volgde elk van haar bewegingen. Op het laatst stond alleen de laag brandende lamp nog op de lege tafel.

'Het is tijd, Bob,' zei ze, 'laten we het niet later maken, morgen wacht je een lange reis.'

Hij knikte en stond op. Het was zover.

Ze kwam naar hem toe. Op een meter afstand bleef ze staan en zei, terwijl ze hem recht in de ogen keek: 'Luister, ik weet niet precies wat je hebt gedaan, of misdaan, maar ik neem je niets kwalijk en dat zal ik ook nooit doen. Alles wat er is gebeurd was mijn schuld, omdat ik niets deed om het je te beletten. Je vroeg me wat je voor me kon doen uit dankbaarheid dat ik je verpleegde, en ik zei dat je niets kon doen. Ik weet nu dat je wel iets voor me kunt doen. Dit: kom nooit meer terug en vergeet me. Dat zal je niet zo moeilijk vallen, want je kent me nauwelijks. Luister goed: ik verbied je hier terug te komen. Vraag me niet of ik van je houd, want dat doe ik niet. Ik zou het ook niet willen, omdat ik aan een ander toebehoor van wie ik houd. Dat geloof je waarschijnlijk niet, maar het geloof kan ik je niet schenken.'

Hij kwam naar haar toe, maar ze ontweek hem. 'Doe dat niet,' zei ze zacht, 'want ik ben niet zo zeker van mezelf en het is mogelijk dat ik opnieuw zwak word. Je wilt toch niet dat ik ongelukkig word, nietwaar? Dat heb je toch gezegd?'

'Ja, dat heb ik gezegd. Maar laat me vannacht bij je blijven, Helleen, het is de laatste nacht en de laatste kans dat...'

Ze schudde vastberaden het hoofd. 'Nee, Bob. Je zou er morgen ook zelf spijt van hebben. Ik heb m'n man nu al genoeg bedrogen en wil hem niet nog meer bedriegen. Het heeft geen enkele zin hier verder over te praten. Kan ik op je rekenen?'

Hij knikte zwijgend.

Ze merkte hoeveel moeite het hem kostte. En hij zag hoe vastbesloten ze was. Er was geen spoor van twijfel meer in haar.

Ze wensten elkaar goedenacht en ze doofde de lamp.

Het duurde lang eer hij de slaap kon vatten en aldoor vroeg hij zich af of hij toch niet naar haar toe moest gaan. Ze had hem gezegd dat ze hem verbood bij haar te komen, maar had ze dat ook gemeend? Vrouwen zeiden vaak zoveel wat hun hart niet meende. Of zou hij haar daarmee werkelijk in moeilijkheden brengen? Ze was een bijzonder aardige vrouw en hij had geweldig veel aan haar te danken. Hij wilde haar in geen geval verdriet doen.

Hij was vermoeid en de slaap kwam tenslotte over hem. Hij sliep aan één stuk door tot het licht van de morgen door de smalle ruitjes van het kantoor begon te schijnen.

Helleen Nyland daarentegen sliep die nacht niet. Ze lag onder de klamboe en probeerde orde in de chaos van haar gedachten te brengen. Ze vroeg zich af of ze spijt had van wat er was gebeurd, maar ze wist het niet. Nóg niet, dacht ze. Morgen zou ze het weten, als hij weg was.

Ze luisterde naar de bekende geluiden in het huis. Ze verwachtte ook een ander geluid te horen. Dat van de komst van de man die nu niet ver van haar aan haar lag te denken. Hij zou niet kunnen slapen, evenmin als zij. Zijn gedachten zouden nu bij haar zijn en ze geloofde niet dat hij voldoende kracht zou hebben zich aan zijn belofte om niet te komen te houden.

Ze wachtte, terwijl de nacht rondom het huis in het moeras sloop. Alle geluiden van iedere nacht waren er, niet één ontbrak. Soms kraakte het hout of de droge atap.

Ze luisterde en wachtte. Hij zou zeker komen en ze wist precies wat ze zou zeggen om hem terug te sturen.

Wist ze het wel zeker?

Was ze zeker van zichzelf?

Zou ze hem terugsturen?

Ze was nooit minder zeker van zichzelf dan de nacht die ze wakend doorbracht. En alleen bleef.

De volgende morgen bracht ze hem naar het wrakke steigertje waartegen de *Triton* gemeerd lag. Ze hoopte dat het afscheid zo kort mogelijk zou zijn; hoe eerder hij was vertrokken hoe beter. Eerst daarna zou ze in staat zijn na te gaan wat haar verder te doen stond.

Het tij op de rivier was gunstig en een kwartier later vertrok hij. Ze hadden elkaar een hand gegeven, en het laatste dat hij zei in de kille, klamme atmosfeer van de vroege ochtend, was of hij haar mocht schrijven. Ze had haar uiterste best gedaan gewoon te doen en niets te laten blijken aan de bemanning van de *Triton* en de Papoea's die hen omringden.

'Nee,' zei ze, 'je mag me niet schrijven. Je moet me vergeten en liefst zo gauw mogelijk. Het heeft geen enkele zin me te schrijven, omdat ik je brieven niet wens te lezen en ze in elk geval ongeopend terug zal sturen. Geloof me, je kunt me geen slechter dienst bewijzen dan me te schrijven, begrijp je dat dan zelf niet?'

Hij had haar ongelukkig aangekeken en was vervolgens zijn barang, die de dragers aan boord hadden gebracht, gaan inspecteren.

Toen voer de *Triton*. Ze wuifde eenmaal terug en liep naar haar huis, over het smalle dijkje, met daarover de dunne mistsluiers die van de

rivier het land indreven. Het zou nog ten minste een uur duren eer de zon doorbrak.

Toen ze het huis binnenging deed het haar meer dan ooit aan een cel denken. Ze ging zitten, nam een sigaret en trachtte wat orde in haar gedachten te brengen. Ze was om één ding blij: dat haar man waarschijnlijk die dag nog niet terug zou komen. Ze verwachtte hem niet eerder dan over twee dagen. Twee dagen, waarin ze kon proberen het gebeurde te overdenken en haar houding te bepalen.

Ze ging haar dagelijkse werk doen en twee dagen lang trachtte ze tot klaarheid met zichzelf te komen. Ze deed haar best alles zo objectief mogelijk te zien en kwam tot de conclusie dat wat ze had gedaan in ieder opzicht onwaardig was. Er was, welke motieven ter verontschuldiging ze ook aanvoerde, van haar kant beslist sprake van schuld. Ze had haar man bedrogen, de eerste de beste keer dat ze de kans daartoe had gekregen. Het ergste was daarbij niet het feit dat ze een ander had gekust, wel hóé ze het had gedaan. Ze had aldoor geweten dat dit zou kunnen gebeuren, ze had erop gewacht, en toen het eindelijk gebeurde had ze zich niet alleen niet verzet – zoals ze had behoren te doen – ze had hem zijn gang laten gaan.

Er was nog iets anders dat haar zo mogelijk nog meer verontrustte: het feit dat ze die nacht op hem had liggen wachten. Had ze hem, als hij was gekomen, teruggestuurd? Had ze haar kamerdeur voor hem gesloten gehouden? Ze dacht van wel, hoewel ze er niet zeker van was. Ze wantrouwde zichzelf.

Haar gedachten draaiden steeds in dezelfde kring rond, de kring in het midden waarvan zich de man bevond van wie ze, dat wist ze in elk geval absoluut zeker, niet hield; de man om wie ze niets gaf, die ze enkel aardig had gevonden nadat ze eerst medelijden met hem had gehad vanwege zijn ziekte. Hij was een toevallige gast geweest, die nooit meer zou terugkomen en die ze ook nooit meer wenste te zien. Hij interesseerde haar nauwelijks. Desondanks had ze zich laten gaan alsof hij haar geliefde was. Waarom?

Ze vroeg zich af of de liefde voor haar man dan in haar was gestorven en poogde zich alles te herinneren wat deze had verzuimd te doen, wat hij was vergeten, wat hij bewust of onbewust had nagelaten. Ze dacht aan haar eenzaamheid in al die maanden dat ze nu hier in het moeras leefde, aan de angsten waaraan ze de eerste tijd had geleden, aan zijn werk dat voor hem het belangrijkste bleek te zijn en dat ze haatte, aan de miskraam, aan de nachten dat ze uur na uur op hem lag te wachten, en aan zijn zo vaak herhaalde opmerkingen dat ze nog steeds geen werkelijk goede vrouw van een bestuursambtenaar was.

Het kwam haar allemaal weer voor de geest, alle bijzonderheden, elk detail. En aan het einde wist ze dat ze nog steeds evenveel van hem hield als de dag dat ze over de kali naar hem toe voer.

Ze kwam tot de conclusie dat ze zwak en karakterloos was, en dat haar man dus gelijk had als hij zei dat bepaalde vrouwen niet voor dit bestaan geschikt waren en dat ook nooit zouden worden. Zij was een van die vrouwen. Hoe eerder ze hier vandaan ging, des te beter voor hem. En voor haar. Duidelijker dan ooit zag ze in dat ze een beletsel, een struikelblok voor hem was. En duidelijker dan ooit was het haar dat niet zij, maar hij gelijk had. Hoe kon hij een vrouw als zij liefhebben en achten?

Ze vroeg zich af hoe hij zou handelen als hij wist wat zich tussen haar en Bob had afgespeeld. Ze wist het niet. Ze vermoedde dat hij haar naar Holland zou terugsturen, omdat hij zou weigeren met iemand die eerloos was verder samen te leven. Natuurlijk hoefde hij het nooit te weten. Het was ook niet waarschijnlijk dat het zou uitkomen. En in het ergste geval, als het wél uitkwam, zou er alleen sprake zijn van een paar gewisselde kussen. Zou hij dat overigens geloven?

Het ergste was dat er meer was gebeurd. Ze had zich laten meesleuren door haar gevoelens en haar verlangen. En die wogen aanzienlijk zwaarder dan de kussen.

7

Nyland kwam terug tegen de avond van de tweede dag na Bob Vuycks vertrek, doodmoe. Hij vertelde Helleen hoe de zaak was verlopen: een massale snelpartij had plaatsgevonden en een complete kampong was uitgemoord en vervolgens in brand gestoken. Het ergste was dat het een kampong betrof waarvan het bestuur meende dat die niet alleen volledig gepacificeerd was, maar waar de eerste beginselen van een normale samenleving reeds bezig waren door te dringen. Met dit resultaat!

Er moest hard worden ingegrepen en vooral snel. Zo gauw mogelijk moest hij naar de hoofdbestuurplaats om te trachten tijdelijk de beschikking over een groep mobiele politie te krijgen. Ze hadden met de hoofden van de kampong gesproken en hij dacht wel dat ze zich de eerste weken rustig zouden houden. Overal was de oude adat bezig de kop op te steken; hij had het gemerkt aan de houding van de mannen en het nog duidelijker gezien in de ogen van de vrouwen. Er hing een geur van bloed en moord over het moeras; hij was er zeker van dat ze een moeilijke tijd tegemoetgingen.

Hij vertelde haar een paar bijzonderheden. Ze rilde van afschuw. Dit was dus de mens in zijn oerstaat: mannen die moordden en vrouwen die eerst dan hun seksuele gunsten schonken als hun mannen moordden.

Hij ging zich wassen en verkleeden. Daarna aten ze samen. Nyland was zo vervuld van wat zich in het moeras afspeelde, dat hij eerst halverwege

het avondmaal naar Vuyck informeerde.

Ze vertelde zo onbevangen mogelijk over diens vertrek. Hij luisterde verstrooid en ze kreeg de indruk dat hij zich voor de man, die toch onder zulke merkwaardige omstandigheden hun huis was binnengekomen, nauwelijks meer interesseerde.

Maar toen ze op een ander onderwerp overging, zei hij: 'Je vond het zeker wel jammer dat hij wegging?'

De vraag kwam onverwacht en ze aarzelde met haar antwoord.

Eindelijk zei ze: 'Waarom zou ik het jammer vinden, hij was hersteld en wilde ook zelf het liefst zo snel mogelijk terug.'

'Ik had de indruk dat je hem nogal aardig vond.'

'Dat vond ik ook, jij dan niet?'

'O ja, een geschikte vent, alleen niet op z'n plaats in een land als dit. Nieuw-Guinea heeft niets aan dat soort.'

Het ontging haar niet dat er een harde klank in zijn stem was en ze kreeg de indruk dat hij haar observeerde, hoewel ze daar niet zeker van was.

'Het is mogelijk,' zei ze.

'Nee,' zei hij, 'het is niet mogelijk, het is zo. Je bent nu lang genoeg hier om dat ook zelf in te zien. Een aardige vent, maar ook een slappe vent.'

'Vergeet z'n leeftijd niet en z'n gebrek aan ervaring.'

'Dat heeft er toch niets mee te maken, Helleen. Ik was jonger dan hij toen ze me alleen de bush instuurden, en zo ken ik er nog een aantal. Sommige mannen moeten nu eenmaal op een kantoor zitten en niet naar een land als dit komen. Ze veroorzaken alleen moeilijkheden en problemen.'

Ze zweeg en hoopte dat hij over iets anders zou beginnen.

Hij stak zijn pijp op en terwijl hij de tabak aandrukte zei hij: 'Ik denk dat jij z'n gezelschap toch wel op prijs stelde, niet? Hij leek me precies de man die vrouwen doorgaans aardig vinden. Een gezellige prater, een man met charmes, en met heel wat meer tact om met vrouwen om te gaan dan ik bijvoorbeeld.'

Ze dacht: Weet of vermoedt hij wat er is gebeurd? En als hij het vermoedt, waarom martelt hij me dan zo? Ze moest iets zeggen omdat hij haar bleefaankijken. 'Je hebt hem zelf hierheen gebracht en me gevraagd hem te verzorgen. Had ik hem dan soms het huis moeten uitzetten?'

'Nee, dat niet, maar ik vond dat je sympathie voor hem wel opvallend was. Ik hoop dat je mij, als ik ook eens in zulke omstandigheden kom te verkeren, met net zoveel zorg zal omringen.'

'Twijfel je daaraan?'

Hij wachtte even met zijn antwoord. Toen glimlachte hij en zei: 'Ik zou dat eerst moeten ondervinden.'

Hij stond op en liep naar het kantoor. Automatisch ruimde ze de tafel af en begon het vaatwerk af te wassen. Voortdurend vroeg ze zich af wat

hij wist of vermoedde.

Ze gingen vroeg naar bed omdat hij oververmoeid was van de tocht door het moeras en de spanningen waarin hij de laatste dagen had verkeerd. Nadat hij de klamboe had gesloten hoopte ze dat hij bij haar zou komen. Ze verlangde meer dan ooit naar hem en misschien zou ze daarna de moed hebben hem de dingen te vertellen die haar meer drukten, meer pijn deden dan alles wat daarvoor was gebeurd. Maar hij begon te praten over de methoden waarop er door de stam gesneld was, over de moordzucht die de mannen had bevangen en over de vrouwen die hun mannen ophitsten en aanvuurden om méér te snellen en méér koppen te verzamelen.

Ze dacht: Waarom doet hij dit? Waarom praat hij daarover? Begrijpt hij dan werkelijk niet dat ik op hem wacht?

Ze strekte een arm uit en streelde zijn haren. Ze streek over zijn voorhoofd waarin ze rimpels voelde. Hij zweeg en ze hield de adem in. Ze verwachtte dat hij zich zou oprichten en haar in zijn armen nemen. Op dat moment wist ze hoeveel ze van hem hield en hoever haar gedachten van de ander af waren. Ze wist ook dat ze de moed had hem nu alles te vertellen. Hij zou haar geloven en haar zeggen dat hij het begreep en haar vergaf.

Daar was zijn hand op de hare. En terwijl een intens geluksgevoel door haar heen ging, zei hij: 'Ik denk dat je aan je slaap toe bent, Helleen, net als ik. Er wacht me morgen een stapel werk, want ik moet binnen een week naar de kust.'

Ze wenste hem welterusten en verbaasde zich erover dat ze kans zag dit zo te doen dat hij niet merkte hoe groot haar verdriet en teleurstelling waren. Ze bleef liggen luisteren naar zijn ademhaling. Sliep hij werkelijk? Het was nauwelijks te geloven.

Ze wist nu dat ze niets meer te verwachten had. Niets van hem en niets van de ander met wie ze had gezondigd. Steeds boorde zich één bepaalde gedachte door alle andere heen: had ze zich niet vergist, had ze niet nog méér moeten zondigen? Het had geen enkele zin trouw te zijn aan een man die deze trouw niet waardeerde, er zich nauwelijks voor interesseerde.

Ze nam een dubbele slaappoeder en zonk eindelijk weg uit een wereld waarvan ze niets begreep en die haar steeds meer beangstigde.

In de dagen die volgden was er nauwelijks gelegenheid voor een gesprek. Nyland was vrijwel onafgebroken bezig zijn administratie bij te werken, voor hij naar de kust zou vertrekken. Hij had de dagen die hem restten daarvoor hard nodig en liet het minder belangrijke routinewerk vrijwel geheel aan zijn assistent over. Helleen merkte dat hij haar nauwelijks zag; het werk eiste zijn gehele aandacht op en ze verbaasde zich erover met hoe weinig slaap hij toe kon. Soms wist ze niet eens dat hij enkele

uren naast haar had gelegen. Zelf sliep ze onrustig en dan nog alleen met behulp van steeds grotere doses slaappoeders.

Ze merkte voor het eerst dat ze, ondanks haar liefde voor hem, wachtte tot hij wegging. Ze wist dat de eenzaamheid haar zwaarder dan ooit zou vallen, maar ze was liever alleen dan de kwelling te moeten ondergaan van zijn nabijheid die in feite een afwezigheid was. Ze vroeg zich af of hij deze houding bewust of onbewust aannam. Ze vermoedde het laatste.

De *Triton* haalde hem op en hij vertrok. Het laatste dat hij haar had gezegd, na een vluchtige kus tot afscheid, was dat ze er niet op moest rekenen dat hij binnen veertien dagen terug zou zijn. Hij moest heel wat regelen, om daarna te kunnen ingrijpen. Ze hoefde zich nergens ongerust over te maken. Petrus Renjaan was van alles op de hoogte. Een betere plaatsvervanger was niet denkbaar.

In die twee weken herkreeg ze enigszins haar geestelijke rust. Ze zag in dat haar huwelijk een mislukking was, ondanks het feit dat ze nog evenveel van hem hield als voorheen. Dat zijn gevoelens voor haar zich hadden gewijzigd, als ze al ooit gevoelens van liefde waren geweest, was een realiteit waarmee ze zich moest verzoenen.

Ze begreep dat ze een deel van haar leven moest afschrijven, het deel dat haar hart betrof. Haar liefde werd niet aanvaard, was overbodig. Ze zou echter zorgen dat hij zijn werk kon blijven doen zoals hij dat wenste. Ze zou hem nergens mee in de weg staan en hem nooit moeilijkheden bezorgen. Het moest mogelijk zijn hem te helpen. Ze zou hem helpen, zonder daarvoor zijn liefde te verlangen. Daarop moest ze zich instellen. Ze zouden als vrienden verder door het leven gaan.

Dat overlegde en overdacht ze overdag. Maar 's nachts boorde zich de twijfel in haar hart en vroeg ze zich af of een mens een leven lang zijn hart kon uitschakelen. Kon ze die kracht opbrengen? Hoelang duurde een leven? Hoeveel jaren? En hoelang zouden jaren duren, doorgebracht in Nieuw-Guinea?

Ze dacht aan de mogelijkheid dat hij in de hoofdbestuurspost de ander zou ontmoeten. Ze hoopte het niet en veronderstelde het evenmin. Vuyck was op doorreis geweest, wist ze, en waarschijnlijk inmiddels alweer naar de noordkust vertrokken. Ze stelde zich een gesprek tussen beide mannen voor en de mogelijkheid dat Bob zich zou verraden. Voor het eerst merkte ze dat deze gedachte haar niet meer verontrustte.

Een paar maal bezocht ze de plaats waar ze met de ander samen was geweest. Ze deed het als een soort experiment, om te weten hoe weinig de herinnering haar deed. Tweemaal zat ze onder dezelfde groep klapperpalmen op de oever van de rivier. Ze zag de kreek, die net als die avond op een geweldige drijfschaal leek, vol bleek-roze waterlelies. Ze zag de in elkaar gestrengelde, armdikke luchtwortels van de bomen die deden denken aan nesten met krioelende octopusarmen. En ze hoorde de zware vleugelslag van de visarend die over haar heen wiekte.

Ze stelde zich voor dat Bob uit het bos te voorschijn zou komen en wat er kon gebeuren. Er zou niets gebeuren. Er was iets in haar veranderd sinds hij was vertrokken. Iets in haar was gestorven, bevroren. Zelfs de gedachte dat zich zou herhalen hetgeen was gebeurd leek absurd.

De dagen waren alle aan elkaar gelijk. Niets verbrak de monotone regelmaat ervan. Petrus Renjaan kwam iedere avond een uur bij haar om koffie te drinken. Hij was haar enige bezoeker.

Eenmaal maakte ze in die dagen iets mee dat indruk op haar maakte. Ze hoorde op een ochtend Papoea's tekeergaan en merkte dat een aantal van hen zich in het kantoor bevond, samen met de Kei-ees die aan de tafel van haar man zat. Renjaan zag haar in de deuropening staan, en hoewel ze wist dat hij liever niet had dat ze zich in de nabijheid van deze mannen bevond, zei hij er niets van. Ze bleef kijken wat er aan de hand was.

Naast de Kei-ees stond een Papoea-meisje. Ze was nog zo jong dat haar kleine borsten recht vooruit staken. Haar huid was mooi: geel-bruin en glanzend, hoewel overdekt met brandwonden en schrammen. Ze hield de ogen neergeslagen en scheen zich niet bewust waar ze zich bevond. Het leek of ze staande stond te slapen.

Renjaan sprak met enkele mannen, die er zichtbaar schuld bewust bij stonden. Hun geschreeuw vulde het kantoor en ze rook hen. Stukken klei plakten aan hun benen en borst. Ze wilde weggaan. Ze vond de situatie stuitend.

Toen zag ze dat Renjaan naar haar keek en iets wilde zeggen. Ze liep naar hem toe en hij vertelde haar dat het een geval van verkrachting was. Dit meisje was het slachtoffer geworden, een kind van waarschijnlijk niet veel ouder dan elf, twaalf jaar. De mannen die haar hadden mishandeld waren vrijwillig met hem meegegaan en beweerden dat ze het recht hadden met het meisje te doen wat ze wilden, omdat ze geen ouders meer had. De Kei-ees had haar in een vrij hopeloze toestand gevonden. Ze was door alle zes mannen verscheidene malen gedurende één nacht misbruikt.

Een moeilijke zaak, zei Renjaan, omdat de mannen adat-rechtelijk niet te straffen waren. Ze hadden eenvoudig een bestaand recht toegepast. Toch moest hij er iets aan doen.

Aldoor keek ze naar het meisje, dat een paar uur daarvoor door de hel was gegaan. Van haar keek ze naar de mannen: halve dieren, wier seksuele leven even ruw en barbaars was als alles wat ze deden. Wéér keek ze naar het meisje; het was haar, afgezien van de schrammen en wonden, nauwelijks aan te zien wat ze had ondergaan.

Hoe was het mogelijk, dacht ze. Hoe was dit te verklaren? Ze wist van haar man dat verkrachting in dit gebied een heel normale zaak was, waar niemand zich druk over maakte, mits het niet je eigen vrouw of eigen dochter betrof. Heel wat kinderen in dit land waren wezen. Dit meisje

was een van hen. Na alles wat ze had doorgestaan, na de erotische orkaan die over haar heen was geraasd, stond ze daar volkomen rustig, onbevangen bijna, naast de bestuursassistent. Ze was dan wel een levend stuk stenen tijdperk, maar ze moest haar gevoelens toch hebben. Ze was keer op keer verkracht en desondanks stond ze daar en maakte niet de indruk totaal gedemoraliseerd te zijn.

Ze vergeleek zichzelf met het meisje. Hoe weinig was er met haarzelf gebeurd in vergelijking met dit Papoea-kind en hoe volledig was haar leven bezig zich te wijzigen!

Ze kreeg ineens medelijden met het meisje en moest zich geweld aandoen niet naar haar toe te gaan en haar iets vriendelijks te zeggen. Wat zou ze moeten zeggen? Ze wist te weinig van de taal van de stam af om een gesprek te kunnen voeren. Daarbij, het kind zou het niet begrijpen. Ze zou verschrikt zijn en waarschijnlijk een totaal verkeerde uitleg aan haar bedoelingen geven.

Was het een gevoel van vrouwelijke saamhorigheid, dat haar vol medelijden deed stromen voor het kind naast de bestuursassistent? Was het haar eigen eenzaamheid die ze weerspiegeld zag in die van het meisje?

Ze ging terug en haalde een sjaal uit haar klerenkist. Ze bracht hem naar het meisje en legde hem over haar schouder, zó, dat haar beide jonge borsten met de nog kinderlijke roze tepels bedekt waren. Ze wist niet of ze handelde in overeenstemming met Renjaans bedoelingen; waarschijnlijk niet, maar ze trok er zich niets van aan. Het kon haar niet schelen wat hij van haar dacht. Ze volgde alleen de ingeving van haar hart.

Het kind keek schuw op en verschoof de doek, zodat haar borsten opnieuw vrijkwamen. Toen glimlachte ze naar Helleen en een moment leek het of er iets van wederzijds begrijpen was.

De mannen zwegen en keken met lege ogen naar de blanke vrouw. Een enkele gromde.

Ze verliet snel het vertrek, wachtte niet of het meisje haar misschien wilde bedanken.

De dagen erna bleef ze zich afvragen of ze haar eigen leed niet overdreef. Of ze werkelijk niet te veel met zichzelf bezig was. Of ze zo egocentrisch was geworden dat alleen haar eigen zorgen telden.

Toen Nyland van de kust terugkwam wist ze vanaf het moment dat hij op de steiger stond waarlangs de *Triton* had afgemeerd, dat hij op de hoogte moest zijn van wat er tijdens zijn afwezigheid tussen haar en Vuyck was voorgevallen. Ze wist het omdat ze merkte dat hij haar ontliep. Hij had haar verstrooid gegroet en niet gekust, wat hij daarvoor nog nooit had verzuimd. Ze merkte ook dat hij er slecht uitzag. Hij was vermagerd, en grote kringen onder zijn ogen wezen erop dat hij weinig had geslapen.

Ze probeerde zo gewoon mogelijk te doen. Het was haar een raadsel

hoe hij het kon weten. Het was niet aan te nemen dat Bob hem had ingelicht. Die zou haar beslist niet opzettelijk in moeilijkheden willen brengen.

Nadat zijn bagage in het kantoor was gezet en Renjaan was vertrokken, kwam hij de huiskamer binnen waar Helleen de tafel voor het middagmaal had gedekt. Ze hadden enkele woorden met elkaar gesproken, zij het uitsluitend algemene opmerkingen. Aan alles was merkbaar dat hij gespannen was. Hij probeerde die spanning wel te camoufleren, maar dat lukte hem nauwelijks. Hij was altijd al een slecht toneelspeler geweest en ditmaal een slechtere dan ooit.

Hij zat in de hoek van de kamer en schopte zijn laarzen uit. Ze rook zijn zweet en zag hoe vuil hij was. Doorgaans nam hij eerst een bad, maar hij maakte er geen aanstalten toe.

Hij stak een sigaret op en keek haar aan. Ze schrok van zijn manier van kijken. Ze kende die niet van hem. Het hart klopte haar in de keel en ze hoopte dat hij haar niet lang in het onzekere zou laten.

Ze schonk een glas bier voor hem in en vroeg naar zijn ervaringen op de hoofdbestuurspost. Hij keek haar verbaasd aan, alsof hij een geheel andere vraag van haar had verwacht en zei: 'O, daar is alles in orde. Je moet de groeten hebben van allerlei mensen.'

Hij noemde een aantal namen. Daarna dronk hij gulzig de helft van zijn glas bier leeg en ging aan de tafel zitten.

Ze vroeg of hij op de gevraagde mobiele politie kon rekenen en hij antwoordde dat de groep binnen een week zou aankomen. 'Ik krijg een eerste klas stel mensen,' zei hij, 'en we zullen de zaak meteen goed aanpakken. Ik vrees dat we een rumoerige tijd tegemoetgaan. Je zult je plezier op kunnen.'

Ze keek hem verbaasd aan: 'Ik, waarom ik?'

'Omdat je er middenin zit en omdat het goed is dat je dit meemaakt. Het zal bijzonder leerzaam voor je zijn.'

De ironie achter zijn woorden ontging haar niet. Toch begreep ze niets van zijn bedoeling.

Hij bukte zich en pakte de oude aktentas, die hij altijd bij zich had om belangrijke stukken in te bewaren. Hij opende het roestige slot en zei: 'Dat is waar ook, ik heb nog post voor je meegebracht, brieven van kennissen van je.'

Ze zag grote zweetdruppels op zijn voorhoofd parelen, opwellend uit de rimpels die zich als koorden boven zijn ogen spannen. Weer had duidelijk merkbaar sarcasme achter zijn woorden geklonken.

Hij schoof haar een pakje brieven toe. Een paar witte enveloppen, enkele blauwe met het luchtpostmerk erop en wat drukwerk. Ze liet de brieven door haar handen glijden, zogenaamd onverschillig, maar in werkelijkheid in grote spanning. Plotseling zag ze een brief die geopend was. Hij was niet opengescheurd, de klep was alleen los. Ze zag direct dat

haar naam en adres geschreven waren in het handschrift van Vuyck. Ze haalde de brief, bestaande uit twee velletjes luchtpostpapier, eruit en keek naar de aanhef. Het waren twee woorden: Liefste Helleen.

Er kwam een gordijn voor haar ogen dat haar belette verder te lezen. En aldoor wist ze dat de ogen van de man tegenover haar op haar waren gericht. Even dacht ze dat ze haar bewustzijn zou verliezen, zo zwaar klopte haar hart; daarna voelde ze zich snel rustiger worden.

Ze keek op het papier, waarvan flarden van zinnen op haar afsprongen: '... ik moest je schrijven... je mag me niet vergeten... m'n gedachten zijn dag en nacht bij je... liefste Helleen, ik weet dat je me liefhebt... je kuste me die avond op een manier, zoals ik nog nooit eerder door een vrouw ben... laat me weten...'

Iedere zin, elk woord was als een speer die naar haar toe werd geworpen. En toen gebeurde er iets waar ze zelf het meest verbaasd over was: ze lachte. Ze keek haar man aan en bleef lachen. Ze bleef lachen, ondanks zijn ogen die onafgebroken op haar gericht waren.

Hij sprak het eerst. 'Neem me niet kwalijk dat die ene brief, die van je minnaar, door me geopend is. Dat was louter toeval, al zul je het misschien moeilijk kunnen geloven. Je moet je vriend Vuyck echter wél vragen of hij voortaan enveloppen met betere lijm gebruikt als hij je schrijft. Slechte lijm houdt niet in een vochtig klimaat.'

Ze knikte. Het groteske van de situatie drong tot haar door. Dit was een drama, en ze onderging het als iets dat op haar gevoel voor humor werkte. Omdat dit drama niet klopte, omdat niets ervan met de werkelijkheid overeenkwam. Omdat er geen sprake was van een minnaar, een geliefde. Omdat de figuur van Vuyck helemaal niet belangrijk was. En vooral, omdat ze de man tegenover haar liefhad. Omdat hij haar geliefde was, hoewel hij daar zelf geen idee van scheen te hebben en ook nooit zou hebben.

Ze keek hem onbewogen aan en dat verwarde hem. Het klopte niet met de reactie die hij had verwacht.

'Misschien vind je het prettig te weten dat ik de brief niet helemaal heb gelezen, alleen de aanhef en een deel van het eerste kantje. Dat was al meer dan voldoende.'

Ze had zichzelf eindelijk voldoende in bedwang om hem rustig te antwoorden. 'Het is niet erg dat je hem hebt gelezen, het is goed dat je op de hoogte bent.'

Hij lachte sarcastisch. 'Ja, dank zij het toeval, dank zij de lijm die losliet, waardoor ik die brief wel móést lezen.'

'Ik ben bang dat je er veel meer achter zoekt dan er in werkelijkheid achter zit.'

'Natuurlijk doe ik dat. Je bedoelt dat ik eigenlijk het recht niet heb aan je trouw te twijfelen?'

'Dat bedoel ik niet. Ik denk alleen' – ze verbaasde er zich over dat ze de

woorden vond waarmee ze dat wat ze wilde zeggen ook kón zeggen – ‘dat je je allerlei dingen hebt ingebeeld die niet zijn gebeurd.’

Hij stond op en liep de kamer op en neer. Ze dacht: Laat hij gaan zitten, zo kan ik niet met hem praten. Maar hij bleef lopen.

‘Het gaat je niet aan wat ik denk en fantaseer,’ zei hij ruw, ‘maar één ding is zeker, je gaat hier niet mee door.’

‘Wil ik er dan mee doorgaan?’ vroeg ze.

‘Het interesseert me niet wat je wilt of niet wilt. Luister goed naar me: dat je me bedrogen hebt is een zaak die je voor jezelf moet uitmaken; misschien ben ik er mede schuldig aan. In elk geval zul jij dat vinden. Goed. Ik wens echter niet dat je m’n carrière bij het gouvernement breekt. Daar ben je nu aan bezig en dat zal ik voorkomen.’ Hij wachtte even en keek naar haar verbaasde gezicht. ‘Je vindt zeker dat ik schuldig ben, nietwaar?’

‘Ik denk het wel,’ zei ze zacht, en ze vroeg zich af hoe het mogelijk was dat hij op deze toon tegen haar kon spreken. Hij moest haar werkelijk haten.

‘Dat wist ik,’ zei hij, ‘maar het is zinloos daar verder op in te gaan. Een paar dingen moet je echter weten: ik wens dat je verder geen enkel contact met Vuyck onderhoudt, dat je hem niet terugschrijft en hem nooit meer zult zien. Ik eis ook van je dat je hier met niemand over spreekt. Dit is ons geheim en het zal van ons drieën blijven. Ik weiger de risee van het bestuur te worden.’

Ze stond op en zei: ‘Dat geheim bestaat alleen uit het feit dat hij me heeft gekust. En ik hem. Verder is er niets gebeurd. Ik zou graag willen dat je dat geloofde.’

‘Ik heb geen enkele reden iets van je te geloven,’ zei hij.

‘Wat denk je eigenlijk dat er nog meer is gebeurd?’ vroeg ze.

Hij bleef staan en zei: ‘Het laatste dat ik geloof is, dat hij je alleen gekust heeft en daarna een stukje met je is gaan wandelen. Ik ken dat soort lieden beter dan jij. Ik had niet verwacht dat je als de eerste de beste slet in de armen van een ander zou vallen wanneer ik even van huis ben en met zo’n vent in bed zou kruipen. Verdornd, je verdiende dat ik je naar Holland terugstuurde. Dat zou het beste zijn.’

‘Stuur me terug,’ zei ze, ‘ik vind het goed.’

Hij stond op en kwam vlak voor haar staan. Even was ze bang dat hij haar zou slaan. Toen zei hij: ‘Nee, dat zou je wel willen, dat zou het gemakkelijkste voor je zijn. Nee, ik heb een beter plan. Ik zal je leren hoe je trouw moet zijn, omdat je dat blijkbaar nog leren moet. Ik zal je leren wat je plichten zijn, ik zal je leren spijt te hebben van wat je deed.’

Ze knikte. ‘Goed, leer me dat dan als ik het nog niet weet.’

‘Je zult als leermeester niet over me te klagen hebben,’ zei hij, ‘dat zul je gauw genoeg merken. We begrijpen elkaar dus goed, nietwaar? Hier wordt tussen ons niet meer over gesproken en evenmin met iemand

anders. Ik zal de bank in het kantoor als bed voor me inrichten, zodat we elkaar niet meer hinderen. Voor de rest eis ik alleen van je dat je je plichten als huisvrouw nakomt. Verder vraag ik niets van je.'

Ze wist dat het zinloos was tegen hem in te gaan. Dat het onmogelijk zou zijn hem nu te zeggen wat zich precies had afgespeeld. Hij was boordevol verontwaardiging, gekwetstheid en haat.

Hij pakte zijn laarzen en ging de kamer uit. Ze probeerde wat te eten, maar zag geen kans een hap naar binnen te krijgen. Na een kwartier ging ze naar zijn kamer en vroeg hem of hij daar zijn eten wilde hebben. 'Ja,' zei hij, 'en laat me alsjeblieft alleen.'

Controleur Nyland van het Binnenlands Bestuur hield zich aan zijn belofte, en in het anderhalve jaar dat volgde ontdekte Helleen op welk een letterlijke manier. Zijn methode was even eenvoudig als doeltreffend: hij nam haar mee op zijn werk. Hij verplichtte haar hem te volgen als hij op tournee ging en ook op kortere reizen die hij regelmatig in de omgeving van de bestuurspost maakte.

De eerste maanden leefde ze in de overtuiging dat hij bezig was haar bewust te vermoorden. Dat ze het overleefde was voor haarzelf het grootste wonder. Hij nam haar mee. Dit hield in dat ze moest leven op een manier die voor de meeste vrouwen onmogelijk zou zijn geweest. In haar eigen ogen leek ze totaal ongeschikt voor dit soort bestaan en ze veronderstelde dat ze het niet lang zou kunnen volhouden. Toch hield ze het vol. En ze overleefde het.

Hij nam haar mee het binnenland in, wat betekende dat ze zich moest leren handhaven in het regenbos van Zuid-Nieuw-Guinea. Ze leerde wat het wilde zeggen zes tot acht uur per dag door een niemandsland van bos, modder en moeras te baggeren. Ze leerde wat hitte was. Ze leerde wat het betekende te moeten vluchten voor wolken muskieten. Ze dacht te weten wat muskieten waren, maar ontdekte dat ze er nog niets van wist. Ze moest vluchten voor de grijze wolken die haar overvielen, die haar gek dreigden te maken, omdat niets, geen net, geen klamboe, geen muskietenolie hielpen.

Ze leerde wat het betekende te lopen door zo'n land. Ze dacht aanvankelijk het geen uur uit te kunnen houden, maar ze moest wel, omdat ze verplicht was óf Nyland alleen, óf hem en Renjaan, te volgen. Maar ook omdat ze besloten had te bewijzen dat ze het aan kon. Als hij per se wilde dat ze dit leven leidde, dan zou ze hem tonen dat ze daartoe in staat was.

Ze liep, terwijl haar voeten in de junglelaarzen opzwellen. Ze liep, met het bloed kloppend en bonzend achter haar slapen. Ze liep, terwijl de regen uur na uur over haar heen ruiste. Ze liep, terwijl haar gedachten zich concentreerden op nog slechts één punt: het einde van de kwelling die *lopen* heette.

Ze leerde wat het betekende rivieren over te steken waarover geen brug geslagen was: soms in het lauwe water uitglijdend en wegzakkend in glibberige modder. De eerste tijd moesten Nyland en de Kei-ees haar helpen, omdat ze, oververmoeid als ze was, geen kans zag zich in het water staande te houden. Eenmaal liet ze zich gaan. Ze had er genoeg van. Ze gaf het op. Alles leek haar beter dan dit soort leven. Maar de mannen brachten haar aan de overkant en ze gingen verder.

Ze werd in die maanden een lóper. Ze onderging Nieuw-Guinea als een kwelling en een uitdaging, wetend dat dit precies de bedoeling was van de man die aldoor bij haar was. Hij wilde dat ze deze straf onderging, omdat dit zijn methode van wraak nemen was.

Ze leerde hoe juist het woord was dat zei dat Nieuw-Guinea een mensvijandig land is. Alles ervan, elk aspect, was vijandig en eropuit haar te breken, te vernietigen. De eindeloze regens en de muskieten, het klimaat, de bloedzuigers die zich gedurende de tochten op benen, handen, gezicht en borst vastzetten. Ze kropen door alles heen, hoe goed ze zich ook bedekte. Ze leerde dat je ze niet uit de weg kon gaan. Dat je ze moest wegbranden met een sigaret, zoals de mannen dat deden. Nog later leerde ze de methode van de Papoea's die ze met een stokje te lijf gingen.

Ze dacht, toen dit leven voor haar begon, dat ze al lang wist wat angst was, maar werkelijke angst leerde ze pas kennen tijdens overnachtingen in een primitief bivak, dicht bij een kampong waarvan de bewoners hen niet vriendschappelijk gezind waren. Er werd haar steeds gezegd dat er van de kant van de bevolking geen gevaar dreigde en ze nam aan dat dit waar was. Toch duurde het maanden eer ze wende aan het besef dat 's nachts en overdag vertegenwoordigers van dit zonderlinge, vreemde ras zich in haar nabijheid bevonden; eer ze wende aan het gevoel omringd te zijn door mannen die kannibalen waren en door vrouwen die haar vaak eerder aan dieren dan aan mensen deden denken.

Ze leerde wat het wilde zeggen in het bos te slapen. Ze herinnerde zich de tijd dat ze dacht dat zo iets romantisch moest zijn, en elk geval boeiend en fascinerend voor hen die verplicht waren zo te leven. Het was nooit romantisch; wél boeiend, maar alleen als je in staat was het fysiek uit te houden.

Ze zag de Papoea's. Doorgaans naakt, afschuwelijk met klei en kalk beschilderd en de gezichten op sinistere wijze met stukken mensenbeen versierd. Ze maakte voor het eerst initiatierituelen mee. Ze zag sacrale leiders bezig met voorbereidingen die dikwijls stuitend van wreedheid waren. Ze zag andere rituelen, die reeds eeuwen geleden ontstaan moesten zijn in dit stuk levende oertijd en alles te maken hadden met tot in het oneindige opgevoerde erotiek. Ze zag onderdelen van rituelen die vóór haar geen vrouw had aanschouwd. Het verheugde haar niet ze te moeten zien.

Ze zag de resultaten van sneltochten en kannibaalse festijnen en dacht

dat ze het niet werkelijk beleefde. Ze zag mannenhuizen, volgehangen met trossen schedels en complete skeletten. Ze rook de stank in die huizen en zag de mannen aan de glorende vuurtjes zitten, vertekende, surrealistische figuren uit een nachtmerrie. Ze hoorde hun urenlang geschreeuw in de nacht, begeleid door het ritme van de tifa's.

Ze zag hun schaduwen in het moeras, en ze zag ze nóg als ze 's avonds of 's nachts probeerde te slapen, omdat ze wist dat ze moest slapen teneinde de volgende dag voldoende kracht te bezitten om de tournee voort te zetten.

Ze was getuige van de kampongvergaderingen die Nyland en zijn assistent met de hoofden van de bevolking hielden. Ze zag hoe de ogen van de mannen zich op haar richtten en ze vermoedde wat ze dachten en wilden. Ze zag hen, met hun woeste koppen, die haar deden denken aan monsters uit een tijd waarvan ze had gedacht dat die niet meer bestond, maar die hier nog tastbare werkelijkheid was.

Ze leerde het verdragen dat kille, harde vingers en handen haar betastten, om te voelen dat ze toch óók van vlees was, net als zij waren. Erger was zo mogelijk de manier waarop soms vrouwen haar benaderden en aanraakten. Ze zag hun gezicht dat nauwelijks iets vrouwelijks had. Ze wist dat het deze vrouwen waren die de mannen tot kannibalisme aanzetten. Het waren deze vrouwen die regelmatig in het nachtbos hun afgrijzelijke koppendansen uitvoerden en de levende entourage vormden van onbeschrijflijke huwelijksrituelen.

Ze zag de wreedheid van de mannen en de vrouwen tegenover elkaar en tegenover hun dieren en kinderen. Voor hun eigen kinderen waren ze, op een ruwe manier, goed. Voor geroofde kinderen en voor wezen, van wie er velen in het moeras leefden, waren ze duivels.

Haar hart brak als ze zag hoe onmetelijk het kinderleed was in dit deel van het eiland. Het was niet alleen het leed veroorzaakt door lepra, framboesia, cascade en een groot aantal andere huidziekten, ook het leed door een onmenselijke behandeling. Er waren daar veel kinderen die bij niemand hoorden. Verscheidene malen moest ze constateren dat ze gebruikt werden als levende schietschijf voor jonge Papoea's, die zich op een levend doel moesten oefenen.

Ze leerde dat alles te zien en te verdragen. Ze had nooit gedacht dat ze een dergelijk leven lang zou kunnen uithouden, omdat ze zich er geestelijk noch fysiek toe in staat achtte. Toch hield ze het uit. Niet dank zij de oude Winchester die ze van Nyland had gekregen, omdat hij met de mogelijkheid rekening hield dat ze die op een gegeven moment plotseling nodig zou kunnen hebben, en evenmin dank zij een aangeboren geschiktheid voor een leven als dit. Alleen, leek haar, omdat ze zich eerst onbewust, daarna bewust, fanatiek zelfs, dwong te bewijzen dat ze dit land en dit leven aan kon. Ze zou hem, die dit alles van haar eiste, tonen hoever hij met haar kon gaan. De grens van haar mogelijkheden kende ze niet,

hoewel ze leerde die grens steeds verder te trekken.

Het was het hardst denkbare bestaan voor een blanke vrouw. Wat Nyland deed was natuurlijk onmenselijk. Het had er inderdaad alles van dat hij bezig was haar te breken. De meeste vrouwen zou hij op die manier vermoord hebben. Haar brak noch vermoordde hij.

Ze leerde echter tegelijk ook een ander Nieuw-Guinea kennen, het land waarover ze had horen spreken door hen die er al jaren waren – zendelingen, missionarissen en oudere bestuursambtenaren. Het Nieuw-Guinea van de speelbomen der paradijsvogels. Ze zag die bomen, vol vogels, mannetjes en wijfjes, die elkaar het hof maakten. Betoverde bomen. Ze zag de vluchten jaarvogels boven de rivieren, de geheimzinnige roerdompen en de felgekleurde papegaaien en kaketoets. Ze luisterde naar het eindeloos gefluit van de loeries en de mysterieuze roep van de nachtvogels. Ze zag zonsopgangen boven het moeras die van een grandeur waren, zo indrukwekkend dat ze het beeld ervan nooit meer zou kunnen vergeten. Ze zag de avond de wildernis binnensluipen en deze veranderen in een fantastische vóór-wereld.

Ze leerde snel te zien waaraan mannen, vrouwen en kinderen leden. En even snel hen met medicijnen te helpen. Het was doorgaans geïmproviseerde hulp, maar ze had de voldoening te ontdekken dat ze de macht had bij anderen pijn weg te nemen. Ze deed het bij voorkeur bij de kinderen die, als ze jong waren, even hulpbehoevend waren als welke andere kinderen waar ook ter wereld.

Ze leerde wonden te reinigen en zweren te genezen. Ze leerde te helpen bij het opzetten van een bivak in stromende regen en zonder hulp een rivier over te komen. Ze leerde haar dorst te lessen aan klappers die ze zelf had opengebroke en haar honger te stillen met het oude, onsmakelijke voedsel dat ze aan het einde van een tournee nog bezaten, of dat aan te vullen met knollen, zoete aardappelen en garnalen die ze zelf eerst moest zoeken. Ze leerde jagen en zich beschermen tegen een wereld vol ongedierte en insecten.

Bovenal leerde ze zichzelf te vergeten, haar zorgen, haar problemen, haar verdriet. Omdat ze er geen tijd voor had. Omdat ze zich niet kon veroorloven eraan te denken.

Ze werd mager en soms, als ze alleen was en zich bekeek in het stalen spiegeltje dat ze bij zich droeg, zag ze duidelijk hoe ze veranderde. Haar haar was vershoten en haar huid droeg de sporen van het leven dat ze leidde, een leven dat haar niet of nauwelijks toestond aan zorg voor haar uiterlijk te denken. Het kon haar weinig schelen. Niemand scheen het trouwens te kunnen schelen. Niets leek onbelangrijker dan haar uiterlijk.

Nyland behandelde haar als een man en eiste dat ze zich als zodanig gedroeg. Over dat wat er tijdens zijn afwezigheid was gebeurd tussen haar en de jonge ingenieur werd geen enkele maal meer gesproken, hoewel

beiden wisten dat zijn schim tussen hen doolde.

Ze was als een man tussen mannen. Er werd over alles met haar gesproken, ze werd in alles betrokken en uit niets bleek dat haar aanwezigheid hem hinderde. Hij hielp haar als ze zijn hulp nodig had en geen enkele maal behandelde hij haar anders dan hij een collega of een vriend onder dergelijke omstandigheden zou hebben behandeld. Ze spraken normaal met elkaar en ondergingen gemeenschappelijk de zorg die dit leven hun oplegde. Er was alleen geen geestelijk contact. Nooit zocht een van hen op dat punt toenadering tot de ander. Ze waren voor elkaar gesloten. Hun hart leek dichtgegaan als de schelpen van een oester die in gevaar verkeert. Het was het deel van hun bestaan dat voorbij was; afgegrensd, ontoegankelijk.

Ook dat leerde ze aanvaarden, hoewel ze in het begin dacht dat ze daartoe niet in staat zou zijn. Het bleek echter mogelijk op zo'n manier te leven. Omdat haar hart zonder haat was.

Soms waren ze terug in het bestuurshuis gedurende de tijd tussen twee tournees. Aanvankelijk leek het haar een verlossing daar te verblijven en weer een enigszins normaal leven te leiden. Maar ook dat was geen normaal leven.

Het huis was klein en het bleek onmogelijk elkaar te ontlopen. Overdag had hij zijn werk en zij het hare. Maar op iedere dag volgde de avond. De avonden waren verschrikkingen voor haar, omdat ze gescheiden tóch in elkaars onmiddellijke nabijheid waren. Hij zat bijna altijd in zijn kantoor, terwijl zij in de woonkamer trachtte een werkje te doen om de uren door te komen voor ze gingen slapen.

Elk geluid was hoorbaar, niet één ervan ontging haar. Ze hoorde hem schrijven, zijn pijp aansteken, zijn handen wassen, de dop van een bierfles afbreken, zijn pen vullen, een lade van het bureau opentrekken, opstaan. Ze hoorde hem naar het raam lopen en weer gaan zitten. En opnieuw schrijven. En de gedoofde pijp aansteken.

Ze hoorde hem aan het einde van de avond, als ze soms zelf al een uur of langer in bed lag, boeken en papieren opruimen. Ze hoorde hem naar buiten gaan en soms nog even spreken met een Papoea die zich bij het bestuurshuis ophield. Ze hoorde hem terugkomen en naar de mandiekamer gaan om zich te wassen. Ze hoorde het water ruisen en zag hem in gedachten bezig met handdoek, zeep en borstel. Ze hoorde hoe hij zich afdroogde, zijn pyjama aantrok en terugging naar het kantoor waar het veldbed stond. Ze hoorde aan het kraken van het bed dat hij ging liggen en ze dacht dat ze, als ze heel scherp luisterde, zijn ademhaling kon horen.

Verscheidene malen dacht ze dat hij naar haar toe zou komen. Het was toch niet mogelijk dat hij dit leven uithield? Zoals het ook haar nauwelijks mogelijk leek het uit te houden. Ze verwachtte hem. Maar niet

eenmaal kwam hij. Het was alsof hij haar aanwezigheid volkomen was vergeten.

Dacht hij aan haar? En als hij dat deed, wat dacht hij dan? Wat ging er in hem om? Hoe zag hij het verloop van zijn leven?

Ze probeerde in slaap te komen. De eerste tijd kostte haar dat zoveel moeite dat ze haar toevlucht nam tot slaappoeders. Maar ze merkte dat slaappoeders slechts tijdelijk hielpen en op den duur hun uitwerking misten.

Als ze thuis waren bleven de avonden het moeilijkst om door te komen. Ze wist zich dan werkelijk alleen en er was een tijd dat ze dacht gek te worden. Ze probeerde te lezen. Ze deed haar best iets te maken, te borduren, maar op dat gebied was ze nooit bijzonder ervaren geweest. Ze legde enkele contacten in de kampong, waarop Nyland haar vroeg zich in dat opzicht te beperken, omdat een te nauw contact met de stam de zaak van het Bestuur eerder kwaad dan goed deed. Ze verminderde de contacten.

Ze ontdekte dat er nooit iets veranderde in dit land. Alles bleef altijd gelijk. Het regenbos, het moeras, de rivier, de dieren, de mensen – nooit veranderde er iets: alles was iedere dag hetzelfde. Wat veranderde was alleen het weer. Ze vreesde de regen, omdat ze een paar maal een bandjir had meegemaakt. De rivier achter het huis was op een nacht plotseling veranderd in een loeiende, brullende stroom modder, takken en rottende vegetatie, die bedreigd had het huis mee te sleuren. Het was een verschrikking geweest, zich afspelend in een maanloze nacht. De zondvloed.

Dat ze niet waren weggespoeld was onbegrijpelijk en ze merkte de dag daarna, toen Nyland en Renjaan de schade aan het huis opnamen, dat ook zij verbaasd waren dat het nog was blijven staan. Het dijkje daartegen was verdwenen en het kostte Nyland eindeloos veel moeite, en even eindeloze palavers met de bevolking, om de mannen te bewegen opnieuw aan de herbouw ervan te beginnen.

Tegen de achtergrond van een land van regen en modder, traag stromende bruine kali's en vloedbossen die uit het dampende, rottende, schimmelende moeras oprezen, zag ze een volk welks geestelijke ontwikkeling zich nog in een eerste stadium bevond. Langzamerhand ging ze ook inzien dat de rituelen de manier van dit volk vormden om zich te richten tot, en te zoeken naar, een hogere macht. Dat zelfs de erotische orgiën, die in strijd schenen te zijn met iedere gangbare vorm van menselijke cultuur, de morbide koppendansen en monstreuze huwelijksceremoniën, in laatste instantie hun wijze van bidden waren. Ze waren, deze laatste representanten van de oermens, in feite veel menselijker dan ze in de eerste tijd van haar verblijf aan de zuidkust had vermoed. Elk van hoger doel, en was ontstaan uit de behoefte zich tot een hogere macht te richten, wie of wat die macht dan ook mocht voorstellen.

Het kreeg alles langzamerhand betekenis voor haar: de rituele sago-bakken waaruit de mannen gemeenschappelijk aten; de wonderlijke boegbeelden waarmee hun prauwen versierd waren; hun groteske lichamelijke attributen. Zelfs hun maskers hadden een eigen leven en waren middelen tot het ene, grote doel: het bestrijden van hun angst, het zich te weer stellen tegen de eenzaamheid waarin ze zich bevonden en die ze vreesden.

Het bos begon een deel van zijn verschrikkingen voor haar te verliezen. Ook dat was een vibrerend, organisch geheel met een eigen leven, een eigen bestaan, een eigen gezicht. Het leefde, ademde en stierf. Het had zijn momenten van glorie en zijn tijden van ondergang. Het was soms jong en soms onbeschrijflijk oud. Het was vijandig, opwindend en meeslepend.

Ze wist dat ze op haar hoede moest zijn als ze gedeprimeerd was. In die periodes was ze waakzaam en vermeed ze zoveel mogelijk het bos. Omdat ze wist dat het haar bedreigde, dat er gevaar loerde achter de varens en tussen de schermen groen, die trachtten haar met hun tentakels te grijpen.

Het bos kon soms ineens één geweldig, onvatbaar, mateloos groot organisme zijn, dat trachtte haar in te sluiten en te vernietigen. Ze bleef er altijd, ook toen haar grootste angst ervoor al lang verdwenen was, voor op haar qui-vive. Ze bleef dat overdag en 's nachts; zelfs op de droefgeestige ochtenden, als de mistsluiers van de nacht zich als vluchtende, wegijlende schimmen door de jungle bewogen, in aftocht voor de dag die bezig was zich te verheffen boven de doodstille krekken en poelen van het moeras.

Er waren tijden dat ze geloofde met dit soort leven verzoend te zijn. Ze was tenslotte niet de enige die zo moest leven. Het waren de periodes waarin zij en Nyland zonder spanningen naast elkaar werkten. Het leek haar soms alsof dit leven normaal was. Ze spraken over de punten die beiden interesseerden, hielpen elkaar en vermeden alleen angstvallig de onderwerpen waarvan ze wisten dat ze taboe waren. Omdat soms één woord, één opmerking voldoende was om de stemming tussen hen te doen omslaan. Ze ontzagen elkaar.

En aldoor bleef ze diep in haar hart van hem houden en hem bewonderen vanwege de manier waarop hij zijn werk deed. En op hem wachten met een hart waarin geen spoor van haat was.

Haar contacten met Holland verminderden steeds meer. Ze wist hoe weinig haar ouders van een dergelijk soort bestaan zouden begrijpen en hoe zinloos het was hun te schrijven over het leven dat ze leidde. Ze hadden geen notie van dit land en zijn bevolking. En wat voor haar ouders gold, ging ook op voor de anderen aan wie ze aanvankelijk had geschreven.

De keren dat ze voor korte tijd op de hoofdbestuurspost aan de kust verbleef, merkte ze dat ze daar goeddeels buiten de gemeenschap stond. Ze had trouwens nooit kans gezien, en evenmin haar best gedaan, zich in een dergelijke maatschappij in te werken. Een gemeenschap die trachtte een tropensociety te vormen aan de rand van het bos, met een strenge scheiding naar maatschappelijke klasse en zich kenmerkend door teleurstelling, verveling en geroddel. Een enclave, die poogde tussen de zee en het regenbos een soort Holland-in-het-klein te zijn.

Er was altijd een beperkt aantal gesprekken: over promotie en verlof, over mode en sport en over de blunders van collega's. Niemand ontquam aan dat soort conversatie, niemand werd gespaard.

Ze deed een enkele maal een poging die gemeenschap binnen te komen, gebruik makend van de kansen die haar daarbij geboden werden. Men hield niet van hen die er zich buiten hielden, maar ze verveelde zich tussen hen en ze wisten het.

Iedereen wist dat ze met Nyland op tournee ging. Toen men veronderstelde dat ze niet geschikt was voor de functie van vrouw van een bestuursambtenaar had men haar dat kwalijk genomen. Nu ze met hem optrok nam men haar dat eveneens kwalijk. Zo iets deed men niet en zeker geen vrouw van een gouvernementsambtenaar.

Een enkele vermoedde iets van de waarheid. Vuyck was indertijd teruggekomen na zijn kort verblijf bij de Nylands en had verdacht weinig verteld over de vrouw van de controleur die hem had verzorgd. Veel te weinig voor een figuur als Vuyck, die allesbehalve gesloten was. Wat was de reden? Was het mogelijk dat er iets tussen hen was geweest? Vuyck had, ondanks zijn kort verblijf op Nieuw-Guinea, een zekere reputatie waar het zijn contacten met vrouwen betrof. Juist zijn stilzwijgen over haar leek hoogst verdacht en gaf aanleiding tot legio veronderstellingen. Er moest wel iets geweest zijn tussen hen.

Ze bleef een buitenstaander, minder voor de mannen dan voor de vrouwen. Mannen vonden haar doorgaans aantrekkelijk en sympathiek, vrouwen daarentegen waren van mening dat ze gevaarlijk was. Ze vertrouwden haar niet. Het kon niet anders of ze verborg een of meer levens achter haar façade van quasi-onverschilligheid.

Eenmaal werd ze ernstig ziek. Nyland en Renjaan hadden haar meegenomen op een krokodillejacht op de kali. Het regende toen ze met een kleine prauw waren vertrokken en het grootste deel van de avond en de nacht was het blijven regenen. Ze was doorweekt geraakt en had geen kans gehad droge kleding aan te trekken.

De jacht zelf was opwindend geweest. Ze kwamen terug met twee boeaja's die aan de kampong werden gegeven. Het moeilijkste van de jacht was, had ze ontdekt, de dieren te naderen. Hun gehoor moest enorm ontwikkeld zijn; op verre afstand leken ze doorgaans al op de hoogte van het gevaar dat dreigde. Ze lagen dan met alleen het voorste stukje van de lange, spitse koppen boven water, gebiologeerd te staren in het licht van de lantaarn dat ze moest lokken. Op boeaja's oefende het licht een merkwaardige aantrekkingskracht uit. Als ze lang genoeg boven bleven, was het mogelijk ze te raken met de junglekarabijnen. Maar ook dat vereiste een speciale oefening, omdat men het dier op een bepaalde plaats, vlak bij de ogen, moest treffen. De Kei-ees bleek er een grootmeester in te zijn. Beide dieren werden door hem geschoten.

Ze gingen tegen de ochtend terug en ze voelde zich koud en rillerig. Ze had behoefte warme en droge kleding aan te trekken, maar het duurde enkele uren eer ze daar de kans toe kreeg. De volgende dag begon ze te hoesten en nog een dag later lag ze ziek onder haar klamboe. Alle symptomen wezen erop dat ze een longontsteking had opgelopen.

Nyland deed alles wat mogelijk was om de ziekte te bestrijden. Hij bleef thuis en omringde haar met zijn zorgen.

Later, toen ze alweer lang was hersteld, bleef ze zich die week herinneren als de verschrikkelijkste die ze op Nieuw-Guinea had beleefd. Omdat in deze week, die ze half bewusteloos doormaakte, alles nog eenmaal terugkwam. Al haar angst, schrik en paniek. Alles waarvan ze dacht dat ze reeds bevrijd was keerde terug in de dagen en nachten dat de koorts door haar heen joeg.

De enkele malen dat Nyland dacht dat ze sliep, en ook hij een paar uur rust probeerde te vinden, meende ze dat ze verlaten was. Ze geloofde Wataku te zien, de magiër, die ze altijd gevreesd had en van wie ze wist dat hij haar haatte. Hij haatte alles en iedereen die blank was, omdat zij het waren die aan zijn macht en reputatie afbreuk deden. Ze meende hem te zien rondsluipen, eerst rondom het huis, daarna in het huis. Ze zag hem zitten, lelijk, vuil en smerig, en met haat in de vochtige, ontstoken ogen. Ze zag zijn afschuwelijke neusversiering en volgde iedere beweging van zijn oude, door reuma aangetaste armen en benen. Een lichaam als een skelet, boordevol haat. Het leek dat hij kwam binnenvaren in de schimmenprauw, waaraan hij nu al langer dan een jaar bezig was. Hij zat erin, tussen sinistere attributen, en het scheen dat hij van plan was haar mee te nemen in dat mysterieuze vaartuig. Hij keek haar aan. Een minuut? Een uur? Ze had geen begrip meer van tijd. Hij probeerde door haar heen te kijken om te zien wat er in haar leefde, wat ze dacht, wat ze wist.

Ze kende de verhalen, ze had ze vaak genoeg aan de kust gehoord, over de werkelijke of schijnbare macht van goena-goena, de kunst iemand te beheksen. Als goena-goena een realiteit was, dan moest Wataku er een

hogepriester van zijn. Ze wist dat hij bezig was haar dood te denken. Kon je iemand dooddenken? Men zei dat het mogelijk was.

Ineens veranderde het gezicht van de sacrale leider van de stam en kreeg het de trekken van Nyland. Met dezelfde ogen die diep in haar rondtasten en zochten. Ze dacht: Is hij nu bezig me dood te denken?

Tweemaal werd ze gillend van angst wakker en riep Nylands naam. Hij was direct bij haar. Ze keek hem lang en aandachtig aan, maar niets herinnerde haar aan het gezicht dat al die tijd zo dicht bij haar was geweest.

Er waren andere gezichten, andere beelden, even afschuwelijk, even verontrustend. Soms waren het bomen, bezig door haar heen te groeien. Ze waren, met hun geweldige levenskracht, nog gevaarlijker dan Wataku, en half buiten bewustzijn vroeg ze Nyland de bomen weg te nemen. Hij begreep haar niet en vroeg wat ze bedoelde. Ze probeerde hem, met van koorts klapperende tanden, te vertellen wat er was gebeurd en wat ze had gezien. Een onsamenhangend verhaal over bomen die bewogen en gezichten hadden. Levende bomen met mensengezichten. Hij kon er geen wijs uit worden. Natuurlijk bewogen bomen zich, maar ze hadden geen gezichten. Daarop zei ze hem dat ze een stadskind was geweest en een deel van haar jeugd had doorgebracht in een plaats waar weinig bomen waren. Maar die weinige bomen had ze zien leven, 's avonds en 's nachts. Ze bewogen zich en ze hadden gezichten. De angst voor die gezichten had ze indertijd al gehad en was ze nooit helemaal kwijtgeraakt. Al die gezichten waren die nacht teruggekomen; ze had ze alle herkend.

Alles maalde en woelde in haar, alles ook wat was geweest in de eerste maanden dat ze hier woonde. Ze zag weer de kruisen in het bos, waar de mannen begraven lagen die het land niet hadden aan gekund. Ze zag de aangevreten lepragezichten van mannen en vrouwen, maskers, die nauwelijks iets menselijks meer hadden.

Pater Beun kwam langs toen de crisis al achter de rug was. Het speet hem verschrikkelijk dat hij niet geweten had wat zich in het bestuurshuis afspeelde. Hij was dan zeker eerder gekomen.

Hij bekeek haar en zag dat het gevaar geweken was, hoewel ze nog enkele weken rust zou moeten houden. Het viel hem op hoe mager ze was. Hij had heel wat vrouwen op Nieuw-Guinea zien veranderen, maar zelden zo snel als Helleen Nyland. Hij vroeg zich af of hij geen voorzichtige poging zou ondernemen haar naar Holland te laten teruggaan. Ze mocht dan door haar tournees met Nyland bewezen hebben tegen het land opgewassen te zijn, anderzijds scheen dit leven haar leeg te zuigen, te verteren.

Beun zei dat het hem mogelijk was drie dagen te blijven en Nyland vroeg hem of hij bereid was zolang de zorg over Helleen op zich te

nemen. Hij moest namelijk zelf zo snel mogelijk naar een naburige kampong waar moeilijkheden waren ontstaan en had dat bezoek door de ziekte van zijn vrouw al twee weken uitgesteld. Beun had er geen enkel bezwaar tegen.

Ze bleven samen achter, Helleen en de missionaris, en ze ontdekte welk een zorgzaam en handig verpleger hij was. Ze had zich werkelijk geen betere plaatsvervanger van Nyland kunnen wensen. Ze genas sneller dan ze had verwacht en de beide avonden waarop Beun naast haar bed zat en met haar praatte voelde ze zich weer redelijk goed.

Hij probeerde haar gedachten af te leiden met het vertellen van verhalen, waarvan hij een onuitputtelijke voorraad bleek te bezitten. Ze luisterde graag naar hem. Ze vond hem de geschiktste, sympathiekste bezoeker van hun huis en ze vroeg zich vaak af wat er van haar geworden was als ze deze missionaris niet als vriend had bezeten. Ze wist dat ze volkomen en onder alle omstandigheden op hem kon rekenen.

Hij vertelde haar van de jonge geestelijke, die in de veronderstelling had geleefd dat hij op het seminarie reeds voldoende kennis over Nieuw-Guinea had opgestoken om te weten hoe hij daar moest handelen. Hij had, direct na aankomst in het bos, een paar Papoea's een steiger in de rivier laten bouwen. Het was de mooiste steiger van heel het eiland, werkelijk een sieraad, een pronkjuweel van waterbouwkundige architectuur. Jazeker. Hij dacht dat de steiger er voor generaties zou staan als bewijs van zijn inzicht en praktische kijk op zaken. Hij had echter aan één ding niet gedacht: aan de paalworm van Nieuw-Guinea. Ze hadden hem op het Brabantse seminarie vergeten te vertellen dat dit een zeer bijzondere, zeer energieke, zeer speciale paalworm is, in staat binnen vier maanden door een stam met een diameter van vijftig centimeter heen te boren. Vijf maanden later was de modelsteiger verleden tijd.

Hij vertelde haar van de Nederlandse geleerde die in Nieuw-Guinea op zoek was naar zeldzame, curieuze etnografica en de opdracht had een zo compleet en gaaf mogelijk Papoea-skelet van de zuidkust mee naar Holland te brengen. Niets scheen eenvoudiger dan dat. Er is waarschijnlijk geen land waar men zo gemakkelijk over skeletten kan beschikken als Nieuw-Guinea.

Het skelet werd afgeleverd en, na provisorisch te zijn geconserveerd, ingepakt en naar Holland verzonden. Toen de hooggeleerde man daar zelf enkele maanden later arriveerde en zich haastte het skelet in het museum waarvoor het was bestemd te inspecteren, wachtte hem echter een bijzonder onaangename verrassing. Enige collega's hadden reeds een onderzoek ingesteld naar het skelet (waarvoor naast het loon voor de Papoea's ook een aanzienlijk bedrag aan transportkosten was betaald) en onomstotelijk vastgesteld dat dit het gecompliceerdste skelet was dat ze ooit onder handen hadden gehad. Het bleek namelijk een combinatie te zijn van een Amerikaan, een Japanner, een Papoea en een Chinees.

Helleen lachte om de geschiedenis die – Beun verzekerde het haar verscheidene malen – waar gebeurd was. Ze geloofde het. Dat soort dingen gebeurde in Nieuw-Guinea.

Terwijl hij probeerde de brand in zijn sigaar te houden, vroeg ze hem welke waarde hij toekende aan de tovermacht van Papoea's. Zo er iemand was die daar met kennis van zaken en aan de hand van de praktijk over kon oordelen, dan Beun.

Hij schudde het hoofd. 'Het wordt geweldig overdreven. Het is net als met goena-goena, er wordt veel meer achter gezocht dan er in werkelijkheid is. Juist het omgeven van die dingen met een sfeer van geheimzinnigheid en magie geeft hun kracht. Dat weten ze in het Oosten beter dan wij. Geloof me, het is voor een groot deel suggestie, bedrog en zwendel.'

'Ze geloven er toch zelf in?' vroeg ze hem. 'En welke rol vervullen de schimmenprauwen dan die ze hier maken? Ze geloven toch zelf onvoorwaardelijk aan de bestemming daarvan? Ze zijn er absoluut van overtuigd dat die prauwen het transport van de overledenen verzorgen.'

Hij schudde opnieuw het baardige hoofd. 'Nee, dat is niet waar. Het wordt inderdaad beweerd dat die prauwen de schimmen van gestorven Papoea's vervoeren, maar ik geloof er geen steek van. Het zijn doodgewoon initiatieattributen. Als de jongens man moeten worden, verrichten die prauwen hun werkelijke functie. De jongens zitten dan op de middelste schildpad die op de prauw is uitgesneden en krijgen allerlei tatoeëringen op armen en benen. Direct na dat ceremonieel verliest de prauw echter alle waarde. Ze heeft haar werk gedaan en is verder van geen nut meer. Ze laten haar gewoon in het bos liggen of gooien het ding in de rivier. Niemand kijkt er ooit nog naar om. Niet zozeer dat ze er bang voor zijn, als wel omdat het geen functie meer heeft. Tenslotte hebben ze nog geen museum hier. Ik geef toe dat die prauwen er met de mensfiguren, heremietkrabben en bidsprinkhanen een beetje griezelig uitzien, maar daar blijft het dan ook bij. Op mij hebben ze nooit veel indruk gemaakt.'

Ze dacht aan haar droom over Watau en zijn prauw, en vertelde het. Hij lachte uitbundig. 'Zie je nu wel hoelang je nodig hebt om in dit land te aarden! En nu ben jij nog wel een van de nuchterste vrouwen die ik hier heb meegemaakt. Nee, laat je niet van de wijs brengen door hersenschimmen en boze dromen.'

'Hebt u hier zelf nooit een geval meegemaakt waaruit bleek dat hun magie bepaalde krachten heeft?'

'Natuurlijk heb ik dat, maar dan bleek later toch altijd weer dat het in feite met echte magie niets uitstaande had. Ik zal je een geval vertellen dat ik enkele jaren geleden zelf min of meer hebt meegemaakt. Hoewel, tot mijn spijt, te laat. De ramp had zich toen al voltrokken.

Er was hier een pastoor die grote belangstelling had voor de geheime

rituelen van een bepaalde stam en die een uitstekend psycholoog was. Hij was de aangewezen man voor een wetenschappelijk instituut om te trachten een van de vruchtbaarheidsrituelen te onderzoeken en daarover een rapport uit te brengen.

Hij ging erachteraan, legde voorzichtig en tactisch contacten met een van de mannen van de groep en dank zij het vertrouwen dat hij langzamerhand won lukte het hem de kerel uit z'n magische tent te lokken, zodat hij hem alle geheime details van dat ceremonieel meedeelde. De pastoor was de eerste blanke die ze hoorde. Het was nogal onthullend wat hij vernam.

Nu is het zo dat deze rituelen werkelijk geheim zijn. Alleen de stamleden, en dan nog uitsluitend mannen, mogen ze kennen. Wie er met anderen over praat moet sterven.

De pastoor keerde terug, maar de Papoea die hem alles had verteld ging zich er al gauw zorg over maken dat hij z'n mond voorbij had gepraat, en op een dag vertelde hij dat aan een vriend. Die sprak er weer met een andere vriend over en binnen een paar dagen was het verraad uitgelekt en wist de sacrale leider het. Nog drie dagen later was de verrader dood. Natuurlijk, zeiden alle stamleden, was hij dood. Dat klopte. Je moest sterven als je de taboes overtrad. Dat wist iedereen. Er was niets bijzonders aan de hand.

Maar waarom stierf die man en hoe? Ik ben er later achterheen gegaan en ontdekte wat zich had afgespeeld. De geestelijke leider van de stam had een stuk bamboe, bestaande uit twee geledingen, genomen, waarvan het tussenschot een gaatje had. In de ene geleding stopte hij een kleine, zij het levensgevaarlijke gifslang en in de andere een stukje van de schaambekleding van de man die sterven moest. De slang kreeg twee dagen geen voedsel en werd door de tovenaars al die tijd door een gaatje in het bamboe met een vlijmscherp gepunt stokje geprikt. Je begrijpt het gevolg: de slang werd razend van pijn en woede. Intussen steeds de lichaamsgeur van de man ruikend, wiens stukje kleding zich er vlak bij bevond, in de andere geleding van de bamboe.

De derde dag wist de tovenaars dat de verrader zich op een bepaald moment op een zeker gedeelte van het bospad zou bevinden. Zelf was hij er ook, een uur eerder, om direct daarna naar de kampong terug te gaan. Alvorens hij ging sloeg hij de bamboe stuk, zodat de slang na de tweedaagse foltering eindelijk de vrijheid herkreeg. Toen kort daarop de man, wiens geur de slang bekend was, het bospad passeerde, werd hij haar slachtoffer. De man zag kans de slang te doden, maar eer het zover was had hij de beet al te pakken. Een dodelijke beet. Binnen drie uur stierf hij.

De mannen van de stam vinden zo iets natuurlijk. Louter een kwestie van het ingrijpen door een hogere macht. Het heeft daar echter niets mee te maken. Wél met intelligentie en logische redenering. En dat zijn eigen-

schappen die meer dan een van deze heksenmeesters bezitten. Met werkelijke magie heeft het echter, zoals je ziet, niets van doen. Voor de slachtoffers maakt dat overigens weinig uit.'

Beun deed opnieuw een poging zijn sigaar brandend te houden. Helleen lag naar hem te kijken en verbaasde zich over zijn vitaliteit. Maar nog meer over zijn godsvertrouwen, dat hem niet had verlaten ondanks alle teleurstellingen die hij ondervond en die hij zou blijven ondervinden tot de laatste dag dat hij zijn werk op dit eiland verrichtte.

Ze vroeg hem: 'Hebben deze mensen een voorstelling van de hemel waarover u hen vertelt?'

'Ik zou er maar niet zo zeker van zijn dat ik ze over zulke moeilijke en abstracte onderwerpen als de hemel vertel; wel weet ik dat ze er zelf geen hebben. Ze hebben me steeds weer gezegd dat de zieltjes van de overleden kinderen gewoon in het bos rondwalen, op zoek naar een nieuwe moeder. Weet je overigens dat zwangerschap hier slechts viereneenhalve maand duurt? Dan voelt de vrouw iets in zich bewegen en weet ze dat er een bosgeestje bij haar naar binnen is gekropen. Wat daaraan vooraf is gegaan, de gemeenschap met de man, is veel minder belangrijk en dient alleen om na dat moment de gelaatstrekken van de vader op het gezicht van het kind te boetsen. Nu, daar heeft hij natuurlijk maanden druk werk mee, want deze heren zijn al niet veel beter dan waar ook ter wereld, de blanken niet uitgezonderd. Als je tegen een van die kerels zegt dat het kind op z'n moeder lijkt, moet je oppassen niet tegelijk een casuarisdolk in je hartstreek te krijgen. Het is de ergste belediging die je zo'n vader kunt aandoen. Het kind kan uitsluitend op hém lijken.

Nee, een hemel hebben ze niet. De voorouders leven gewoon in de kampong mee, of in de buurt daarvan. Een van de verklaringen waarom ze zich altijd zo druk maken hun overledenen te wreken als die in de strijd gevallen zijn.'

Helleen dacht aan enkele van die overledenen. Verscheidene malen had ze gezien dat doden op een stellige in het bos waren gezet, of vlak naast het huis, om uit te lekken. Daarna werd het hoofd erafgehaald. De glimmende, opgepoetste schedel diende dan als 'hoofdkussen' voor de nabestaanden. Het had haar altijd een uitermate ongemakkelijke manier van slapen geleken, maar bij de stam dachten ze daar blijkbaar anders over.

'Worden ze langzamerhand al wat ontvankelijk voor het geloof dat u hun brengt?' vroeg ze.

'De ene dag zijn ze ontvankelijker dan de andere, dat hangt meestal af van hun behoefte aan bijlen en tabak. Geen tabak. . . ? Geen hallelujah! Toch hebben ze dat geloof harder nodig dan tabak of bijlen, hoewel ze dat zelf niet inzien. Hoe langer je onder hen werkt, des te duidelijker het wordt welk een armzalig geestelijk leven ze leiden, en hoe ze eraan toe zijn dat die bodemloze put van hun ziel gevuld wordt met iets dat hun in

al hun onzekerheden een beetje houvast geeft. Ik ken er niet veel van wie ik eerlijk zou kunnen verklaren dat ze werkelijk gelukkig zijn.'

'Hetzelfde zou je van ons kunnen zeggen.'

Hij keek haar aan en plotseling vatte een gedachte bij haar post. Waarom zou ze Beun eigenlijk niet volledig in vertrouwen nemen? Hij was haar beste vriend en als er één bereid was haar aan te horen, dan hij.

Ze wist niet dat hij al lang zekerheid had dat ze niet gelukkig was. Ze kon dat ook niet weten, omdat ze geen besef had van zijn mensenkennis. Natuurlijk was hij niet op de hoogte van wat er was voorgevallen en hoe de verhouding tussen haar en Nyland was. Ook al kende hij de feiten niet, hij vermoedde wat ze miste om werkelijk te kunnen leven: liefde in dat leven.

'Weet u waar ik katholieken eigenlijk het meest om benijd?' vroeg ze.

'Ik denk vanwege hun geloof, als 't tenminste goede katholieken zijn. Af en toe kom je er weleens een tegen.'

'Nee, omdat ze een biechtvader hebben.'

'Ja, het is jammer dat niet iedereen, katholiek of niet, er een heeft. Ik denk dat niemand er eigenlijk helemaal buiten kan. Er zijn ogenblikken in ieder mensenleven dat de eenzaamheid een ondraaglijke last wordt. Eenzaamheid kan mensen ver brengen, of ze nu hier in Nieuw-Guinea zitten, in Nederland, of waar dan ook. Eenzaamheid is niet alleen-zijn, het is verlaten-zijn.'

'Daar is de biechtvader voor?'

'Daar óók voor. Je moet hem zien als een helper, een vriend, maar vooral als een vader.'

'Zoudt u voor één keer mijn vader willen zijn?'

'Ja zeker, als je meent dat het nodig is.'

'Het is nodig.'

'Dat wist ik.'

'Wist u dat?' Ze keek hem verbaasd aan.

'Natuurlijk wist ik dat. Ik zou al een heel slecht geestelijke zijn als ik dat al lang niet had geweten.'

'U hebt dat nooit laten merken.'

'Nee, allicht niet. Ik heb het recht niet daarover te beginnen bij mensen die niet aan mijn geestelijke hoede zijn toevertrouwd. Of die er niet om vragen. Dat gaat me trouwens soms genoeg aan 't hart. Het zijn dikwijls gevangenen van hun eigen verdriet. Wat jou betreft, je hoort niet tot onze kerk.'

'Maakt dat veel verschil?'

'Ja en nee. Voor mij niet en voor God nog minder, denk ik. Het getal der wegen naar Zijn huis is eindeloos. Ook van de wegen die we niet kennen.'

'Ik heb geen geloof.'

'Het kan je geschonken worden.'

Ze had de schouders willen ophalen; ze liet het achterwege omdat ze de man naast zich, op de lage stoel bij haar bed, niet wilde kwetsen of pijn doen.

'Hoe krijg je het, vader, als je het zou willen hebben?'

'Door het heel eenvoudig te willen hebben en door te bidden. Wie het werkelijk, oprecht, wil hebben, die wordt het niet onthouden. Ik spreek uit ervaring.'

Ze kwam wat overeind en hij legde het kussen onder haar hoofd goed, zodat ze gemakkelijk lag. En terwijl ze hem steeds bleef aankijken, vertelde ze hem haar leven sinds het ogenblik dat ze op Nieuw-Guinea was aangekomen. Ze had er twee uur voor nodig.

Hij viel haar niet eenmaal in de rede.

Toen ze klaar was zei hij: 'Vind je het goed dat ik voor je bid?'

'Ja, vader, bid voor me.'

'Geloof je dat het zin heeft?'

'Als u zegt dat het zin heeft geloof ik het.'

Hij bad. Het was een kort gebed en na het amen zei hij: 'Ik moet heel wat langer bidden voor die heren daar in het bos. Ze maken het me niet gemakkelijk. Om maar te zwijgen van hun blanke broeders en zusters.'

'Zijn die dan zo slecht?'

'Welnee. Maar dat het zo moeilijk is Papoea's een klein beetje geloof bij te brengen ligt natuurlijk niet aan hen, maar aan ons, aan mij. Omdat ons systeem niet deugt. Omdat we veel te gemakzuchtig zijn en het liefst resultaten zien, geboekt met het systeem dat we ook in andere delen van de wereld gebruiken. Als het mislukt is dat nooit hun schuld, altijd de onze.'

Ze zwegen. Ze voelde zich vermoeid en tegelijk opgelucht na alles wat ze de ander had verteld. Ze vroeg zich af wat hij erop te zeggen zou hebben.

Wat hij zei was tegengesteld aan wat ze had verwacht. 'Ik ben bang, Helleen, dat je de fout hebt gemaakt die de meeste mensen maken. Deze: dat je te veel met jezelf bezig bent, te veel met je eigen verdriet en eigen teleurstelling. Zonder te beseffen dat ons leed en onze misère helemaal niet zo belangrijk en allesomvattend zijn als we denken. Heb je je weleens afgevraagd hoe ongelooflijk veel leed er alleen al in dit land is? Je hebt er iets van gezien en ik geloof dat je je ogen niet gesloten hebt gehouden. Wel, dan kan het je niet ontgaan. In de wereld van de mensen, hier ver vandaan, hoor je altijd de opmerking maken dat zendelingen en missionarissen zulk enorm goed werk doen en dat het onbegrijpelijk is dat ze het verrichten onder onvoorstelbaar moeilijke omstandigheden. Nonsens, het is helemaal niet moeilijk als zending en missionaris dat werk zo goed te doen, omdat we er zelf midden in zitten. Je moet wel totaal gespeend zijn van ieder menselijk gevoel, je moet een hart van beton

hebben als die dingen je onberoerd laten. Je móét hen helpen, die mensen; de kinderen vooral. Kun jij je voorstellen dat je een ziek kind in het bos voorbijloopt zonder ernaar om te kijken? Natuurlijk niet. En jij bent geen missionaris. Toch help je.'

'Vindt u dus dat ik te veel met mezelf bezig ben?'

'Onvoorwaardelijk. Natuurlijk ben je enkel met jezelf bezig. Daar draait alles om. Je bent je eigen middelpunt en vandaaruit leef je, denk je, handel je. Het is een verkeerd standpunt, hoewel menselijk; hoe eerder je dat inziet, des te gelukkiger zul je zijn en des te vollediger mens. De hele wereld is met zichzelf bezig en daarom is dit zo'n beroerde wereld. Als er één op de tien bereid en in staat was iets aan te horen van de problemen en het verdriet van een ander, als hij alleen maar de tijd wilde nemen naar hem te luisteren, als hij werkelijk eerlijke belangstelling kon tonen, dan zou die wereld er vandaag heel wat beter uitzien. Ze zou in elk geval leefbaarder zijn dan nu het geval is.'

Ze aarzelde. Toen zei ze: 'Maar ik héb toch een taak? Ik ga met m'n man mee en probeer hem zoveel mogelijk te helpen.'

'O ja... waar het mogelijk is. Maar het is overal mogelijk, Helleen, hier vlakbij en verderop. Wat je doet, doe je alleen omdat je het moet doen, omdat je niet anders kunt. Je hart doet er niet aan mee.'

'Nee,' zei ze zacht, 'm'n hart doet er niet aan mee.'

'Waarom niet?' vroeg hij, zijn blik ernstig op haar gericht.

Ze schudde het hoofd. 'Dat is voorbij, vader.'

'Waanzin,' zei hij, 'altijd die overdreven gedachten van jonge mensen die denken dat hun leven al voorbij is. Je staat pas aan het begin. Je bent nog zo verschrikkelijk jong. Je moet eigenlijk nog beginnen.'

'Beginnen... waarmee...? Noemt u eens iets concreets, iets waaraan ik houvast heb.'

'Iets noemen... wel, het eerste het beste dat me te binnen schiet. Waarom doe je bijvoorbeeld niets aan de lepra hier? Indien er aan iets behoefte bestaat, dán aan zorg voor de leprozen.'

'Er zijn er hier toch niet zoveel?' vroeg ze.

'In verhouding niet, nee, maar dichterbij aan de kust, en zeker aan de noordkust, staan we voor een groot probleem. Twee maanden geleden liep ik door een bergachtig terrein en plotseling had ik het gevoel dat ik niet meer alleen was. Dat klopte, ik was niet langer alleen. Vlakbij, tegen een berghelling aan, zag ik twee kinderen zitten, twee Papoea-meisjes. Hun leeftijd zal misschien tien of elf jaar zijn geweest, beslist niet ouder. Ze zaten naast elkaar en keken naar me. Ze waren zo bang voor de verschijning van een witte man, dat ze letterlijk verstijfd van angst waren.

Ik riep iets tegen hen en toen pas zag ik wat er aan de hand was. Het ene meisje liep weg op één been, terwijl het andere er zo'n beetje achteraan slingerde. Het tweede kind kroop op handen en stompjes voeten achter

haar aan.

Ik was er vlug bij en stelde hen gerust. M'n hart brak haast door wat ik zag. Twee lepralijders, bijna zonder benen. Ik kende wat van hun taal en hoorde dat ze waren uitgestoten door de stam. Overcomeleet. Ongevenst. Ze waren bezig samen te leven op die berg. Nee... samen te sterven.'

Hij was ontroerd, ze merkte het. Het beeld doemde duidelijk zichtbaar weer voor hem op.

'Kijk,' zei hij, 'we hebben mensen nodig voor deze patiënten, maar die zijn moeilijk te krijgen. Het is natuurlijk veel gemakkelijker geld te geven, of erover te schrijven en er emotioneel over te praten, dan hen te gaan verzorgen. Want dat is het hardste werk dat denkbaar is. Maar ook het mooiste. Ik wou... ja, ik wou dat ik nog jong was. Ik zou dan proberen dat ik onder de leprozen te werk gesteld werd.'

Ze wist dat hij het meende.

'Zijn er veel?' vroeg ze.

'Vrij veel. Er wordt nu aan begonnen door het gouvernement en de kerk, maar we hebben onvoldoende mensen. Dat wil zeggen: geschikte mensen. Aan avonturiers, die het weleens voor een maand, of desnoods een jaar, willen proberen hebben we niets. Je moet je leven daaraan geven. Een heel leven. Het zijn er niet veel die dat kunnen.'

'Nee,' zei ze, 'dat zullen er niet veel zijn.'

'Dat hoeft ook niet, als er maar enkelen zijn.'

Het werd even stil in de kamer; een tokkèh schoot met korte, nerveuze schokjes langs de zoldering. Heel in de verte, ergens in de kampong, zat een Papoea op een onwelluidende, schorre manier te zingen. De warmte hing zwaar in het vertrek, waarin de oude priester en de jonge vrouw elkaar zwiiggend aankeken.

Toen zei ze zacht: 'Misschien zou ik het kunnen proberen als ik de kans kreeg.'

Hij schudde het hoofd. 'Nee,' zei hij, 'ik geloof toch niet dat je het zou moeten doen. Je moet het ook kunnen. Het is erg moeilijk. Er is geen teleurstellender werk denkbaar dan dit. Trouwens, je hoort bij je man. Hij zou je toch niet kunnen en willen missen.'

'Daar ben ik niet zo zeker van,' zei ze bitter.

'Ik wel,' zei Beun. 'Ik ben zeker van het tegendeel. Hij kan evenmin buiten jou als jij burten hem, hoewel jullie beiden denken dat dit wel het geval is. Het eeuwige misverstand. Maar al was het niet zo, dan nóg geloof ik niet dat ik je mag aanraden dit werk als volledige dagtaak te gaan doen.'

'Ik zou het willen proberen,' zei ze.

Hij lachte haar vriendelijk toe. 'Ik zou het liever vergeten als ik jou was. Maar wacht eens, ik heb een idee. Je moest het eens zien. Dat kan. Zodra je beter bent en weer in staat te reizen moet je eens naar de lepro-

zerie gaan die niet zo ver van de hoofdbestuurspost is gelegen. Ik zal dat wel in orde maken met de medische dienst. Weet je zeker dat je het wilt zien?"

'Heel zeker.'

'Dan maak ik het in orde. En nu geloof ik dat je zo snel mogelijk moet gaan slapen, want we hebben weer veel te lang gepraat. Je ziet nu zelf wat een hopeloos slechte ziekenoppasser ik ben.'

Hij stond op en keerde haar kussen nog eens om. Ze keek hem aan en glimlachte hem toe. Hij was werkelijk haar beste vriend.

Hij sloot de klamboe, verliet de kamer en ging naar het kantoor van Nyland. Hij bleef er nog een half uur zitten roken en dacht na. Al die tijd waren zijn gedachten bij de jonge vrouw in de andere kamer, die meende dat ze overbodig was, dat haar leven al voorbij was. Hij vroeg zich af of hij er met Nyland over zou spreken. Ze had hem geen geheimhouding opgelegd, maar waarschijnlijk beschouwde ze dat als vanzelfsprekend. Hij moest eens zien of er zich niet een ongezochte gelegenheid voordeed.

Hij nam een nieuwe sigaar en zag tot zijn diepe droefheid dat die behalve doorweekt ook gebroken was. De grootste stomp was in ieder geval nog rookbaar en hij stak hem op.

Zoals hij daar zat leek hij in niets op een man Gods. Hij was zo aards en concreet als een missionaris op Nieuw-Guinea kon zijn. Hij kon haar niet uit zijn gedachten bannen, heel die verdere avond niet. Hij dacht: Ze lijkt op de agave, die eenmaal bloeit en dan sterft. Maar ze is een normale vrouw die eigenlijk nog niet eens gebloeid heeft en nog niet sterven mag. Ze was klaar, gereed om te bloeien, en voor wie ze zou opbloeien was heel wat geluk weggelegd.

Hij dacht aan controleur Nyland. Daarna aan de twee kinderen, verjaagd uit de stam en hun verborgen leven levend. Nee, hun verborgen sterven, in een hol in de bergwand.

Die man en die kinderen wachtten op het wonder dat iemand voor hen zou openbloeien. Hoeveel anderen verwachtten niet hetzelfde?

Met de leprozerie zou hij het in elk geval voor haar zien te regelen. Ze moest daarheen. Ze moest in elk geval het werk daar zien.

Er kwam een brief van Bosman waarin Helleen, mede namens zijn vrouw, werd uitgenodigd naar de hoofdbestuurplaats te komen om daar verder op te knappen. Het werd geheel aan haarzelf overgelaten hoelang ze wilde blijven. De invitatie was hartelijk gesteld en Nyland drong erop aan dat zij ze aanvaardde. Het zou goed voor haar zijn als ze een paar weken in een geheel andere omgeving was.

Hoewel niet enthousiast voor het plan besloot ze te gaan. Niet omdat ze er behoefte aan had onder de collega's van haar man en hun vrouwen te verkeren, wel omdat ze zich vast had voorgenomen zo spoedig mogelijk de leprozerie, waarover pater Beun met haar had gesproken, te bezoeken. Die kans was aan de kust aanzienlijk groter dan in het binnenland.

Het was geen onaangename reis naar de kust. Nyland had het zo geregeld dat hij ook zelf mee kon. Hij had allerlei lopende administratieve zaken af te doen en kon zijn aanwezigheid daar dus gedeeltelijk met Helleens verblijf combineren. Hij bleef een week en ging toen terug. Ze zou nog veertien dagen blijven en dan eveneens terugkeren.

Er bleken geen bezwaren te zijn tegen een bezoek aan de leprozerie van zuster De Kanter die zich enkele dagen varen van de hoofdbestuurspost bevond. Beun bleek het al in orde te hebben gemaakt. Het enige probleem was dat allerlei mensen steeds opnieuw probeerden te weten te komen waarom ze erheen wilde. Ze had weliswaar een aannemelijk klinkende verklaring (namelijk datgene wat Beun haar over het werk in de kolonie had verteld), maar dat nam niet weg dat men het toch een wat vreemde zaak scheen te vinden. Er werd haar gezegd dat er niets bijzonders te beleven viel. Er werden leprozen verpleegd zoals dat ook in enkele andere kolonies aan de kust het geval was. Het was daarbij beslist geen opwekkend beeld melaatsen te zien, gezwegen van het gevaar voor besmetting. Ofschoon ze natuurlijk zelf moest weten wat ze deed.

Dat wist ze en ze vertrok. Een klein vaartuig van het gouvernement dat op dienstreis was bracht haar naar de plaats aan de kust waar zich dicht bij de leprozerie bevond. Dat wil zeggen, waar de weg erheen begon. Vanaf de kust bleek het nog twee uur lopen te zijn. Het was vroeg in de ochtend toen ze van het bootje afstapte en de tocht begon. Men had haar de weg gewezen, die voor een groot deel evenwijdig met de kust liep, zodat de zee vrijwel steeds zichtbaar bleef.

Ze vond het heerlijk daar te lopen en genoot van het uitzicht op de tropenzee, die helgroen uitliep op het rif dat zich een paar honderd meter voor de kust uit zee verheef. In brede golven liep de deining erop te pletter, waarna zich tussen het rif en het strand een baaierd van schuim vormde die telkens opsprong tegen de donkere, gebogen stammen van het vloedbos. Langzaam liep ze door het stenige, gele zand. Het was,

dank zij de wind die uit zee kwam aangewaaid, koel. Overal hoorde ze vogels en ontdekte ze bloemen. Ze was blij dat ze besloten had dit plan door te zetten.

Al die tijd dat ze daar alleen liep, met dicht naast zich de schuimend uitruisende zee en rondom haar de luid tekeergaande vogels, had ze het gevoel dat ze gedurende haar ziekte iets had afgesloten. Dat ze een periode in haar leven had beëindigd en bezig was een nieuwe te beginnen.

Tweemaal rustte ze. Ze zat aan het strand en keek naar de zee. Een lege, zilvergrijze zee, met de lucht er trillend van hitte boven. Er was geen schip te zien, nog niet de kleinste Papoea-prauw. Een volkomen verlaten zee. Daarboven een strakblauwe hemel. Regelmatig stortte de zee zich op het rif. In het meters hoog opspattende schuim vormden zich telkens reeksen kleine regenbogen die snel verwaaiden, om even later opnieuw gevormd te worden.

Het was boeiend ernaar te kijken, en het drong duidelijker dan ooit tot haar door in welk een somber, zwaarmoedig deel van het eiland ze eigenlijk woonde. Dit was een ander Nieuw-Guinea, ruim, open, glorieus. Het had iets feestelijks daar te lopen, begeleid door de stemmen van de vogels en de donkere toon van de branding.

Ze haastte zich niet. Waarom zou ze? De opvarenden van het bootje dat haar had gebracht hadden gezegd dat het hun niets uitmaakte wanneer ze terugkwam. Die zelfde dag was goed, maar wat hen betrof ook de volgende morgen.

Ze voelde zich gelukkiger dan ze in lange tijd was geweest. Was deze stemming uitsluitend een gevolg van haar herstel of waren er andere factoren die dit veroorzaakten? Ze vroeg het zich herhaaldelijk af.

Ze deed drie uur over de weg die normaal in twee uur kon worden afgelegd. Naarmate ze de leprozerie naderde nam haar spanning toe. Pater Beun had gearzeld toen hij haar voorstelde erheen te gaan. Wat was de reden van de aarzeling geweest?

Op een paar honderd meter afstand ervan zag ze twee mensen, een man en een vrouw, aan de kant van de weg zitten. Papoea's. Ze moest hen rakelings passeren en wierp in het voorbijgaan een blik op hen. Ze groetten haar vriendelijk en ze groette even vriendelijk terug.

Dit korte ogenblik was echter voldoende geweest om te zien dat het melaatsen waren. De voeten van de man waren twee stompen, met lappen bedekt. Het lichaam van de vrouw zag er opgezwollen uit. Delen ervan puilden op verscheidene plaatsen uit. Ze had onnatuurlijk grote, starende ogen en dikke, overstulpende lippen. Helleen zag in een flits de handen van de vrouw: er ontbraken vingers. Wat over was waren stompjes.

Ze liep snel verder, maar eer ze het doel van haar reis had bereikt, hoorde ze kinderstemmen. Twee, drie jongens waren bezig in het vloedbos te spelen. Ze verborgen zich voor elkaar, zoals kinderen overal in de

wereld zich op deze manier voor elkaar verbergen. Maar deze jongens hadden de beschikking over een ideale schuilplaats: het vloedbos. Nergens kon je je beter verschuilen dan in dat labyrint van kromme en gebogen wortels die soms, als een zware golf zich uit de deining losmaakte, geheel overspoeld werden, om zich even later weer te verheffen boven het schuimende water en de kleine regenbogen. Een paradijs voor spelende kinderen.

De jongens zagen haar, maar letten nauwelijks op haar, zo gingen ze op in het wilde spel tussen bomen, water en brandingsschuim. Twee werden er door de branding omvergeworpen en rolden, gillend en schreeuwend van plezier, naar het strand. Ze bleef even staan en zag hoe de bruine, glimmende lichamen als menselijke vissen aanspoelden om, zodra ze op het droge waren, op te springen en opnieuw naar het vloedbos in zee te lopen.

Nee, ze liepen niet. Ze strompelden. Het been van de ene was omwikkeld met een verband, dat zich trouwens amper op zijn plaats bevond en steeds weggleed. Ze zag dat het been was aangevreten en misvormd. De andere jongen hinkte vanwege zijn voet. Ze waren patiënten van de leprozerie. Er viel geen spoor van verdriet bij deze kinderen te ontdekken. Ze speelden als normale kinderen. En toch waren ze patiënten.

Ze liep door, tot vier, vijf kinderen haar de weg versperden. Ze maakte een zijwaartse beweging om hen te passeren. Ze lagen in zand en opgedroogde modder te spelen. Een richtte zich op en viel weer. Het was een jongen. Hij kroop, scheef en onhandig als een krab op het droge, naar een stok, greep die, zette hem rechtop in de modder en trok er zich aan op. Een naakt, aapachtig wezen, dat krampachtige bewegingen maakte. Het lichaam hing over de stok. Het bezat geen voeten. Waar die zich hadden moeten bevinden waren alleen twee stompjes, omwikkeld met verband dat eens wit moest zijn geweest en nu zwart van het stof was.

Naast de jongen krabbelde een meisje overeind. Het kon tien jaar zijn, misschien twaalf; de leeftijden van de kinderen waren moeilijk te schatten. Eén voet was normaal; de andere, als van de jongen, met verband omwikkeld. Het gezichtje was opvallend lief. Een zindelijk, glad, bruin-zwart Papoea-gezicht, met prachtige, stralende ogen en koolzwart kroezend haar.

Het meisje keek haar vrijmoedig aan en riep iets dat ze niet verstond. Ze zag duidelijk dat het kind niet in het minst verschrikt was door haar komst. Ze merkte nóg iets: een vaag gevoel van weerstand, walging, afkeer.

Ze ging verder en liep de kampong binnen. Ze had iets anders verwacht. In geen geval een normale kampong. Hij verschilde echter weinig van andere: het was er even rommelig, er was even weinig systematisch gebouwd en de bewoners zaten even rustig voor hun huisje als in welke andere kampong waar ook op Nieuw-Guinea.

Het viel haar op dat haar komst nauwelijks belangstelling trok. Waarschijnlijk waren ze hier al heel lang gewend aan blanken. Er werd vrijwel geen acht op haar geslagen.

Dit waren dus de patiënten. Dit waren dus de leprozen van de zuidkust. Ze wist dat elk van hen ten dode opgeschreven moest zijn. Ze zag verwrongen, vertekende gezichten met dikke lippen en opgezwollen oogleden. Ze zag afschuwelijk brede neuzen en dikke oren. Ze zag aangevreten borsten, armen en benen. Ze zag mensen zonder voeten en handen. Ze zag kale hoofden van jonge vrouwen. En ze zag kinderen die bezig waren elkaar te helpen het verband op de goede plaats te houden. Soms wat dat verband wit en schoon; soms zwart en vuil.

Ze zag dit alles in het voorbijgaan, terwijl ze achter zich nog steeds het donkere ruisen van de zee hoorde. Er kwam een gevoel van spijt in haar dat ze hier was. Even daarvoor had ze zich gelukkig gevoeld. Een moment had ze een glimp van het paradijs opgevangen. Dit was de andere kant van dat paradijs.

Ze kwam in de verleiding terug te gaan naar de kust, waar het doffe dreunen van de branding haar scheen te roepen. Maar ze kon niet meer terug. Ze wisten hier dat ze zou komen. Er werd waarschijnlijk nu op haar gewacht.

Een jonge mantri, een inheemse hulp van de zusters, kwam aanlopen. Hij groette beleefd en vroeg of ze hem wilde volgen. Langs andere kamponghuisjes, met ervoor en erin patiënten, bracht hij haar naar een grote golfjzeren keet, een loods, die zich in het midden van de kampong bevond en het centrum daarvan vormde. Ervoor dromde een dertigtal mensen samen.

De loods was van voren open en de mantri verzocht de mensen die zich daar ophielden opzij te gaan en hen door te laten. Zwijgend opende de groep zich om ruimte te maken. Ze rook hen. Velen zagen er niet zindelijk uit. Sommigen droegen verband om lichaamsdelen, anderen hadden open wonden. Ze moest slikken en kreeg een wee gevoel in de maagstreek. Het was erger dan ze zich had voorgesteld.

Ze ging de open loods, waarvan ze begreep dat het de polikliniek was, binnen. De zon teisterde het plaatijzeren dak. Ze zag twee blanke vrouwen in witte jurken bezig, geholpen door een drietal jonge Papoea's, twee jongens en een meisje. Een van beide vrouwen vulde flesjes uit een grote, groene fles. Ze was klein en donker. Ze had een opvallend ernstig gezicht en scheen voor niets anders oog te hebben dan voor het vullen van de flesjes. De mantri die Helleen had gebracht ging naar haar toe en zei iets. Ze knikte kortaf, wat verstrooid, en ging met haar werk door. Iedereen ging daar trouwens mee door, en weer viel het haar op dat er niet de minste aandacht aan haar komst werd geschonken. Niet door de Papoea's en evenmin door de beide vrouwen. De jongste van de twee was doende met het verbinden van een been van een Papoea-kind en scheen

geheel door dat werk in beslag te worden genomen.

Ze liep langzaam naar voren, verwachtend dat ze toch wel op de een of andere manier ontvangen zou worden. Ze was de vrouw van een bestuursambtenaar en niet gewend dat men haar op een dergelijke, nogal onverschillige manier behandelde. Maar dit was geen gewone, alledaagse gemeenschap. Dit was een medisch centrum waar kennelijk andere normen golden.

Ze zag hoe de een de ander in de polikliniek hielp. Papoea-meisjes waren bezig wonden te reinigen van jongens, en jongens deden hetzelfde bij meisjes. Er waren kinderen bij van nauwelijks negen à tien jaar. Bij de ouderen gebeurde hetzelfde. Men hielp elkaar.

Ze zag afschuwelijke gezichten en afzichtelijke lichamen. De gezichten waren doorgaans het ergst. Ze leken maskers. Dit waren de getekenden, de verlorenen. Wie hier kwam had afgerekend met het leven. Hier was geen hoop meer. Het waren nog voortvegeterende wezens, van wie de dagen waren geteld. Wie in deze kampong kwam wist dat zijn dagen geteld waren. De plaatijzeren, gloeiendhete loods was de wachtkamer van de dood. Het was misschien mogelijk in die wachtkamer respijt te krijgen. Misschien was men daar in staat het einde uit te stellen. Zij het niet voor lang.

Ze huiverde.

Toen wierp, eindelijk, de kleine donkere vrouw, met de strak naar achteren gekamde haren, een blik op haar. Ze knikte in haar richting. Het was een kort knikje en het ging gepaard met een nauwelijks zichtbare, niet te miskennen geïrriteerdheid. Waarom? Ze was toch geïntroduceerd door pater Beun? Hij had haar toch geschreven dat ze welkom zou zijn in zuster De Kanters polikliniek?

Ze wist niet precies wat ze moest doen: blijven staan, of naar voren komen, tussen de patiënten door, en naar de leidster van dit ziekenhuis gaan. Toen wierp deze haar opnieuw een blik toe en glimlachte. Op een wat vermoeide manier. Ze zette de fles neer, maakte de bovenste knoop van haar schort vast en kwam naar haar bezoeker toe.

Ze stelden zich aan elkaar voor.

'Neemt u me niet kwalijk, mevrouw,' zei zuster De Kanter, 'dat ik u niet zelf ben komen ophalen, maar dat ging niet. We zitten hier met een hopeloos tekort aan mensen en ik kan werkelijk niet gemist worden. Ook zuster Kranenburg kan niet weg. Ik hoop niet dat u 't ons kwalijk neemt. U zult het wel begrijpen, denk ik.'

'Ik neem u niets kwalijk, zuster,' zei Helleen. Ze zag dat grote parels zweet van het gezicht van de kleine, magere vrouw afdropen.

'U bent natuurlijk welkom hier,' vervolgde deze, 'maar we kunnen u nu niet rondleiden. Er is geen tijd voor. We zitten op het ogenblik met veel patiënten, onder wie een groot aantal urgente gevallen. Ze gaan voor.'

'Ik begrijp het. Maakt u zich geen zorg over mij, ik kijk hier wel wat rond.'

Zuster De Kanter haalde een doosje sigaretten uit haar schortzak te voorschijn en bood Helleen een sigaret aan. Zelf nam ze er ook een.

'Die twee minuten moeten er maar even af,' zei ze, en voor de eerste maal trok er iets als een werkelijke glimlach over het tanige, gebruinde gezicht van de verpleegster.

'Had u een goede reis?'

'Zo goed als maar kon. Ik heb genoten van de weg langs zee naar hier. Een paradijs.'

'Ja, ze hebben de plaats van de polikliniek hier inderdaad goed gekozen. Dat hebben ze niet gedaan omdat het hier zo mooi was. Er was een andere aanleiding: het grote en steeds toenemende aantal zieken.'

'Hoeveel kunt u er hier hebben?' vroeg Helleen, terwijl ze een blik op de groep Papoea's voor de polikliniek wierp.

'Onze maximale capaciteit is honderdvijftig.'

'En hoeveel zijn er hier?'

'Op het ogenblik bijna tweehonderd.'

'Kunt u er zoveel verwerken?'

De verpleegster lachte stroef. 'Ja en nee. Het vervelendste is dat daar niet naar wordt gevraagd. Ze komen eenvoudig, en als ze er zijn kun je hen moeilijk weer het bos insturen. Dit is precies het probleem waar het bij ons om draait. Meestal, en dat is u wel bekend, kost het moeite Papoea's naar de dokter te krijgen. Ze vertrouwen de zaak niet altijd en er is vaak nogal wat overredingskracht voor nodig hen aan een geregeld poliklinisch onderzoek te wennen. Dat is hier anders. Ze komen ongevraagd, vrijwillig.'

'Horen ze het van elkaar?'

'Ja, we zijn hier nu bijna drie jaar bezig, maar als het op deze manier doorgaat zal er toch ingegrepen moeten worden. Ik kan zo niet verder werken. Het werk zelf is niet erg, daar zijn we voor, maar je kunt hen niet allemaal even goed helpen. Dat zit ons dwars.'

'U hebt mantri's, zie ik.'

'Ja, en ze doen voortreffelijk werk. Maar ze moeten nog zo enorm veel leren. Nee, verpleegsters en artsen zijn nodig. Maar die krijg je niet gemakkelijk.'

'Ik dacht dat het niet zo moeilijk moest zijn voor dit werk vrouwelijk personeel te krijgen. Ik ken genoeg verpleegsters in Holland die...'

Opnieuw glimlachte zuster De Kanter. 'O ja, dat weet ik, dat is bekend, maar dit is geen normaal ziekenhuiswerk. Het is werk waar iets anders en iets meer voor nodig is dan enkel een diploma en ziekenhuispraktijk. Ik zou u...'

Ze wierp een snelle blik op haar polshorloge. 'Ik moet werkelijk weg,' zei ze, 'het spijt me, ik moet doorgaan. Mag ik u voor ons middagmaal

uitnodigen? Het is aan de sobere kant, maar eetbaar. We hebben niet veel gelegenheid er werk van te maken. Mag ik gaan? Kijkt u intussen wat rond.'

Ze keek rond.

En in het uur dat volgde werd het haar langzamerhand duidelijk wat een leprozerie was. Daarbij trof haar één ding in het bijzonder: de blijmoedigheid waarmee volwassenen en kinderen hun lot aanvaardden. Niet eenmaal was ze getuige van openlijk getoonde smart, verdriet of wanhoop. Integendeel, er was een sfeer die allerminst gedeprimeerd aandeed. Waren al deze mensen dan zo verzoend met de gedachte spoedig te moeten sterven? Maar die kinderen! Boezemde de dood hun dan zo weinig angst in?

Ze was verwonderd, en haar verwondering nam toe naarmate ze langer in de kampong bleef. Het meest bleef ze zich verwonderen over de rust en blijmoedigheid die ze van meer dan één gezicht aflas. Ze begreep dat niet. Kon het niet verklaren.

Anderhalf uur later zat ze aan tafel bij de zusters De Kanter en Kranenburg. De laatste was een jonge vrouw van even in de twintig. De leeftijd van de ander kon ze moeilijk schatten; ze dacht tussen de veertig en vijftig. Ze wekte de indruk het werk dat ze deed volkomen te beheersen en er zich geheel aan te geven. Ze was niet bijzonder spraakzaam en evenmin opvallend hartelijk, maar ze was wel op een speciale manier sympathiek.

De mantri's zaten er stil bij en spraken niet. Zuster De Kanter verontschuldigde zich opnieuw voor het inderdaad karige maal, dat werd opgediend door twee Papoea-jongens. Helleen zei dat ze blij was mee te mogen eten.

Zuster Kranenburg informeerde naar haar bevindingen in de kampong. 'Leek het een beetje op wat ze u erover hebben verteld?'

'Een beetje,' antwoordde ze. 'Het is toch erger dan ik me had voorgesteld.'

'U had toch niet verwacht hier een vakantiekolonie aan te treffen?' De stem van zuster De Kanter had een ondertoon van sarcasme.

'Nee, dat had ik natuurlijk niet verwacht, maar ik wist niet dat er zoveel patiënten hier waren en evenmin dat een deel van hen in een staat verkeerde, die... zoals...'

De ogen van zuster De Kanter waren strak op haar gericht. Ze had haar vork neergelegd en keek scherp naar de goedgeklede jonge echtgenote van de bestuursambtenaar die hen de eer van een bezoek aandeed. Ze was de eerste niet en zou ook de laatste niet zijn. Die bezoekers kostten haar tijd en ze had geen tijd. Ze waren lastig, overbodig. Hun aanwezigheid irriteerde zuster De Kanter altijd, hoewel ze haar best deed die gevoelens zoveel mogelijk te verbergen. Niet altijd met succes. Tact was niet de

eigenschap die haar het meest kenmerkte.

Ze vulde de zin van haar bezoeker zelf verder aan: 'In een staat die u van de kook heeft gebracht, nietwaar? Ik geloof dat dit niet zo erg is. U ziet dit vandaag, en morgen bent u het vergeten. Dat zult u wel niet erkennen, want op het ogenblik denkt u dat alles een zo diepe indruk op u heeft gemaakt, dat die u nog lang zal bijblijven. Wees gerust, dat zal hij niet. U hebt uw eigen werk, uw eigen besognes. Het is net als wanneer mensen naar de film gaan. Ze zijn anderhalf uur ontroerd en als ze buiten op het trottoir staan is hun eerste vraag in welk café ze een borrel of een kop koffie zullen gaan drinken.'

Helleen stond op het punt te protesteren tegen de zienswijze van zuster De Kanter, die ze voorbarig en onjuist vond. Ze slikte de woorden die haar op de tong lagen in en zei: 'U schijnt slechte ervaringen te hebben met bezoekers, zuster.'

'Die heb ik zeker, en met name met bezoekers. Nee... ik ben niet persoonlijk. Werkelijk, ik stel uw belangstelling op prijs, maar u moet niet vergeten dat ik dit werk al lang doe en dat ik heb geleerd me te verzoenen met de tijdelijke sympathie en de tijdelijke belangstelling van mijn gasten. Daar blijft het altijd bij. In mijn plaats zou u net zo sceptisch tegenover gasten staan. Daarbij kosten die bezoeken ons tijd, en als er iets is waar we gebrek aan hebben, dán daaraan.'

'Niet aan geld?'

'Ook, maar op de een of andere manier komt dat er wel. Nee, waar het werkelijk om gaat zijn handen en hersens. En nog meer om hart voor dit werk.'

'Is het zo moeilijk aan personeel te komen?'

'Personeel – dat woord deugt niet. Wie hier werkt is geen personeel en voelt zich evenmin als zodanig. Dit is een klein team, bestaande uit de controlerende arts, die juist een week hier geweest is, uit zuster Kranenburg, uit mij en uit de mantri's. We werken uitstekend samen en, naar we menen, niet zonder resultaten. Ons team is echter veel te klein, het moet nodig worden uitgebreid.'

'Er moeten toch mensen te vinden zijn die hier willen werken, ik weet het zeker,' zei Helleen.

'Natuurlijk zijn die er, maar u hebt er geen besef van wat het wil zeggen onder leprozen te verkeren. Te leven. Hooft u wat ik zeg – te léven. Het is geen kwestie van bereid te zijn een paar uren in de polikliniek te staan. Evenmin van spreekuren of van bepaalde tijden waarin de mensen worden behandeld. Je moet er altijd zijn. Heel de dag is hier spreekuur. Elk uur komen ze bij ons om geholpen te worden. Ze rekenen op ons en we mogen hen niet teleurstellen. Dit is juist de kracht van ons werk. Geloof u werkelijk dat het eenvoudig is voor zulk werk mensen te vinden? Het is mij zelden gelukt.'

Helleen hoorde een geluid achter zich en keek om. Een oude man met

een leeuwegezicht, alle symptomen tonend van de lepralijder, kwam over de vloer aangeschuifeld. Hij had één been. Het andere eindigde in een stomp in een kort linnen broekje. Hij had open wonden aan wangen en kin.

Ze deed zich geweld aan niets van haar gevoelens te laten blijken. Ze at door, hoewel de rijst haar in de keel bleef steken.

Weer voelde ze de blikken van zuster De Kanter op zich rusten en opnieuw was daar de harde stem van de vrouw tegenover haar: 'Ik hoop niet dat Nicolaas uw eelust bederft. Hij hoort zo'n beetje bij ons en niemand heeft ooit de moed hem weg te sturen.'

'Zijn ze besmettelijk?' vroeg Helleen.

'Men heeft altijd beweerd dat geen ziekte zo gevaarlijk, zo besmettelijk is als lepra, maar de medische wetenschap is bezig daarop terug te komen. Ik weet het niet precies. We zijn natuurlijk op ons hoede en doen alles om op onszelf te passen, ook al in het belang van de patiënten zelf, die er niets aan hebben als ze ons kwijtraken. Ik geloof echter dat het 't voornaamste is als je niet steeds met angst voor besmetting rondloopt. Daarbij, zonder geluk vaart niemand wel. Ik geloof niet dat zuster Kranenburg zich dagelijks zorg maakt over besmetting?'

De andere zuster schudde het hoofd en zei: 'Misschien de eerste weken dat ik hier was, maar je denkt er al gauw niet meer aan. Na een maand heeft het werk je wel zo te pakken dat dergelijke dingen niet meer belangrijk zijn.'

'Hoelang werkt u nu voor de leprozen, zuster De Kanter?' vroeg Helleen.

'Bijna vijftien jaar, verdeeld over verscheidene plaatsen aan de kust. En ik hoop dat ik de kracht heb er nog tien aan te kunnen toevoegen.'

Dat zijn dan samen vijftientig jaren onder dit soort mensen, dacht Helleen. Een kwart eeuw. De beste jaren van een mensenleven. Ze verbaasde zich over de laconieke manier waarop de vrouw tegenover haar erover sprak.

'Ik heb vaak gehoord dat de ziekte ongeneeslijk is,' zei ze, terwijl ze opnieuw naar de verminkte man naast haar stoel keek (ze rook hem, hoewel ze haar uiterste best deed dit niet te laten merken).

'Nonsens, lepra is wel degelijk te genezen. Mits je er vroeg genoeg bij bent, de goede medicijnen hebt en de patiënten zelf hun verstand gebruiken.'

'Genezen ze hier?'

'Gisteren zijn er weer drie naar hun eigen kampong vertrokken, een week lopen hiervandaan. Ze waren hier bijna twee jaar. Ze zijn volledig genezen weggegaan. Ze waren erg treurig dat ze plaats voor anderen moesten maken. Het liefst waren ze bij ons gebleven.'

'Kan iedere patiënt genezen?'

'Nee, helaas niet. Als hij te laat komt kunnen wij er ook niets meer aan

doen. Hoogstens het proces vertragen. Het begint vaak heel jong, als kind al. Eerst witte vlekjes op het lijf, dan een afwijking aan de oren, de wenkbrauwen beginnen uit te vallen en de leeuwepok ontstaat. Het proces woekert door en dat kan een heel mensenleven duren, dertig jaar lang soms. Daar helpt dan geen medicijn meer voor, maar je kunt wél je best doen zo'n lijder een nog redelijk menswaardig bestaan te geven.'

'Heeft hij dat niet in z'n eigen kampong?'

'Nee, alleen hier.'

Ze keek zuster De Kanter aan. 'Hier, hoe bedoelt u dat? Ze gaan toch weer weg?'

'De meesten... ja, maar niet allen. Die geen basis meer hebben, die geen plaats meer wacht in hun gemeenschap, de uitgestotenen, die kunnen blijven. Ze mogen weggaan, maar waar zouden ze het beter hebben dan hier? We zouden hen doodongelukkig maken als we hen wegstuurden.'

'Neemt het aantal patiënten af of toe?'

'Op heel Nieuw-Guinea neemt het op het ogenblik toe, wat een tijdelijk verschijnsel kan zijn. We beschikken over een bijzonder goed bestrijdingsmiddel, een Nederlands preparaat, dat veel beter is dan het buitenlandse dat we voorheen gebruikten. Het moet alleen met grote zorgvuldigheid worden toegediend, bij voorkeur door een arts of specialist. Alles hangt er namelijk van af of de patiënt de juiste dosering krijgt. Het is eigenlijk een wondermiddel en het biedt de patiënt maximale kansen op herstel, mits hij zich regelmatig laat controleren. Vandaar ook dat we hen eigenlijk wel graag hier bij ons hebben. Dan kunnen we er 't oog op houden.'

Helleen kwam terug op het gevaar van besmetting. Hoe vaak had ze niet gehoord dat het levensgevaarlijk was zich in de omgeving van melaatsen op te houden; hoe dikwijls had ze niet gelezen welke catastrofale gevolgen contacten met leprozen konden hebben.

Zuster De Kanter haalde de schouders op. 'Ik ken die verhalen,' zei ze, 'en neem ze voor wat ze waard zijn. In de praktijk valt dat allemaal best mee, hoewel je je verstand moet gebruiken. Voor de Papoea's zelf is het besmettingsgevaar het grootst in de kinderjaren, hoewel de eigenlijke weg van de infectie nog steeds niet precies bekend is.'

Zuster Kranenburg vroeg toestemming op te staan, omdat patiënten op haar wachtten. Even later stond ook zuster De Kanter op.

'Hebt u zin mee te gaan en te zien hoe we een paar ernstige patiënten reinigen en verbinden? Ik waarschuw u dat het niet prettig is om aan te zien.'

Ze ging mee en zag wat werken in een leprozerie in de praktijk betekende. Ze leerde die middag begrijpen waarom zo weinigen geschikt waren tot het verrichten van zulk werk. Omdat daarvoor oneindig veel méér nodig was dan alleen parate kennis en de bereidheid het te willen doen.

Er waren vóór alles nodig eindeloos geduld en liefde voor deze mensen. Zonder liefde zou geen vrouw, en evenmin een man, het langer dan een paar maanden, hoogstens een half jaar, uithouden.

Ze zag de manier waarop de beide verpleegsters en de mantri's met de lijdens omgingen. Met hoeveel zorg, sympathie en begrip voor elk van hen. Het was daarbij verbijsterend te zien met welk een vertrouwen de leprozen zich overgaven.

Een paar maal dacht ze die middag aan haar eigen zorgen en teleurstellingen. Ze leken ineens veel minder belangrijk. Ze stelde zich voor dat ze daar met iemand als zuster De Kanter over zou spreken. Ze moest er niet aan denken hoe zij zou reageren. Zuster De Kanter zou zonder twijfel net zo reageren als pater Beun.

In de namiddag liep ze nog eenmaal alleen door de kampong. Ze zag opnieuw de volwassenen en de kinderen. Ondanks de vreugde die de laatsten in hun bestaan schenen te vinden had ze medelijden met hen. En toch waren dit de kinderen met wier lot ze het minst begaan behoefde te zijn. Er waren andere kinderen - en het waren er velen - die zich ergens in het bos ophielden en langzaam stierven, wegteerden aan deze ziekte. De ziekte, waarvan alleen de naam reeds een verschrikking inhield. Die kinderen moesten het bos verlaten, maar er was geen plaats voor hen in de leprozerieën. Er moesten dus meer leprozerieën komen, waarvoor voldoende geld, geneesmiddelen en mensen beschikbaar moesten worden gesteld. Mensen vooral, wist ze nu.

Ze zag een mantri bezig met een vrouw wier armen met zwachtels omwonden waren. Ze rookte een strootje en keek vol tederheid naar het kindje dat aan haar borst lag te drinken. Zuster Kranenburg was juist komen aanlopen en bleef naast haar staan. 'Dat stukje menselijk leven begon vier dagen geleden; het woog nog geen twaalfhonderd gram toen het arriveerde, maar het leeft nóg. Is dat geen wonder?'

Helleen zag het gezicht van de vrouw die patiënte was en tóch gelukkig. Het kind slobberde gulzig aan de donkere tepel en zoog daaruit het leven. Beiden leken gelukkig, volmaakt tevreden met hun bestaan. Zoveel geluk was dus mogelijk in een leprozerie!

Ze dacht aan de gezichten van al die andere patiënten, die ze deze dag had gezien. Er was er niet één bij dat ongelukkig stond. Zelfs niet van de lijdens voor wie alle bestrijdingsmiddelen op de wereld niet in staat zouden zijn hen te redden. En dat was dus het resultaat van het werk van die arts, zuster De Kanter, zuster Kranenburg en de mantri's.

Ze vergeleek haar eigen leven, haar eigen bestaan met dat van hen. De vergelijking ondervond ze als pijnlijk, beschemend. Het leek een doel-loos leven.

Ze zag, terwijl de jongere verpleegster met haar meeliep, een bolronnd meisje van een jaar of vier met een uit lappen en hout gemaakte pop

spelen. 'Een maand geleden was het een uitgemergeld framboesiageval-
letje,' zei de verpleegster, 'en kijk nu eens wat onze injecties hebben
gedaan. Ze is vrijwel genezen en ze zal blijven leven.'

Ze zag andere kinderen, slapend in kribben onder een klamboe. Ze zag
drie meisjes, leprozen, op naaimachines kleding herstellen. Ze zag
mannen, eveneens patiënten, bezig met het verrichten van herstellingen
aan kamponghuisjes. En steeds opnieuw werden haar de resultaten
getoond van de modernste medicijnen waarmee men hier lepra bestreed.
Ook van het wonder van de arbeidstherapie zoals die werd toegepast. Ze
zag hoe het mogelijk was dat verminkte handen nog werk deden en hoe
dat werk blijmoedig en geïnspireerd geschiedde.

Ze vroeg zuster Kranenburg of het mogelijk was dat ze die nacht in de
leprozerie overbleef. De verpleegster beloofde het te vragen aan haar
collega. Het was niet zo eenvoudig, maar als ze bereid was genoeg te
nemen met minimaal comfort, zou het waarschijnlijk te regelen zijn.

Het was te regelen, hoewel ze merkte dat zuster De Kanter nogal
verbaasd was over het verzoek.

Toen ze het avondmaal hadden gebruikt kwam een Papoea-jongen de
kleine bungalow, die tot woning van de zusters diende, binnenlopen.
Helleen zag dat het een patiënt was. De oren waren aangetast. Het kind
liep snel naar zuster De Kanter, die plotseling uitsluitend aandacht voor
de jongen bleek te hebben en hem optilde. Ze drukte hem tegen zich aan
en kuste hem op een wang.

Zuster De Kanter voelde dat haar bezoeker naar haar keek en terwijl
ze het jongetje weer op de grond zette, zei ze: 'Vermoedelijk vindt u het
nogal dwaas wat ik nu doe, maar wees gerust, u zult hier niet besmet
vandaan gaan.'

Sterker dan voorheen drong de realiteit van de liefde in deze gemeen-
schap tot haar door. Een liefde waarin ze niet had geloofd; die haar in de
praktijk niet mogelijk leek. Nu geloofde ze het. Dit gebeurde hier
vandaag, en het zou morgen en overmorgen opnieuw gebeuren.

Het was helemaal geen wonder, het was de normaalste gang van zaken.
Hier was liefde voor anderen een natuurlijke, menselijke zaak gewor-
den.

Ze sprak die avond drie uur met zuster De Kanter, nadat ze eerst voor
zichzelf een besluit had genomen. Ze vroeg of het mogelijk was op de een
of andere manier in de leprozerie werkzaam te zijn.

Zuster De Kanter had haar welwillend aangehoord en haar vervolgens
gezegd dat het niet mogelijk was. Afgezien van het feit dat ze niet gediplo-
meerd was, was het ondenkbaar dat de vrouw van een gouvernements-
ambtenaar zulk werk verrichtte. Dat deed men niet. Haar voornaamste
bezwaar was echter dat ze niet geloofde dat Helleen er geschikt voor
was.

‘U denkt dat te zijn, maar u weet niet wat u wilt. U laat vanavond alleen uw hart spreken. Dat is niet zo moeilijk na alles wat u vandaag hebt gezien. Het gaat echter niet om dagen, maar om jaren, wellicht om een heel leven. Geloof me, mevrouw Nyland, slechts weinigen zijn daartoe in staat.’

‘Ik zou toch het werk van de mantri’s kunnen doen?’

Zuster de Kanter schudde het hoofd. ‘Dat denkt u. In de praktijk zou er weinig van terecht komen. Als ik zeg dat u deze gedachten uit uw hoofd moet zetten, dan doe ik dat in uw eigen bestwil.’

‘Ik zou het kunnen proberen.’

‘U zoudt mislukken, zoals er al zoveel mislukt zijn. Die net als u oprecht enthousiast waren. Goede wil en enthousiasme alleen zijn niet genoeg. Ik had gehoopt dat u dit vandaag ontdekt zou hebben.’

‘Het moet toch mogelijk zijn dat ik dat andere, wat me ontbreekt, erbij leer,’ zei ze zacht.

‘Mogelijk, ja, maar niet waarschijnlijk. Als ik vermoedde dat u enigszins geschikt voor ons werk zou zijn, zou ik natuurlijk gebruik van u maken, maar ik heb die zekerheid niet. Waarom zou ik u ongelukkig maken en de leprozerie een slechte dienst bewijzen?’

‘Mag ik nog eens terugkomen?’

‘Als u daar behoefte aan hebt – vanzelfsprekend. Maar kom niet te vaak, we hebben zo weinig tijd. Ik denk echter niet dat u terugkomt. Uw eigen wereld heeft u nodig. Daar hoort u thuis.’

Ze vroeg zich af hoe zuster De Kanter zou hebben gesproken als ze wist hoe weinig ze naar die andere wereld verlangde.

De volgende dag ging ze terug. Ze werd naar het strand gebracht door de beide zusters, en een hele troep Papoea-kinderen volgde hen. Het laatste dat ze zuster De Kanter vroeg, was: ‘Ik mag dus terugkomen?’

‘Natuurlijk. U bent hier welkom, mits u geen beslag op onze tijd legt, want die is voor onze mensen. Kom als het zin heeft.’

‘Als ik kom zal het niet uit nieuwsgierigheid zijn.’

‘Dat weet ik,’ zei de verpleegster.

Ze ging in de richting van de branding en van de regenbogen die zich opnieuw over de warrelling van wit en lichtgroen schuim spanden. De zee ging tekeer onder het vloedbos, met een geluid zo oud als de wereld.

Ze draaide zich tweemaal om en wuifde naar de beide vrouwen die haar nakeken. Een oude en een jonge, die even later hun werk zouden voortzetten. En die het morgen voortzetten, en de dag daarna. En zo door. Jarenlang. Een leven, gewijd aan leprozen, die hier wat levensgeluk hadden gevonden. Een plaats in de schaduw waar ze niet werden uitgestoten maar opgevangen. Waar ze welkom waren en mochten blijven tot het ogenblik dat ze zelf weg wilden. Het ogenblik, dat de meesten zover mogelijk verschoven en dat voor een aantal nooit aanbrak.

Toen ze zich voor de tweede maal omdraaide deed zuster De Kanter haar denken aan een kleine, vrouwelijke Franciscus.

10

Gedurende het halve jaar volgend op Helleens bezoek aan de leprozerie, spande controleur Nyland zich tot het uiterste in zijn onder de bevolking begonnen werk te consolideren. Hij trachtte, en niet zonder succes, de mannen enigszins met de eerste beginselen van arbeid vertrouwd te maken, wat niet eenvoudig was omdat hij met verzamelaars te doen had, met halfnomaden, mensen die hun voedsel in het bos zochten en een ander woongebied kozen als dat waarin ze verbleven geen levensmogelijkheden meer bood. Hij leerde hen wennen aan het gebruik van westerse voorwerpen, waarvan de belangrijkste bijlen en messen waren. En hij poogde met geduld, tact en wijsheid hun primitieve adat in zoverre om te buigen, dat ze iets leerden inzien van het onmenselijke van koppensnelen en kannibalisme.

Nyland had de instelling van de pionier; hij wist, en hield daar ook rekening mee, dat hij de ene teleurstelling na de andere moest incasseren, dat ieder succes bijna zeker door een tegenslag werd gevolgd. Hij wist dat hij bezig was vat op de bevolking te krijgen, maar haar gedachtenleven bleef hem onbekend. Hij wist dat zijn tabak, bijlen en vishaken belangrijke, doorslaggevende factoren waren bij het verwerven van hun sympathie. In hoeverre deze dan ook nog op persoonlijke gevoelens berustte kwam hij zelden of nooit te weten. Er bleef altijd, zelfs tijdens vertrouwelijke gesprekken van man tot man, een ravijn van onbegrip tussen zijn ideeën en de hunne gapen. De tijd zou leren of dat ravijn ooit zou worden overbrugd.

Hij probeerde, meestal samen met Renjaan en Helleen, ook contact met de verder in het moeras wonende bevolking te krijgen. Er waren daar enkele kampongs, waarvan de bewoners hen vriendschappelijk gezind waren en hun komst op prijs stelden; er waren ook stammen die dit kennelijk niet deden en het duidelijk lieten blijken. Ze trokken zich weinig of niets van de Kompenie aan, hoewel Nyland niet verzuimde de bewoners keer op keer te vertellen hoe onverstandig het was de voordelen daarvan te onderschatten. Een paar maal bezocht hij deze stammen met een patrouille mobiele politie. Dat maakte indruk en hielp voor korte of langere tijd. Maar hun herinneringsvermogen bleek, wat het beteugelen van hun barbaarse rituelen betrof, zwak te zijn, en telkens opnieuw kwamen op de bestuurspost berichten binnen van sneltochten, gevolgd door kannibaalse festijnen.

Nyland had zijn superieuren aan de kust om meer assistentie verzocht en die was hem toegezegd. Zodra er jongere krachten beschikbaar kwamen zou hij daarop kunnen rekenen. Er werden zelfs namen genoemd, maar telkens bleek er een reden te zijn, al dan niet overtuigend klinkend, dat ze nog niet konden komen.

Op een avond kwam Nyland, na een dag met zijn bestuursassistent weggeweest te zijn, thuis. Helleen merkte direct dat er iets gebeurd was dat hem niet zinde. Hij maakte een gedeprimeerde indruk.

Aan tafel, tijdens het avondmaal, vernam ze de reden. Renjaan en hij hadden vernomen dat in een kampong, ongeveer een dag varen van de bestuurspost, opnieuw onrust ontstaan was; alle tekenen wezen erop dat ze zich daar voorbereidden op een sneltocht in de omgeving. Helleen kende de naam van de kampong en was op de hoogte van de reputatie van de bewoners. Het was een van de moeilijkste clans van het hele district, en de laatste maal dat Nyland er zich had vertoond, samen met twintig man mobiele politie, was het nodig geweest hard in te grijpen. Hij deed dat niet graag en altijd eerst dan als alle andere middelen hadden gefaald. Er moest echter een voorbeeld worden gesteld en het was noodzakelijk geweest dat de Kompenie haar kracht toonde.

Dat gebeurde in dit geval door het in brand steken van het grote mannenhuis en het meenemen van drie leiders. Helleen was erbij geweest en had gezien met hoeveel onverholen haat met name de vrouwen op de straf hadden gereageerd.

Na een maand waren de meegenomen mannen vrijgelaten en naar hun woongebied teruggebracht. Ze waren tijdens hun gevangenschap goed behandeld en men hoopte - te meer daar ze rijk beladen met ijzeren voorwerpen en tabak aankwamen - dat ze een kalmerende invloed op de overige bevolking zouden uitoefenen. Het had allemaal veel tijd en werk gekost, maar Nyland had goede hoop dat de maatregelen effect gesorteerd hadden. Het bleek nu, vertelde hij haar, dat dit niet het geval was, gezien de mededelingen die ze deze dag hadden gekregen.

Hij zei haar dat hij er de volgende dag naar toe wilde gaan. Hij had zes Papoea's van de kampong bij het bestuurshuis bereid gevonden er hem per prauw heen te brengen. Hoe eerder hij zijn gezicht liet zien, hoe beter. Langer wachten kon voor de omwonende bevolking fatale gevolgen hebben.

'Gaan jullie samen?' vroeg ze.

Hij woelde met een hand door zijn borstelige haren. 'Nee, ik ga alleen. Renjaan moet weg, hij is werkelijk aan z'n al bijna een jaar uitgesteld verlof toe. Hij moet er beslist een maand tussenuit.'

'Laat mij meegaan,' zei ze. Ze verbaasde zich erover dat hij dit zelf nog niet had voorgesteld. Het was gewoonte geworden dat ze hem vergezelde.

'Nee,' zei hij. 'Je moet hier blijven, dat lijkt me beter.'

'Waarom?' vroeg ze, en haar verwondering nam toe.

'Omdat het een rotkampong is, omdat die kerels voor geen cent te vertrouwen zijn en omdat ik dat vuiltje beter alleen kan opknappen. Laat me m'n gang maar gaan.'

Ze keek hem aan en begreep plotseling dat er gevaar was. Meer gevaar dan anders. Wilde hij om de een of andere reden niet dat ze het gevaar zag dat hij moest riskeren? Waarom niet? Was hij bezorgd voor haar? Indien er iets was waar ze aan twijfelde, dan daaraan.

'Ik zou je misschien van nut kunnen zijn als ik daar contact met de vrouwen opnam.'

'Nee, niet met dát soort vrouwen. Het zijn geen vrouwen, het zijn beesten, monsters. Je onderschat hen, ze zijn veel erger dan in welke andere kampong ook.'

'Een reden te meer mee te gaan.'

'Nee, ik heb de zaak van alle kanten bekeken en m'n besluit staat vast. Ik doe 't alleen en hoop binnen drie dagen terug te zijn. Renjaan blijft nog een week hier om z'n spullen op te knappen eer hij naar de kust vertrekt. Je bent dus niet alleen.'

Die nacht sliepen ze allebei niet. Ze hoorde hoe hij in het kantoor liep te ijsberen. Hij maakte zich kennelijk zorgen.

Ze deed haar best in slaap te komen, maar de slaap bleef ver van haar. Steeds moest ze denken aan die kampong. Het was natuurlijk gevaarlijk erheen te gaan en onverantwoordelijk dat alleen te doen. Die avond na het eten had ze nog even met Renjaan gesproken en hem gevraagd waarom hij niet met de controleur meeinging. Hij had haar gezegd dat hij het driemaal had aangeboden, maar dat de toean erop had gestaan dat hij met verlof ging. Dat verlof vond hij zelf allerminst belangrijk. Hij was een man alleen en het maakte hem niets uit of het nu of over een jaar inging. Maar er was met de toean niet over te praten geweest. Hij wilde alleen gaan.

Het werd haar steeds duidelijker aan welk gevaar Nyland zich blootstelde. Hij mocht dan altijd beweren dat ze een blanke, en zeker een vertegenwoordiger van het Bestuur, nooit durfden aan te vallen, ze was daar nog zo zeker niet van. En beslist niet waar het deze kampong betrof.

Twee uur nadat ze naar bed waren gegaan liep ze naar zijn kantoor. Ze deed de deur open en zag hem in pyjama zitten. Hij rookte en zat voor zich uit te staren. Hij keek verbaasd op toen hij haar zag.

'Ik heb er nog eens over nagedacht,' zei ze, 'maar ik denk toch dat ik morgen meega.'

Hij nam de pijp uit zijn mond en keek haar verbaasd aan. 'Ik dacht dat we daarover uitgepraat waren,' zei hij.

'Ja, jij wel, maar ik niet. Ik heb besloten mee te gaan.' Ze voelde dat ze

beefde en even was ze bang, een moment, dat ze iets van haar emoties zou verraden.

'Jij hebt besloten wél mee te gaan . . . ?' Hij herhaalde langzaam haar woorden en stond op.

'Ja,' zei ze, 'omdat Renjaan thuisblijft. Misschien denk je dat het te gevaarlijk voor me is, maar dat is 't dan niet minder voor jou. Je weet dat ik er tegen kan. Je hebt het me zelf geleerd. Je wilde toch dat ik het leerde? Daar kun je dan nu van profiteren.'

Ze wist dat ze haar uiterste best moest doen hem niets van haar ontroering te laten merken. Hij haatte uiterlijke emoties.

'Ik vind je nogal positief in je besluit,' zei hij ironisch.

'Dat kan wel, maar ik heb dit besloten.'

'Je gaat dus liever mee dan dat je thuisblijft?' vroeg hij. Ditmaal was er geen ironie in zijn stem.

'Ja.'

Hij stak de pijp weer tussen de tanden en begon opnieuw heen en weer te lopen. Het viel haar ineens op dat hij het laatste halfjaar ouder was geworden. Hij maakte zich natuurlijk veel te veel zorgen. Hij was eigenlijk een slaaf van het gouvernement.

Plotseling bleef hij staan en zei: 'Goed, ga mee. Ik doe het met tegenzin, dit is geen vrouwenwerk.'

'Was al dat andere hiervoor dan wél vrouwenwerk?' vroeg ze, nauwelijks in staat geen bitterheid in haar toon te laten doorklinken.

Hij glimlachte. 'Nee, ook dat andere was het bepaald niet, maar ik wist wat ik deed en ik heb je nooit, niet eenmaal, aan werkelijk lijfsgevaar blootgesteld.'

'Doe je dat nu wel, dacht je?'

'Och . . . ja en nee . . . wat is gevaar! Je kent die kerels nu zelf ook langzamerhand voldoende. Er is weinig voor nodig hen in bedwang te houden. Maar er is soms evenmin veel voor nodig hen in paniek te brengen. Dat is altijd het gevaar - paniek. Je kunt daar niets tegen doen. Je kunt het nooit van tevoren weten en als het eenmaal zover is sta je vrij machteloos. Het is een psychose, een soort massahysterie. Wat ze in zo'n stemming doen kun je hen nauwelijks kwalijk nemen. Het gaat gedeeltelijk buiten hen om.'

'Verwacht je iets dergelijks?'

'Nee, hoewel je met de mogelijkheid rekening moet houden, ook al is die slechts vijf procent.'

'En voor die vijf procent wilde je mij achterlaten?'

Hij gaf geen antwoord. Ineens was ze verbaasd en schoten er allerlei gedachten snel en verwarrend door haar heen. Vijf procent gevaar was dus te veel voor hem geweest om haar mee te laten gaan. Hij wenste haar dus niet aan een zó gering risico bloot te stellen. Waarom niet?

'Hoe laat wil je vertrekken?' vroeg ze, haar uiterste best doend een zo

rustig mogelijke indruk te wekken.

'Tegen de middag pas. Eerder zijn we niet klaar. Vivres en de rest van de barang worden in de loop van de morgen door Renjaan naar de prauw gebracht.'

Ze liet hem alleen en zag kans een half uur later in te slapen. In dat halve uur waren haar gedachten voortdurend bezig met die vijf procent risico die hij haar niet had willen laten lopen. Waarom eigenlijk niet?

De volgende dag keek ze verscheidene malen naar haar oude Winchester. Ze had geleerd ermee om te gaan en wist dat ze een redelijk goed schutter was. Nyland had haar vaak gezegd dat ze het wapen beter thuis kon laten, omdat je er tijdens het lopen alleen last van had. Ditmaal had hij dat niet gezegd.

De rivier bood de gewone aanblik. Daar waren de geuren van schimmel en modder die zwaar en drukkend uit het regenbos kwamen aangedreven. Daar waren de witte, fletsblauwe en roze priëlen van de waterlies en de krekken, spelonken en grotten van groen, waaruit deze immense water- en moeraswereld bestond. Daar waren, tegen de avond, de dode bomen die ver over de kali hingen, als geweldige slangen, gereed degene te bespringen die zich in hun nabijheid waagde. Daar waren, zoals altijd, de vliegende honden die de komst van de nacht aankondigden. En daar was de schemering tussen de mangroves en nipapalmen die zich uit het moeras verhieven.

De bruine kali werd bij het ondergaan van de zon rood. Die kleur had voor haar te maken met ouderdom. Hoe oud was deze rivier, dit rossig-rode waterlint dat zich door het niemandsland kronkelde en dat ver weg in de hoge, koele sneeuwbergen in het hart van het eiland was begonnen, om even ver weg, ergens in de Arafoerazee, te eindigen.

De Papoea's die hen roeiden zongen al lang niet meer. Ze wachtten op het eind van de dag. Ze wilden alleen nog maar eten en slapen. Vooral het laatste, omdat ze bang waren. Ze hielden niet van dit soort reizen waarvan ze de gevaren kenden. Ze voelden zich redelijk veilig bij de man van de Kompenie, maar desondanks waren ze liever halverwege teruggekeerd. De vrij hoge beloning stimuleerde echter hun moed.

De Papoea's maakten, nadat ze eindelijk waren gestopt, snel en handig een bivakje op de oever. Nyland en Helleen zetten vlak daarbij hun kleine tent op, die op dergelijke tochten meestal hun nachtelijk onderkomen vormde. Ze zag kans wat riviervis, tijdens het varen door de Papoea's gevangen, te bakken. De vis was flauw van smaak, maar met een dikke laag tomatenketchup erover eetbaar.

Ze gingen vroeg slapen. Rondom hen rumoerde de jungle, voornamelijk bestaande uit sagopalmen. Hun kruinen glansden, druipend van maanvuur.

In de loop van de ochtend naderden ze hun doel. Nyland had de roeiers, voor zover nodig, ingelicht. Hij wist dat dit beter was. Het voorkwam op ongelegen ogenblikken vervelende incidenten. Hij had hen erop gewezen dat er natuurlijk geen gevaar was, maar of hij hen daar ook van had kunnen overtuigen was iets anders. In elk geval waren de Papoea's, sinds ze waren vertrokken, duidelijk op hun qui-vive. Ze zongen niet, spraken gedempt met elkaar en luisterden naar elk geluid waarvan ze meenden dat het verdacht was.

De rivier werd smaller en de oevers kwamen snel dichterbij elkaar toe. De roeiers letten op de oevers, hoewel ze niet verwachtten dat zich daar tekenen van menselijk leven zouden vertonen.

Nyland had Helleen verteld dat de bewoners van de kampong die hun doel was de onaangename gewoonte hadden hun pijlpunten soms met vergif in te smeren. Dit was op Nieuw-Guinea een hoge uitzondering; zelfs in de meest wilde gebieden van de zuidkust werd vrijwel nooit van vergiftigde wapens gebruik gemaakt. Hij wist echter – en Renjaan had het hem bevestigd – dat ze hier visgif gebruikten, benevens vergiften die hun door de sacrale leiders ter beschikking werden gesteld en waarvan de samenstelling geheim was. Je kon erop rekenen, aldus Nyland, dat het belangrijkste bestanddeel lijkengif was. Een dodelijk gif voor blanken, als niet direct medisch kon worden ingegrepen.

Hij had haar verteld dat meer dan één van zijn voorgangers in Zuid-Nieuw-Guinea met de pijlen van de bevolking had kennisgemaakt. De pijlen mochten dan een vrij onschuldig wapen lijken en de meeste Papoea's bepaald geen scherpschutters zijn, dit nam niet weg dat een pijl, afgeschoten met een ijzersterke, uit niboengpalmhout gemaakte boog, op dertig meter afstand door een menselijk lichaam heen drong en op vijftig meter altijd nog ten minste een ernstige verwonding opleverde. Volgens Nyland was de uitwerking van een 9-mm Colt gelijk aan die van een ijzerhouten of niboenghouten pijl.

Tegen tien uur stopten de roeiers plotseling. Ze bleven trillend in de lange, uitgeholde boomstam staan, de dunne, meterslange paddels even boven het water. Helleen merkte dat ze alle zes hun hoofd in dezelfde richting gebogen hielden, de richting van de linkeroever.

Nyland vroeg hun iets, maar ze gaven geen antwoord. Hij herhaalde zijn vraag. Daarop zeiden ze hem dat er vlakbij mensen moesten zijn. Ze konden hen horen. Hij vroeg naar de plaats, maar dat bleken ze niet te kunnen zeggen. Hij begreep dat ze niets hadden gehoord en niets gezien, maar dat er desondanks ergens in de buurt menselijk leven moest zijn. Het was hun intuïtie, het waren hun antennes die het ongeziene en onhoorbare opvingen, even zeker, even feilloos als hadden ze het met hun ogen en oren gezien en gehoord. Het gerucht van de wind. Hun zesde-oerwoudzintuig.

De prauw verloor vaart en dreef af in de richting van de andere oever.

Nyland waarschuwde de mannen, maar hij merkte dat ze geen acht op zijn woorden sloegen. Ze wisten dat ze niet alleen waren.

Helleen zocht de oever af, zonder iets te zien. Palmbomen, rotan, lianen, grijze plekken modder tussen het groen en een enkele reiger die zich statig boven de wereld van voortwoekerende vegetatie en water verhief. Twee loeries zaten als bezeten tegen elkaar te fluiten en honderden vlinders lieten zich met de lauwe, klamme wind van oever tot oever meedrijven. Dat was alles. Geen spoor van menselijk leven, hoewel de roeiers duidelijk zichtbaar in grote opwinding verkeerden. Fluisterend vertelden ze de controleur dat ze zich in uiterst gevaarlijk gebied bevonden en dat de vijand nabij was.

Hij vroeg hun waar ze die wetenschap op grondden. Het antwoord was een brede armzwaai in de richting van de oever waarvan ze zich steeds verder verwijderden.

Hij was te lang onder primitieven werkzaam geweest om geen aandacht aan hun reacties te schenken; hij hield anderzijds rekening met hun enorme verbeeldingskracht. Hij moest nu alleen zorgen dat ze niet in paniek raakten. Het zou de eerste maal niet zijn dat ze prauw en blanken aan hun lot overlieten en ervandoor gingen. Je kon het nooit van tevoren weten, omdat ze handelden naar de impuls van het ogenblik. Het leek Nyland echter uitgesloten dat ze de gevaren van de oever zouden verkiezen boven die in de prauw, waarin ze tenslotte door de beide blanken beschermd waren.

Hij wist hen zover te krijgen dat ze de paddels opnieuw in het water lieten zakken. Ze roeiden verder, hoewel hun ogen voortdurend strak op de oevers van het regenbos bleven gericht. Het was duidelijk dat ze elk ogenblik verwachtten dat er uit de chaos van krekens iets te voorschijn zou komen.

Ze roeiden een uur door en er gebeurde niets. Ze waren op dat moment niet veel verder dan een half uur van de kampong die hun doel was verwijderd.

Juist toen Nyland er Helleen op wilde wijzen dat de mannen zich voor niets van de kook hadden laten brengen, zagen ze in de bocht van de kali, die ongeveer een halve kilometer van hen verwijderd was, een prauw wegschieten. Op hetzelfde moment stopten de roeiers en Nyland zag dat hun gezicht door angst vertrokken was. De andere prauw werd voortbewogen door een groot aantal mannen, die blijkbaar al even weinig enthousiast over de ontmoeting waren als die in de prauw van Nyland. Hij zag veertien tot zestien man, die hun uiterste best deden hun prauw zo snel mogelijk de oever in te sturen. Eén ding was zeker, bedacht hij, het waren mannen die thuishoorden in de kampong die ze thans waren genaderd en ze koesterden blijkbaar geen agressieve bedoelingen. Aan de andere kant wekte hun manier van vluchten zijn wantrouwen op. Als ze vluchtten moest daar een reden voor zijn.

Zodra de prauw verdwenen was, beval hij de mannen door te roeien. Ze weigerden. De gezichten stonden strak en hij wist dat het geen enkele zin had hen te dwingen.

Hij schatte dat het niet veel meer dan een uur lopen naar de kampong kon zijn, en om alle risico's en onaangenaamheden te voorkomen nam hij snel een besluit. Helleen en hij zouden het laatste stuk lopend afleggen.

De prauw werd door de mannen, die duidelijk opgelucht waren dat ze zich niet verder in het huns inziens dodelijk gevaarlijke gebied behoeften te wagen, zo snel mogelijk de oever ingestuurd. Ze schoof de modder in en Nyland gaf de zes Papoea's orders op deze plaats te blijven wachten. Hij zei hun dat hij de volgende dag om ongeveer dezelfde tijd terug zou zijn. Ze moesten zich zolang op de een of andere manier zien te vermaken. Hij wees er nogmaals op dat er geen enkel gevaar was, en zegde hun een extra-betaling in tabak toe als ze zich precies aan de gemaakte afspraken hielden.

Helleen en Nyland namen hun wapens uit de prauw mee, vulden hun ruzzak met de noodzakelijkste vivres en liepen vervolgens in de richting van de kampong.

Het was een vrij zware tocht, want het paadje langs de kali, waarop ze hadden gehoopt, bleek onvindbaar. Bijna anderhalf uur lang worstelden ze zich door onderhout, takken, struiken en lianen voort, keer op keer tot halverwege de knieën in de modder wegzakkend. Nyland ging voorop en hakte zich, waar nodig, met zijn parang een doortocht.

Eenmaal werd een kwartier gerust. Helleen vroeg hem of hij de gesignaleerde prauw een ongunstig teken vond. Hij zei dat hij het niet wist. Hij wist trouwens weinig van de bewoners van deze kampong af. Ze zouden het gauw genoeg weten.

Ze gingen verder en een klein half uur later stootten ze op de eerste huisjes. Ze waren leeg. In een ervan gloorde nog een vuurtje, dat bewees dat de bewoners niet lang geleden vertrokken waren.

Voorzichtig gingen ze verder, waakzaam en gespannen, hoewel geen van beiden in feite met reëel gevaar rekening hield.

Even later deden ze een vreemde ontdekking. Alle woningen bleken verlaten. Niet één was bewoond. In de meeste brandden nog vuurtjes, als bewijs dat de bewoners er kort geleden waren geweest. Hoe kort? Minder dan een uur?

Helleen zag dat Nyland het niet met zichzelf eens was. Hij begreep niet wat dit betekende. Waarom was de bevolking ervandoor gegaan? Waarom waren ze allemaal gevluht?

Langzaam liepen ze door de kampong. Nergens een mens. Geen man, geen vrouw, geen kind. Een verziekte kamponghond met een gebroken, zwerende staart keek hen vals aan en gromde. Er was geen zuchtje wind. Rondom hen verhief zich het regenbos als een geweldig scherm van groe-

ne vegetatie.

Ze luisterden naar een eventueel geluid, maar er was niets te horen. Iedere vorm van leven leek verdwenen. Aan alles was echter duidelijk merkbaar dat dit leven er kort tevoren nog was geweest.

Helleen liet haar blikken over het scherm gaan, in de hoop daar het antwoord te vinden op de vraag die hen in spanning hield: wáár waren ze gebleven? Het scherm bleef onbeweeglijk.

De hitte was drukkend, oververzadigd van vocht. Insekten zoemden voorbij. Ze maakten het enige geluid: een monotoon gezoem en gesnor, dat de stilte echter leek te accentueren. Een zware geur van modder hing over de kampong. Geen vogel floot.

Voor het eerst kreeg ze een onbestemd gevoel van angst. Een nauwelijks merkbaar, onbewust gevoel, maar het was er wel degelijk. Het was té stil. Dit was geen normale, natuurlijke stilte. Het was het soort stilte waarachter spanning verborgen ging. Ze merkte dat ze het prettig vond de Winchester bij zich te hebben. De kans dat ze hem moest gebruiken was natuurlijk nihil, maar het wapen gaf toch een gevoel van veiligheid.

Nyland, die voorop liep, bleef staan. Ze kwam naast hem en hij zei zacht: 'Daar heb je het mannenhuis... kijk eens... het lijkt wel een kazerne... het is 't grootste van het hele district. We zullen het eens bekijken.'

Langzaam liepen ze in de richting van het gebouw. Het stond op palen op de oever. Een fort, een bastion uit de vóór-tijd. Van achteren leunde het tegen het regenbos. Het maakte, met al die palen en het groen eroverheen woekerend, een uitgesproken onheilspellende indruk. Het moest, als het donker geworden was en door het maanlicht werd beschenen, iets hebben van een enorm reptiel dat door de jungle kroop, dacht ze.

Ze waren het huis tot op minder dan vijftig meter genaderd.

Op dat moment gaf Nyland haar een teken. Ze begreep wat hij bedoelde. Wachten. Waarom? Waarop?

Ze liet haar blikken over de voorkant van het huis gaan, proberend een verdachte beweging te ontdekken, mogelijk erin of ernaast of erachter. Maar het bleef doodstil. Het had er alles van dat ook dit huis geen enkele bewoner meer herbergde. Het zou een leeg bastion blijken te zijn als ze het even later binnengingen, met langs de wanden trossen schedels, skeletten en smeulende vuurtjes. Met hier en daar een tifa, een trom, en waarschijnlijk bedorven overblijfsels van vorige maaltijden.

Opnieuw kreeg ze besef van gevaar. Maar er wás toch geen gevaar? De mannen waren, met de overige bewoners, het bos ingevlucht. Het grootste probleem zou natuurlijk worden hen terug te krijgen. Nylands bezoek zou zinloos zijn als hij geen contact met de mannen kreeg. Om dat contact was het begonnen. Ze vroeg zich af op welke manier hij deze moeilijkheid zou oplossen. Dát hij een oplossing zou vinden stond voor

haar vast. Dit soort dingen lukte hem bijna altijd, dank zij zijn ervaring.

Plotseling gebeurde er van alles tegelijk.

De schreeuw van Nyland: 'Vallen...! Vallen...!' Een razend snel gesis, een zacht gefluit, alsof er miniatuurvogels of insecten voorbijschoten... Dingen die haar rakelings passeerden... Het vallen van Nyland. En opnieuw diens stem: 'Schiet...! Schiet...! Ze hebben me geraakt... De rotzakken. M'n arm... Schiet! Verdomme, schiet dan toch...!'

Ze schoot.

Ze schoot de Winchester leeg, richtend op de plaats in de wand van het mannenhuis waarvan ze wist dat zich daar de bron van het gesis en gefluit bevond. Ze schoot in de richting waar de regen van pijlen vandaan was gekomen, de tien pijlen, of twintig, of dertig, die hen met een dodelijk scherm omgeven hadden.

De knallen van de Winchester klonken als zware explosies, als schoot ze in een lege zaal met een wonderbaarlijke akoestiek. Het leek haar dat ze tot ver in het regenbos gehoord moesten worden.

Tegelijk wist ze dat hij was geraakt. Het gaf haar een wee gevoel. Ze hoorde nog steeds zijn stem: 'Schiet...! Schiet...!' Ze hoorde ook andere stemmen. Het breken van droge takken. En tweemaal het gillen van een man.

Ze keek pas naar Nyland nadat de Winchester was leeggeschoten en ze zekerheid had dat niemand zich meer in het mannenhuis bevond. De mannen die er zich hadden bevonden waren via de achterzijde het regenbos ingevlucht.

Ze schrok hevig bij het zien van het bloed dat in een donkere stroom langs zijn rechterarm droop. Ze schrok niet minder van wat hij bezig was te doen: het eruit trekken van de pijl. Ze hurkte naast hem neer en zag dat hij doodsbleek was.

'Help even... ' zei hij zacht, 'die pijl moet er eerst uit... hij zit niet diep... Ja, een beetje pijn doet het wel... Druk de slagader dicht, dan zal ik trekken.'

Ze keek omdat ze móest kijken. Later, lang daarna, had ze er zich over verbaasd dat ze had kunnen blijven kijken. Nyland trok, met korte rukjes, de pijl, die zich een paar centimeter in zijn bovenarm had gedrongen, eruit. Iedere ruk veroorzaakte een stroom bloed die zijn kaki-uniform doorweekte. Ze probeerde het bloed te stelpen door de armsgader dicht te drukken. Het lukte haar. De bloedstroom werd snel minder.

Met een laatste ruk kwam de pijl eruit. Ze zag zijn asgrijs gezicht en verwachtte dat hij flauw zou vallen. Maar hij hield zich goed en het eerste dat hij vroeg was een sigaret. Ze haalde er met trillende vingers een uit het pakje en stak hem aan. Hij zoog er gulzig aan.

Ineens schoot haar iets te binnen waarover ze al vaak had horen spreken als mensen door vergiftigde pijlen waren getroffen. Ze beweerden dat je de wond moest uitzuigen of uitbranden.

Ze zei het hem, maar hij schudde zijn hoofd. 'De wond is te diep, zo iets lukt alleen in boeken. Misschien dat een Papoea 't zou kunnen, hoewel ik er genoeg zag creperen aan dit soort wonden.'

'Heb je veel pijn?' vroeg ze, om toch iets te zeggen.

'Nogal, maar het is wel uit te houden. Het zal straks wel erger worden. Ze waren er dus nog, de schurken; hadden zich verdomme verborgen in dat mannenhuis. Je reinste hinderlaag. Nou, ze zullen het weten.'

Hij probeerde zijn stem gewoon te laten klinken, maar ze merkte dat het hem moeite kostte. Toen zei hij: 'Zeg, we zijn door een godswonder gespaard gebleven. Ze hadden een ongelooflijke kans. 't Waren ten minste twintig pijlen. Dat jij niet bent geraakt is een geluk bij een ongeluk.'

Ze begon hem met het noodverband dat ze uit haar rugzak had gehaald te verbinden.

'Dat doe je handig,' zei hij schor.

'Je hebt het me zelf geleerd.'

'Je ziet dat zo iets altijd van pas komt.'

Ze had de wond graag uitgewassen eer ze er de zalf overheen smeerde, maar het was te gevaarlijk het ongezuiverde kaliwater daarvoor te gebruiken.

'Zou je kunnen lopen?'

'Natuurlijk wel. Laten we meteen gaan, hoe eerder we bij de prauw zijn hoe beter. En dan naar huis. Ik hoop niet dat er infectie bij komt. Dan ben je nog niet gelukkig.'

Ze hielp hem opstaan, want hij zwaaide op zijn benen. Hij had vrij veel bloed verloren en ze verwonderde er zich over dat hij zo snel bereid was naar de plaats aan de rivier te gaan waar de prauw op hen wachtte.

Hij liep tien meter en moest toen op haar steunen. Nog steeds was hij draaierig, maar dat zou wel overgaan, zei hij. Ze vroeg hem nog eens of hij niet veel pijn had. Nijdig schudde hij het hoofd. Ze wist dat ze het niet nog eens moest vragen. Natuurlijk had hij pijn.

Ze vroeg hem of ze niet opnieuw in een hinderlaag zouden vallen, maar hij zei dat dit niet waarschijnlijk was. De overvallers wisten precies wat ze hadden gedaan en vermoedelijk hadden ze nu al spijt van hun daad. Dat zou toch niet kunnen voorkómen dat er binnen een week hard werd ingegrepen. Eens en voor altijd zouden ze weten wat het betekende als je je aan de Kompenie vergreep. Dat was van later zorg. Ze moesten eerst thuis zien te komen. Renjaan was een halve dokter en beschikte over voldoende geneesmiddelen. Het zou allemaal best meevallen. Hij hoopte alleen niet dat er een pees of spier was beschadigd. Hij kon dat niet voelen omdat de arm stijf werd. Misschien was het verstandig een

arts van de kust te laten komen. Hij zou wel zien.

Hij deed zijn uiterste best zelfstandig te lopen en zo weinig mogelijk op haar te steunen, maar dat lukte hem niet helemaal. Een paar maal bleef hij staan en vroeg haar om een sigaret. Ze zag dat hij kurkdroge lippen had en dat er een vreemde glans in zijn ogen was. Van pijn? Ze wist het niet en ze vroeg er liever niet naar.

Ze maakten gebruik van het pad dat ze anderhalf uur tevoren opengekapt hadden. Het leek nog heter en vochtiger te worden en ze transpireerde zwaar. Ook over Nylands gezicht stroomde het zweet. Het kostte hem zichtbaar veel moeite haar bij te houden.

Herhaaldelijk zei hij: 'Je mag van geluk spreken dat je de dans ontsprongen bent, je had precies evenveel kans als ik. Daarom had ik je liever thuisgelaten, begrijp je 't nu?'

'Het was beter geweest als ze mij hadden geraakt,' zei ze.

'Waarom?'

'Omdat ik beter een paar dagen uitgeschakeld kan zijn dan jij. Jouw werk moet doorgaan.'

Hij gromde iets dat ze niet verstond. Ze dacht dat hij het had over vrouwenpraat en nonsens.

Afen toe wierp ze een blik op het verband dat opbolde onder de mouw van zijn kaki-uniform en doorweekt was van bloed. De wond bloedde blijkbaar nog steeds.

'Juist goed,' zei hij, toen hij merkte dat ze ernaar keek, 'hoe langer 't bloedt hoe beter, je weet nooit wat voor soort smeerlapperij ze op die vervloekte pijlpunten hebben gedaan.'

'Ze gebruiken toch geen vergiftigde pijlen als ze op mensen schieten?' vroeg ze verontrust.

'Dat is ook zo, ze gebruiken dan geen vergif. Toch weet je nooit helemaal zeker wat de een of andere gek van een sacrale leider toevallig voor een brouwsel bezit dat hij nodig eens moest uitproberen.'

Ze wilde niet aan die mogelijkheid denken en liep verder. Aldoor waren zijn rechterhand en -arm over haar schouder. Ze werden zwaarder en zwaarder, maar ze zou de afstand tot de prauw eerder driemaal afleggen dan hem te laten blijken hoe zwaar hij op haar leunde.

Het duurde bijna twee uur eer ze er waren. Daar zag ze de smalle zandbank in de rivier waar ze kort geleden omheen waren gevaren. Daar was de flauwe bocht in de kali . . . en daar moest de prauw liggen.

Ze riep de mannen om hun aandacht te trekken.

Er kwam geen antwoord.

Ze sliepen misschien. Opnieuw riep ze.

Er volgde wéér geen antwoord.

Misschien waren ze het bos ingegaan, om te zien iets eetbaars te vinden of op een vogel te jagen.

Ze brak door de laatste struiken heen die hen van de oever scheidde

en keek waar de prauw lag. Er was geen prauw. Ze zag in de modder de verse afdrucken van de voeten van mannen en eindjes tabak.

En dat was alles.

De rivier was, van bocht tot bocht, verlaten. Er waren alleen vlinders die van oever naar oever fladderden. Alles was precies als drie uur geleden. Alleen de prauw ontbrak.

Ze keek naar haar man die naast haar stond. Hij zag er zo mogelijk nog grauer uit. Ze rook een zoete, zware bloedgeur. Toen keek hij haar aan.

'Ze zijn ervandoor,' zei hij. Ondanks de laconieke manier waarop hij had gesproken waren zijn woorden onrustbarend.

'Vandoor...? Waarheen?' vroeg ze. Ze begreep hoe overbodig de vraag was.

'Waarheen?... Naar huis natuurlijk,' zei hij. 'Daar moeten wij ook heen. En zo gauw mogelijk.'

'Hoe?' vroeg ze, terwijl ze haar best deed haar angst te verbergen.

'Hoe? Hoe wou je anders dan lopend?'

'Door het bos?'

'Weet jij een andere weg?'

Ze gingen dicht bij het water naast elkaar zitten en ze haalde het natte, verfromfaaide pakje sigaretten te voorschijn.

Hij had er haar op voorbereid dat hij waarschijnlijk koorts zou krijgen. Hij voelde die trouwens al opkomen en vreesde niet in staat te zijn haar bij te houden. Het was volgens hem het beste als ze probeerde zo snel mogelijk alleen het huis te bereiken en daar Renjaan van het gebeurde in kennis te stellen. De Kei-ees zou zeker met een aantal mannen uit de kampong kans zien hem op te halen.

Ze weigerde op zijn voorstel in te gaan. Ze zag aan de schittering in zijn ogen en hoorde aan zijn manier van praten hoe snel de koorts opkwam. Ze kon hem zo niet in het bos achterlaten. Daarbij, hij was nu invalide en niet in staat zich te verdedigen als dat nodig mocht zijn. Hij zei dat de kans dat ze door de mannen uit de verlaten kampong gevolgd zouden worden uitermate klein was, maar helemaal zeker was dat natuurlijk niet. Ze moest er niet aan denken wat er kon gebeuren als hun spoor gevolgd was en de mannen hem alleen bij de rivier zouden aantreffen.

Hij zei dat het dwaasheid was samen terug te willen gaan en dat ze er op deze manier trouwens nooit zouden komen; dat het veel beter was, ook voor haar zelf, alleen te gaan en terug te komen met Renjaan.

Hij wond zich op en eiste dat ze zijn plan zou uitvoeren. Ze bleef weigeren. Ze wist dat wat hij zei inderdaad verstandig was en op ervaring berustte, maar ook dat hij dit uitsluitend ter wille van haar wenste.

Terwijl ze opstonden en aan de terugtocht langs de rivier begonnen, wees hij er haar nogmaals op dat hij niet geloofde dat ze het zouden halen. Ze onderschatte de situatie volledig.

Dat wist ze zelf ook. Maar ze had geen keus. En er was steeds één gedachte die alle andere van minder belang deed zijn: hij kon niet alleen daar blijven. Het was uitgesloten wegens de daaraan verbonden risico's. Er was nog een andere reden: ze wilde bij hem blijven nu hij in nood verkeerde.

Natuurlijk had Nyland gelijk gehad: het wás een onbegonnen taak. Het was uitgesloten dat ze erin zou slagen iemand, die lichamelijk zo ernstig gehandicapt was als hij, door een dergelijk gebied te voeren. Hoezeer hij gelijk had ondervond ze al binnen een uur. Er was geen pad. Ze had gehoopt dat er, hoe smal en dichtgegroeid ook, bevolkingspadjes zouden zijn, maar ze waren er niet. Hij had haar daarop voorbereid. Er waren wel padjes, maar niet langs de kali.

Ze wierp herhaaldelijk een blik op het verband om zijn arm. Het zag donker van geronnen bloed, hoewel de wond zelf niet meer bloedde. Een enkele maal vroeg ze hoe het met hem ging. Hij bromde iets onverstaanbaars en ze begreep dat hij zich ellendig voelde. Hij transpireerde zelden, maar nu stroomde het zweet over zijn gezicht. Zijn kakishirt was doorweekt en plakte aan zijn lichaam. Ze zag ook hoeveel moeite het hem kostte haar bij te houden, hoe onvast hij op zijn benen stond en herhaaldelijk uitgleed over boomwortels en stronken.

Eenmaal hoorde ze hem onderdrukt vloeken. Ze keek om en zag dat hij tegen een stam was aangelopen. Hij zwaaide en waggelde.

'Het gaat niet,' kreunde hij, 'verdomd, het gaat niet. Gebruik je verstand, ga alleen verder. Je zult er gauw genoeg zijn. Dan laat je me ophalen.'

'Het gaat wél!' beet ze hem toe, 'wees niet eigenwijs, we halen het best. Morgenavond, misschien al eerder, zullen we er zijn.'

'Dat denk je maar,' zei hij, 'we schieten niet veel op. Begrijp je niet dat dit de langste route is, langs de kali?'

'We komen er wel.'

'We komen er nooit. Je vermoordt jezelf.'

Ze gaf hem geen antwoord, dus begon hij opnieuw: 'Je kunt me geen groter dienst bewijzen dan door me hier te laten. Ik red me wel. Dacht je soms dat ik niet in staat was zolang te wachten? Maak je over mij geen zorg.'

Ze wist dat hij loog. En wat erger was, hij wist het zelf ook. Zo ooit, dan was hij nu niet in staat voor zichzelf te zorgen. Juist deze overtuiging moest voor iemand als Nyland een onverdraaglijke gedachte zijn. Daarom probeerde hij zichzelf wijs te maken dat hij het zonder haar kon klaren.

Toen vroeg ze hem: 'Als ik in jouw omstandigheden verkeerde, zou jij mij dan hier achterlaten?'

'Natuurlijk,' zei hij, 'je moet onder zulke omstandigheden je verstand gebruiken.'

'Ik geloof er niets van dat je dat zou doen,' zei ze.

Zijn antwoord was onverstaanbaar, maar ze wist zeker dat hij haar nooit alleen gelaten zou hebben. Daarvoor kende ze hem te goed.

11

Het werd de zwaarste taak waarvoor ze zich ooit geplaatst had gezien. Hoe zwaar wist ze eer er vier uur verlopen waren. De koorts van Nyland nam zienderogen toe en ze vroeg zich af wat haar te doen stond als hij niet meer in staat zou zijn verder te lopen. Hij moest echter blijven lopen, wat er ook gebeurde. Omdat dit zijn enige kans op behoud was. Nog slechts één ding telde: de post zien te halen. Daar was Renjaan die hem zou kunnen helpen met de medicijnen waarover ze beschikten. Er was voldoende van alles. Maar de post leek haar aan het eind van de wereld te liggen.

Er was nergens een spoor van menselijk leven. Nauwelijks van diertlijk. Dat ze slechts weinig voedsel bij zich hadden baarde haar geen zorg. De paar blikjes vlees en melk en de biskwie waren voldoende. En water was er in overvloed. Het was overal in poelen en stroompjes.

Om de tien minuten dronk hij. Ze zag het met zorg, omdat ze wist hoe onverstandig het was tijdens het lopen zo onmatig veel te drinken. Dat was, dacht ze grimmig, een van de eerste lessen die hij haar indertijd had geleerd: drink op tournee zo weinig mogelijk. Dat hij deze lessen nu blijkbaar zelf vergeten was, wees erop hoe ernstig de situatie was.

Gedurende het heetste deel van de dag rustten ze twee uur. Het was onmogelijk verder te gaan. De lucht was zwaar van waterdamp en de oevers van de rivier stoomden en dampden. Duidelijker dan ooit drong het tot haar door hoe vijandig dit land voor blanken was. Ze haatte het, omdat ze wist dat het bezig was de man die naast haar lag te vermoorden. Ze keek naar hem. Hij had de ogen gesloten en ze zag dat zijn adem snel en onregelmatig ging. Onder het diepbruin van zijn gezicht zag ze rossige plekken verschijnen. De koorts nam eerder toe dan af. Natuurlijk was de pijn vergiftigd geweest. God mocht weten welk duivels preparaat was gebruikt om de punt mee in te smeren.

Ze stond op en vroeg hem of hij in staat was verder te gaan. Hij hoorde haar niet, reageerde althans niet. Toen ze het hem voor de tweede maal vroeg, sloeg hij de ogen op en keek haar aan. Hij had geslapen. Hij kwam moeizaam overeind en ze gingen verder.

Ver kwamen ze niet. Na een kwartier bleef hij staan. Ze zag dat hij zich opwond. Opnieuw eiste hij van haar dat ze alleen verder ging en wederom weigerde ze. Nooit was ze zekerder van zichzelf, nooit was ze vaster

besloten haar zin door te drijven dan nu.

Ze overreedde hem weer op haar te steunen. Hij legde zijn gezonde arm over haar schouder en zo gingen ze verder.

De middag was eindeloos. Er werd nauwelijks nog een woord tussen hen gewisseld, omdat ze niets van hun adem konden missen. Er waren plaatsen in het regenbos die onmogelijk door te komen waren. Ze zocht dan naar meer open plekken en vond ze. Ze begreep dat daardoor het tijdschema dat ze voor zichzelf had opgesteld hopeloos in de war moest lopen. Ze wist in elk geval nu al niet meer hoever ze op dat schema ten achter waren. Ze wilde er liever niet aan denken. Ze hield alleen de kali in het oog. Deze was haar enige wegwijzer.

Ze had, in de eerste tijd dat Nyland haar leerde hoe je je als blanke in de wildernis moet gedragen, gedacht dat ze wist wat vermoeidheid en uitputting waren. Ze leerde het nu pas ten volle omvatten. Ze liep nu niet alleen, ze had niet uitsluitend de zorg voor zichzelf, nee, ze liep voor twee en had voor twee te zorgen. Daarbij moest ze er steeds aan denken dat die ander niet de indruk mocht krijgen hoe zwaar ze het had. Nooit speelde ze beter, verbeterener komedie dan die uren.

Hij vroeg haar een paar maal hoe het met haar was. 'Uitstekend,' zei ze, en lachte naar hem. Ze zag dat hij haar wantrouwend opnam. Hij geloofde haar niet. Hij wist dat ze loog, maar wilde niet laten merken dat hij het wist. Zo belogen ze elkaar om elkaars bestwil.

Ze was verbaasd over haar kracht en vroeg zich af hoelang ze het nog zou volhouden. Zijn arm op haar schouder leek steeds zwaarder te worden. Na een paar uur scheen hij van lood te zijn. Was het haar eigen vermoeidheid, of leunde hij werkelijk steeds zwaarder op haar? Waarschijnlijk beide, begreep ze.

Hij bleef drinken, veel en gulzig, en werd ook minder kieskeurig met het soort water dat hij dronk. Het maakte hem weinig meer uit of het modderig was en stonk. Ze probeerde het hem te beletten, maar hij luisterde niet naar haar: hij scheen van binnen uitgedroogd te zijn. Geen wonder, het zweet bleef langs hem neerdruipen.

Tegen vijf uur in de middag kon ze niet verder. Ze werd duizelig en begon te struikelen. Tweemaal viel ze en kon nauwelijks voorkomen dat ook hij viel. Ze zag dat zijn ogen glazig, hol, onnatuurlijk stonden. Hij moest erg ziek zijn. Hij keek haar gejaagd, bijna wild, aan. Ze vroeg zich af hoe hij de nacht zou doorkomen.

Ze vond een open plek vlak bij de kali die haar redelijk geschikt leek om te overnachten en vroeg hem of ook hij niet meende dat dit een goede plaats was. Hij keek haar versuft aan en ging zitten. En zo bleef hij zitten, met het hoofd in de handen. Ze beet zich op de lippen. Ze kon zich hem op die manier niet goed voorstellen.

Ze begon het verband van zijn arm los te wikkelen om te zien hoe het met de wond gesteld was. Ze deed het zo voorzichtig mogelijk, maar kon

niet voorkomen dat ze hem een enkele maal pijn deed. De zwachtel zat, stijf van geronnen bloed, aan elkaar geplakt en iedere wikkeling die ze los moest maken voelde hij. Ze zag dat hij de tanden op elkaar klemde. Hij wilde niet laten merken hoeveel pijn hij leed.

De wond zag er erger uit dan ze had verwacht. Ze was ontstoken en de huid eromheen bezat alle kleurnuances tussen diepblauw en vurig rood. Het was duidelijk dat hij bloedvergiftiging had.

Hij keek ernaar en probeerde onverschillig te doen. Dat deed zij ook. Ze zei: 'Het had erger gekund.' 'Ja,' antwoordde hij, 'het valt mee.'

Opnieuw wisten ze dat ze elkaar belogen.

Ze had nog één schoon verband en verbond hem ermee. Het andere waste ze in een ondiep poeltje uit.

'Wat ben je eigenlijk van plan?' vroeg hij, terwijl ze hem een paar biskwies gaf, die hij moeizaam in zijn kurkdroge mond trachtte te vermalen.

'Vannacht hier blijven en morgen verder gaan,' zei ze.

Hij deed een vergeefse poging te grijnzen. 'Dat kan dan een mooie nacht worden,' zei hij. 'Een nacht zonder bivak.'

'Het kan toch ook zonder bivak?' vroeg ze.

'Wel ja, waarom niet!' deed hij bitter. 'Wat maakt het ook nog uit hoe we creperen.'

'Er is geen sprake van creperen, waarom zeg je zulke nonsens? Morgen zijn we thuis.'

Hij keek haar verbaasd aan. 'Denk je dat werkelijk?'

'Ik ben ervan overtuigd,' zei ze. 'Als het ons morgen een beetje meezit, kunnen we er tegen de avond zijn.'

'Het ontbreekt je niet aan optimisme,' bromde hij.

'Ik heb het uitgerekend,' zei ze. 'Als we vroeg weggaan, kunnen we er in de loop van de middag al zijn.'

Hij knikte en probeerde ironisch te grijnzen. Ze wist dat hij dat alleen deed om haar de moed niet te ontnemen. Hij had er geen idee van hoe weinig moed ze in wezen had; hoe weinig zeker ze van zichzelf was; hoe volstrekt hopeloos haar de hele situatie leek.

Ze praatte met hem over de volgende dag, terwijl ze wist dat haar eerst nog een avond en een nacht wachtten. Een avond en een nacht zonder bivak.

Ze maakte, zo goed en kwaad het ging, van haar rugzak een hoofdkussen voor hem. Hij liet haar begaan. Toen hij lag, op een bed van blaren en mos, ging ze naast hem zitten. Ze had nog slechts één taak: hem te laten drinken en de insecten van hem weg te houden.

Het werd schemerig en kort daarop geheel donker. Het bos kwam tot leven, en ze deed de merkwaardige ontdekking dat dit geen verschrikking voor haar had. Ze had geen angst meer. Er was niets in het bos dat haar nog verontrustte. Er was enkel één punt dat telde: de man naast haar

terugbrengen.

Alle geluiden, alle schaduwen die ze zo goed kende van haar eerste tijd op het eiland, waren er. Ze hoorde en zag ze, maar ze boezemden haar in geen enkel opzicht angst in. Ze was over alle angst heen. Aldoor waren haar gedachten uitsluitend bij de ander. Ze was dodelijk vermoeid, haar voeten waren kapotgelopen, haar nek leek gebroken door de druk van zijn arm, maar dat alles was niet belangrijk. Belangrijk was nu alleen wat de koorts deed.

Die liep snel op en eer het middernacht was begon Nyland te ijlen. Hij wilde opstaan, maar ze belette het hem. Ze vochten bijna, maar ze zag kans hem in bedwang te houden.

Ze hield geen oog van hem af in het schamele licht van een nieuwe maan en met de geluiden van de wildernis om haar heen.

Hij zag er vreemd uit. Zijn gezicht was opgezwollen, en de keren dat hij de ogen even opende leken ze donkere gaten.

Ze vroeg zich af hoe snel een mens aan bloedvergiftiging kon sterven. Het leek ondenkbaar dat iemand als hij eraan zou sterven. Hij was veel te sterk, veel te energiek om te sterven. Het was belachelijk dat één pijlpunt hem zou kunnen vernietigen. Ze wilde trouwens niet aan die mogelijkheid denken.

Zijn dorst bleef onlesbaar. Telkens opnieuw moest ze de kleine veldfles vullen in het stroompje dat vlakbij in de richting van de grote kali liep. Het was geen bijzonder fris water, hoewel het in elk geval zuiver leek. Hij dronk de fles onbeheerst in twee, soms drie keren leeg. Hij leek van binnen te verbranden. Er moest een vuur in hem woeden dat hem van binnenuit verteerde.

De nacht kroop voorbij. Ze volgde de beweging van de wijzers van haar polshorloge. Ze draaiden, en toch leek het of een onzichtbare hand het draaien tegenhield, alsof de wijzers steeds langzamer, trager gingen.

Tweemaal hield ze de adem in om scherp te luisteren. Ze hoorde iets dat op het naderen van mensen leek. Gespannen tuurde ze naar de haar omringende vegetatie. Daar, ergens uit de duistere grotten, moest het vandaan komen. Daar was het geluid geweest. Waren ze hen dan toch gevolgd? De Winchester lag voor haar, opnieuw geladen. Ze verbaasde er zich over dat ze ook nu niet bang was. Alleen gespannen. Het was zeker dat ze ditmaal snel zou schieten.

Maar het geluid stierf weer weg en niemand liet zich zien.

Omstreeks drie uur in de nacht kwam hij overeind. Hij vroeg om een sigaret en ze gaf hem er een. Ze zag dat hij niet in staat was hem met een lucifer aan te steken en hielp hem. Hij zoog de rook naar binnen en begon te hoesten. Na twee trekken wierp hij de sigaret weg.

Hij liet zich weer achterover vallen en bleef haar aankijken. En zij keek hem aan. Ze wisten van elkaar wat ze dachten. Dat het onmogelijk was over een paar uur verder te gaan.

Ze begreep dat ze niets mocht laten blijken van deze zekerheid en ze probeerde een grapje te maken over de situatie waarin ze verkeerden.

Hij lachte er niet om.

Op een gegeven moment zei ze: 'Als je probeert wat te slapen ben je straks fit genoeg.'

'Ja. Ik begrijp alleen niet waar Renjaan blijft.'

'Verwacht je hem dan?'

'Al drie dagen. Waar zit hij eigenlijk? Ze zullen hem toch niet vermoord hebben?'

Even begreep ze hem niet. Toen drong het tot haar door dat hij het begrip van tijd verloren moest hebben, dat hij in de veronderstelling verkeerde dat ze al drie dagen bezig waren terug te gaan.

'We hebben hem niet nodig,' zei ze, 'we zijn gauw thuis. Het ergste hebben we achter de rug.'

Het was niet waar. Het ergste was niet achter de rug. Dat moest nog komen.

Ze hoopte op de komst van de nieuwe dag, die ze anderzijds vreesde. Want de nieuwe dag betekende dat ze met hem verder moest gaan. En hij kon niet verder. Ze zouden geen tien meter vooruitkomen. Hun toestand was vrij hopeloos. Er waren geen Papoea's om hen te helpen en er was evenmin een blanke die dat zou kunnen doen. Ze waren op elkaar aangewezen, een doodzieke man en een vrouw die wist dat ze hem niet alleen achter kon laten.

Hij bleef haar aankijken en een ogenblik was ze bang dat hij weer zou gaan ijlen. Maar hij werd wat rustiger en zei: 'Ja, het ergste is voor jou bijna achter de rug.'

'Voor ons,' zei ze.

'Nee, voor jou. Ik ga hieraan kapot, dat zie je toch? Ik voel het, ik weet het zeker. Ik weet nu ook waarmee ze me vermoord hebben. Je moet er direct bij zijn, wil je nog een kans hebben. Ik heb geen kans.'

'Morgen zijn we thuis,' hield ze vol.

'Morgen is het te laat.'

Ze zag dat hij rilde. Hij vroeg om water en ze ging het halen. Hij dronk alsof hij in dagen niet had gedronken. De helft vloaide, hoewel ze hem hielp, over zijn uniform. Ze hoorde zijn tanden tegen het metaal van de fles klapperen.

Hij liet zich weer vallen en begon nerveus te hijgen. Ze boog zich over hem heen en zei: 'Probeer wat te slapen, je zult zien dat het straks wel weer gaat. Ik voel me op het ogenblik zelf enorm fit. Heus, we redden het samen.'

Terwijl ze sprak vroeg ze zich af hoe ze zo tegen hem kon liegen. Ze had het gevoel dat de ochtend nog eindeloos ver van hen af was en misschien nooit zou komen. Zou er werkelijk een einde komen aan deze nacht? Was het mogelijk dat in deze put van duisternis, deze grot vol schadu-

wen, weer zonlicht zou kunnen doordringen? Kwam er een dag na zo'n nacht?"

Hij bleef klaarwakker en onrustig en sloeg naar de muskieten. Zelf werd ze doorlopend gebeten, maar ze lette er nauwelijks op. Hij wilde iets zeggen, maar het spreken viel hem merkbaar moeilijk. Het was alsof hij dronken was, of zijn tong niet meer wilde gehoorzamen.

Het was zo donker dat ze zich diep over hem moest heen buigen om hem te kunnen zien. Hun gezichten waren vlak bij elkaar. Hij keek haar met wijd opengesperde ogen aan en zei: 'Je moest liever iemand halen... Helleen... ik wacht op je... ga nu.'

'We gaan samen,' zei ze.

'Nee.' Hij begon geïrriteerd het hoofd te schudden. 'Nee, we gaan niet samen. We gaan alleen, ieder een kant op.'

Ze probeerde door haar tranen heen te lachen en zei: 'We gaan dezelfde weg, over een paar uur is het licht.'

'Ja, dan kun je gaan. Ik zal op je wachten.'

'Je hoeft niet te wachten, ik blijf bij je.'

Hij kwam half overeind en beet haar toe: 'Waaróm wil je hier blijven, waaróm ga je niet weg, het is je enige kans.'

Hij kwam nog meer naar voren en ze steunde hem met haar arm, omdat ze zag hoeveel moeite het hem kostte die houding aan te nemen. Toen zei hij: 'Hoor je me...? Versta je me...? Waarom laat je me hier niet achter, je haat me... je hebt me altijd gehaat... dit is je kans... je kans... laat me hier liggen...'

Ze legde haar vrije hand tegen zijn harde, baardige wang die nat van zweet was en vroeg: 'Waarom zou ik je gehaat hebben?'

'Heb je dat niet?'

Ze schudde het hoofd: 'Nee, ik heb steeds van je gehouden.'

Hij slikte en ze zag dat hij naar haar keek als naar een vreemde. 'Nee,' zei hij, 'dat kan niet, je kunt niet van me gehouden hebben na alles wat er is gebeurd. We hoorden niet bij elkaar, het was mijn fout. Ik had je nooit moeten laten komen naar dit verdorpe land. Dat was mijn fout... dat was...'

Aldoor schudde ze zacht het hoofd. 'Je zegt dingen die niet waar zijn; er was geen dag, nog geen uur, dat ik niet van je hield.'

'Ook niet toen je hier pas was en zo bang voor het bos was?'

'Ook toen niet.'

'En toen ik je alleen liet?'

'Ook toen niet.'

Hij keek haar opnieuw aandachtig, zij het ook wantrouwend, aan.

'En toen die ander kwam?'

'Was er dan een ander?' vroeg ze.

'Ja, die man van de Olie. Je weet wie ik bedoel. De man die je stal.'

'Hij stal me niet; er is niets gebeurd waarvoor ik me hoeft te scha-

men.'

'Niets?' vroeg hij. 'Misschien was het je goed recht bij hem te zijn. Het was m'n eigen schuld. Ik denk dat ik het niet begrepen heb.'

'Nee,' zei ze, 'en je begrijpt het nóg niet. Maar ga nu slapen, gebruik je verstand. Straks moeten we verder.'

'Ik hoef niet meer te slapen. Ik hoef nooit meer te slapen. Kom dichterbij me... luister naar me... Je hebt nooit geweten, en je zal het ook nooit weten, hoe ik van je heb gehouden. Maar ik had je niet naar dit land moeten laten komen. Ik had het je willen zeggen en kon het niet. Ik wilde het niet erkennen. En ik wilde je niet missen. Ik dacht: Als ze eerst haar angst maar kwijt is, dan zal ze naar me toe komen.'

Er sprongen tranen in haar ogen en ze zei: 'Ik was er toch altijd voor je?'

'Nee, hoe vaak heb ik niet op je gewacht?'

'Maar ik wachtte op jou.'

Hij schudde het hoofd. 'Hebben we dan op elkaar gewacht?'

'Ik denk het,' zei ze, 'maar het is nog niet te laat om het over te doen.'

'Ik heb geen kans meer, ik haal het niet.'

'Je haalt het altijd. Je bent zo sterk dat je het altijd zal halen.'

'Nee, ditmaal niet. Laat me hier en haal Petrus. Hij zal me wel naar de post brengen en begraven. Bij die kruisen. Nu krijgt verdomme die Van Tyen toch nog gelijk.'

Hij liet zich weer zakken en een kwartier lang lag hij naar adem te hijgen. Ze was een paar maal bang dat hij zou stikken en legde zijn hoofd wat hoger. Hij sloeg de ogen op en deed een vergeefse poging tegen haar te glimlachen.

'We hebben dus op elkaar gewacht, al die tijd?' vroeg hij.

Ze knikte.

'We hebben ons vergist.'

'Ja,' zei ze, 'we hebben het verkeerd gedaan. Wat een geluk dat we het nog op tijd ontdekten.'

'Op tijd en te laat.'

'Het is nooit te laat,' zei ze.

Hij gaf haar een teken en ze begreep dat hij wilde dat ze dichterbij kwam. Ze boog zich over hem heen en voelde de hitte die uit zijn lichaam laaide. Ze dacht dat hij iets wilde zeggen, maar hij drukte alleen met zijn hand haar gezicht tegen het zijne. Ze voelde zijn bloed jagen en hoorde zijn hart wild kloppen. Ze sloeg een arm om hem heen en drukte zich zacht tegen hem aan. Ze wist dat ze hem nooit zo nabij was geweest als op dit moment.

'Konden we het maar overdoen,' fluisterde hij.

'We gaan het overdoen,' zei ze. 'We zijn er trouwens al aan bezig. Het is al begonnen.'

Hij schudde opnieuw het hoofd. 'Jammer dat het zo laat is.'

'Het is vroeg,' zei ze.

Ineens boorde de wil te blijven leven zich in zijn verziekte lichaam. 'Denk je dat ik 't haal?' vroeg hij, 'denk je dat ik nog een kans heb?'

'Je haalt het altijd, ik weet het zeker. Je hebt je nooit laten verslaan, waarom dan nu wel?'

'Ja, waarom eigenlijk,' zei hij. En daarna: 'Als we nu eens gingen. Het is niet zover meer en ik kan lopen. Je hoeft me niet meer te steunen.'

Ze schoof zacht zijn hand weg, zodat hij niet zou merken dat ze nu werkelijk huilde. Dat mocht hij in geen geval weten. 'Goed,' zei ze, 'maar je moet nog even rusten, al is het een uur. Dan gaan we.'

Hij keek haar teleurgesteld aan en sloot zijn ogen. Even later begon hij weer in zichzelf te praten. Een paar maal noemde hij haar naam, maar het was haar onmogelijk na te gaan in welk verband.

Tegen de morgen werd ze koud. Vanaf de rivier kwamen dampsluiers aangolven die het bos begonnen in te kapselen. Er was niets deprimerenders denkbaar dan deze traag ontwakende wildernis.

Om het halve uur sloeg hij de ogen op en vroeg om water. Telkens opnieuw vulde ze de veldfles in de kleine poel, maar zijn dorst bleek niet te stelpen.

Zodra het licht was besloot ze een poging te wagen verder te gaan, hoewel ze begreep dat de kans daarop bijzonder gering, zo niet uitgesloten was. Ze maakte hem wakker en probeerde hem iets te laten eten. Hij weigerde. Hij was er trouwens niet meer toe in staat.

Ze maakte opnieuw het verband los en bekeek de wond. Die zag er nog kwaadaardiger uit dan enkele uren daarvoor. De arm was nu in zijn geheel opgezwollen, met het vel er als een strakgespannen vlies overheen. Aan alles was merkbaar dat hij pijn moest lijden. Ze was blij dat hij half versuft was en daardoor waarschijnlijk minder van de pijn zou voelen.

Ze vroeg hem of hij dacht te kunnen lopen. Hij zei dat hij dat natuurlijk kon. Tegelijk begon hij pogingen te doen overeind te komen.

Driemaal liet hij zich weer vallen. Hij vroeg haar om een sigaret, waaraan hij een paar trekken deed om hem vervolgens weg te gooien. De rook bekwam hem slecht. Hij kreeg een zware hoestbui. Het zweet gutste langs hem neer en ze begreep dat hij nog steeds hoge koorts had. Het was uitgesloten dat hij zou kunnen lopen.

Ze zei het hem, maar hij schudde het hoofd. Hij geloofde haar niet. Opnieuw deed hij een poging overeind te komen en ditmaal lukte het. Ze ging naast hem staan en legde zijn arm over haar rug.

Zo begonnen ze te lopen.

Maar ze kwamen niet ver. Na nog geen honderd meter bleef hij staan en keek haar met glazige ogen aan. Er stond schuim op zijn lippen. Ze zag

dat hij zich hopeloos inspande om te doen waartoe hij meende nog in staat te zijn.

Ze waren vlak bij de kali die op minder dan tien meter van hen voorbijstroomde. Een lege, verlaten rivier, met hier en daar wat drijfhout, stukken van de oever losgeslagen veen en een enkele zandbank. Een jonge reiger wikte over de toppen van de palmen. Loeries zaten overal schel naar elkaar te fluiten.

Ze gingen weer zitten en ze begreep dat ze niet verder zouden komen. Er was slechts één oplossing: Renjaan moest komen. Hij zou op dit ogenblik weten, althans vermoeden, dat er iets was gebeurd dat zijn aanwezigheid noodzakelijk maakte. Hij had natuurlijk contact gehad met de teruggekomen Papoea's en zou daaruit zijn conclusies hebben getrokken. Hij was er de man niet naar rustig af te wachten wat er zou gebeuren. Integendeel, hij zou direct maatregelen hebben genomen, waaruit in dit geval volgde dat hij zelf naar hen toe zou komen met de snelste prauw en de beste roeiers die beschikbaar waren. Ze was ervan overtuigd dat hij nu op weg zou zijn.

Maar wanneer zou hij er kunnen zijn?

Ze zocht een zo comfortabel mogelijke plaats voor hem om te liggen. Hij liet haar rustig begaan. Het scheen hem allemaal niet meer te interesseren. Aan alles was duidelijk dat zijn toestand snel verergerde. Hoewel ze nog steeds weigerde aan het ergste te geloven, begreep ze dat ze daar toch rekening mee moest houden.

GEDurende de ogenblikken dat hij helder was sprak ze zo optimistisch mogelijk met hem. Steeds opnieuw zei ze hem dat Renjaan elk moment kon verschijnen. Ze stond dan op, liep naar de rivier en tuurde in de richting van de bocht. Maar de rivier bleef als voorheen leeg. Van Renjaan viel geen spoor te bekennen. Toch was ze ervan overtuigd dat hij zou komen.

Het werd middag. Toen de hitte op haar ergst was kwam hij overeind. Hij dronk en kreeg direct daarna weer een hoestbui, zo hevig dat ze bang was dat hij erin zou stikken. Totaal uitgeput liet hij zich achterovervallen. Hij woelde met de handen in de aarde als zocht hij iets. Ze vroeg hem wat hij wilde en hij zei – met een stem die nauwelijks verstaanbaar was – dat hij de instrumenten zocht.

Ze begreep hem niet en vroeg wat hij bedoelde. 'De instrumenten,' herhaalde hij, 'ze liggen in de blikken trommel links in m'n bureau. . . Kook ze goed uit, ze zijn in lang niet gebruikt. Het is gevaarlijk ze zo te gebruiken.'

Ze begreep dat hij dacht terug te zijn; hij leefde in de veronderstelling dat hij thuis was, waar medicijnen en instrumenten waren. Ze liet hem in de waan.

Soms raakte hij een half uur of langer in een toestand van coma, om daarna met schokken bij te komen. Steeds bleef hij om water vragen en

herhaaldelijk begon hij weer over de instrumenten.

Ze wilde niet denken aan de mogelijkheid dat ze opnieuw een nacht in het bos met hem moest ingaan. Het leek haar onoverkomelijk. Hij zou dan zeker de volgende morgen niet halen. Uit alles bleek dat de crisis was ingetreden, dat hij om zijn leven vocht.

Ze vocht mee, zich ervan bewust hoe weinig, hoe wanhopig weinig ze voor hem kon doen. Ze bad dat hij in leven zou blijven, hoewel ze de woorden voor een werkelijk gebed miste. Ze vroeg zich af wat het voor haar zou betekenen als hij er niet meer was. Deze gedachte was onverdraaglijk. Het zou niet gebeuren. Het was uitgesloten dat een zo intens levend man, iemand die zo sterk was, zo boordevol energie zat, plotseling kon sterven.

Hij kwam nog één keer overeind en ze merkte dat hij iets wilde vragen of zeggen. Ze boog zich over hem heen en probeerde de woorden, die hij met zijn kurkdroge en gebarsten lippen trachtte te vormen, te begrijpen.

'Hoor je me? Luister... ik wil hier blijven... ze moeten me niet naar de kust brengen, luister je, niet naar de kust, ik hoor hier. Laten ze me naar de twee kruisen brengen, daar is de plaats... Het is een goed land... Helleen... denk eraan, dat de gekweekte klappers op het dijkje worden uitgeplant... voor later... vergeet het niet... Bij die kruisen... weet je het...?' Ze wist dat ze niets van haar emoties mocht laten blijken nu ze zag dat hij zich met de gedachte dat hij ging sterven had verzoend. Hij was stervend en zelfs dát wilde hij nog zelf organiseren, zelf regelen. De klappers, die hij met moeite had gekweekt, waren het laatste waaraan hij dacht. En aan die twee kruisen bij de bestuurspost.

Ze zei dat ze hem goed had begrepen en dat ze overal voor zou zorgen. Toen vroeg ze hem zich rustig te houden. Hij sloot de ogen, om ze even later weer te openen. 'Ik denk dat Petrus er nu wel is,' zei hij bijna onhoorbaar, ga eens kijken, ik geloof dat ik hem hoor.'

Ze ging kijken. Maar de kali was even leeg als die nacht, die ochtend en een uur geleden. Twee papegaaien vlogen klapwiekend en schel krijsend van oever tot oever en verdwenen in het groen.

Ze bedekte zijn gezicht en lichaam zo goed mogelijk met grote palmblaren en wachtte.

Ze wachtte nog twee uur. Elk kwartier stond ze op om naar de rivier te gaan.

De laatste maal zag ze in de bocht die een kleine kilometer verderop begon de prauw naderen.

Het was een snelle prauw en de roeiers leken onvermoeibaar. De Kei-ees had hun een vorstelijke beloning in het vooruitzicht gesteld als ze zonder al te vaak te rusten zouden terugroeien naar de bestuurspost. Hij had uit de transpirerende zwarte lijven gehaald wat erin zat, omdat hij wist dat dit Nylands enige kans was.

Hij was direct na aankomst van de naar de kampong teruggevluchte Papoea's vertrokken. Het was duidelijk dat er moeilijkheden waren, maar de toestand waarin hij de controleur had aangetroffen had hem geschokt en enkele ogenblikken van zijn stuk gebracht. Hij hoorde van Helleen wat er was gebeurd en zijn ervaring zei hem dat het er slecht voor Nyland uitzag. Hij zou een kans gehad hebben als er binnen een paar uur was ingegrepen. Nu was er te veel tijd verloren gegaan. Het zou een wonder zijn als hij het haalde. Renjaan geloofde niet in wonderen.

Helleen vroeg hem wat hij ervan dacht, maar hij schudde het hoofd. Hij zei het niet te weten. Hij miste de moed haar de waarheid te zeggen.

Er werd zo hard geroeid dat er keer op keer water in de prauw stroomde. Niemand die erop lette. De zieke lag met het hoofd in Helleens schoot. Ze deed haar best zijn lichaam zoveel mogelijk voor onverwachte bewegingen te vrijwaren. De prauw was snel, zij het ook labiel, beweeglijk. Ze werd zeeziek en voelde zich doodongelukkig. Ze dacht: Als hij moet sterven wil ik evenmin verder leven. Zonder hem verder leven leek haar onmogelijk.

Die avond dacht ze een paar maal dat hij haar zou ontglippen. Ze zag hoe zijn adem af en toe stokte. Maar telkens begon hij opnieuw te ademen. Zou er nog een kans zijn?

Renjaan zei weinig. Als hij sprak was dat alleen met de roeiers, die hij steeds opnieuw tot grotere snelheid aanzette. De mannen gaven zich volkomen. Ze wisten dat ze tegen de dood oproeiden. Ze schuwden de dood. Ze zag het duidelijk aan de flitsende, angstige blikken die ze telkens op de man wierpen wiens hoofd in haar schoot lag.

Tegen middernacht lieten de dodelijk vermoeide Papoea's de prauw in de modder van de oever bij de bestuurspost lopen. Ze werden opgewacht door de bijna complete bevolking van de kampong. Vooraan stond, ondoorgrondelijk, zwijgend, grimmig, Wataku, de sacrale leider.

Renjaan en enkele kepala's droegen het lichaam van de toean Kompenie naar de bestuurspost. Ze legden hem op het bed in de grote slaapkamer en verlieten op hun tenen het vertrek. Helleen begon hem te wassen, voor zover dat mogelijk was zonder hem pijn te doen. Renjaan bekeek de wond. Ze zag dat hij verbleekte.

Hij haalde de doos met eerste-hulpmiddelen en instrumenten te voorschijn en vroeg haar toestemming of hij zijn gang mocht gaan. Hij kreeg

die, hoewel ze hem vroeg of het nog zin had.

De Kei-ees keek haar ernstig aan. 'Ik weet het niet, mevrouw, maar ik moet het in elk geval proberen. Ik ben bang dat we erg laat zijn; toch mogen we niets nalaten.'

Ze wist hoezeer hij op Nyland gesteld was, en opnieuw verzekerde ze hem dat hij moest doen wat hij in het belang van zijn chef achtte. Hij vroeg haar weg te gaan, maar ze weigerde. Ze was niet bang. Ze geloofde nu alles te kunnen doorstaan. De bestuursassistent schudde het hoofd en vroeg haar hem kokend water te brengen.

Hij was een half uur met Nyland bezig, en al die tijd wist hij dat zijn pogingen waarschijnlijk zinloos waren. Aan alles was te zien dat het gif zich door het gehele lichaam had verspreid. Er waren symptomen die erop wezen dat het einde snel naderde. De patiënt scheen de pijn van de ingreep nauwelijks te voelen, hoewel hij soms kreunde en zich probeerde te verzetten. Helleen hield hem vast en sprak zacht tegen hem om hem te kalmeren. Eenmaal sloeg hij de ogen op, om ze direct daarna weer te sluiten. Hij had haar echter herkend, wist ze.

Nadat er schoon gaas en nieuw verband om de wond waren gedaan, viel er verder weinig anders te doen dan afwachten. Helleen was erin geslaagd hem een koortswerend middel te laten slikken; wat haar veront-ruste was dat hij niet meer om water vroeg.

Renjaan zei haar dat hij een Papoea naar pater Beun had gestuurd om hem op de hoogte te stellen van de toestand van de controleur. Tevens met het verzoek of er direct per extra-vliegtuig een arts van de hoofdbestuurspost kon komen om zo mogelijk nog operatief in te grijpen. Als Beun bereikbaar was kon hij met zijn telefoniezender contact met de kust opnemen. De volgende dag kon het vliegtuig, als er tenminste een beschikbaar was, arriveren. Al deze maatregelen waren noodzakelijk, maar beiden wisten dat ze waarschijnlijk overbodig waren.

Toen de nacht halverwege was kwam Wataku binnen. Helleen zag dat hij iets bij zich droeg. Ze keek de man, van wie ze wist dat hij zowel Nyland als haar haatte, aan. Een verzoek snel te verdwijnen lag op haar lippen. Maar de man kwam naar haar toe en gaf haar een ruw uitgesneden houten bakje. Er zat aarde in. In de aarde stak een kleine schelp. Hij vertelde dat dit aarde was om de schimmen te verjagen die rondom en in het huis waren. Ze moest de aarde op de arm van de zieke man leggen, opdat de schimmen hem niet konden bereiken. Het viel haar op dat er niets vijandigs in zijn manier van kijken was.

Ze bedankte hem en zei dat ze zou doen wat hij haar had gevraagd. Ze was er niet zeker van dat hij haar geloofde. Even bleef hij aarzelend staan, keerde zich daarna om en verliet het vertrek.

Renjaan bleef bij haar en hielp haar voor zover dat mogelijk was. Maar er viel niet veel te helpen. Er restte slechts weinig leven in het lichaam van Nyland. Hij vocht niet meer tegen de dood.

Telkens bevochtigde ze zijn lippen en mond. Hij dronk niets meer, hoewel hij van binnen uitgedroogd moest zijn door de koorts.

Tegen vier uur in de nacht vroeg ze Renjaan weg te gaan. Ze zou hem direct roepen als het nodig was. Hij ging met tegenzin.

Ze zette zich naast het bed, waarvan de klamboe half geopend was. Ze zorgde dat geen muskiet hem kon bereiken. Om het kwartier spoot ze het vertrek vol met het preparaat, dat althans gedurende enige tijd de insecten verdreef.

In het uur dat volgde liet ze haar herinneringen aan haar leven met hem de vrije loop. Het was geen gemakkelijke tijd geweest, hoewel ze veel had geleerd. Ze was als kind gekomen en hier vrouw geworden. Het was een harde, bittere leerschool geweest, ofschoon het waard was geweest dat alles te leren. Haar leermeester had haar niet gespaard, maar ze wist nu waarom hij dit op zijn manier had gedaan. Ze had gedacht dat hij haar haatte, terwijl hij haar liefhad. Ze hadden naast elkaar geleefd zonder te beseffen dat de een wachtte op de ander.

Ze dacht hoe heerlijk het moest zijn het over te doen, opnieuw te beginnen, tegelijk wetend dat ze het onmogelijke wilde. Dat was de zwaarste les die ze had te leren: dat ze de liefde hadden gemist toen deze er was. Ze hadden haar steeds kunnen grijpen en verzuimd het te doen. Dat was de bittere realiteit.

Tegen de ochtend werd hij wakker en ze zag dat hij wilde drinken. Ze hielp hem, maar hij kon niet meer slikken. Zijn mond zat vol blaren en kleine gezwellen.

Hij keek haar aandachtig aan en deed een poging te glimlachen. Ze glimlachte terug. Ze mocht nu zeker niets van verdriet laten merken.

Hij wenkte haar en ze deed wat haar hart haar ingaf. Ze ging naast hem liggen, met de ene hand tegen zijn wang, de andere zijn gezonde hand vasthoudend. Ze voelde zijn gloeiende lichaam tegen het hare. Nog steeds was het bezig van binnenuit te verbranden. Ze had het gevoel dat ze mee brandde.

Ze keek hem aan en merkte dat het ademen hem steeds zwaarder viel. De periodes dat zijn adem scheen te stikken werden langer. Elke keer luisterde ze in ondraaglijke spanning of zijn ademhaling haar ritme zou hernemen. Ze voelde de druk van zijn hand, die probeerde zich om de hare te sluiten, maar daarvoor de kracht niet meer bezat.

De dood was bezig hem te nemen.

Ze keek naar zijn gezicht, verkrampd van pijn, en vroeg zich af: Waarom moet hij zo lijden? Wat heeft hij misdreven? Waarom wordt hem dit aangedaan?

Ze kreeg geen antwoord, op geen enkele vraag die ze dat uur zichzelf stelde. Ze wist nu alleen zeker dat ze hem had liefgehad en hij haar. En dat ze het beiden te laat hadden ontdekt. Ze hadden elkaar niet werkelijk gezien. Ze waren elkaar voorbijgegaan, al die tijd, zonder te beseffen dat

de een wachtte op de ander.

Maar misschien was liefde niet aan tijd gebonden en had alles toch zin gehad, was het slechts een onderdeel van een groot plan, waarvan de bedoeling haar verborgen was. Wel, ze zou tijd genoeg hebben daar later over na te denken, dacht ze.

Tegen de ochtend probeerde hij nog eenmaal overeind te komen. Maar halverwege glipte het leven uit hem weg. Hij opende de ogen en keek haar aan. Ze braken op hetzelfde moment. Zijn hand liet de hare los. Hij trachtte adem te krijgen voor de laatste maal. Vergeefs.

Zijn hoofd viel opzij. Hij was dood.

Pater Beun verscheen in de loop van de middag.

Hij probeerde zo gewoon mogelijk te doen en zijn gevoelens te verbergen. Het lukte hem niet. Hij sprak met Helleen en verbaasde zich erover dat ze zo rustig, bijna koel, op het heengaan van Nyland reageerde. Hij had echter mensenkennis genoeg om te beseffen hoe ze leed.

Die middag zaten ze met zijn drieën bij elkaar – Helleen, Beun en Renjaan. Er was wat wind gekomen en in de wind was de geur van regen. Het zou die nacht zeker gaan regenen.

Beun vroeg haar of ze nog wensen had in verband met de begrafenis. Ze zei dat Nyland slechts één wens had geuit: dat hij bij de twee andere kruisen zou worden begraven. Beun knikte. 'Het is misschien ook wel de beste plaats, zolang er hier nog geen kerkhof is,' zei hij.

Hij had haar verteld dat er een vliegtuig met een arts zou komen. Dat had nu geen enkele zin meer, maar hij zag geen kans het toestel te doen terugkeren. Dat was trouwens van later zorg.

Het begon te regenen toen ze Nyland wegbrachten. Enkele Papoea's, onder wie Wataku, volgden hen. Het waren de mannen die deze middag snel een ruwhouten kist hadden gemaakt. Ze hadden daarvoor hout, bestemd voor het maken van rituele sagobakken, gebruikt.

De kist, omwonden met de Nederlandse vlag, werd gedragen door Beun, Renjaan en de drie kepala's met wie Nyland tijdens zijn leven het meeste contact had gehad. Helleen liep achter hen. Ze had zich nog nooit zo verlaten gevoeld. Het verbaasde haar dat ze zich zo goed in bedwang had. Ze had zich echter voorgenoemen haar gevoelens te verbergen. Niemand hoefde te merken hoe ze leed.

Ze liep achter de Papoea's, wier lichaam glom van de regen, en zag de toeg van Beun, die smerig was en oud, met rafels aan de plooiën, die langs zijn benen slierden. Hij maakte, dacht ze, ineens een veel oudere indruk. Hij zag er vermoeid uit. Greep het heengaan van Nyland hem dan zo aan? Hij had toch zoveel mensen op dit eiland zien sterven?

Papoea's stonden te wachten bij de twee kruisen. Het derde lag, opvallend nieuw, ernaast. De smalle kuil was die middag gegraven.

De kist werd in de ondiepe groeve gezet, waarna Beun de mannen een

teken gaf. Ze bleven staan. Hij wendde zich tot Helleen, die schijnbaar onaangedaan het sobere ritueel volgde, en vroeg haar toestemming een gebed uit te spreken. Ze knikte instemmend.

Het was een eenvoudig gebed. Hij schetste de figuur van Nyland daarna als die van een kundig en voortvarend bestuursambtenaar, die bereid was alles te geven voor het bereiken van zijn doel. Hij noemde zijn voortreffelijke eigenschappen: integer tot het uiterste, trouw aan het gouvernement en gedreven door een energie die een voorbeeld zou blijven voor elke blanke in dit deel van het koninkrijk.

Hij vroeg God barmhartig voor hem te zijn en hem te willen opnemen in Zijn woning. Het was de beste woning voor hen die vermoeid waren en geleden hadden. Had Nyland geloof gehad? Niemand die het wist, maar Gods mildheid was groter dan die van de mensen en Zijn rechtvaardigheid, wijsheid en mededogen waren zonder maat.

Hij besloot met het onzevader.

Helleen wierp een paar handen aarde op de kist. Ze hoorde het doffe geluid. Daarna was het zaak de kuil snel dicht te maken. Er vormden zich al plassen water op de kist.

Terwijl de Papoea's de groeve sloten, nam Wataku het gereedliggende kruis en zette het rechtop op de plaats waaronder het lichaam van controleur Nyland rustte. Hij dreef het met zijn knots een halve méter de aarde in.

Helleen zag de drie kruisen in de regen en draaide zich snel om.

Ze kwam terug in haar huis en ontstak de petromax. Even later hoorde ze iemand binnenkomen. Het was Beun. Ze wist dat hij zou komen en vond het prettig dat hij er was. Vandaag wilde ze nog niet alleen zijn.

Ze spraken over Nyland en de bejaarde priester deed al het mogelijke haar te troosten. Er was echter één ding waarover hij zich mateloos verbaasde, wat hij niet begrijpen kon: niet eenmaal merkte hij iets als ontroering bij haar. Niet eenmaal was er een spoor van een traan in haar ogen. Hij vroeg zich af wat er in haar omging. Haar gezicht was nietszeggend. Het deed hem aan een masker denken. Wat ging er verborgen achter dat masker?

Hij vermoedde het, maar had geen zekerheid. En hij miste de moed er haar naar te vragen.

Drie dagen later vertrok ze naar de kust. Het was de comfortabelste reis die ze in dit gebied ooit had gemaakt, want ze maakte gebruik van het vliegtuig, een Catalina, door het Bestuur gecharterd om een arts naar

Nyland te sturen. De jonge dokter was echter te laat gekomen. Nyland was inmiddels al begraven.

Beun was gebleven tot de Catalina weer vertrok. Hij had haar in een prauw tot het trapje van het op de kali liggende toestel gebracht en haar gezegd dat ze op hem kon rekenen als ze terug was. Ze moest terugkomen om haar zaken op de bestuurspost af te wikkelen eer de opvolger van Nyland zou arriveren. Hij gaf haar de raad ten minste een maand weg te blijven. Renjaan was capabel genoeg om tijdelijk de taak van zijn overleden chef waar te nemen.

Ze wuifde Beun vaarwel en het toestel startte. Even later waren ze op weg naar de zuidkust.

Een uur later daalde de Catalina op het vliegveldje aan de kust. Ze werd afgehaald door de opvolger van Bosman, de assistent-resident Hilarius en diens vrouw, en door enkele collega's van haar man met hun vrouwen. Het ontging haar niet dat ieder zijn of haar best deed zo hartelijk mogelijk voor haar te zijn. Ze deed op haar beurt eveneens haar best te doen zoals men waarschijnlijk van haar verwachtte.

Ze logeerde bij de familie Hilarius en kreeg een eigen kamer tot haar beschikking. Er werd niets nagelaten om het haar naar de zin te maken, maar één ding irriteerde haar vanaf het moment dat ze was aangekomen: de nieuwsgierigheid van de mensen naar alles wat er was gebeurd sinds het moment dat zij en Nyland naar de gevaarlijke kampong in het binnenland waren vertrokken. Het minst nieuwsgierig waren Nylands collega's; het meest hun vrouwen.

Ze probeerde zich te verbergen, wat haar niet lukte. Men was van mening dat ze in deze omstandigheden niet alleen mocht zijn. Ze wenste echter niet anders, en vanaf het eerste uur dat ze aan de kust was wist ze dat ze er nooit heen had moeten gaan. Ze had slechts één verlangen: terug te zijn in haar eigen huis. Omdat ze daar zichzelf kon zijn.

Het werd een pijnlijke situatie, omdat ze zich op alle manieren terugtrok. Na drie dagen wist men dat er niet veel met haar te beginnen was, dat ze blijkbaar geen behoefte had aan goede raad en weigerde zich te laten troosten. Drie dagen bleken voldoende om de aanvankelijke sympathie die men haar toedroeg te doen omslaan in de oude antipathie die, in latente vorm, nog steeds aanwezig was en zeker onder de vrouwen van de bestuursambtenaren.

Eén ding werd haar in die dagen duidelijk: men was nog steeds van oordeel dat ze geen goede echtgenote van een bestuursambtenaar was geweest. Ze kende ook de motieven die men daarvoor meende te hebben. De voornaamste daarvan waren dat ze niet voor het land deugde en dat ze het Nyland moeilijk had gemaakt z'n werk goed te verrichten.

Dat er iets moest zijn geweest tussen haar en Vuyck, toen Nyland zich op tournee bevond, was een uitgemaakte zaak en publiek geheim.

De zesde dag van haar verblijf aan de kust kreeg ze bezoek van Bob

Vuyck. Het duurde iets minder dan tien minuten.

De volgende dag bracht de *Triton* haar naar het binnenland terug.

In de weken, volgend op het heengaan van Nyland, probeerde ze zich met de gedachte te verzoenen dat haar verdere leven zonder enige zin was. Er was voor haar geen taak meer, niet op Nieuw-Guinea en evenmin ergens anders. Er was niemand die op haar wachtte of iets van haar verwachtte.

Ze had familie in Holland. Die had haar geschreven na de dood van haar man en duidelijk laten uitkomen hoezeer men met haar lot was begaan. Brieven vol troost en medeleven. Uit die zelfde brieven begreep ze dat ze zich alleen zou moeten zien te redden. In meer dan één brief stond, zij het niet met zoveel woorden, hoe moeilijk het voor haar zou zijn zich weer aan het normale leven aan te passen, na het abnormale dat ze in die jaren had geleid. Het was duidelijk dat men zich zorg maakte over haar terugkomst.

De realiteit was, begreep ze, dat men ertegenop zag dat ze terugkwam. Wat moest men met haar beginnen? Waar moest ze heen?

Ze vroeg zich af wat ze zou gaan doen in de dertig, veertig, misschien wel vijftig jaren die haar restten. Ze dacht er iedere dag, iedere avond, iedere nacht over na, zonder tot een oplossing te komen. Er was geen oplossing, leek haar.

Ze hoefde zich niet te haasten met haar vertrek naar de kust, om vandaar via Merauke en Biak naar Holland te reizen. Hilarius had haar na haar abrupte vertrek uit de hoofdbestuurspost een persoonlijke brief geschreven waarin hij erop wees dat er geen enkele reden voor haar was zich te haasten met het verlaten van de bestuurspost. Er zou, vanzelfsprekend, een nieuwe controleur worden aangesteld, maar die zou pas komen als het huis vrij was. Ze kon er, wat hem betrof, één, desnoods nog twee maanden in blijven, hoewel hij niet veronderstelde (schreef hij) dat het zo lang zou duren. Dit was voor een vrouw geen land om er alleen te leven. Dat gold in het bijzonder voor een dergelijk gebied. Hij bood haar alle bijstand aan wat transport naar de kust betrof en eveneens ten aanzien van haar vertrek naar Nederland. Ze hoefde hem maar te schrijven, waarna hij de nodige maatregelen zou nemen.

Er kwam nog een brief van de assistent-resident. Ditmaal met de vertrouwelijke mededeling dat er stappen werden ondernomen controleur Nyland postuum een koninklijke onderscheiding te verlenen.

Ze had geglimlacht toen ze het las en zich afgevraagd hoe Nyland zelf op een dergelijke onderscheiding gereageerd zou hebben. Ze wist hoe weinig waarde hij aan dat soort eerbetoon hechtte, omdat hem het systeem dat werd gevolgd al te goed bekend was. Ze overwoog een ogenblik de postume hulde te weigeren, maar besloot zich, uitsluitend ter

wille van haar overleden echtgenoot, niet nog meer te compromitteren. Dat had ze al genoeg gedaan, leek haar, met haar gehaaste vertrek van de hoofdbestuurspost. Daar had ze overigens reden genoeg voor gehad, bedacht ze.

De komst van Vuyck, de man die ze wel als laatste had verwacht, had haar meer geschokt dan al het andere. Hij was door de vrouw van Hilarius binnengelaten en in de salon had ze hem ontmoet. Hij bleek niets veranderd. Het meest opvallende aan hem was ditmaal zijn verlegenheid. Hij wist duidelijk met zijn figuur geen raad. Ze voelde dat hij van tevoren had overdacht wat hij haar zou zeggen, maar hij raakte al direct bij het begin met zichzelf in de knoop.

Ze had haar best gedaan gewoon tegen hem te doen en niet te laten blijken hoe weinig ze met zijn komst was ingenomen. Ze slaagde daarin slechts zeer gedeeltelijk en het gesprek kenmerkte zich door een aantal pijnlijke hiaten.

Ze wist dat ook dit voorbij was.

Terwijl ze naar hem keek vroeg ze zich af hoe het verklaarbaar was dat ze zich eenmaal had kunnen laten gaan met deze man die niets boeiends, niets aantrekkelijks bezat.

Hij meende een gevoel van vijandschap bij haar op te merken, maar daarin vergiste hij zich. Er was geen vijandigheid in haar, alleen onverschilligheid. Hij interesseerde haar niet meer en zou dat nooit meer doen.

Hij zag dat ze enkele malen terluiks op haar horloge keek en begreep dat hij het kort moest maken. Dat was voor beiden een opluchting. Hij nam afscheid en wenste haar het beste. Ze bedankte hem en liet hem uit. Terwijl hij de heuvel afdaalde in zijn oude auto wist ze dat ze hem nooit meer terug zou zien.

Vuycks overhaaste afscheid leek bij haar gastvrouw in niet al te goede aarde te zijn gevallen en Helleen had besloten zo snel mogelijk weg te gaan. Het was haar onmogelijk in dat huis te blijven; ze begreep dat dit een gastvrijheid was die men haar ter wille van Nyland bood, beslist niet ter wille van haarzelf. Het was een plicht die men nu eenmaal moest vervullen, waaraan niet viel te ontkomen; die plicht behoorde bij het protocol, was een kwestie van collegialiteit ten opzichte van de gestorven controleur. Deze had echter niets te maken met gevoelens van vriendschap ten aanzien van haar. Ze mochten haar niet en misschien hadden ze daar ook wel reden voor, dacht ze bitter.

De eenzaamheid in haar eigen huis-drukte haar, maar leek altijd nog gemakkelijker te dragen dan de sfeer aan de kust. In elk geval was hier Renjaan, met wie ze dan wel niet tot een dieper gaand gesprek kon komen, maar die haar omringde met zijn eerlijke sympathie en oprecht begrip voor haar verdriet.

Ze wist dat ze een besluit moest nemen en dat haar daarvoor slechts weinig tijd werd geboden. Haar dagen hier waren geteld en ze kon het besluit niet eindeloos uitstellen, hoeveel geduld men ook met haar had.

Ze had een plan, maar begreep dat het onuitvoerbaar was. Een irreeël plan. Ze wilde in de leprozerie van zuster De Kanter gaan werken. Ze had er met niemand over gesproken, omdat ze zich niet belachelijk wilde maken. Ze had geen enkele ervaring op het gebied van verpleging, laat staan een diploma. Ze begreep dat het zinloos was zich enige illusie te maken.

Toch waren haar gedachten nacht en dag met deze illusie bezig. Ze had nooit die twee vrouwen in de leprozerie kunnen vergeten, een beeld dat haar sterk had aangegrepen. Het beeld van twee vrouwen, die zich niet alleen ten nutte maakten voor de lijdende Papoea-bevolking, maar die dat werk ook geïnspireerd deden. Ze gaven er zich volledig aan en waren niet ongelukkig.

Een week na haar terugkeer was pater Beun gekomen. Hij bleef een nacht over en eerst 's morgens, toen hij zich klaarmaakte om weer te vertrekken, had ze de moed gevonden hem deelgenoot van haar plan te maken.

Hij had haar verwonderd aangekeken en het hoofd geschud. 'Je weet niet wat je wilt,' had hij gezegd, 'je hebt er geen idee van hoe ongelooflijk zwaar dat soort werk is en hoe teleurstellend vaak. Je was er te kort om er een juiste indruk van te kunnen krijgen. Trouwens, het is organisatorisch niet mogelijk je daar te werk te stellen, dat moet je ook zelf inzien.'

'Ja,' zei ze, 'dat is me wel duidelijk. Het was dwaas van me.'

'Nee,' zei hij, 'dwaas is dat niet. Je wilt hier niet vandaan, van Nieuw-Guinea, en ik kan me dat voorstellen. Je ziet er natuurlijk tegenop naar Holland terug te gaan, waarschijnlijk even erg als ik.'

'Als u?' vroeg ze verbaasd.

'Ja, als ik. Ik heb nog vier, hoogstens vijf jaar hier voor de boeg. Dan moet ik terug. Naar het missiehuis in Brabant. Dacht je soms dat ze me daar met open armen zullen ontvangen? Natuurlijk doen ze dat niet en dat is begrijpelijk. Als ik de leiding van een missiehuis had, zou ik evenmin in de wolken zijn als er oude, afgeschreven missionarissen op m'n dak geschoven werden. Je hebt er niets aan, ze zijn totaal ongeschikt voor de normale samenleving en te oud geworden om zich nog te kunnen aanpassen aan de regels en voorschriften van het huis. Nee, ik sta straks voor hetzelfde probleem.' Hij keek haar vriendelijk en een beetje droefgeestig aan. Ze kreeg het gevoel dat ze bijna lotgenoten waren.

Hij stak een van zijn natte, gebroken sigaren op en zei: 'Luister eens, je moet je niet te veel zorg maken. Ik ben stukken ouder dan jij en weet dat er vaak, heel vaak zelfs, voor ons wordt besloten, ondanks onszelf. Ik weet natuurlijk niet zeker of dat in jouw geval zal gebeuren, maar vergeet niet dat je nooit, wanneer en waar dan ook, alleen staat.'

'Dat lijkt er anders wel veel op,' zei ze cynisch, hoewel ze daar direct spijt van had.

'Dat hebben er meer gezegd, en ze zijn erop teruggekomen.'

Ze knikte. 'Dat is dan prettig voor die mensen.' Hij keek haar een beetje teleurgesteld aan en zei: 'Je moet niet boos op me worden, maar ik geloof niet dat je in de geest van Nyland handelt als je zo reageert.'

'Laat hem erbuiten,' zei ze zacht.

'Nee, ik laat hem er niet buiten. Het gaat om zijn en jouw belangen.'

'Zijn belangen, wat hebben die ermee te maken?' vroeg ze scherp.

'Alles. In elk geval heeft hij er recht op, ook nu nog, dat jij jezelf blijft.'

'Doe ik dat dan niet?'

'Ik ben bang van niet.'

'U bedoelt wat dat plan met de leprozerie betreft?'

'Nee, dat niet. Dat plan is helemaal zo gek niet, hoewel niet uitvoerbaar. Nee, ik denk dat je je totaal overbodig voelt, dat je in de veronderstelling verkeert dat er voor jou in deze wereld geen taak meer is weggelegd. Dat is nonsens. Er ligt niet één taak op je te wachten, maar een eindeloos aantal.'

'Zo,' zei ze, en er klonk een ondertoon van spot in haar stem, 'en waar kan ik die taken dan vinden?'

'Je hebt ogen om te zien, Helleen, en je zou ziende blind moeten zijn als je niet zag wat ik bedoelde. Je hebt een goed verstand en er ligt overal werk op je te wachten.'

'Welk werk dan en waar?' Er was geen spot meer in haar stem.

Hij stond op en kwam voor haar staan. 'Wat is ertegen dat je naar Holland teruggaat en daar je diploma als verpleegster haalt? De halve wereld, en waarschijnlijk een nóg groter deel, lijdt, is ondervoed, heeft hulp nodig. Hulp van mannen en vrouwen die bereid zijn hun leven aan dat soort werk te geven. Die dat niet doen om er zelf beter van te worden, maar om te dienen. Op honderdduizenden van die mannen en vrouwen wacht deze wereld, Helleen, en jij zou er één van kunnen zijn.'

Ze zweeg en keek hem vriendelijk aan. Hij ging verder: 'Je bent nog zo jong, ongelooflijk jong, en je bent gezond. Ik weet zeker dat het werk je zou liggen, werk voor een Nederlandse of een internationale organisatie. Werk voor kinderen misschien. Die hebben ons meer dan wie ook nodig. Ons, die de gave en de bereidheid hebben te kunnen helpen. Ik ben er absoluut van overtuigd dat je die bezit.'

'Dacht u dat werkelijk?'

'Ik denk het niet, ik weet het zeker. Daarbij, het is de enige manier om jezelf terug te vinden. Ik weet dat je je ongelukkig voelt en het zou onnatuurlijk zijn als dat niet het geval was. Toch kun je hier niet blijven wachten op een deus ex machina die alles ineens voor je zal veranderen. Je moet het zelf doen, je moet zelf beginnen. De bijbel zegt: Bid en werk. Ik

vrees dat het met dat bidden van je niet zo best gesteld is, maar wérken kun je. Je hebt een sterk lichaam en je kan, als je wilt, bergen verzetten. Bergen leed, bergen misère, bergen verdriet.'

'Verdriet van anderen?'

'Ja, van anderen, die misschien meer geleden hebben dan jij. Ieder mens heeft nu eenmaal de neiging z'n eigen verdriet als het zwaarste, het bitterste te beschouwen, maar laten we ons niet vergissen. Er zijn graden van leed en er is verschil in verdriet. Wil je voorbeelden? Hier heb je er een paar. Ik ben gisteren gekomen, en in de vierentwintig uur daarvoor maakte ik genoeg ellende mee om al m'n eigen zorgen gering en onbenullig te vinden, belachelijk onbetekenend. Ik kwam bij die kampong achter de tweede bocht van de kali, je kent 'm wel. Ik wist niet dat daar een oude vrouw was, die een paar weken geleden zwaar ziek lag. Ik moest er nodig eens heen, maar stelde dat steeds weer uit, omdat ik zogenaamd geen tijd had. Natuurlijk had ik tijd, maar ik liet allerlei andere zaken, die veel minder belangrijk waren, voorgaan. Zo zijn we nu eenmaal. Goed, ik kwam daar en vond haar niet in het vrouwenhuisje. Ik ging naar haar man en vroeg hem waar ze was. O, zei hij, ze is dood, al een dag of tien. We hebben haar weggegooid, want er zat toch geen leven meer in. Hoor je wat ik zeg, Helleen, ze hadden haar weggegooid! Wat heeft die vrouw doorstaan eer ze stierf! Daar kunnen we beter niet aan denken. Ze heeft waarschijnlijk op me gewacht, op de man uit tanah Belanda, zoals ze onze wereld noemen, de grote kampong waarin de blanken leven. Het laatste dat ik deed was haar teleurstellen.

Die zelfde dag zag ik een stel jonge kerels met lijken stoeien en geloof me, dat was geen opbeurend gezicht, ook al was het niet de eerste maal dat ik er getuige van was. Ook was er een vrouw ziek. De man bij wie ze hoorde had haar in de buik getrapt terwijl ze zwanger was. Het kindje dat te vroeg kwam en niet leefde woog een paar ons; ik heb 't gezien. Het was gruwelijk.

Zo kan ik doorgaan. Over het leed van de meisjes die reeds als kind gedwongen worden met oude mannen te trouwen. Over de jongens en meisjes die ik in het bos vond, weeskinderen, als stekelvarkens zo vol met pijlen. Ze waren als levende schietschijf gebruikt, omdat ze toch van niemand waren, bij niemand hoorden. Dié waren eenzaam, Helleen, dié waren alleen! Goed. . . het zijn Papoea's, maar ik heb nooit leren inzien dat pijn in Nieuw-Guinea iets anders zou kunnen zijn dan pijn in Holland of Rusland of Amerika.'

'Denkt u niet dat het nodig is een groot geloof te hebben om dat werk te kunnen doen?'

'Als je geloof hebt is dat een enorm bezit en het helpt je over alles, letterlijk over alles, heen. Dan is er geen eenzaamheid meer, omdat je tot de beste gemeenschap behoort waartoe een mens kan behoren: de gemeenschap der gelovigen. Je moet daar niet om lachen, dit is een

ernstige zaak. Geen mens kan jou troosten, je beste vriend, je liefste vriendin niet. Niemand. Alleen God kan dat. En Hij wil het ook.'

'God heeft me alles afgenomen, vader,' zei ze.

'Ja, zo kun je redeneren, en dat is dan de bekende manier van redeneren. Maar 't doet me denken aan die Papoea, die het altaartje dat ik met veel moeite in elkaar had gezet aan stukken sloeg, omdat God hem niet, nadat hij één minuut had gebeden, de varkens en vrouwen gaf die hij direct wenste te hebben. Je hebt iets van die Papoea, Helleen.'

'Ik vermoed dat je voor dat werk geboren moet zijn,' zei ze. 'Dit is altijd al uw werk geweest, u stond altijd al met één been in de wereld en met 't andere in de hemel.'

'Je moet het niet geloven,' zei Beun, en ze zag dat hij zich opwond. 'Ja, zo wordt er over ons gesproken. Vergis je niet! We zijn niet zo heilig. Niet veel menselijke zonden zijn ons vreemd en we hebben evenveel te stellen met de duivel als al die anderen, die uitsluitend in de wereld leven en hun heil uitsluitend van die wereld verwachten. Wij zijn christenen en broeders onder elkaar, o zeker, maar dat neemt niet weg dat we intussen hard bezig zijn een soort heilig oorlogje te voeren voor de verdeling van Gods akker op Nieuw-Guinea en voor de verdeling van de zielen. Je weet toch dat we niets liever doen dan elkaar de aspirant-gelovigen afpikken? Ik denk dat God er weinig waardering voor heeft, voor dat systeem van ons. Loss of face – gezichtsverlies – dáár zitten we hier allemaal mee, wij priesters met onze trots en ijdelheid. We ontkennen dat wel, maar het valt niet te ontkennen. Als we straks met z'n allen aan de poort staan, alle christelijke voormannen van dit eiland, dan zal het me verbazen of we worden binnengelaten. Er is veel waarover we ons moeten schamen, zoveel dat alle modder van Zuid-Nieuw-Guinea nauwelijks voldoende is om de schande te bedekken. En er is hier veel modder, zoals je weet.'

'U overdrijft, pater,' zei ze, terwijl ze hem vriendelijk aankeek. Ze wist dat hij overdreef, zij het uitsluitend ter wille van haar.

'Overdrijven? De werkelijkheid is nog veel erger,' zei hij.

Hij was vertrokken, maar ze had hem gevraagd gauw terug te komen.

'Denk er eens over na,' was het laatste dat hij haar had gezegd, 'over alle mogelijkheden die er voor je zijn. Misschien niet hier, maar stellig wel overal anders, in Holland, of een of ander onderontwikkeld gebied. Ze hebben je daar nodig, Helleen, ze wachten op je. Als je wilt kost het je twee jaar studie. Niet meer. Dit is het belangrijkste dat ik je te zeggen heb. Op dat andere na: probeer God te vinden. Ik zal je helpen, want ik bid vaak voor je. Zo vaak ik tijd heb.'

Hij was verdwenen in de jungle.

Toen ze haar huis weer binnenging leek het haar leger dan ooit.

Ze was die avond vroeg naar bed gegaan. Het was te vochtig geweest om buiten te zitten en de muskieten hadden haar al vroeg verdreven van de plek waar ze 's avonds meestal een paar uur zat te lezen.

Ze was klaar met het uitzoeken en inpakken van Nylands bezittingen en ook haar eigen zaken had ze goeddeels bij elkaar gezocht. Iedere dag verwachtte ze het gouvernementsvaartuig dat haar zou komen ophalen. Er was bericht gekomen dat ze zich gereed moest houden om als de *Triton* kwam binnen twee, hoogstens drie dagen te kunnen vertrekken.

Ze had nog steeds geen duidelijk beeld van wat haar aan de kust te doen stond. Het beste en meest voor de hand liggende zou zijn zo snel mogelijk in Hollandia of Biak proberen te komen, om daar het eerste het beste vliegtuig naar Holland te nemen. Toch was ze nog niet verzoend met de gedachte terug te gaan. Er was niemand die op haar wachtte en er zou geen werk voor haar zijn. Tenzij ze deed wat Beun haar had gezegd. Maar ze vreesde dat, eenmaal in Holland, de energie en moed haar zouden ontbreken om met de studie te beginnen waarover de missionaris haar had gesproken. Ze had slechts één wens, die echter een illusie was: de leprozerie van zuster De Kanter. Ze wist dat ze dát werk zou willen doen.

Het begon te regenen. Ze ging naar binnen waar de kamer vol vliegen en muskieten was. Onder de klamboe zou het nu waarschijnlijk nog het beste uit te houden zijn, hoewel ze tegen de lange avond en de nog langere nacht opzag. Dit soort avonden en nachten waren geteld, wist ze. Er zouden er niet zoveel meer volgen.

De regen zette door en ze hoorde dat het begon te lekken. Het was eigenlijk goed dat ze vertrok, bedacht ze. Het huis had dringend voorzieningen nodig. De wildernis had het al die maanden belegerd. Met regen en met myriaden rode en witte mieren, die de wanden bezig waren uit te hollen. Er was geen middel ze tegen te houden. Ze waren de altijd werkzame, nooit rustende doodgravers van alles wat een blanke hier trachtte duurzaam neer te zetten.

Ze hoorde het water door een spleet in het dak en een slecht sluitend raam naar binnen komen. Soms vielen druppels sissend op de laag brandende petromax, die ze had meegenomen om nog iets te kunnen lezen. Ineens zag ze dat enkele muskieten door een scheurtje in de klamboe naar binnen kropen. Die zou ze moeten herstellen, wilde ze de kans krijgen te slapen.

Ze stond op en voelde zich ellendig. Renjaan was voor twee dagen op tournee, zodat er niemand was met wie ze kon praten. Het was warmer, vochtiger dan ooit en de regen maakte haar nerveus.

Ze stak een sigaret op en probeerde wat kalmer te worden. Ze voelde zich klaarwakker en wist wat dat betekende. Het zou uren duren eer ze in

slaap viel, zelfs met hulp van de morfinetabletten die ze de laatste weken in steeds grotere doses innam. Ze brachten haar de slaap, maar de volgende dag was ze tot aan de avond gedeprimeerd en half versuft. Er waren dagen geweest dat ze als een slaapwandelaarster had rondgelopen, niet helemaal slapend en evenmin wakker. Soms had ze dat niet eens onaangenaam gevonden. De dag sloop als het ware langs haar heen.

Ze ging naar het kantoor, dat er met de reeds afgesloten koffers en kisten armzalig en triest uitzag. Ze zette de lamp op de houten tafel en ging op zijn oude stoel zitten. Hier was het dus gebeurd, hier had hij gewerkt en hier had hij op haar gewacht. Al die nachten, al die dagen. En nog geen zes meter verderop had zij gewacht. Woede kroop in haar omhoog als ze bedacht wat ze hadden gemist, hoe ze zich hadden vergist.

De regen werd minder en hield even later helemaal op. Ze hoorde de planten, die tegen het huis opschoten, ritselen in de avondwind. Overal buiten hoorde ze gepiep, gesis, gesnor en zacht gefluit. De wildernis brak los.

Ze keek naar de kast waar zijn boeken hadden gestaan. De planken waren leeg. Ze trok de la van het bureau open en dacht aan het ogenblik dat ze voor het eerst verplicht was geweest zijn zaken bij elkaar te zoeken. Bundels brieven, ordners met aantekeningen, kopieën van patrouille-rapporten, uitgewerkte voorstellen aan het gouvernement en afrekeningen. Alles consciëntieus gerangschikt.

Ze trok de andere la open, eveneens leeg. Daar had ze in de kleine ijzeren trommel al haar brieven gevonden, waarvan ze had verondersteld dat hij ze al lang niet meer bezat. De eerste brieven, oud en geel geworden door vocht. En haar laatste brief aan hem. Niet één ontbrak. Ze had ze alle, ongelezen, verbrand, omdat ze niet graag zou willen dat iemand anders ze ooit onder ogen zou krijgen.

In een oude, groen uitgeslagen portefeuille vond ze haar foto's, elk gewikkeld in een cellofaan omslag tegen de vocht. Terwijl Helleen ze bekeek had ze het gevoel dat ze een vreemde zag, iemand met wie ze niets, in ieder geval heel weinig, gemeen had. Het waren in Holland genomen foto's. Ze verbrandde ze eveneens. Niemand zou er zich ooit nog voor interesseren. Ook zichzelf niet.

Ze keek naar de kleine leren koffer met daarin zijn brieven aan haar. Die had ze niet verbrand. Het was de koffer met het babytruitje en het schortje die een vriendin uit Holland haar had gestuurd toen ze in verwachting was. Ze had de kleertjes even door haar handen laten gaan en daarna ingepakt. Ze overhandigde ze aan Renjaan, met het verzoek ze aan een Papoea-vrouw te geven. Ze zou ze zelf nooit meer nodig hebben.

Ze dacht aan de baby en aan haar man. De baby was nooit gekomen en de ander lag onder het derde kruis. Het was alles voor niets geweest.

Ze ging naar de slaapkamer terug, met de bedoeling de scheur in de klamboe te herstellen. Bij het bed bleef ze staan. Ze zag zijn beeld en dat van zichzelf op dat bed. Een visioen. Opnieuw sloop de wind om het lege, stervende huis heen.

Ze zag de tafel waarop de tube slaaptabletten lag. Ze keek er lang naar, en voor het eerst drong het tot haar door hoe eenvoudig het moest zijn van alle gedachten bevrijd te worden. De oplossing lag onder handbereik. Vreemd, dacht ze, dat ze zich dat eerst nu zo duidelijk realiseerde. Ze bleef aldoor kijken naar de tube met het lichtblauwe papier eromheen. Die tube kon haar redder zijn. Waarom liet ze zich eigenlijk niet redden? Was dit niet de oplossing? Een snellere was niet denkbaar.

Ineens werd ze bang van haar gedachten en ze draaide zich om.

Ze blies de petromax uit en ging naar buiten.

Ze liep over het dijkje dat snel bezig was te verzakken omdat er sinds de dood van Nyland niets meer aan werd gedaan. Na een maand zou het, bij de eerste de beste bandjir, voorgoed verdwenen zijn en geen spoor nalaten. Alles wat de mens maakte verdween hier, niets was bestand tegen de allesverslindende, allesvernietigende jungle. Ze wist uit eigen aanschouwing dat complete kampongs, die nauwelijks enkele weken door de bevolking verlaten waren, soms totaal verdwenen, als door een magische hand werden weggevaagd. Je moest lang en diep graven om er nog een spoor van te vinden. Er was geen sneller ondergang denkbaar dan in deze wildernis.

Ze passeerde de kampong waar de vrouwen en kinderen al lang sliepen. In het mannenhuis hoorde ze het brommend geluid van pratende Papoea's. Die hadden haar stellig gehoord, maar geen van hen zou haar volgen. Ze dachten daar niet eens aan. Ze waren veel te bang zich 's nachts in het bos te wagen.

Vlak bij de plaats waar een smal paadje het bos inliep aarzelde ze even, voor ze een natte, doorweekte wereld binnenging, zwaar van de regen die deze avond was gevallen, een wereld bestaande uit één groot moeras, een soppende, beweeglijke, deinende wereld, waarin het levensgevaarlijk was als je de weg niet wist. Zij wist de weg.

Ze had het gevoel dat ze een zaal binnenging en gigantische, zwart-groene poorten achter haar gesloten werden.

Ze liep het pad af, niet lettend op het water dat van de varens en takken in haar hals droop. Ze voelde het koel langs haar lichaam lopen, maar het kon haar niet schelen. Niets kon haar meer schelen. Ze wilde verdwijnen uit dat lege huis, waarin ze niets meer had te zoeken, niets meer had te hopen, niets meer had te verwachten.

Het huis dat ineens gevaarlijk was geworden. Levensgevaarlijk. Op de tafel lag die tube. Een dodelijk wapen. Hoe verder het huis achter haar lag, hoe beter.

Ze volgde het pad tot waar het ophield en zich in de wildernis verloor. Ze stond stil en overwoog verder te gaan. Ze had echter geen parang meegenomen en het was eigenlijk nog een wonder dat ze op het laatste moment haar laarzen had aangedaan.

Ze hoorde de wildernis rondom haar tekeergaan. Was het verbeelding dat het allemaal harder, doordringender dan gewoonlijk klonk? Lag dat aan haar? Was het enkel verbeelding?

Ze probeerde na te denken en haar gedachten te ordenen. Ze zag er geen kans toe.

Haar kleren scheurden en steeds voelde ze nieuwe stromen water langs haar lichaam lopen. Ze wist dat ze er doodziek van kon worden. Wel, dan werd ze ziek. Waarom niet?

Ze bereikte een open plek, waar het licht van de opkomende maan op de aarde scheen. Schaduwen zwalkten in het maanlicht. Ze zag een vrouw dansend met haar eigen schaduw. Ze zag gedrochtelijke dieren, bezig elkaar in een verstikkende omhelzing te vernietigen. Ze zag vuur tegen donkere stammen opschieten en razend snel teruggliden. En ze zag ogen: eerst tien, daarna honderd, toen duizend. Ogen van dieren die op haar waren gericht. Ogen die wisten dat ze eenmaal zou komen. Ze hadden op haar gewacht.

Ze zag andere schaduwen, van Papoea's met kaalgeschoren schedels, van vrouwen die dansten met zwarte en rode maskers voor hun gezicht. Ze zag grijze, dode stammen die in het maanvuur weer tot leven schenen te komen. Ze zag een boomstronk vol fosforescerend leven, die daar stond als de troon van een sinistere duivel voor wie hier een nachtelijk ritueel werd gehouden. En ze zag een reuzenslang als een monsterlijk uitgerekte accolade op een tak balanceren.

Ademloos bleef ze staan kijken, zich langzaam omdraaiend. En plotse-ling voelde ze, voor het eerst sinds lange tijd, haar angst voor het bos terugkomen. Vrees voor al die vormen van nachtelijk leven. Ze keek omhoog, daar waar de stammen van de palmen zich in een chaos van groen en duisternis verloren. Het maanlicht filterde door al dat zwart en groen en ze zag opnieuw de beelden uit haar jeugd. Er waren gezichten in het duister en het groen, daar... en daar... en daar... bekende gezichten en gezichten die ze nooit eerder had gezien. Gezichten van mensen en dieren. En maskers. En ze bewogen, die ogen, die monden, die oren. Ze bewogen en leefden. Samen vormden ze één geweldig levend organisme dat haar ging insluiten.

Ze wilde vluchten maar ze kon niet. Ze werd vastgehouden door de gezichten en de ogen om haar heen. Ze wist dat ze gevangen was en niet meer terug kon, al zou ze willen.

Wilde ze wel?

Als ze ging liggen zou met haar gebeuren wat met alles hier gebeurde, met ieder mens, ieder dier, ieder ding dat zich aan de jungle overgaf. Als

het een huis was, viel eerst het dak in elkaar, dan begaven de wanden het en vervolgens rotten de palen eronder weg. Alles razend snel, haast zien-derogen. En tijdens het sterven kwamen de klimplanten al, om de resten op te ruimen die de grote termieten en mieren hadden overgelaten. Als het een mens was ging het nog sneller.

Ze wilde verder lopen, maar voelde zich plotseling wegzinken in de modder, tot ver over haar enkels. Dit moest het deel van het moeras zijn dat niet begaanbaar was. Het leek gewone aarde, maar het was een dunne, bedrieglijke korst van bladeren en mos die het met een vlies bedekte. Niets was zo gevaarlijk, zo snel dodend als het moeras. Ze wist het uit de verhalen die haar over deze donkere, verraderlijke valkuil verteld waren.

Ineens was het alsof ze wakker werd en op hetzelfde ogenblik greep de angst haar opnieuw aan. Ze keek naar beneden, waar de donkere modder zich om haar enkels sloot. Ze trok zich los. Soppend en zuigend liet het moeras haar vrij. Ze draaide zich om en zocht het smalle pad dat naar de kampong leidde. Ze vond het en liep terug, snel en gejaagd, vluchtend voor de verschrikking van het moeras.

Doorweekt bereikte ze de bestuurspost. Ze liet zich op de rustbank vallen en probeerde haar tranen tegen te houden. Haar kleren plakten tegen haar lichaam. Ze stond op, ontkleedde zich en ging zich baden. Het water maakte haar wat rustiger en in haar pyjama rookte ze in de huiskamer een sigaret.

Ze vroeg zich af: Ben ik bezig gek te worden? Wat ze gedaan had was niet normaal. Het was het bewijs dat haar verstand niet meer functioneerde. Ze had nooit gehoord van iemand die zo deed. Dat zij zo deed was het bewijs dat ze krankzinnig was. En na deze nacht zou er een andere komen, en daarna nog een, en misschien nóg een. Tot het schip kwam.

Ze zou wéér gaan, ze wist het zeker, ondanks de angst die ze had voor de verschrikking van de wildernis, het moeras en de gezichten tussen het zwart en groen van de stammen. Opnieuw viel haar oog op de tube met het blauwe papier eromheen. Minutenlang bleef ze ernaar kijken. De tube die nog de minst te vrezen verschrikking was. Deze verschrikking was pijnloos. Waarom dan deze niet? Wat weerhield haar?

Ze stond op en vulde een glas met water in de mandiekamer. Ze draaide de dop van de tube af en schudde de inhoud ervan in het glas. Het waren twaalf tabletten. Meer dan voldoende voor haar doel.

Ze keek op haar horloge. Het was bijna elf uur.

Ze ging zitten en keek naar het glas met de grijs-witte inhoud. Een glas vol rust, dacht ze; een glas vol vergeten; van niets meer weten, geen enkele herinnering meer hebben.

Ze zag Nyland voor zich, zo duidelijk, zo concreet alsof het een vergissing was geweest dat hij daar nu lag onder het derde kruis. Ze zag hem en vroeg zich af wat hij hiervan gevonden zou hebben, van haar aanwezig-

heid in het moeras en van dit glas vol witte wolkjes opgeloste tabletten.

Ze dacht aan hem en op hetzelfde ogenblik was er twijfel in haar hart, omdat ze wist dat hij haar veracht zou hebben voor haar lafheid. Ze ontliiep het leven, dat hij nooit ontlopen had, en waarvan hij ook nooit had gewild dat zij het ontliiep.

Het was de slechtste dienst die ze hem na zijn dood kon bewijzen. En haar grootste verraad aan hem.

Ze doofde haar sigaret, legde de armen op de houten tafel waarop alleen het glas stond en liet het hoofd erop zakken. Ze huilde zoals ze nooit daarvoor had gehuild. Ze huilde op de manier waarvan de mensen zeggen dat het iemands hart breekt.

Door haar snikken heen hoorde ze iemand aankomen. Ze droogde haar tranen en stond op. Niemand mocht dit weten. Ze liep naar de deur, maar niet voordat ze het glas tussen twee gereedstaande koffers had gezet. De deur ging open en doorweekt van water, smerig, en met een baard van vele dagen stond daar pater Beun.

Hij strekte de armen uit, en als hij niet zo oud was geweest, had je kunnen denken dat een minnaar na lange tijd zijn geliefde eindelijk had ontmoet. Maar hij was alleen haar vriend.

'Ik heb groot nieuws voor je, Helleen!' Het was het eerste dat hij zei.

Ze kon geen woord uitbrengen en keek hem verbaasd aan, omdat hij op zo'n ongebruikelijk uur was gekomen.

En hij herhaalde: 'Groot en goed nieuws. Ze zijn van de medische dienst bereid je tot de leproserie toe te laten. Ze zullen wel zorgen dat het met je diploma op de een of andere manier in orde komt. Maar je moet snel beginnen, als het kan volgende week al. Ze hebben je nodig. Zou dat gaan?'

Ze knikte, omdat het haar onmogelijk was hem te antwoorden. Ze kon nauwelijks geloven dat het waar was. Er gebeurden toch geen wonderen in deze wereld?

Ze bleef zwijgen. Net zolang tot de oude priester zei: 'Als je nu eerst eens begon met me een glas bier te geven. Ik geloof dat ik dat wel heb verdiend.'

Ze spoelde het glas met de witte wolkjes dat tussen de koffers stond om en stilde zijn dorst.

Toen ze bijna de leprozerie had bereikt brak de zon eindelijk door de torenhoog op elkaar gestapelde nevelbanken heen en verjoeg de laatste schemering boven het regenbos, de bruine kali en de zilverig glanzende zee. Het was nog hoogstens een kwartier lopen.

De jonge ornitholoog die met het gouvernementsvaartuig meevoer had haar aangeboden haar te begeleiden, maar ze had zijn aanbod vriendelijk afgeslagen. Ze kende de weg, ze was hier al eerder geweest.

Het was nog donker toen ze van de aanlegplaats vertrok en het pad opging langs de zee, die rustig kwam aangegolfd en tenslotte wit-schuimend op de kust brak. Soms bleef ze op het strand staan om te luisteren naar het doffe orgelen van de zee waar die het land bereikte.

Ze had het rif gezien waarboven zich het water gifgroen kleurde, zo groen dat het betoverd leek.

Haar hart was licht, want haar doel was nu vlakbij. Ze was ervan overtuigd dat haar geen gemakkelijk bestaan wachtte, wel een bestaan dat haar leven zin gaf. Er wachtten daar kinderen die ziek waren. Een nieuwe generatie die recht had op een kans in de wereld, en die ze ging helpen deze kans te krijgen. Haar zou niet het belangrijkste deel van het werk toevallen, waarschijnlijk het minste. Maar maakte dat enig verschil? Elke fase, ieder onderdeel van zulk werk was belangrijk. Was er beter, zinvoller werk denkbaar dan voor deze kinderen die niets te hopen en te verwachten hadden?

Men zei en schreef steeds weer dat dit land mensvijandig was. Dat het zich verzette tegen de binnenkomende blanke. Misschien had het land daar wel zijn reden voor. In elk geval was dit voor de blanke een kans te bewijzen wat het ene ras voor het andere kon betekenen als andere dan alleen zakelijke belangen golden. De laatste kans om zijn kennis in dienst van dat ras te stellen. De laatste kans om zijn ervaring over te dragen. De laatste kans om de troost van het geloof te schenken aan hen die van eeuw tot eeuw, van generatie op generatie, onderworpen waren aan de macht van demonen en gruwelijke rituelen.

De eerste en beste taak van de blanke in dat land kon slechts zijn: het andere ras bevrijden van zijn ziekten, zijn angsten en zijn honger.

Ze zou, ze wist het zeker, het leven dat ze nu had afgesloten nooit geheel kunnen vergeten, hoewel er weinig tijd zou zijn om het zich al te vaak te herinneren. De tijd en het werk zouden haar beste bondgenoten zijn. En als ze het zich herinnerde zou dat zonder wrok en spijt zijn. Het was haar leertijd geweest. Al haar verdriet, al haar teleurstelling hadden haar tenslotte tot hier gebracht.

In de verte hoorde ze een paar hanen kraaien. Ze moest vlak bij de leprozerie zijn. Ze bleef staan en zag het bos. Ze glimlachte toen ze bedacht hoe vaak het haar had verschrikt. Het zou haar nooit meer

verschrikken.

In de top van een palmboom zat een vogel zacht te fluiten. Ze kende hem. Het was dezelfde vogel die gefloten had toen pater Beun haar die laatste nacht had bezocht. Hij was heen gegaan terwijl die vogel voor het eerst floot. 'Hoor je,' had hij gezegd, 'de ochtendvogel heeft geroepen, het is mijn tijd.' Bij zijn vertrek was ze vol geluk.

Ze keek nog eenmaal naar de grijze, aangolvende zee, die zichzelf begeleidde met het oudste geluid dat de wereld kent. Waar de zee uitliep op het strand vaagde ze alle sporen in het zand weg, die kleine schelpdieren daar zojuist hadden gemaakt. Niets bleef over. Alles werd bij iedere golf steeds opnieuw uitgewist, alsof er nooit een spoor was geweest. Het verleden en heden liepen in elkaar over.

Toen zag ze boven zich iets wonderlijks. Twee regenbuien naderden elkaar met het licht van de zojuist opgegane zon erachter. Tussen die twee buien had zich een regenboog gevormd. Een gigantische poort die de hemel afsloot.

Onder die hemelpoort liep ze naar de leprozerie.

Opnieuw hoorde ze de hanen kraaien. Als bazuinen!

Prauw aan boord

*So in the heat, and the reek, and the touch of woman and man,
The naked spirit of evil kneaded the hearts of the clan.*

R.L. STEVENSON

The Feast of Famine (Marquesan Manners)

*Ik, de buitenlander, kon nooit magie leren.
Niemand kan haar kennen, tenzij duizend jaren
van jungle-herinneringen hem door de zon in
zijn ziel gebrand zijn, tenzij hij altijd in zijn
oren de toverachtige echo's van de woud-nacht
heeft gehoord.*

JOHN W. VANDERCOOK

TAM-TAM

Ingeklemd tussen de beide oevers, met hermetisch regenbos begroeid, slingert zich de grote kali als een roestige spiraal in de richting van de zee. Een rivier, samengesteld uit een eindeloze opeenvolging van s-bochten. Ze vormt in dit deel van zuidelijk Nieuw-Guinea de langste verbinding van het binnenland naar de kust. Voor wie niet over een vliegtuig beschikt bestaat er geen kortere.

Evenmin voor het trage, aftandse gouvernementsmotorbootje dat op weg was naar de bestuurspost, gelegen ergens op een der oevers. Slechts een enkele maal werd de stilte verbroken door wat naakte Papoea's, zich half verborgen houdend achter de voorste palmbomen op de oever. Soms waren er een paar kinderen bij die iets in een onverstaanbare taal in de richting van het vaartuig riepen. De ouderen zwegen. Ze wisten niet of die vreemde prauw een gevaar betekende. Ze wantrouwden haar en stonden gereed bij het eerste symptoom van gevaar in het bos te verdwijnen.

Af en toe riep een van de beide Indonesische matrozen: 'Boeaja. . .!' krokodil! Maar de blanken op het bootje reageerden nauwelijks meer op die roep. Ze wisten dat het enige dat ze van boeaja's te zien zouden krijgen uit rimpelingen in het bruine, modderige kaliwater bestond. De tijd dat ze snel opsprongen en naar hun karabijn of foto toestel grepen was lang voorbij. Ze geloofden het wel.

Soms fladderde er een reiger op, een enkele maal een kroonduif of een witte kaketoë. Traag, sloom, onwillig. Alsof ze geïrriteerd waren door het verbreken van de stilte. Nu en dan was er het geluid van op elkaar slaande kaken: een vis was opgedoken en hapte naar een in de stroom gevallen vlinder die, nog even radeloos klapwiekend, ten onder ging.

De ergste hitte was voorbij sinds de zon een kwartier geleden achter de groene lawine van het bos was verdwenen. In dat kwartier hadden het groen van de oevers, het water in de kali, de hemel en zelfs het roestige gouvernementsvaartuig een andere kleur gekregen. Over alles hing nu een dunne, rood-paarse gloed. Een ragfijn vlies van sidderend cellofaan. Het vlies had de kleur van het avondlicht, de tint van het korte uur tussen het einde van de dag en het begin van de nacht, die zuidelijk Nieuw-Guinea ging inkapselen.

Geen van ons had veel oog voor deze pastelkleurige wereld. We waren doorzengd van de hitte van de lange dag die 's morgens al vroeg was begonnen; onze ogen deden pijn van de schittering van het licht in het water en we waren vermoeid van het eindeloos zitten op de harde bankjes op het gloeiendhete dek. Ik denk dat we alle vier nog slechts één wens hadden: dat de kampong waarin de bestuurspost was gevestigd eindelijk in zicht zou komen en dat ze daar een ijskast zouden hebben, royaal gevuld met gekoeld bier.

Dit was vrijwel het einde van een korte tournee die een week geleden was begonnen. Assistent-resident Van Beuningen had aan een deel van zijn district, dat nog niet officieel werd bestuurd maar onder het patrouillegebied ressorteerde, een routinebezoek moeten brengen. Hij had landbouwconsulent Arnts op diens verzoek meegenomen, opdat deze zich wat zou kunnen oriënteren op het terrein dat in een later stadium onder geregeld bestuur moest komen, en voorts Laverman, een politie-inspecteur die eigenlijk alleen was meegegaan omdat hij toch niets anders te doen had. Hij wachtte namelijk op een plaatsing. Noch Van Beuningen, noch Arnts of ik had spijt hem meegenomen te hebben, hoewel geen van ons hem eigenlijk van vóór die tijd kende. Hij was een aangenaam reisgeenoot en een groot verteller gebleken.

De reis was, zeker voor mij, interessant geweest. We hadden verscheidene contacten gehad met Papoea's, die nog met beide benen in de oertijd stonden. Ze waren de zonderlingste wezens die ik ooit had gezien: ruw, onbeschrijflijk primitief, uitzonderlijk barbaars. Van Beuningen had me heel wat gegevens over hen kunnen verstrekken. Ze waren zonder uitzondering koppensnellers en kannibalen, en de bestuursambtenaar had over hen gesproken als over evenzoveel spijkers aan zijn bestuurlijke doodkist. Wat moest hij in hemelsnaam met dat soort mensen beginnen! Zeker . . . het leek zo eenvoudig om te zeggen: maak er normale mensen van, behoorlijke lieden, redelijk denkende wezens. Maar wie van deze ethische opdrachtgevers realiseerde zich eigenlijk dat men dit soort primitieven, als men hun de bloedige, onmenselijke adat ontnam, op hetzelfde moment een andere adat moest geven? Omdat ze anders niets overhielden om voor te leven. Dát was de kern van de zaak. Over deze kern was eindeloos gesproken en getheoretiseerd tijdens de reis. We waren overigens niet tot een conclusie gekomen.

De Indonesische roerganger riep iets tegen Van Beuningen. Ik zag deze bevestigend knikken. Toen zei hij, demonstratief zuchtend: 'Gelukkig, we zijn er bijna . . . nog een kwartier. Nog twee bochten en we zullen de kampong zien. Het zal tijd worden!'

Terwijl we de laatste bocht doorgingen was het licht in plaats van paars bijna donkerrood. Rood was de hemel en bloedrood het water van de kali. Het leek nu een betoverende rivier. Het regenbos op de oevers deed denken aan twee muren, kolossaal oprijzend uit het moeras. Een kilome-

ter verderop gloorde in de schemerige chaos een klein licht.

Van Beuningen, die naast me stond, wees ernaar: 'De post, binnen vijf minuten zijn we er. Van Foreest, de controleur, heeft dat licht daar opgehangen. Hij kon berekenen dat we omstreeks deze tijd zouden aankomen. Zoek je barang maar vast bij elkaar. We slapen vannacht aan de wal. Als we een beetje geluk hebben met minder muskieten dan vannacht aan boord.'

Het was bijna geheel donker toen we meerden aan een half weggerot steigertje, waarop Van Foreest ons verwelkomde. Een jonge, blonde man, vermoedelijk nog geen dertig jaar. Opnieuw verwonderde ik me over de jeugd van vele van deze ambtenaren, op wie naar me bekend was een niet onaanzienlijke verantwoordelijkheid rustte. Dit was een deel van het eiland waar men aan effectief bestuur nog nauwelijks was begonnen.

Van Foreest stond met een kleine stormlantaarn tussen twee andere mannen in. Van Beuningen bleek hen te kennen: 'De lange links van 'm is Vermaat, de gewezen stuurman van wie ik je vertelde; de andere, met de baard, is pater Rombouts. Vermaat weet geloof ik niet veel van dit land af, maar aan Rombouts kan hij een goede leermeester hebben. Die zit al zo'n jaar of dertig in Zuid-Nieuw-Guinea. Een combinatie van priester, arts en etnoloog. Hij is een van de beste kenners van dit land en weet er meer van dan de meeste bestuursambtenaren. Dat is trouwens logisch. Wij worden na een jaar of drie weer naar een nieuwe post, doorgaans in een ander district gestuurd. Zij blijven jaren achter elkaar in hetzelfde gebied zitten. Met het gevolg dat ze veel intensiever contact met de bevolking krijgen. Ik mag die Rombouts graag. Een nuchtere, plezierige kerel. Hij zegt nooit nee als je hem 'n borrel aanbiedt. Een goeie eigenschap.'

We gingen van boord en de begroeting vond in de duisternis plaats, alleen verlicht door die ene stormlantaarn. Ik kreeg de indruk dat de drie mannen die ons afhaalden blij waren met onze komst. Dat kon trouwens moeilijk anders. Ze zaten op de verste buitenpost, midden in een niemandsland, met als enig gezelschap een paar honderd naakte kannibalen die ze moesten zien op te voeden tot normale mensen.

Het was minder dan tien minuten lopen van de steiger naar het uit palmhout opgetrokken bestuurshuis van de controleur. We kwamen langs een aantal kamponghuisjes. De bekende geur. Hier en daar smeulende vuurtjes. In het bos, dat direct achter de kampong begon, het concert van de brulkickers en grote cicaden. Dat zou doorgaan tot de volgende morgen.

In de lengterichting van de kali stond een opvallend groot, langwerpige huis. Dat moest de jö, het gemeenschappelijke mannenhuis, zijn. Het waren curieuze bouwsels, maar ik had niet de minste behoefte er binnen

te gaan. Ik wist alles van dat soort huizen af! Knekelhuizen, volgehangen met menselijke skeletdelen en stikvol rook van de vuurtjes. Om van de stank liever te zwijgen.

Een tiental Papoea's zat met gekruiste benen voor de jö. Ze zwegten terwijl we langs kwamen. Ik voelde dat ze ons nakeken. Vrouwen lieten zich niet zien. Wel een paar kinderen die in de bijna opgedroogde modder lagen te spelen. Ze zagen er onbeschrijfelijk smerig uit. Geen van hen droeg kleding.

Vlak bij het bestuurshuis kwamen we een lange Papoea tegen. Hij bleef staan en keek ons met lege ogen na. De man droeg een gerafeld kaki-broekje. Toen Van Foreest zag dat ik de man nieuwsgierig opnam zei hij: 'Dat is er nou een van de weinigen hier die een beetje getemd is. . . in een maand of drie heeft hij al niet vermoord of gekannibaliseerd. Zo iemand moet je natuurlijk belonen, vandaar dat broekje. Hij is er geweldig trots op, maar lang zal het niet meegaan, omdat hij het vierentwintig uur per dag draagt.'

Even later hadden we het huis van de controleur bereikt. Het stond op palen in de modder en zag er vervallen en triest uit. En opnieuw drong het tot me door dat het gouvernement van Nieuw-Guinea bepaald niet bezig was zijn ambtenaren te verwennen. Deze gedachte vervaagde echter snel. Mijn belangstelling ging op dat ogenblik meer uit naar koffie en bier. Vooral naar het laatste.

We wasten ons om de beurt in het kleine mandiekamertje van de controleur. Het water was lauw, maar ik had die dag zóveel hitte geabsorbeerd dat het weldadig koel aandeed.

Verfrist en redelijk uitgerust nuttigden we het karige avondmaal dat door twee Papoeavrouwen werd opgediend. Het resultaat was niet overweldigend, maar ze deden zichtbaar hun best. Het moest Van Foreest heel wat moeite en geduld hebben gekost eer hij dit soort vrouwen de meest elementaire begrippen van opdienen had bijgebracht.

Voortdurend bleven hun ogen neergeslagen. Schuw, schichtig, bewogen ze zich over het deinende vloertje van dunne stammen. Zonder geluid, zonder een woord te spreken.

Later zaten we op de kleine veranda en lieten ons het bier, zij het ongekoeld, goed smaken. Toen Arnts aan Van Foreest vroeg of zijn ijskast soms defect was, antwoordde deze sarcastisch dat zijn ijskast nog altijd onderweg was. Al ruim een halfjaar. Er kwam nóg wel zo'n periode bij, hoewel er dan niets moest tussenkomen, merkte hij bitter op.

We wisselden onze ervaringen uit met die van de controleur. Hij bleek het niet gemakkelijk op deze post te hebben. Te weinig hulp, te weinig ruilartikelen, te weinig van alles eigenlijk.

De verbinding met de kust was op papier voortreffelijk geregeld, in de praktijk daarentegen kwam er niet zo heel veel van terecht. Er was

bijvoorbeeld overeengekomen dat er iedere maand een dropping zou zijn, uit te voeren door het vliegtuig dat periodiek van de noord- naar de zuidkust vloog. De laatste dropping had drie maanden geleden plaatsgevonden.

We dronken langzaam onze koffie. Het gesprek ebde met hiaten voort. Op de ruw-houten tafel stond een suizende petromax die schel licht verspreidde. Je kon er niet in kijken. Rondom het glas was een massale sterfte van muskieten.

Na een uur kwamen de missionaris en Vermaat. De laatste bleek een geuwthonger naar nieuws uit de buitenwereld te hebben. En toch was hij pas sinds kort op deze post. Ik gaf hem een pak oude kranten. Hij nam ze aan alsof het een gave des hemels was.

Van Foreest bleek een behoorlijk gastheer te zijn. Hij haalde steeds opnieuw flessen bier te voorschijn, blikjes geconserveerd vlees en sigaretten. Ik vroeg hem of hij niets moest overhouden voor later. Hij keek me verbaasd aan en antwoordde: 'Dat zien we dán wel weer! Dit is een feestavond voor me; voor mijn part blijft er niets over. Ik red me wel.'

Een Papoeavrouw, slechts gehuld in een niet al te witte onderjurk, zette een gebarsten karaf water op tafel. Daarna bracht ze een fles whisky en verdween geruisloos in een van de bijgebouwtjes van het huis. Van Foreest schonk ons in.

Ik staarde langs het licht van de suisende petromax. De sterfte onder de muskieten ging ononderbroken door. Er lag al een heel laagje kwelduivels op het tafeltje. Dié konden ons in ieder geval het leven vannacht niet meer zuur maken. Ik betwijfelde overigens of het veel zou uitmaken: dit moest een hel van muskieten zijn, met al dat water, al die modder en rondom ons dat mateloos grote moeras.

Het viel me op dat Vermaat weinig sprak. Het leek me dat hij er met zijn gedachten niet helemaal bij was. De kranten had hij doorgebladerd en naast zich neergelegd. Leek het alleen maar zo, of dwaalden zijn ogen steeds af in de richting van de kali, die dicht langs het huis stroomde? Ik kon me voorstellen dat hij met zijn gedachten ergens anders was. Misschien waren ze in Holland. Holland kon nergens ter aarde verder weg zijn dan hier. Dit was het einde der wereld. Een keihard niemandsland, verloren in een tropisch regenwoud. Een interessant land om er gedurende korte tijd doorheen te trekken, maar bijna niemand vond het een oord om er zich voor jaren te vestigen. Je moest sterke zenuwen hebben om er te aarden. Het leek me dat de meeste mensen het hier zwaar moesten hebben. Je moest voor zo'n soort land geboren zijn. Was je dat niet, dan voelde je je er diep ongelukkig.

Vliegende honden scheerden laag over ons heen, op zoek naar boomvruchten. De brulkickers gingen feller en feller tekeer. Een enkele nacht-vogel floot onderdrukt, behoedzaam. De weinige mannen en kinderen die waren komen kijken naar de pas aangekomen vreemdelingen, bleken

weer verdwenen in de duisternis. Het enige symptoom van leven in de kampong, die een paar honderd meter verderop begon, was een geluid dat ik niet kon thuisbrengen. Een geluid dat er waarschijnlijk al urenlang was geweest, maar dat ik eigenlijk eerst nu bewust hoorde. Omdat ik ernaar begon te luisteren nu het zo stil op de veranda was geworden.

Niemand sprak meer. Ik keek opnieuw naar Vermaat en onze blikken kruisten elkaar. Op hetzelfde moment wist ik dat ook hij luisterde. Het vreemde was dat ik bijna zeker wist dat hij merkte dat ik luisterde. Even later had ik daar het bewijs van.

Hij schoof me het busje sigaretten toe en vroeg: 'Weet u wat dat is?'

Ik wist waarop hij doelde. 'Nee,' zei ik. 'Zeker Papoea's?'

Hij glimlachte. 'Ja, natuurlijk Papoea's, wie zouden 't hier anders kunnen zijn. Maar wat doen ze daar?'

'Ik heb er geen flauw idee van. Het lijkt me alleen dat ze al lang bezig zijn.'

'Ja, dagenlang. En ze zullen er nog weken mee doorgaan. Ze zijn bezig een oeramoen te maken.'

'Een wát . . . ?'

'Een schimmenprauw. U moet ze gezien hebben op de tocht hierheen. Wonderlijke dingen.'

Nu hij erover sprak herinnerde ik me iets. Ik had er een paar gezien in de kampongs die we bezochten. Van Beuningen had me er het een en ander over verteld. Ik vond het nogal griezelige vaartuigen.

'Ja, ik weet wat u bedoelt,' zei ik. 'De Papoea's beweren dat hun familieleden daarmee naar het hiernamaals roeien, nietwaar?'

Vermaat wilde antwoorden, maar pater Rombouts was hem voor. 'Ja, dat wordt beweerd, maar ik weet het niet zeker. Een groot deel van hen denkt dat hun voorouders lang geleden in een prauw de grote kali zijn komen afzakken. Dat was het begin van het leven. Hoe ze zich dat precies voorstellen kom je echter nooit van hen aan de weet. Het begrip hemel kennen ze niet. Nóg niet. Of ze het ooit zullen krijgen . . . ? We moeten er het beste van hopen. We werken er hard genoeg aan.'

'Maken ze veel van die prauwen?' vroeg ik. Weer was het Rombouts die antwoord gaf.

'Dat hangt ervan af of er motieven daartoe aanwezig zijn. Dit soort mensen maakt nooit iets voor niets. Er moet altijd een zeer concrete aanleiding toe bestaan. Ik heb prachtige oeramoens in dit land gezien met in het midden een schildpad. Dat is voor hen het symbool van het eeuwige leven, waarop ze blijkbaar erg gesteld zijn. Die schildpad wordt afwisselend geflankeerd door menselijke figuren en een ambirak – een soort hermietkreeft die bijzonder gevaarlijk is en voor hen als symbool van de dood geldt. Als er dan voorop ook nog een uitgesneden jaarvogel zit, is dit het dier dat voor de verbinding met de schimmenwereld zorgt.'

'En wat gebeurt er met de prauw als ze klaar is?' vroeg ik.

'Ze werden gebruikt bij de slotfase van het initiatieritueel van de jongens. Van de jongens dus die man worden, namelijk op het moment dat ze boven op de schildpad zitten en hun tatoeëring krijgen. Na het ritueel laten ze de prauwen in de kali wegdrijven. Niemand kijkt er ooit meer naar om.'

'Wat stellen die menselijke figuren voor?'

'Overleden familieleden. Men beweert ook dat die ermee naar het land van oorsprong, het rijk der schimmen, varen. Maar ook dát staat niet helemaal vast. Och... wat weten we eigenlijk van het zieleven van deze mensen? Een bedroevend beetje. Het zal nog jaren duren eer we met enige zekerheid over dit soort zaken kunnen oordelen. Als het aan mij lag gebruikten ze hier hun tijd op een andere manier, maar ja, als je aan hun adat komt raak je aan hun leven. En van die adat en dat leven staan we onvoorstelbaar ver af. Ze zeggen het ons zo aardig: kruip in de huid en in het hart van die kerels en zie hen dán te begrijpen. Dat kun je natuurlijk wel *willen*, maar daarom *lukt* het nog niet. Hoeveel eeuwen liggen er niet tussen hun wereld en de onze? Vergeet niet, dit zijn mensen uit de oertijd. Ze staan verder van ons af dan welk ander levend wezen op aarde. Juist dat maakt ons werk zo zwaar. En niet alleen zwaar, vaak ook hopeloos. Missionarissen en zendelingen wordt geleerd niet gauw te wanhopen. Wel, ik wanhoop niet vaak in m'n leven. Maar hier is het toch wel een moeilijke zaak. Je staat hier eigenlijk met je rug tegen de muur. Waren 't normaal denkende mensen, dan lag de zaak anders. Maar deze primitieven zijn allemaal in de macht, de ban van hun sacrale leiders, de magiërs. Die zijn oppermachtig, die beslissen over leven en dood. Het is ongelooflijk als je ziet wat die kerels met hun hekserij bereiken.'

Ik merkte dat Vermaat zich langzaam over de tafel naar de missionaris boog. Zodra de geestelijke even zweeg zei hij snel: 'U gelooft niet aan hun hekserij, nietwaar?'

Ik dacht een onderdeel van een seconde een aarzeling bij pater Rombouts te bespeuren. Toen zei hij: 'Ik *mag* er als priester niet aan geloven, maar al was ik een man van de wereld, dan nog... Nee, ik zie het alleen als humbug, als de geestelijke macht van de een over de ander. Vergeet toch niet dat die zogenaamde sacrale leiders allemaal geraffineerde psychologen zijn. Ze spelen met hun mensen, omdat ze weten dat zij ze geestelijk kunnen maken en breken. Ik zou er ontelbare voorbeelden van kunnen geven.'

Er was een spottende blik in de ogen van Vermaat terwijl hij zei: 'U wilt toch niet ontkennen dat deze mensen over bepaalde krachten beschikken die wij al sinds lang niet meer hebben?'

Weer was daar even die bijna onzichtbare aarzeling bij de missionaris. 'Natuurlijk hebben ze die, dat trek ik ook niet in twijfel. Maar verreweg het meeste is nonsens, alleen geestelijke krachtpatserij van zo'n toevenaar.'

‘En die prauwen dan?’

Vermaat had de laatste woorden langzaam en met opvallend veel nadruk gesproken. Ze waren gericht tot pater Rombouts en niet tot ons.

‘Wat bedoelt u met die prauwen . . . U gelooft toch niet dat de dode Papoea’s er letterlijk mee de hemel, of de hel, binnenvaren?’

Vermaat bleef de missionaris aankijken. Strak en zwijgend. Niemand van ons voelde zich gedwongen het gesprek over te nemen. Het was duidelijk een gesprek uitsluitend tussen de priester en Vermaat. Daar kwam nog bij dat Vermaat zichtbaar gespannen was. Hij was bezig iets uit te lokken, een bewering, een hypothese, een veronderstelling.

Opeens zei hij, ineens veel zachter dan daarvoor: ‘Ja, ik wil dat juist wél beweren, hoewel ik toegeef dat u heel wat meer van deze mensen en hun zieleleven af weet dan ik.’

‘Waarop baseert u dat?’ Er was een scherpe klank in de door de missionaris gestelde vraag.

‘Op de praktijk, pater.’

Op dat moment schonk controleur Van Foreest de glazen vol. Ik had het gevoel dat hij de wending die het gesprek nam niet plezierig vond. Hij schoof het busje sigaretten in de richting van Vermaat en zei: ‘Een dood gepraat onderwerp. Laten we het over wat anders hebben.’

Vermaat leek de woorden niet te verstaan. Hij zette het glas even aan de lippen, bleef de pater intussen onafgebroken aankijken en herhaalde, terwijl hij het glas neerzette: ‘Ja, op de praktijk, hoe onzinnig dat misschien ook lijkt.’

‘U gelooft dus ook aan geesten, spoken en schimmen?’ vroeg de priester. Weer was er heel wat ironie in de vraag verborgen.

‘Ik geloof alleen aan dingen die ik heb gezien, pater. En ik heb iets gezien . . . iets met die prauwen . . . en . . .’

Hij zweeg. Ik zag dat hij nerveus was. Hij was van plan iets te zeggen, maar had er blijkbaar spijt van. Hij zweeg midden in de zin.

‘Wat hebt u dan gezien, kunt u het ons niet vertellen? We zijn allemaal geïnteresseerd, nietwaar, heren?’ Pater Rombouts keek de kring rond.

Wij zwegen. Vermaats ernst stond me om een bepaalde reden niet aan en ik wist zeker dat de anderen dit ook zo aanvoelden. Vermaat was niet helemaal zichzelf en er was niet veel mensenkennis voor nodig om te zien dat hij in het geheel niet was ingenomen met het voorstel van de missionaris. Hij bleef zwijgen en bracht tweemaal verstrooid zijn aansteker bij de al brandende sigaret. De enige geluiden waren die van het bos en het hardnekkige, monotone geschuur verderop in de kampong. Het geluid dat soms dichterbij scheen te komen, hoewel ik wist dat dit alleen zo leek. Dat kwam natuurlijk omdat ik er zo intensief naar luisterde, ook als er werd gesproken.

Van Beuningen legde vaderlijk een hand op de schouder van Vermaat.

'Het hoeft niet, vriend,' zei hij. 'Als je over die dingen liever niet spreekt, zwijg er dan over; geen sterveling dwingt je.'

Ik zag duidelijk dat Vermaat in dubio verkeerde. Hij wilde iets vertellen, maar moest tegelijk een bepaalde weerstand overwinnen. Plotseling zei hij, terwijl hij alleen mij aankeek: 'Weet u wat daar gebeurt, daar... waar dat geluid vandaan komt?'

'Jazeker,' zei ik. 'U zei toch dat ze bezig zijn een schimmenprauw te maken?'

'Ja, en u gelooft natuurlijk ook niet aan dat soort dingen?'

Het was merkwaardig hoe Vermaat me de vraag toebeet, maar ik antwoordde hem rustig: 'Ik heb daar geen oordeel over, ik ben veel te kort in dit land om de bijzonderheden...'

Hij viel me in de rede. 'Het gaat niet om bijzonderheden. Als je enige tijd in een land als dit leeft...' En zich daarna ook tot de anderen wendend: 'Hebben jullie Koolhaas van de *Antares* gekend?'

Beide namen zeiden me niets. Rombouts en Van Beuningen knikten echter instemmend.

'Koolhaas,' zei de missionaris, 'je bedoelt toch die kapitein van dat coastertje, dat hier na de oorlog rondscharrelde?'

'Ja, die bedoel ik,' zei Vermaat.

'Koolhaas... die ineens verdwenen was, zonder z'n in Merauke achtergelaten barang mee te nemen, ja, ik herinner me hem nog wel,' zei Van Beuningen. Hij stopte de tabak in zijn pijp wat vaster aan en voegde eraan toe: 'Nogal een duister heerschappij, als je het mij vraagt. Ik heb hem eigenlijk altijd als een smokkelaar beschouwd en ik was niet de enige die hem daarvoor hield. Hij was op een keer ineens verdwenen. In '48, geloof ik.'

'Nee, begin '47,' wist Vermaat. 'Hij had in januari '47 terug moeten komen. Maar hij kwam niet terug. Hij heeft zich hier nooit meer laten zien. Hij had er genoeg van.'

'Je hebt bij hem gevaren, niet?' vroeg Van Foreest, en op Vermaats bevestigend knikje: 'Had hij zich rijk gesmokkeld?'

'Nee, hij smokkelde niet, daar was hij de man niet naar,' antwoordde Vermaat. 'Hij maakte iets mee op z'n laatste reis dat 'm voorgoed van de tropen genas. Ik was erbij, als stuurman. Het is de beroerdste reis geweest die ik ooit heb meegemaakt.'

Vermaat zweeg. Hij nam zijn glas, bracht het naar de mond, maar zette het verstrooid weer neer. 'In Holland lachen ze natuurlijk om schimmenprauwen, daar gelooft geen sterveling erin. Hocus-pocus, goena goena, occulte zwendelarij. Ach, wat weten ze ervan...! Wat weten ze van deze mensen hier, van deze primitieven? Die hebben nu eenmaal contacten met de onzichtbare wereld die wij al lang kwijt zijn, of denken kwijt te zijn...'

Mijn oog viel op Van Beuningen. Er lag een schaduw van een glimlach

op zijn gezicht. Hij richtte zich tot Vermaat: 'Beschouwt u mij soms ook als een van die Hollanders?'

Vermaat draaide zich snel om. 'Nee, dat doe ik niet. U was te lang hier, veel te lang om niet te weten dat er dingen zijn die redelijkerwijs niet *kunnen* bestaan en er toch op een bepaalde, onverklaarbare manier zijn.'

Van Beuningen begon omslachtig zijn eindelijk gestopte pijp aan te steken. Arnts keek een beetje geamuseerd naar Vermaat. Er lag milde spot in zijn manier van kijken. Arnts geloofde er zichtbaar geen steek van.

En aldoor klonk in de verte, nu eens naderbijkomend, dan weer wegstervend, dat schavende, schurende geluid. Sinds een kwartier was er nog een ander geluid bijgekomen: een dof, onderdrukt gebons.

Ik vroeg Van Foreest wat het was. 'Een paar van hen zijn bezig met hun tifa's, die grote, zandlopervormige trommen. Ik hoop niet dat het geluid u straks begint te irriteren, want ze gaan er waarschijnlijk tot de ochtend mee door. Ik heb me er, toen ik hier pas was, vaak dood aan geërgerd, maar nu ben ik eraan gewend. Het hoort bij dit land. Zoals in Holland de kerkklok de kwartieren, de halve en de hele uren slaat. Dat hoor je ook niet meer als je er niet speciaal naar luistert.'

'Nee, hij was geen smokkelaar,' zei Vermaat opnieuw. 'Hij was helemaal geen avonturier; hij was de meest burgerlijke, nuchtere kapitein onder wie ik ooit heb gevaren. Maar aan het eind was hij niet zo nuchter meer.'

Op dat ogenblik wist ik dat Vermaat ons ging vertellen wat hij al die tijd al had willen doen. Hij moest iets kwijt, hij wilde ergens van af zijn.

Zo vertelde hij ons zijn vreemde ervaring met kapitein Koolhaas. Het was een lang verhaal. Het duurde een paar uur en al die tijd klonken er het onderdrukte, zagende geluid en het doffe ritme van de tifa's, nu eens dichtbij, dan weer ver weg. Voortdurend was het er. Met op de achtergrond het sissende, snorrende leven in de jungle die ons aan alle kanten met koolzwarte muren omringde.

Een vreemd verhaal. Nadat het was verteld heb ik nog diezelfde nacht aantekeningen gemaakt. Het was toch al laat geworden en ik wist dat ik niet meer zou kunnen slapen.

Een paar dagen later was ik in Merauke. Ik sprak daar verscheidene mensen die kapitein Koolhaas ook hadden gekend. Daarna nog iemand in Hollandia die als machinist een jaar met hem had gevaren. Ik kon daardoor veel van wat Vermaat me die nacht had verteld controleren. En aanvullen.

Een deel bleef nevelig, vaag. Maar met wat verbeelding was het niet zo moeilijk de hiaten op te vullen.

Hier volgt nu in het kort de geschiedenis van kapitein Koolhaas van de *Antares*, zoals die me op de voorpost van controleur Van Foreest werd verteld, aangevuld met enkele later verkregen gegevens.

2

De *Antares* was een motorscheepje van een kleine vijfhonderd bruto registerton. Vrijwel direct na de oorlogshandelingen in de Pacific verscheen het voor de eerste maal in Merauke. Een oud, slecht onderhouden schip. Het enige aantrekkelijke eraan was eigenlijk de naam: *Antares*. Maar daar bleef het dan ook bij. Geen plezierig schip om naar te kijken. Het was de laatste keer – en dat was lang geleden – grijs geschilderd, maar tropenzon, wind en zee hadden niet veel overgelaten van dat grijs. De *Antares* was een armoedig, triest, haveloos schip.

Niemand kwam er ooit precies achter vanwaar het zo ineens was opgedoken. Waarschijnlijk had een Chinees uit Makassar het voor niet al te veel dollars ergens op de Filippijnen of in Indo-China kunnen kopen. Of het toen al *Antares* heette wist evenmin geen sterveling. Het voer onregelmatig tussen Zuid-Nieuw-Guinea en de Indonesische archipel. Er was indertijd, direct na de Tweede Wereldoorlog, nog wel iets te verdienen voor een handige reder en een niet te domme kapitein. Met kopra, maar ook wel met andere soorten lading.

Men verwonderde er zich in Merauke vaak over dat er nooit ongelukken met de *Antares* gebeurden. De Arafoerazee is niet gemakkelijk om te bevaren. Daar kwam bij dat de navigatiemiddelen aan boord van de *Antares*, die qua vorm nog het meest van een coaster had, niet bepaald up-to-date waren. Radio noch radar was aanwezig. De gezagvoerder had wel een privé-radiotoestelletje, maar of hij dat vaak bijzette is niet bekend. Hij was niet bepaald een man om naar de radio te luisteren.

De bemanning bestond uit dertien koppen. Hollanders waren alleen de kapitein, stuurman Vermaat en Kranendonk, de machinist. De rest was gekleurd en bestond uit Javanen, Kei-ezen en Papoea's. De kwartiermeester en de bootzman waren Javanen.

Het was een geschikte bemanning. Rustig aan boord en doorgaans even rustig aan de wal. Noch het schip, noch de mensen die ermee voeren kwamen ooit in opspraak. Over geen van de drie Hollanders viel iets te zeggen. Als ze binnen lagen dronken ze hun biertje in de toko. Een enkele maal waren ze de gast van een Nederlandse familie in Merauke.

De *Antares* liep daar meestal eens in de zes, zeven weken binnen. Voor een week. Daarna vertrok het droefgeestige schip weer naar buiten, doorgaans geladen met kopra.

Kapitein Koolhaas was een onopvallend man. In 1946 was hij waarschijnlijk om en nabij de vijftig. Van die vijftig jaar had hij er een kleine dertig gevaren, voornamelijk in tropische wateren. Merkw aardigerwijs hadden zee en tropen hem niet hun stempel opgedrukt. Deze van postuur vrij kleine man met zijn glad, geelachtig gezicht had alles kunnen zijn behalve zeeman. Je zou hem bijvoorbeeld voor een handelsreiziger hebben kunnen houden, of voor sous-chef van een warenhuis of voor lokettist van een bank. Er was niets van de zee en niets van het Oosten aan hem of om hem heen. Hij deed aan andere dingen denken: aan pensioen, aan pantoffels, aan een volkstuintje buiten de stad, om er een paar te noemen.

Een zelfgenoegzaam man, die precies wist wat hij wilde en niet wilde. Mannen die hem kenden zeiden dat hij aan boord iedere dag twee borrels voor de lunch dronk en drie voor het avondmaal. Nooit meer. En nooit minder. Aan de wal dronk hij meestal bier. Twee, hoogstens drie glazen. Hij trok zich, met name op bijeenkomsten waar nogal wat door het keelgat verdween, niets aan van hetgeen anderen dronken. Suggesties als 'the last one', 'the jolly last one' en 'the bloody, jolly last one' hadden op hem niet de minste uitwerking.

Kapitein Koolhaas had, voor zover bekend, geen vijanden. Evenmin echter vrienden. Hij bezat alleen kennissen en relaties, maar niemand kreeg ooit het gevoel dat hij aan vrienden en vriendschap behoefte had.

Hij was een goed gezagvoerder. Niemand betichtte hem ooit van onzekerheid of angst. Aan de andere kant was er nooit sprake van glorie.

Niemand wist precies waar hij vandaan kwam. Er gingen vage geruchten die iets te maken hadden met een zaakje dat indertijd voor de Raad voor de Scheepvaart in Nederland was behandeld, maar dat waren enkel geruchten. Anderen fluisterden over collaboratie tijdens de oorlog. Het bewijs daarvan werd nooit geleverd.

Waarom hij op zijn leeftijd voer met een schip als de *Antares* intrigeerde wel deze en gene, maar niemand voelde eigenlijk behoefte in het verleden van deze saaie, onpersoonlijke man te graven. Hij was er te onopvallend voor. Om het hem zelf op de man af te vragen kwam bij niemand op; daar was hij geen type voor. Hij dronk té weinig om ooit in een vertrouwelijke stemming te komen. Er moet natuurlijk wel iets met hem aan de hand zijn geweest, maar niemand kwam ooit achter het fijne. Noch waarom hij zich aan de Chinese reder in Makassar had verhuurd.

De mannen die onder hem voeren vonden hem vervelend, zij het niet lastig. Als je je werk behoorlijk deed kreeg je met Koolhaas geen moeilijkheden. Je moest hem alleen niet te veel vragen. Hij was zwijgzaam en scheen nooit behoefte te hebben langer dan strikt noodzakelijk met zijn officieren te spreken. Hij was ongeëmotioneerd. Dat was hij tijdens goed weer en hij was het evenzeer als de *Antares* het hard te verduren kreeg. In die ogenblikken bleek dat hij een uitstekend zeeman was. Hij deed

precies wat er in de gegeven omstandigheden gedaan moest worden. Niets meer. Maar ook niets minder.

Een teruggetrokken man die zijn eigen leven leefde. Een leven zonder sensaties, zonder emoties, zonder spanningen.

Niemand had Koolhaas ooit horen juichen en evenmin zien huilen. Hij had, voor zover bekend, aan niemand een hekel. Maar hij had waarschijnlijk evenmin iemand lief. Hij leek op een man die niet veel kwaad in zijn leven had gedaan. Maar evenmin bijzonder veel goeds. Passie en hartstocht waren hem vreemd. Hij loste kruiswoordpuzzels uit tijdschriften op. Als hij het laatste, nog ontbrekende woord na drie dagen nadenken niet vinden kon, geloofde hij het wel. Hij sliep er geen seconde minder om. Obsessies waren hem even onbekend als aanvallen van nervositeit.

Zijn nuchterheid was bijna spreekwoordelijk. Een jonge stuurman die voor het eerst met hem het Oosten binnenvoer, werd gefascineerd door een indrukwekkend bamboebos op de oever van een rivier. Hij stond aan de reling naast de kapitein en uitte zijn enthousiasme. De gezagvoerder keek hem schuin aan en zei alleen: 'Ja, mooie vishengels.'

Zo'n antwoord kenschetste Koolhaas volledig. Zoals ook dat andere antwoord dat hij eens een machinist gaf, die eveneens voor de eerste maal de schoonheid van het Oosten zag en in vervoering raakte. 'Het Oosten...? Vrouwen zonder liefde en bloemen zonder geur – dát is het Oosten, vriend.'

Een man die geen opwinding kende, geen verrukking, geen woede, geen jaloezie, geen gramschap, geen drift. Het was of alles langs hem af gleed. Het raakte hem niet, zoals een vinger, snel door een kaarsvlam gehaald, niet wordt geschroeid. En zoals een kogel soms dwars door een lichaamsdeel gaat en geen wond maakt. Hij leek een menselijk uurwerk, dat eenmaal opgewonden blééf lopen.

Hij rookte. Geen sigaretten of sigaren; uitsluitend een pijp. Hij liet die, met hun lange houten steel, uit Holland komen. Dat deed hij al jaren. Het waren altijd precies dezelfde soort pijpen. En het was ook altijd dezelfde soort tabak die hij erin rookte: een fijn gesneden portorico.

Op kapitein Koolhaas had niets en niemand vat. Problemen van anderen interesseerden hem niet in het minst. Ze gleden langs hem af als waterdruppels langs geolied staal. Tussen hemel en aarde leek niets te bestaan dat deze gezagvoerder uit zijn evenwicht kon brengen. Hijzelf was een levend evenwicht. Met de randgebieden van het leven had hij niets uitstaande – een situatie die hij niet wenste te veranderen. Trouwens, hij ontkende ongetwijfeld het bestaan van zulke gebieden.

Men vroeg zich weleens af hoe Koolhaas aan zijn vrouw was gekomen. En aan zijn dochter. Zoals men zich eveneens afvroeg waarom hij eigenlijk naar zee was gegaan. Het was niet aan te nemen dat de zee hem riep, hem had gegrepen. Hij haatte de zee niet, maar uit niets bleek dat hij die

liefhad. Zoals ook de tropen hem koud hadden gelaten, al die jaren dat hij er leefde.

Men zou het misschien nog zó het beste kunnen zeggen: Hij was westerling in de Oost gebleven.

In december 1946 lag de *Antares* met driehonderd vijftig ton kopra in de Flamingobaai. De lading was langs de zuidkust opgepikt. In Merauke moest er nog een kleine honderd ton bij komen, waarna naar Makassar vertrokken zou worden.

Er werd de laatste tijd aan de zuidkust beweerd dat er misschien een mogelijkheid bestond ijzerhout te laten kappen door de inlanders die langs de oevers van de rivieren in het binnenland woonden. Er was grote vraag naar ijzerhout en kapitein Koolhaas had besloten eens te zien of er een kans voor afscheep was. Hij geloofde er trouwens niet veel van, maar het was een kwestie van een paar dagen om zekerheid te krijgen. De *Antares* stak niet diep en was dus in staat de rivier een flink stuk stroomopwaarts te gaan.

Zo deden ze. Het contact met de Papoea's was echter niet bijzonder hoopvol. Ze bleken voor het merendeel nog in volkomen primitieve staat te verkeren. Er was niets met hen te beginnen. De enige blanken die zich daar naar binnen waagden waren een paar missionarissen en een enkele bestuursambtenaar. Nee, voor de handel was er geen droog brood te verdienen. Misschien later, als er een geregeld bestuur was gevestigd. Maar dat zou nog wel geruime tijd duren.

De terugtocht vergde twee dagen. De laatste dag voor het vertrek naar de baai was er geen werk aan boord van de *Antares*. De stuurman en de machinist vroegen de kapitein toestemming wat met de kleine motorsloop op de kali te mogen varen. Hij had er geen enkel bezwaar tegen.

Vermaat en Kranendonk voeren een paar uur op de rivier. Het was heet en vochtig en er viel weinig te beleven. Modder en nóg eens modder. Op de oevers het sombere, mistroostige regenbos. Een enkele maal verschenen er wat mensen op de kant: naakte, woeste kerels, die soms groteske sprongen maakten als ze het in hun ogen wonderlijke prauwtje zagen. Als ze in hun richting voeren vluchtten ze. Een enkele maal bleef er een staan, blijkbaar begerig om iets te ruilen. Hij hield een lang schild in de hoogte en wat dolken, gemaakt uit mensenbot. Er was slechts weinig fantasie voor nodig om te zien dat ze kannibalen waren.

De beide mannen voeren naar het schip terug, maar toen ze nog een mijl of twee moesten afleggen, wees Kranendonk de stuurman op iets dat in een kleine kreek bij een van de oevers lag. Het deed aan een kano denken. Ze stuurden erheen en het bleek inderdaad een soort vaartuig te zijn. Een prauw. Er zaten zonderling gevormde figuren in. Diep voorovergebogen, uit hout gesneden menselijke gestalten, een schildpad en nog een ander soort dier.

Het was een griezelig vaartuig. Er lag iets onzegbaar sinisters, macabers in de ruw uitgesneden gezichten van de mensfiguren. Vermaat begreep dat dit een van de zogenoemde schimmenprauwen van de plaatselijke bevolking moest zijn. Een bestuursambtenaar in Merauke had hem er eens iets over verteld. Ze dienden als sacraal voorwerp tijdens de initiatierituelen van de jongeren. Direct na het ritueel werd zo'n prauw te water gelaten. Ze dreef met de stroom mee en niemand keek er ooit nog naar om. Ze had haar werk gedaan.

Het was Kranendonk die voorstelde de prauw mee op sleeptouw te nemen. Hij vond het een fraai stuk inlands handwerk en dat was Vermaat volledig met hem eens. 'Maar wat zullen we ermee doen?' vroeg hij zijn collega.

'Meenemen aan boord. Dat is de enige kans zo'n ding in Holland te krijgen. Het is meer dan zes meter lang; zie jij een andere mogelijkheid?'

'Hoe wil je het aan boord krijgen?' vroeg Vermaat.

'Dat is nogal eenvoudig. We takelen het met de kleine spier op. Ik denk niet dat Koolhaas daar bezwaar tegen zal maken.'

Vermaat geloofde dat evenmin. Toch aarzelde hij nog even, maar de ander had gelijk: het was een uniek voorwerp. Zonde het daar zo te laten verrotten.

Ze bevestigden de prauw met een dunne tros aan de sloep en voeren vervolgens in de richting van de *Antares*.

Eer ze een mijl verder waren hoorden ze plotseling op de oever aan stuurboord een doordringend geschreeuw. Ze keken op en zagen tussen de palmen in de modder een vijftal Papoea's staan. De mannen gingen als gekken tekeer, maakten de raarste, meest groteske sprongen en waren zichtbaar ten prooi aan een soort bezetenheid. Langzaam voeren Vermaat en Kranendonk in de richting van de dol geworden inlanders en zagen al spoedig dat ze werkelijk bevangen waren door paniek. Ze zwaaiden met hun donkerbruine schild en wezen in verbijstering op de prauw achter de sloep. Het was zonder meer duidelijk dat deze de aanleiding van hun razernij was.

De beide mannen in de sloep voeren dicht langs de groep naakte Papoea's, die op de oever meerenden en steeds wilder tekeergingen. Ze vonden het een amusant schouwspel, hoewel het hen toch veiliger leek niet dichterbij dan tot op een honderd meter de wal te naderen.

Bij een bocht in de kali verloren ze de wilden uit het oog. Het laatste dat ze zagen was de grootste van hen, waarschijnlijk een kepala, een hoofdman, die zijn speer tientallen meters ver de rivier op slingerde, in de richting van de verdwijnende sloep. En dit was het einde van het intermezzo.

Aan boord vertelden ze Koolhaas wat ze hadden opgepikt en verzochten hem de prauw mee aan boord te mogen nemen. Hij bleek er geen

bezwaar tegen te hebben, hoewel hij spottend vroeg wat ze eigenlijk in zo'n ding zagen. In ieder geval wilde hij er geen last van hebben.

Ze bonden de prauw voorlopig achter de *Antares* en zo vertrokken ze een uur later naar Merauke. Daar kwam de aanvullende lading aan boord, benevens twee jonge Papoea's, die de reis van Merauke naar Makassar en terug zouden meemaken. Ze moesten geschikte jongens zijn – Adam Mahuse en Johannes Gebse – die al eerder met Nederlanders hadden gevaren. Ze kwamen 's avonds aan boord en toen het eerste licht 's morgens aangrauwde vertrok men naar Makassar. Niemand was de laatste avond van boord geweest.

Kapitein Koolhaas had vier tijdschriften met in elk een kruiswoordpuzzel. Hij had berekend daarmee Makassar wel te halen. Het was natuurlijk mogelijk dat hij eerder klaar was. Vier puzzels voor twaalf dagen was niet veel voor iemand die een redelijke bedrevenheid had verkregen in het systematische invullen van de vierkante vakjes. Hij gebruikte, als zijn herinnering hem in de steek liet, het oude woordenboek dat hem op alle reizen vergezelde. Maar ook zonder Van Dale bracht hij het een heel eind.

Er was weinig werk voor hem aan boord. Hij voer met een bemanning die hij kende en die voor haar taak berekend was. Er gebeurde zelden iets dat ingrijpen van zijn kant noodzakelijk maakte. Vermaat was een ervaren stuurman en Kranendonk had zijn sporen als machinist al lang geleden verdiend. Hij kon het werk volledig aan hen overlaten.

Gezeten in zijn hut hoorde hij de regen neergutsen. Het was in de nacht gaan regenen, overigens niets bijzonders voor deze tijd van het jaar. December was de regenmaand. Het kon best de hele dag doorregenen, maar dat zou de *Antares* niet beletten haar zeven mijl te blijven lopen. Het was de vaart die hem binnen twaalf dagen in Makassar zou brengen. Geen dag eerder en geen dag later.

De ochtend ging voorbij. Hij kreeg koffie en loste de puzzel tot het laatste woord op. Het gaf hem een gevoel van tevredenheid en voldoening. Hij legde de nummers van de meegenomen tijdschriften – verouderde exemplaren van *Time* en *The Saturday Evening Post* – netjes op elkaar op datum en stopte een verse pijp. Hij stak hem aan en wachtte tot de Javaanse hofmeester hem de lunch zou brengen. Dat zou nog tien minuten duren. Zijn twee borrels had hij al gedronken.

Koolhaas wist dat deze reis precies zo zou verlopen als alle vorige die hij had gemaakt. De *Antares* zou benoorden Tanimbar blijven en onder Goenoeng Api via Saleier Makassar bereiken. In twaalf dagen. Het leek haast een beurdienst. De kopra was goed gestouwd. Het deel dat als deklading meeinging lag veilig voor de regen onder presennings. Kopra mocht niet nat worden en er waren tijdig voorzorgsmaatregelen genomen. Op de luiken lag de kopra twee meter hoog, maar de regen zou er

niet bij komen. Zelfs déze regen niet, die als met bakken tegelijk uit de loodgrijze hemel neerkwam.

Terwijl hij naar de monotone roffel van de regen luisterde en aan de lading dacht, besloot hij toch nog even te gaan kijken. Hij sloeg zijn plastic regenjas om en ging naar buiten. Hij kreeg meteen de volle laag. Geen tien meter zicht was er: de regen stond als een muur van water om het schip.

Hij controleerde de presennings die kruiselingen over de lading waren gesjord. Het was deskundig gedaan. Nee, de kopra zou niet nat worden.

Hij liep naar achteren en bleef een ogenblik bij de haan staan. Petrus Tethool, een van de Kei-ezen, had hem meegenomen aan boord. Koolhaas had nooit precies begrepen waarom oosterlingen zo vaak een haan aan boord meenamen. Beslist niet om op te eten. Ze werden als een soort huisdier beschouwd. Misschien had het ook wel iets te maken met de adat van die kerels, dat was best mogelijk. Het interesseerde kapitein Koolhaas trouwens niet. Iedere inlander had zijn eigen adat en hij was niet van plan zich in dat soort dingen te verdiepen. Ze deden maar. Als hij er maar geen last van had.

De haan zat er intussen triest bij. De regen had het dier doorweekt. Een armoedige, treurige haan. Toen Koolhaas hem gadesloeg zag hij dat het dier hem aankeek. En ineens leek het hem of er haat broeide in de felle ogen daarbeneden hem. Helemaal onmogelijk was dat niet, dacht Koolhaas. Die haan moest zich wel uitermate ongelukkig op een schip voelen, met al die regen om en op hem. Toen hij het dier nog dichterbij naderde begon het naar hem te blazen. Koolhaas had nog nooit zo'n verformfaaide, schunnige haan gezien.

Op de bak van de *Antares* bleef hij even staan kijken naar de prauw die daar de avond tevoren door de stuurman en de machinist was bevestigd. Hij vond het een raar ding dat daar op een al even rare plaats hing. Hij had zijn toestemming gegeven om het er te bevestigen, maar eigenlijk had hij er spijt van. Het was zo'n belachelijk geval. Maar Vermaat en Kranendonk hadden het nu eenmaal gevraagd en er was geen reden geweest te weigeren. Wel had hij verboden het vaartuig boven op de deklust kopra te zetten. Dit zou de roerganger het uitzicht beletten. Ze hadden het overigens wel handig gedaan. Eerst de prauw iets langs de steven laten zakken, waarna door de stuurboord- en bakboordtrossenkammen een éénduims staaldraad was gehaald, om de prauw heen. De draad was met spanschroeven stijfgezet en tenslotte hadden ze een sjoring aangebracht rondom het bevestigingspunt van het voorstag. Van de prauw stak nu een meter of vier boven de steven uit, twee meter ervan was daartegenaan gedrukt.

In de grijze regen maakte de prauw een zonderlinge indruk, vond Koolhaas. Het deed hem vaag herinneren aan een oud schegbeeld. Hij moest er werkelijk nog eens over denken of ze zo wel de haven van

Makassar konden binnenlopen. Hij voelde er niets voor daar uitgelachen te worden. Maar dat was een kwestie die later wel aan de orde kwam. Voorlopig kon het ding daar blijven, hoewel hij de stuurman duidelijk had laten merken dat hij het een kinderachtig gedoe vond. Waar hadden die kerels plezier in!

Hij bekeek de vormen van de prauw. Opvallend waren de heldere kleuren: wit en bruinrood. Merkwaardig heldere kleuren. Dat zo'n primitief volk nog tot zo iets in staat was.

Hij hoorde iemand komen aanlopen. Het was Vermaat, bijna onherkenbaar door een combinatie van twee verschillende oliejasen en met zijn gezicht bijna geheel onder een enorme pet verborgen.

'Heeft u een ogenblik, kapitein?' vroeg de stuurman.

'Ja, maar dan in m'n hut, niet hier. Een mens verzuipt zowat.'

Ze hingen de drijfmatte jassen in het portaalje van de hut en Koolhaas wees Vermaat een stoel.

'Alles in orde, stuurman?'

'Ja, kapitein, alles is in orde. De kopra ligt goed gesjord, er zal geen druppel bij komen.'

'Mooi, verder nog iets?'

Koolhaas had op dat ogenblik sterk het gevoel dat zijn stuurman inderdaad nog iets had.

Zijn vermoeden bleek juist. 'Ja, er is nog iets, kapitein, een beetje gedonder met de twee jongens die we uit Merauke hebben meegenomen.'

'Gedonder . . . ? Wat bedoel je, Vermaat?' vroeg Koolhaas verbaasd.

Vermaat aarzelde. Hij haalde een sigaret uit een nat, verkreukeld pakje en stak hem op. 'Ja, gedonder . . . die ene is vannacht ziek geworden. Niet erg, maar hij kan niet werken. Hij heeft koorts, denk ik. Hij blijft liggen waar hij ligt. Niemand ziet kans hem aan de gang te krijgen.'

'Dat is vervelend. Waarom hebben jullie die vent dan ook aangenomen?'

'Gisteren was er nog niets met hem aan de hand, kapitein; trouwens, anders gaat zo iemand niet mee, dat weet u ook wel. Het is ineens begonnen, de een of andere malaria-aanval.'

'Is het een Marind-jongen?'

'Ja, dat zijn ze allebei, Mahuse en Gebse. Ik denk dat we aan Gebse op deze reis niet veel zullen hebben, kapitein.'

'Dat spijt me, stuurman. Jullie hadden toch beter moeten uitkijken. Wat heb ik aan die grappen. En die andere . . . ?'

Wéér viel Koolhaas het gedrag van zijn stuurman op. Aarzeling, haast verlegenheid.

'Die andere . . . Mahuse . . . ? Nu u erover begint, die is al een paar maal bij me geweest vanmorgen. Nogal over z'n theewater heen. Ik versta hem slechts half, maar hij wil dat we die prauw voorop weghalen. Ja, dat

ding dat we daar hebben opgesteld. Nonsens natuurlijk. Hij zegt dat hij, als hij had geweten dat die prauw daar hing, nooit was meegegaan. En Gebse ook niet. Die prauwen zijn behekst, beweert hij, en er zal van alles met het schip gebeuren en ook met de mensen. Waanzin natuurlijk, maar u weet hoe bijgelovig Papoea's zijn.'

Koolhaas keek zijn stuurman koel aan, onderwijl rustig aan zijn pijp trekkend. Hij gaf geen antwoord toen Vermaat zweeg.

De stuurman doofde met een abrupt gebaar zijn sigaret. 'Ik heb die jongen gezegd dat hij naar de maan kan lopen, dat we ons hier met die flauwekul niet ophouden.'

Hij zweeg opnieuw.

'En...?' vroeg Koolhaas. 'En wat toen?'

'Toen niets meer. Hij is weggegaan, maar later kwam hij er opnieuw op terug. Ik geloof niet dat ik hem erg vriendelijk te woord heb gestaan. Hij is afgedropen. Maar toch zou ik zeggen... Kapitein, we moesten dat ding daar liever weghalen en vrijzetten.'

Kapitein Koolhaas keek zijn stuurman nog koeler aan. En hij nam de pijp niet uit zijn mond toen hij zei: 'Dat doen we niet, stuurman. Eerst hebben jullie erop aangedrongen die prauw mee te nemen en daar te plaatsen. Ik had er niets mee op, maar wilde het jullie niet weigeren. En nu weer weghalen... alleen omdat een paar stomme Papoea's dat willen...? Ik denk er niet aan! Laat 'm daar rustig. Hij staat mij niet in de weg. Nog iets, stuurman?'

Vermaat stond op. 'Nee, meer niet, kapitein. En als u vindt dat hij daar moet blijven, dan blijft hij daar.'

De stuurman trok zijn jassen weer aan en strompelde naar buiten. De regen sloeg naar binnen terwijl hij de deur opende en deze snel weer achter zich sloot. Koolhaas greep een exemplaar van *The Saturday Evening Post* en begon te lezen. Zodra hij even later zijn lunch kreeg was hij het gesprek met de stuurman geheel vergeten.

Maar achteruit, in het manschappenlogies, lag Johannes Gebse te ijlen van de koorts. Er waren er niet veel aan boord die naar hem omkeken. De Javanen in elk geval niet. Ze hielden niet van Papoea's. Alleen Adam Mahuse, zijn stamgenoot, ging naar hem toe als hij aan dek gemist kon worden.

In de loop van de dag ging Vermaat een paar keer naar beneden. Hij schrok telkens als hij de zieke Papoea zag liggen. De ogen van de man stonden wild en hij sprak onsamenhangende, onbegrijpelijke woorden. De man bleek duidelijk hoge koorts te hebben.

Vermaat haalde uit het scheepsmedicijnkastje wat tabletten, maar het lukte hem niet ze de zieke Papoea te laten slikken. De man rolde om en om en het enige verstaanbare woord dat de stuurman opving was *oera-moen*. Hij kende het woord. Daar werd de prauw mee bedoeld.

Ruim een half uur was hij bezig de Papoea te dwingen de tabletten in te nemen. Zonder succes. De zieke hield de mond stijf gesloten. Tenslotte gaf Vermaat het op.

Toen hij opstond zag hij in het halfduister van het logies Adam Mahuse staan die hem somber aankeek. Vermaat werd ineens nijdig. Hij hield er niet van als iemand hem op zo'n manier aankeek.

'Wat heb je, man?' vroeg hij geïrriteerd.

De Papoea keek timide en beschaamd naar de grond en zocht duidelijk naar woorden.

'Schiet op, kerel, wat moet je van me?' vroeg de stuurman nors. Hij stond vlak voor de donkere figuur, die uitsluitend was gekleed in een gerafeld, smerig kaki broekje.

Plotseling keek de ander hem aan, schichtig, nerveus. Er lag iets smekends in zijn blik, een zekere droefgeestigheid. Ineens kwamen de woorden, snel, haastig, ongearticuleerd: 'Toean stuurman... weg de oeramoen... gauw weg... ongeluk... Johannes Gebse doodgaan... schip doodgaan... alle mensen doodgaan...'

Verbaasd keek Vermaat naar de man. Even was er een gevoel van medelijden, voor hij kwaad werd. Nijdig op de regen, nijdig op dat gesprek met Koolhaas, nijdig op die zieke kerel, nijdig bovenal op zichzelf omdat hij bezig was zich te laten beïnvloeden door een paar Papoea's.

'Naar boven en aan je werk! Er gaat hier niets weg, die maat van je heeft gewoon malaria en die prauw blijft waar ze is. Ik denk er niet aan! Vooruit, en laat ik je hier voorlopig niet meer zien!'

De Papoea keek hem verbaasd aan. En behalve verbazing lag er ook nog iets anders in zijn manier van kijken: een blik die Vermaat aan paniek deed denken.

Toen hij even later weer aan dek stond, met de neerstromende regen om zich heen, was hij deze ervaring alweer vergeten. Dat kwam ook omdat er meer deining begon te lopen dan sinds hun vertrek uit Merauke.

Kapitein Koolhaas was de prauw totaal vergeten. Hij had na de lunch een uurtje geslapen, maar het was geen ongestoorde slaap geweest. Kopratorren hielden hem wakker, de hitte was heviger dan normaal en ook hij bespeurde meer deining dan tevoren. Tweemaal stond hij ook, maakte de kleine ijskast open en dronk wat water. Toen hij zeker wist niet meer te kunnen slapen schoot hij in zijn slippers en ging aan dek.

De regen omringde de *Antares* met gore, slappe gordijnen, waardoor het schip haar weg door de verlaten, eenzame zee ploegde. Er was nauwelijks tien meter zicht. Koolhaas was blij dat hij een bekwaam stuurman en een paar prima Javaanse roergangers bezat. Het was op deze manier, en zeker niet met een toenemende deining, geen genoegen te varen,

hoewel er goede voortgang werd gemaakt waardoor het tijdschema niet in de knel zou komen.

Tegen de bakboordverschansing zat nog steeds de haan. Terwijl Koolhaas hem voorbijliep vielen hem wederom de felle, vurige ogen van het dier op. Verdond. . . er straalde haat uit zijn ogen! Het was natuurlijk een belachelijke gedachte, maar het leek de kapitein van de *Antares* dat het dier, hoe verwaaid en doorweekt het er ook uitzag, hem uitdagend aanstaarde.

Hij sprak met de djoeroemoedi, de Javaanse kwartiermeester, en kreeg tot zijn ergernis opnieuw het verhaal van de zieke Papoea te horen. De Javaan wees hem erop dat de twee Papoea's doodsbang waren van de prauw aan de boeg.

Koolhaas keek de man spottend aan. 'Geloof je werkelijk dat dit de reden van de ziekte van die vent is?' vroeg hij.

'Ja, toean, daar ben ik zeker van. Ik denk dat u ze beter overboord kunt zetten.'

'Ik denk er niet aan,' zei Koolhaas. 'Eerst dat ding daar tegen m'n zin ophangen en dan weer weg. . . ? Nee, het blijft waar het is. In Makassar kunnen jullie het vrijzetten, dat zal mij een zorg zijn. Maar nu niet. Ik ben niet van plan me te laten bedonderen.'

In de namiddag kwam er nog meer deining. De wind voerde de regen in muren van water aan. Er was nu zo weinig zicht dat een paar mijl minder gelopen moest worden. Het was niet verantwoord blindelings met een zeven-mijlsvaart door te stomen. Het speet Koolhaas dat hij de order moest geven. Nu zou het schema toch nog in het honderd lopen.

Hij stond die namiddag en gedurende een deel van de vooravond verscheidene malen op de brug. Hij keek om zich heen en probeerde de dichte watergordijnen te doorboren. Er was iets dat hem niet aanstond, hoewel hij er geen verklaring voor had. Het was slecht weer, maar dat was bijna normaal voor deze zee en de maand december. Nee, de regen en de temperatuur waren het niet. Die had hij wel eerder zo meegemaakt. Maar de deining, die liep anders onder het schip door dan hij gewend was. Te snel, te onregelmatig ook.

Hij sprak er met Vermaat over. De stuurman keek zorgelijk. Ook hem stond het weer niet aan, hoewel het glas niet abnormaal deed. Het was wat gezakt sinds het vertrek uit Merauke, zij het dat de val van het kwik beslist niet onrustbarend was. Nee, hij maakte zich meer zorgen, zei hij Koolhaas, over die Papoea, Johannes Gebse. Hij was nog een paar keer wezen kijken en de man stond hem, om de waarheid te zeggen, helemaal niet aan. De symptomen van de ziekte waren trouwens niet die van gewone malaria. Het kon best iets anders zijn.

Hij had al zitten bladeren in de papieren dokter, maar die gaf geen uitsluitsel. De man braakte voortdurend en was volkomen buiten zinnen. Aldoor had hij het over de oeramoen, de prauw, die weg moest.

Wat hem, Vermaat, betrof donderden ze dat rotting meteen overboord. Zouden ze het doen? Ook die andere Papoca had het hem al een paar keer gevraagd.

Koolhaas keek zijn stuurman doordringend aan. Diens manier van kijken beviel Vermaat in het geheel niet. Koolhaas' blik was vol spot, vol sarcasme.

Daarop zei de kapitein, met zijn rustige, koele stem: 'Nee, Vermaat, hij blijft daar. Je denkt toch niet dat ik me door zulke nonsens in de boot laat nemen? Als jij aan die onzin wilt geloven is dat jouw zaak, maar ik ben niet van plan me te laten opjuttten door een paar van die gladakkers. In Makassar zet je die prauw dan vrij, maar niet eerder. En doe me een plezier, stuurman, begin niet meer over dat ding. Het gaat me vervelen.'

Toen de schemering over de grauwe zee viel werd de regen eindelijk iets minder. De deining daarentegen zette door en er kwam meer wind. En ook meer beweging in de *Antares*. Zoveel, dat Koolhaas besloot toch eens te zien wat de boeken over dergelijke meteorologische omstandigheden schreven.

Er was niet veel aan boord dat hem in dit opzicht kon helpen. De weinige oude zeevaartkundige leerboeken die hij altijd meenam maakten hem niet wijzer. Hij had nog wat zeilaanwijzingen over dit deel van de Oost, maar ze lichtten hem evenmin in.

De barometer zakte intussen voortdurend, zij het langzaam en in het geheel niet in een tempo dat op een naderende storm wees. Hij begreep er niet veel van. Zorgen maakte hij zich niet. Het was tenslotte december en je kon in een vuile, onbetrouwbare zee als deze van alles verwachten. Nee, voor zorg was geen reden.

Koolhaas zocht een nieuwe kruiswoordpuzzel op en probeerde zijn gedachten op de woorden te concentreren. Wat hem toch niet helemaal lukte. Er was te veel deining. De *Antares* kreunde af en toe en maakte soms schuivers die de gezagvoerder noodzaakten zich schrap te zetten tussen de tafel en de kleine rustbank.

Het was ondraaglijk heet, ondanks het feit dat de zon al onder was. Het zweet liep hem langs hals en nek. Hij veegde het steeds weg met een rode zakdoek die al lang zo nat als een dweil was. Zijn brein gonsde en de antwoorden op de vragen kwamen aanzienlijk minder snel dan normaal. Ook dat hinderde hem. Zoals ook de boeken hem hinderden, die met de deining heen en weer vielen op het rekje. Hij hoorde de flessen in de ijskast verschuiven. Hij zag de koperen lamp zwaaien. . . van voren naar achteren en van achteren naar voren. Hij lette erop en het irriteerde hem. Daar verbaasde hij zich over. Hij was niet iemand die zich gauw aan iets ergerde. Was het de abnormale hitte?

Hij stak een verse pijp aan, inhaleerde de rook diep en begon zich

eindelijk wat meer tevreden te voelen. Alles was toch in orde! Er was niets aan de hand en zijn aanwezigheid op de brug leek in geen enkel opzicht noodzakelijk. Het was alleen de hitte die hem hinderde.

Hij liep naar de thermometer: het kwik wees drieënegentig graden aan. Dat verwonderde hem niet. De *Antares* was een oven waar de hitte uitsloeg. Een seconde dacht hij aan Kranendonk, de machinist, en aan het overige volk dat nu in de kleine, oncomfortabele machinekamer bezig was. Het moest er een hel zijn. Er was echter geen spoor van zorg of medeleven in die gedachten. Zulke gevoelens kende hij niet. Hij had ze trouwens ook nooit bij anderen ten opzichte van zichzelf verwacht.

Hij probeerde de puzzel toch nog tot een goed einde te brengen. Maar zijn hersens werkten traag, de woorden kwamen niet. Telkens werd hij afgeleid door de kopratorren die zich in een steeds toenemend aantal in zijn hut ophielden. Een paar enorme kakkerlakken renden van de ene kant naar de andere. Hij smiet ze een stuk kopererts, dat hij als presse-papier gebruikte, achterna. Hij miste en verwonderde er zich over dat hij merkte hoe nijdig hij werd. Daar was reden toe. De gezagvoerder van de *Antares* maakte zich nooit boos. Als hij het al eens een enkele maal was geweest liet hij dat beslist niet merken.

Hij stond op en ging opnieuw voor de barometer staan. De tendens bleef dalend, zij het nog steeds niet alarmerend. Een gewone, nietszeggende daling. Nee, al liep er dan een zware deining en al kwam er meer wind uit het zuidwesten opzetten, er was geen aanleiding zwaar weer te verwachten. Hetgeen niet wegnam dat dit in een vuile hoek als hier plotseling kon opkomen. Hij herinnerde zich een jaar geleden een baradaja afgereden te hebben die heel wat zeemanschap van hem en de bemanning had gevergd. Maar ze zaten toen veel dichterbij de kust van Australië. Nee... een baradaja zou het zeker niet zijn. Daar zag het glas werkelijk niet naar uit.

Omdat hem de naam van de vrouw van die farao toch niet te binnen wilde schieten, legde hij het tijdschrift weg en ging naar het dek. Er was nog meer deining en er stond een harde, merkwaardig warme wind. De lucht was dik. Hij merkte het aan het schijnsel van het toplicht, de beide zijlichten en het heklicht. Ze verspreidden een glans die ook altijd was te zien als het dik was van de mist. Hier was geen mist. Het leek echter wel of de wolken zo laag hingen dat ze het schip aanraakten. Geen ster was er te zien. Dat speet Koolhaas. Het zou geen overdaad zijn geweest als ze eens een stersbestek hadden kunnen maken.

Hij maakte een praatje met de stuurman en stond enige tijd naast de roerganger. Tussen hem en de Javaan werd geen woord gewisseld. Dat deed hij nooit.

Vervolgens liep hij weer het dek op. Hij leunde ongeveer een kwartier over de stuurboordsverschansing. Beneden zich zag hij de zee wegschieten. Donker water, waarin een enkele maal een glimp van de zijlichten

werd opgevangen. Het licht sprong dan als een schitterende scherf weg.

Hij zag hoe snel de deining liep. Het gaf hem de indruk dat de *Antares* traag, moeizaam vooruitkwam, hoewel hij wist dat dit gezichtsbedrog was. Soms werd het schip opgetild. Het was alsof een onzichtbare reuzenhand het verhief boven de zee, om het daarna voorzichtig, behoedzaam te laten neerkomen.

Even later stond hij voorop. Hij probeerde na te gaan hoeveel zicht er was. Toen hij daarmee bezig was viel zijn oog op de prauw en zijn ogen bleven er lang op rusten. Zoals ze daar hing had ze iets sinisters. Je kon je eigenlijk wel voorstellen dat mensen met een teveel aan verbeeldingskracht niet hielden van dat soort dingen. Wonderlijk toch dat er mensen waren die zulke prauwen bouwden, alleen om ze na gebruik weg te laten drijven, dacht Koolhaas. Hij zag in de duisternis nog net de omtrekken van de diep voorovergebogen menselijke figuren. Nee... menselijk waren ze nauwelijks te noemen. Eerder ónmenselijk.

En wat stelden die andere wezens eigenlijk voor? Zaten er ook geen schildpad en een enorme krab tussen? Het was moeilijk uit te maken. Het kon ook best een buiten proporties vergrootte spin zijn, of een schorpioen. Hij herinnerde zich eens een platenboek gezien te hebben met voorstellingen van prehistorische dieren. Daaraan deden die uit hout gesneden wezens hem nu denken. Die krab zat daar als het ware klaar om te springen. Er zat, hoe primitief het ook was gemaakt, leven in dat dier. Maar dat was natuurlijk onzin.

Op en neer, gelijk met de bewegingen van het schip, ging de prauw. Koolhaas bleef ernaar kijken. Een van de Kei-ezen kwam voorbij, met in zijn hand een stormlantaarn. Een paar maal schampte het licht over het hout van de prauw en beide keren leek het Koolhaas of de gekromde figuren zich oprichtten, om zich daarna weer dieper dan voorheen te buigen. Koolhaas wist dat dit alles gezichtsbedrog was en niets met de werkelijkheid te maken had.

Plotseling hoorde hij iets achter zich. Hij keek om en zag de haan. Het dier maakte een zo mogelijk nog droefgeestiger indruk dan 's middags. Een gedeelte van de vleugel bleek gewond, terwijl een van de poten evenmin helemaal in orde scheen. Het was nog maar een schim van een haan. Er was niets fiers meer aan. De kam hing slap over de kop. Koolhaas verwonderde zich over het vuur dat in zijn ogen gloorde. Het leek of al het leven in het beest zich daarin had geconcentreerd.

De haan sleepte zich langzaam in de richting van de kapitein. Dat dacht deze tenminste. Maar hij vergiste zich. De haan zag hem niet eens; hij kroop moeizaam, kreupel, langs hem heen, op minder dan een halve meter afstand. Hij kroop in de richting van de prauw, tot hij er vlak voor zat. En daar bleef hij zitten. In elkaar gedoken, in afweer, vol zichtbare vijandschap. Er was op deze plaats niets te eten voor hem. Het dier was eigendom van een van de Kei-ezen, van matroos Petrus Tethool, maar

die was nergens te bekennen. Zocht de haan hem?

Terwijl Koolhaas naar de haan en de prauw stond te kijken, met dicht onder hem het langs vliegende water, hoorde hij snelle voetstappen naderen. Hij wist wie het was, omdat hij de manier van lopen kende: die was van zijn stuurman.

Toen de stuurman tegen hem begon te spreken was er een klank in Vermaats stem die hij echter niet kende. 'Kapitein, het is een vervloekt vervelende geschiedenis, maar die Papoea heeft de geest gegeven. . . Ik ben nog verscheidene malen vanavond bij hem geweest, maar toen ik zojuist nog even ging kijken, zag ik dat het niet meer nodig was. Hij was zo dood als een pier.'

'Hoe kan dat nou zo ineens, Vermaat? Zo iets heb ik nog nooit meegeemaakt.'

'Ik ook niet, kapitein, het is een beroerde geschiedenis. U weet zelf hoe zo iets op de anderen aan boord werkt.'

'Wat is de doodsoorzaak?'

'Ik weet het niet. De kerel had hoge koorts, hoewel ik nog nooit heb gezien dat iemand er zo gauw tussenuit trok. Het lijkt wel of hij een hartverlamming heeft gehad. Het is anders geen grapje om die man te zien. Toen ik hem vond had hij z'n ogen wijd open. Ik dacht dat hij nog leefde, maar hij was al dood. Met z'n ogen open. Geen plezierig gezicht, kapitein. Naast hem zat die andere Papoea, die geen woord zei en enkel naar dat lijk keek. Ik heb een paar maal wat tegen hem gezegd, doch hij reageerde niet. Dat deed hij wel. . . '

Hij zweeg en veegde met een bont halsdoekje het zweet uit de nek en van het gezicht. Hij haalde een pakje sigaretten uit de borstzak van zijn doornatte shirt en keek Koolhaas strak aan. De kapitein keek zijn stuurman aan, verwonderd over de agitatie van de ander.

'Toen ik opstond,' ging Vermaat verder, 'ging die andere Papoea, Adam Mahuse, ook staan. Hij ging voor me staan en ik schrok van de vent, kapitein. Hij keek me aan of hij een geest had gezien. Ik heb hem gevraagd wat hij had. Hij deed zijn mond open en het was net of hij sprak. Toch zei hij niets. Het was een idioot gezicht. Ik heb hem door elkaar geschud om 'm wakker te maken, omdat ik het gevoel had dat hij sliep, met z'n ogen open. Maar hij sliep niet, hij was klaarwakker. Ineens kwam er geluid uit 'm. Hij brabbelde allerlei waarvan ik geen steek snapte, maar later werd het wat duidelijker. Nou. . . het was natuurlijk allemaal de schuld van de oeramoen, dat dacht ik trouwens al lang als u het mij vraagt, kapitein. Dat ding had het gedaan, die prauw had Gebse vermoord. En die zou ook hem, Mahuse, vermoorden, en u en mij en de toean machinist en de djoeroemoedi en de serang en de Kei-ezen en de Javanen. . . allemaal. Een verward, krankzinnig gedaas, het geleuter van een gek. Maar je moest die vent niet zien in het donker benedendeks. Hij was werkelijk buiten zichzelf, kapitein. Ik heb hem gezegd dat hij getikt

was, maar hij luisterde niet naar me. Hij kletste aan één stuk, zonder kop of staart, helemaal crazy, helemaal kierewiet. Hij zit nou nog naast het lijk van Gebse; er valt niets met 'm te beginnen. Die kunnen we wat het werk aangaat wel tot Makassar afschrijven.'

Koolhaas had aandachtig geluisterd. Hij kende Vermaat als een nuchtere kerel, die niet leed aan een overmaat van fantasie. Hij wist zelf ook dat Papoea's bijgelovig waren. Dat die kerel de prauw op de boeg de schuld gaf was helemaal niet zo onbegrijpelijk. Zo waren Papoea's.

Vermaat trok stevig aan zijn sigaret en vervolgde: 'Doe me een plezier, kapitein, laten we dat ding overboord smijten, dan zijn we ervan af. Ik geef u de verzekering dat de anderen, de een misschien wat meer dan z'n maat, ook dat ding de schuld van Gebses dood zullen geven. Ik heb het al gehoord van de djoeroemoedi vannmiddag. Die is nog de verstandigste van allemaal hier aan boord. Zal ik 't rot ding meteen laten vrijzetten?'

Koolhaas keek de stuurman strak aan. Er was niets tegen het voorstel, maar hij was evenmin van plan het in te willigen. Hij voelde een bevestigend antwoord van zijn kant als een concessie. Dit had te maken met zijn prestige aan boord, met zijn gezag. Dat leek hem tenminste zo. De prauw was eigenlijk tegen zijn zin daar neergezet. Dat wisten ze. En om nu weer terug te komen op die beslissing. . . nee, hij voelde er niets voor. Dat zei hij zijn stuurman. Hij zei het hem kort en droog, hoewel niet boos.

'Nee, Vermaat, dat doen we niet. In Makassar kun je hem overboord zetten, niet eerder. Jullie wilden hem toch zo graag daar hebben?'

'Dat is zo, kapitein, maar nu de zaken zo lopen zou ik zeggen dat het verstandiger is dat. . .'

'Dat hadden jullie dan eerder moeten bedenken, Vermaat. Nee, ik doe 't niet. Daarbij. . . denk je dat ik me als een gek ga aanstellen om voedsel te geven aan dat stomme gedoe van een stel inlanders? Als ze bijgelovig willen zijn, best, dat is hun zaak, niet de mijne. Nog iets anders, stuurman?'

Vermaat aarzelde. Opnieuw veegde hij zich het over het gezicht parende zweet weg. 'Nee, niets meer, kapitein, alleen staat het weer me niet aan; er zit als u het mij vraagt een heleboel vuiligheid om ons heen.'

'Dat zal wel meevallen, Vermaat, het is december en dat is nooit de beste maand hier.'

Koolhaas keerde zich om en liep naar zijn hut.

Die nacht ging de *Antares* behoorlijk tekeer. Kapitein Koolhaas ging driemaal naar de brug om te zien of alles normaal marcheerde. En alles verliep normaal. Hij voelde alleen duidelijk dat er een gedrukte stemming aan boord van het schip heerste. Hij zag het aan de manier waarop enkele Javanen hem in het voorbijgaan aankeken, hij merkte het aan de manier waarop de Kei-ezen hem antwoord gaven en hij merkte het eveneens duidelijk aan zijn stuurman en machinist. Kranendonk sprak hij die

nacht gedurende een kwartier op de brug. Hij was een gesloten, stugge man, die uitermate karig met zijn woorden was. Eenmaal vertelde hij Koolhaas dat het verstandig zou zijn de prauw over de reling te zetten, maar de kapitein reageerde zó sarcastisch dat er verder niet meer over werd gesproken. De machinist had de schouders opgehaald en was weggegaan. Alsof hem de hele zaak eigenlijk geen steek interesseerde. Toch deed ze dat hem wel degelijk.

Het was een lange nacht waarin geen van de inlanders waarschijnlijk sliep. Er was een dode aan boord en het niet-blanke deel van de bemanning wist dat de schimmen uit het dodenrijk nu op de *Antares* meevoe- ren.

Zodra het eerste daglicht gloorde stond Koolhaas weer op de brug. Hij bemerkte dat er weinig zicht was. De wolken hingen abnormaal laag en het water zag er grauw uit. Het leek op beslagen zilver, dat lang op een vochtige plaats verborgen is geweest. Daarboven een goor dak van wolken. Een trieste zee, waardoor een al even triest schip ploegde.

Koolhaas ontbeet vroeg. Hij rookte zijn pijp, die hem niet smaakte. Er wachtte hem dan ook een vervelend karwei. Over een uur moest hij het lijk van die Papoea laten vrijzetten.

Dat gebeurde na het ontbijt. In een stuk presenning ging het lichaam van Johannes Gebse overboord. De bijna complete bemanning stond erbij te kijken. De meesten onverschillig. Alleen Adam Mahuse boog zich diep over de reling toen het lijk van zijn vriend verdween. Met wijdopen, sturende ogen volgde hij de grijze bundel. Met een doffe klap kwam die in het voorbijschietende water terecht, bleef even op de plaats waar hij was neergekomen rondtollen, alsof hij aarzelde wat te doen, om daarna door een boeggolf te worden opgenomen. Hij kwam terecht in het kielzog van de *Antares* en verdween onder water.

Mahuse bleef kijken totdat Vermaat hem een hand op een schouder legde en hem zei aan zijn werk te gaan. De stuurman schrok van de manier waarop de man hem aankeek. Er stond dodelijke angst in zijn ogen te lezen. En wéér was daar het eindeloze gebrabbel met aldoor het woord oeramoen erin. Vermaat zei hem ruw dat hij er nu meer dan genoeg van had en beschaamd sloop de man weg.

Het ontging niemand dat de Papoea al die tijd in de richting van de boeg had gekeken, waar de prauw op en neer ging, tegelijk met de onregelmatige bewegingen van het schip.

Het was nog geen uur later toen Koolhaas merkte dat hij toch rekening moest gaan houden met de kans op zwaar weer. De zee werd onregelmatiger en ruwer en de deining duidelijk voelbaar zwaarder. De *Antares* maakte af en toe aanzienlijke schuivers en het was nodig dat hij alle voorwerpen in zijn hut zeevast zette.

Zorgen maakte hij zich nog steeds in geen enkel opzicht. Het was

december en je kon dit verwachten. Vreemd waren alleen de abnormale hitte en de lage bewolking. Als de *Antares* nu in de Chinese Zee had gevaren zou hij waarschijnlijk gedacht hebben aan een cycloon, maar hier kwamen geen cyclonen voor. Toch vond hij het jammer dat hij geen weerberichten kon opvangen. Hij kon niets nakijken. Alles wat er in de weinige boeken die hij bezat stond, was oud en verjaard. Ze konden hem niets wijzer maken.

Hij haalde de Zeemansgids voor Nederlands-Indië voor de dag, een uitgave van 1933. Wat erin stond over de Arafoerazee wist hij al lang: 'In volle zee begint de noordwestmoesson in december en duurt tot februari. Hij staat niet flink door; stilte en veranderlijke winden komen veel voor. De kentering tussen de moessons is steeds kalm . . . over het gehele jaar is de lucht bewolkt . . . zware buien, meestal vergezeld van hevige regen en onweer komen voor in de noordwestmoesson, vooral van december tot februari . . . zelden zware deining of hoge zee in de Arafoerazee . . .'

Hij las wat er over cyclonen werd gezegd: 'In de Nederlandsindische archipel zijn de ontstaansvoorwaarden voor cyclonen zeer ongunstig. Binnen acht graden zijn deze zo goed als onbekend. Slechts in de omgeving van Timor komen weinig ontwikkelde kringstormen voor, doch ze nemen in open zee voor de normale stoomvaart geen bepaald gevaarlijk karakter aan. Ze zijn veel zwakker dan de beruchte tyfoons van de Filipijnen. Komend uit het ONO, vaak ontstaand in het oostelijke en zuidoostelijke deel van de Bandazee, gaan ze over of langs Wetar, Timor en Roti en buigen, voor zover ze niet geheel oplossen, naar het zuiden om en verdwijnen in de Indische Oceaan. Sommige cyclonen bewegen zich westwaarts voort en doen hun invloed nog op Java gelden. Daarenboven doen zich gevallen voor van cyclonen, die ten westen van Timor Koepang in de Indische Oceaan ontstaan en invloed uitoefenen op de weersgesteldheid aan de zuidelijke eilandenreeks. April is de cycloonmaand bij uitnemendheid.'

Hij bleef het jammer vinden dat hij geen weerbericht kon oppikken. Ze werden, evenals stormseinen, uitgezonden door de radiostations van Thursday Island en Port Darwin, maar hij had geen radio. Zijn eigen toestelletje was kapot en het was trouwens de vraag of hij er iets mee zou kunnen opvangen. Er zouden wel geen andere schepen in de buurt zijn.

Hij zat nog te lezen in het uit de band gevallen boek toen hij door een onverwachte schuiver bijna van de bank werd geslagen. Hij hoorde het geluid van brekend glaswerk. Hij zag alle boeken in het rekje omvallen en de helft kwam naar beneden. De koperen asbak schoot van de tafel en alle tijdschriften vlogen door de hut.

Hij onderdrukte een vloek en stond op. Het was goed dat hij zich vasthield aan een uitsteeksel van de wand, want nog geen twee seconden later voelde hij het schip als het ware een sprong maken. Het plofte neer en

opnieuw was er het geluid van brekend glaswerk en steengoed.

Een halve minuut later was hij aan dek. In één oogopslag zag hij dat zijn schip het zwaar te verduren zou krijgen. Hij schrok niet. Hij wist voldoende van varen af om te beseffen dat hij wel direct maatregelen moest nemen.

Aldus deed hij. Hij wist dat het uitgesloten was de luwte van een naburig eiland te gaan opzoeken, omdat er geen bestek gemaakt was. Hij zou van koers kunnen veranderen om het stormcentrum te ontlopen, als hij maar wist waar dat centrum ergens was gelegen. Hij besloot, om alle risico te vermijden, te gaan bijleggen zodra het noodzakelijk was. Met dit weer was het toch niet te verwachten dat er nog veel voortgang gemaakt zou worden. Spijtig drong het tot Koolhaas door dat nu zijn tijdschema beslist in de war zou komen. Hij zou Makassar later binnenlopen dan hij zich had voorgenoemen.

Het weer verslechterde hand over hand. En het vreemde was dat het ondanks de harde wind, die uitschieters had met een kracht van zeker 8 of 9 Beaufort, heet bleef. Die hitte was in hoge mate enerverend.

Met zijn pijp tussen de tanden geklemd bewoog Koolhaas zich over het schip. Hij controleerde alles, in het bijzonder de sjorrings over de kopra. De deklading moest Vermaat vooral goed in de gaten houden. Met dekladingen kon je de grootste ellende krijgen als de boel niet goed was voorzien.

Herhaaldelijk kwamen er zeeën over de boorden. Langs een paar inderhaast gespannen grijplijnen bewogen de mannen zich over het schip. Ze waren doorweekt van water.

Toen Koolhaas de bak inspecteerde zag hij daar de haan weer. Het dier ging hem langzamerhand vervelen. Het was nog slechts een voddig hoopje leven, hoewel de ogen zelfs nu nog wild stonden. Het was alsof het dier niet kón doodgaan, niet wilde sterven. Het zat met de kop in de richting van de prauw gewend. Die kop, boven op de magere, uitgeteerde hals, was opvallend hoog opgeheven. Alsof de haan iets zag dat hem obsedeerde. Toch kon hij alleen de prauw zien, die aan de lijnen rukte waarmee ze was bevestigd. Koolhaas hoorde het hout ervan kraken. Het zou hem niet verwonderen als ze ineens lossloeg en in zee verdween. Nu, wat hem betrof was dat het beste. Ze waren het ding dan kwijt, zonder dat hij er zelf opdracht voor had hoeven te geven.

Hij moest zich bij het teruggaan stevig vasthouden om niet door een overkomende golf te worden meegesleurd. Hij voelde het water zout en bitter in zijn mond. De *Antares* stopte een ogenblik. . . aarzelde. . . ieder onderdeel van het schip beefde, sidderde, vibreerde. Ze lag stil. . . richtte zich dan langzaam op en voer verder.

Toen kapitein Koolhaas naar zijn hut ging om droge kleren aan te trekken wist hij dat ze een heleboel narigheid konden verwachten. Dit werd een volle storm.

Hij keek spijtig naar zijn kleine radio. Hij had het toestel in Merauke moeten laten repareren. Er was tijd genoeg voor geweest. Hij had op dat ogenblik heel wat gegeven voor een weerbericht. Ook al zou dat verminkt zijn overgekomen.

Van dat ogenblik af begon de *Antares* liederlijk te slingeren. Koolhaas besloot bij te draaien en gaf de machinekamer opdracht langzaam stomend nog een beetje vaart te houden. Er was al veel gewonnen als het schip niet dwarszees kwam. De verwarde zee maakte een dergelijke veronderstelling zeker niet onmogelijk. Ze liepen minder dan een mijl.

Terwijl Koolhaas droge laarzen aantrok gingen zijn gedachten een moment naar Australië. Daar was het op dit ogenblik zomer. Daar zomer... en hier de ellende van die zomer. Hij had ervaring met de Arafoerazee, hij kende die als zijn binnenzak. Maar juist daarom wist hij dat dit een smerige, verraderlijke zee was. Je kon er letterlijk alles van verwachten. Ze was uitgesproken onbetrouwbaar, ze had iets dat nergens in zeilaanwijzingen of op meteorologische kaarten stond, maar wat er tóch was en dat iedere zeeman die hier regelmatig voer kende.

Opnieuw voelde hij dat de *Antares* hoog werd opgetild. Hij greep zich vast en dat was verstandig. Even later werd het oude schip neergesmeten alsof een hand het eerst had opgenomen en het nu wilde verbrijzelen. Koolhaas hoorde de *Antares* kraken en steunen. Het leek dat het schip lichamelijk leed. Hij wist precies wat het kon verstouwen. De *Antares* kon niet álles meer hebben. Ze was oud, slecht onderhouden en ópgevaaren.

Tussen het fluiten van de wind buiten de hut hoorde hij het geschreeuw van de bemanning. Die had het nu zwaar te verduren. Hoelang kon dergelijk weer aanhouden?

De kapitein stopte snel een pijp, alvorens hij door een volgende klap water werd verrast. Hij trok hard aan de smeulende tabak en stond voorzichtig op. Wist hij maar waar het centrum van de storm lag! Was het een baradaja, een harde bui uit het zuidwesten, of waren ze midden in een Willy-Willy verdaagd? Hij hoopte dat een Willy-Willy hem bespaard bleef. Hij had er eenmaal middenin gezeten en dat heugde hem nog als de dag van gisteren. Hij voer in die tijd met een ander schip in de buurt van de oostkust van Australië waar een Willy-Willy hem beliep. Dat zijn plotseling opkomende, zich razendsnel verplaatsende stormen, een soort cyclonen, die in de Arafoerazee ontstaan. Je kunt er beter mijlen vandaan blijven. Als je die kans tenminste krijgt.

Hij overwoog of deze storm er een kon zijn, maar bezat niet voldoende gegevens. Eén ding stond vast: ze hadden te maken met de een of andere uitloper van een tropische orkaan. In Australië noemden ze die Willy-Willy, in de Chinese Zee taifoen – twee namen voor dezelfde ellende.

Hij stond een paar seconden later buiten, waar de wind hem de adem

afsned. Hij wierp een blik op de zee en zag dat de wolken angstwekkend snel en even verontrustend laag boven de golven joegen. Er was niet veel ruimte tussen de wolken en de zee. Het regende niet, maar de lucht was vervuld van vocht. Het was alsof natte dweilen langs hem heen sleurden. Toen hij snel naar de brug liep was er één dominerende gedachte die Koolhaas bezighield: dat ze moesten zorgen niet in het centrum van de storm te komen. Hij wist hoe ontzaglijk groot de zuigende kracht naar boven in zo'n centrum kon zijn en ook dat de *Antares* geen schip meer was voor krachttoeren. Ze was die jaren lang voorbij. Niemand beter dan hij kende haar gebreken. Er was, behalve hij, één man die haar minstens zo goed als hij kende: zijn reder, de Chinees in Makassar.

Koolhaas bleef een paar uur op de brug. Het waren uren die hij nooit meer zou vergeten. De Arafoerazee speelde met de *Antares* en het was een duivels spel. Koolhaas had gedacht dat hij deze wateren kende; die dag ondervond hij hoe slecht hij ze had gekend. Ze kregen smakken water over die de vrijwel geen voortgang makende *Antares* bijna geheel bedolven.

Het was de hel voor de mannen op het dek, die met één hand het werk deden en met de andere poogden niet te worden weggeslingerd. De *Antares* rees iedere maal weer op uit de grauwe watermassa's en iedere keer dacht Koolhaas dat dit de zwaarste stoot was geweest. Maar er kwam altijd weer een andere achteraan die het gemartelde schip opnieuw wegdruckte en deed overspoelen door de met wegfladderend schuim bedekte zee.

Er kwam even een adempauze. Het was mogelijk dat ze het ergste hadden gehad, maar zeker was Koolhaas daar niet van. Het kon ook de rust zijn voor een nieuwe aanval.

Hij liep naar zijn hut om een slok jenever te nemen. Hij was eraan toe; hij voelde dat hij vermoeid begon te raken. Dat was met deze spanning geen wonder.

In zijn hut heerste een chaos. Alles lag door elkaar gesmeten, ook de voorwerpen die hij zeevast had gezet. Het kon hem weinig schelen, dat kwam later atlemaal wel in orde. Het ging er nu alleen om het schip te behouden. Als ze het centrum van de storm voorbij waren hadden ze een kans.

Hij keek grimmig naar de wanorde in de kleine ruimte, die op de *Antares* zijn thuis vormde. Aan de wand hing de foto, waarop zijn vrouw en dochter samen waren afgebeeld, nog aan de roestige punaise. Hij moest even aan hen denken: hij had hen in ruim twee jaar niet gezien. Zouden ze er enig idee van hebben op welke manier hij eigenlijk hier zijn geld verdiende? En als ze het wisten, zou het hun dan interesseren? Als hij hun later iets van deze reis vertelde, zouden ze er dan naar luisteren? Hij wist het niet. Wel wist hij dat er van die kant nooit opvallend veel belangstelling voor zijn werk was geweest. Hij vond het niet erg; vrouwen

hadden voor dat soort dingen geen begrip. Hij had al lang verleerd zijn vrouw over het werk buitengaats te schrijven. Ze reageerde er nooit op. En tijdens de korte verlofperiodes waren er te veel andere dingen die haar bezighielden.

Hij bleef even aan hen denken en verbaasde zich erover dat hij merkte dat het hem ergerde dat ze zich ook voor deze reis niet zouden interesseren, zijn vrouw niet en zijn dochter evenmin. Alléén een Chinees in Makassar, zij het om dubieuze redenen.

Hij raapte de kalender van het gouvernement van Nieuw-Guinea, die op de grond was gevallen, op en stopte hem in de tafella. Hetzelfde deed hij met een ansichtkaart die boven de ijskast had gehangen. Hij stelde een Hollands winterlandschap voor. Een kerkje aan het einde van een weg, onder de sneeuw. Een kerstkaart. Hij had hem eens ontvangen van een nicht en omdat hij weinig correspondentie kreeg had hij hem aan de wand geprikt. Langzamerhand was de kaart tot de inventaris gaan behoren.

Met een zakdoek, nat van het zeewater, veegde hij het zweet van zijn gezicht. Het was nog steeds bloedheer in het vertrekje.

Op dat ogenblik hoorde hij iets. De deur zwaaide wijd open en Vermaat sprong naar binnen. Met een harde klap trok hij de deur achter zich dicht.

De stuurman maakte een verwilderde indruk. Hij was doorweekt van water. Zijn zwarte haren hingen halverwege het gezicht, dat donker was door een baard van twee dagen. Koolhaas zag direct dat er iets aan de hand was.

'Kap'tein, we krijgen nog veel meer vuiligheid, ik weet het zeker...'
zei Vermaat.

Koolhaas keek hem rustig aan. 'Ik ben daar niet zo zeker van, stuurman, het is best mogelijk dat we er al een flink stuk doorheen zijn. Waarom dacht je van niet?'

'Ik ken dit water, kapitein, er komt gedonder... je hoeft enkel naar de lucht te kijken... de kleur van de lucht... we zitten er middenin... Zeg, kapitein, het is idioot, maar die prauw voorop zit er nog steeds. Lijkt het u niet het beste dat we die nu vrijzetten?'

'Waarom, Vermaat, wie heeft er last van? Ik niet.'

De stuurman aarzelde. Daarop zei hij: 'Al was het alleen om te voorkomen dat er ongelukken mee gebeuren als ze onverwacht losschiet. Zal ik de jongens laten...'

De kapitein viel hem in de rede. 'Je laat de jongens niets doen met die prauw, Vermaat. Dacht je nu werkelijk dat ik me op stang laat jagen door jullie gedaas? Luister eens, Vermaat, en dit is het laatste dat ik erover wil horen, ze blijft daar tot Makassar. Daar kun je die net zo vrijzetten als je wilt, niet eerder. Begrepen, stuurman? Het lijkt wel of jullie je verstand kwijt bent. Vaar ik hier eigenlijk met kinderen aan boord of met

zeelui?

De stuurman wierp Koolhaas een blik toe waarin verbazing en ontsteltenis zichtbaar waren. Hij opende de mond, sloot deze weer en wilde iets zeggen. De kans kreeg hij echter niet meer.

Op hetzelfde ogenblik werd de *Antares* opgetild en zowel Koolhaas als Vermaat kreeg de indruk dat dit optillen eindeloos doorging. Ze grepen zich vast en wachtten af hoelang het zou duren. Er kwam een moment dat de *Antares* als het ware in de lucht zweefde, tussen zee en hemel. Of dat ze balanceerde, kantelde op de top van een golf.

'Goeie God!' riep Vermaat, 'dat haalt ze nooit meer...!'

Eindelijk kwam het schip neer in een kuil van water, en bij het neergaan stortte de golf die ze eerst had opgetild zich over het schip heen.

Er was het geluid van brullend, gierend water. Er was het geluid van de storm, dat aan een sirene deed denken. Er waren ver weg de stemmen van enkele mannen die wanhopige pogingen deden niet weggespoeld te worden. Ze hielden zich op bij de presennings die over de deklading waren gespannen. Die lading mocht onder geen omstandigheden gaan verschuiven.

Koolhaas was opnieuw op de brug. Hij stond bij de roerganger. Hij was op het dek bij de lading. Hij was daar waar hij nodig was. Een uur lang was hij overal waar hij dacht dat zijn aanwezigheid was vereist. Hij vocht om zijn schip te behouden, want de Arafoerazee was duidelijk bezig het te vernietigen. Hij wilde niet denken aan de Chinees in Makassar.

Hij was weer even in zijn hut. Hij was van mening dat hij een ogenblik gemist kon worden, een paar minuten maar. De barometer lag in gruizelementen op de grond. De ijskast lag daar eveneens, hoe stevig die ook aan de wand bevestigd was geweest. De lade van de tafel had haar inhoud over de grond verspreid. Alle papieren dreven in het water, dat heen en weer golfde, van de ene kant van de hut naar de andere.

Koolhaas keek er somber naar. Maar veel kon het hem eigenlijk niet schelen. Hij begon te twijfelen aan de afloop van dit gevecht. Hij wist dat de *Antares* zwaar boven haar krachten vocht.

Zouden ze Makassar ooit nog halen?

Hij probeerde een pijp aan te steken, waar meer dan normale scheepsacrobatiek voor nodig was. Hij klemde zich vast tussen de tafel en de wand en zette de voeten schrap. Hij zocht een droge lucifer, die hij niet vond. Zijn aansteker was hij kwijtgeraakt.

Hij klemde de koude, gedoofte pijp tussen de tanden en wilde teruggaan. Hij wierp een laatste blik op de ontreddering in de hut. Hij zag de Japanse kamferkist met zijn privé-papieren erin. Ze was verschoven en lag op een kant in een hoek. De figuren, gesneden in het zwartglanzende hout, leken een eigen leven te leiden. Het was of ze zich meebewogen met de onregelmatige bewegingen van de *Antares*. Hij zag de drijvende tijd-

schriften en realiseerde zich dat hij de puzzel waar hij mee bezig was geweest wel nooit meer zou afmaken. Het papier was doorweekt en gescheurd. Het leek hem niet belangrijk. Hoe was ook weer dat ene woord dat hem niet te binnen wilde schieten. . . ? Hij dacht aan de dode Papoea, die overboord was gegaan. Hij zag in een flits de grijze bundel weer wentelen in het kielzog. En hij zag het gezicht van die andere Papoea, vol angst. Hij had eigenlijk net zo gekeken als een ogenblik geleden de stuurman. Bijgeloof leek op de *Antares* een besmettelijke zaak te zijn. Toch bleef dat ding, die prauw daar. Misschien was het beter dat ze verdween, ja, natuurlijk was het beter. Als zo iets het volk irriteerde, als het er bang van was, als het die de schuld gaf van de ellende van deze reis. . . dan was het verstandig die te verwijderen. Maar hij wenste niet toe te geven. Dit was een kwestie van gezag. Hij voelde er niets voor dat ze later in Makassar en Merauke achter zijn rug zouden zeggen dat hij óók die prauw als oorzaak van dit alles had beschouwd. Nooit! Als zijn eigen mensen zich lieten beïnvloeden door een stel Kei-ezen, Javanen en een doodsbanne, stomme Papoea, was dat hún zaak.

Hij voelde dat nieuwe zeeën over de *Antares* spoelden en werd bijna tegen de muur gesmakt. Hij kon zich nog net staande houden. En wéér was daar een flits van die prauw in zijn gedachten.

Hij werd nijdig op zichzelf. Begon hij nu ook al met die waanzin? Hij wilde er niet aan denken. Hij weigerde zich belachelijk te maken. Hij had altijd gespot met goena goena en dergelijke oosterse slauwekul. Want dat was het, daar twijfelde geen verstandig mens aan. Hij kende het Oosten. . . beter dan wie ook. . . ! Hoeveel jaren kende hij het al niet. . . z'n halve leven had hij er gesleten. Hij was de enige hier aan boord die zijn verstand erbij hield. Die niet toegaf aan de nonsens van inlanders.

Ja, de enige verstandige was hij. Ineens beseft kapitein Koolhaas duidelijk dat hij werkelijk de enige was. Totdat een nieuwe golf de *Antares* opnam. Ze werd opgetild, omhooggedrukt, hoger en hoger. . . Kapitein Koolhaas hield de adem in. Hij verweet zich dat hij de brug had verlaten. Hij moest er direct weer heen. Hij hoorde daar en niet hier, in zijn hut.

De *Antares* waggelde even en viel toen terug. Koolhaas verwachtte een zware stoot en greep automatisch naar iets om zich aan vast te houden. Hij greep een deel van een seconde te laat en werd een meter door zijn hut geslagen. Met het voorhoofd sloeg hij tegen de ijskast die op de grond lag.

Hij dacht dat hij doodging. Het werd eerst grijs en daarna bloedrood voor zijn ogen. Was dit de dood. . . ? Kwam zo dus het einde. . . ?

Het duurde slechts enkele ogenblikken voor hij weer bijkwam. Hij lag dwars in de hut en voelde een stekende pijn opzij van het linkeroor. Hij streek er met een hand langs en voelde iets lauws. Zijn hand zat vol bloed. Het was niets bijzonders. Het leek erger dan het in werkelijkheid was.

Maar hij moest weg... naar de brug... naar het dek... snel, snel... eer er een volgende aanval kwam.

Hij krabbelde overeind en viel op hetzelfde moment. Hij was duizelig en had aandrang te braken. Hij bleef even liggen. Vlak voor hem zag hij de bewegende figuren op de kamferkist. Ze leefden, die duivels! Ze voeren, die prauwen. Ze bewogen zich, die krokodillen. Ze staarden hem aan, die maskers. Ze grijnsden naar hem, die tronies.

Hij dacht: Ik wou dat Vermaat hier was. Hij wist echter dat de stuurman niet meer zou komen. Haatte Vermaat hem? Hij wist het niet. Had hij iets met hem op? Waarschijnlijk niet. Er was nooit enige intimiteit tussen hem en de stuurman geweest. Trouwens, met niemand aan boord. Hij hield niet van intimiteiten. Dat kwam de tucht aan boord van een schip nooit ten goede. Hij had lak aan dat soort gevoelens. Dat had hij altijd al gehad, op de zeevaartschool, later als stuurman, nóg later toen hij voor het eerst gezagvoerder was en in de tijd dat het hem tegengelopen was door die ene stommiteit met die tanker...

Hij sloot de ogen en dacht het bewustzijn te verliezen. Maar hij verloor het slechts ten dele. Hij kon nog nadenken en wist dat hij naar boven moest. Daar werd op hem gewacht. Ze zaten midden in een Willy-Willy... ieder ogenblik kon de *Antares* uit elkaar geslagen worden en dan moest hij erbij zijn. Waarom kwam toch niemand hem helpen, waarom lag hij hier alleen...

Ineens begreep kapitein Koolhaas hóé alleen hij was. Dat hij met niemand kon spreken. Dat niemand ook maar iets om hem gaf. Hij had dat ook nooit verwacht. Hij had er zich nooit om bekommerd. Ook nu kon het hem niet schelen. Als de *Antares* eronderdoor moest, dan moest dat maar gebeuren. Geen sterveling kon daar iets aan veranderen. Hij had gedaan wat hij kon en hij zou daarmee doorgaan tot het schip met al...

Tegelijk dacht hij toch: Waarom komt er niemand... waarom laten ze me hier verrekken?

Hij voelde dat het schip opnieuw werd opgetild en daarna teruggesmeten. Hij rolde naar de andere kant van de hut en kwam opnieuw in botsing met de muur. Versuft bleef hij liggen, terwijl bloed over zijn gezicht stroomde.

Hij deed de ogen weer open. De kamferkist... de prauwen... de maskers... een apocalyptisch beeld. Nu kwamen de figuren eruit... stapten uit het hout naar buiten, kwamen naar hem toe. Maar dat kón niet! Hij was niet gek, hij moest zijn verstand erbij houden... Kwamen daar kakkerlakken aan of was ook dát verbeelding? Wat waren ze groot...! Of waren dat uit het hout van de kist gekropen duivels... met hun lange haren... hun kromme messen... met hun uitpuilende ogen...?

Hij week achteruit en de figuren losten zich op in het grijs dat op en

neer deinde tussen zijn ogen en de kist.

Plotseling drong een gedachte tot hem door die hem met angst vervulde. Was hij soms bezig te sterven? Hij greep in paniek naar de plaats waar hij wist dat hij bloedde. Nog steeds was het daar warm en nat. Hij keek naar zijn hand. Die was donkerrood.

Hij hoorde een klap. . . merkte dat er wind om hem heen was en wist dat hij niet meer alleen was. En misschien voor de eerste maal in vele, vele jaren voelde hij zich gelukkig dat er iemand dicht bij hem was. Wie was het? Die vuile Papoea? Een van de Kei-ezen? Een Javaan?

Het bleek Vermaat.

De stuurman bleef even naar het tafereel aan zijn voeten kijken. Daarna boog hij zich over de kapitein en tilde hem op. En toen de handen van de stuurman onder de oksels van kapitein Koolhaas lagen, voelde die hoe alles, al het gewone, normale, het alledaagse, terugkwam. Hij voelde zich nog duizelig, hij zwaaide op zijn benen, maar het ging voorbij.

Ze keken elkaar aan. Geen woord werd er gesproken, omdat de wind en de zee niet te overschreeuwen waren. Vermaat zou dit nooit meer vergeten. De gezagvoerder van de *Antares* evenmin.

Een halve minuut later stond Koolhaas naast de roerganger.

Er was geen kim. Er was geen hemel. Er was geen zon. Er was alleen een laag wolkendek boven de bijna stilliggende *Antares*, een dak dat zich razendsnel in zuidwestelijke richting voortbewoog.

De *Antares* lag er treurig bij. Een deel van de deklading was bezig in beweging te komen en Koolhaas wist dat dit fataal zou zijn. Vier man waren bezig aan de presennings, maar met dit weer was het hopeloos werken. Op dat ogenblik leek het Koolhaas dat de oude *Antares* niet veel kans meer had eruit te komen. Hij had echter geen tijd zich te realiseren wat dit betekende. Een zee zonder begin en zonder einde. Een verstopte, dikke hemel. En er was niet het minste symptoom dat op verandering ten goede wees.

Koolhaas zag dat de Javanen op de luiken niet meer konden en hij gaf de stuurman een teken. Samen schoven ze langs de grijplijnen naar het voorschip om de Javaanse kwartiermeester te instrueren. Die had waarschijnlijk zijn verstand verloren door de gebeurtenissen.

Ze klaarden het. Dank zij de twee Kei-ese matrozen, die nog kracht genoeg bleken te bezitten om een paar losgeschoten stukken presenning te bevestigen. Het duurde een kwartier, waarin ze zeker de helft van de tijd meer onder dan boven water zaten.

Ze gingen terug. Koolhaas voelde een hevig kloppen en dreunen in het achterhoofd. Hij was ziek, hij was doodop en hij had nog aan slechts één ding behoefte: een pijp. Maar er was niets om hem mee aan te steken. Alle tabak was trouwens al lang uit de kop gevlogen. Hij beet nu dus op de houten steel. Hij deed dat zo hevig dat het hout kraakte.

Hij keek naar de zee. Die was één schuimende massa, ryzend en verzinkend. Zilveren schuimdraden liepen eroverheen. Rook vloog weg van het water. Rook van uiterst fijne waterdeeltjes die de storm eruit sloeg.

En aldoor daalde en rees aan de boeg dat tegelijk sinistere en groteske beeld. De prauw. Koolhaas keek er verwonderd naar. Hoe ter wereld was het mogelijk dat ze er nog was, nog niet was weggeslagen! Hij zag haar opspringen en naar beneden duiken, precies de bewegingen van de *Antares* volgend. Twee voorwerpen, twee schepen, die elkaar omvat hadden in een dodelijke omarming. Ze hielden elkaar omklemd, alsof ze bij elkaar hoorden. Zelfs deze tot razernij opgezwepte zee kon ze niet scheiden.

Er lag iets onbeschrijflijk lugubers in die twee aan elkaar geklonken, elkaar omstrengeld houdende schepen. Koolhaas zag de onnatuurlijk vergrote proporties van de krab en de schildpad. Die bewogen zich ook, leek hem. Hij zag de gekromde menselijke figuren, ónmenselijker dan ooit. Het waren roeiers, gebogen over de doften van hun boot. Snel roeiende mannen, die recht vooruit roeiden naar een doel dat hem, Koolhaas, onbekend was. Hun alleen was dat bekend. De prauw... leefde... bewoog... Samen met de *Antares* voer ze door de Arafoerazee, samen naar hetzelfde doel. Naar wélk doel dan wel?

Koolhaas voelde werktuiglijk naar zijn hoofd. Het bloedde nu niet meer, hoewel de pijn toenam. De prauw... die voer mee, die had de *Antares* op sleeptouw... Zeiden ze niet dat dergelijke prauwen er waren om gestorven Papoea's naar de onderwereld te vervoeren? Goena... goena... waanzin... waanzin... Maar dat ding voer... het voer zélf en de *Antares* voer mee...!

Hij ging terug naar de plaats waar hij hoorde: de brug. Eer hij er was zag hij de haan. Een vormloze bal veren, waarin waarschijnlijk geen leven meer was. Hij liep langs het dier dat nu onder de stuurboordsreling lag. In het voorbijgaan stak hij een voet uit om te zien of hij dood was. Eer zijn voet de haan had bereikt, hief zich de pezige, ontvleesde nek met de kleine, dorre kop omhoog. In die kop twee ogen die nog niets van hun felheid hadden verloren. Ze keken naar Koolhaas en waren vervuld van haat.

Onbegrijpelijk, dacht Koolhaas, dat het dier nog leeft na dit alles. Ze moesten toch wel taai zijn, die inlandse hanen. Een Hollandse was al tienmaal gecrepeerd.

Opnieuw ging een uur voorbij. Een uur, waarin het even had geleken of het ergste achter de rug was. Toch was dat niet zo. Weer kwamen er windstoten die de *Antares* tot in haar dodelijk vermoeide spanten deden trillen. Na iedere stoot verwonderde Koolhaas zich erover dat het schip toch weer voldoende energie bleek te bezitten om zich op te richten en zee te houden.

Eenmaal zag hij een glimp van de machinist. Het was of Kranendonk een ander mens was geworden. Hij herkende hem nauwelijks. Had Kranendonk beneden een geest gezien? Hij moest er niet aan denken wat zich daar nu afspeelde. Het behoud van het schip en van allen die erop waren hing voor een groot deel af van het beleid van Kranendonk en zijn mannen. Het was een goede, voor haar taak berekende ploeg en Koolhaas wist dat. Hij was van plan, als ze hier tenminste nog ooit uit zouden komen, de mannen zijn erkentelijkheid te betuigen. Vreemd, schoot hem te binnen, dat hij nooit eerder aan zo iets had gedacht.

De inlandse opvarenden zagen er ontdaan en wanhopig uit. Ze hadden geprobeerd wat te eten, maar het was vergeefse moeite geweest. De rijst met de visjes was uit hun handen geslagen. De mok koffie bleek meer zout water dan versterkend vocht te bevatten. Het was een treurige toestand. Geen van de gekleurde opvarenden had nog een glimp hoop ooit weer land te zien. Ze hadden al lang hun ziel aan Allah aanbevolen. Dit was het einde van de reis. Ze gingen eraan!

En al die tijd was er in het hart van Koolhaas dat gevoel van eenzaamheid, dat hem voor het eerst na zijn val in de hut had bekropen. Een vreemd, onrustbarend gevoel, omdat hij het nooit eerder had gekend. Het was nieuw voor hem. Hij probeerde er los van te komen, het kwijt te raken, wat hem niet lukte. Het bleef aldoor aanwezig, naast het kloppen binnen in zijn hoofd.

Hij wierp vanaf de brug herhaaldelijk een blik op de prauw aan de boeg. Het ding begon hem zwaar te hinderen en hij kreeg spijt dat hij het toch niet had laten verwijderen. Waarom eigenlijk niet? Hij wist dat iedereen aan boord de prauw haatte. En vreesde. Omdat ze geloofden aan het noodlot. Omdat hij wist dat ze dat ding de schuld van alles gaven.

Plotseling zag hij hoe de hemel boven hem langzaam naar beneden leek te komen. De kleur ervan was van een allergeemeenst okergeel. Hij had die tint nog nooit eerder gezien. Ook de roerganger zag hij telkens even opkijken. Alsof er direct iets uit dat vuile geel te voorschijn zou komen, iets dat verschrikkelijker moest zijn dan alles wat hieraan vooraf was gegaan. Wat kon dat nog zijn?

De zee vloog voorbij met bergen en heuvels opgezweept water. De storm floot er met het geluid van duizend sirenen overheen. De *Antares* kroop, traag en wanhopig, door de dalen en over de bergen van de zee. Koolhaas zag een paar aardappelkisten overboord gaan bij een onverwachte windstoot. Er was niet veel meer aan dek dat nu nog verdwijnen kon, leek hem.

Ineens was daar die eerste bliksemstraal.

Het was alsof een lange zweep zich uit het geelgrauwe zwerk kronkelde. Een rossige, zigzaggende zweep. Een wegwapperende bandelier. Het licht kwam uit het onzichtbare heelal boven de *Antares* en verdween er ook weer in. Even – drie seconden – was het licht er geweest. Iedereen

wachtte op de slag die zou volgen. Boven het fluiten van de storm uit was daar ineens, nog onverwacht, het geluid. Het klonk alsof mortieren achter die vreemd gekleurde wolkenlagen werden afgevuurd.

Koolhaas zag een paar inlandse opvarenden van doodsangst in elkaar krimpen. Hij keek naar de Kei-ese roerganger. De man hield het wiel omklemd, maar leek verstijfd, bevroren te zijn. Alsof tegelijk met de vuurstraal ook het leven uit zijn lichaam was weggeschroeid.

Heel hoog was er een ander geluid. Het begon te fluiten, te sissen. Een geluid dat Koolhaas nog niet had gehoord. Even dacht hij dat hij het alleen hoorde, dat het misschien iets te maken had met zijn val, met het gevoel van duizeligheid dat hij nog steeds meester trachtte te worden. Maar aan het gezicht van zijn stuurman merkte hij dat deze het ook had vernomen.

Het was een geluid dat hem deed denken aan dat van een cirkelzaag, die door keihard hout sneed. Er was in dat geluid iets van smart, van pijn, van foltering. Er was tegelijk iets menselijks en dierlijks in. Was dit misschien de stem van het schip dat ging sterven?

Koolhaas verwierp die gedachte als absurd. Het geluid kwam trouwens van boven. Vanachter die smerige gele lucht. Daarachter was ook de bliksem, daarachter verborg zich alles wat het noodlot nog voor de *Antares* in petto had. Daarachter werd het pleit voor zijn schip beslecht. Ze waren reddeloos. De *Antares* had geen schijn van kans meer hier nog ooit uit vandaan te komen.

Koolhaas keek naar de twee kleine sloepen en moest bijna grijnzen. Geen mens ter wereld zou in staat zijn in zulk weer een sloep te strijken. Als de laatste golf kwam zouden ze met z'n allen naar de kelder gaan.

Het ergerde hem te zien dat een van de Kei-ezen en een Javaan, die een oppertje hadden gezocht achter de deklading, naar de boeg wezen. Naar de prauw. Hij kon de gezichten vaag onderscheiden. Ze stonden strak. Er stond doodsangst op hun gezicht geschreven. Het waren maskers. Koolhaas wist dat de angst achter die maskers alles te maken had met de prauw aan de boeg.

En wéér dacht hij: Ik had haar er toch niet moeten laten.

Nauwelijks had hij dit gedacht of opnieuw vloog een dunne, sidderende straal vuur door het vuilgele zwerk. En direct daarna gebeurde er iets dat kapitein Koolhaas voor het eerst in zijn zeemansbestaan meemaakte. Het was alsof de hemel boven het schip zich begon te openen. Er ontstond een gat in de wentelende, deinende wolkenmassa boven de *Antares*. De randen van het gat krulden om als die van een tapijt dat door snelle handen wordt opgerold. Andere handen leken het kleed op te tillen, hoger en hoger. En zo werd dat gat een spelonk en het gezicht ervan was verschrikkelijk.

Koolhaas keek recht in de spelonk en hij had het gevoel dat hij in de hel

keek. Hij keek een andere, onbekende wereld binnen, terwijl zijn slapen klopten, terwijl hij streed tegen de duizeligheid en tegen de stekende pijn in zijn hoofd.

Hij dacht: Was ik hier maar niet. Was dit maar voorbij als het toch moet gebeuren. Het was geen heroïsche gedachte, maar de kapitein van de *Antares* was geen heroïsch man. Hij dacht aan zijn vrouw en dochter. Aan de prauw op de boeg en aan de overboord gezette Papoea. Alles in ijlene flitsen. Ook aan de Chinees in Makassar, die hij haatte omdat die dit alles had kunnen voorzien. En zichzelf haatte hij. Omdat ook hij dit had geweten. Alle jaren dat hij op de *Antares* voer.

Hij kreeg ineens het gevoel dat hij oud was. Zo oud dat hij niets meer kon doen om het schip te behouden. Wat kwam daar uit de spelonk? Was dit het oog van de storm? Nee, het was iets anders. Hij dacht aan de haan die nu wel dood zou zijn. Hij dacht aan de ijskast in zijn hut en aan de figuren op de Japanse kamferkist. Al die gedachten ergerden hem. Het was zinloos er nu, juist nú, aan te denken. De prauw. . . die leek vanaf de brug gezien op een smalle, magere vogel.

Plotseling werd de *Antares* opgeheven en wees het voorschip schuin naar de hemel. Recht in de richting van de spelonk die uitdijde, zich verder opende en waarvan de wanden steeds meer openkrulden. Koolhaas zag het en ook hoe de aan de boeg vastgeklonken prauw recht de spelonk in wees.

Op dat ogenblik wist hij dat hij had gefaald. Dat de prauw daar nooit had mogen zijn. Dat alleen *hij* zich had vergist. Een onherstelbare, fatale vergissing.

Zijn hoofd bonsde. Hij dacht dat hij koorts had, maar steeds helderder werd het besef van die verschrikkelijke vergissing. Ook toen het voorschip weer neertuimelde in het wielende water en ze opnieuw bedolven werden. En toch verhief het voorschip zich ook ditmaal weer, moeizaam, traag, aarzelend, als in tweestrijd of het de kracht nog eenmaal zou opbrengen. Voor de laatste maal.

Opnieuw wees de prauw op de boeg recht in de spelonk. Ja, dacht Koolhaas, zo loopt het af. De *Antares* en de prauw samen naar de bliksem. Ik had het kunnen weten.

Hij hoorde een onderdrukte schreeuw achter zich. Hij keek om en zag de stuurman. Diens ogen puilden uit en een arm hield hij recht voor zich uitgestrekt. Koolhaas keek in de richting van de arm. Toen zag ook hij het.

Wat hij zag was het einde. Aan stuurboord was zich een tweede spelonk aan het vormen. Ook daar zich krullende tapijten, zich oprollende kleden. En daaronder lekte iets naar beneden: een vreemd, angstaanjagend gezicht.

Koolhaas begreep wat het moest zijn al had hij het nooit eerder gezien. Hij kende het uit verhalen die hij in Hongkong, Indo-China en Manila

had horen vertellen. Dat ding . . . die slurf . . . was een hoos. Er was geen kans meer voor de *Antares*.

Later wist Koolhaas zich niet meer precies te herinneren hoe het volk op de *Antares* had gereageerd toen de hoos in de richting van het schip kwam. Hij wist nauwelijks hoe hij zélf had gereageerd. Alles wat zich in die enkele dramatische minuten had afgespeeld was gecompriëerd tot één gevoel: angst.

De hoos naderde snel. Ze deed Koolhaas denken aan een reusachtige slurf, een soort tepel die uit de buik van de hemel neerhing en het schip zocht.

De hoos besloep hen. De gigantische zuignap zou hen direct omstrenge-
gelen en meenemen naar de diepte, of naar boven, God mocht het weten. De tepel was onontkoombaar, zoals het noodlot in een Griekse tragedie onontkoombaar was. Geen macht ter wereld kon hen nu nog redden.

Er was iets in de hoos dat Koolhaas trof als een persoonlijke vijand. Hij had gevaren, hij had in zijn leven moeilijkheden gehad, hij had teleurstellingen ondervonden, hij had geen liefde gekend en zelfs geen vriendschap. En dat alles om ten onder te gaan in deze zee. Met die slurf boven zich. En met de prauw aan de boeg.

Hij voelde zich op dat ogenblik verschrikkelijk alleen. En hij was de eenzaamste man aan boord. Hij voelde die eenzaamheid als onzegbaar pijnigend. De angst en de eenzaamheid, ze waren hem tegelijk besprongen, in de laatste momenten die hij te leven had.

Hij dacht even: Was ik maar gelovig. Hij had echter geen geloof. Er was spijt in zijn hart dat hij zich nergens aan kon vasthouden. Al die anderen aan boord voelden zich geborgen, grepen zich vast aan een geloof, aan liefde, aan vriendschap. De Javanen hadden Allah, de Keizezen hun eigen God en zelfs de Papoea had op dit ogenblik contact met de een of andere heidense, bovenaardse macht. Alleen hij, Koolhaas, niet. Hij was volstrekt alleen.

Hij dacht: Als ik de kans krijg opnieuw te beginnen, zal ik proberen iets te vinden om me aan vast te houden. Het was echter te laat voor een kans. Het leven zou direct wegspoelen, zoals een dijk zich begeeft als stenen, aarde en modder eronder wegzinken.

De slurf kwam naderbij, snel en laag, met de kleur van lood. Of van de leistenen waarmee sommige kerkdaken zijn gedekt. De *Antares* wachtte op het moment dat ze zou worden meegezogen door de klauw die alleen uit de hemel was gestoken om haar en allen die zich erop bevonden te vernietigen.

Allen en alles. Het schip zou uit elkaar slaan en opgenomen worden door de zee, die het zou verteren tot er minder van over zou zijn dan stof.

Terwijl de hoos naderde, rustig, haast kalm te midden van de kapotgescheurde hemel en de wildbewogen zee, wist Koolhaas dat zijn leven

eigenlijk voor niets was geleefd. Dit was het einde van dat leven. Zó kwam dus het einde van een mens.

Hij hield zelf het wiel. De roerganger had hij opzij gedrongen. De man was weggewankeld als een zwaargewonde. Trachtend het dodelijk vermoede schip toch nog met de kop op de golven te houden keek Koolhaas naar de hoos.

Het leek alsof deze nu stilstond, stopte. Een zuil van cirkelend, wentelend lood. Was er nog een mogelijkheid dat de ondergang hen bespaard bleef?

Toen zag hij weer de prauw aan de boeg, steigerend en zwaaiend. Hij gaf het roer snel over aan Vermaat die achter hem stond en rende naar beneden.

Het dek stond een paar voet onder water. Hij zag drie Javanen met van angst vertrokken gezichten in de richting van de hoos staren. Hij schudde hen door elkaar. Ze krompen ineen en keken hem aan.

Plotseling deed kapitein Koolhaas wat hij had verzuimd te doen sinds de *Antares* Merauke had verlaten: hij nam de koude, lege pijp uit de mond en wees met de steel in de richting van de boeg van zijn schip. De storm kraakte over de *Antares* en ieder woord dat hij zou hebben gezegd zou tóch onverstaanbaar zijn geweest. Dus sprak hij geen woord. Dat gebaar was zijn woord.

Ze aarzelden even... een seconde... toen vlogen ze naar voren. Hij zag messen in de handen van de Javanen glinsteren. Hij zag een paar stukken tros wegfladderen. Hij zag hoe de prauw zich nog eenmaal verhief, moeizaam, traag. En daarna wegschoot. De krab en de schildpad schoten mee, en mée schoten de gekromde mensenfiguren. Recht de hel in van het water rondom de *Antares*.

Koolhaas volgde de prauw met wijd open ogen. Hij zag hoe deze door het water werd opgenomen, kantelde en daarna werd opgeheven op twee golf toppen die haar als het ware wegdroegen, meenamen. Een derde golf sloeg er schuimend overheen en de prauw was niet meer te zien. Maar ze kwam terug, met de ruggen van de nog steeds in roeihouding zittende mannen naar boven gekeerd, terwijl de krab zich ook nu nog kromde in dat heilloze vaartuig. Toen voerde het water de prauw mee en niemand zag haar ooit weer.

Koolhaas keek in de richting van de slurf. Hij streek met een hand over de ogen omdat hij meende zich te vergissen. Het leek of de hoos achteruitweek, deinsde. Of ze bezig was ineen te krimpen.

Een rode gloed schemerde voor de ogen van Koolhaas. Hij beet hard op de houten steel van de koude, leeggewaaiden pijp.

Een grote golf brak over het voorschip en overstroomde de *Antares* van voor naar achter. Het viel Koolhaas op dat het schip minder schudde en tekeering. Opnieuw keek hij, terwijl hij het roer overnam, naar de hoos. Die was zeker tien streken van koers veranderd. Een koers welke tegen-

gesteld was aan die van de *Antares*. De spelonk boven het schip vulde zich weer en het okergeel werd grijs.

Koolhaas zag zijn stuurman binnenkomen. Druipnat, met een verstarde, bijna verdwaasde blik in de ogen en met een vreemde trilling om de mond.

'Ik geloof dat we het ergste hebben gehad, kapitein!' schreeuwde hij boven het gefluit van de wind uit. Koolhaas keek opzij naar hem en knikte.

Hij gaf Vermaat een teken dichterbij te komen. Toen de stuurman zich naar hem toeboog riep Koolhaas: 'We redden het wel, 't was toch die verdomde rotprauw, denk ik!'

Hij zag een moment dat de stuurman hem een vreemde blik toewierp. Een blik vol wantrouwen. Vermaat wist toen nog niet dat kapitein Koolhaas het meende. Dat hoorde hij pas veel later.

Ze haalden het inderdaad.

De *Antares*, zo oud als ze was, kwam eruit en dat was naast het zeemanschap van de leidende figuren op het schip toch ook wel een getuigenis van de bekwaamheid van hen die eenmaal, jaren geleden, dit vaartuig ontwierpen en bouwden.

Ze haalden het, zij het dan dat ze door het oog van de naald waren gegaan en dat het ontkomen aan de storm aanzienlijk meer was dan de grootste optimist aan boord had durven te hopen.

Een paar uur na het verdwijnen van de hoos bleef de zee nog ruw, onstuimig, verward. Eenmaal verzeilden ze in een bui die opnieuw alle hens op hun posten riep. Maar ook door die bui, de laatste, kwamen ze veilig heen.

Tweeëneuhalf uur later behoefde er niet meer bijgelegd te worden en maakte de *Antares* weer behoorlijk voortgang, zij het dan niet met volle kracht. Dat gebeurde pas een uur later. De Willy-Willy – of wat het dan ook geweest mocht zijn – verplaatste zich om de Oost en het was ieder duidelijk dat de *Antares*, als zich verder geen onverwachte dingen meer voordeden, haar bestemmingshaven zou bereiken.

De deining stond nog een dag lang door en bleef aan de hoge kant. Toch kon deze niet verhinderen dat ze weer op koers lagen. Een bestek was gemaakt en noch de deining noch de regen kon het oude, gehavende schip beletten te varen zoals het voordien had gedaan.

In de volgende nacht stond kapitein Koolhaas op de brug. Hij had wat geslapen en de wond aan zijn hoofd was redelijk verbonden. Hij wist dat alles nu achter de rug was.

Die nacht hield de regen voorgoed op en kwamen de sterren weer te voorschijn. Hij zag het zuiderkruis als een fonkelend juweel, terwijl Orion opkwam en in de loop van de nacht weer onder zou gaan. Hij liet nog een stersbestek maken en daarna wist hij dat hij wel kon gaan. Om

een begin te maken met het opnemen van de schade in zijn hut.

Er was niet veel ontkomen aan de aanval van de Arafoerazee. Van puzzelen zou in geen geval nog iets komen vóór ze Makassar binnenliepen. Ieder tijdschrift, elke krant was een doordrenkt hoopje papier.

Hij keek opnieuw omhoog. Door de beweging van de *Antares* leek het, als hij tussen de masten van zijn schip doorkeek, of de sterren met snoeren aan elkaar verbonden waren. Die snoeren schoten telkens als raketten weg. Maar dat was slechts gezichtsbedrog. Ze stonden allemaal op hun eigen plaats, om de onder hen varende schepen als gids te dienen.

Later herinnerde Koolhaas zich nóg iets merkwaardigs dat zich na de storm had voorgedaan. Toen hij op de bak van het schip was gekomen – hij wist niet eens meer waarom eigenlijk – had hij bijna automatisch naar de haan gekeken. Hij had hem niet meer gezien. Toen hij er een paar inlandse opvarenden naar vroeg, zeiden ze hem dat de haan er niet meer was. Na het vrijzetten van de prauw had niemand hem nog gezien. Was hij overboord gespoeld? Het was mogelijk en in zulk weer zelfs waarschijnlijk. Kapitein Koolhaas kon echter de gedachte niet van zich afzetten dat het dier was weggevlogen. De haan was, toen hij hem voor het laatst zag, al meer dood dan levend geweest. Het was een stervende haan. Nu hij weg was miste Koolhaas de felle, met haat gevulde ogen van het dier, dat niet sterven kon of wilde. Dat misschien wel had zitten wachten, gelijk alles wat leefde op de *Antares*, tot de prauw overboord ging. Om met haar mee te gaan? Later, veel later, moest Koolhaas nog vaak aan die vreemde, felle haan denken.

De kopra was doorweekt, maar niemand die zich daarom bekommerde. Ook Koolhaas niet. De kopra leek niemand nog erg belangrijk. Ze hadden het leven eraf gebracht en dat was voorlopig het voornaamste.

Gedurende de dagen die volgden vlogen er weer vliegende vissen langsij de *Antares* mee. Soms kerfde de hoekige rugvin van een haai het water. En een enkele maal zwoegden wat zeevogels over het oude schip.

De zee had weer de kleur van oud, beslagen zilver en de hitte was normaal. Het leven aan boord hernam zijn oude loop, die door niets zou worden verstoord tot ze Makassar binnenliepen. Over de gebeurtenissen werd niet meer gesproken. Het was of iedereen het vergat. Dat was slechts schijn. De kapitein was de laatste die het zou vergeten.

Hij dacht eraan als hij alleen in zijn hut zat. Hij dacht eraan als hij op de brug stond. Hij was ermee bezig als de avond zich over de zee legde. Het vulde hem als hij 's morgens vroeg aan dek stond te kijken naar de kim, die dreef in een soort verdund, rood bloed op de plaats waar de zon zou opkomen. Hij kon het niet kwijtraken als hij tegen de avond naar het kielzog van zijn schip staarde, dat als de gestrekte staart van een Leviathan achter de *Antares* aankwam; een rul, smal spoor, dat zich ver weg oploste in de verlaten zee.

Ze liepen Makassar binnen, een dag of drie over tijd. Dat was minder dan wie ook op de *Antares* ooit had verwacht. Alleen de Chinese reder was niet enthousiast over de vertraging. En nog veel minder over de nat geworden kopra.

3

Dit was het verhaal over de *Antares* en kapitein Koolhaas, zoals het ons die avond en gedurende een deel van de nacht op een voorpost in Zuid-Nieuw-Guinea werd verteld door de stuurman van dat schip. Het verhaal dat ik later mocht aanvullen met gegevens van enkele personen die er ook het nodige van af wisten. Die aanvulling vond deels in Nieuw-Guinea, deels in Holland plaats.

Vermaat bleek een slecht verteller. Hij vertelde niet systematisch. Hij sprong vaak van de hak op de tak. Vergat soms hele stukken en begon dan weer van voren af aan. Maar al was hij dan geen verteller van formaat, hij wist ons wél te boeien. Omdat hetgeen hij vertelde die avond opnieuw door hem werd doorleefd. Hij was weer aan boord van het schip dat om zijn leven vocht in een wild geworden zee. Ik had soms het gevoel dat hij ons, die naar hem luisterden, niet eens zag, zich onze aanwezigheid nauwelijks bewust was.

Al die uren stond de petromax te suizen en al die tijd waren muskieten bezig zich tegen het glas ervan dood te vliegen. Bijna geen enkele maal had een van ons Vermaat in de rede gevallen. Pater Rombouts had niet eenmaal ironisch geglimlacht. Het was trouwens geen verhaal om bij te glimlachen. Zeker niet als het werd verteld zoals Vermaat het deed.

Toen de stuurman zweeg, sprak niemand een woord. Langer dan een volle minuut bleef het stil. Het was ook stil in de omgeving van het bestuurshuis. Alleen in het bos rondom ons rumoerde onzichtbaar leven en in de kampong had af en toe het schurende, zagende geluid geklonken. Het geluid dat de man maakte die bezig was aan zijn oeramoen.

De assistent-resident sprak als eerste. 'Zo, was dat het dus. . . Nu is me één ding nog niet duidelijk, Vermaat. Waarom hebben we Koolhaas hier nooit meer teruggezien? Daar zou ik weleens de redenen van willen weten.'

Vermaat knikte bevestigend. 'Ja,' zei hij, 'dat kan ik me voorstellen. Maar dat weet ik zelf ook niet. Tenminste. . . niet precies. Ik heb er wel m'n gedachten over.'

Hij zweeg even, schonk zich nogmaals een glas in en vervolgde: 'We lagen zoals gewoonlijk in de oude haven van Makassar. De eerste avond

gingen alle gekleurde opvarenden aan wal. Ik was van plan aan boord te blijven om m'n zaakjes wat op orde te brengen. Maar dat ging niet door. Koolhaas kwam in m'n hut en stelde voor met ons drieën, dus ook met Kranendonk erbij, aan de wal wat te gaan eten. Ik had er niet veel zin in en de machinist evenmin, maar Koolhaas vroeg het op een manier waarop je eigenlijk geen nee kon zeggen en dus liepen we een uur later, schoon en geschoren, de stad in.

We wisten er een goed restaurantje waar meer Nederlandse zeelui komen. We dronken er eerst een koude borrel en daar waren we wel aan toe, om de waarheid te zeggen. Koolhaas leek me die avond nerveus, hoewel hij z'n best deed dit niet te laten blijken. Maar ik kende hem te goed; ik voelde duidelijk dat er iets met 'm aan de hand was.

Hij dronk, zoals ik al heb gezegd, altijd drie borrels voor het avondmaal. Daar bestond geen uitzondering op. Hij noemde het "m'n tax". Maar zijn tax werd in die Chinese tent die avond overschreden. Hij nam er geen drie, maar zes. En hij praatte die avond meer dan ik hem in al de tijd dat ik bij hem voer had horen doen. Het was net alsof hij moest praten. Alsof hij bang was dat wij iets zouden zeggen.

Hij is blijven praten, de hele avond door. Ik kan het me lang niet allemaal meer herinneren, maar één ding werd me wel duidelijk, dat zaakje met die prauw zat hem behoorlijk dwars. Daar begon hij steeds opnieuw over, tot vervelens toe. Hij kon er niet van los komen, dat zagen we wel. En dat was vreemd voor een man als Koolhaas, die alles zo goed wist en op alles altijd direct het antwoord klaar had. Een man die niet veel menselijk gevoel leek te hebben. Nu, dat had hij die avond wel, zij het pas nadat hij flink wat drank op had.

Hij vroeg ons of we geloofden aan de dingen waarin Papoea's en Maleiers geloven; dingen die er tegelijk zijn en niet zijn. We zeiden hem dat die prauw natuurlijk enkel voor niet-blanken een gevaar had betekend, waarop Koolhaas het hoofd schudde. Ik zei hem: "Je kunt net zo goed beweren dat de oorzaak was dat we met dertien man voeren," maar ook dat wilde hij niet aannemen.'

'We aten die avond laat, omdat we allemaal, zoals ik al zei, aan een flink glas toe waren. Een uur lang is Koolhaas aan het woord geweest en Kranendonk en ik moesten elkaar steeds aankijken. We kenden die man tegenover ons zo niet. Het was moeilijk je voor te stellen dat dit nu Koolhaas was. Misschien was het met z'n hoofd nog niet helemaal in orde. Hij had daar tenslotte een lelijke wond. Of misschien viel de drank hem verkeerd, wie zal het zeggen. Maar hij vertelde dingen die we nooit uit de mond van iemand als Koolhaas hadden verwacht. Ik weet er lang niet alles meer van. Maar telkens kwam hij weer op die prauw terug. Het draaide erom dat hij dat ding te laat had laten vrijzetten.

Eerst ergerden we ons daaraan. Dat had hij dan maar eerder moeten

beseffen toen die Willy-Willy over ons kwam. Later merkten we dat het een probleem voor hem was. Ook omdat hij direct na binnenkomst een uitermate vervelend gesprek met z'n Chinese baas had gehad. Eén ding zal me altijd bijblijven: toen hij aan het praten was zag ik hem ineens weer op de *Antares* staan, op het ogenblik dat niemand van ons nog een cent voor het behoud van het schip gaf. Het kwam ineens allemaal terug in dat eettentje, met al die onbekende mensen om ons heen. Ik zag hem staan, zo echt, zo levend, als hij op dat moment bij ons zat. Ja, hij stond op de *Antares*. En ik denk dat hij toen, in die storm, voor het eerst wist hoe nietig, hoe klein hij wel was tegenover zo'n zee en zo'n storm. Hij werd klein gemaakt, vermoed ik, en waarschijnlijk was dat ook nodig voor hem. Hij was een ijdele man, maar op het laatst werd z'n ijdelheid vernield, vermorzeld. Dat deed die hoos. Hij móést wel buigen. Hij zag voor het eerst in z'n leven hoe onbetekenend hij wel was, ondanks z'n zekerheid. Geloof me, we zagen allemaal de hel, hij net zo goed. Hij gaf het op toen hij wist dat hij verloor. Dat opgeven was het bevel de prauw los te snijden. Ik kan het niet anders zien. Hij wist dat er andere krachten waren, andere machten die voor Papoea's en Indonesiërs heel reëel zijn, maar die wij, blanken, als humbug beschouwen. Dat deed ik ook. Nu niet meer.

Het was laat toen we die avond met een sadoetje terug naar boord gingen. Kranendonk en ik hadden een andere Koolhaas leren kennen. Er was iets met hem gebeurd. Hij had de hel gezien, of iets dat daar veel op leek. Dat had hem gebroken.

Eén ding moet ik zeggen: hij was menselijker geworden. Sympathieker ook. En daarom was het eigenlijk wel jammer dat we niet meer met hem hebben gevaren. Hij ging kort daarop van Makassar per vliegtuig naar Djakarta. Afscheid is er nooit genomen. Hij was ineens weg. Er was natuurlijk herrie ontstaan tussen hem en die Chinees. Er kwam een andere gezagvoerder op de *Antares* met wie ik nog een paar reizen maakte. Daarna ben ik ervan afgestapt.

Ik zal hem nooit vergeten, hoewel ik niet weet of ik hem later in Holland nog eens ga opzoeken. Soms denk ik dat hij de zee was gaan haten omdat die hem had overwonnen. Vaak echter geloof ik dat hij enkel bang was geworden voor dingen die er zijn en die je niet kunt zien. Die oeramoen heeft het 'm gedaan, daar ben ik heilig van overtuigd. Die prauw brak hem. Hij had al die tijd, toen de *Antares* dreigde ten onder te gaan, met die oeramoen gevochten. Het ging tussen die prauw en hem. De prauw won. Een gek verhaal, dat niemand in Holland ooit zal willen geloven. Daar kunnen ze zo iets ook niet geloven. Daarvoor moet je hier zijn.'

Vermaat schoof zijn stoel naar achteren en maakte aanstalten op te staan.

Voor hij opstond zei pater Rombouts: 'Het is inderdaad een merk-

waardige geschiedenis. Ik kan me voorstellen dat zo iets indruk op je maakt als je er zelf direct bij betrokken bent. Dan ligt het allemaal heel anders. Maar als ik nu alle feiten bij elkaar voeg, zie ik nog geen reden om onvoorwaardelijk aan dat soort mysterieuze krachten te geloven. De storm en de gestorven Papoea en de hoos – dat zijn toch allemaal gebeurtenissen die niet zó abnormaal in dit deel van de wereld zijn? Je kunt nu alles wel gaan beredeneren en die oeramoen de schuld geven, maar een redelijk bewijs is daar niet voor. Ik ben zelf te lang hier om niet te weten hoe reëel dat soort zaken voor Papoea's is. Ik heb zelf zo het een en ander op dit gebied beleefd, heel veel zelfs, maar wat ik altijd zoek, is een bewijs, een redelijke verklaring. En die krijg je nooit.'

Vermaat stond op. Hij rekte zich uit, glimlachte en knikte instemmend. Hij was het blijkbaar geheel met de missionaris eens. Daarop zei hij met opvallend veel nadruk: 'Ja, dat is zo, er zijn geen bewijzen. Toch is één ding wel vreemd. Ik had het niet willen vertellen, maar nu u dit zegt moet u dat toch ook weten. Toen ik een maand of twee later weer in Australië lag, heb ik bij een van de weerstations daar een rapport van de storm opgevraagd. Op die stations weten ze altijd alles van het weer af. Ze krijgen meldingen van schepen en van andere stations. Die seinen ze een paar maal per dag aan alle stations rond, begrijpt u? Dat is belangrijk materiaal voor de meteorologie en dus ook van groot belang voor de scheepvaart en de luchtvaart. Nu, ik schreef aan dat station, gaf precies de plaats en de tijd op waar we met de *Antares* die Willy-Willy hadden afgereden en verzocht nadere gegevens. Ik heb me altijd al voor meteorologie geïnteresseerd en dit was het zwaarste weer dat ik ooit had meegeemaakt.

Ik kreeg een keurig getypt briefje van hen terug. Het was niet groot, een regel of vier hooguit. Er stond in dat ze veronderstelden dat ik me met de datum en plaats had vergist, omdat op die datum, noch ervoor noch erna, een stormmelding was binnengekomen van een van de stations of van schepen. Voor een juiste opgave van de aanvrager hielden ze zich overigens aanbevolen. . .

Mijne heren. . . welterusten. En bedankt voor de borrel.'

Hij verdween in de duisternis van het bestuurshuis.

We bleven nog een half uur bij elkaar zitten, hoewel er niet veel meer werd gesproken. Ieder was blijkbaar met zijn eigen gedachten bezig.

Ik vroeg de controleur wat Vermaat eigenlijk hier op de post deed en Van Foreest zei dat hij enkel zijn tijd zoekbracht. Over een paar weken kreeg hij een nieuwe functie bij de Olie. Gedurende de tijd dat hij bij hem op de post was geweest had hij geprobeerd zoveel mogelijk contact met de bevolking te krijgen. Dat was lang geen eenvoudige zaak, maar hij gaf het niet op. Hij bleek vooral belangstelling te hebben voor hun zogenoemde sacrale voorwerpen zoals grote sagobakken en oeramoens. Hij wilde er

alles van te weten komen, maar of hij veel wijzer werd was de vraag. Deze Papoea's waren nogal spaarzaam met het verstrekken van gegevens. Zeker over oeramoens.

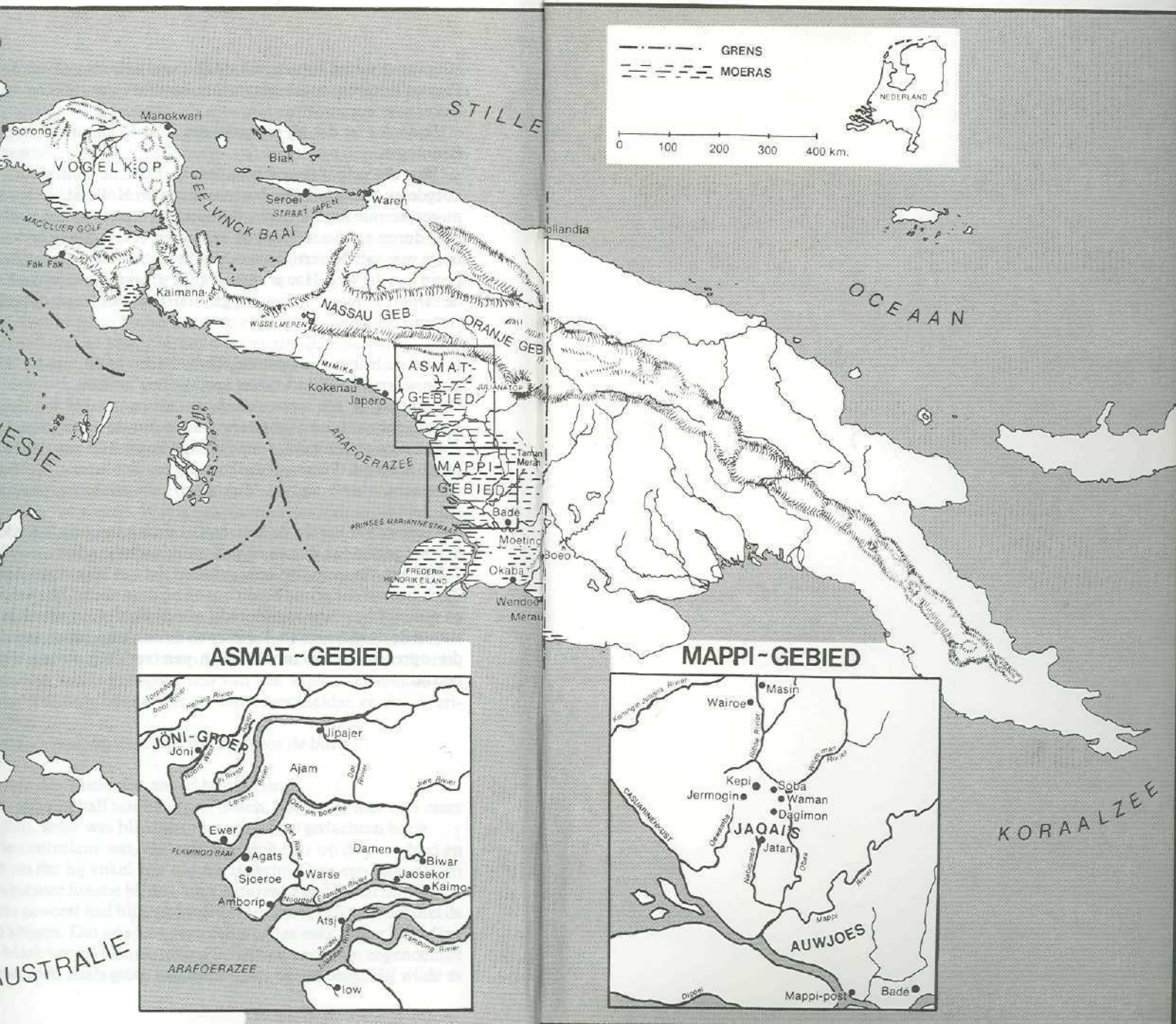
'Ik denk niet dat hij er straks een naar Holland meeneemt,' zei Van Beuningen.

'Nee, dat geloof ik ook niet,' antwoordde de controleur. 'Trouwens,' voegde hij eraan toe, 'die horen ook niet in Holland. Ze horen hier, of ze nu een sacrale functie hebben of niet. Dit is een vreemd land. Het zal nog lang duren eer we iets van de geheimen ervan doorgronden. Het is een lange weg van de oertijd naar de twintigste eeuw en we staan pas aan het begin van die weg. Hoe je daarop kunt struikelen zie je aan Koolhaas van de *Antares*. Kom, heren, ik ga m'n klamboe eens opzoeken. Welterusten.'

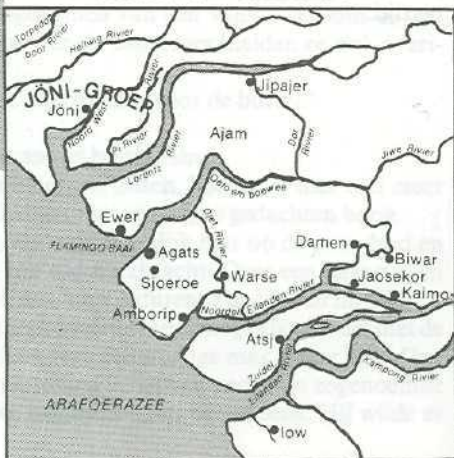
Ik was de laatste die opstond. Ik had geen haast, omdat ik wist dat de slaap waarschijnlijk toch niet spoedig zou komen.

Ik rookte de ene sigaret na de andere en maakte wat aantekeningen. Het regenbos stond met zwarte zuilen om de bestuurspost. Tussen die zuilen siste onderdrukt, verstolen, het leven. Het zou daar blijven sissen tot de ochtend. Tussen de zuilen hing een lichte mist. Het bos was zwaar van vocht, oververzadigd. Vlakbij, zij het onzichtbaar, was de grote, lege kali.

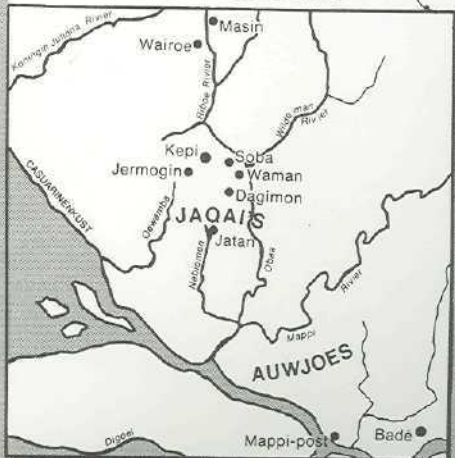
Tussen de zuilen en de kali, ergens in de kampong, hoorde ik zo nu en dan het geluid van de aan zijn oeramoen schavende man. Of *leek* het zo? Ik had het die avond zo lang gehoord dat het best verbeelding kon zijn. Toch hoorde dat geluid bij dit bos en bij deze nacht. Het was of het kwam en ging, of het daar ronddoolde, rondzwierf. Con sordino, afgedempt, tussen de duisternis van de rivier en de donkere zuilen van de wildernis, die oprezen uit de modder van een verloren niemandsland uit de oertijd.

ASMAT - GEBIED

MAPPI - GEBIED

AUSTRALIE

ESIE